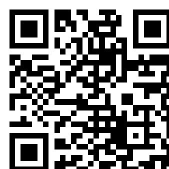

Stanford University Libraries
3 6105 115 507 670

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY
1969

Jould Wm. White

HISTORISK TIDSSKRIFT

UTGITT AV

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

28DE BIND

(FEMTE REKKE, SYVENDE BIND)

OSLO
GRØNDAHL & SØNS BOKTRYKKERI
1927—29

INNHOLD

Småstykker:

Side

Litteratur:

LITT OM HVORLEDES BRUNLANES ER BLIT BYGGET

AV ALEXANDER BUGGE

Magnus Olsen har ved sit arbeide «Ættegård og helligdom» utvidet synskredsen for vor gamle historie ikke bare længer tilbake i tiden, men dypere ned i folket. Vi begynder at se hvordan folk har bodd her i landet i gamle dager: storgaarden midt i bygden med gudehovet, tingstedet og leikarvollen paa sin grund og længere borte paa de middelsstore gaardene utflyttede yngre medlemmer av ætten og deres efterkommere og andre som er ættet fra mænd som har kjøpt eller ryddet land, og længst ute i periferien smaakaarsfolk, vel mest efterkommere av træler og løysinger. Magnus Olsens bok vil være den bedste ledetraad for fremtidige undersøkelser. For enkeltundersøkelser trænges nu endda mere end før. Før hvert herred i landet har faat sin bebyggelsessaga grundig skildret — med sammenstilling av jordfund, navn og historiske kilder — før det er gjort, er det ikke mulig med fuld sikkerhet at gi de almindelige resultater og at drage op de store linjer. Det er mulig at det som med én gang kan synes klart og indlysende, at det slet ikke overalt er det rigtige. Her paa Brunlanes er jeg saaledes ikke absolut viss paa om vin-navnene, skjønt meget gamle, er det sekundære og at de usammensatte navnene er de aller ældste slik som Magnus Olsen synes at mene.[1] Her

[1] Ættegård og helligdom, k. VII.

har vi centrale usammensatte navn som like vel i
kan være av de aller ældste. Gjennem Rudnavnene
Brunlanes faar vi ogsaa et andet billede av samfun
end i fremstillingen baade hos Magnus Olsen og hos an
som har skrevet om emnet, deriblandt jeg selv. Jeg s
siden komme tilbake til dette. I det hele kan det
selv i nabobygder være interessante og lærerike lok
forskjelligheter. Magnus Olsen er sikkerlig selv den fø
til at anerkjende nytten av slike nøiagtige undersøke
av mindre omraader. Jeg vil ønske at hans bok vi
støtet til at det i hver ny bygdesoga som kommer
blir et avsnit om hvorledes herredet eller bygden er
bygget ned gjennem tiderne, saa kan engang bok
komme «*Hversu Noregr bygðisk*».

Jeg har ikke tænkt i det følgende at fortælle om hv
ledes Brunlanes er blit bygget like fra de ældste ti
og ned til vore dager. For senere tider vil det me
kunne findes i Lorens Bergs «Brunlanes, en byg
bok» som utførlig gjennemgaar hver gaards histor
Jeg vil bare tale om nogen enkelte særmerkte
interessante drag.

I. Smaafolk og storfolk.

Dengang det først kom folk her til Neset som Brun
nes endda i daglig tale blir kaldt, var det tidlig i ste
alderen og havet gik meget høiere end nu (jfr. det o
lysende kart i Brunlanesboken). Ved Torp er det fu
det en boplass fra denne tid, den ligger nu 40—42 m
over havet, men maa engang ha ligget helt nede v
havstranden.[1] Det er mange, trolig mere end 6000 a
siden de første mennesker slog sig ned ved Torp, omtre
paa samme tid da de blev til de saakaldte kjøkke

[1] A. W. Brøgger, Øxer av Nøstvettypen, 38, 67.

møddingene nede i Danmark. Det maa dengang ha været mere veirhaardt og færre gode havner end nu paa Neset, hverken Nevlunghavn eller Stavern eksisterte. Derfor er det naturlig at de første indvandrerne slog sig ned paa sydvestsiden ut imot Langesundsfjorden hvor det var mest læ. Der laa jo ogsaa — og ligger den dag idag — den store morænevold fra istiden, Raet, som gaar ut i sjøen ved Mølen like syd for Helgeroa. Nord for og i ly av den har den ældste bebyggelse været. Her ligger ved sydenden av Torpevatnet som vel engang har været en arm av fjorden, gaarden Torp. Paa dens grund er det fundet en stenaldersboplass som maa gaa tilbake til den ældste indvandring, for det er fundet flere økser av Nøstvettypen der. Boplassen maa ha været bebodd gjennem et længere tidsrum.[1] Foruten øksene av Nøstvettypen er det nemlig ogsaa fundet stenøkser av yngre former, dels butnakkede og dels av skafthuløksenes type.[2] Ifølge Helland er det paa Torp gjort 4 fund bestaaende av 2 stenøkser uten skafthul, 3 butnakkede stenøkser, 9 mere eller mindre fuldstændige lignende økser og 5 emner. Desuten er det ogsaa fundet en stensag og mulig endda flere stensaker paa Torp.[3] Det maa ha sittet folk paa boplassen paa Torp ialfald ned til den tid da vore forfædre først lærte jordbruk og fædrift. Men dette faar os til at tænke paa gaardens navn, Torp (gln. þorp). «Dette Ord», sier Oluf Rygh, «findes i Oldn. brugt om en Klynge av Gaarde og hvor der tales om udenlandske Forhold, om Byer .... Det synes rime-

[1] Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring (citert om Ab.) s1900, s. 285; Oldtiden VIII, s. 163. Nøstvetøksen er den ældste uslepne stenøks uten hul til skaftet.

[2] Ab. 1889, s.124 (av typen Norske Oldsager 12 og 34).

[3] Norges land og folk, Jarlsberg og Larviks amt (J. og L.) II, 338, III, 699.

ligt, at Ordets Grundbetydning ved Anvendelse i St
navne har været: tæt beboet, folksomt Sted.» Orde
ældgammelt; vi kjender det baade i tysk, oldfris
oldengelsk og gotisk. Den oprindelige betydning
«skare».[1] Det kunde saaledes ligge nær at kalde en
plass for «Torp». Er dette saa, da har kanske gaar
Torp utviklet sig fra den oprindelige boplass. Men saa a
gammel end bebyggelsen paa Torp i alle tilfælder
saa er Torp likevel aldrig blit nogen storgaard eller h
dingsæte. Torp har fra gammelt været delt i to b
(det ene har nu en skyld paa 7 mark 62 øre og det an
paa 8 mark 66 øre, desuten er det nu 2 smaabruk
ett mindre bruk med en skyld av 2 mark 22 øre). S
da Torp var ett bruk har det saaledes bare været mel
de mellemstore gaardene paa Neset. Det meste av Ø
Torp tilhørte i katolsk tid Gimsøy kloster[2] som u
tvil hadde faat den av ætten paa Manvik. Det
trolig ialfald for tusen aar siden leilændinger under M
vik som sat paa Torp, og det er næppe for dristig
gjætte paa at de som bodde paa boplassen der —
fald i dennes senere tid da samfundet begyndte at
mere lagdelt — at de har været simple strandsitte
underklassefolk. Alt mot slutten av stenalderen var
trolig overalt anseligere at være bonde end at være fisk

Foruten paa Torp har det nemlig ogsaa meget tid
bodd folk længere inde paa Neset. Paa Dolven l
nedenfor sydenden av Hallevatnet er det fundet en n
tvetøks og der og paa gaardene i nærheten andre st
alderssaker.[3] Disse gaardene fra enden av Hallevatn
nedover langs Bergselven til Manvik er ogsaa hvad na
nene angaar, mellem de ældste i bygden. Det er fl

[1] Falk u. Torp, Etymologisches Wörterbuch II, 1274.
[2] Biskop Øysteins Jordebog (RB), 30.
[3] J. og L. III, 699.

vin-navn mellem dem, Dolven, Berven, Sanden og Gui (*Guðin*) og flere usammensatte navn, Halle, Berg og Lund. Her er det dog intet som tyder paa at de usammensatte navnene er ældre end vin-navnene. Halle tilhørte i 1376 ætten paa Brunla og kan efter sin beliggenhet næppe være mellem de ældste gaardene paa Neset.[1] De mange gravfund paa Lund gjør det sandsynlig at det der i hedensk tid har staat en hellig lund. Nabogaarden heter jo ogsaa Gui (**Guðvin*), d. e. den til guderne viede vang. Berg var trolig overskyllet av sjøen dengang folk først slog sig ned paa Torp. Det blev i middelalderen kirkested. Men var visst oprindelig huskapel for storfolkene paa Manvik.

Jeg tænker mig at den ældste bebyggelsen paa denne del av Brunlanes har været slik: Paa Torp har boplassen været. Der var det lunt og tilgang til fiske. Saa begyndte de at faa husdyr og kanske litt akerbruk. De hadde da beitesgangene sine længer inde rundt sydenden av Hallevatnet. Disse blev vel fra først av bare kaldt *vin* «græsgang». Men siden da folkemængden vokste og det opstod særskilte bruk, fik hver av dem sit eget særmerkte navn, Dolven «græsgangen i dalen», Sanden «den sandede græsgangen», Gui «den til guderne viede græsgang» osv. Et navn som Gui ialfald tyder paa et mere organisert samfund med offentlig gudsdyrkelse. Vinnavnene er med andre ord opstaat like ens som rudnavnene som oprindelig bare het *Ruð* «rydning».

I førstningen var det vel ikke noget socialt skille mellem de usle strandsitterne paa Torp. Men fædrift og jordbruk skapte forskjel og tilslut blev det saa mange mennesker paa Neset at de fik høvdinger som kunde tale deres sak for de overnaturlige magter og føre dem i krig. Alt i bronsealderen maa det ha været høvdinger

[1] DN. I n. 434.

paa Neset. Paa Mølen hvor Raet gaar ut i sjøen er
som bekjendt en hel del merkelige steinrøiser som e
arkæologernes enstemmige mening er gravrøiser fra b
sealderen. Nogen av røisene er smaa, andre store.
som har set dem, vil ikke være i tvil om at de stø
av røisene er reist over høvdinger. Det var jo helt
til vikingetiden skik at gravlægge høvdinger paa e
ved Raet og allerhelst ved enden av det. Kong Øys
Halvdansson blev jo gravlagt *«á Raðar broddi»* (sands
ligvis i Borre).[1] Raet er, som jeg sagde, det histori
midtpunkt i Brunlanes og Nesets aasyn har fra gamn
været vendt mot sydvest. De høvdingene som er gr
lagt paa Mølen, har dog trolig ikke bodd paa To
Da vilde Torp i senere tid ha været en stor gaard, n
det har den jo aldrig været. Høvdingene maa ha bo
længere inde paa halvøen og da ligger det jo nærm
at tænke paa Manvik, det ældste høvdingesætet
Neset. Fjorden maa engang ha gaat ind næsten til M
vik og siden var ogsaa elven seilbar for mindre fart
saa det var let at komme ut paa sjøen to veier, d
ned til den senere Hummerbakfjord og dels over R
til Torp og senere til Helgeroa. Over Hallevatn som
6,8 km. langt, kunde en komme helt til nordenden
Neset, næsten helt til Eidanger. Manvik var derfor
laglig sted for en høvding at bo og blev det endda m
i middelalderen da trælasthandelen begyndte at faa
tydning. Den dag idag blir det fløtet meget tømn
nedover Bergselven fra Hallevatn. Jordfund viser at
i den yngre stenalder har bodd folk paa Manvik. Det
bl. a. fundet en kniv av skifer og en slipesten av kva
dér. Men især fra den ældre jernalder findes det baa
paa Manvik og paa nabogaardene Berg, Lund og Gui
hel del merkelige og rike fund, bl. a. av guldsaker, saa

[1] Ynglingatal, str. 31.

er tydelig at det paa folkevandringstiden har bodd høvdinger paa en av gaardene dér.[1] Derfor taler ogsaa de mange gravhaugene mellem Bergs kirke og Manvik og en ring med opreiste steiner, en saakaldt «domsring». Disse høvdingene kan ikke ha bodd paa Gui eller Lund som maa ha navn efter gamle helligdommer. Gui, den største av dem, var desuten i katolsk tid leilændingebruk.[2] Berg synes oprindelig at ha været huskapel, «høgendeskirke», til Manvik. Vi tør tro at de har bodd paa Manvik og at dette ialfald i folkevandringstiden har været høvdingesæte. Men Manvik og Berg ligger, som vi ser av kartet, længere nede ved elven fra Hallevatnet end Dolven, Berven, Sanden, Gui og Lund og maa være en yngre gaard. Ogsaa Berg maa, det viser beliggenheten, endda det er et usammensat navn, være yngre end Dolven og Gui. Navnet Manvik maa være adskillig yngre. Det svarer til de andre fjordnavnene som er blit gaardsnavn her paa sydsiden av Neset, Anvik og Foldvik. Første led i Manvik er derimot ældgammelt. Vi har samme ordet i en anden gaard ved Bergselven, Krossgaarden, som oprindelig har hett *Menjardalr*, og i Vestmunn helt ovenfor den øvre enden av Hallevatnet.[3] Vi tør tro at hele elven og dalen fra mundingen av Bergselven og langs Hallevatnet engang har het noget slikt som *Man* eller *Men*. Men dette navnet er saa usikkert at tyde at det maa være ældgammelt. Det gaar kanske tilbake til den tiden da de ældste rydningsmændene færdedes paa Neset. Fra denne ældste tiden har vi saaledes: 1. boplassen paa Torp, 2. beitesgangene («vinjene») ved mundingen av Hallevatnet. Saa kom, trolig alt i bronsealderen, høvdingen som bodde like nedenfor «vinjene»

[1] J. og L. III, 700 f.
[2] DN. IX s. 274 (Gudine).
[3] NG. VI, 318, 327, 334.

paa Manvik. Til hans gaard hørte landet nedenfor Be elven paa begge sider av Hummerbakfjorden. Det vi av et aktstykke som visselig er fra en sen tid, n som likevel har sin interesse. To lagrettesmænd ku gjør 9. mars 1543 at de efter forlangende av hr. Tr Ulfstand har latt ta op vitneprov av de ældste ma i bygden om hvorvidt «kyllen som løber ind i Ma wygs elffwe[1] pa bodhe landt haffde legyt tyl noghen andh en tyl Mandwygh och om then ter syder pa Ma wygh haffde syn fædrefft østen for kyllen».[2] Vitnene sva at de ikke visste andet end at «kylen pa beghe land o fedreften østhen for kyllen haffwer legytt tyll Mar wygh aff aryld tydt». Men høvdingen paa Manvik m tidlig ogsaa ha lagt under sig de ældgamle «vinjer længer oppe ved elven. Alle disse gaardene var i katol tid leilændingsbruk og laa dels under Manvik og Brur og dels under kirken og geistlige stiftelser.[3] Ogsaa To som i katolsk tid tilhørte Gimsøy kloster, maa engang ligget under Manvik. Her ser vi altsaa at en yngre gaa vokser op til høvdingesæte og lægger de ældre gaarde under sig. Om godvillig eller ved erobring, vet vi selvsa ikke. Men det sisste er det sandsynligste. Det ligger na at tro at det ældste Manviks omraade har omfattet d senere Bergs sogn som jo ikke er stort av utstræknin og bare omfatter et litet stykke paa østsiden av Berg elven. Men Manvikætten maa tidlig ha strakt sin in flytelse ut over mot hele Neset. Den eiet senere i mi delalderen helt op til Nordre Staureim, det vil si nor for det senere Stavern og Fredriksvern.[4] Men sandsyn

[1] D. e. Hummerbakfjorden.
[2] DN. II n. 1140.
[3] Det fremgaar dels av Øysteins Jordebok og dels av aktstykke som det alle er henvist til i «Norske Gaardnavne».
[4] DN. VIII n. 308, jfr. «Fredriksvern og Stavern», s. 6.

ligheten taler for at ætten paa Manvik engang har eiet meget mere, bl. a. alle de gaardene som paa 1300-tallet tilhørte Gimsøy kloster ved Skien og som vi siden skal tale mere om. Bevises kan det kanske ikke, men det er sandsynlig at det fra først av var samme æt som sat baade paa Manvik og paa Brunla, den andre storgaarden i herredet. I hvert herred var det jo fra først av bare én storgaard. Vi hører første gang om Brunla i 1376. Det er sikkert en meget gammel gaard, men ikke mellem de aller ældste gaardene. Den maa være jevngammel med heim-gaardene i nærheten, Tanum, Hvatum, Linnum, Staureim, Nalum osv. Men de store og slette jordene rundt Brunla gjorde den til en storgaard. Derfor er det underlig at vi først saa sent som i 1376 hører om Brunla. Den kan da ikke fra gammelt ha været hovedgaarden paa Neset. De stadige makeskiftene mellem Manvik og Brunla faar os ogsaa til at tro at det fra først av var samme ætten som sat paa begge disse gaardene og paa Staureim.

I slutningen av 1300- og førstningen av 1400-tallet ser vi at lensherrene paa Brunlanes snart bor paa Manvik og snart paa Brunla. Desuten er det, som vi nedenfor skal høre, spor efter Manvikætten nord for Brunla og i den nordlige delen av Neset.

II. Ætten paa Manvik.

Den første av ætten paa Manvik som er nævnt i historien, er *Loðinn af Manvíkum*[1] som var en av Magnus Erlingssons lendermænd og faldt i slaget i Norefjorden 1184. De allerfleste lendermænd var jo av ældgammel æt og Lodin er ikke mellem de almindeligste mandsnavn i Norge. Det er derfor sandsynlig at ætten paa Manvik stammer fra den Lodin som kjøpte Astrid, mor til Olav

[1] Fornmannasögur VIII, 228.

Tryggvesson, fri og blev gift med hende. «Lodin het», sier Snorre, «en mand fra Viken, rik og ætstor; han var ofte i kjøpfærder, men stundom i hærnad.»[1] Lodin var ogsaa paa 1200-tallet det mest brukte navn i ætten. Manvik var hovedbølet. Men yngre medlemmer av ætten sat paa andre gaarder. Mellem disse var Staureim som vi ovenfor har nævnt og som fra gammelt var et underbruk under Manvik.[2] Efter den har rimeligvis *Loðinn staurr*, som synes at ha været av Manvikætten, sit tilnavn.[3] Han levet omkr. 1256 og var mellem høvdingene til Haakon Haakonsson. En anden av ætten var Lodin Lepp som ogsaa levet i slutten av Haakon Haakonssons dager og under Magnus Haakonsson og blev brukt i flere vigtige sendefærder, bl. a. til Spania i 1258, til Tunis og til Island i 1280.[4] I Tanum sogn paa Neset ligger det en gaard ved navn Lepperød. Den laa i slutten av middelalderen under Brunla, men kirken eiet litt i den.[5] I biskop Øysteins jordebok skrives navnet *Læppa rudhi.*[6] Rygh og Kjær forklarer det av et mandsnavn *Leppi* som vi dog ikke har spor av uten i stedsnavn. Men ligger det ikke nærmere at forklare det av tilnavnet Lepp som vi vet blev brukt paa Brunlanes. Visselig heter det i sagaene *leppr* i sterk form mens det i gaardsnavnet heter *leppi* i svak form. Men slike overganger er almindelige. Helt oppe ved Farris i Kjose sogn laa det endelig en gaard som i Øysteins jordebok kaldes *Lodæns rudh.* Den til-

1 Olav Tryggvessons saga k. 52.
2 DN. VIII n. 308.
3 Lignende tilnavn var almindelige, jfr. *Sigurðr Steiklingr* (d. e. fra Steigen), Jomsvíkinga s. k. 42, *Sveinn skánormr* DN. I n. 231, optrær 1335 paa Manvik og var vel av ætten paa Skaane (Skanøyr) i Borre.
4 Jfr. Haakon Haakonssons saga, k. 296, 313.
5 NG. VI, 309, 391.
6 RB. 43.

hørte paa 1300-tallet prestebordet, men blev siden underbruk under Strand og kom paa 1400-tallet til Hartvik Krummedike. Den er forlængst ophørt at være en særskilt gaard, men navnet *Lundsrød* kjendes endda.[1] Ogsaa dette navn ligger det nær at stille sammen med Lodinsnavnet i Manvikætten. Lodinsætten utdøde i anden halvdel av 1200-tallet. Efter finder vi paa 1300-tallet en ny æt paa Manvik, Stig Haakonsson som efter hr. Haakon Toressen, sin far, var sysselmand i Skien sysle. Han var, mener Munch, opkaldt efter den danske marsk Stig, «der maaske døde paa den Tid da han blev født».[2] Ialfald optræer navnet Stig først paa 1300-tallet i Norge, men er meget ældre og vanligere i Danmark hvorfra det sikkert er laant til Norge.[3] Det er da underlig at vi paa Brunlanes træffer et gaardsnavn Stigsrød. Gaarden er ikke nævnt i middelalderen, men er nu gaat ind under Fritsø. Vi maa tro at den har navn efter Stig Haakonsson eller en anden av hans æt. Ialfald kan navnet næppe være stort ældre end 1332—38 da Stig var sysselmand.

Tilslut kan nævnes endda et rudnavn nemlig *Kanarrud* som er omtalt i biskop Øysteins jordebok (s. 30) og da tilhørte Gimsøy kloster. Gaarden er forlængst ophørt at være selvstændig bruk, men er — ifølge Lorens Berg — det nuværende *Konnerød* paa Solumseie, like overfor Vestmunn. I «Norske Gaardnavne» er dette navn ikke sikkert forklaret. De forslag som er git, synes mindre tilfredsstillende.[4] Da vil jeg heller gjette paa — skjønt det selvsagt ikke er visst — at navnet hænger sammen med adelsætten Kane som vi første gang hører om i

[1] NG. VI, 331, 351, 391. *Loðinn* indgaar ikke i andre gaardsnavn paa Vestfold.
[2] Det norske Folks Hist., Unionstiden I, 135.
[3] Lind, Norsk-isländska dopnamn, 964.
[4] NG. VI, 333.

anden halvdel av 1300-tallet. Gunnar Kane var med
av kongens raad og gift med søster av hr. Gaute Ei
son. Hans søn var Tarald Kane som i 1419 til Mark
Buk solgte gaarden Guri i Tjølling og evjen og la
fisket ved Hovland i Hedrum.[1] Ætten Kane har al
hat eiendommer paa disse kanter.

Den levet, for at citere Munch, «i nærmeste Nabos
med ætten Galte paa Brunla, var rimeligvis endog
svogret med den og maa ialfald ha været i Norge si
førstningen av 1300-tallet.[2] Det er da ikke umulig
Konnerød i Kjose er opkaldt efter ætten Kane. Og
i den nordlige del av fylket har vi samme under
navn, nemlig *Konnerud* i Skoger ved Drammen, s
første gang er nævnt i 1593 (*Konnerød*) og i «Nor
Gaardnavne» er forklaret av et ellers ukjendt man
navn *Korni*.[3] Den har, tør vi tro, engang hett *Kana*
og kan da ha faat navn efter ætten Kane som ifø
P. A. Munch netop hørte hjemme paa disse kanter
især hadde sine eiendommer paa Eiker og i Sandsvæ

Her har vi da en række gaarder hvis navn ender p
-rud og som ikke kan være ældre end 1300- og slutt
av 12-tallet, altsaa en tid da den nyrydning som ru
navnene skulde være vitne om, ellers var slutt. Mu
er selve rydningene ældre, men gaardene har først fa
navn i senere tid. Men merkelig er det at alle dis
navnene knytter gaardene til stormandsætter, særlig
høvdingeætten i bygden. Enten maa medlemmer a
den ha ryddet gaardene eller siden eiet dem. I almind
lighet blev jo rudgaardene ryddet av underklassefolk. I
rykket dog ikke, som Magnus Olsen sier, op til at b

[1] Munch, Unionstiden II, 156, 175 f. DN. I n. 661.
[2] Unionstiden II, 176 f., 179 og anm. 1.
[3] NG. VI, 21.
[4] Unionstiden II, 175.

eiere av gaard og grunn,[1] men var bare leilændinger, enten under kronen eller under en stormand.[2] Det er grunnen til at saa mange av disse rudgaardene siden er kommet bort igjen. Brukerne evnet ikke at opfylde sine forpligtelser og saa blev gaardene liggende øde eller gik ind under andre bruk. Selvsagt fandtes det ogsaa paa Brunlanes rud-gaarder av underklassetypen, f. eks. *Pútu-ruð*, nu Putterød under Søndersrød i Tanum.[3] Men det var trolig mere trangt om jord end i de fleste andre bygder. Det gjorde vel at stormændene som altid har hat magten paa Neset, ogsaa lagde sin haand paa de stakkars rud-gaardene.

Det kunde være fristende ogsaa at tale om den religiøse organisation paa Brunlanes. Den har trolig alt i hedensk tid ligget under høvdingen paa Manvik. Vi har de ældste kultminder i navnene Gui og Lund. Saa kommer i noget senere tid Berg, kirkestedet like ved Manvik, og endda senere nabogaarden Gusland (*Guðsland*), som maa ha været land som er blit tillagt gudehuset. Fra heim-tid er helligdommen paa Tanum (*Túnheimr*) der senere hovedkirken i herredet kom. Tanum ligger jo mere centralt end Berg og første led i navnet, *tún*, tyder mulig paa at det her har været et slags møtested eller kanske handelsplass. Merkelig er det at de to gaardene i hvis navn første led er et gudenavn, Nalum og Ulleberg, begge ligger et stykke fra hovedhelligdommene. For Nalum (*Njarðarheimr*) kan det forklares. Njord og Nerthus skulde jo ha sit hus avsides.[4] Men ogsaa Ulleberg var i mid-

[1] Ættegård og helligdom, 104.
[2] At rydningsmanden er leilending forutsættes i Magnus Lagabøters Landslov VII k. 53 (NGL. II, 138).
[3] L. Berg, Brunlanes, 435.
[4] Ættegård og helligdom, 249.

delalderen bare leilændingsgaard[1] og kan aldrig ha v
noget midtpunkt. Om at det har været en samli
plass for folk her paa Neset alt i forhistorisk tid s
navnet *Lyhus* at vidne. Det har oprindelig het: *L*
húsar, av *ljóðr* «folk» og *hús*. Vi har samme navne b
i Borre (nu Løs). Mulig har Lyhus alt i hedensk tid v
møtested for et gilde, like ens som det nu bortko
Ljóðhús eller *Ljóðhúsar* i Bø som har ligget nær ki
og nu heter Lahus.[3] Vi maa heller ikke glemme «fo
lyngen», *Þjóðalyng*, som har git navn til Tjølling, n
herredet. Det meste av det som kan siges om
religiøse ordning paa Brunlanes i hedensk tid, blir
bare gjetning.

III. Brunlanes og Vestfold.

Vigtigere er det at komme paa det rene med forhol
mellem Brunlanes og de omliggende herreder. Br
lanes hørte i historisk tid til Vestfold.[4] Bergs sogn si
saaledes uttrykkelig at ligge *a Vestfold*.[5] Men det
ogsaa flere ting som knytter Brunlanes sammen m
herrederne længer vest. Stig Haakonsson var, som næv
efter sin far sysselmand i Skien sysle.[6] Som saad
hadde han bl. a. at indberette til kongen om drap. De
gjør han bl. a. ogsaa 21 febr. 1332. Men brevet er skre
paa Manvik og drapet er tydelig gjort paa Neset.[7] P.
Munch har ogsaa været opmerksom paa dette og me

[1] NG. VI 315, 391.
[2] Derimot er *Ljóðhús* som navn paa øen Lewis i Hebride
fornorskning av et keltisk navn. NG. VI, 117.
[3] NG. VII, 211.
[4] DN. I n. 671.
[5] DN. I n. 688.
[6] Jfr. L. Rynning, Brunla len. H. Tidsskr. 5 R. II, 72 f.
[7] DN. I, s. 215.

at hr. Tore Biskopsson og hans æt næsten ser ut til at ha hat baade Vestfold og Skiens sysle som arvelige len.[1] Lorens Berg tænker sig at Brunlanes midlertidig kan ha været forenet med Skiens sysle.[2] Det merkelige er at det samtidig synes at ha været andre sysselmænd i Tunsberg sysle.[3] Ogsaa hr. Haakon Toresson, far til Stig, var sysselmand i Skien, men hadde likevel stundom noget at gjøre i Tunsberg sysle.[4]

Fra anden halvdel av 14de og første halvdel av 15de aarh. kjender vi næppe alle lensmænd i Skien og Tunsberg sysle og i det senere Brunla len eller «Numedal skipreide». Men ialfald hr. Hartvig Krummedike var ved mitten av 1400-tallet lensherre baade i Skien sysle og i Brunla len,[5] saa kaldt efter Brunla som var hans hovedgaard. Hartvig Krummedike hadde som bekjendt faat Brunla som nu blev den vigtigste gaard paa Neset, ved at gifte sig med Karine, en datter av Markvard Buk og Sigrid Nikulasdatter Galle. Markvard Buk og hans enke hadde ogsaa det senere Brunla len[6] og likesaa Nikulas Galle, svigerfar til Markvard Buk. Det ligger da nær at tro at Hartvig Krummedike ogsaa ved giftermaal og arv var kommet til Skien sysle. Flere gamle brev tyder virkelig paa at bl. a. Nikulas Galle har hat noget at gjøre med Skien sysle.[7] Men er det saa at Markvard Buk og Nikulas Galle ogsaa til tider har været sysselmænd i Skien sysle, da blir det forstaaelig at bønderne fra Grenland, Gjerpen og Telemark under Hallvard

[1] Unionstiden I, 424 f.
[2] Brunlanes, en bygdebok, s. 353.
[3] L. Rynning, Brunla len og lensmænd, 68 ff.
[4] Sammesteds, s. 70.
[5] Jfr. Rynning, Brunla len, 105, 109.
[6] Mulig hadde Markvard Buk bare Brunlanes og Nikulas Kane i 1425 Hedrum (jfr. Brunla len, 102 f. anm. 4).
[7] Jfr. DN. VI n. 307.

Graatops opstand i 1438 hjemsøkte Brunla. Eller det uraad at skjønne hvorfor de paa sin færd til gjorde denne avstikker. Men gjorde de det av na sine gamle herrer, da blir det forklarlig.

Denne forbindelse mellem ætten paa Manvik og S sysle maa være meget ældre end Stig Haakonssons og fars tid. Flere medlemmer av Lodinsætten paa Ma var nemlig ogsaa sysselmænd i Skien, saaledes i f ningen av 1200-tallet Gunne Lange som er nævnt u striden mellem Birkebeiner og Bagler,[1] og i førstninge Haakon Haakonssons regjering Guttorm Gunneson var sysselmand paa Grenland.[2] Guttorm Gunneson bror til Lodin Gunneson som længe var lendermand u kong Haakon; sagaen fortæller at han oprindelig h hørt til Baglerne, saa vi tør tro at han var blit sy mand i Skien efter sin far.[3]

Lodinsætten paa Manvik maa ha faat Skien sysle den gamle høvdingeætten der, Dagsætten, som ut i anden halvdel av 1100-tallet med Gunnar, søn av gorius Dagsson.[4] Om Lodinsætten paa spindesiden ættet fra Dagsætten paa Bratsberg, vet vi ikke. at det har været gammel forbindelse mellem Brunl og bygdene rundt Skien ser vi ogsaa av andre Det var, som bekjendt, Dag Eilifsson, far til Grego som stiftet Gimsøy nonnekloster ved Skien.[5] Gin kloster hadde store eiendommer, adskillig i Gjerpe paa Grenland, men likesaa meget paa Brunlanes, lig i Bergs sogn $27^1/_2$ markebol og 8 laup land fo paa 25 gaardsbruk, og i Tanum 40 markebol og 8

1 Fornm. 9 s. 17 (Gunni langi 2 skútur í Skíðunni), 31.
2 Fornm. 9 s. 307.
3 Jfr. L. Berg, Brunlanes, 352.
4 Fagrskinna, utg. ved Finnur Jónsson, 391.
5 Lange, Klosterhistorie, 456.

land fordelt paa 28 gaardsbruk.[1] Gimsøy kloster eiet med andre ord noget i omtrent tredjedelen av alle gaardene paa Neset, og i mange tilfælder hele gaarden. Jordeboken oplyser ikke noget om hvordan disse gaardene er kommet til klosteret, saa de maa ha fulgt det fra lang tid tilbake. Enten er de git av Lodinsætten i den tid medlemmer av den var lendermænd i Skien, eller også har Dagsætten hat magt og eiendommer paa Neset. Det sisste er det sandsynligste. Jeg tror nemlig at Brunlanes fra gammel tid har hørt, ikke til Vestfold, men til Vestmar. Vestmar er et geografisk omraade som bare nævnes i vor ældste saga. Snorre fortæller[2] at kong Harald Øysteinsson blev gift med Liv, datter av kong Dag av Vestmarar (*af Vestmǫrum*). Hvor historisk dette er, er tvilsomt. Mere at lite paa er Ynglingatal der det heter om Olav Geirstadalv:

réð Áleifr
Upsa forðum
víðri grund
ok Vestmari,
goðum glíkr,
ok Grenlands fylke.[3]

Man har av dette sluttet at Vestmar er det gamle navn paa kystlandet vestenfor Vestfold og om Grenmar (Langesundsfjorden). Olav Geirstadalv var altsaa konge over Vestmar og Grenland. Men Snorre tænker sig at han var konge paa Vestfold og døde der. Ialfald tør vi av Ynglingasaga og Ynglingatal gaa ut fra at det fra

1 RB. 29 f.
2 Ynglingasaga k. 47.
3 D. e. raadet Olav fordum Upses (?) vide grund og Vestmar, guderne lik, og Grenlands fylke. — Forklaringen av *Upsa* er som bekjendt tvilsom. Mulig betyr det «med overmod» (*ofsa*).

ældgammel tid var politisk sammenhæng mellem
lingeætten paa Vestfold og Vestmar. Neset har
delig hørt med til Vestmar sammen med Eidan
Gjerpen, men er gjennem Ynglingernes erobring
met til at regnes til Vestfold. Merkelig er det og
Ynglingeætten fra gammelt hadde mange gaarder
om ellers paa Vestfold, bl. a. i Tjølling, Sem og
mens det paa Neset ikke nævnes nogen. Her hadd
gerne paa Vestmar, tror jeg, sine gaarder. De v
efter Ynglingernes erobring like ens som andetst
leve videre som underhøvdinger. Vi har et minde
i kong Dag hvis navn vi finder igjen i Dag Eil

Snorres fortælling i Ynglingasaga om Liv Dags
viser ialfald at det gik sagn om at høvdinger
Vestmar var ættet fra Dag.[1] Brunlanes hører ef
beliggenhet like meget til Vestmar som til Vestfol
ris og Farriselven skiller den dag idag mellem H
og Brunlanes. Men skillet var i gamle dager mege
pere end nu. Mellem Farris og mundingen av
elven var det i gamle dager bare skog og ingen g
Længst nord i denne del av Neset ligger bare
gaarder og saa Tinvik (gln. *Timbrvík*) som er k
op paa grund av tømmerdriften. Tinvik er den
som ligger nærmest Larvik naar vi kommer fra
riksvern. Men nedenfor den er det ingen vik i f
Jeg tror derfor at Timbrvik oprindelig var navn p
inderste viken av Larviksfjorden ved munding
Farriselven, hvor det vistnok altid har været mer
merfløtning end nedover Laagen.

Meget av det som er sagt i det foregaaende, er
bare gjætning. Men saa meget tør vi ialfald si a
vi stiller stedsnavnene og de historiske kilder sa
kan vi faa et gløt langt tilbake i tiden.

[1] Har ogsaa *Dagr* som var gift med *Þóra drengja móðir* (*F*
ljóð 18) hørt hjemme paa Grenland?

Efterskrift: Naar jeg i førstningen av mit opsæt har gjættet paa at Torp kanske er den ældste gaarden paa Neset og at den nærliggende storgaarden Manvik er yngre, saa kan dermed sammenlignes hvordan det er paa Lista. Der ligger i nærheten av hverandre gaardene Torp og Huseby. Torp er en jevnt stor gaard og det findes mange gravhauger paa dens grund. Men høvdingesæte har den aldrig været. Det var derimot i middelalderen Huseby. Men Huseby maa være en yngre gaard end Torp; for den ligger nærmere sjøen og lavere. Det maa alt ha bodd folk paa Torps grund paa en tid da sjøen endda stod over Huseby.[1]

ENGLISH SUMMARY

Following the lead of Professor Magnus Olsen's book «Ættegård og Helligdom» (Family Estate and Sanctuary), the author attempts to trace the main lines of the history of colonization in a single district, Brunlanes. Brunlanes is the southernmost parish in Vestfold, which occupies the west side of the Oslofjord. Its oldest historical centre is the «Ra», a moraine from the ice age, which stretches from Borre southwards to Larvik and further across Brunlanes, until it reaches the sea at Mölen, near the little village of Helgeroa. The northern slope of this «Ra» was sheltered from the wind, and the beach offered opporunities for fishing. Here the oldest inhabitants settled at Torp (Old Norse Þorp), and here they remained throughout the Stone Age, as is shown by archæological finds. This was probably the oldest fixed settlement in Brunlanes, (*Þorp* is the same word as *-thorp* in Old English names and as *Dorf* in German).

Towards the end of the Stone Age the Norwegians learnt

---

[1] Jeg skylder dette velvillig oplysning fra overlæge ved kysthospitalet ved Fredriksvern, dr. med. H. Sundt.

to keep domestic animals. The cattle grazed betwe
south end of the Hellevatn and the north end of the
bakfjord, where we have a series of farms with names
in *-vin* (pasture), such as Dolven, Sanden, Gui. On th
hand the site of some farms with uncompounded
such as Berg and others, show them to be from a som
later date.[1]

The huge cairns from the Bronze Age at Mölen,
the Ra terminates, show that during this period Bru
knew great chieftains, who were buried here. They pr
lived at Manvik, on the Berg river, south of Gui, S
and Dolven, and gradually extended their power a
Brunlanes. In the Middle Ages the Manvik family w
possession of most of the parish of Berg and of some d
further north, but in earlier times they have surely
even more. The first member of this family to be men
in the sagas is *Loðinn af Manvíkum,* who fell in ba
1184. He may be descended from that *Lodin from Vi*
married Olav Trygvason's mother. The family became e
towards the end of the 13th. century. After that ti
find *Stig Håkonsson* of the famous so-called Bishop f
inhabiting Manvik. The author tries to show that s
Brunlanes farms whose names end in *rud* have been
after members of these two families who lived in the
and 14th centuries, e. g. Stigsrød, Lepperød and Lun

It is probable that the Lodin family at Manvik orig
owned Brunla as well. This second great estate of Bru
is mentioned for the first time in 1376 and then b
to the Galle family, which was related to the Manvik f
probably on the distaff side. The Kane family, which pos
estates in the neighbouring districts as well as near Dra
about the year 1400, was also connected with the
family. The name *Konnerud* (*Kanar*[*r*]*ud*) in Brunlane
in Skoger by Drammen is probably a compound of

Farms whose names end in *rud* (i. e. clearing, th
are generally held to date from the 13th and 14th cen

[1]) Farms with uncompouded names are generally held
the oldest of all.

[1]) His great-grandfather was bishop of Oslo and lat
came archbishop, and his father was syslemann (s
at Skien.

and to have been cleared by the lower class, and this may also have been the case with the farms mentioned here. At a later stage they have then been taken in possession by magnates.

The old chieftain family at Bratsberg by Skien became extinct in the latter half of the 12th century. After that time members of the Lodin family and later occupants of Manvik and Brunla are to be found as syslemenn (sheriffs) in the districts of Skien and Grenland. This fact is most easily explained by the assumption that Brunlanes originally belonged, not to Vestfold, but to Vestmar, the old name of the coast district round Grenmar (the Langesundsfjord). About the year 800 Vestmar formed a small independent kingdom, which, however, was conquered before 850 by the kings of Vestfold. Here as in many other places the descendants of the old kings of Vestmar retained their local power under the new sovereigns. They had their seat at Bratsberg and controlled the provinces lying between Skien and the river and lake of Farris, including Brunlanes. In former times the Farris constituted a natural frontier.

OLAV DEN HELLIGE OG NABOLAND

AV JOHAN SCHREINER

(Trykt med bidrag av Professor Dr. L. Daaes Lega

Olav den Helliges saga beretter ikke bare om k
politikk overfor stormennene i de forskjellige land
om hans bestrebelser for å innføre kristendomm
derigjennem hans storslagne forsøk på å samle
rikene til en norsk enhetsstat. Forholdet til de to
land fyller år av hans regjeringstid, og var av den
betydning for hans gjerning og stilling, selv om d
trykkelig må betones, at det var tilstandene i
som dannet betingelsen for kong Olavs fall, som be
hans skjebne. —

Allerede høsten 1015, da han kom til Oplanden
sitt mislykkede forsøk på å ta makten i Trøndela
det kong Olav de oplandske fylkeskonger av veie
den følgende høst(?) drog han til Ranrike, hvor de s
sysselmenn blev drept, og bragte derved denne la
— som efter Svolder-slaget hadde ligget under Sve
tilbake til Norge. Det var således sveakongen ha
kom i konflikt med. —

I den såkalte Legendariske saga, som ikke er å
som en selvstendig bearbeidelse, men som en sa

[1] Jeg er således kommet til en annen opfatning enn i m
«Studier til Olav den Helliges historie», NHT. 5. R.VI,
jfr. min bok Tradisjon og saga om Olav den Hellige
ter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo.
Filos. Klasse. 1926. No. I.) s. 64 fg.

skrivning av tre forskjellige sagaer om Olav den Hellige, fins en temmelig utførlig fremstilling av forholdet mellem de to Olav'er; denne beretning[1] utgjør i det store og hele en del av et verk jeg har kalt «Den annen Olavssaga», et verk som har vært den direkte kilde for Snorres fortelling i Heimskringla.[2]

Det var stor ufred mellem Olav Sveakonge og Olav Haraldsson; de herjet bygder og drepte folk for hverandre. Sveakongen kaller sammen et ting, og forteller her om den norske konges fremferd. Mange hadde grunn til å hevne sig på Olav Haraldsson, og følgen var at ingen mann våget å fare i kjøpferd mellem de to land.

Befolkningen på den norske side av grensen fant at uvennskapet førte store ulemper med sig, og opfordret derfor kongen til å bringe en avslutning på stridighetene. Han sendte da et skib til Island, med bud til Hjalte Skjeggeson, at denne skulde komme til møte med ham. Skjønt Hjalte fant det noe påfallende at kong Olav vilde ha ham til å bringe fred istand mellem landene, fulgte han likevel opfordringen og drog til Norge. Kong Olav opholdt sig nord i Trøndelag, men Hjalte seilte sydefter langs landet. Han kom til Rogaland, og traff der Bjørn stallare, som han anmodet om å være med på ferden. Bjørn drog med og de fôr nu til Konungahelle. Da de kom til Sverige, fikk de sig hester og red avsted inntil de nådde sveakongens opholdssted. Kongen spør hvem de er, og Hjalte svarer at de er nordmenn. Da tier kongen, men Hjalte sier at de er kommet for å betale skatt til sin rette herre. Sveakongen blir glad over dette, og sier at det var vel handlet, men «traff du den digre mann?» Hjalte svarer at det hadde han ikke, og sverger på at så var tilfelle. Han blir nu hos sveakongen i stort

[1] Leg. saga kap. 39—44.
[2] Tradisjon og saga s. 19 fg.

vennskap, og de taler ofte sammen. Kongen er ofte sammen med sin datter Ingegerd, og forteller henne meget om denne mann. De blir enige om at Hjalte skal få treffe henne.

Det benytter Hjalte sig flittig av, idet han beretter for kongsdatteren om Olav Haraldsson, og hvor ulik han på alle måter var andre menn. Han forteller Ingegerd sitt ærend, og ber henne hjelpe sig til å overtale kongen, slik at det kan bli fred mellem de to land. Hjalte sier at én ting vilde borge for, at en slik avtale lenge kunde stå ved makt, nemlig at sveakongen vilde gifte henne med Olav Haraldsson. Hun synes godt om hans ord, og lover å understøtte ham.

En kveld da Olav Sveakonge og Hjalte satt sammen ved drikken, kommer Hjalte inn på denne sak. «Vi, dine venner, liker lite, at det er ufred i ditt rike, og at du ikke har slik makt som tilkommer dig.» Men siden nu Olav Digre er kommet i besiddelse av makten i Norge, mener Hjalte at det vilde være klokest av sveakongen å forlike sig med ham. «Hvilken ære vilde være større for eder, enn å gifte eders datter med den mann, som nu er blitt den mest berømte konge i Nordlandene?» Nu tier kongen og tenker over dette; han synes Hjalte har talt sanne ord. Sveakongen drøfter denne sak med Ingegerd, og spør om hennes mening. Hun overlater avgjørelsen til ham, men sier at hun vil, at han heller skal ha mange enn få venner. Olav Sveakonge sier da, at hvis den norske Olav vilde komme til møte med ham, og hvis han tydelig gir til kjenne sin fredsvilje, da skal det skje som Hjalte ønsker. Dette blir så avtalt mellem dem.

Hjalte drar nu tilbake til Norge, til møte med Olav Haraldsson, og finner ham nord i Nidaros. Kongen spør ham hvor han hadde vært om vinteren, og hvorfor Hjalte

forrige gang hadde undgått ham. Den annen forteller hvor han hadde opholdt sig. «Ikke ventet jeg av dig, sier kong Olav, at du opsøkte mine uvenner i vennskap.» Hjalte svarer da, at det var av forsiktighet, for å kunne vinne større tillit hos sveakongen, at han ikke først hadde opsøkt ham. «Det blev til, at Olav Sveakonge gikk med på, at I skulde møtes ved Elven.» Kongen blir meget glad ved å høre dette, og gir Hjalte gode gaver. Siden drar han hjem til Island.

Kong Olav Haraldsson søker nu til stevnet, og der møtes de to navner; de taler sig i mellem, og den norske Olav ber om sveakongens datter Ingegerd. De skiltes som venner, efter at sveakongen hadde gitt løfte om det. Begge drar nu hjem, hver til sitt rike.

En gang drog sveakongen på fuglejakt; han var ute hele dagen, og kom om kvelden hjem med en rik fangst, som han roste sig meget av. Ingegerd sa at det var likevel småting mot det Olav Haraldsson hadde vært mann for: på én morgen fikk han 11 konger i sin makt. Sveakongen blev meget vred over dette, og sa, at efter det skulde hun aldri få gifte sig med den norske konge. Siden fôr sendemenn mellem gardakongen og sveakongen, og enden blev at Olav giftet sin datter med kong Jarusleiv i Holmgard. Olav Haraldsson hører om dette og blir meget trist.

Hvorvidt også den følgende beretning har stått i «Den annen Olavssaga» kan være tvilsomt; antagelig har så ikke vært tilfelle. Allikevel har det sin interesse å gjengi den her i all korthet.

En annen datter av Olav Sveakonge, Astrid, drog en gang med sin fosterfar Egil, til Gautland, og de kom til møte med den norske konge. Hun gikk op og hilste på kongen der han lå i sin seng, men han gjengjeldte ikke Astrids hilsen. Neste dag kom hun igjen, men han

sa heller ikke denne gang ett ord. For tredje g
søker hun kongen, og sier at hun i Ingegerds
gifte sig med ham. Da bad Olav henne bli, og
en stund sammen. Siden holdt de bryllup. —

Heimskringlas Olavssaga innfører Hjalte Skjeg
beretningen på følgende måte (kap. 60) «Våre
(slaget ved Nesjar) bød kong Olav ut leding fra
lag, og gjorde sig rede til å fare øst (d. e. syd) i
Da skulde en Islands-farer seile fra Nidaros. Ko
sendte da bud og jertegn til Hjalte Skjeggeson, og
ham til sig.»

Efter dette hører vi om kongens optreden i R
og følgen av den var (kap. 67) at «kong Olav
la for dagen så stort uvennskap imot Olav Hara
at ingen mann torde nevne ham med hans rett
slik at kongen hørte det.»

Bøndene i Viken syntes ille om den ufred s
mellem de to riker, og «de bad da Bjørn stallare,
skulde føre denne sak frem for kongen, om at han
sende menn til sveakongen for å by forlik på sine
(kap. 68).

«Denne sommer kom Hjalte Skjeggeson til No
Island efter kong Olavs ordsending; han fôr st
kong Olav, og kongen tok vel imot ham, bød H
bli ved hirden, og viste ham til sete hos Bjørn s
de var mat-feller, og det blev snart godt vennska
lem dem.»

Da nu Bjørn en gang bar frem for kongen bø
ønske om at han skulde sende menn til Olav Svea
gav kongen Bjørn straks i opdrag å utføre dette
Bjørn hadde ingen vei utenom, og blev meget ne
Da sa Hjalte til Bjørn: «Hvorfor er du uglad, m
du syk eller vred på noen?» Bjørn forklarer ham
«og kaller dette en livsfarlig sendelse». De blir d
om at Hjalte skal ledsage den annen på ferden.

«Bjørn og de andre red nu avsted, og kom til Ragnvald jarls hird.» Ragnvald var jarl over Vestre Gautland og residerte i byen Skara; han var gift med Ingebjørg Trygvedatter, en søster av Olav Trygvason. Da Bjørn bærer frem for jarlen sine ærend, spør Ragnvald hvad det har hendt ham, siden kongen vil hans død. Bjørn gjør rede for saken, og Ragnvald jarl lover dem all den bistand han kan gi. Efter lange rådslagninger blir man enig om, at Bjørn skal bli i Skara, men Hjalte drar til sveakongen. Hjalte sier (kap. 70): «Jeg kan fare til kongen om I vil. Jeg er ikke en norsk mann, og svearne vil ikke gi mig noen sak; jeg har spurt at det er islandske menn hos sveakongen i gode kår, mine kjenninger, kongens skalder Gissur Svarte og Ottar Svarte; av dem kan jeg få vite hvad jeg skal tro om sveakongen, om det i denne sak er så liten utsikt, som det nu later til, eller om det er andre muligheter.» Hjalte kommer så til sveakongen, og er der sammen med de andre islendinger.

På en helt overraskende måte bryter Snorre her av sin fortelling, for å skyte inn et stykke om at Sigvat skald var med på ferden fra Norge til Ragnvald jarl. Noen vers av Sigvat anføres som støtte for denne meddelelse (kap. 71).

Efter dette malplaserte innskudd fortsetter beretningen om Hjaltes ophold ved sveakongens hird, og vi hører at Hjalte er kommet for å betale Olav Eiriksson de landører, som pålå islendingene i Norge. «Fra den tid av kom Hjalte i største yndest hos kongen, og var ofte i samtaler med ham» (kap. 72).

Ved sine venner Gissur og Ottars hjelp kommer Hjalte også i forbindelse med sveakongens datter Ingegerd; han spør hvordan hun tror hennes far vil opta et fredstilbud fra den norske konges side. «Kongsdatteren sa at hun trodde, det var unyttig å forsøke på, å få kongen til å

forlike sig med Olav Digre.» Men likevel gjør Hjalte et forsøk, og innser da hvor fruktesløst det hele er. Også Ingegerd gikk til samtale med sveakongen om denne sak, men intet hjalp. Engang spør Hjalte henne: «Hvorledes vilde du svare, om Olav, Norges konge, sendte menn til dig med det ærend å beile til dig?» Ingegerd optar dette vel, og de taler meget sammen om hvilken utmerket mann kong Olav var, i alle deler foran andre menn.

Efter dette sender Hjalte bud til Ragnvald jarl for å gi ham underretning om hvorledes stillingen er. Jarlen farer til møte med Ingegerd og Hjalte, og derefter slår han sig sammen med Torgny, sønn av Torgny Torgnysson, lagmann i Tiundaland. I fellesskap drar disse to mektige menn til Uppsala-tinget med en betydelig styrke.

Bjørn stallare, som hadde vært med i Ragnvald jarls følge, tar først til orde for fred og forlik mellem de to land og konger. Sveakongen blir rasende, og avbryter Bjørn, men jarlen taler for den samme sak, og efter ham den ærverdige og høit ansette Torgny Lagmann. «På det ting blev det avtalt, at kong Olavs datter Ingegerd skulde giftes med kong Olav Haraldsson. Kongen gav jarlen dette festemål i hånd, og overdrog ham alt sitt ombud om dette giftermål» (kap. 80).

Neste sommer samlet Olav Haraldsson en stor og prektig flåte, og drog med den øst til landsenden, til Konungahelle. Men sveakongen var ikke kommet, og Olav og hans menn ventet lenge utover sommeren og høsten uten å høre noe til ham.

Kong Olav blev da om vinteren i Sarpsborg, og Sigvat skald blev sendt op til Skara for å orientere sig angående Ragnvald jarls stilling, idet mange var i tvil om, hvorvidt han når det kom til stykke var den norske eller svenske konges venn.

Sigvat fikk her rede på hvorledes det hele hang sammen, at forutsetningen for sveakongens løftebrudd lå i hans irritasjon over Ingegerds svar, da han kom hjem efter en vellykket jakt, og videre at Ingegerd var blitt lovet til kong Jarusleiv i Gardarike.

Under opholdet hos Ragnvald jarl blev Sigvat kjent med Astrid, og jarlen foreslog at Olav skulde ekte henne. Sigvat fôr tilbake til Olav med disse tidender, og kort efter holdt Olav Haraldsson sitt bryllup i Sarpsborg med sveakongens datter Astrid. Ragnvald jarl var tilstede ved denne anledning, men like efter drog han til Gardarike og slog sig ned der; det viser et vers av Sigvat. Grunnen var at Ingegerd ønsket han skulde være i nærheten av henne, da hun flyttet til det fremmede land. —

Ved siden av «Den annen Olavssaga» og Heimskringla, har også Fagrskinna (s. 155—158) en beretning om disse ting. Og det er vel verdt å legge merke til, at Fagrskinna har kjent og benyttet Snorres fremstilling, slik denne foreligger i hans særskilte saga om Olav den Hellige.[1]

Det blir først fortalt at det var strid mellem den norske og den svenske Olav, og dette likte befolkningen i de to riker meget lite. Mektige menn søkte å bringe forlik i stand mellem kongene, og det blev avtalt, at Olav Haraldsson skulde ekte sveakongens datter Ingegerd.

Dernest gjengis sagnet om kongens jakt og Ingegerds henvisning til alle de kongene Olav hadde ryddet av veien. Følgen av dette var at sveakongen i sinne gikk fra sin avtale med den norske konge.

Da Olav Haraldsson hørte om dette, sendte han noen av sine menn østover til møte med sveakongen, og bad ham holde fast ved deres forlik. Sveakongen sa at han umulig kunde få Ingegerd, men hvis Olav vilde ha hans annen datter Astrid, gav han sitt samtykke til deres

[1] Tradisjon og saga s. 45 fg.

giftermål. Sendemennene fôr tilbake til kong O
berettet om resultatet av reisen. Sigvat skald had
med på denne reise, og laget om den sine Austrfar
som forteller meget om ferden.

Med sine venners råd ektet Olav Haraldsson
men Ingegerd blev gift med kong Jarusleiv i Hol
På denne tid var Ingegerds frende Ragnvald jar
son i Gardarike. Han var en meget god venn a
Olav, slik Sigvat sier da han kom hjem fra d
hvori kongen hadde sendt ham øst til Gardarike

Oscar Albert Johnsen har i en kild
undersøkelse drøftet disse tre beretninger om «Fri
saga».[1]

Han går her ut fra den feilaktige forutsetnin
skyldes Sigurður Nordal, at Snorres fortelling by
Styrme Frode, hvis Livssaga om kong Olav ifølge
også skulde ha vært Fagrskinnas kilde. Den rett
menheng er imidlertid at Snorre har benyttet «Den
Olavssaga», og at Fagrskinna bygger på Snorre.[2]

Johnsen kommer til det resultat at «Leg. saga
«Den annen Olavssagas») beretning maa
trækkes for Snorres» (s. 526).

«Som oftest synes ikke alene samtalerne, men
rammen, hvori de fremkommer, at være opfun
Snorre, og selv hvor der ligger en stump overl
til grund, er denne frit behandlet for at passe ind
menhængen, og ofte digterisk utspundet i den g
beretningens historiske karakter synes næsten hel
(s. 516). Denne kritiske uttalelse vil jeg unders
sin helhet.

[1] NHT. 5. R. III, s. 513—539.

[2] Se min avh. (om Styrme Frode): «Studier i Olav den
saga», Arkiv för nordisk Filologi XLIII, Ny Följd X
(1927) s. 1 fg.

Imidlertid blir ikke Osc. Alb. Johnsen senere i sin avhandling stående helt fast ved den, idet han nemlig sier (s. 537): «Snorres utførlige fremstilling forsyner os ikke med nye sikre oplysninger utover dem, som den ældre tradition og skaldedigtet (d. e. Sigvats Austrfararvísur) gir, men de folkesagn, han meddeler, *har dog megen historisk interesse og kan ikke lates ute av betragtning*,[1] om man vil vinde et noget dypere indblik i begivenheternes sammenhæng.»

Visstnok sier Johnsen (s. 526): «At forsøke paa at forlike de to beretninger med hinanden ved at se bort fra motsigelserne vil være faafængt og kildekritisk utilladelig; man maa træffe et valg.» Når det kommer til stykke, er likevel hans konklusjon en forening, en harmonisering mellem de høist ulike beretninger.

I et tilfelle som dette, hvor vi har å gjøre med tre fremstillinger, gjelder det klart å presisere hvori avvikelsene består.

«Den annen Olavssaga» sier at Hjalte drog *direkte* til sveakongen, og kjenner intet som helst til Ragnvald jarl, og hans forhold til hele denne sak.

Det er Snorre som innfører ham, idet han lar Hjalte og Bjørn dra til Ragnvald, hvorfra så Hjalte Skjeggeson fortsatte videre til Olav Sveakonge i Uppsala. Beretningen om ferden til Skara støtter Snorre til noen vers av Sigvat. Johnsen sier om Snorres arrangement for dette punkts vedkommende (s. 525), at han «anfører som bevis et lausavers av Sigvat fra 1018, som dog intet indeholder derom, og 4 vers av Sigvats Austrfararvísur, som denne digtet om sin reise til Ragnvald jarl aaret efter, og som saaledes ikke hører hjemme paa det sted, hvor Snorre har indsat dem. Nogen anden hjemmel end disse feilagtig anbragte skaldevers har beretningen om Sigvats

[1] Uthevet av mig.

deltagelse i Hjaltes og Bjørns færd ikke, og m
derfor trygt se bort fra den. Hadde en saa frem
mand som Sigvat deltat i færden, vilde dette
vist ha været nævnt i Hjaltes beretning.»

Derved mister vi altså ethvert holdepunkt for
meddelelse om reisen til Ragnvald jarl; den må ub
forkastes, hvilket Osc. Alb. Johnsen også mener.

Annen gang vi hører om Ragnvald jarl i Ga
er at Snorre lar Sigvat fare op til ham, da Olav
flåte var kommet til møte med sveakongen, son
lertid ikke hadde innfunnet sig. Snorre anfører h
vats Austrfararvísur som bevis for riktigheten
som sies.

Så meget mere opsiktsvekkende er det derfor a
skinna likevel forkaster denne beretning hos Snor
det her heter, at Sigvat var med blandt de me
blev sendt til sveakongen, da Olav Haraldsson had
meddelelse om dennes løftebrudd. *Om denne fe*
Sigvat sine Austrfararvísur, blir det uttrykkelig s

Noe senere blir det så fortalt om Ragnvald j
han opholder sig ikke i Vestre Gautland, men i Gar

Tross de store og avgjørende uoverensstemmels
lem Heimskringla og Fagrskinna, har de her ett
felles: *de henfører Sigvats vers til to forskjellige fer*
disse ferder er helt uavhengige av hverandre.

For å komme videre i vår undersøkelse, er det
nødvendig å se hvad Sigvat selv beretter. Rent me
sett er skaldenes vers det beste kildemateriale
gamle historie. På dette punkt har den moderne
kritikk helt den samme opfatning som Snorre, o
kan i ett og alt følge ham, når han sier i sin pro

[1] «I þesse færð hafðe veret Sigvatr skalld, oc orte han
um oc callaðe Aust farar visur, oc sægir i þesso cvæð
um þessa færð.»

Heimskringla: «Vi tar helst vidnesbyrd fra det som fins i de kvad som blev sagt frem for høvdingene selv eller for deres sønner; vi tar alt det for sant som fins i de kvad om deres ferder eller kamper.» Efter så til slutt å ha talt om Are Frode og hans hjemmelsmenn, sier Snorre videre: «Men kvadene tykkes mig mest troverdige, under forutsetning av at de blir riktig kvedet og forstandig opfattet (skynsamliga upp tekin).» At kvadene er pålitelige, vel å merke der de taler om ferder og slag, det må vi kunne gå ut fra. Den prinsipielle vanskelighet melder sig imidlertid når det dreier sig om å forstå dem rett. Gjennem uttrykkenes dikteriske form og skaldesprogets innviklede terminologi og setningsopbygning, gir disse vers mangen gang anledning til store meningsdivergenser. I ett og samme kvad leser én forsker ett, den annen noe helt annet; litteraturen om disse ting frembyr tallrike eksempler i så henseende. Også hvor talen er om skaldediktningens verdi og pålitelighet kan det således være endel å bemerke. Vi kan ikke alltid være helt sikre på å ha forstått dem rett, selv om vi utfra et metodisk synspunkt må tilkjenne dem førsteplassen blandt kildene.

Jeg har funnet det nødvendig å forutskikke disse almene bemerkninger, når jeg nu vil søke å nå til klarhet over Sigvats såkalte Austrfararvísur. Overfor den opfatning av disse, som trer frem i Finnur Jónssons ordning av strofene i hans store utgave av den norsk-islandske skaldediktning,[1] en opfatning som like til det siste har vært enerådende, har de to svenske forskere Curt Weibull[2] og Hans Toll[3] hevdet avvikende

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 220—225.

[2] Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden (Lund 1921), s. 116 fg.

[3] Hans Toll, Sighvat skalds resa till Svithjod, NHT. 5. R. V s. 546 fg. Jfr. Edda XXIII s. 155—158.

synsmåter. Jeg må imidlertid tilstå, at jeg ik
slutte mig til noen av disse, ialfall ikke hvad
synet angår.

Den siste som har behandlet Sigvat skalds Aus
vísur er islendingen Barði Guðmundsson
bruker dem i en større sammenheng, nemlig for å
Gautland i gammel tid lå under Danmark. I u
kelser som ennu ikke er publisert, har jeg tatt
til gjenmæle mot de grunner Guðmundsson anfø
jeg mener å kunne godtgjøre at hans bevisfør
genlunde er fyldestgjørende.

I likhet med alle forskere som hittil har beh
spørsmålet, hevder også Guðmundsson at Snorre h
i at Ragnvald Ulvsson hørte hjemme i Vestre Ga

Leser man uten noen forutfattet mening gjenn
21 strofer som Austrfararvísur i almindelighet hol
å omfatte, vil det slå en hvor forskjellige de er,
i dem er ikke den samme. En nærmere undersøk
dette forhold vil gjøre det innlysende *at vi her ik*
overfor ett, men to kvad.

For å gjøre min fremstilling så oversiktlig som
velger jeg her å anføre det første kvad i sin helhet. V
numereres av hensyn til den følgende behandli
deres rekkefølge er diktert av indre hensyn. D
skal imidlertid på ingen måte være sagt, at de
sikkerhet lar sig avgjøre, hvorledes de enkelte str
å plasere. Vi har ikke midler i hende til å bestemm
visshet den oprinnelige rekkefølge, så meget mere s
umulig kan vite om ikke enkelte vers er gått tapt. D
da i virkeligheten heller ikke noe spørsmål av fremtre
interesse. Hvad det her gjelder å bringe på det
er hvilke strofer som hører sammen.

[1] Barði Guðmundsson, Götalands politiske stilling fra
1050, NHT. 5. R. VI s. 545 fg.

1. Jeg ber den raske konges modige hird å høre, hvad for slit jeg har døiet; disse vers har jeg laget om reisen. Jeg blev i høst sendt op fra skibene på en lang reise øst til Sverige; lite sov jeg siden.

2. Våt lot jeg den vaklende båt bli trukket til Eid. Jeg var redd for å måtte vende tilbake; slik utsatte vi oss for livsfare i båten. Gid haugtussene måtte ta det fryktelige fartøi, jeg har aldri sett en verre skute. Jeg var i livsfare på båten, men det gikk bedre enn jeg ventet.

3. Det var ikke av egen lyst at jeg i sinnsoprør gikk 13 mil gjennem skogen fra Eid; vi hadde et stort besvær. Jeg tror ikke at kongsmennenes føtter var uten blemmer; jeg fikk sår på begge fotsålene. Likevel gikk vi den dag meget raskt avsted.

4. Sendemenn fra sogningenes herre, de som drog avsted i kongens ærend, har hatt en besværlig reise. Jeg sparte mig ikke, men når man skal fare til fots, er mennenes møie stor. Norges dyktige beskytter bestemte at vi skulde fare nordfra derhen.

5. Jeg kom til Hov, og døren var lukket. Men utenfra spurte jeg mig for fremoverbøid. Ufortrøden stakk jeg nesen inn, men jeg fikk nesten intet svar av folkene; de sa det var helligdag. Hedningene jaget mig vek, og jeg bad trollene ta sig av dem.

6. Gå ikke lenger inn, elendige fyr, sa kvinnen. Vi er hedenske, og jeg er redd for Odins vrede. Den usle kjerring sa at de hadde alve-blot på sin gård; uten betenkning avviste hun mig, som var jeg en ulv.

7. Siden gikk jeg for å finne den gavmilde mann, som mennene sa var den aller beste. Jeg ventet en fredelig mottagelse, men fyren så avvisende på mig. Hvis denne var den beste, da må den verste være meget ond. Dog har jeg ikke lyst til å klandre folk.

8. Jeg savnet Åstas gård på veien østfor Eidskogen, da jeg bad den hedenske bonde om nattely. Jeg traff ikke den mektige Sakses sønn. Ingen gjestfrihet fantes der hos folk. På én kveld blev jeg avvist 4 ganger.

9. Det var drøit for mennene å gå gjennem Eidskogen på veien østover til fyrstenes overvinner. Jeg lovpriser kongen. Kongens menn skulde ikke ha avvist mig før jeg traff min milde herre.

Ved siden av dette kvad, som tydelig viser a
den har fremført det for kongen og hirden, står to
som må være laget underveis, idet de står nokså lø
og mere synes å bære bud om en øieblikkelig ster

10. Nu har 3 menn av samme navn jaget mig bort o
mig ryggen. Mennene viser ikke noen rosverdig opførs
er redd for, at alle menn som heter Álve vil jage fremme

11. Kvinne, disse svarte islandske øine har vist c
bratte sti langt avsted til den blanke ring. Denne min
gått de gamle veier som din husbond ikke kjenner.

Det er ved hjelp av den stemning som beherske
enkelt av disse 11 strofer, at det har vært muli
dem ut av den sammenheng man har gitt dem i
kalte Austrfararvísur. Denne stemning er et av d
tigste kriterier vi har å holde oss til; den er så k
uomtvistelig at den binder disse vers sammen til en
til et kvad fullt av galle og bitterhet, men tilli
humor og lune. Vel kan det føles som Sigvat av
muligens gir sig for meget over til sin ergrelse, me
er likevel en egen friskhet i hans skildring, en sa
å gi de konkrete billeder av virkeligheten bak ha
klagelser og utbrudd av irritasjon, som viser dil
og det kloke, likevektige menneske. Dette kvad
av de mest helstøpte vi har bevart av Sigvat
visstnok ubetinget det mest temperamentsfulle.

Karakteristisk for dette kvad er at det fortell
selve ferden; vi hører om oplevelsene underveis, me
ett ord som har karakteren av «offisiell rapport».

Sigvat sier (str. 1) at han om høsten blev sen
fra skibene på en lang ferd (*í langa fǫr*) øst til Sv
Olav må altså ha vært på flåten, og fra denne har S
dradd *til fots.* Dette blir fremhevet i en rekke ve
gikk over Eidskogen (str. 3: *rannk*). I samme
understrekes dette forhold ytterligere ved at sk

taler om de gnagsår kongsmennene fikk på føttene. «Når man skal fare til fots (*við gǫngu*), er mennenes møie stor», heter det i str. 4. I str. 9 blir det sagt: «Det var drøit for mennene å gå gjennem Eidskogen på veien østover (*Eiðaskógr vas drengjum drjúggenginn á leiðu austr*).» Her har vi altså fått tak i et nytt trekk som binder versene sammen, som viser at de utgjør et sluttet hele.

Sigvat oplyser (str. 3) at han tilbakela 13 mil gjennem skogen fra Eid (*of skóg frá Eiðum*). I et annet vers (str. 8) taler skalden om sine savn på veien østfor Eidskogen (*á leiðu fyr austan Eiðaskóg*), og endelig heter det, som nettop anført, i str. 9 at de drog østover Eidskogen (*Eiðaskógr*). Eidskogen er ofte omtalt i sagaene, den lå mellem Oplandene og Sverige. Når Sigvat i dette kvad taler om Eidskogen, uten å føie til noen nærmere betegnelse, er det ganske klart at han ikke her uten videre mener en skogstrekning langt inne i Sverige, så fjernt fra Norge at de fleste nordmenn ikke godt kunde være fortrolig med navnet. Når derfor Snorre (kap. 91) tyder Eidskogen som skogene øst for Stora Ed, da har det intet som helst med kjensgjerninger å gjøre. Eidskogen var bare et eneste sted, den var kjent av alle. Fra Oplandene og østover var det således Sigvat drog, det er hevet over tvil.

Andre oplysninger i dette kvad synes da også å måtte tydes i samme retning. I str. 8 sier skalden: «Mista ek fyr austan Eiðaskóg á leiðu *Ǫ́stu bús*.» Finnur Jónsson oversetter dette med «Åstas gård»,[1] og jeg tror ubetinget han har rett. Derimot opfatter Gustav Storm[2] stedet noe anderledes: «Østen for Eidaskogen ikke jeg fandt paa færden husly.» Denne oversettelse forutsetter *ástarbús*, av *ást*, men det passer slett ikke med ordets form i kvadet.

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 222, v. 8.
[2] Folkeutgaven av Snorre-oversettelsen, s. 324.

Hans Toll har utvilsomt truffet det rette, når han sier[1]: «Denne Asta kan rimeligen icke hava varit någen annan än kungens egen, med Sigurd Syr omgifta moder med detta namn, vilkens gård enligt den legendära Olavssagan låg vid Mjøsen.» Når Åsta nevnes på denne vis, må det være en kvinne alle har kjent, og det kan bare være kongens mor. Det ligger også nær å tro at Sigvat, da han kom fra kongen, har vært innom på hennes gård.

Det er vel også *Mjøsa* Sigvat skald taler om, der han skildrer sin fart på det skrøpelige fartøi frem til Eid, som bare kan bety *Eidsvoll.* Der er nemlig å merke, at det i str. 2 heter «*til Eiðs*», mens str. 3 har «skógr *frá Eiðum*»; pluralisformen passer godt med at det alltid skrives «*Eiðaskógr*», hvor *Eiða-* er gen. Den sproglige forskjell mellem de to stedsnavn viser tydelig at de ikke er identiske. Vest for Eidskogen er det da heller ikke noen innsjø eller større vassdrag, som skulde gjøre en overfart i båt nødvendig. Derimot vet vi annenstedsfra, at Eidsvoll het *Eið;* denne form fins f. eks. hos Snorre (OH kap. 75): «*á Eiði*».[2] Hvordan og hvorfra denne båtreise har foregått kan vi ikke ha noen mening om.

Endelig må bemerkes at Sigvat sier i str. 4: «Norges dyktige beskytter bestemte at vi skulde fare nordfra derhen (*fórum norðan þinig*).» Ellers, hvor talen er om Eidskogen, sier skalden hele tiden at de drog østover (á leiðu *austr* til jǫfra þrýstis; á leiðu fyr *austan* Eiðaskóg).

1 NHT. 5. R. V s. 551.

2 Når Ottar Svarte i sitt vers om Olavs fremferd mot oplandskongene — Skjaldedigtning, B I, s. 272, v. 18 — sier: «Breið ættlǫnd eru und þer austr *til Eiða,*» menes altså Eidskogen, siden ordet har pluralisform, og ikke Eidsvoll, noe Halvdan Koht (Innhogg og utsyn, s. 131) har ytret tvil om. Det stemmer da også med dette, at Sigvat sier — Skjaldedigtning, B I, s. 239, v. 2 —: «Fekk Upplǫnd *til hvers enda.*»

Han drog altså østover fra Oplandene, men dit er han kommet nordfra.

Kongen må ha opholdt sig i Nidaros om høsten, og så derfra sendt Sigvat avsted. På den måte blev det virkelig en nokså lang reise; når den dertil foregikk til fots, er det ikke vanskelig å sette sig inn i, at den kunde by på adskillige besværligheter og ergrelser. —

Hvorhen var det nu Sigvat blev sendt? Skalden sier uttrykkelig (str. 1) at han drog til Sverige. Av str. 9 fremgår at ferden gjaldt en mektig mann østfor Eidskogen: «Det var drøit for mennene å gå gjennem Eidskogen på veien østover til fyrstenes (kongenes) overvinner (*til jǫfra þrýstis*).» Det er et påfallende sterkt uttrykk skalden her bruker; det kan ikke være en almindelig stormann Sigvat taler om. Sannsynligheten taler avgjort for at vi øst for Eidskogen bare kan tenke på én *«jǫfra þrýstir»*, nemlig Olav Sveakonge. Hvilket ærend Sigvat skald har hatt blir ikke berørt med ett ord. Men vi kan gjette oss til at Sigvat neppe har vært særdeles tilfreds med resultatet av sin reise, efter selve tonen og emnevalget i dette kvad å dømme.

Det er på dette punkt naturlig igjen å feste opmerksomheten ved den beretning som fins i Fagrskinna (s. 156—157). Da sveakongen hadde gått fra avtalen om at Olav Haraldsson skulde få Ingegerd til ekte, sendte den norske konge noen menn øst til Sverige for å søke å bevege sveakongen til å stå fast ved den oprinnelige overenskomst, men dette forsøk blev mislykket. «*I þesse færð hafðe veret Sigvatr skalld, oc orte hann flocc um oc callaðe Austrfararvísur, oc sægir i þesso cvæðe mart um þessa færð.*»

Det resultat vi er kommet til ved en helt uavhengig gjennemgåelse av Sigvats vers stemmer således på en slående måte med hvad Fagrskinna direkte oplyser.

Det skulde være en garanti for resultatets pålit

Fagrskinna sier ikke noe om at Hjalte Skjegge
Bjørn stallare var med på ferden; heller ikke at
en tidligere leilighet hadde dradd til sveakonger
få i stand forlik mellem konger og riker. Det hete
(s. 155): «Gerðo rikir menn þat rað, at bera
orð a milli kononganna oc þui var aleiðis comet
lund at Olafr konongr svænski skylldi gyfta Ingi
dottor sina Olafe kononge Harallzsyni.»

Vi kan ikke uten videre benekte at «Den annen
sagas» beretning om Hjaltes ferd er pålitelig; vi s
bare ethvert middel til å kontrollere den. Det er da
ikke på noen vis et fruktbart eller betydningsfullt
blem om ferden har funnet sted eller ei, og om
eventuelt har gått for sig slik «Den annen Olavssag
retter.

Interessant og vel verdt opmerksomhet er det im
tid at vi har bevart et kvad av Sigvat skald, som
teller om en ferd han har foretatt til sveakongen; fe
hensikt kan ikke ha vært noen annen enn å bringe
til veie mellem Norge og Sverige. Men Sigvats st
tyder ikke nettop på at hensikten blev opnådd.

På grunnlag av Fagrskinnas meddelelser er det nat
å kalle dette kvad (de oprinnelige) *Austrfararvísur*

Sigvat skalds såkalte Austrfararvísur omfatter
siden av dette kvad også et annet, som skiller sig
ut fra det første såvel i innhold som stemning. B
to har til felles, at de fremstiller en ferd Sigvat

[1] Denne behandling er på flere punkter bestemt av Hans
avhandling om Sigvats reise til Sverige, NHT. 5. R. V, s
fg. Dog mener jeg at Toll er tilbøielig til ofte å trekk
vidtgående slutninger. Dertil kommer da også, at je
helt uenig med ham i selve grunnopfatningen av Austrf
vísur.

foretatt i kong Olavs ærend; dette forklarer da også at man så lett har kunnet blande dem sammen.

Den tredje og fjerde strofe av dette kvad må være diktet underveis, og skalden har så siden fremsagt dem for kongen sammen med de øvrige.

1. Ofte var jeg munter under uvær, når hårde vindstøt strammet de svulmende seil på Strinde-kongens skib ute på fjordene; skibet løp utmerket, hvor vi lot det storme avsted utover sundet; kjølene kløvde havet ved Lista.

2. Tidlig i sommer lot vi den raske konges tjeldede skib ligge ute ved en ø foran det lovpriste land, men i høst, da sjøkongens skib førtes op på land, måtte jeg ride. Jeg påtar mig forskjellige opgaver.

3. Hesten løper sulten i aftenskumringen ad de lange veier til hallen; hoven furer marken. Det blir kveld. Nu bærer hesten mig over bekkene fjernt fra Danmark; min hest snubler i bekken; dag og natt møtes nu.

4. De vakre kvinner vil se ut, og de opdager støvskyen; vi rider rask gjennem Ragnvalds gård. La oss drive på hestene like til huset, så at de hugmilde kvinner kan høre langt borte hestenes raske løp innefra hvor de sitter.

5. Jeg optrådte i overensstemmelse med fortrolige avtaler med eder, kong Olav, da jeg traff den herlige, mektige Ragnvald. Jeg deltok i svært mange samtaler med den gavmilde malmvokter i Gardarike; aldri hørte jeg greiere taler av en ansett mann.

6. Jarlers frende bad dig, gavmilde fyrste, å sørge godt for hver av hans huskarler som kommer hit. Men hver av dine menn, Listas herre, som vil reise østpå, vil få hjelp av Ragnvald.

7. Da jeg kom vestfra, ruget folk over slike planer i alt, fyrste, således som Eiriks ætt hadde egget til svik. Alene derved beholder du i ro jarlenes land, som du tok fra Svein, at Ulvs frendes broderlige støtte, som jeg sier, blev gitt dig.

8. Den kloke Ulv(s sønn) sa at han var villig til å bringe forlik i stand mellem dere begge, Olav. Vi fikk trygge svar; dere (d. e. sveakongen og du) bilegger striden. Tyvebanders forfølger, Ragnvald erklærte, at det var en lett sak for dig å la være å forfølge forbitrelsen over fredsbruddet videre.

9. Fast skal du, mektige konge, holde avtalen med Ragnvald,

den mektige mann. Han varetar ditt vel både ved natt
dag. Det vet jeg, fyrste, at han er den beste venn du
Østervei ved det grønne hav.

Til disse kommer så en strofe uten særlig bety
i den omtaler skalden hvor herlig han finner ko
hall, som hirdmennene har prydet.

Mens Sigvat i sitt første kvad, om den slitsom
visstnok temmelig resultatløse reise til fots over Eids
østover til Sverige, allerede fra begynnelsen slår ton
ved å opfordre kong Olavs hird til å høre på hvor
slit han har døiet underveis, bringes vi allerede gj
str. 1 av annet kvad inn i en forestillingskrets a
ulik karakter. Det er stolthet og glede over godt
arbeid som i dette kvad behersker fremstillingen

Av str. 2 fremgår med full klarhet, at det her v
er tale om en ferd Sigvat foretok på kongens
Når nu skalden sier, at han seilte forbi Lista, e
rimelig å tenke sig at han også denne gang ko
Trøndelag. Når han videre sier at skibene om
blev ført op på land, må det bety at han har nå
langt han kunde ad sjøveien. Dermed var imid
ferden ikke avsluttet, den blev fortsatt på hester
ennu et godt stykke. Han taler i dette vers om
ledes de ordnet sig om sommeren, men først utpå
forlot de skibene. Deri ligger det vel at det er en
melig lang seilas han har foretatt. Når Sigvat derfo
avslutning på str. 2 sier: «Jeg påtar mig forskjelli
gaver (*ték ýmissar íðir*)», da er dette å opfatte slik:
hadde flere sider, den krevde mere enn en lang
som tillegg til den kommer hans ridt op fra skiben

At det virkelig er en lang reise Sigvat har ha
han nådde frem til det land han nu rider op gje
synes da også å fremgå av et uttrykk i str. 3: «H
berr mik *ferri Dǫnum*»; «fjernt fra danene» må

fjernt fra danenes tilholdssted, danenes land, Danmark. Derimot kan meningen ikke være et land hvor det bor enkelte daner, hvor danene har herredømmet, makten.[1] Hvad nu *ferri* angår, er det visstnok så, at «langt fra», «fjernt fra» er relative betegnelser, som alt efter omstendighetene kan brukes om høist ulike avstander; men slik ordet står hos Sigvat, må vi ha lov til å tro, at det innebærer mange dagsreiser; ellers vilde det virke svært påfallende.

Tenker vi oss at Sigvat har seilt østover, og at han underveis har passert Øresund, hvor dansk land lå på begge sider, da blir uttrykket klart, da gir det en mening.

Str. 4 forteller så om skaldens ankomst til den manns gård, som han var sendt avsted for å forhandle med. —

Barði Guðmundsson har en helt annen opfatning av disse strofer.[2] «Av selve versene fremgår med full klarhet at de er diktet under hjemreisen og handler om den.» «De siste ordene (tekk ymissar íðir) synes snarest å henvise til de tre reisemåter som skalden benyttet på sin Gøtalandsferd, å seile, dra tilfots og til hest. Han lar det være grunnen til at han rider at skibene er satt op på land. Men nu heter det i vers 1[3] at Sighvatr blev sendt op fra skibene på sin reise (sendr vask upp af svanvangs öndrum), hvilket vidner om at skibene ennu ikke var trukket på land da han tiltrådte reisen. Derfor kan heller ikke vers 11 og 12 som handler om rideturen, gjelde reisen østover eller skaldens ankomst til Skara. Isåfall vilde man her ha med en ubehjelpelig motsigelse å gjøre, bortsett fra at det er tydelig nok at han da reiste tilfots.»

[1] Jfr. B. Guðmundsson, NHT. 5. R. VI, s. 550.
[2] Sm.st. s. 548.
[3] Hos Guðmundsson viser strofene til Skjaldedigtning, B I, s. 220 fg.

Guðmundssons forsøk på å redde sammenhenger ikke frem; dette forsøk er bare et nytt vidnesby at de såkalte Austrfararvísur umulig kan opfatte samhørende.

Sigvat sier i str. 2 (Finnur Jónssons str. 10):

Snjalls létum skip skolla
skjǫldungs við ey tjǫlduð
fyr ágætu uti
ǫndvert sumar landi;
en í haust, þars hestar
hagþorns á mó sporna
(ték ýmissar) Ekkils,
(íðir) hlýtk at ríða.

«Men i høst, da sjøkongens skib førtes op på måtte jeg ride.»

Dette kan ikke bety annet enn at Sigvat førte sk på land om høsten og fortsatte reisen på ryggen. Han kan ikke ha gått frem og ridd tilbake

Skaldens egne ord viser således det umulige i Guðmundssons hypotese. —

Str. 5 forteller om Sigvats møte med Ragnval her får vi beskjed om hans hjemsted: «*í Gǫrðum*», G rike. Nu sier imidlertid Finnur Jónsson[1] at det kan være tale om» å opfatte dette som Gardarik Curt Weibull[2] slutter sig til ham. Dette henger p nærmeste sammen med de to forskeres feilaktige sy Sigvats Austrfararvísur, idet de lar skalden fore reise til Sverige, for der å møte Ragnvald. Finnur son oversetter i stedet med «gård», men det må da sp hvad grunnen er til, at Sigvat her plutselig skuld nytte pluralis-formen, all den stund han like i for (str. 4) sier: «Keyrum hross *at garði*»; her tales de Ragnvalds gård, men med ordet i singularis. I sk

[1] Hkr. IV, s. 136.
[2] Sverige och dess nordiska grannmakter, s. 122, note.

diktningen blir *garðr* brukt i entall i denne betydning.[1] Flertallsformen *Garðar* er derimot navnet på Gardarike, og forekommer temmelig hyppig, således en rekke ganger hos Sigvat. Finnur Jónssons og Curt Weibulls påstand savner derfor ethvert grunnlag.

Til dette kommer så, at de vers vi i det foregående har omtalt, tydelig viser hen mot et land fjernt fra Norge, og intet er da rimeligere enn å tenke på Gardarike. I str. 9 blir det da også sagt om Ragnwald at han bodde «i Østervei ved det grønne hav (*á austrvega alt með grœnu salti*)». Av andre skaldekvad fremgår det at dette uttrykk hadde den samme betydning som dengang sagaene blev skrevet.[2] Dermed har vi gitt beviset for at Gardarike var Ragnvalds hjemsted.

Str. 7 begynner slik: «Da jeg kom vestfra, ruget folk over slike planer i alt, således som Eiriks ætt hadde egget til svik.» Det avgjørende spørsmål er her hvem vi skal forstå ved betegnelsen «*ætt Eiríks*». Den almindelige opfatning har vært at Sigvat dermed sikter til sveakongen Olav Eiriksson, og det er også Snorres tolkning. Da hans beretning om disse ting imidlertid har

1 Jfr. Egilssons Lexicon poeticum (F. Jónssons utg.) under *garðr*.

2 I Ynglingatal heter det (str. 25): «Det rykte dukket op, at Syslas folk hadde drept Yngvar; den *estiske* hær angrep den lyse konge. Det østlige hav (*austmarr*) synger havgudens sang til morskap for den svenske konge.» Str. 9: «Kongens skare bragte bud om drapet til de østlige egne (*á austrvega*).» Sammenhengen viser at det begge steder er tale om Østersjøen. Under omtalen av Olavs kamper mot finnlenderne sier Sigvat i sine Víkingarvísur (str. 3): «*við austrleið*». Ottar Svarte nevner i Hǫfuðlausn (str. 4) landene «*austr í salt*», og i Haldor jarleskalds Magnúsdrápa heter det (str. 2): «Den tapre folkekonge furet havet østfra (*austan salt*).» Skjaldedigtning, B I, s. 8, 11, 213, 268, 311; flere eksempler kunde sikkert anføres.

særdeles liten sammenheng med kvadet, kan v legge synderlig vekt på hans mening i dette tilfe

Curt Weibull[1] er kommet til det resultat, vat her taler om den norske jarl Eirik Håkonss hans ætt. Med denne strofe skulde da skalden ha fremheve, at folket i Sverige gjennem de norske agitasjon var ført over på deres side mot Olav Ha son. Foranledningen til dette fiendskap skulde s ligge i, at kong Olav hadde fordrevet jarlen Norge.

Weibulls standpunkt bygger i første rekke på at i et annet av sine kvad, de såkalte Vestrfarar bruker uttrykket «*Eiriks kyn*» (d. e. Eiriks ætt)[2] or unge Håkon jarl som blev fanget av Olav Hara i Saudungssund høsten 1015. Av dette slutter h det også på dette sted må være tale om Eirik jarl

At det her ikke godt kan være tale om Håkon fremgår av den omstendighet at han med én gang over til Knut den Mektige i England, og opholdt s ham helt til dennes angrep på Norge sommeren Samtidige dokumenter (trykt i DN. XIX) vis Håkon hele tiden var ved Knuts hird. Håkon har intet som helst med Sverige å bestille. Det måt bli Svein jarl vi skulde forstå ved denne beteg men det er en umulighet. Jarlene Eirik og Svein i sagaen å være halvbrødre, idet Eirik var født ut ekteskap av en lavættet kvinne,[3] mens Sveins mo farens hustru, og en mektig manns datter.[4] Det har

[1] Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter, s. 1 Hans Toll slutter sig i sin flere ganger anførte avhar om Sigvats reise til Sverige, på dette punkt helt til We opfatning (s. 553).

[2] Skjaldedigtning, B I, s. 227, v. 4.

[3] Hkr. Sagan af Haraldi konungi gráfeld, kap. 8.

[4] Hkr. Saga Ólafs konungs Tryggvasonar, kap. 19.

lykkes mig å finne eksempler på annenstedsfra, at en betegnelse som «*Eiríks ætt*» kan brukes om andre enn direkte efterkommere. Weibull skylder å gi beviser for at det motsatte er tilfelle.

Til dette kommer da også, at det intet som helst kan sluttes fra uttrykket «Eiríks kyn» til «Eiríks ætt»; det kan meget godt være tale om to helt forskjellige Eirik'er. Vi har nemlig en strofe av Sigvat skald, som lyder slik[1]: «Jeg vil smukt lønne O l a v s datter (*dœtr Áleifs*), som den kampraske, digre konge var gift med, de mange utmerkede kostbarheter med mitt lovkvad; en meget tallrik hær fra svearnes land kom til tings østpå Hangre, da Astrid forklarte dem O l a v s sønns (*Áleifs sonar*) forhold.» Her nevnes altså i ett og samme vers Olav Eiriksson og Olav Haraldsson, begge bare med fornavn. Dette viser hvor gyngende grunn Curt Weibulls hypotese står på; av en slik overensstemmelse har vi ikke lov å trekke noen slutninger.

Weibull sier videre at «Erik jarls ätt var säkerligen den enda, som inför de norrmän, för vilka dikten är skriven, kunnat nämnas med detta korta namn». Selvfølgelig kunde Sigvat kalle Olav Sveakonge «Eiríks ætt», når han f. eks. kan benevne Knut den Mektige som «Adalråds fiende».[2] Olav Eiriksson var utvilsomt såvidt kjent innen den norske konges hird, at alle uten videre kunde forstå en slik betegnelse.

Av den strofe det her gjelder å komme til klarhet over, slutter endelig Weibull at Ragnvald har vært den første blandt jarlenes tilhengere. Når str. 6 kaller Ragnvald «jarlers frende (*nefi jarla*)», ser han deri et vidnesbyrd om, at denne mann var de tidligere norske jarlers frende, men en slik slutning er ikke berettiget. —

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 231, v. 1 (IX).
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 233, v. 7.

Jeg kan således ikke se at Curt Weibull har
sin opfatning av dette vers. Det er ikke her tale
norske jarler, men om sveakongen Olav Eiriksso
Sigvat i denne strofe sier, er da at sveakongen
brutt en avtale med Olav Haraldsson, og at f
Sverige ikke var særlig vennlig stemt overfor den
konge. Det ligger da nær å tro, at Sigvat under si
om sommeren rundt Sverige til Gardarike har be
anledningen til å forhøre sig om og gjøre sig na
kjent med stemningen blandt sveakongens under

Annen halvstrofe av dette vers (str. 7) forteller
årsaken til Sigvat skalds ferd: «Alene derved be
du i ro jarlenes land, som du tok fra Svein, a
frendes broderlige støtte blev gitt dig.» Med «Ulvs
mener skalden Ragnvald; det fremgår ikke alene a
menhengen på dette sted, men sees også direkte
annet vers av Sigvat, idet Ragnvald der kalles Ul
Hvordan skal nu denne betydningsfulle uttalelse op

Såvidt jeg ser kan den bare tydes på én måte:
vald har stemt Olav Sveakonge forsonlig overfor Ol
raldsson, og bragt ham til å slutte fred med den
konge. Opgaven for Sigvat, hensikten med han
til Gardarike var å få Ragnvald til å påta sig dette

Denne opfatning bestyrkes ved det følgende ve
8). Når det i denne strofe tales om «den klok
(*spakr Ulfr*)», kan det ikke herske tvil om, at det er
vald skalden mener; antagelig beror vel hele van
heten på at et ord er falt ut (f. eks. sunr).[2] Den

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 230, v. 9.

[2] Jeg kan således ikke ubetinget slutte mig til den kriti
har vært reist mot Finnur Jónssons prosa-gjengivelse av
strofe. Jfr. Hugo Gering, Zeitschrift für Deutsche Ph
(XXXXIV, 1912, s. 136) og Björn Magnússon Ólsen,
(XXXXV, 1913, s. 60 og Skjaldedigtning, B I, s. 682).
ikke kan jeg følge Hans Toll, NHT. 5. R. V, s. 55

nelige tekst lyder:[1] «Spakr lét Ulfr (d. e. Ulfs sunr) tekit sátta mǫlum meðal ykkar beggja, Áleifr.» «*Ykkar beggja*» er ikke Ragnvald og Olav, men den norske og den svenske konge. Derfor er det også at Sigvat sier like efter: «Rǫgnvaldr lét þér gefit, sem þær heiptir riptar væri engar reknar», og det blir i oversettelse: «Ragnvald erklærte, at det for dig var en lett sak å la være å forfølge (d. e. høre op med, se bort ifra) forbitrelsen over fredsbruddet videre.» Det fredsbrudd det her er tale om, kan bare være sveakongens svik, omtalt i str. 7. Men når så er tilfelle, da forstår vi også hvad Ragnvald hadde å gjøre. Dette vers slutter sig således nær til det foregående: Ragnvald har påtatt sig å bringe forlik og fred mellem Olav Sveakonge og Olav Haraldsson, og derfor sier skalden at de to konger kan bilegge striden sig imellem. Den norske konge må av denne grunn stille sig forsonlig overfor Olav Eiriksson, og overvinne sin forbitrelse over dennes svikfulle optreden.

Ved siden av disse vers i Austrfararvísur, omtales Ragnvald også et annet sted hos Sigvat skald. I dennes Erlingsflokkr heter det nemlig[2]: «Bøndenes raske herre (d. e. Olav Trygvason) giftet sin annen søster med Ragnvald, Ulvs far.» Noe annet vet vi ikke om forholdet mellem Olav Trygvason og Ragnvald. At denne var gift med kongens søster, lar sig imidlertid utmerket godt forene med at han hørte hjemme i Gardarike. Olav hadde opholdt sig der under hele sin opvekst, og må vel da være blitt kjent med Ragnvald. Han har så gitt denne sin søster til ekte, enten under sitt ophold i Gardarike, eller siden, da han var blitt Norges konge.

Hvem denne Ragnvald er, det kan vi ikke si noe bestemt om; Sigvats knappe uttrykksmåte gir oss ikke

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 225, v. 20.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 230, v. 9.

mange holdepunkter. Vi vet ikke engang om h
jarl,[1] eller hvilken stilling han hadde. Det enes
kan sies, er at han var en meget fremstående og
mann av norrøn ætt i Gardarike. Gjennem sitt svog
med Olav Trygvason må han ha følt sig knyttet til
og det er muligens denne tilknytning som forklarer
Haraldsson henvendte sig til ham, for ved hans n
komst å bringe fred og ordnede forhold i stand. I
hvorledes dette har skjedd kan ikke avgjøres. De
der med dette kvad — *Ragnvaldz-vísur* er det nærli
å kalle det — som med det første, at det ikke opl
svært meget.

Efter det resultat som vår undersøkelse av
skalds såkalte Austrfararvísur har ført til, blir sa
beretning av dobbelt interesse. «Den annen Olav
et verk som er skrevet minst en menneskealc
Snorres saga om Olav den Hellige, nevner som
overhodet ikke Ragnvald, og Fagrskinna
kaster Snorres fremstilling, idet Ragnval
blir nevnt som hjemmehørende i Garda

Disse sagaers beretning borger for riktigheten
slutninger vi er kommet til.

Sigvat taler om svik, fredsbrudd fra sveakongen
Hvad sikter han til med det? Sagaene har en fork
Olav Eiriksson gikk fra sitt løfte om å la den
konge få Ingegerd til ekte.

Men kan vi nu stole på denne beretning? I
Frodes Olavsbok, som utgjør en del av de
man har gitt navnene «Eldste saga» og «Legend
saga»,[2] blir det sagt om Olav Haraldssons flukt fra

[1] Curt. Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter,
noet,

[2] Tradisjon og saga s. 4 fg. Jfr. s. 10.

gjennem Sverige til Gardarike[1]: «Er hann annan vetr i Hólmgarþi meþ Iaritzleífi konvngi oc Ingigerþi dóttor Olafs ens sønsca, systor Astríþar, er Olafr konvngr átti þá.» Såvidt utførlig som slektskapsforholdene her blir trukket frem, synes den slutning å ligge nær, at Are tidligere ikke har talt om disse ting; men da kan han heller ikke ha kjent noen tradisjon om at Ingegerd var festet til Olav Haraldsson, men at sveakongen siden gikk fra denne avtale.

Nu har vi visstnok bevart et vers av kong Olav selv, og det lyder slik[2]: «Før stod det herlige tre hvert år friskgrønt med blomster (således som jarledømmets besiddere visste); nu er treets løv hurtig visnet i Gardarike. Kvinnen har bundet et gullbånd om sitt hode». Dette vers skulde da tyde på, at Olav gjennem et jarledømmes styrere (*hirðar jarladóms*) har hørt om en vakker kvinne; men nu vantrives hun i Gardarike. Skulde vi ikke her ha beviset for, at Ragnvald jarl i Gautland og hans hustru har talt til Olav om Ingegerd, men at hun så siden kom til Gardarike? Jeg kan umulig finne at en slik slutning er berettiget. Dersom vi på grunnlag av denne ene, høist uklare og ubestemmelige strofe — hvis ekthet ikke synes hevet over tvil — vilde gi avkall på de resultater vi er kommet til gjennem en metodisk prøvelse av Sigvats utførlige kvad, da betyr det, at grunnlaget rykkes bort under enhver kritisk forskning.

I en anmeldelse av Curt Weibulls flere ganger anførte bok sier Halvdan Koht[3]: «I og for sig er det intet urimelig i at liksom sagnet hadde gjort Harald Hårfagres venskapsforbund med kong Æthelstan av England til en

[1] Otte brudstykker af den ældste saga om Olav den Hellige, ed. Gustav Storm, Chr.ania 1893, s. 11—12.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 212, v. 11.
[3] NHT. 5. R. V, s. 310.

fiendtlig kappestrid, således kunde det omdanne
Haraldssons giftermål med Olav Skotkonungs dat
en kamp mellem kongene, — sikkert er det jo at s
aldeles har forvansket Olav Skotkonungs stilling
er nærmest tilbøielig til å tro at Koht her har re

Det er da også å merke at beretningene om
hos Theodricus monachus, i Ágrip, Fagrskinna, H
kringla og Legendariske saga alle sammen går t
på «Den annen Olavssaga». Det er således bare en
tradisjon vi her har å holde oss til.

Vi kan derfor ikke vite noe om grunnen til Olav
konges løftebrudd. Det er umulig å avgjøre me
sikkerhet hvad det hele dreier sig om. Selvfølgeli
man her la sin fantasi tumle med dette forræde
sveakongens side, for å finne ut hvad det vel eg
kan innebære. Det er imidlertid ikke bare forsil
det er det ene riktige, åpent å erkjenne at vi her
positivt vet.

Halvdan Koht sier videre sammesteds[1]: «Likev
vi skaldevers som syner oss en ophavlig strid m
den norske og den svenske Olav.» Ifølge muntlig
delelse sikter Koht til følgende strofe av Sigvat[2]:
hørte med sikkerhet at 12 mann var tatt. Kong
voldte uten skånsel deres død. Jeg ser den kamp
sveafyrstes menn ride galgen til Hel.» Dette vers er
bevart i et sent håndskrift av Snorres Olavssag

[1] Koht hevder dernest at han «anser det for helt uriktig
vrak på overleveringen om Ragnvald jarls forhold til
— vi har skaldevers som prover at han var gift med en
til Olav Trygveson.» Visstnok er det så, at jeg finner d
solutt nødvendig her «å slå vrak på overleveringen», for i
alene å bygge på kvadene; men denne undersøkelse vi
overleveringen i selve prinsippet har rett i sin frems
av forholdet mellem Olav Haraldsson og Ragnvald.

[2] Skjaldedigtning, B I, s. 239, v. 1 (XII).

der anført som støtte for beretningen om at kong Olav lot henrette en mann ved navn Asgaut årmann og hans 12 ledsagere, som var kommet til Trøndelag for der og på Møre å kreve skatt i sveakongens navn. Sigvats meddelelse om de 12 stemmer slett ikke med Snorres beretning om de 13. Strofen kan derfor på ingen måte høre hjemme i den sammenheng den her er satt inn.[1]

Vi er i det hele avskåret fra å passe den inn i noen som helst fremstilling, men det ligger nær å regne med, at den må sikte til en enkelt hendelse under stridighetene i Ranrike. Sigvat sier han har sett dem henge i galgen; skulde vi muligens derav kunne slutte, at de må ha våget sig inn på norsk grunn, at sveakongen har optrådt angripende mot kong Olav?

[1] Jfr. Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter, s. 124 fg. Weibull tyder uttrykket «den kampsterke sveafyrstes (svía tyggja) menn» som «den furste i Svitjod, Ragnvald, med vilken konung Olav enligt samme skalds Austrfararvísur bevisligen haft fiendskap». Som det vil ha fremgått av det foregående, mener jeg at Weibull tar helt feil når han ut av samlingen Austrfararvísur leser sig til noe oprindelig fiendskap mellem Olav Haraldsson og Ragnvald. Jeg kan ikke finne noe som skulde tyde på dette. Weibull viser i sin bok (s. 25 fg.) på en helt slående måte at de tidligere norske konger stadig hadde hatt strid med gautene, aldri med svearne. Hvorledes kan han da omvendt uten videre innføre Ragnvald som svearnes fyrste, all dens stund denne betegnelse må peke hen på *svearnes* fyrste, Sveriges konge; Weibull tror jo at Ragnvald var jarl i Gautland. Efter at det er levert bevis for at Ragnvald hørte hjemme i Gardarike, er grunnlaget tatt bort under Weibulls opfatning på dette punkt. Hvorfor skulde Olav ha stridigheter med en mann i Gardarike, hvorfor skulde han, hvis så var tilfelle, nettop velge denne mann som megler? Den opfatning at Sigvat også skulde bringe vennskap i stand mellem Olav og Ragnvald, idet de før var fiender, behøver slett ikke å utledes av skaldens ord.

Fiendskapet mellem de to konger kan imidlertid ikke ha vært så svært langvarig, idet et vers av Sigvat — som vi i det foregående har gjengitt — sier at Olav Haraldsson var gift med en datter av Olav Sveakonge. Det er i maktforholdene i Norden vi må se den virkelige årsak til Sveriges endrede holdning overfor Norge. Danekongens mektige stilling var den bestemmende faktor.

*

Snorre forteller om Knut den Mektiges optreden overfor Norge og kong Olav (kap. 130): «Det var en årsak til at Knut og Håkon hadde holdt sig stille med kravet på Norge, at i førstningen, da Olav Haraldsson kom til landet, løp hele almuen og mengden op, og vilde ikke høre annet enn at Olav skulde være konge over hele landet; men siden, da mennene ikke syntes de kunde råde sig selv for hans velde, da søkte mange bort fra landet. Mange stormenn eller mektige bønders sønner hadde fart til kong Knut, og gitt sig forskjellige ærend. Men alle de som kom til kong Knut, og vilde slutte sig til ham, fikk av ham hendene fulle av gods.» De ting Snorre her har fremhevet spiller imidlertid overordentlig liten betydning ved siden av det annet moment, som også nevnes: «Knut den Mektige hadde vunnet England i strid og kjempet sig til det, og han hadde hatt langt strev innen landsfolket var blitt ham lydig.»

I februar 1014 døde Knuts far Svein Tjugeskjegg under kampene i England; i september 1015 seilte sønnen fra Danmark med en flåte på 200 skib, for å fortsette det verk som kong Svein hadde begynt: Englands erobring. På denne ferd deltok også Eirik jarl Håkonsson, og Knut gav ham makten i Northumberland.

Sagaene lar Eirik jarl dø noen få år efter at han hadde dradd fra Norge, men det er ikke korrekt. I samtidige

dokumenter kan vi følge ham helt til 1023.[1] Når han i 8 år efter at Olav Haraldsson hadde satt sig i besiddelse av herredømmet i Norge, ikke gjorde noe forsøk på å fordrive kong Olav, da er dette et vidnesbyrd om, i hvor høi grad Knut og hans menn var optatt av sine kamper i England.

I Legendariske saga (kap. 62) fins en fremstilling av Knuts forberedelser til å angripe Norge, og denne beretning utgjør en del av Are Frodes Olavsbok; vi må derfor ha lov til å anse den som temmelig pålitelig. Det heter her: «Da Olav hadde vært konge i 11 år, sendte kong Knut sendemenn vestfra (d. e. fra England) for å speide. De fôr hemmelig omkring i Norge, og kom i alle bygder med meget gull, som blev delt ut til de klokeste menn og de største høvdinger i landet. De sa at Knuts vennskap skulde følge med, hvis folket drev Olav bort fra Norge.»

Da Are regnte 16 år for Olavs regjeringstid, og lot kongen falle i 1030, blir dette altså i 1025.

Halvdan Koht[2] sier om dette: «Mange av de norske stormenn var visst mer enn villige til å slutte sig til Knut og hans søstersøn Håkon jarl; det var slett ikke nødvendig å bestikke dem. Men at rykte eller sagn om slike bestikkelser kom op, er naturlig nok, — det fins ingen særlig grunn til å tro på dem, selv om Sigvat henspiller på dem.» Her kan jeg ikke følge Koht; for Sigvat står det, som Knuts gull var *årsaken* til reisningen mot Olav, og dette syn er bestemt av hele hans opfatning av Olavs kongedømme;[3] forsåvidt tar Sigvat feil. Men at Knut har delt ut gull blandt stormennene, det kan

1 DN. XIX: nr. 2 (1018) Yrric, nr. 3 (1019) Yric, nr. 4 (1019) Yrc, nr. 6 (1021—1023) Yric, nr. 7 (1021—1023) Huc (d. e. Yric), nr. 8 (1023) Yric.
2 Innhogg og utsyn, s. 135.
3 Jfr. Tradisjon og saga, s. 82 fg.

vi ikke godt tvile på; dermed knyttet han dem
til sig, og hvad mere var: *han samlet dem på en*
front mot kong Olav. Det er her betydningen av
den Mektiges fiendskap mot Olav Haraldsson ligg
norske stormenn, som av en og samme dyperelig
årsak, men på høist forskjellige måter og gjennem
foranledninger var kommet i et klart motsetningsfo
til Olavs kongedømme, kom ikke sammen for å
felles optreden, de organiserte ingen systematisk
De var bundet av sine forutsetninger, av vilkårene
i det vidstrakte og ulikeartede land. Gjennem Knu
treden, gjennem hans gull og «ordsendinger», hans
tasjon rundt i landet, var det først at stormen
kunde samles til felles kamp. Det må understrek
en slik samling av det norske aristokrati som de
hører om på Stiklestad, er en av de eiendomme
hendelser i Norges sagatid.

Det lå i sakens natur at det måtte være Knut
angrep, og ikke Olav. Adam av Bremen, hvis hjem
mann angående nordiske forhold var den danske k
Svein Estridson, sier da også like ut[1]: «Mellem Knu
den norske kong Olav var det stadig krig, og den sl
ikke så lenge de levde begge; danerne kjempet for mak
nordmennene for sin frihet (Danis pro imperio certanti
Nortmannis vero pugnantibus pro libertate). I de
strid synes jeg Olav hadde den rettferdigste sak, s
krigen mere var nødt innpå ham enn frivillig (cui bel
necessarium magis fuit quam voluntarium).»

I det brev Knut den Mektige våren 1027 sendte
engelske folk da han var på sin Romaferd, kalte
sig[2]: «*Cnuto rex totius Anglie et Denemarcie et Norreganor*

[1] Magistri Adam Bremensis gesta Hammaburgensis eccl
pontificum. Editio tertia. Rec. B. Schmeidler. Lib. II,
LVII, s. 117.

[2] DN. XIX, nr. 11.

et partis Suanorum». Imidlertid tales det i brevet om «*necessitates totius populi universi regni mei, tam Anglorum quam Danorum*»; dette viser at nordmennene og svearne ikke stod under ham, men at det snarere var hans mål å legge de to folk under sitt herredømme.

Knuts optreden har naturlig ført Anund Olavsson og Olav Haraldsson til å slutte sig sammen. Truslen fra syd bevirket at sveakongen opgav sine krav på Ranrike (og de trøndske fylker som efter Olav Trygvasons fall visstnok også lå under Sverige), at han sluttet våbenbrorskap med den tidligere fiende. Freden mellem Norge og Sverige blev så sikret ved at Anund gav Olav sin søster Astrid; det er vel på denne vis vi må forklare dette ekteskap.

De to måger søkte å komme Knuts avgjørende fremstøt i forkjøpet, og angrep derfor i fellesskap Danmark sommeren 1026. I et stykke om «Olav Haraldssons siste regjeringsår»[1] mener jeg å ha godtgjort at dette må ha vært den rette sammenheng, selvom Halvdan Koht[2] har hevdet en helt annen opfatning av dette forhold. Imidlertid er jeg siden ved fornyede undersøkelser kommet til et resultat angående selve slaget, som ikke helt stemmer med det syn jeg der hadde. Saken er at de angelsaksiske annaler forteller at Knut den Mektige led nederlag ved Helgå, mens Knuts eget brev til det engelske folk og et samtidig vers av skalden Ottar Svarte sier at Knut gjorde det av med sine motstandere. Jeg valgte da å følge de kilder som ligger begivenheten nærmest, og blev derfor stående ved at Knut seiret i slaget ved Helgå. Av redsel for å harmonisere gikk jeg dog for skarpt til verks.

I sin bok om historisk teknikk sier Kr. Erslev[3]: «De forskellige Vidner vil naturligvis altid fremstille Tildragelsen noget afvigende; det ligger baade i deres

[1] NHT. 5. R. VI, s. 309—328.
[2] Innhogg og utsyn, s. 138.
[3] Historisk Teknik, § 72.

forskellige Individualitet og i deres forskellige Stad
for Tildragelsen. For saa vidt Virkeligheden lad
forestille saaledes, at Afvigelserne bliver forklarl
der da intet betænkeligt i dem.» For å komme p
rene med årsaken til at beretningene er såvidt innl
avvikende, er det nødvendig først å søke frem
enkelte kilders helhetsopfatning.[1]

I den såkalte «Eldste saga» fins to beretninger om
ved Helgå. Den ene av disse skyldes Are Frode,
den heter det at det gikk dårlig med Knut, so
følge av motstandernes list. «En mengde menn o
i hans hær, og følgen blev at Knut aldri siden
til Sverige.» Hvad det annet sted angår, som sl
sig fra det verk jeg har kalt «Den tidlige Olavss
og som er forfattet kort tid efter Ares Olavsbok
dette ikke i «Eldste saga», som her har en lakune,
isteden i Legendariske saga (kap. 61): «Kampen var
og mannefallet stort på begge sider; ingen av pa
vilde flykte, slik Sigvat skald sier.» Det vers de
henvises til må imidlertid være tapt, for like efter
et, som ingen naturlig sammenheng har med prosatek
Det blir videre sagt, at Knut efter slaget trakk sig
bake til Øresund.

Heimskringla har en helt tilsvarende beretning. U
skildringen av selve slaget (kap. 150) oplyses det
Knut mistet en stor del av sin hær og mange skib
han seilte syd til Øresund efter kampen. Vel blir
ikke fortalt i denne forbindelse, at Knut like ut
den som led nederlag; men til gjengjeld blir dette
senere fremhevet så meget sterkere (kap. 153),
Snorre der lar Ulv jarl si, at svearne ved Helgå ha
banket Knuts menn som hunder.

[1] Sm.st. § 73.
[2] Otte brudstykker, s. 10. Jfr. Tradisjon og saga s. 3 fg.
Sm.st. s. 13 fg. Særlig s. 14.

Fagrskinnas beretning svarer til den vi har anført fra Legendariske saga, mens hverken Ágrip eller Theodricus monachus med ett ord hentyder til slaget.

Innen denne norrøne litteratur er det således ingen fremtredende uoverensstemmelser mellem de forskjellige kilders beretning om dette.

Knut tapte selve slaget, men trakk sig tilbake til Øresund, for således å avskjære Olav Haraldsson hjemferden, eller for på dette gunstige sted, som i strategisk henseende måtte være meget sterkt, å kunne oppebie et eventuelt nytt angrep fra de to kongers side. Vi har samtidige kvad som forteller om at Knut efter kampen lå i Øresund,[1] så derom kan det ikke herske den ringeste tvil.

Gjennem denne kloke optreden fra Knuts side blev imidlertid hans nederlag ved Helgå forandret til en stor seier. Han opnådde hvad han vilde, at Olav og Anund opgav sitt forsøk på å sette sig fast i Danmark. Alle de sagaer som gir oplysninger om selve slaget, gir også en fremstilling av de begivenheter som fulgte umiddelbart efter: Olav Haraldsson måtte forlate sine skib, og drog over land tilbake til Norge, mens sveakongen innså det fruktesløse i å fortsette kampen, og derfor trakk sig helt ut av den.

Samtidig synes det også tydelig å fremgå av de norrøne kilders beretning, at det var svearne som utgjorde den største del av den krigsmakt som møtte kong Knut ved Helgå. «Den tidlige Olavssaga» sier[2]: «Efter slaget samlet

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 286, v. 1 og 2.

[2] Otte brudstykker, s. 9. Visstnok heter det at de la sig her «firir aflit *Svía* konvngs»; det samme står også i Leg. saga (kap. 61), så «Svía» kan neppe være skrivefeil for «Dana». De la sig ved Østre Gautland *på grunn av* sveakongens store hær, d. v. s. fordi den var så stor, trakk de sig ikke lenger bort. Derimot heter det om Knut at han «væýc aftr» til Oresund.

den svenske og den norske konge sine hærer
Gautland, og sveakongen hadde en overmåte sto
Efter at det dernest er blitt fortalt, at Knut la s
sin flåte i Øresund, heter det videre: «Men kon
innså at det var uråd å fare med en liten flok
en så stor hær (at fara meþ lítit liþ i þvílícan
Heimskringla beretter (kap. 144) at Olav hadde
en meget stor flåte, men at han lot en vesentlig
den bli igjen i Norge, da han fôr sydover til Dan
På et annet sted (kap. 134) sies det, at kong
hadde samlet «300 hundre» mann, et tall som
Flatøyboken[1] blir redusert til «30 hundrede».

De angelsaksiske annaler beretter,[2] at i året 1025
kong Knut til Danmark med en flåte til holme
Helgå. Der kom *Ulf* og *Eglaf* mot ham, og en
stor hær, bestående både av landtropper og flåt
Sverige. Overordentlig mange menn blev der dre
kong Knut, og svearne beholdt valplassen.» De
vært gjettet på, at Ulf og Eglaf skulde være sønn
den Ragnvald som vi har sett blir omtalt i annet
av Sigvat skalds såkalte Austrfararvísur[3], idet ma
har fulgt den helt forvirrede fremstilling hos Snorre
gjør denne Ragnvald til jarl i Vestre Gautland.
dan Koht[4] har forsøkt å gi denne hypotese et fa
grunnlag, men hele hans kombinasjon faller dog sam
når Ragnvald og hans sønner intet som helst har
Gautland å gjøre.

Navnene *Ulf* og *Eglaf* forekommer bare denne
gang i de angelsaksiske annaler (dog med den undta

[1] Flat. II, s. 260.
[2] Two of the Saxon Chronicles parallel, by Charles Plu
Oxford 1892, s. 157.
[3] Jfr. Halvdan Koht, Innhogg og utsyn, s. 136.
[4] Om den danske jarl Ganuz Wolf, Harald Hardrådes
felle, NHT. 5. R. V, s. 135.

at en biskop av Dorchester het Ulf, en mann som levde i 1040-årene). Antagelig kan de da neppe skrive sig fra England. Ulf er et utpreget nordisk navn, og det samme gjelder også med Eglaf *(=Egilleifr)*, den usikre skrivemåten av dette navn i dokumentene viser at det var helt fremmed for angelsaksere.

Da Svein Tjugeskjegg efter sine første Englands-tog drog tilbake til Danmark, samlet hæren sig under danske stormenn som førere: Torkil, hans bror Heming og *Eglaf*. Da Knut var blitt konge i England, gikk han hårdt frem mot hærens tidligere høvdinger; flere av dem blev landsforvist, således Torkil (1021), som efter dette drog hjem til Danmark.[2] Det ligger da særdeles nær å regne med, at den samme skjebne også har rammet Eglaf.

Snorre forteller at Knut satte Ulv jarl Sprakaleggsson til landevern i Danmark (kap. 148), men det kom siden til ufred og stridigheter mellem jarlen og kongen.

S a x o[3] forteller at Ulv hadde fått i opdrag av Knut å kjempe imot svearne, som ofte falt inn i Skåne (svetis enim assidue Scaniam irrumpentibus); imidlertid misbrukte Ulv dette hverv, og av frykt for hevn fra kong Knuts side, drog han med sin hustru til Sverige (in Svetiam sibi cum conjuge transeundum providit). Der pønset Ulv stadig på hvorledes han skulde få utført sin plan, å falle inn i Danmark (invadendæ Daniæ propositum). Han fikk Anund og Olav til å gå med sig; Ulv foreslog for Olav å angripe Sjelland med en flåte (alteri maritimis Sialandiam copiis proponit), for Anund å falle

[1] DN. XIX: nr. 2 (1018) Egillaf, nr. 3 (1019) Eilaf, nr. 4 (1019) Eilaf, nr. 6 (1021—1023) Eghlaf, nr. 7 (1021—1023) Eglaf, nr. 8 (1023) Ælaf, nr. 9 (1024) Eglaf.

[2] Jfr. Erik Arup, Danmarks Historie I s. 129 og s. 134.

[3] Saxonis grammatici historia Danica, ed. P. E. Müller (og . . M. Velschow), s. 516—520.

inn i Skåne med en hær (alteri Scaniam terrest
selv lovet Ulv at han vilde komme med en flå
Sverige (ipse se classem e Svetia ducturum pror

Ifølge Saxo var slaget ved Helgå en kamp r
Knut og Ulv, og Ulv var den heldige; en stor
Knuts hær omkom.

Vi tør da tro at annalenes *Ulf* og *Eglaf* er de s
som Ulv Sprakaleggsson og danehøvdingen Eglaf.
land var man ikke fullt på det rene med hvem
standerne var; Ulv og Egilleiv, som var kjente r
tradisjonen der, blev dominerende på bekostning av
Haraldsson og Olav Sveakonge, kong Knuts vi
fiender, som de to daner allierte sig med. Også ho
gikk det likedan: hos ham spiller Ulv hovedrollen

I Knuts dokumenter nevnes Eglaf siste gang i
overensstemmelsen er derfor slående. Ulf blir omt
eneste gang som vidne[1]; da må han altså ha vær
hirden. —

Nu kan det innvendes, at det synes noe påfa
at de angelsaksiske annaler kort og godt meld
dette slag førte til nederlag for kong Knut, mens sa
viser hvorledes Helgåslagets følger til gjengjeld v
gjort gunstige for ham. Tenker man imidlertid
gjennem, vil også dette forhold bli klart. I den a
saksiske tradisjon måtte nødvendigvis selve slag
det avgjørende. Den kjente ikke tilstrekkelig til d
sielle forhold som kom til *efter* slaget, og som total
andret hele stillingen, m. a. o. den kunde ikke se ti
i den rette og nødvendige sammenheng. I Englan
varte man erindringen om at mange folk og skib

[1] DN. XIX, nr. 7 (1021—1023): Ego Ulf dux. Antagel
disse menn ha vært kjent av den mann som skrev opl
gen om slaget ved Helgå, siden han innfører dem uten
introduksjon.

tapt, at fienden beholdt valplassen; det kunde de menn fortelle, som hadde vært med i slaget. Derimot hadde disse mere eller mindre menige ingen klar oversikt over, at Olav Haraldsson måtte forlate sine skib, at sveakongen trakk sig ut av kampen, og at Knuts fiender tross alt var de underlegne.

Når de angelsaksiske annaler samtidig sier at det var en hær fra Sverige som kjempet mot kong Knut, da er også dette forståelig nok. Samtidig som man tapte bevisstheten om hvem lederne av fiendens hær var, måtte motstanderne bli svenske, siden disse hadde utgjort hovedstyrken, og fordi slaget stod i Sverige. Det viser sig således at også denne beretning er temmelig klar, når den bare sees utfra de rette forutsetninger.

Det samme er også tilfelle med Ottar Svartes vers, som lyder slik[1]: «Stridsdjerve konge, du stanset (motstod, slog, knekket) svearne (*Svíum hnekðir þú*) der hvor det heter Helgå. Du verget landet mot to konger.» Nu synes det lite rimelig at Ottar skulde ha vært fullstendig ubekjent med, at også nordmenn tok del i dette slag, så meget mere som han nevner deres konge. Vi må derfor tenke oss sammenhengen således: slaget ved Helgå var det siste sammenstøt med svearne, efter det var de ute av kampen, og betydde ikke lenger noen fare for Knut; for en «hoff-poet» måtte det da bli naturlig å si at kong Knut hadde gjort det av med svearne.

Men på dette tidspunkt kunde skalden umulig si det samme om nordmennene. Knekket kunde de ikke godt være, all den stund Knut forberedte et krigstog mot Norge, for å jage Olav Haraldsson fra landet, og selv gjøre sig til dets herre.

Efter å ha talt om dette sier så skalden videre i versets annen halvstrofe, at Knut ved denne anledning ver-

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 275, v. 11.

get landet mot to konger (*jǫfrar*). Nu er det vi
så, at dette ord også betyr høvding, krigsherre,
Betydningen skulde likevel i dette tilfelle være
Sigvat skald forteller nemlig[1] at Olav og Anund
dig angrep Danmark, men at de dernest blev drev
bake av Knut: «De snare konger vant ikke Da
ved sin herferd (snarir drótnar gǫtut spanit Da
und sik sǫkum herfarar). Da lot danernes drap
skarpt herje Skåne.» Sigvat setter altså kongenes a
i forbindelse med Skåne, og det samme gjør sl
Tord Sjåreksson[2] i et vers hvor han sier, at kong
hadde hatt en kamp med Knut den Mektige. Det
derfor ikke å kunne være tvil om hvem Ottar n

På denne vis har det lykkes å påvise, at det e
beste overensstemmelse mellem de forskjellige ber
ger om slaget ved Helgå. At annalene setter ka
til 1025, mens 1026 er det rette år, spiller ingen
helst rolle. Slike små unøiaktigheter kunde lett k
inn, og det fins da også en del av dem i denne

Om kongenes herjingstog til Danmark har vi og
beretning fra Knuts egen hånd, i det brev han
til det engelske folk under sin Romaferd. Nu e
imidlertid så, at de angelsaksiske annaler henlegger
reise til året 1031, men det fremgår av selve ordly
brevet at så umulig kan ha vært tilfelle. Knut sier
lig her, at hans regnum opfatter «tam Anglorum
Danorum», men det passer slett ikke med forhold
1031. Et vers av Torarin Lovtunge[3] oplyser at K
da han i 1028 jaget Olav fra Norge, gav dette la
Håkon jarl Eiriksson; og så heter det videre: «Den
milde fyrste overlot Danmark til sin sønn (gaf

[1] Skaldedigtning, B I, s. 233, v. 4 og 6.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 303, v. 3.
[3] Skjaldedigtning, B I, s. 299, v. 7.

sinum svanadals dagvélir Danmǫrk).» I 1031 kunde således Knut enten kalle sig Englands, Danmarks og Norges konge,[1] eller bare Englands (og Norges). Han kunde derimot umulig kalle de to første lands befolkning «totus populus universi regni mei», slik han gjør i brevet til det engelske folk. Han kan derfor ikke ha vært i Rom i 1031, men våren 1027; slaget ved Helgå fant sted den foregående høst. Hvad tidspunktet for Knut den Mektiges ferd angår, er da også alle nyere forskere enige.

To år efter slaget ved Helgå kom kong Knut til Norge, efter å ha samlet en betydelig hær og flåte i England og Danmark. Et vers av Torarin Lovtunge viser at han kom syd fra Limfjorden, dernest drog han op til Agder, og så videre langs kysten nordover til Trøndelag. Kong Olav opholdt sig på Vestlandet da Knut kom til Norge, idet han like før jul hadde hatt sitt skjebnesvangre sammenstøt med Erling Skjalgsson.[2] Ved Knuts ankomst blev han tvunget til å søke over til Oplandene, og derfra til Sverige og Gardarike. Muligens var det vennskapet med den mektige Ragnvald som gjorde at kong Olav fôr dithen; ialfall har vel dette virket med.

H a l v d a n K o h t sier, angående opfatningen av

[1] Jfr. et vers av skalden Halvard Håreksblese, Skjaldedigtning, B I, s. 294, v. 6: «Fyrsten, den kampdjerve kriger, råder alene over England og Danmark; krigeren har også underkastet sig Norge.» Dette må være diktet før Knut overdrog sin sønn Danmark.

[2] Min uttrykksmåte i stykket om «Olav Haraldssons siste regjeringsår», NHT. 5. R. VI, s. 315—316 er visstnok ikke ganske klar, men meningen er riktig nok. Når det heter: «Legendariske saga sier at kong Olav *vinteren efter slaget* (ved Helgå) fôr ut til Viken», menes ikke samme vinter, 1026—1027, men den derpå følgende, 1027—1028. Dette sies da også direkte øverst på s. 316. I English summary (s. 327) står det: «In january, 1027, he (Olav) became engaged in battle with Erling Skjalgsson.» Dette er feil for «In *december* 1027 . . . .».

Olavs siste år:[1] «Her melder sig atter et par kronologiske spørsmål. Både den legendariske Olavssaga, Fagrskinna og Theodricus monachus sier uttrykkelig at Olav var to vintrer borte fra landet, etterat han hadde måttet rømme for kong Knut. Etter alminnelig regning skulde vi derved bli ført tilbake til 1028. Men den legendariske saga sier samstundes at Olav rømte 13 vintrer efter Nesjaslaget, altså i 1029. Ågrip sier at det var i den 14de vinteren etter at han var blitt konge. Og denne siste tidfestingen gir det rette uttrykk for sammenhengen. For vi har her for oss et klart tilfelle av at en del av en vinter blir regnet for en hel vinter. Enda Theodricus med reine ord forteller at Olav først var ett år i Gardarike og så ett år i Sverige (sagaene har det omvendt), så beregner han likevel på et annet sted Olavs regjering til 15 år på den måten at Olav styrte ett år sammen med Svein jarl, 13 år alene og ett år sammen med Knuts sønn Svein.»

Koht har neppe rett i sitt syn på disse ting. Det det først og fremst gjelder, er å komme på det rene med hvad de eldste kilder beretter. Adam av Bremens kirkehistorie er da det verk vi først må vende oss til. Det er skrevet ca. 1075, altså bare 50 år efter at begivenhetene fant sted, og representerer det *danske syn*. Det blir her sagt[2] om Olav: «Regnavit annos XII» d.v.s. Olav kom til landet i 1015, men blev først konge over hele Norge i 1016, efter at Svein jarl var fordrevet. I 1028 kom Knut med sin flåte, og kong Olav flyktet fra landet. 12 år gir derfor god mening.

Den annen i rekken av våre kilder er Ares Olavsbok.

[1] Innhogg og utsyn, s. 138—139.

[2] Adam, Lib II, Cap. LXI, s. 122, anm. Det kan dog hende at dette sted er satt inn av en senere avskriver, men mange år efter Adams tid kan det neppe ha skjedd.

Nu vet vi fra Íslendingabók at han setter Stiklestadslaget til 1030. Om Olavs flukt sier Are Frode[1]: «De (d. e. kongen og hans menn) farer østover Eidskogen til Sverige, og der opholder de sig meget lenge. Derfra fôr han om våren øst til Gardarike, og han er den annen vinter i Holmgard.» Her får vi altså klar beskjed.

I Fagrskinna heter det (s. 178), at Olav drog fra Norge «þa er XIII vætr varo liðnir fra Nesia orrostu». Men samtidig blir det uttrykkelig sagt at han var to år borte fra landet. Forklaringen er at Fagrskinna bygger på Are, og han lot Olav komme til Norge i 1014, og regjere 16 år.

I motsetning til alle våre øvrige kilder lar Ágrip (sp. 46) kong Olav komme nordfra *(fór austr)* da han møtte Erling Skjalgsson siste gang. Av den følgende beretning (sp. 47) fremgår at kong Knut på det tidspunkt ennu ikke var kommet til Norge. Det blir videre sagt at kong Olav drog fra Norge «a fogrtanda uetre sitz hann com i land» (s. 112) — «en Hocon forsc um varit eftir í Englandshafi» (sp. 48). Da Ágrip lar Olav bli konge 1014, flyktet han altså vinteren 1027—1028 og Håkon omkom våren 1028. Ifølge Ágrip var da Olav bare ett år borte fra Norge; i 1029 falt han. — Disse enkeltheter er interessante, fordi fremstillingen i Ágrip danner grunnlaget for Snorres kronologi til Olavs siste regjeringsår: de gav ham derved en støtte under de konstruksjoner Snorre her var tvunget til å foreta.[2]

Hvad nu endelig Theodricus monachus angår, sier han[3] at «Ericus præfuit annis quindecim; post discessum ejus a patria præfuerunt frater ejus et filius annis duobus». Eirik jarl drog altså fra landet 15 år efter Olav Trygva-

[1] Otte brudstykker, s. 11.
[2] Se Tradisjon og saga s. 49 og særlig s. 63—64.
[3] Mon. hist. Norv., s. 25.

sons fall, d.v.s. i 1015, og Håkon og Svein råd
Norge til 1017.

Ett år efter at Eirik hadde forlatt landet, sier
dricus at Olav kom til Norge. Det blir altså 1016
Olavs død forteller han[2]: «Occubuit autem beatus O
quarto Kal. Augusti, quod tunc erat quarta feria
ab incarnatione Domini millesimo vicesimo nono,
certius indagare potuimus.» Ved således å la Ola
i 1029, skulde Theodricus komme til en regjerings
13 år; imidlertid sier han noe helt annet[3]: «Re
autem beatus Olavus quindecim, quorum tredecim
obtinuit regnum; nam primo anno cum Sueinon
Hacon mali pugnam habuit et eum a patria expulit
ultimo vero a Sueinone filio Kanuti regis Angliæ nec
Daciæ, rebellionem passus est et inquietum fuit reg

Efter dette lar det sig ikke nekte, at det er bety
uoverensstemmelser hos Theodricus, men fullt så
som Koht vil gjøre dem til, er de likevel neppe.
dricus sier her at Olav var konge i Norge i 15 år
han dog det første året styrte sammen med Svein
det siste med Svein, sønn av kong Knut den Me

[1] Sm.st. s. 26. Theodricus må på en eller annen måte h
rede på, at Eirik drog over til England i 1015; dette
også riktig. (Jfr. Koht, Innhogg og utsyn, s. 128).
hvor han sier at Svein og Håkon styrte 2 år efter at Eirik
forlatt Norge, følger han den hjemlige tradisjon (som
øvrig her var noe vaklende). Går vi nu ut fra det år
dricus har for Stiklestad-slaget, 1029, skulde Olav kom
Norge i 1014, Eirik året før, altså i 1013, dra til En
og Nesjarslaget blir i 1015, to år efter Eiriks avreise.
selvmotsigelse er derfor så klosset, feilkilden så åp
at det hele lett lar sig løse og bringe i sammenheng m
øvige oplysninger hos ham selv, og med de andre k
beretninger.

[2] Sm.st. s. 42.

[3] Sm.st. s. 44.

Dette stemmer godt med hvad han før har oplyst[1]: at Håkon jarl kom med Knut til Norge, men omkom året efter; først da Knut fikk høre om dette, lot han sin sønn Svein overta makten i Norge.[2] Svein Knutsson var da bare herre i Norge i ett år, slik Theodricus her oplyser.

Håkon og Knut kom til landet to år før Olavs fall, og denne flyktet da østover. Her stemmer altså Theodricus helt med Are. Olav var to vintrer borte fra Norge, det sier også han.

Om Knut den Mektiges ankomst til Norge forteller Snorre (kap. 170) at han «la til på Agder og krevde der ting. Bøndene kom ned og holdt ting med kong Knut. Der blev Knut tatt til konge over hele landet; han satte menn i syslene der, men tok gisler av bøndene. Ingen talte da imot ham». Fagrskinna (s. 171) sier bare ganske kort at «han kom med sin styrke til Agder, og fôr med hele sin hær nord langs landet og holdt ting med bøndene», og Legendariske saga (kap. 63) beretter at Knut «kom til Agder med hele sin hær».

Dette fremgår også klart av et vers av Bjarne Hallbjørnsson Gullbråskald,[3] hvor det heter, efter at det er fortalt om kampen mellem Erling og Olav: «Nu er det lett å se at kongen blev berøvet sitt land ved svik. Landet underkastet sig egdene; jeg har hørt at deres hær var størst.» Bjarnes ord kan alene sikte til at egdene sluttet sig til kong Knut, noe som også synes å fremgå av Torarin Lovtunges kvad, idet det der berettes[4]: «De meget stridsøvede egder fryktet heltens ferd.» Med denne bemerkning kan skalden alene sikte til at egdene ikke våget å sette sig til motverge mot kong Knut, men at de isteden sluttet sig til ham.

1 Sm.st. s. 31.
2 Sm.st. s. 34.
3 Skjaldedigtning, B I, s. 363, v. 2.
4 Skjaldedigtning, B I, s. 298, v. 3.

På Galteland i Evje i Setesdalen er funnet en
sten som bærer følgende innskrift, ifølge Sophus I
tolkning: «Arnsteinn reisti stein þenna eftir Bj
sinn; sá var dauðr í liði Godinis, þá es Knut
England.»[1] I oversettelse blir dette: «Arnstein
denne sten efter sin sønn Bjor. Han døde i G
hær, da Knut drog til England.» Det kan ikke
tvil om at det er Knut den Mektige som her n
Og Godine er hans hærfører Godwine, flere gange
talt i de angelsaksiske annaler, og kjent fra sam
dokumenter.[2] Annalene forteller at kong Knut, ef
han i 1028 var dradd fra England med 50 skib til I
og hadde fordrevet Olav fra landet, i 1029 atter v
tilbake til England. På denne ferd må da Bjor ha
ham.[3]

Visstnok gir denne runesten bare en enkeltstående
delelse, og det er derfor farlig å bygge for meg
dens utsagn. Men fordi dens ord på en utm
måte lar sig forene med sagaenes beretning og
skaldekvadenes oplysninger, er den av så stor int
at den fortjener å nevnes i denne sammenheng
kritisk gjennemgåelse av kildene må alltid søke na
knytning til materiale av annen art, for at det

[1] Jfr. Helge Gjessing i Norske bygder, Bind I, Setesdalen,
Magnus Olsen, sm.st. s. 120. Amund Helland, Norge
og folk, Nedenes, s. 721.

[2] Rerum Britannicarum medii ævi scriptores, XXIII, 1, s.
Two of the Saxon Chronicles parallel, s. 159 fg. Jfr. Scri
minores historiæ Danicæ medii ævi, rec. M. Cl. Gertz, I,
fg., II, s. 418. DN. XIX, nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 og 10
—1026).

[3] Nu er det visstnok så at uttrykket «þá es Knutr *sótti* En
bringer tanken hen på et krigstog, men absolutt nødv
er dog dette ikke. Det kan forøvrig bemerkes at Knut,
de angelsaksiske annaler, hadde flere kamper i England e
Norge var erobret.

skal kunne hvile på en så bred basis som mulig. Hvor grunnlaget er sparsomt, må alle vidnesbyrd trekkes inn i behandlingen. Men med sikre resultater kan man derfor ikke alltid operere. Vi er tvunget til å bli stående ved antagelsen, og det er riktigst åpent å erkjenne at så er tilfelle.

Av disse oplysninger skulde man da kunne trekke den slutning, at det ikke bare var med engelskmenns og daners hjelp at Knut la Norge under sig. Også nordmenn sluttet sig til ham, og dette var en naturlig konsekvens av hele den virksomhet Knut hadde utfoldet i Norge allerede flere år før sitt endelige angrep på landet, en virksomhet som i høi grad fant støtte i stormennenes, ja i befolkningens holdning overfor Olav den Helliges kongedømme i det hele.

Bjarne Gullbråskalds kvad forteller at kampen mellem Erling Skjalgsson og Olav gikk forut for kong Knuts ankomst til Norge, et resultat jeg mener å ha kommet til også ad annen vei.[1] Her skal nevnes et vers av Sigvat som tydelig taler i samme retning. Det heter der[2]: «Englands konge samler mannskap til krigstog, men vi har fått en lite tallrik hær og mindre skib (allvaldr Englands býðr sveitum út, en vér fengum liðfæð ok smæri skip).» Hvis Knut allerede var kommet til Norge, og hadde lagt landet under sig, er det overmåte lite sannsynlig at Sigvat kunde ha brukt en slik uttrykksmåte.

Torarin Lovtunge sier[3] at Håkon jarl Eiriksson fikk hele Norge å styre efter at Knut var kommet til Trønde-

[1] Jfr. Olav Haraldssons siste regjeringsår, NHT. 5. R. VI, s. 316 fg.

[2] Skjaldedigtning, B I, s. 250, v. 19.

[3] Skjaldedigtning, B I, s. 299, v. 7: «Da gav Jyllands kloke konge sin frende hele Norge.»

lag. Det var i løpet av sommeren 1028.[1] Neste å
Håkon over til England for å hente sin festemø
han forliste og vendte aldri tilbake til Norge. Den
mann efter hans død blev Kalv Arneson. Bjarne
bråskald sier i sin Kalfsflokkr[2]: «Hurtig besøkte du
efter at dere (d. e. Olav og du) var skiltes ad. H
djerve jarleætling, du har å takke den engelske
for gaver; du nådde sannelig langt i saken. Lo
konge gav dig land (eller landet?) før du drog v
Ditt liv er herlig. Saken blev ikke utsatt. Kam
forsvarte du landet med kamp mot Olav; du yppet
(brauzt bág) med den meget dyktige konge. De

[1] Fgsk. s. 169 sier, efter å ha fortalt om Helgå-slaget
sama haust for Knutr konongr vestr til Englanz», og
heter det så videre: «Vm varet æftir bio Knutr konong
sinn vestan af Englannde . . . oc þat sama var com S
skalld til Englannz oc ætlaðe færð sina til Rums.» De
helt forvirret, for det første hvad selve kronologien
dernest fordi Fgsk. lar Sigvat allerede ved denne le
dra til Rom, noe som, efter en rekke av hans øvrige
dømme, må være rent feilaktig. —

På et annet punkt er derimot denne sagas fremstillin
korrekt, nemlig der det berettes om Olavs flukt fra
(s. 178—179): «Ða er .XIII. vætr varo liðnir fra Nesia o
for Olafr konongr or lannde. hann var austr i Neriki oc dv
þar um rið . . . . oc þa er vara tok oc isa lœysti, for
konongr ut i Sviðioð a funnd Onundar konongs mags sins
oc for hann siðan austr i Garða riki . . . . var þar a
vetr . . . . þat sumar er Olafr konongr for i Austrriki. þ
Hacon iarl vestr til Englanz æftir festar mæy sinni .en
hann for vestan með langskipi com at hanum stormr v
oc tyndist iarllenn oc oll skipsoknen . . . . Ðat suma
Eggiar-Kalfr væstr til Englanz . . . .» Fagrskinna lar
komme til Norge i 1014 (s. 144) og slaget ved Nesjar bl
1015. 13 år efter slaget blir 1028. Til våren 1029 va
Olav i Neriki, og samme år han drog østover i Sverig
videre til Gardarike — altså 1029 — forliste Håkon

[2] Skjaldedigtning, B I, s. 363, v. 3; s. 364, v. 4 og 5.

jeg hørt.» Det synes tydelig å fremgå av disse ord at Knut hadde lovet Kalv styret over Norge, eller ialfall over en del av landet, og at Kalv av den grunn var lederen av motstanden mot kong Olav, da denne i 1030 vendte tilbake for å forsøke en gjenerobring av sitt rike.

Sagaene gir tildels utførlige beretninger[1] om den hatefulle agitasjon som Kalv utfoldet mot kong Olav, og dette er altså forklarlig nok: Kalv kjempet for sin egen makt. Så meget mere påfallende er det derfor at vi har flere meddelelser om at Kalv søkte å komme i forbindelse med Olav igjen like før slaget på Stiklestad. Legendariske saga[2] har to beretninger om dette, hvorav dog særlig den første er merkelig. Likeledes fortelles dette i Flatøyboken[3] på to forskjellige steder, og Heimskringla[4] har en tilsvarende oplysning. Det synes således å ha vært en tradisjon om et møte mellem Kalv og Olav, om et forsøk fra Kalvs side på å opnå forsoning. Dette gir sagaene anledning til å komme med hårde ord om Kalvs svikfullhet, ord som legges i munnen på hans bror Finn.

Det synes da også virkelig å ha vært en grunn for Kalv til igjen å søke forlik med kong Olav. Knut må nemlig ha gått fra sitt oprinnelige løfte til Kalv om at denne skulde få styre Norge på hans vegne. En rekke av våre kilder forteller at Svein, sønn av Knut og Alfiva, fikk bud fra sin far om å dra til Norge og overta makten der. Da slaget stod på Stiklestad, var han allerede kom-

[1] Ágrip, sp. 50 og Leg. saga, kap. 77. — Theodricus monachus, Mon. hist. Norv. s. 39: in quibus erant principes, qui maxime regi obluctabantur, Thorer hunder et Kalfr filius Arna. Jfr. Nóregs konunga-tal, Skjaldedigtning, B I, s. 581, v. 34.

[2] Leg. saga kap. 73 (s. 76) og kap. 79 (s. 82).

[3] Flat. II, s. 329 fg. og s. 353.

[4] Hkr. II, kap. 225.

met til Viken[1], så Kalv må ha følt sig sveket a
da han førte hæren frem mot Olav den Hellig
forstod at han gikk danekongens ærend, isted
tjene sin egen sak. Kalv Arnesson måtte de
første stund av bli en varm tilhenger av tanke
føre den unge Magnus hjem fra Gardarike for
ham til landets konge.

Danekongen hadde støttet sig til de norske st
så lenge disse stod som motstandere av det na
kongedømme i Norge. Men det var for sin eg
Knut kjempet, det kom klart frem. Da aristo
innså dette, blev dets første menn de ivrigste ta
for gjenreisningen av Olavs trone i hans sønns ski
Stormennene tenkte alene på sine egne interesser,
ennu ikke nådd frem til et nasjonalt syn. Helt f
histories begynnelse har landet ligget åpent for na
innkalt av Norges egne menn. Olav den Hellige
å bringe utviklingen inn på en annen vei; derf
hans liv en tragedie, og i lyset av den tragedie bl
helgen.[2]

1 Hkr. II, kap. 239; Theodricus monachus, Mon. hist.
s. 39; Ágrip, sp. 48: En Hocon forsc um varit eftir í En
hafi. Enn er Knutr fra þat, þa setti hann Sveinn sun
Alfivo moþor hans i rikit.

2 I min avh. Studier til Olav den Helliges historie, NHT
VI, s. 446—447 har jeg understreket at Olavs hær på
stad var svensk. Saxo sier det samme (s. 514): «Ola
contracta Sveonum ope, Norvagiæ summam audaci usur
corripuit.»

ENGLISH SUMMARY

The purpose of the paper is to make clear the relations between Olav the Saint and the neighbouring countries, Sweden and England-Denmark. After the death of Olav Trygvason in the year 1000, Norway had been divided between the Swedish and Danish kings, and Olav Haraldson therefore became engaged in conflicts with them from the very outset of his career.

The first years of his reign were taken up by wars with Sweden. The sagas contain copious narratives of the attempts of the king to bring about peace, but their accounts show rather great divergences, and several attempts have been made to settle the real facts. The present investigation is based on the *Austrfararvísur* of Sigvat skald, which is the only source contemporaneous with the events in question.

The conclusion arrived at is that these songs, which have hitherto been considered as forming one connected whole, in reality consist of two distinct poems, and relate the events of two journeys made by Sigvat on behalf of Olav and with the object of bringing about an agreement.

The first journey must have been made from Nidaros through Uppland and Eidskogen to the king of Sweden, but the poem shows that the skald did not obtain what he wanted. This impression is confirmed by the relation of the Fagrskinna, and the account given by this saga is doubly interesting because its author has been acquainted with, but has rejected, the account given by Snorre in his Heimskringla.

The second poem tells of Sigvat's journey to a powerful man in Gardarike, with the object of obtaining peace between Norway and Sweden by his mediation. This attempt seems to have been successful, as Olav subsequently married a daughter of the king of Sweden, and as an alliance was soon afterwards concluded between the two kings against the threatening power of Canute the Great.

The second half of the paper is taken up by an investigation of the battle in Helgå in Scanie, the first great battle between Canute and the two kings. According to the Anglo-

Saxon Annals king Canute fought against Ulf and
They seem to have been Danish chieftains who had
the enemies of Canute and who therefore joined th
wegian and Swedish kings when they attacked D
in 1026.

The annals report that king Canute was defeat
that by keeping watch in Øresund he succeeded in
off Olav's return, so that the king of Norway had to
to his country by land. In reality, therefore, Canu
the victor, and this is shown also by his letter to the
people.

KORLEIS NORMANDI FEKK GRENSONE SINE

AV J. ADIGARD DES GAUTRIES

I 1911 høgtida Normandi i den fagre hovudstaden sin, Rouen, tusundårs-festen for grunnleggjingi si. Denne festen vart uppatt-teken i 1924 i Bayeux, i mindre mål og for eit mindre stykke av landet: det dei då festa for var den land-auken Ruða-jarlane vann i 924. Denne festen, som det òg var utsendingar frå Noreg med i, hev vekt til liv att det gamle stridsspursmålet, som enno i mange måtar er uklårt, um korleis Normandi fekk landgrensone sine.

Me veit at dei historiske grensone for Normandi er eldre enn normannane, og at dei svarar til grensone for ein av dei romerske provinsane som vart skipa sist på 300-talet, den «andre Lyon-provinsen» (*Provincia lugdunensis secunda*); då Gallia vart kristen, vart denne provinsen til kyrkje-provinsen Rouen med dei sju bispedømi Rouen, Evreux, Lisieux, Sées, Bayeux, Coutances, og Avranches, som svarar til dei sju gallo-romanske *civitates*, som hadde namn etter dei gamle galliske ætt-greinene som åtte landet — so nær som Rouen og Coutances.

Fekk no Rolv heile provinsen i 911? — Dei trudde lenge at det var so, heilt til det fyrst på 1700-talet vart strid millom bretonske og normanniske lærde um den feodale stoda åt Bretagne, og denne striden førde til ein nøgnare kritikk og ei meir grannvar samanlik-

ning av tekstene. Det synte seg då at det rei
ålvorlege tvil mot den nedervde læra.

Vansken kjem av det at me for denne tidbolken
heilt trygge dokument: av dei tvo hovud-kjeld
fransk historie sist på 800-talet og fyrst på 90
stoggar den eine, *Annales Vedastini*, i året 900,
den andre, *Aarbøkene (Annales)* av Flodoard, ikk
til fyrr i 919. Millom dei tvo er det soleis eit
tid då ein berre hev uklåre upplysningar og gi
å halda seg til — og, når det gjeld Normandi,
frå Saint-Quentin; men no veit me kor utrygg h
denne forteljaren som alle dei gamle normanniske
varane hev fenge storparten av upplysningane sin

Det er på Dudo tanken um avståingi av heile
mandi byggjer. Der han talar um den landviddi
fekk ved semja i Saint-Clair-sur-Epte, nemner han
stutt at kong Karl gav honom landet «frå elvi
til havet»[1] eit ordlag som er svært utydeleg, men
likevel ikkje kjem av ei gåløyse, for det finst tvo
gonger i umtalen av tingingane som gjekk fyre s
frankane, som var trøytte av dei stendige herjin
åt normannane og ikkje i stand til å stogga dei
Karl den fåvise gjeva normannane «landet frå
Andelle til havet»,[2] og Rolv krev i same ordlag
større landstykke som skal byrja ikkje frå Andelle,
frå Epte, ei onnor sideelv til Seine i same leid l
inne i landet. Ein kann soleis ikkje tvila på at
laget er med vilje valt. Men korleis skal ein so
det? Sume historikarar hev trutt at når ein tek t

[1] «. . . Terram . . . a flumine Eptæ usque ad mare» (*De m*
et actis primorum Normanniæ ducum, éd. Jules Lair,
1865, 4⁰, p. 169).

[2] « . . . Terra a fluvio Andellæ usque ad mare» (sst., p. 16

[3] « . . . Terram ab Eptæ fluviolo ad mare usque» (sst., p. 16

etter bokstaven og samanliknar ho med kartet, kann det med dette ordlaget ikkje vera meint meir enn Aust-Normandi, landet austanfor Seine. Men i røyndi hev Dudo visseleg meint heile Normandi, for då han seinare talar um den luten av normannar-landet som Ludvik d'Outremer baud hertug Hugo av Frankrike, so nyttar han same ordlaget, landet «frå Seine til havet»,[1] um Mid- og Vest-Normandi, vestanfor Seine. Og dertil seg-jer han sjølv greidt like etter kva det ligg i ordlaget: straks etter Rolv er døypt, høyrer me at han spør seg for hjå erkebispen i Rouen um «dei mest mætande kyr-kjor i landet sitt»,[2] og erkebispen nemner ikkje berre Vår Frue-kyrkja og Sankt-Ouen-kyrkja i Rouen og kloster-kyrkja i Jumièges, men òg Vår Frue-kyrkja i Bayeux, Vår Frue-kyrkja i Evreux og Mont-Saint-Michel-kyrkja, og han legg til: «Det er andre kyrkjor òg under ditt herredøme, men desse er dei viktugaste.»[2] At dei tri siste vert nemnde vil segja at heile det seinare Nor-mandi skulle vera yvergjeve til Rolv alt i 911.

Soleis hev det då òg vorte teke av ettermennene åt Dudo, som i dette stykket fylgjer forteljingi hans nøgje. Guillaume frå Jumièges segjer med reine ord «hav-landet frå elvi Epte til grensa mot Bretagne»;[3] Benoît tek uppatt teksti åt Dudo, òg det han fortel um tingingane um Andelle og Epte (som han elles set fram svært kei-veleg); men um han enn tvo gonger nøgjer seg med å tala um landet millom Epte og havet, so segjer han

[1] Sst., p. 234—5.

[2] « . . . Ecclesiæ veneratiores in sua terra» (sua = Rollonis) . . . «Plures sunt ecclesiæ in tua ditione positæ, sed hæ sunt præcipuæ» (sst., p. 170).

[3] « . . . Terram maritimam ab Eptæ flumine usque ad Britannicos limites» (*Gesta Normannorum Ducum*, éd. Jean Marx, *Société de l'Histoire de Normandie*, Rouen et Paris, 1914, 8°, p. 28).

andre stader at dette landet rekk alt til Br
Wace er endå tydelegare — um just ikkje nøgn
han hev på eikor merkeleg vis sett Eure istac
Epte — og tvo gonger gjev han Rolvs Norman
sudvest-grensa som hertugdømet hadde i hans e
det vil segja Couesnon-elvi og Mont-Saint-Mic
grensa mot Bretagne.[2]

Men mot denne tanken stend vitnemålet åt Fl
som var klerk ved domkyrkja i Reims og hev
Aarbøker som gjeng frå 919 til 966. Etter det h
tel — og han var sjølv samtidig med det har
um, medan skriftet åt Dudo ikkje er eldre e
1015—1025 um lag — kann ikkje «Seine-normann
911 ha fenge heile Normandi, for han fortel etter
anna, som me sidan skal sjå, i 924 korleis dei fe
Mans» og Bayeux, og i 933 (på ein heller uklår
korleis dei fekk Cotentin (landet kring Coutance
halvøyi nordanfor) og Avranchin (landet kring A
ches); dessutan viser tvo andre stader i teksti
greidt at normannane ikkje i 911 rådde yver hei
framtidige Normandi-landet (sjå s. 7 og s. 10).

Me hev soleis fyre oss tvo motsette utsegner, so
straks ein ser dei, ikkje synest mogeleg å semja.
Lair, som hev gjeve ut — og ein kunde mesta
gjort seg til advokat for — Dudo, hev likevel fre
få dei til å samstavast. I ordlag som tidt er lause,

1 «Des le fluive d'Ette en la mer» (vers 6652) og «Dès Ette ju
mer salée» (v. 6754), men: «Dès Ette de ci qu'en Bret
(v. 6151), (*Chronique des Ducs de Normandie*, éd. Fran
Michel, Paris 1836—1844, 3 b. 4°, b. I, p. 312, 317 og

2 «Des u Eure curt iusqu'al Munt Saint Michiel» (v.
«E la terre marine de ci iusqu'a Coisnun, La cumence la
Berengier le Bretun» (v. 1109—10), (*Roman de Rou*
Ducs de Normandie, éd. Hugo Andresen, Heilbronn,
2 b. 8°, b. I, p. 78.

grunnar som ikkje alle hev same verdet,[1] hev han meint at Rolv alt i 911 hadde fenge *lovnad* på heile Normandi, og at semjone i 924 og 933 berre var som eine stadfestingar attpå.[2] No legg me merke til at *Aarbøkene* av Flodoard, der dei fortel um desse semjone, talar um land-*auke* og um *gåve*, men ikkje um *stadfesting*. Likevel kann det vera verdt å ha denne hypotesen i tanken,

1 Som når han styd seg til ein stad i *Historia Ecclesiæ Remensis* av Flodoard (i J. P. Migne, *Patrologiæ cursus completus, series latina*, b. CXXXV, Paris 1879, 8°, teig 293) der det heiter at normannane i 911 fekk «ymse sjøbygder, med byen Rouen som dei mesta hadde øydelagt, og andre som stod under den». Lair (p. 64) ser i det eit prov for at «avlatingi galdt ei større landvidd enn bispedømet Rouen»; men i det er mange historikarar som ikkje trur at normannane fekk *heile* Normandi i 911, samde med *Historia Ecclesiæ Remensis* og med Lair (sjå s. 8). Detta argumentet provar soleis ingenting.

Eit argument som aldri burde ha vore framme, er det som utgjevaren av Dudo læst finna i ei setning i *Årbøkene* av same Flodoard (*Les Annales de Flodoard*, éd. Ph. Lauer, Paris, 1906, 8°, p. 16—17). Det heiter der at i 923 braut normannane «den freden dei hadde gjort imot lovnadane åt Karl (den fåvise), som hadde lova dei ei landvidd (*qui eis latitudinem terræ pollicitus fuerat*)». Lair sluttar av det (s. 66) at dei kravde Bessin «etter ein tidlegare lovnad». Dette høyrer ingenstad heime, for um ein ser denne setningi i den samanheng der han stend, ser ein at det i røyndi gjeld den landviddi — anten ho no var stor eller liti — som Karl i 911 lova — og gav normannane på det vilkåret at dei skulde halda fred og verta kristne.

Ein ålvorlegare grunn — som elles Lair sjølv slær frampå um — er den at det vilde vera merkeleg um kongen av Frankrike heldt att nettupp bispedømi Bayeux og Sées, som ligg der inneklemde millom dei nye normanniske landeignene på ei side og Cotentin og Avranchin (som offisielt var bretonske landsbeter) på hi sida, utan annan samanheng med resten av kongeriket enn på aust- og sud-sida av bispedømet Sées, som grensa til bispedømi Chartres og le Mans.

2 *De moribus etc.* p. 63—67 og 72.

um ein so ikkje gjeng like langt som Lair: for
at Rolv i røyndi, um enn ikkje offisielt, hev la
seg heile Normandi alt i 911, eit påstand som
uråd å halda uppe. Vel hadde Cotentin «i
lang tid vore under normannane»,[1] men dei norm
var vikingar som ikkje stod under Rouen-ja
sameleis var det med dei normannane i Bessin
kring Bayeux) som me i 925 ser gjera åtak på
normannane.

Det er soleis ikkje plent umogeleg at Rollo i
fenge lovnad på alle dei sjøbygdene som tilsa
kyrkjeprovinsen Rouen, men det stend fast at de
var seinare at Seine-normannane i røyndi fekk
luten i si makt.

Men kva for grensor hev då normannarstaten f
havt? Dudo nemner Epte, den elvi dei var n
dei gjorde semja i 911; denne upplysningi vert
fest i *Årbøkene* av Flodoard,[2] som lenger ut
veges fortel at austgrensa nordanfor Epte fylgde
og desse tvo elvane hev då òg vorte verande den
riske austgrensa for Normandi. I nordvest rokk
åt «Seine-normannane» til havet, so det som ste
er å finna grensone mot sud og vest. Men me lyt
at me ikkje enno hev nokor råd til å fastslå de
visse.

[1] Sst., p. 69.

[2] *Op. cit.*, p. 16: «Itta fluvio transito (dette gjeld kong
som i 923 gjeng yver Epte for å stogga normannar-herj
i Beauvaisis), ingressus est terram, quæ dudum Nordr
ad fidem Christi venientibus, ut hanc fidem colerent et
haberent, fuerat data.»

[3] I 925 fortel dei oss at pikardiske og flamske tropper
franske heren byrja krigingi mot normannane med eit
på Eu ved Bresle (sst., p. 31).

de la Borderie[1] og vicomte du Motey[2] hev etter mitt skyn gjeve ei altfor trong tolking av ordlaget hjå Dudo «frå Epte til havet», og avgrensa normannar-valdet til den parten av Normandi som ligg på austsida av Seine, eller i høgdi til bispedømet Rouen, som hev tvo prostedøme, Bourg-Theroulde og Pont-Audemer, på vinstre elvesida; til studnad for denne teorien kunde ein leggja til at i tingingane i 923 kravde normannane, etter som Flodoard fortel, landvidder som låg «burtanfor Seine»[3] — men dette argumentet kann ikkje prova noko, etter di dei godt kunde ha land på vestsida av Seine alt og berre krevja meir — og det just det landet som dei fekk i 924.[4] Me kann leggja til at Flodoard med reine ord melder at folk frå Bayeux i 925 herja på «normannarlandet burtanfor Seine», d. v. s. vestanfor (sjå s. 10).

[1] *Histoire de Bretagne*, Rennes, 1906, 6 b. 8°, b. II, p. 498.

[2] *Origines de la Normandie et du Duché d'Alençon*, Paris, 1920, 8°, p. 34—35.

[3] « . . . Terra . . . quam spaciosam petebant ultra Sequanam» (*Annales*, p. 17—18).

[4] På hi sida hev dei til prov for at normannarlandet rokk vest um Seine fyre denne tid, vilja nytta eit brev frå Karl den fåvise, dagsett 14. mars 918, der han gjev abbediet i Saint-Germain des Prés attmed Paris abbediet i la Croix-Saint-Ouen ved Eure, «so nær som den luten av dette abbediet som me hev late til Seine-normannane, det vil segja til Rollo og felagane hans . . .» Men som du Motey med rette hev sagt, ingenting provar at det her ikkje gjeld jordeigedomar som ligg på *høgre* sida av Seine, som ikkje er langt ifrå la Croix-Saint-Ouen. Denne teksti provar i alle høve at dersom normannar-valdet alt på denne tid femnde visse umråde (bispedømi Evreux og Lisieux, sjå næste sida) på vinstre Seine-sida, so var ikkje den vesle landsluten millom Eure og Seine (le Mérezais) på den tid normannisk og vart det fyrsta ein gong seinare — me veit elles ikkje når, men i alle høve fyre 935.

Det er difor òg den vanlegaste meiningi millom dei siste sogeskrivarane um Normandi—Prentout,[1] Albert-Petit,[2] Jean Marx[3] og Lot[4] — at Rolv i 911 umfram bispedømet Rouen fekk bispedømi Evreux og Lisieux, soleis at landet hans nådde alt vest til Dive. For denne meiningi talar den teksti — ho er elles ikkje heilt greid — der Flodoard umtalar dei landstykki normannane fekk i 924; denne teksti nemner ikkje Evrecin (landet kring Evreux) og Lieuvin (landet kring Lisieux), og av det sluttar dei at desse bispedømi ikkje var med millom det som normannane då fekk. Men me lyt sanna at denne meiningi ikkje byggjer på noko positivt dokument.

Det er greidt at jarlen i Rouen vilde freista få tak i resten av kyrkjeprovinsen Rouen, der andre vikingar òg hadde sett seg til i stort tal — serleg, sjølvsagt, um det er sant at han hadde fenge lovnad på landet i 911. Då det i 922 kom upp borgarkrig i Frankrike millom venene og motmennene åt Karl den fåvise, la Rolv seg frami den og fekk i 924 av kong Raoul den løni for freden han tektest gjeva honom, at landet hans vart auka med «le Mans og Bayeux» (*Årbøker* av Flodoard[5]).

Den sistnemnde landauken, Bayeux, er logisk og greid å skyna, men det er meir enn me kann segja um den fyrste, le Mans; for normannane kom ikkje til å leggja under seg bispedømet le Mans (som høyrer til

[1] I *Essai sur les origines et la fondation du Duché de Normandie*, Caen 1911, 8°, p. 183, og *Etude critique sur Dudon de Saint-Quentin*, Paris 1916, 8°, p. 201—2.

[2] I *Histoire de Normandie*, Paris 1912, 8°, p. 37.

[3] I si utgåve av Guillaume de Jumièges (*op. cit.* p. 28, note 1).

[4] I *Fidèles ou Vassaux*, Paris 1914, 8°, p. 178, note 1.

[5] « . . . Terra illis (= Nordmannis) aucta, Cinomannis et Baiocæ pacto pacis eis concessæ» (*op. cit.* p. 24).

kyrkjeprovinsen Tours og ikkje til Rouen) fyrr i Vilhjalm Landvinnaren si tid (1063), og då vart det berre for eit stutt bil. Hadde det i 924 røynleg vore tale um ei yvergjeving, so er det svært lite rimeleg at ingen av fyremennene åt Vilhjalm skulde ha freista eigna det til seg. Difor hev då òg granskarane på ymse måtar freista å tolka denne teksti. Dei hev fyrst tenkt på at det her er eit faktisk mistak: kann henda hev Flodoard ved ei gåløyse sett bispedømet le Mans i staden for Sées, som ligg innåt, men som høyrer til kyrkjeprovinsen Rouen; det kann òg vera verdt å merka seg at han tidleg same året nemner[1] at kongen hadde gjeve Maine til verbror sin Hugo den store, hertug av Frankrike: kanskje hev me der upphavet til samanblandingi?

Det hev sameleis vore trutt at normannane verkeleg fekk Maine i 924,[2] men at dei miste det att mesta straks, og då tvillaust, som du Motey[3] segjer, alt i 925, ved ein traktat millom Rolv og Hugo den store stutt tid etter den franske heren hadde teke Eu. For det er rimeleg at hertugen av Frankrike etter denne usigeren for normannane hev sett dei det fredsvilkåret at han vilde ha att Maine, dersom det er sant at han tidleg året fyrr hadde fenge Maine og so mesta straks hadde lote sleppa det frå seg til normannane.

Med umsyn til hersetjingi av Bessin, so vart ho snart sett i verk, men ikkje utan motstand. I 925, året etter Rolv hadde fenge landet, ser me *Baiocenses* (det vil

[1] *Annales*, p. 20.

[2] Me kann merka oss at Guillaume av Poitiers, der han fortel um korleis dei vann Maine i 1063, hev meint å kunna minna um at denne landsluten fyrr hev vore under normannarhertugane («sub Northmannorum ducum ditione», *Willelmi Conquestoris Gesta*, hjå Migne, *op. cit.* b. CXLIX, 1853, teig 1234).

[3] *Op. cit.*, p. 41.

segja, folk frå Bayeux) nytta høvet medan Rouen-jarlen slæst med grannane sine i aust og sud, til å herja «landet åt Normannane burtanfor (d. v. s. vestanfor) Seine», medan parisarane gjer det same hitanfor (d. v. s. austanfor) elvi (*Årbøkene* av Flodoard[1]). Desse *Baiocenses* var, som du Motey hev synt[2], andre skandinavar som hadde sett seg til i Bessin og som nekta å gjeva seg under skyldfolki sine i Rouen, anten det no var viking-storlætet deira som ikkje vilde finna seg i å lyda for godt ein av deira eigne, eller det kann henda var *det* at dei var frå eit anna land. Kva no grunnen er, so gjekk ikkje hersetjingi av Bayeux av utan strid.

Sameleis hev det vore med hersetjingi av Cotentin og Avranchin då dei, etter den vanlege meiningi, i 933 vart lagde til Normandie, som dermed fekk sin siste faste landauke. Det var då yver eit halvt hundrad år sidan dei tvo bispedømi Coutances og Avranches hadde høyrt til Neustria: Karl Fleinskalle hadde i 867 mått lata bretonane ha dei; men etter 914 var Bretagne, som frå alle kantar vart yverrend av vikingflokkar, i full uppløysing; frå 921 er «Loire-normannane» herrar i landet. Cotentin-halvøyi låg enno meir opi for sjørøvaråtak enn Bretagne-neset, for di ho sting seg fram i Kanalen og soleis ligg midt i vegen for dei anten dei kom frå Calais-sundet eller frå Irlands-havet. Me ser då òg at fjølmente flokkar tok på Cotentin: Saint-Lo vart teken og øydelagd i 890, og i 912 laut bispen av Coutances forlata bispedømet sitt, «tomt for kristne og burtgjeve i heidenskap», segjer ei tekst frå 1000-talet.[3]

[1] «Baiocenses interim terram Nordmannorum, ultra Sequanam, deprædantur» (*op. cit.*, p. 30).

[2] *Op. cit.*, p. 40 og 48.

[3] Frå «Svartboki åt Kapitlet i Coutances», *Gallia Christiana*, b. XI, Paris 1759, 4°, *Instrumenta*, teig 217 D.

Dudo fortel at straks etter Vilhjalm Langsverd hadde teke ved styringi, «reiste» bretonane seg, og at Vilhjalm gjorde ei herferd mot dei og fekk siger; men etter han var heimfaren, trengde dei seg inn i Normandie og herja i Bessin; det enda med at han slo dei på nytt lag, forfylgde dei, og tvinga dei under seg.[1] Kva skal me no tru, um denne forteljingi?[2] Me veit frå Flodoard at i 931 reiste bretonane seg mot Loire-normannane og drap ned mange av dei.[3] Det er mykje truleg at dette upprøret og hev verka i Bessin, at Vilhjalm Langsverd hev lagt seg frami striden mot bretonane for å verja Bessin — tvillaust òg for å hjelpa Loire-normannane,[4] — og at han hev nytta ut sigeren sin til å leggja under seg bispedømi Coutances og Avranches. Det som *Årbøkene* av Flodoard upplyser um denne landauken er di verre, kva ein elles kann segja um det, lite klårt. Dei fortel at i 933 gav kongen «Vilhjalm, hovding for normannane», «landet åt bretonane langs havstrandi»,[5] og historikarane i vår tid er samde um den ting at det her er meint Cotentin og Avranchin, med tanke på at dei fyrr hadde vore gjevne til bretonane. Ein lyt likevel vedgå at ordlaget er noko ugreidt, og at ymse samanlikningar synest visa

[1] *Op. cit.*, p. 183—5.

[2] du Motey (*op. cit.*, p. 46—48) avviser heilt tanken um ein krig mot bretonane, og ser i krigen i 933 ei herferd Vilhjalm Langsverd hev gjort mot vikingane i Vest-Normandi. Hypotesen vilde samsvara godt med dei upplysningane me hev um Riulf-upprøret nokre månader seinare (sjå næste sida), men me lyt sanna at han ikkje hev nokon tekst å stydja seg til.

[3] *Annales*, p. 50.

[4] Det er ikkje umogeleg at det er han sjølv som hev byrja ufreden for den skuld (sjå næste sida merknad 1),

[5] «Cui (= Willelmo, principi Nordmannorum) . . . rex dat terram Brittonum in ora maritima sitam» (*op. cit.*, p. 55).

at det gjeld sjølve Bretagne.[1] Kor som er, me veit at Bretagne ikkje vart samanslege med Normandi, og på hi sida at bispedømi Coutances og Avranches (som offisielt hadde vore bretonske sidan 867) frå denne tid syner seg offisielt som normanniske (sjå lenger ute um Riulf-upprøret); det stend soleis fast at Vilhjalm Langsverd hev fenge dei ved semja i 933.

Det nyvunne landet fann seg elles ikkje med godo i normannarstyret, for straks etter — ja, same året, ser det ut for — gjorde Riulf (jarl av Cotentin, um me kann tru *Roman de Rou*)[2] upprør; årsaki til det var motsetningi millom vest-normannane, som var heidningar og heldt på gamal sed, og Rouen-jarlen, som var kristen og altfor god ven med fransmennene.

[1] Flodoard segjer fulla elles når han talar um Bretagne «Britannia» (p. 1 og 6) og ikkje «terra Brittonum»; men legg merke til at han den fyrste av desse tvo gongane nett nyttar ordlaget «Britannia in Cornu Galliæ, *in ora scilicet maritima sita*»; legg òg merke til at han kallar Normandi for «terra Nordmannorum» (p. 95), og endeleg at då han fortel um fridomskrigen som bretonane førde mot normannane frå 936 utetter, so segjer han at normannane «hadde sett inn i grannelandet» og at bretonane tok frå dei att «dei påtekne stadene» («Brittones, . . cum Nordmannis qui terram ipsorum contiguam sibi pervaserant, frequentibus dimicant præliis, superiores pluribus existentes et loca pervasa recipientes» (937, p. 68). Eg ser nok at det her ikkje er tale um Vilhjalm Langsverd, og at det kann vera meint Loire-normannane (som lenge hadde vore herrar i jarledømet Nantes); kann henda er det her eit endefram mistak av Dudo, som hev nytta teksti at Flodoard og tolka ho på sin måte — visst er det at det ordlaget Flodoard nyttar um semja i 933 lett kann mistydast soleis. Er ikkje dette so — skal me då tru at Vilhjalm Langsverd hev fenge pålegg av kongen um å gjera ende på dei krigane som herja Bretagne? I so fall synest det ikkje umogeleg at han med herferdi i 933 millombils kann ha lagt under seg Øvre-Bretagne (bispedømi Dol og Rennes).

[2] «Quens fu de Costentin entre Vire e la mer» (*op. cit.* b. I, p. 88).

Um bispedømet Sées høver det å nemna, at ein granskar som tidt hev kome med ny og djerve tankar, vicomte du Motey, nyleg hev hevda, beint imot den gamle meiningi um innlemingi i 924, at den normanniske beten av bispedømet[1] ikkje vart lagd attåt hertugdømet fyrr kring 954, då Hugo den store, hertug av Frankrike, gav det i godviljes-gåve til verson sin skulde verta, Rikard I. du Motey[2] styd seg på eit brev frå kring 950, der ymse kyrkjor i Bellêmois (landet kring Bellême) segjest liggja «in pago oximense», i Exmes-landet; han meiner det syner at på denne tid var Exmes-landet ikkje vorte normannisk, sidan det til det framleis høyrde bygder som aldri hev vore det. Men etter di Bellêmois framleides hev vorte høyrande til bispedømet Sées, som upphavleg svara til *pagus oximensis* (liksom *pagus cenomannicus*, som er nemnt straks etter i same brevet, svarar til bispedømet le Mans), kann ein då spyrja um me ikkje her hev ein gamal formel som hev halde seg i bruk ei tid. Dertil kjem at gåva frå Hugo den store til Rikard I berre er ei hypotese, som vel er gløgt uttenkt, men som når alt kjem til alt berre kviler på gissing.

Kor som er, um so makti åt Rolv upphavleg berre femnde yver bygdene langsmed Seine,[3] so ser me at

[1] Tvo av erkediakondømi i Sées (Bellême og Corbon) vart alltid verande utanfor grensone for Normandi. Det er underleg å vita at dette regelbrot var det Revolusjonen som retta på, med di dei då vart lagde til det normanniske departementet Orne.

[2] *Op. cit.*, p. 75—77 og 79—81.

[3] Etter denne artikkelen var skriven og innsend, har professor Johs. Steenstrup gjeve ut eit nytt arbeid: Normandiets Historie under de syv første Hertuger (911—1016), der han tek meldingane hjå Dudo i forsvar imot Flodoard; han medgjev likevel (s. 52 og 57) at dei vestlege bispedømi ikkje vart beint fram yvergjevne i 911, men berre gjord skattskyldige til normannnae.

nokre år etter semja i Saint-Clair-sur-Epte var heile den normanniske landviddi samla og Normandi hadde fenge dei endelege grensone sine. Desse grensone hev halde seg alt til vår tid, tvert igjenom alle historiske umkumplingar, og denne varnaden fær so mykje større verde som desse tusundårsgamle grensone slett ikkje gjeng etter ålvorlege natur-hindringar, men oftast berre fylgjer små elvar, ja, reine bekker. Saki er at landvinnarane frå nord hev gjort dei til politiske grensor for ein livskraftig og fast samansveisa stat, som etter tri hundrad års sjølvstende hev halde seg ned gjenom tidene som eit sermerkt samfund med sterkt medvit um og levande sans for sin eigen personlegdom.

RÉSUMÉ EN FRANÇAIS

Dans cette étude, l'auteur s'est attaché à «mettre au point» la question si obscure et si controversée de la formation territoriale de la Normandie.

1) Rollon a-t-il en 911 reçu toute la province ecclésiastique de Rouen? Dudon le dit, mais à son témoignage, postérieur d'un siècle à la conquête, s'oppose celui de Flodoard, contemporain des évènements, qui relate en 924 et 933 deux augmentations successives du territoire normand et montre qu'en 925 Bayeux n'était pas encore soumise au jarl de Rouen. Tout au plus peut-on admettre que Rollon aurait en 911 reçu la promesse d'un territoire plus vaste que celui qu'il a d'abord occupé.

2) L'Etat normand primitif ne comprenait-il que le diocèse de Rouen? L'opinion la plus courante y joint ceux d'Evreux et de Lisieux: de fait, l'accord de 924 ne mentionnant ni Evreux ni Lisieux, paraît impliquer leur cession antérieure et Flodoard parle de possessions normandes à l'Ouest de la Seine.

3) En 924, Rollon obtient «le Mans et Bayeux». Le premier point soulève des difficultés, le Maine n'ayant pas été alors effectivement occupé. Est-ce un lapsus (le Mans pour Sées?)? Ou plutôt les Normands n'ont-ils pas

dû dès 925 rétrocéder le Maine à Hugue le Grand? . . . Quant au Bessin, son annexion a eu lieu, non sans résistance, puisqu'elle n'était pas encore réalisée l'année suivante.

4) Restent les deux diocèses de l'Ouest, Coutances et Avranches, cédés aux Bretons en 867 et pour le moment abandonnés aux Vikings? Suivant Dudon, Guillaume Longue-Epée a battu par deux fois les Bretons «insurgés» contre lui; selon Flodoard, il a, en 933, reçu du roi «la terre des Bretons située sur le rivage maritime», expression obscure par laquelle on entend généralement le Cotentin et l'Avranchin. En réalité, elle paraît bel et bien désigner la Bretagne (y compris ces deux derniers pays) et il ne serait pas impossible que Guillaume ait temporairement (933—937) soumis la Haute-Bretagne. En tout cas, seuls le Cotantin et l'Avranchin sont en définitive restés normands.

5) Quant à la cession présumée du diocèse de Sées en 954, l'hypothèse est ingénieuse, mais manque de preuves, et il y a lieu de s'en tenir à la date communément admise de son annexion en 924.

SMÅSTYKKER

1.

Mer om Olav Haraldssøns hjemreise fra England 1015 og første tog til Trondhjem.

(Se 5. r. V s. 285 flg.)

Johan Schreiner — i forrige bind s. 409 — finner mine grunner for, at Olavs første anløpssted under hjemreisen var Seley nær Lindesnes, noget svake. Da min fremstilling av Olavs videre ferd høsten 1015 er avhengig av, at så var tilfellet, vil jeg søke ytterligere å påvise riktigheten av min anskuelse.

Først må man komme ihu, at Olav har utbyttet av flere års herferd ombord i skibene, og at det mer enn noget andet var av viktighet snarest mulig å bringe «de rike skatter», som Ottar svarte sier, i sikkerhet. Dernæst er eller var der to almen gjeldende grunner for, at han har styrt for Neset (Lindesnes). Der er ingen, som har brev på, hvor lenge god vind vil stå, er man først kommen under seil, gjelder det å benytte leiligheten. Et unødig ophold underveis eller en fravikelse fra den rette kurs kan forlænge opholdet i sjøen i flere, kanskje mange dager. Så må man ta hensyn til kostholdet ombord i hin tids skib, der manglet ildsted. Besetningen var i sjøen henvist til tørr mat og kold drikk, hvorfor den ikke under almindelige omstendigheter lot nogen leilighet gå tilspille for å komme hastig i havn og få grøtgryten over ilden på stranden. Under seilas langs kysten la skibene i regelen tillands hver aften for matkokning. Man har vært mestere i å finne ferskvannsforekomster ved de ubebodde havner i skjærgården.

For Islendingene var kysten om Stad midtlandet, for Englandsfarerne fra Viken og Danmark var Lindesnes Norges midte. Den feilaktige opfatning av Ottar svartes vers i de islandske beretninger og den derved forvoldte forvirring, idet Olavs senere ferd nordover langs kysten både er kommen

inn på feil sted i tidsfølgen og derhos satt på hodet, blir således forklarlig.

Fra historien skal her fremdras et par eksempler på, hvorledes seilasen over havet vestenfra under gunstige forhold foregik efter korteste linje. Olav Trygvesøn seiler fra Orknøene «med god vind», sier P. A. Munch, til Moster, og derfra fortsetter han til Trondhjem.[1] Toralv fra Dimon og Sigurd Torlakssøn fôr med hver sitt skib fra Færøene, de må ha stoppet i Hjaltland, hvorfra de seiler rett øst til Hernar. Det heter uttrykkelig om Sigurd og hans skibsfolk, at de på hjemturen ikke stanser, før de kommer til Færøene, de har altså ikke lagt kursen om Hjaltland, men levet på tørr kost helt frem.[2]

Angående Olavs ophold i Trondhjem, og hvad dermed står i forbindelse, skal jeg med det samme forsøke å klargjøre forholdet. Beretningen begynder med, at Svein jarl redet til jule-gjestebud på Stenker. At dette imidlertid ikke fant sted så like inn på julen, fremgår av følgende: Efter at jarlen er blitt vitende om Olavs ferd og har lastet sitt skib, ror han ut på Frosta. Herfra henter han til sig fra Guldalen Håkon jarls stedfortræder Einar Tambeskjelver, med hvem han har en konferanse, og farer derpå på gjestning op i Stjørdalen til bøndene. Endelig drar han og Einar en stor hær sammen og stevner ut til Nidaros, hvor Olav imidlertid hadde satt sig fast og fått nogenlunde beboelige hus i stand. De kolde skib var litet brukelige til vinterophold. Der er gått forholdsvis lang tid hen, siden Svein jarl redet til jule-gjestebud, og ennu ikke er julen kommen. Hvori har så juleforberedelsene bestått? Det kan ikke være i annet enn den store høstslaktning samtidig med, at livkreaturene sattes på bås, altså ved vinternatt 17. oktober. Jarlen har formodentlig selv hatt eiendom med oksebeite inn ved Stenker, eller bøndene kan ha ydet sine skatter og avgifter i slaktekveg, eller både det ene og det annet. — Men ved vinternatt vil det gulnende løv ennu ikke være falt av trærne, særlig når det er så stille, som det var denne høst, da man kun kom frem i fjorden ved å ro skibene. Der er således intet til hinder for, at beretningen om, at Svein

[1] Snorre: Olav Trygvesøns saga kap. 47.
[2] — Olav den helliges saga kap. 135.

jarl gjemte sitt skib under jordfaste og nedhugne trær med løvet på, medfører riktighet.

Olav vilde sitte i Nidaros i julen og førte både maten og drikken op fra skibene; men om nettene var der koldt i de uferdige hus. Det Islandsfartøi, hvormed Sigvat skald var kommen over, lå der i herredet og hadde bl. a. beredte skinnfelder i lasten. Svein jarl hadde tatt de halve landører av fartøiet, den annen halvdel må visstnok Einar Tambeskjelver ha oppebåret på Håkon jarls vegne. Olav anså sig imidlertid berettiget til de halve landører og krevet dem av Islandsfarerne. For disse kom det jo ut på ett, hvem der tok dem — Håkon eller Olav — men mot å betale to ganger steilet de. De fik da Sigvat skald til å gå til Olav, for hvem han fremførte to — egentlig tre — bønner: først for hærmennene om å la dem få skinnfelder, dernæst for sig selv (og Islendingene) om å betale feldene av pengekisten ombord i knarren[1] og frafalle kravet på landører. Olavs svar mangler; men det har utvilsomt vært imøtekommende.

Ser jeg på de begivenheter, som har funnet sted fra vinternatt til den tid, Svein jarl og Einar Tambeskjelver forsøker å overrumple Olav og hans hær i Nidaros, finner jeg, at man på dette tidspunkt må være kommen adskillig inn i desember måned. Av skildringen av overfallet fremgår, at uaktet det foregik ved midnatt på årets mørkeste tid, har der dog vært lyst nok til, at hestevakten blev var, at hæren fôr ned Guldalen og til, at den hurtig marsjerte veien frem til byen, enn videre til at venn måtte kunne skjelnes fra fiende og endelig til, at Olavs menn i en hast kunde borde skibene, klargjøre disse og manøvrere dem ut av åen. Alt dette beviser, synes det mig, at overfallet fant sted ved fullmåne.

Da så langt var skrevet, henvendte jeg mig til professor Schroeter, der velvillig har meddelt måneskiftene i desember 1015 og, «da der er tvil om årstallet», også har beregnet dem for 1014. I 1015 inntraff fullmåne den 28. desember, 3 dager *efter* juledag, i 1014 den 9. desember. Denne dato stemmer ganske godt med resultatet av mine overveielser, så det er et spørsmål, om ikke de av Snorre anførte årstall allikevel er de riktige. *P. Holmesland.*

---

[1] Her har vi igjen en av de engelske knarrer nemlig den, på hvilken Olav selv var høvedsmann.

2.

Några moment i Götalands äldsta historia.

Uti en uppsats med titeln: «Götalands politiske stilling fra 950 til 1050» har *Barði Gudmundsson* framhållit,[1] att man av Sighvat skalds Austrfararvísur får veta, att Vestergötland var ett danskt, icke svenskt land och att Ragnvald, «jarl i Skara», var Danakungens och ej Sveakungens jarl. Denna uppfattnings riktighet måste jag på det livligaste bestrida.

Författaren har synbarligen utav mina två uppsatser om dessa visor och deras skald[2] ej tagit del av den sista. Jag skall här endast hänvisa til begge samt inskränka mig till att upprepa, att åtminstone från Snorres tid har man förvexlat och sammanblandat tvenne olika personer med namnet Ragnvald, vilket i första rummet åstadkommit denne isländares och hans efterföljares felslut rörande både Vestergötland som resans mål och Stenkils fader som den, besöket gälde. Vad som emellertid är av vikt *här* blir att fastslå det enkla faktum, att Sighvat uti dessa visor *sjelv säger*, att resan anträddes *till Svitjod*. Med detta namn har han omöjligen kunnat benämna ett *danskt* Vestergötland. Hypotesen faller därför ohjelpligen till marken.

För dem, som ej vilja behjerta det sakförhållandet, att man om de lösa Austrfararvisornas ursprungliga inbördes rangplats absolut intet känner, och som ej inse riktigheten av docent Weibulls epokgörande framhållande därav, att dessa visor måste tolkas uteslutande efter sitt innehåll och ej efter den ordning, uti vilken de insatts i en yngre tradition — för dem återstår det visserligen endast att anse, att skalden använt ett mycket litet koncist ord, om han i verkligheten skulle talat om, att hans häst burit honom «dönum ferri» (fjerran från danerna). Men denna fras duger ändock icke som bevismedel mot det, som skaldens ovan angivna mål för resan giver. Vestergötland blir alltså *i varje fall* ett landskap, om vilket visorna intet tala.

[1] *N. H. T.* 1. Levering 1926, s. 533—571.

[2] «Sighvat skalds resa till Svitjod» (*N. H. T.* 1923, s. 543—565) och «Form och innehåll i «Austrfararvísur» (*Edda*, 1925, s. 155—158). Se även min: «Levene och Kuum» (*Namn och Bygd* 1925, 104—111).

För dem åter, som behjerta ovanstående synpunkter, återstår det att begrunda möjligheten av, att det uti den försvunna originaltexten i stället stått ett: «vönum ferri» — närmast att förstå såsom ett: «fjerran från Vänernboarne», «från dem, som befolkade Vänerns stränder». Denna min hypotes är nemligen språkligt fullt berättigad. Ty jag har med exempel visat, att i fornnordisk tunga ordet: «vönum använts för att beteckna just denna befolkning. Hypotesen är även fullt logisk. Ty Sighvats reseroute från skeppen på Norges vestkust till Svitjod bör hava gått ifrågavarande sjö förbi.

Betonas bör även här, att jag med denna ändring av den sena avskriftens text endast följt våra främste språkforskares dessförinnan påbörjade exempel. Men under det att sålunda Gering och Finnur Jónsson hava uti texten: «Spakr let Ulfr medal ykkar» ändrat «spakr» til «Sunr» och «Ulfr» till «Ulfs», har jag inskränkt mig till att tro, att sista *strecket* på ett ursprungligt medeltida: «v» i «vönum» blivit ett par millimeter högre i avskrift och därigenom lästs som ett medeltida «ð»! !

Denna tillkomna fras «dönum ferri» kan jag sålunda icke under någon omständighet i likhet med Gudmundsson betrakta som en av de allra viktigaste upplysningar, som äro att finna i den norröna litteraturen utan endast som en felläsning av en sällsynt träffande topografisk ögonblicksbild, sin upphovsman värdig.

När emellertid Gudmundsson sjelv anser detta vara tyngdpunkten uti sin bevisföring, vad skola vi då, när författaren sjelv talar om ett möjligt förbund mellan norrmän och götar, säga gent emot hans med exempel styrkta framhållande av att skaldekvädena och andra källor vid skildringen av strider mellan götar och norrmän, aldrig berätta om, att «svenska kungar» gjort det allra ringaste till «Götalands» försvar mot norska härjningståg samt att detta skulle bero därå, att Götaland tillhört Danmark, med vilket land Norge då legat i fejd. Orsakerna härtill kunna ju emellertid vara och hava helt säkert varit helt andra.

Om vi då först med docent Weibull anse, att intill o. år 1000 Götaland varit ett sjelvständigt rike, med vars folk norrmännen legat i strid allt sedan Harald Hårfagers dagar, så verkar det dock högst sannolikt, om och att under krig

mellan Norge och Danmark götarne passat på och ställt sig som *bundsförvanter* till det sistnämnda därvid görande infall på norskt område, vilket medfört, att hemvändande norska härförare som hämnd dragit härjande genom Vestergötland. Uti detta fall förefans förvisso ingen anledning för Uppsalakonungar att ingripa.

Detta Weibulls ställningstagande är så till vida oangripligt, att verkligen det endast med en enda källa låter sig påvisa, att svear och götar intill o. år 1000 stått under samme herskare och denna källa är den långt senare levande — Snorre. Hans berättelse jemte en del andra omständigheter hava emellertid förmått den författare, som sist skrivit i ämnet, professor Nerman[1] att framhålla, att redan under tredje fjerdedelen av 500-talet Vestergötland införlivats med sveaväldet. Därest detta var förhållandet, hur kan det då komma sig, att svearne aldrig kunna påvisas hava ingripit i kampen på götarnes sida? Jag svarar utan tvekan, att detta i så fall berott på sveaväldets dåvarande *lösa struktur*. Jag har uti tvenne snart utkommande uppsatser egnat även denna fråga all uppmärksamhet och skall här i korthet endast anföra följande:

När göterna, utmattade och decimerade efter folkvandringstidens strider, under hövdingar, vilkas namn torde kunna påvisas, återvände till sitt hemland, befolkade de i en mäktig linie från Östersjön fram till Göta elv landet söder om «Baltiska Havet» d. v. s. Mälaren, norr om vilket sutto kvar allt sedan åtminstone Tacitus' tid år 98 e. Kr. f. svearnes samhällen mäktiga till skepp och vapen. Nära mitt emot svearnes Forn-Sigtuna uppväxte här den betydande stad, som ännu på Adam av Bremens tid kallas för «Birka Gothorum». Här hava de första striderna efter all sannolikhet utkämpats mellan svear och götar. De förre lågo över i kampen och under århundradens lopp plockade svearne till sig bit för bit av götarnes områden; de närmare blevo tidi-

---

[1] Det Svenska Rikets uppkomst. Stockholm, 1925, s. 127, 129, 136, 154, 219—222. Nerman säger om Weibulls uppfattning följande: (s. 264) «— — då norrmännen i strid mot svenskarne givetvis i främsta rummet haft att kämpa mot västgötarne, är det helt naturligt, att motståndaren i de fåtaliga källorna kallas götar. Benämningen götar bevisar därför självfallet ingenting för Vestergötlands politiska ställning».

gare provinser än de fjermare, som längre förblevo blotta lydriken. Det är också med full rätt, som denne Adam på ett annat ställe kallar Birka för «götarnes Birka liggande mitt i sveaväldet». Ty redan på Ansgarii och hans efterföljares tid finna vi ju detta götiska centrum under sveakonungens välde. Men Bremerklerkens nyssnämnda ord äro mycket betecknande. De visa, att *trots erövringen levde den götiska befolkningen som stam orubbat kvar därstädes.* Vid detta sakförhållande har det mindre betydelse i detta sammanhang, huruvida Weibulls eller Nermans åsikt är den riktiga. Det spelar sålunda här en i viss mån underordnad roll, hur långt en eventuellt redan skedd erövring från Uppsalakonungens sida fortskridit fram mot den tid då svearne hade landet som provins. Huvudsaken blir den, att man i varje fall måste anse, att, då svearne ännu icke nämnas såsom ingripande i gränsstrider mellan götar och norrmän, har orsaken endast kunnat vara den, att ännu alltjemt *stammen och dess intressen* spelat en förherskande roll i folkmedvetandet över *landet i dess helhet.* Uppsalakonungens eventuelle makt i Vestergötland har svårligen då kunnat hinna längre än till att vara överkonung förnämligast i egenskap av överprest i det tempel, till vilket så många olika stammar sökte. Som sådan egde han säkert uppbära viss skatt samt möjligen visst bidrag av folk och vapen. Men vi söka förgäves före Erik Segersälls tid efter en enda större krigisk tilldragelse, i vilken *Uppsalakonungen som överste-krigsherre står i spetsen för ett samlat Sverige.*[1] Beowulfkvädet giver oss icke en sådan bild. Den skildrar i huvudsak striden mellan sveakonungar och en viss götisk stam. Bråvallaslaget synes vara den jättekamp, då den ena av de tre götiska huvudgrenarne definitivt krossades. Och Ivar Vidfamnes rike bestod säkerligen av en mindre fast grupp med många lydriken. *Före tidigast Erik Segersälls tid kände sig icke Sverige som ett politiskt helt gent emot utlandet.* Det är ännu stammarne inom den blivande helgjutna svenska statskroppen som ensamma handla följande traditioner från gångna tider. Vestergötland behöver sålunda ej hava stått Svitjod

[1] Det har sålunda kunnat komma till tilfälliga förbund mellan olika landsändar i gemensamt intresse. Men detta är en helt annan sak än den, när en konung i ett enda samfält lands intresse bjuder örlig och anför hären.

mycket närmare än vad t. ex. Kurland vid viss tidpunkt gjorde. För vestgötarne var Norge, som Weibull framhållit, den traditionelle fienden allt sedan Harald Hårfagers dagar. Ej så för svearne. Med undantag av möjligen vissa temporära stridigheter om Vermland (vare sig nu det räknas till Svea- eller Götaland) har intet stått i vägen för ett vänskapligt förhållande mellan svear och norrmän.

Men för götarne måste även gent emot svearne dystra minnen från århundradens strider hava stått kvar. Vi kunna därför på ovanstående grunder endast finna helt naturligt, om vid tillfälliga gränskrig det för vestgötarne fans lika litet skäl att hos svearne söka hjelp mot norrmän och danskar som för svearne att hos götarne begära dylik mot vender och finnar.[1]

Och dock vore de måhända utsprungna av samma stam desse begge «Thjod» — Svitjod och Gauthjod.[2] — Men vad som kan hava varit ett faktum i förhistorisk tid, det hade sedan länge dolts av följande tilldragelsers blodiga dimma. Men icke förty så nå oss dock genom töcknen svaga strålar, som från glimmande urgamla ortnamns bygnad visa hän mot en viss trakt i Norden som dessa begge folks gemensamma stamort. *Hans Toll.*

---

[1] Med rätta framhåller Nerman den utpräglade sjelvständighet, som de olika delarne av sveaväldet i vissa delar hade, och påpekar, att då varje område fortfarande hade sin egen lag, och det ända till mitten av 1300-talet dröjde, innan Sverige fick en för hela landet gemensam lag, kan vårt land först därigenom sägas hava blivit en stat i modern mening med verklig enhet. Detta blir dock i alla fall ett himmelsvitt framåtskridande från den tid då skilda delar av landet kunde i utrikespolitiskt avseende följa sin egen för sig sjelv fördelaktiga kurs oberoende av om den var förenlig med det helas gemensamma intresse.

[2] Om dessa begge namns innebörd se senast: *Nerman*, a. a. s. 15—17.

3

Skipstal og skipreidetal.

	Skipstal etter § 315 i G. L.		Skipreide-tal 1277	Skipstalet umrekna til:	
				25-sessur	20-sessur
Viki . . .	60	20-sessur	48	48	60
Agder . .	16	25-sessur	15	16	20
Rogaland.	24		32	24	30
Hordaland	24		32	24	30
Sogn . .	16		16	16	20
Fjordane .	20		15	20	25
Sunnmøre	16		16	16	20
Romsdal .	10	20-sessur	8	8	10
Nordmøre	20		16	16	20
Trøndelag	80		59	64	80
Namdal .	9		9		9
Hålogaland	13		13		13
Sum . . .	308 skip		279		337

I rubrikk 1 i tabellen ovanfor er ført upp talet på leidingsskip frå dei ymse landsluter etter § 315 i Gultatingslovi.[1] Rubrikk 2 syner skipreidetalet etter Magnus Lagabøtars testament 1277.[2] Som ein ser samstavast tali kleint. Dei ymse forfattarar tyder skilnaden på ymis vis. *Brandt* meiner, at den totale nedgongen kjem av «at tvende Skibreder paa nogle Steder har slaaet sig sammen om at udruste et saameget større Skib».[3] *Taranger* gjeng ut frå, at «disse tal afspeiler en tilsvarende ned- og opgang i ledingsmandtallet».[4] Etter det skulde folketalet ha auka med minst ein tridjepart i Rogaland og Hordaland men skade stilt eller gjenge ned i dei andre fylki. Den store minken i Trøndelag og den folkerike Viki tolkar Taranger som ein sterk auke av det leidingsfrie geistlege godset. *Bull* kjem til det, at skipreidetalet i testamentet må ha golde den tid § 315 i Gulatingslovi vart

[1] Eg hev nytta P. A. Munchs lesemåte at det samla skipstalet i Viki, Grenland medrekna, er 60. Jfr. Historisk-geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge, Fortalen s. V. — Vaktskipet på Hålogaland er ikkje medrekna.
[2] D. N. III, 3.
[3] Norsk Militært Tidsskrift, B. 34, s. 4.
[4] Taranger: Udsigt II, s. 296.

skreven, at skip og skipreida soleis ikkje lenger svara til einannan. Skipreidune i Trøndelag er etter Bulls syn ei rein fiskal deiling. Da trønderne umlag 1200 gjekk med på å yta leidingen som årviss skatt, dreiv dei samstundes gjenom, at han berre skulde reknast etter 59 skip og ikkje etter 80. Fylki var framleides skipsyslur og reidde tilsaman 80 20-sessur. Gulatingslag reidde upphavleg 20-sessur og skip og skipreida svara då til einannan. Agder hadde 20 skipreidur, Rogaland og Hordaland 32 kvar, Sogn og Fjordane og Sunnmøre 16 kvar. Ved skipsbytet vart skipreidune skipa um i Agder, men ikkje i dei andre fylki. Agder fekk same hamletalet som førr. Rogaland og Hordaland fekk eit nedslag på 80 hamlur kvar. Men i Sogn og Fjordane og Sunnmøre auka hamletalet frå 1920 til 2600. Um denne mismunen segjer Bull: «Om årsakerne til denne forskjellige behandling av de to delene av Gulatingslagen tør jeg ingen sikker mening ha; man fristes til å sette den i forbindelse med Sverres hårdhet mot sygnerne i 1184; men det gir jo ingen virkelig forklaring.»[1] Skilnaden i Viki gjeng ikkje Bull nærare inn på.

I rubrikk 3 i tabellen er skipstali i § 315 umrekna til 25-sessur etter hamletalet. Jamfører ein desse skipstali med skipreidetali frå 1277, er det ei tyding som kjem av seg sjølv: *I 1277 reidde heile landet 25-sessur, sonærsom Namdal og Hålogaland.* Tanken er i og for seg rimeleg, då «der synes at kunne spores en bestemt tendents til efterhaanden ned igjennem middelalderen at gjøre krigsfartøierne større og mere høibordede, fordi de store skibe stadig viste sig de mindre overlegne i kamp» (*Hertzberg*).[2] Med same hamletal etter som føre skibsbytet skulde Viki reida 48 25-sessur, Romsdal 8, Nordmøre 16 og Trøndelag 64. Det høver godt med skipreidetali i 1277. Einaste avvik er Trøndelag, som hev 5 skipreidur mindre. Samtidig med skipsbytet er kanskje Trøndelag kløyvd i skipreidur, medan fylket førr var skipsysla. Namdal og Hålogaland reidde framleides 20-sessur. I 1315 prøvde Håkon V å få bygt store skip, truleg 25-sessur, til landevern på Hålogaland, men på søknad fekk bønderne lov til å reida slike skip som før vanlegt.[3] Det vitnar um at

---

[1] Bull: Leding, s. 14 merknad, 35—36, 45—48.
[2] Historisk Tidsskrift, 5 R, 2 B, s. 253.
[3] Bull: Leding, s. 150.

kongsmakti konsekvent hev arbeidt mot det mål å få 25-sessur frå heile landet.

I Gulatingslag samstavast skipstal og skipreidetal i Sogn og Sunnmøre. I Agder hev skipstalet minka med 1 skip, i Fjordane med 5. Minken i Fjordane er stor, men synest rettvis. Samanlikna med dei andre fylki i Gulatingslag, måtte 20 25-sessur vera mykje frå dette fylke. Att stend Rogaland og Hordaland med 24 skip og 32 skipreidur kvar. Det er lite truleg at hamletalet her skulde ha auka med ein tridjepart, medan det elles i landet hadde skade stilt å segja. Like lite truleg er det at 20-sessune å nyom er komne i bruk i desse tvo fylki. Her lyt ein ty til Bulls teori, at skip og skipreida ikkje treng svara til einannan, at dei 32 skipreidune reidde 24 25-sessur. Dei gamle skipreidune må ha hatt so seige røtter her, at det var vanskeleg å skipa dei um, då 20-sessune vart skifta ut med 25-sessur. Um landet frå Nordmøre til Sira segjer Bull, at «dèt ligger nær å anta, at vi over størstedelen av dette området i skibredeordningen har for oss den ældste, oprindelige inndelingen av landet i mindre distrikter enn fylkene».[1] Og spesielt um Rogaland: «Bare av denne rikholdige henvisningslisten vil man få et inntrykk av hvor meget fastere rot skibredeinndelingen hadde i dette fylke enn de fleste andre steder».[2]

Det skulde synast tungvint ved utferd at 32 skipreidur reidde 24 skip. Men det er ting som tyder på, at skipreidune i Gulatingslag var kløyvde i mindre distrikt, og det måtte letta arbeidet. Fyrst i det 17. århundrad var tinglagi i Lista len kløyvde i *manntal*. Deilingi er heilt gjenomførd i Vass tinglag (Åkradal skipreida), der det var 6 manntal. I dei andre tinglag er deilingi ei blanding av manntal og sokner. Manntalet må ha vore manntalskrins for leidingen, men det må ha vore noko meir. Det skulde t. d. vera uturvande å kløyva Kvinesdal sokn i 4 manntal eller ei liti sokn som Hegebostad i 2 manntal for å få talt upp folki eller mamateboli. Let ein til kvart manntal svara eit visst hamletal, fær ein eit sers elastisk system. Ved utferd frå Rogaland og Hordaland kunde ein berre kombinere manntali i nye skipreidur, «krigsskipreidur».

---

[1] Leding, s. 142.
[2] Leding, s. 129, merknad.

Etter denne teorien fær ein ei minking av hamletalet frå den tid § 315 i Gulatingslovi var skreven til 1277 på 550 hamlur, svarande til 11 25-sessur.

Når skipsbytet er gjort i dei ymse lagdøme er vandt å segja. I Gulatingslog er det gjort under kong Sverre etter det Bull trur og det høyrest sers truleg. Trøndelag ser ut til å ha fylgd hakk i hæl. I 1199 bad Sverre trønderne um å byggja eit skip frå kvart fylke på 25 rom eller meir.[2] Slikt måtte førebu skipsbytet på ein framifrå måte, dersom bytet ikkje alt var gjort. I 1223 synest Trøndelag å vera kløyvd i skipreidur og ha nokonlunde same skipreidetalet som i 1277.[3] Nøre luten av Viki kom kanskje sist. I testamentet stend at landet frå Rygjarbit til Kambhorn *reknast for* 16 skipreidur, fra Kambhorn til Svinesund likeeins, men frå Svinesund til Elvi *er* 16 skipreidur.[1] Det kunde tyda på at skipreidune i nørre Viki er i støypeskeii, at ein held på å skipa dei um. Ei slik umskiping var vel ikkje gjort med ein gong, men måtte takast etterkvart som dei gamle 20-sessune forforst. Det skulde etter dette vera kongane av Sverreætti som hev arbeidd fram denne umboti i leidingsskipnaden.

§ 301 i Gulatingslovi talar for at Gulatingslag upphavleg reidde 20-sessur som landet elles. Gjeng ein ut frå at hamletalet ikkje vart skjepla ved skipsbytet, skulde dei upphavlege skipstali ha vore som vist i rubrikk 4 i tabellen. For heile landet fær ein 337 20-sessur. Men det talet finst i kjeldune. I ymse handskrifter frå siste helvti av det 14. århundrad[2] stend ein merknad, at det gjeng 336 20-sessur ut av Noreg ved full leiding. Tali høver so godt at merknaden tvillaust må gjelda tidi føre skipsbytet i Gulatingslag, det so mykje meir som merknaden berre nemner 20-sessur. Då slepp ein og å gjera talet 336 til eit normaltal.[3] — Merknaden må vera ei avskrift etter eldre kjeldur.

§ 3 i Gulatingslovi um nemdarmenn til Gulatinget synest rekna med eit skipstal nokonær som det i rubrikk 4. Frå Agder skal fara 1 mann or kvar skipreida og ein skal jamna

---

[2] Sverres saga, kap. 154.
[3] Bull: Leding, s. 45—46.
[1] Taranger: Udsigt II, s. 295, merknad 4.
[2] Bull: Leding, s. 46 merknad 3.
[3] Brandt i Militært Tidsskrift, B. 34, s. 4.

skipreidune slik, at 20 mann fer. Frå Rogaland skulde fara 60 mann, frå Hordaland likeeins, frå Sogn 40 og frå Fjordane 50. Det svarar til skipstali i rubrikk 4, det er 2 mann pr. skip i dei 4 midtfylki i Gulatingslag. Lenger ute i paragrafen er talet av nemdarmenn deilt på fjordungane og då gjekk ikkje talet upp for Fjordane, som fekk $12^1/_2$ nemdarmann. pr. fjordung. Dette er då jenka til 13, so Fjordane fekk 52 nemdarmenn i staden for 50. Frå Sunnmøre skulde ein venta 20 mann som frå Agder, men derfrå fer 16. Det treng ikkje tyda noko — i Heilag-Olavs tid kunde det fara so mange som vilde frå dette fylke — men det kunde kanskje tyda at Sunnmøre alt dentid reidde 25-sessur. — Ein ser at skipreidetalet frå 1277 for Hordaland og Rogaland ikkje høver heilt med skipstalet i rubrikk 4. Det gjeng kanskje tilbake til enndå eldre tid.

Skipstalet i rubrikk 4 er knapt noko utgamalt det heller. Tali ser litt mistenkjeleg ut, dekortal mest alt ihop. I Trøndelag har det vel vore 10 skip frå kvart av dei 8 fylki. I Viki må ein etter testamentet tru det hev vore 20 skipreidur frå Rygjarbit til Kambhorn, 20 frå Kambhorn til Svinesund og 20 frå Svinesund til Elvi. Tali synest tyda på ei samtidig regulering av skipstalet yver heile landet, kanskje med undantak av Namdal og Hålogaland. Etter det samsvar det er millom dette skipstalet og § 3 i Gulatingslovi i Magnus Erlingsons redaksjon, kunde ein døma på, at denne regulering er gjort på riksmøtet i Bergen 1164. Um Agder er det sagt med reine ord i same paragrafen, at ein skal regulera skipreidune slik at det vert 20 av dei.

Johan Jerstad.

4.

Herlaug Hudfat.

Om den østnorske bondehøvding *Herlaug Hudfat*, som hans navn visstnok rettest bør skrives, har man tidligere visst merkverdig lite. Man har gjettet på at han var en storbonde eller muligens en mindre adelsmann, og det er ganske naturlig

[1] Dette er misskriving for Holte (Toresson) på Rempna (i Strandvik, Sunnhordland), nemnd 1430, rådmann i Bjørgvin 1452. DN V 597 (s. 419), IV 928, jfr. I 1068.

å gjette slik, da det i nær sagt alle kjente høve var en slik en som hadde manns mot og evne til å samle bøndene om sig til kamp mot de danske valdsmenn, i middelalder som i nyere tid. Det nyttet ikke for en almindelig gråbonde eller kotkarl. Enkelte har endog villet gjøre ham til en svensk mann, eller ialfall av svensk ætt, på grunn av hans «tilnavn» Hudfat, som man da antok var svensk.

Om *personen* Herlaug Hudfat vet vi fremdeles lite, og på grunn av de kjente kilders påfallende taushet vil han vel også for fremtiden være hyllet i mørke. Om hans *ætt* kan vi derimot uttale oss noget mer bestemt. Der kan således ikke godt være tvil om at han tilhører en gammel norsk stormannsætt eller adelsætt, og at Hudfat (Huvudfat eller Hyttefat) ikke er noget «tilnavn», men et ordinært ættenavn eller familienavn. Både hans fornavn og ættenavn er norske. Herlaug — Herlog, Herluf, er brukte både i Vest- og Øst-Norge, både i middelalder og nyere tid. Hudfat betyr en lodden skinnfell eller skinnsekk, skinnbelg, men også seng med skinnfeller til sengklær. (Fostbrødra saga kap. 156).

Både skriftlige og muntlige traditioner leverer sikre vitnemål om at der er mange personer som foruten Herlaug har båret navnet Hudfat som ættenavn. I Dipl. Norv. II, 216 finnes nevnt *Bjørgulv Hudfat* i Skien i 1336. Omtrent på samme tid finner vi en annen mann som endog er *ridder* nevnt i søndre Gudbrandsdal eller Oplandene, nemlig «*hr. Erikker Hudfat*» i 1329. Han var «handgengen Konunghs» og synes å ha vært sysselmann i Gudbrandsdal eller på Opland. (Dipl. Norv. XIII, 7).

Ved siden av så pålitelige vitnemål får også andre utsagn om en gammel ætt Hudfat betydelig vekt og må tas med.

I «Leksikon over adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne» (fra 1777) nevnes *adelsmannen Hans Hyttefat*, og der opgis at han levde i *Norge* på kong Hans's tid. Han skulde altså leve nogenlunde samtidig med Herlaug Hyttefat. Leksikonet opgir at han i sitt våpenskjold hadde et røtt, sittende ekorn. Leksikonet opgir visstnok ingen kilde, men da hans våpenskjold beskrives, lyder beretningen ganske troverdig, så meget mer som et slikt våpenmerke jo passer utmerket for en mann med ættenavnet Hudfat.

Det synes som om ætten særlig har hatt tilhold i Øst-Norge, og i ætten *Schønnebøl* finnes en tradition om

at en av ættens stamfædre, Erik Bernhoft, var gift med *Sigrid Hyttefat* fra Nøttestad i Stange på Hedmark. Der kan selvsagt være tvil om detaljene i traditionen er riktige; men bare den ting at en storættet kvinne av navnet Hyttefat eller Hudfat er inngiftet i en annen stormannsætt synes efter ovenstående å være pålitelig og bekrefter hvad jeg ovenfor har sagt om at Herlaug Hudfat tilhører en gammelnorsk stormannsætt som endog har tellet *riddere* i sin midte. Om ætten har fått sitt gamle adelsskap bekreftet av danskekongen eller ei, har ingenting å si. Formodentlig har ætten på Herlaugs tid været på vei ned i bondelandet og går op i bondestanden.

Når man inntil de seneste tider taler om at vårt aristokrati i middelalderen ikke hadde *ættenavn*, men tilnavn eller endog klengenavn, økenavn, til spott og spe for samtid og eftertid, så beror det vel på manglende kjenskap til vårt middelalderlige aristokrati, hvis ættenavn visstnok i samtiden hadde en likeså god klang som de tilsvarende danske og svenske. Herlaug Hudfat, Einar Fluga, Pål Skjor, Hallvard Næpa, Jon Smør hadde vel samme anseelse som hr. Aage Kake, hr. Nils Myg o. l. og hadde fått sine ættenavn på likeså ærefull måte som disse.

At Herlaug Hudfat tilhører en gammel norsk stormannsætt, kan der ikke være tvil om, og likeså at han er av samme ætt som hr. Eirik Hudfat.

Anton Espeland.

5.

Det kommunale selvstyre i det 18 årh.

Om hvorledes de danske embedsmændene i Norge i 1740-årene så på de spirer til et kommunalt selvstyre som inneholdtes i forordningen om fattigkommissioner av 18 okt. 1743, og om den danske regjeringens uvilje mot å utvide dette selvstyre gir følgende dokument klare og interessante oplysninger; det står i Danske Kancellis Supplikprotokol for 1744, II nr. 1138 (i Riksark., Kbh.).

E. B.

II. *Nr. 1138.* General Major og Stiftamtmand Rappe og Biskop Dorph andrage at dem fra adskillige stæder i stiftet er indberetted den i svang gaaende Uorden. Unge Mennesker reise bort løverdag og hellige aftener, blive borte om søn og hellige dage, forsømme kirken, og søge dricke og spille huuse: paa kirke veienn og ved kirkerne sælges offentlig dricke vahre, saa folk baade komme beskienkede i kirken, og gaae af kirken lige til slige huuse, der de blive natten over: hvad forretninger, som kand hindre almuen i søgne dags arbeide, giør de om søn- og hellige dage som reise til mølle etc: Ved bryllupper, barseler, og andre samqvemme forødes meget i overdaadighed. Ved liigbegiengelser kommer ligene ofte midt under Prædiken, da følget som oftest kommer drucken i kirke. Det tilkom vel fogderne at hemme slige uordener, men det er dem umueligt formedelst destricternes vidtløftighed. Bøyde tingene holdes kuns 3 gange om aaret, og i den tiid kand ei meget paatales: til slige ting at afgiøre uden bekostning for almuen foreslaaer Stiftamtmanden og Biskoppen derfor følgende: Hans M^tt har ved Rescript af 18 oct: 1743 tilladt en Sogne Commission, bestaaende af Sogne Præsten, Lensmanden, præstens medhielpere, og de ham i de fattiges væsen adjungerede mænd, samme Commission har magt at decidere de i de fattiges væsen forefaldende smaa tvistigheder. Ved hvilken foranstaltning mand har fundet sig saa vel, at Commissionerne paa de fleste stæder afgiøre allehaande disputer: dersom Hans M^tt vilde tillade, at denne Sogne Commission i lige maade maatte have magt til at have Inspection med ovenn^te og andre Uordener, og at paadømme, efter loven og forordninger de forseelser, som imod en god skick og orden begaaes, kunde man en gang vænte at faae sligt afskaffed.

Cancellie Collegium den 28 Dec: 1744: Da saa mange nye oc diverse Iurisdictioners Anskaffelse befrygtelig j tiide vilde foraarsage Confusion, saa er det best at det forbliver ved loven og de herom udgangne Anordninger.

Conseillet den 31: Dec: 1744: ligeledes.

6.

Stemninger i Norge omkr. 1790.

Breve fra den engelske konsul i Oslo.
(Ved *Alexander Bugge*).

I Public Record Office, London, State Papers, Foreign, Denmark, b. 155—166, findes det endel indberetninger fra John Mitchell, den engelske konsul i Oslo (Christiania), fra aarene 1790—1795. De er stilet dels til den daværende utenriksminister, hertugen av Leeds, som tok avsked høsten 1791, og dels til Lord Grenville, hans efterfølger. Jeg har i sin tid paa opfordring av avdøde professor Yngvar Nielsen undersøkt disse indberetninger, avskrevet endel av dem og gjort utdrag av andre. Men de har tidligere ikke været kjendt av historikere. Brevene fra slutten av 1790 og begyndelsen av 1791 indeholder dog saa meget nyt om stemningen i Norge ved denne tid, at de fortjener at bli kjendt. Vi har nok længe visst at det efter krigen med Sverige raadet et stort misnøie i Norge med foreningen med Danmark.[1] Opløpet 19 oktober som er nævnt av Mitchell, er ogsaa kjendt bl. a. gjennem brev fra Martineau, den svenske generalkonsul i Oslo. Det er omtalt av Yngvar Nielsen i hans avhandling om «Gustav III's norske Politik» (Historisk Tidsskrift 2 R. B. I, 246 ff.). Brevet fra Mitchell viser dog at opløpet har været alvorligere end vi hittil har visst, og at det har hat en næsten revolutionær karakter.

Det første brev fra Mitchell er vistnok likesom flere andre skrevet til hertugen av Leeds (tidligere jarl av Carmarthen) som dengang var utenriksminister. — Han tok avsked i 1791. —

Christiania November 4th 1790.

My Lord!

I have already had the honor to mention to your Grace that a disaffection towards the Danish Government & a spirit of independency was making considerable progress in this Country, but the Laws have never been publicly set at defiance till the 19th of last Month when a dreadful Tumult began in this City on a very trifling Occasion.

[1] Jfr. Daae, Det gamle Christiania (2 Udg.), 242 ff. (Om konsul Mitchell se især s. 244), O. A. Johnsen, i «Norges historie» IV 2, 174 f.

It having been reported at the Customhouse that some Vessels in this Harbour loaden with Corn from Holsteen had onboard considerable quantities of Contraband Articles the Collector & Several inferior Officers belonging to the revenue went onbord to rummage, when all in a Sudden they were surprised & turned a-shore by a Mob of several hundred People & threatened with immediate Death in case of resistance. The Governor, Magistrats, Commandante & Several Companies of Military were sent for & soon appeared, but the Mob, having in the Meantime increased to upwarde of 3000 Men, soon obliged their Excellencies & Soldiers to seek their safety by Flight. The Magistrats endeavoured for some time to maintain their authority by arguments, but were beaten, troden under Feet & obliged to disappear.

The Mob continued to increase and Parade the Streets & Avenues of the Town, & that leading to the Country & the Castle, watching the Motions of the Military all the night of the 19th—the 20th. Seeing no opposition appearing to be made by the Governor nor Magistrats, they began cooly & deliberatly to unload the Holsteen Vessels that had Corn onboard, which the completed on the 24th with much regularity, & paid the Ship Masters the Market Price, *but no Kings duty.*

The 24th in the evening they commenced Hostilities against those Citicens who were said to be of the Danish Party, & distroyed the Houses of some of the first Merchants; But meeting with a kind of opposition whatever, they ceased from Mischief, the next day; And brought the Governor & Magistrats to the Town Hall where they made them Promise that no inquiry should be made after the Leaders of the Mob, & that every one of them should be in safety at his own house or elsewhere whenever they chose to disperse.

Notwithstanding this Capitulation being settled they continue to parade the streets every Night, & threaten with Fire & distruction those who refuse to join in the general Cry «Free importation, no Tax on annual Income & no deduction on Bank Notes» (soon after the Prince Royals departure from Norway a Tax of $^1/_4$ PC. was laid on all Property, & 5 PC. on all Annual Income. And according to the Plan of Mr. Schemmelmans intended Specie Bank for Norway — the old Bank Notes are to be called in at their

current Price in the Hamburgh Market, which is constantly about 30 PC. under their nominal & in Denmark & Norway circulating value).

What may be the Event of this Disturbance, or when Peace may be reestablished, is very uncertain; although the Governors Conduct during the whole Affair of the 19th and 25th is considered to have been very prudent, for had he permitted, or ordered, the Military to oppose the Mob by force — it is thought the Custumhouse, the Governors Hotel & principal Houses in Town, & perhaps the Castle, would have been demolished As the greatest part of the Soldiers would have instantaineously joined the Mob.

Couriers have been dispatched to & are returned from Copenhagen, but what orders or Instructions the Governments here have received is not publickly known. All foreign Letters are opened at the Post-Office by the Governors Secretaries & Colonel Haxthousen, and no Passports over the Frontiers are granted. The motions of the Swedish Consul-General Martineau are very closely watched. And He, as well as the Messrs Ankers, appear perfectly Neutral; Although it be evident that the information given at the Customhouse was merely a Scheme to give the People a Pretext for breeding a Riot.

I would have had the honor to inform Your Grace of this disturbance sooner but found it impossible to get a Letter conveyed over the Borders.

I have the honour to be with profound Respect Your Graces
Most obedient and most humble servant

John Mitchell.

I samme bind er der et andet brev fra Mitchell dateret: Christiania October 8th 1790 og stilet til hertugen av Leeds:

My Lord!

Since the News of the Peace between Sweden & Russia this Government (I mean the Government of Norway) seems to be in a kind of Panic. They are astonished at such a sudden & unexpected accomodation between two lately inveterate Enemies, And are not without their fears of its Consequence with respect to Denmark. Although they profess to be ignorant of the Particulars of the Arrangement

between the King of Sweden & the Empress, they believe the former left at full liberty to proceed as He choose with his other Neighbours, and are apprehensive that he intends retaliating the late Expedition of the Prince of Hess.

Whatever grounds the Government of this Country may have for their fears, it is evident that something more than ordinary is in Agitation in the Cabinet of Copenhagen. As the Naval Officers established here & at the out Ports for Enroling & keeping Account of the sailors are ordered to collect with all possible expedition all such seamen as have since the Declaration of Neutrality been permitted to serve on board of Merchant Vessels or to reside in the Country. And what never happens but on extraordinary Occasions, the Chief of the Maritim Department Admiral von Krogen is ordered *in Person* to muster or review all the sailors, Fishers & Pilots that are to be found in the Provinces or Governments of Aggerhouse & Christiansand, & to draught out those fit for the Kings service. So many House & Ship Carpenters, & Seamen are already collected at the Kings Docks & Warfe at Fredrickværn that they have been obliged to construct the Churches into Barracks, for their Accomodation. The Keels of 9 Gallies, & 4 large Prams intended to carry 8—18 pounds each have been laid down on the Wharfe at Fredriksværn since the 20th Ult°. And so anxious are they here about raising sailors, that their Maritime Officers have indirectly decoyed from their ships the Crews of 3 British Vessels, and several Men from others which has created me an infinite deal of trouble & Expence & obliged me to have some Disputs with the Governor & Magistrats; the particulars of which shall be transmitted to Your Grace as soon as I am able to get the Men set at Liberty (there being some of them now in Confinement) & the Business settled with the Magistrats.

The same Activity with which things are carried on in the Naval Department prevails in the Military Land Department. Major General Hesselberg & Wagenitz, & Colonel Clausen & Haxthousen with many inferior Officers are suddenly gone into the Country to muster the National Troops & to contract for Horses, Forage &c. And Major General Mansbach, a young vigorous Hessian Officer, & a favourite of Prince Charles, is by last Post appointed Commandant of Fred-

rickshall, & Colonel Aaldenborg (also a German Officer) vice Commandent. Two Regiments of regulars are here to reinforce that Garnison, & the Aggerhouse Dragoons are partly marched & partly marching to Smaaland in its Neighbourhood, & about 3 Miles from the Frontiers. So that there are in the Garnison of Fredrickshall & in its vicinity, 4700 Foot, & 1800 Horse; And the Peace Establishment is only the so called southern Regiment of regulars reduced to about 700 men & 300 Horse.

Fredrickhall is considered to be the key to Norway, & much money & Labour have of late years been expended to put it in a state of Defence, particularly since the Ascension of the Present King of Sweden to that throne, as the Danes have never had in Him great Confidence. He is deemed by the Military here to be at present impregnable, nor as they say can it be starved out while they are Masters of the Mouth or Entry of the River that leads to it & Divides Norway from Sweden. But this depends entirely upon the strength of the Fredricksværn & Gottenburgh Gally fleets in which the Danes have hitherto had the superiority, but if it be true that the King of Sweden has ordered round to Gottenburg a large Division of the Gallies from Finland, they may soon lose it, for admitting that they may be able against Spring to finish the 9 Gallies & 4 Prams now building, they cannot then rig out above 32 Vessels in all. The government here is sensible of this, for since late Advices from Stockholm confirmed the depart of the Gallies being ordered to Gottenburgh, & a report brought in last monday by a Mr. Lie from the frontiers that a considerable Body of Swedish Troops were assembled & assembling on the Borders, the Activity & Dispatch in every Department here have redoubled, & to complete the regular Companies in this Garrison, Mechanics & Servants are taken up without distinction, & it is with some Difficulty that I am able to Protect my own two English Servants.

If all these Preparatory measures are suddenly taken to intimidate the Malcontents of this Country who since the Peace of *Warola* have assumed new Airs of independency, or if the Danish Cabinet is really apprehensive of a visit from the Swed, is what I dare not presume to say. In the meantime I consider it as my duty to communicate to Your

Grace the particulars of the very extraordinary Preparations making at this Place.

I have the honor to be with the most profound respect Your Graces most obedient & most humble servant

John Mitchell.

De andre brev fra Mitchell handler mest om handel og skipsfart og er ikke avskrevet. Derimot er det i en skrivelse fra Kjøbenhavn fra Mr. Drake, den danske konsul der, indesluttet kopi av et brev til denne fra Captain Smith, dat. Christiania 29th January 1791. Brevet begynder saaledes:

Sir!

Though I have not the honour to be personally known to you my name cannot be new to you, therefore without further Apology for this abrupt Address I shall proceed to the business which occasions it trusting that the nature of it will plead my excuse. You are not uninformed that my arrival in Norway caused a general alarm among those who know the weakness of the ties by which the country is held to the Danish government, they know that a breath would dissolve them, they consequently dread every breath that approaches. —

Et av de sisste brev fra Mitchell (No. 1661) er adresseret til utenriksministeren Lord Grenville og dateret Christiansand August 22, 1795. Det lyder slik:

My Lord!

Yesterday Mr. Isachsen who is lately acknowledged here as Consul for the present predominating Party in Holland gave (by express order from that Party) a grand Entertainment to the Civil & Military Governors & other Officers of Distinction of this Province upon the Occasion of Announcing to them the Ratification of the Alliance between the French & Dutch Republicans.

Privatiers & Agents sent out from Jacksons Bay with Patents from Messrs Muir, Palmar & Schouver(?) would be received & protected here.

I have the honor to be with the most profound respect My Lord! Your Lordship's most obedient hble Servant.

John Mitchell.

7.
Brev frå 1814.

I manuskriptsamlinga i Det kgl. norske videnskapers Selskap, Trondhjem, finst ei samling avskrifter frå 1814, fol. 506. Der er samla mykje ulike ting, avskrifter av bladstykke, talar, preiker, dikt og brev, prenta og uprenta. Alt saman er bunde saman i eit band av Thorvald Boeck, og med Samlingane hans er det kome til Videnskapernes Selskap under titelen «Norge i 1814». Millom desse sakene er ogso denne avskrifta av eit eller to brev. Breva er rimelegvis skrivne frå Oslo etter munnlege og skriftlege meldingar frå Eidsvoll. Dessverre er det ikkje råd å få greie på korkje kven som har skrive dei, eller kven dei er skrivne til. Dei har knapt noko større verd, men fortener kanskje likevel å bli kjende millom alle di andre vitnemåla um stemninga og folkepratet i desse merkelege dagane.

Avskrivaren har ikkje forstått alle orda i dei breva han har havt til avskrift, men har sett ope rom for dei. Desse roma er sidan utfyllte med ei annor hand. Her er dei understreka. *Arne Bergsgård.*

«Udtog af Breve fra Norge. April 1814.

Igaar blev Rigsdagen aabnet med Tale af Prindsen. Den vandt almindeligt Bifald. Kommen i Trykken. Hans Brev til Kongen af Sverrig blev oplæst, og dette giorde især et stærkt Indtryk. *Gl. T—w* (*Gamle Treschow*) sagde at det var et sandt Mesterstykke, og at han med dybsindig Eftertænkning ikke vilde have kunnet finde stærkere og mere træffende Grunde end de anførte.

Kammerherre Anker blev valgt til Rigsdagens Præsident for 1 Uge, Etatsraad Rogert til Vicepræsident og Sorenskriver Christie til bestandig Secretair. Hegermann, Sverdrup havde mange Stemmer for sig til Præsident, Falsen endeel og Wedel 2 (af 116). Justitsraad Diriks havde efter Christie flest Stemmer til Secretair.

Jeg er nu glad ved Præsident-Valget. Der er kun en Mand i Spidsen, som Nordboen med Tryghed forlader sig paa, og løber nu Historien af mod dennes Forventning, som det efter den herskende Stemning ganske vist maa, saa er

det dobbelt Satisfaction og Øinene vilde saameget desbedre vorde aabnede paa Svensken.

Der blev ligeledes igaar 6 Medlemmer udvalgte for at udarbeide Rigsdags-Ordning, der allerede idag skal forelægges, og at forfatte en Takadresse til Regenten. Denne Commission bestaaer af Diriks, Sverdrup, Vergeland, Falsen, Ohman [ɔ: Omsen] og Hegermann.

Idag skal der vælges en større Commission til Constitutionens Udarbeidelse. I Søndags vare alle Mand i Kirke; hvor Prof. Leganger holdt en smuk Tale, som *imidlertid ei kunde vinde* udeelt Bifald, da den, skjøndt der med Sandhed kan siges alt godt om Prindsen, var altfor opskruet og fuld af Smiger. Efter Gudstjenesten mødte samtlige Deputerede paa Værket for at legitimere sig. Prindsen modtog Adresserne. Begge Biskopper og Konferentsraad Sommerhielm eftersaa Fuldmagterne, som bleve noterede. De fleste Adresser vare fulde af Taksigelser til Prindsen og Lykønskninger for ham.

Noget mere. Brev 13 Apr.

Igaar blev Takadressen overleveret Regenten, som besvarede den med faa, men skiønne Ord. Den var skreven af Sverdrup, og var saare vakker. Vergeland opponerede mod den i en forud studeret Tale, hvori han foreslog, at det som i Februar foretoges paa Eidsvold først burde stadfæstes, og vilde han drage dem til Ansvar, som da vare sammenkaldte. Han brugte de Udtryk, «at disse havde berøvet Nationen sin Souverainitet». Denne Tale blev modtaget med Indignation. Et andet Brev siger, at han i denne Tale kaldte Prindsen Usurpateur. Kammerh. Løvenskiold foreslog, hvorledes der skulde forholdes med en lovgivende Magt indtil Constitutionen var bestemt, og at Prindsen til den Tid burde indskrænkes i sin Magt, men han blev strax slaaet af Marken. Sverdrup og *Grøgaard* talte imod ham. Wedel talte med megen Kraft imod ham.

Daglig indkommer der Folk fra Eidsvold, som deels have været i Forsamlingen, og deels have Kundskab om hvad der passerer. Fra saadanne *følg. paalid. Efterretning.* Præsidenten Kammerherre Anker har faaet en Mand til Secretair, som har Haar paa Tænderne. I en Samtale blandt faa yttrede Anker, at det Spørgsmaal burde først fremlægges

paa Rigsdagen «om Norge kunde tænke paa at være selvstændig?» Christie spurgte ham, om han havde aflagt Eed. «Ja, jeg har», svarede Anker, «men det var en aftvungen Eed». «Hr. Kammerherre», svarede Christie, «jeg har paataget mig at være Secretair ved Forsamlingen, men dersom dette Spørgsmaal bliver giort, da lægger jeg Pennen og staaer frem som Medlem, og erklærer den, som fremsætter saadant Spørgsmaal for Taasse eller Meeneder. For Taasse er han, dersom han lod sig tvinge til en Eed som denne, eller ikke vidste hvad han forpligtede sig til; en Meeneder er han, dersom han har aflagt Eed med Overbeviisning, og nu fremsætter Spørgsmaal om at overgive Landet i Svenskens Hænder. —

Hvorfor satte jeg mig ikke ved det Bord, sagde Pastor Rein, idet han pegede paa en Samling af Bønder, saa sad jeg dog blandt Normænd. Hans Sidemænd vare Kamerh. Løvenskiold og Vergeland.

Dagen før at de skulde udvælges, som skal giøre Udkast til Constitutionen, *løb om Aftenen* nogle *Drenge* omkring med Navne paa dem, man burde vælge. En af disse tog feil og leverede Lieutenant Schwarz slig en Navneliste. Denne blev fremvist, og en af Forsamlingen erklærede, at han kiendte Haanden for at tilhøre en, man allerede kiendte.

Man undres over Grev Wedel. Man veed ikke, om hans Tanker i de faa Dage paa Eidsvold have forandret sig i Henseende til Norge og Regenten, eller om han, ved at føle sit Parti svagt, har forandret Tone. Men hidindtil har han intet yttret mod Norges Selvstændighed eller mod Regenten. Da han talte mod Vergeland, skal han endog have sagt til de omstaaende: «Den snaus Knegt».

Imidlertid antages der dog endnu, at i Spidsen for Prindsens Modpartie staaer et Triumvirat af Kammerherre Anker, Kammerherre Wedel og Kammerherre Løvenskiold.

Denne Løvenskiold, der, saavidt jeg veed, er erkiendt for en maadelig Person saavel fra Hovedets, som Hiertets Side, skal være reent bindegal. Aarsagen hvorfor han er Prindsen saa hadefuld, skal være, at det er bekiendt, at Prindsen vil afskaffe al arvelig Adel saafremt Constitutionen ikke modsætter sig det. I en Privataudients hos Prindsen skal han have sagt, «at han i dette Øieblik var ligesaa meget som Prindsen», og skal have sat sig ned. Regenten befalede ham

at staae op, hævede Audientsen og sagde: «der vil til alle Tider blive stort Fiendskab mellem Prinds Christian og Kammerherre Løvenskiold». Dette, sagt i moralsk Forstand, var saare vakkert.

Regenten tragter ikke efter Souverainitet. Hans holdte Tale beviser det.

8.

Ofot-banen.

Jeg har læst med megen interesse hr. lektor Einar Blix's artikel i dette tidskrift: *Engelskmennene og Ofot—Luleå Banen*». Ved at fremsætte en grei og upartisk fremstilling af engelskmændenes befatning med dette vigtige foretagende har hr. Blix levert et værdifuldt bidrag til forklaring af et meget misforstaaet forhold.

Man kan ikke godt forvente at en udenforstaaende, der har erhvervet kjendskab til forholdet gjennem læsning af en masse dokumenter, hvoraf de fleste synes at staa i modstrid med de øvrige, kan i en kortfattet artikel fuldt ud opklare det virkelige forhold. Og særlig naar, som her, det gjælder hovedsagelig *finansielle* anliggender, samt konflikt mellem lov og praxis i *tre* forskjellige nationer.

Jeg tør saaledes, som den der har *fuld* kjendskab om banens historie fra først til sidst, bede om plads for nogle faa bemærkninger, tildels berigtigelser.

Paa s. 488 staar det at bestemmelsen i concessionen om 25% høiere frakt skulde «medføre at englendere kunde faa stor magt over alt næringsliv langs banen». Grunden hvorfor 25% høiere frakt var tilladt var det, at man paaregnet at driftsomkostninger ved en jernbane ovenfor polcirklen vilde blive betydelig større end for baner paa sydlandet. Medens de Engelske holdt paa at bygge banen var Svenskerne meget ivrig at fortælle *engelske* bladlæsere, at det var ganske umulig at bygge, langt mindre drive en jernbane i dette terræn!

Paa s. 490 staar det, «publikum vilde ikke kjøbe kompagniets papirer» av den grund at malmleierne var ubekjendt i England, og jernbanen vanskelig at udføre. Det var Svenskernes stadige *avisskriverier* der reiste tvivl om banens fremtid og malmleiernes existens. Kompagniet havde imid-

lertid *officielt svenske* beskrivelser over saavel gruberne som ogsaa jernbanens bygning og drift fra 1877, men sagen var at faa disse bekræftede. Hvad det engelske publikum ikke kunde forstaa var det at *Svenskerne* kunde være saa dum at sætte sig imod udviklingen, gjennem udlendingers foretagsomhed, af en hel svensk provins (Norrland) naar Svenskerne selv ikke havde midlerne dertil.

Paa s. 491 staar der oplysninger om kompagniets dannelse efter engelsk lov, men der staar ingen *forklaring* om at alt dette var begrundet i den form som var givet concessionerne; særlig at W. & J. ikke fik adgang til at *transportere* disse concessioner til nogen, men samtidig *maatte* transportere samme for at kunne reise de 50 000 000 kroner der behøvedes til banens bygning o. s. v. Det vilde føre for vidt at forklare den engelske lov og praxis. Det maa være tilstrækkelig at sige at et *aktieselskab* var nødvendig for at reise kapital, samt at indtil banen var bleven færdig udført *i henhold til disse concessioner*, den eneste sikkerhed for sine penge som aktionærerne kunde faa var selve *concessionerne*, og værdien af denne sikkerhed bestod i tillid til de svenske og norske regjeringers *ærlige* behandling af concessionseierne. Naar der engang var bleven meddelt concessioner til udlændingerne, var det selvfølgelig disse regjeringers moralske pligt at gjøre alt i deres magt for at *støtte* selskabets bestræbelser og ialfald intet gjøre til at fremme jernbrukspatronernes obstruktionspolitik. W. & J. kunde naturligvis have udført banen selv ved sin bankiers assistance, men bankerne maatte have sikkerhed, og saalænge concessionerne ikke kunde af W. & J. overføres lovmedholdig, havde bankerne ingen sikkerhed. Man fandt saaledes, efter samraad med engelske advokater af første rang, at den eneste maade til at forsyne aktierne med fornøden sikkerhed og samtidig holde sig concessionerne efterrettelig, var den der senere blev fulgt, nemlig at danne et selskab som engagerede kontraktører medens W. & J. holdt en kontrollerende haand over det hele. Man forsøgte at faa tilladelse til at overføre concessionerne til selskabet, men det blev nægtet; men paa samme tid var *selskabet* af regjeringerne tvunget til at tilveiebringe bevis for at det sat inde med contant ca. £ 3.000.000 til banens udførelse! Da dette var imod alle rimeligheder, maatte Svenskerne reducere forlangendet noget. Naar altsaa hensyn

tages til foranstaaende fakta, er det neppe korrekt at betegne det som det staar (s. 496) at «forfatningen var et maskeret enevelde». Det er en let sag at kritisere dette selskabs finansielle operationer *efterpaa*, men hensyn maa tages til obstruktioner der forsætlig blev lagt iveien, der tvang selskabet til at udstede aktierne og obligationer til underkurs.

Det er endvidere en feilagtig opfatning naar der (s. 494) tales om «salg av aktier til saa stor underkurs i England» samt at «det var meget om at gjøre for kompaniet at dets papirer blev solgt i Sverige». Det virkelige forhold er her nogenlunde fordreiet. Hvis W. & J. kunde bevise at — tiltrods for Svenskernes obstruktion-taktik i England (samt i *Tyskland*) — Sverige havde overtaget ca. ti millioner i kompagniets obligationer, vilde dette blive fuldstændig svar til de svenske angreb i engelske aviser, og sætte kompagniet istand til at *sælge sine papirer i England til høiere kurs*. Af denne grund vilde den finansielle operation, som Wallenberg fandt saa skrækindjagende, blive til en forretningsmæssig handling! Det kunde maaske betragtes som en feil fra Wilkinson's side at henvende sig netop til Wallenberg; men mening var god. Han var *ikke* finansmand. Det gjaldt her at fremme arbeidet paa banen og bevise for verden at man havde her en værdifuld eiendom. Dertil behøvedes mange opofrelser. Wilkinson og mange af hans venner havde indsat hele sin formue i dette foretagende i tillid til en ærlig behandling i Sverige og Norge. Resultatet af deres opofrelse og stræv var at da, i 1890, Wallenberg fik i opdrag at anskaffe for den svenske stat det lille beløb kr. 7 000 000, var banen *bevist* at være en meget indbringende affære. Dog var det for ham meget vanskelig da at formaa sit *eget* konsortium til at laane disse penge til den svenske *stat*! Og Rothschild især havde den mening om den svenske stats fremgangsmaade at han (s. 515) intet vilde have med nogen svenske papirer da at gjøre! Senere, da Svenskerne var kommen i besiddelse af de norrlandske gruber, og banens tilblivelse var sikret *uden udlæg fra deres side*, hvad slags finansielle operationer fandt da sted i Sverige? For at sikre staten fragt for banen maatte svenske grubeeiere nu indgaa paa at drive gruberne samt opføre kaier m. m. I den anledning søgte de laan hos bl. a. hr. Wallenbergs bank-konsortium. De blev tvungne til at tagne imod, *istedenfor kontant*, en hel masse usælgelige aktier. Stock-

holms «Aftonbladet» fandt dette forhold dadelværdig og skrev endel meget skarpe artikler derom, som hr. Wallenberg for sin del fandt at være injurierende, og han stevnet redaktør Sohlman for retten. Men bladet blev frifundet og Wallenberg paalagt omkostninger. Aktstykkerne i denne proces er senere af redaktør Sohlman udgivet i bogform, hvortil henvises som exempel paa hvad *svenske* finansmænd kan finde paa! Men hvad her maa fremhæves er det, at medens i 1885 baneforetagendet var betragtet som ren spekulation, og gjenstand for fordømmelse av Sveriges fornemste finansmænd, var i 1899 banen *sikret* som statsbane, og gruberne derved steget i værdi fra £ 50.000 til over £ 5.000.000. Et tilbud af sidstnævnte sum, *contant paa bordet*, var af consul Broms afslaaet! Alligevel kunde ikke et laan paa ti millioner opnaaes hos svenske banker paa ordentlig maade!

Under hensyn til foranstaaende mener jeg altsaa, at det neppe er korrekt naar det staar (s. 495): «Utvilsomt er den maade kompaniet blev organisert paa, en af de vigtigste grunde til dets sammenbrudd tilsist». Kompagniets organisation var, som nævnt, simpelthen en følge af den uheldige form concessionerne havde faaet; men dette vilde ikke havt nogensomhelst indflydelse, havde kompagniet faaet «fair play» i Sverige og Norge.

Der var nemlig to omstændigheder der bevirket at dette engelske foretagende gik til grunde: 1) svenske løgnagtige avisskriverier, 2) forslaget om export-told paa malm der skulde exporteres via Norge.

Angaaende det første har jeg nævnt endel exempler, og mange flere kan præsteres naar behøves. Det er en selvfølge, som enhver forretningsmand vil kunne forstaa, at under saadanne omstændigheder kunde ikke denne bane finansieres i England forinden det var bevist at banen var drivværdig og gruberne uudtømmelige. Kompagniets vedkommende havde tillid til dets foretagende, og tiltrods for alle disse hindringer, for ikke at nævne gjentagne besværligheder fra regjeringerne i Sverige og Norge, overholdt kompagniet concessionernes betingelser saavidt muligt, og ved slutningen af 1887 var det kommet saa langt at det ved fuldførelsen af banen til Gellivare kunde skibes endel malm til England og bevise for de britiske jernbrukspatroner mal-

mens godhed og banens mulighed. Derved blev kapitalen til fuldendelse af banen i 1891 *sikret.*

Men nu kom Svenskerne med et forslag *gjennem aviserne* om export-told paa jernmalm via Norge. Det maa her bemærkes at Sverige havde ikke adgang til at paalægge nogen saadan told paa jernmalm, men *forslaget* og den svenske regjerings holdning ligeoverfor samme, og de dermed forbundne avisskriverier, ødelagde kompagniets kredit og kontrakt-forhold med britiske finansmænd, hvad ogsaa var hensigten. Det var altsaa dette knivstik i ryggen der dræbte det engelske kompagni. Resten af historien vedkommer den forvirring der naturligvis opstod naar tre forskjellige retssubjekter kolliderer med hverandre i retten og eiere af pantobligationer benytter sine klør.

Paa s. 506 staar det at «Kompaniet paa det kritiske tidspunkt, vinteren 1888—9, vilde havt meget alvorlige vanskeligheder at kjæmpe med selv om ikke Svenskerne havde motarbeidet det».

Den udtalelse er tilsyneladende grundet paa forholdet med Sheppards Pelly & Co., og en udtalelse om feil ved malmens sortering o. s. v. Aftalen med S. P. & Co. faldt igjennem paa grund af export-told-skriverier. Kompagniets vedk. havde *intet* med skibning af malmen i 1889, thi det var sat ud af al kontrol. Forøvrigt vilde en feil ved sortering rette sig selv under fortsat drift, men dertil var ikke anledning.

Endvidere skal jeg faa lov til at bemærke, under henvisning til hvad der staar i hr. Einar Blix's artikel om muligheden for den engelske regjerings mellemkomst til kompagniets beskyttelse, at hvad Wedel Jarlsberg her har omtalt er baade utilbørlig og uriktig. Han var ikke berettiget at omtale W & J. paa den maade (s. 513); ei heller at omtale de paa spild staaende interesser som altfor *ubetydelige* for den engelske regjering at tage hensyn til. En saadan udtalelse vidner blot om Wedel Jarlsberg's store uvidenhed om engelske diplomatiske forhold. Grunden hvorfor den engelske regjering ikke kunde blande sig op i dette mislige forhold, var heller den, at alle parter var komne i konflikt med hverandre om *retsforholdet* og havde henvendt sig til retten. Derved blev naturligvis nogen indblanding fra regjeringens side umuliggjort. Derimod havde alle parter været enig om (tiltrods for svensk modstand og trudsel om told-paalæg) at

fortsætte med og fuldende banen i henhold til concessionerne (pengene dertil var at faa til overflod, da foretagendets værdi var bleven bevist i 1887—8) vilde kompagniets forlis kunnet undgaaes. Thi hvis der *efterat* banen saaledes var fuldendt og concessionernes betingelser opfyldt, havde opstaaet saadanne hindringer og forsøg paa toldpaalæg fra svensk side i den hensigt at hindre kompagniets udnyttelse af sine rettigheder under concessionerne, vilde den engelske regjering da havt god anledning til at protestere.

Der staar s. 517 noget om at Kirunavara-gruberne i 1890 var kommet i svenske hænder, men der staar *intet* om hvordan, og paa hvilken maade, og til hvilken pris Svenskerne fik fat i disse, nu verdens-berømte gruber! Historien om denne «handel» er dog af stor interesse for sagen!

De af forfatteren omtalte artikler i det tekniske tidsskrift «Iron» af 1887 og 1890 er *redaktionelle.*

Wm. Spear.

LITTERATUR

M. Rostovtzeff: The Social and Economic History of the Roman Empire. Oxford 1926. 695 s.

Det er én bok man hele tiden sitter og tænker på, mens man læser Rostovtzeffs nye verk; det er det berømte femte bind av Mommsens Römische Geschichte. Men i de 40 årene som er gåt, siden Mommsens femte bind utkom, er riktignok både det arkeologiske materialet og innskriftmaterialet, og bearbeidelsen av det, vokset så vældig at den historie som nu kan skrives på dette grunnlag, får langt fastere linjer og rikere farver end Mommsen kunde gi.

Rostovtzeff begrænser sig desuten ikke — som Mommsens femte bind — til provinsene. Han gir også hele den centrale utviklingen i Romerriket, Italien og Rom, og han behersker de litterære kildene med den samme overlegenhet som de arkeologiske.

Ved siden av Dopsch's *Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung aus der Zeit von Cäsar bis auf Karl den grossen* er Rostovtzeffs nye verk sikkert det betydeligste som er utkommet på dette område i de siste 10 år. Det er ikke så ensidig, men heller ikke så fast bygget op på hævdelsen av en enkelt, bestemt idé, som Dopsch's. Det er rummeligere, mangfoldigere, mere konkret — meget bedre skrevet; det inneholder ikke nogen enkelt tanke som fængsler og besætter en, slik som Dopsch's, men derimot en hel skog av idéer, som er fulde av fruktbarhet.

Rostovtzeff verger sig av og til mot å bli tat for marxist; og naturligvis hans emne er begrænset til å ville gi den sociale og økonomiske siden av historien; han kan si, at han derfor ikke underkjender de andre historiske faktorer som er med på å bestemme utviklingen. Nogen ortodoks tilhænger av den materialistiske historieopfatningen er han sikkert heller

ikke; men ingen som læser hans bok, kan likevel la være å bli slåt av i hvor høi grad han evner å gi en tilfredsstillende forklaring av Romerrikets degenerasjon eller hvad man nu vil kalde det, i det tredje til femte århundre ved hjælp av rent økonomiske og sociale fænomener. Den gir forsåvidt en bedre underbygning under den materialistiske historieopfatning end det meste av den ortodoks marxistiske historieskrivningen.

Kanske det beste i hele boken, et rent mønster på klar, socialhistorisk tænkning, er innledningskapitlet om *Italy and the Civil War*, og det vilde ikke været noget i veien for at forfatteren kunde ha git det som motto de berømte innledningsordene fra «Det kommunistiske manifest»: Samfundenes historie er historien om klassekamp.

Hovedinnholdet i den 100-årige borgerkrigen i Romerriket mellem Graccherne og Augustus er for Rostovtzeff en allianse mellem det italiske bourgeoisi og det italiske proletariat, som under ledelse av ærgjerrige politiske og militære førere tar hegemoniet fra den tidligere priviligerte overklasse, senatorer og riddere — en klasse av store, halvt feudale grunneiere og forretningsmænd, som grunnla og øket sin rigdom ved å utnytte statens maktmidler og på den andre brukte nettop denne rigdom som grunnlag for politisk makt.

Augustus' politiske nyordning av riket gav uttryk for dette faktum, at mellemklasse og underklasse hadde seiret over den gamle priviligerte overklasse, men var i flere henseender et kompromis mellem de stridende kræfter, og av de seirende klasser var det til bourgeoisiet, ikke til proletariatet den nye keisermakt støttet sig. Det julisk-claudiske dynasti fortsætter Augustus' politik og knække helt de gamle magnatene, og det nye styret har sit faste grunnlag i bourgeoisiet både i Rom og i alle rikets byer. Flaviernes nye rikssenat blir organet for denne sterke mellemklassen; keiserne ser det derfor som sin opgave å utvikle bylivet i alle deler av riket.

Imidlertid avsondrer bourgeoisiet sig efterhånden mer og mer fra underklassene — bønderne på landet og proletariatet i byene — det blir tilslut bare to klasser i riket, *honestiores* og *humiliores*, og motsætningen mellem dem blir stadig skarpere. Hæren repræsenterer stort set underklassene, og

borgerkrigene i det tredje århundre er i virkeligheten en klassekamp som ender med bourgeoisiets nederlag og opløsning.

Det nye despoti som blir det fjerde og femte århundres statsform, har derfor et helt andet socialt grunnlag end principatet: det hviler på hæren, på bønderne og på et sterkt bureaukrati.

Parallelt med denne sociale utviklingen løper den økonomiske: Den typiske feudal-kapitalisme i senrepublikken avløses i det første og andet århundre e. Kr. av den hellenistiske by-kapitalisme. Men denne degenererer efterhånden, idet dens bærere, under en stadig mere systematisk utbytting av de lavere klasser, får voksende rentier-tilbøieligheter, opgir ethvert arbeide for tekniske og organisatoriske forbedringer av produksjonen og anbringer sin formue i jord, slik at de glir over i en ren godseiertilværelse. Under denne utvikling og med stadig stigende krav fra statens side blir de arbeidende klassers livsvilkår stadig dårligere, deres kjøpeevne synker og industrien stagnerer eller går tilbake.

Resultatet blir bykapitalismens katastrofale sammenbrudd i det tredje århundre og den tilbakevendingen til mere primitive økonomiske former som karakteriserer det fjerde og femte århundre.

En slik kortfattet, skematisk gjengivelse av linjen i Rostovtzeffs bok gir ikke noget inntryk av den fylde av konkret stof, av levende liv, som pulserer i den; men derimot vil man alt av skemaet kunne føle hvor meget mere virkelighetsnær og hvor meget mere dyptgående hans behandling av emnet er end alle de mange godtkjøpsforklaringer på «Romerrikets undergang», som vi pleier å bli forgit med og hvor snart tobarnssystemet, snart skattene, snart kristendommen, snart usedeligheten er den onde geist.

Edv. Bull.

Erik Arup, Danmarks Historie. I. Til 1282. København 1925. 344 s.

Erik Arups store Danmarkshistorie har været ventet med spænding i mange år, og når det nu er lykkets for ham å få utgit det første bind, er det al grunn til, også her i Norge, å ta imot det med stor opmerksomhet.

Det er det første alvorlige forsøk i vår tid på å skrive Danmarks historie ut fra et samlet personlig syn, og det er den første sammenhængende Danmarkshistorie skrevet ut fra helt moderne forutsætninger. Hvorvidt Arup uten videre vilde betegne sig selv som tilhænger av den «materialistiske historieopfatning», vet jeg ikke med sikkerhet; slike omfattende og dunkle gloser virker jo litt skræmmende; men sikkert er det ialfald at han bygger på den opfatning at Danmarks historie først og fremst er det danske folks historie, og at hovedinnholdet i folkets historiske liv er arbeidet, ikke statspolitikken. Som grunnlaget for hele fremstillingen og tankeføringen får vi derfor de økonomiske forholdenes vekst og utvikling — bosætning og befolkningsforhold, jordbruk og handel, eiendomsforhold og klassedeling — og denne planen er gjennemført så energisk at man undertiden undrer sig over, hvorfor han har kaldt boken «Danmarks historie» og ikke heller «Det danske folks historie»; en slik titel vilde her unektelig ha høvet meget bedre end den tilsvarende titlen høver for P. A. Munchs store norske hovedverk.

Den første innvendingen som en historiker er fristet til å gjøre mot Arups bok, er at han bare i forsvinnende liten utstrækning innlater sig på å diskutere problemene, men bare uten videre fremstiller sin opfatning av dem. Grunnen er ikke vanskelig å forstå; han har villet gi en folkebok og tænkt sig at det derfor var nødvendig å by en sammenhængende fortælling — og det så meget mer fordi han i så stor utstrækning lar det episke og dramatiske fortællingsstoffet ligge, går forbi de konkrete begivenheter og heller fortæller om ændringer i folkets levevis og levevilkår. Jeg skal ikke innlate mig på her å diskutere om denne opfatningen er riktig, om det ikke kanske er så at boken også som folkebok betraktet hadde vunnet på en drøftelse av hovedproblemene; det turde vel ialfald være så at også det almindelige læsende publikum har et rimelig krav på å få vite at ikke alting er fuldt så sikkert og enkelt, som Arups fortælling gir os inntryk av. For en historiker er det ialfald et stadig savn aldrig å få en begrunnelse for de mange nye opfatninger, Arup gjør gjældende.

Nettop fordi der er så meget nyt og personlig i boken, synes man, man særlig trænger begrunnelsene. Det vil vist-

nok ikke ligge fjernt for en forfatter som Arup å svare, at det er like nødvendig å begrunne sit standpunkt, når man holder på en gammel og hævdvunnen opfatning, som når man doserer en ny, fordi en gammel opfatning ikke i og forsig har nogetsomhelst fortrin for en ny. Men faktisk er det jo allikevel så at begrunnelsene for de gamle opfatningene kjender vi — mer eller mindre — og det er derfor mindre nødvendig å få dem rekapitulert.

Arups bok begynder med begyndelsen, med «de første spor av at mennesker har levet og arbeidet her i landet». Han opretholder ikke det gamle kunstige skillet mellem «forhistorie» og «historie» — et skille som bare bygger på de kilder som står til rådighet for os, ikke på selve de reale forhold — han fortæller os om selve utviklingen i sammenhæng, og han fortaper sig ikke for den «forhistoriske» tids vedkommende i de innledninger som bare har sin forutsætning i kildematerialets art; han forsøker også her å nå frem til en virkelig historisk forståelse.

Av væsentlig betydning er det her at han ikke ser den danske landsby som noget primært, men som et rent sekundært fænomen av temmelig sen oprindelse. Når han forklarer landsbyen som et produkt av hjulplogen, kan det visselig være gjenstand for meningsforskjel; nogen avgjørende begrunnelse derfor er neppe nogensinde git; men selve dateringen av landsbyen som et sekundært produkt av et til et givet tidspunkt opståt behov for samarbeide i jordbruket har overordentlig meget for sig. Og slår denne opfatningen igjennem, får det betydning ikke bare for vårt syn på Danmarks bosætningshistorie, men også for de andre germanske land. For Norges vedkommende vil vi vel da definitivt bli kvit den i og for sig urimelige tanken om en ældgammel landsbybebyggelse over større eller mindre deler av landet.

Forøvrig er Arups syn på Danmarks historie forut for rikssamlingen i mange og viktige henseender beslektet med de opfatninger som i de seneste år har været forfektet av brødrene Laurits og Curt Weibull i Lund,[1] og i nogen grad

[1] Det samme gjælder også på flere punkter i senere tid, således ved vurderingen av Saxo som kilde og ved behandlingen av «kong Valdemars jordebok»; og om Olav Trygvessons død docerer Arup at han faldt i et slag i Øresund i 1002 — uten å tilkjendegi at der om denne sak er adskillig meningsforskjel.

også med den lære som A. W. Brøgger nettop nu opstiller om Norges ældste historie; men han går riktignok også på flere punkter adskillig længer. Han nøier sig ikke med bare å akceptere den kritik som har været ført mot de ældre opfatninger; han stiller også, uten nærmere begrunnelse, sin egen, positive opfatning istedenfor de ældre.

Fra en række hold er der i Danmark blit gjort meget skarpe innvendinger mot Arups nye lære om Danmarks historie i vikingetiden og den første kristne tid, idet man har fremhævet at han behandler kildematerialet med den yderste vilkårlighet. Jeg skal ikke forsøke å innlate mig på en nærmere drøftelse av de spørsmål som her er reist, men vil isteden prøve å belyse enkelte av Arups opfatninger ved å jevnføre dem med det, vi vet — eller tror å vite — om Norges historie i den samme tid.[1]

For å begynne med et viktig ledd i den ældste statsdannelse — ledingen — så sætter Arup dens oprindelse så sent som til den generation der følger efter Knud den mægtiges død, altså til mitten av det 11 årh., og han tænker sig at den er blit til på følgende måte:

«Høvdingene i Danmark har sikkert nok, hvad enten de havde været med på vikingetog i England eller ej, ønsket i Danmark at kunne fortsætte deres erhverv som sørøvere. Men her har nu huskarlene ikke længer været tilstrækkelige, eller de er vel snarere blevet for dyre at underholde med kost og gaver; det er i alt fald lykkedes høvdingene at få bondebefolkningen i deres omegn til at deltage i disse sommertogter, naturligvis mod del i byttet. Deraf opstod efterhånden en organisation; høvdingen stillede sig selv som fører med nogle huskarle; bønderne fik at sørge for skibet, hvor høvdingen ikke selv kunde stille det, og navnlig for provianteringen av skibet til færden, der som regel beregnedes til 16 uger. Efterhånden blev det derved muligt for mindre bemidlede høvdinge helt at opgive at holde huskarle; det var meget billigere at få en lille kreds af bønder, tyve, tredive

---

[1] Det er forøvrig en av de ting, man sterkest savner i Arups bok, et forsøk på å stille Danmarks historie inn som et ledd av Nordens, og hele Nordeuropas, historie. Bare i forsvinnende ringe utstrækning har han gjort dette, og Danmarks historie får derfor i hans fremstilling en besynderlig isolert, sikkert misvisende karakter.

eller fyrretyve, så meget interesserede i foretagendet, at de også stillede mandskabet».

I de retsregler som Sakso gjengir som «kong Frodes lov», finner Arup en del av de regler, denne ældste ledingsordningen bygger på, og han fremhæver sterkt at den «naturligvis» var ganske frivillig.[1]

Sammenligner vi dette med det, vi — med større eller mindre sikkerhet — vet om den ældste ledingsordningen i Norge, trær forskjelligheten iøinefaldende frem: det norske ledingsvæsen er efter al sannsynlighet omtrent et århundrede ældre og har utvilsomt sin oprindelse dels hos kongemakten, dels i bøndernes eget selvstyre på ting (tingenes evne til organisation av samfundsmakt trær, i forbigående sagt, forbausende litet frem hos Arup); høvdingenes andel i og fordel av ledingsordningen er der overhode i Norge praktisk talt ingen spor til. De forskjellige ledingssystemer som vi i Norge finner i Viken, på Vestlandet og i Trøndelagen, peker tydelig på at ledingsordningen — visselig alt meget tidlig, om ikke helt fra først av — er blit undergit den lovgivnings- og domsmakt som de senere såkaldte lagting var innehavere av.

Det kildematerialet som en slik opfatning av det ældste norske ledingsvæsen bygger på, er såvidt jeg kan se, adskillig bedre end det tilsvarende danske, opfatningen altså tilsvarende meget sikrere. Nu er det riktignok så at man

---

[1] Denne Arups opfatning av ledingens oprindelse hænger igjen sammen med hele hans syn på statsmaktens tilblivelse i Danmark: kirken er den første «øvrighed»; Svend Estridssøn er den første konge, som — i forbund med kirken — forsøker å skape egentlig øvrighetsmakt, samfundsmakt, for kongedømmet; ved hans død møter vi et klart politisk partiskille i Danmark mellem dem som holdt på et utpræget militært, næsten ubegrænset kongedømme, og tilhængerne av et mere fredelig, i sin maktfylde begrænset kongedømme; repræsentantene for det siste parti seirer i første omgang ved valget av Harald Hen til konge; men ved hans død sætter militærpartiet under Knud (den hellige) sig med makt i besiddelse av tronen; Knud er — i overensstemmelse med hele hans kongedømmes militære karakter — den første konge som for alvor forsøker å gjøre ledingen til en statsinstitution; motsætningen mellem «militærpartiet» og «fredspartiet» holder sig endnu i flere generationer efter Svend Estridssøns tid, omend i ændrede former.

ikke skal gå for langt i å parallellisere utviklingen i de to land; og det er også uomtvistelig at i en noget senere tid, hvor vi fra lovene kjender det danske ledingsvæsen inngående, står det i en ganske anden grad end det norske under ledelse av høvdingene — «styresmændene» — men derfra og til å anta en i sit hele væsen grunnforskjellig oprindelse for det i hele sin kjerne ensartede norske og danske ledingsvæsen er det allikevel et langt sprang. Og jeg kan ikke se at kilderne hjemler, endsi nødvendiggjør, den opfatning at striden mellem kong Knud og ledingshæren i 1085—86 bunder i at kongen nu for første gang gjør krav på ret til å utbyde og råde over ledingsopbudet.

Arup gir — og som det synes mig med god grunn — avkald på å bruke de gamle, hævdvundne tilnavn på de danske konger — Harald «Blåtann», Svend «Tveskjæg», Oluf «Hunger», Valdemar «Sejr» o. s. v. — disse tilnavnene er dels nokså intetsigende, dels er de git av tilhængere — eller motstandere — i samtid eller den nærmeste eftertid og gir derfor uttryk for en bestemt politisk vurdering. Arup hvis vurdering er meget sterkt avvikende fra den, vi finner f. eks. hos Sakso, kan derfor ikke bruke disse efter hans syn misvisende, tilnavn og nøier sig med helt neutralt å skille konger av samme navn fra hverandre ved numertal.

Men er han neutral i sin navngivning, er han det langtfra i sin vurdering. Han følger de konger som han betrakter som repræsentanter for det fredelige fremskridt, med sin varmeste sympati, dem han anser for militær- og voldskonger, med tydelig uvilje — en sympati og en uvilje som av og til virker som bestemt av forfatterens syn på moderne samfundsforhold, men som også ofte er frisk og uhildet og synes å træffe helt riktig.

I skildringen av forholdet mellem konge og kirke, og av kirkens stilling til stat og samfund støter vi på iøinefaldende overensstemmelser med forholdene i Norge. I begge land danner det sig omtrent samtidig, henimot mitten av det 12 årh. to «politiske partier» av nogenlunde samme karakter; Arup kalder dem det kirkelige selvstændighetsparti og det kirkelige kongeparti. I begge land innføres tienden — den første, store, årlige, faste skat — omtrent samtidig — i de første decennier av det 12 årh. — og om-

trent på samme måte;[1] likeledes går utviklingen av den nye sogneinndelingen nogenlunde parallelt i begge land.

Men nettop denne sterke parallelismen — hvis årsaker det ikke er vanskelig å få øie på — gjør at man stiller sig sterkt tvilende, når Arups opfatning av den kirkepolitiske utvikling på andre punkter synes å føre til en motsætning mellem forholdene i Danmark og Norge.

Jeg tænker her først og fremst på kongemaktens stilling til bispevalgene. Først ved Absalons valg til biskop av Roskilde i 1158 finner Arup «det første sikre eksempel på, at den danske konge, omend under de mest hensynsfulde former, har øvet innflydelse på et bispevalg». Erkebiskop Assers regler (fra før 1136) om at bispevalget (i Lund) skal foretas av 12 geistlige, er ikke et forsøk på å skape en radikalt ny ordning til skade for kongemakten, men bare en modernisering av den gamle valgordningen som la valget i hænderne på «clerus et populus».

For Norges vedkommende har det altid været antat, at forholdet helt fra første stund av har været det at kongen faktisk har hat makten over bispeutnævnelsene, og at kravet på «kanonisk valg» fra anden halvdel av det 12 årh., var et nyt kirkelig krav. Kildemæssig bygger denne opfatningen på en klar og uomtvistelig uttalelse om saken i Sverres «Tale mot biskoppene», som desuten gir en række eksempler

---

[1] Jeg kjender ikke det danske kildematerialet tilstrækkelig til å kunne gjøre mig op en mening om hvor sterkt kildemæssig funderet Arups opfatning av forholdet mellem tienden og privatkirkene — det vi i Norge kalder høgendeskirker — er. Han mener at de gamle sognekirkene er opført av bønderne i fællesskap — så å si ved «offentlig» tiltak — og at privatkirker i Danmark i nævneværdig antal først er opført i det 12 årh., efter innførelsen av tienden, og han mener at et hovedmotiv for opførelsen var det at det efter innførelsen av tienden likefrem blev «en god forretning» å opføre en kirke på sin gård og få den del av tienden som tilkom kirkebygningen. For Norges vedkommende tror jeg neppe, man i materialet kan finne noget holdepunkt for dette siste; derimot er jeg — i motsætning til hvad der gjerne har været hævdet — tilbøielig til å være enig med Arup i, at høgendeskirkerne neppe repræsenterer det ældste lag i kirkebygningenes historie, men først er kommet til i løpet av det 12. årh., efterat sogneinndelingen alt var kommet nokså langt på vei. I visse deler av Norge — f. eks. Agder — har høgendeskirker øiensynlig overhode ingen rolle spillet.

på at endnu i 1150-årene utnævnte kongene hvem de vilde, til biskopper.

Naturligvis kan man innvende at «Talen mot biskoppene» er et partiskrift, og at dens uttalelse om en slik sak tjener et politisk formål og derfor ikke er bevisende. Men det er vel allikevel ikke god metode å forkaste en slik kildes uttrykkelige ord uten vektige argumenter, og opfatningen om at det var kongen som øvet den væsentligste innflytelse på bispevalg i perioden 1050—1150, støttes ikke bare ved en henvisning til Adam av Bremen (IV 33) som uttaler at hos nordmænd og svensker blir biskoppen «antat av konge eller folk» (*a rege vel populo assumptus*), men også ved analogiene fra Sverige[1] og Tyskland («Investiturstriden»).

Der er ingen reel grunn til å opgi læren om at den norske konge helt frem til 1152 — og også ofte efter den tid — øvet avgjørende innflytelse på biskopsvalg. Og hvis Arups lære på dette punkt skulde være riktig, vilde Danmark stå helt alene i Nordeuropa — en i sig selv høist usannsynlig antagelse.

Denne Arups teori om at det først er i Valdemar I's tid, den danske konge forsøker å øve innflytelse på bispevalgene, hænger væsentlig sammen med hans almindelige historiske syn: at bispemakten er en ældre og sterkere øvrighetsmakt i Danmark end kongemakten, og at det først er så sent som i Valdemars og Absalons dager, at rollene holder på å bli ombyttet.

Men teorien hænger øiensynlig også sammen med en eiendommelighet i hans behandling av kilderne, som man fra en bestemt side kanske kunde fristes til å karakterisere med den gamle juridiske pedantreglen: *qoud non est in actis, non est in mundo.* Arup vil nødig at nogen ting skal være ældre end fra den tid hvor den kan påvises i kilderne; når han i sine kilder første gang finner en kongelig innblanding i et bispevalg i 1158, vil han at dette også faktisk skal være første gang, en slik innblanding har funnet sted, og når han i kildematerialet fra begyndelsen av det 13 årh. finner blodhevnsprincippet fuldt utviklet, vil han helst at det skal være et produkt av utviklingen i den umiddelbart foregående tid.

---

[1] For Sveriges vedkommende foreligger hele materialet om spørsmålet bekvemt samlet i en akademisk avhandling av K. A. Fryxell, Om svenska biskopsval under medeltiden (Uppsala, 1900).

Haakon Shetelig har flere ganger på arkeologisk område protestert mot den opfatning at det skulde være mest «nøkternt» å anta at det ikke har bodd mennesker i Norge før den tid, da vi positivt kan påvise dem; det kan være akkurat like «nøkternt» å anta at de har bodd her i umindelige tider før; vi må altid regne med at vårt materiale er foreløbig, at nye funn kan tvinge os til å rykke tidsgrænsene bakover. På historisk område er nu vistnok ikke vårt materiale så «foreløbig» som på arkeologisk; der er det liten sannsynlighet for å finne nyt materiale som i væsentlige henseender kan utvide vår kunskap. Men der er likefuldt altid grunn til å huske på at materialet er mangelfuldt og at fænomenene *kan* ha ældre røtter end de, vi kan påvise.[1]

Denne betraktning betyr nu riktignok ikke at Arup i al almindelighet føler sig for sterkt bunnet av sine kilder eller av overleveringen i det hele — tvertimot stiller han sig, som før antydet, ofte rigelig frit overfor den og er ikke bange for å dikte videre selv, hvor overleveringen svikter. Det er egentlig bare i denne kronologiske henseende, han føler sig så avhængig av traditioner, at han løper risiko for å gjøre tingene for unge.

Det sterkeste inntryk, boken gir, er kanske det av enhet og konsekvens, sammenhæng og komposition. Både i tanke og i stil er det personlige syn gjennemført med en ofte betagende og altid fængslende energi. Den er så stort og så sterkt anlagt, at det eneste verk i nordisk historieskrivning, man kan sammenligne den med, er Sars' «Udsigt»; men nettop fordi den er så betydelig, føles de manglene som er tilstede, så meget sterkere.

I anden halvdel av det 12 årh. og i hele det 13 årh, er parallelismen med utviklingen i Norge like så iøinefaldende som i ældre tider. Utvidelsen av hirden til ikke bare å omfatte de mænd, der aktivt står i kongens tjeneste, men også en række høvdinger og storbønder som har svoret kongen en særlig ed, men som likevel til daglig bor hjemme på gårdene sine, utviklingen av et kongelig kancelli, skattevæsenets er-

---

[1] Det er overflødig å fremhæve at den motsatte feil — som glemmer den logiske grunnregelen: *a posse ad esse non valet consequentia,* og som uten tilstrækkelig grunn konstruerer lange begivenhetsforløp forut for det påviselige — er en endnu langt hyppigere og langt farligere foreteelse.

vikling, ikke mindst innenfor ledingsvæsenet, kongens økende andel i lovgivningsvirksomhet og grunnlæggelsen av en virkelig rikslovgivning, den nye behandlingen av drap som en sak der i første række vedkommer samfundet — alt dette og meget mere til foregår væsentlig på samme måte og til samme tid i Norge som i Danmark.

Men er likheten så stor i denne tid, fristes man til å anta at den også må ha været det i den nærmest foregående perioden, og paralleliseringen mellem de to land får øket vekt.

En hovedkilde for Arup er naturligvis lovene; for sin skildring av samfundsutviklingen har han langt mere bruk for dem end for krøniker og annaler. Men han prøver riktignok å tidfæste de enkelte bestemmelser og ændringer i lovene med en nøiaktighet som forundrer. Kan vi i norsk rettsutvikling (før landsloven) nå frem til en nøiaktighet i dateringen på et halvt århundrede, må vi i regelen være fornøiet; Arup vet altid meget præcist, hvilken konge en lovændring skyldes, og vet å sætte den i forbindelse med sin opfatning av vedkommende konges almindelige politik. Og også hans skildring av selve den økonomiske utvikling er sat inn i boken på ganske bestemte tidspunkter, også den virker som om han vil gi den en ganske præcis og nøiaktig datering — selv om det kanske ikke i egentligste forstand er forfatterens mening, men bare en følge av hans kompositionsform.

På dette område — hvor utviklingen av landsbyvæsenet er det dominerende trækk — er naturligvis parallelismen med Norge mindst. Også her finner man dyptgående fællestræk i væsentlige henseender; store deler av de kapitler som Arup kalder «Den store fremgang» og «Nyopdyrkningen», kunde således like så godt være skrevet om Norge som om Danmark. Men her er likevel forskjellighetene så store at det ikke *direkte* er stort å lære av det ene lands historie for det andre, slik som på politisk.

Vi vet fra det lille «Rids» av Danmarks historie som prof. Arup utgav for nogen år siden, at det ikke bare er for perioden før håndfæstningen av 1282, han har sine egne, personlige ideer; også for de følgende århundreder vil hans bok — når fortsættelsen engang kommer — bli det samme forargelsens tegn, som første bind er blit — et verk som man kan si mange både gode og onde ting om, men som ialfald ikke er kjedelig eller likegyldig. *Edv. Bull.*

M. Hammarström, Glossarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder jämte språklig inledning. Helsingfors 1925.

Hammarströms bok er utkommet som nr. 1 i en serie «Handböcker», utgit av Finska Historiska Samfundet, og skal man dømme efter starten, vil denne serien måtte bli meget nyttig.

Også for norske historikere er Hammarströms arbeide overmåde velkomment. Til hjælp ved behandlingen av våre egne latinske middelaldertekster har vi hittil — ved siden av Du Cange — ikke hat andet end Hertzbergs glossar i b. V av Norges gamle love og Johnsens register til b. I av Norges gamle love, række 2. Og det er bare en ganske liten del av ordforrådet i de norske latinske tekstene som dækkes av disse registrene.

Nogen almindelig sproglig behandling av våre latinske middelaldertekster fins overhode slet ikke, og også Hammarströms sproglige innledning (med gode bibliografiske oplysninger) er derfor meget kjærkommen.

Vistnok er denne innledningen, som forfatteren selv pointerer, bare en skitse som på flere punkter kunde utfyldes. I avsnittet om middelalderlatinsk stil kunde det således være grunn til å peke på ikke bare tendensen til å ophope synonymer, men også til å sammenstille ord av fælleslyd, men med forskjellig betydning; karakteristisk er således innledningen til Magnus Lagabøters testamente (DN IV 3): Quoniam sicut tempus *labile labendo* deficit, sic cum fuga *temporis temporales* deficiunt actiones . . . . . litterarum *testamentalium testimonio.*

Viktigere for historikeren end den sproglige innledningen er imidlertid selve glossaret, og det er utvilsomt at vi for oversættelsen av våre norske middelaldertekster kan lære en hel del av de svenske glosene. Jeg skal anskueliggjøre det med nogen eksempler:

I Magnus Erlingssons privilegiebrev for den norske kirke og senere i Bergens- og Tunsberg-konkordatene forekommer nogen ganger ordet *mansio* i forbindelsen *terris et mansionibus;* Hertzberg i sit glossar opfatter dette som synonymer og oversætter mansio med *gård;* Taranger derimot (i sin avhandling om privilegiebrevet, i *Norvegia Sacra* for 1922) mener at det er tale om forskjellige ting, og oversætter:

jorder og *bygårder*. Når vi nu av Hammarström ser at mansio i svenske tekster regelmæssig brukes om en almindelig gård på landet, blir det unektelig et sterkt argument for Hertzbergs oversættelse og mot Tarangers.

I Historia Norwegiae brukes i avsnittet om Oplandene ordene *patria* og *provincia* på en måte som ikke er helt klar. Mens man for Vestlandets og Trøndelagens vedkommende har været klar over at de måtte oversættes henholdsvis med *lagdømme* og *fylke*,[1] har man for Oplandene trodd å måtte gi dem en mere ubestemt betydning. For ordet provincia gir de svenske tekstene neppe noget klart holdepunkt; derimot synes de tydelig å støtte oversættelsen av patria med lagdømme.

Expeditio tør Hertzberg bare oversætte med *færd, særlig krigstog;* det er efter Hammarström helt klart at det betyr *leding*.[2]

På den andre siden kan man ikke uten videre i alle tilfælde gå ut fra at slike «politiske» ord altid har samme betydning i Norge og Sverige. Således har *vectigal* i Norge neppe den samme almene betydningen *skat* som i Sverige, men den mere bestemte *toll.*

Ord som *communitas* og *universitas* forekommer i Norge ikke i lovtekstene; derimot har vi dem i omskriften om et par bondesigiller: Sigillum communitatis de Stioradal, og: Sigillum universitatis ecclesie sancte Mavre de Naumudal.[3] Communitas betyr ifølge Hammarström *menighet, förening, gemenskap, samfund, broderskap, gille,* og universitas — som snarest betyr *korporation* — opfatter han som synonymt med communitas. En helt præcis oversættelse av disse ord vilde være av stor interesse for vår vurdering av forholdene i Trøndelagen i middelalderen; Hammarström gir os her ikke avgjørende holdepunkter; men det er mulig, vi kunde få dem ved å samle alle de steder hvor de forekommer i norske diplomer. Universitas er unektelig meget generelt brukt; det heter således ikke sjelden i brev som er rettet til *alle* (universis) som ser eller hører det: Notum facimus universitati

---

[1] Provincia kan også bety *skibrede,* således i Norske Regnsk. og Jordeb. III 326, 548.

[2] Således også i Danmark; se (dansk) Hist. Tidsskr. 8. R. V 148, 154, 188 o. s. v.

[3] NgL IV 374.

vestre: vi bekjendtgjør for Eder alle.[1] Men det brukes også, og helst, om korporationer som f. eks. et domkapitel. Communitas derimot er langt sjeldnere og har vistnok en mere præcis betydning.

Hvor pas fuldstændig Hammarströms glossarium er for svenske tekster, tør jeg ikke ha nogen bestemt mening om; men der er ialfald i de norske tekstene en lang række ord, som ikke finnes hos ham, eller som trænger speciel norsk forklaring; jeg nævner eksempelvis slike ord som *plebania*,[2] *sicca pecunia*,[3] eller spørsmålet om hvorvidt ikke *annona* på norsk helst bør oversættes med *bygg*,[4] eller *frumentum* med *hvete*.[5] Trods den store nytte, vi kan ha av hans arbeide, er derfor behovet for en tilsvarende norsk bok like påtrængende.

Det kan ikke med rette innvendes at det store arbeidet som den internationale akademiske union har sat igang for å forberede en ny Du Cange, overflødiggjør et slikt glossar. For det første vil dette arbeidet ikke kunne bli færdig på en meget lang årrække, og for det andre tar det ikke med de siste fire århundreder av middelalderen, som for os er det viktigste. Et hændig hjælpemiddel til forskerens daglige arbeide med latinske diplomer og krøniker blir ikke på nogen måte overflødiggjort av et slikt fremtidsforehavende.

Edv. B.

Adolf Schück, Det svenska stadsväsendets uppkomst och äldsta utveckling. Sthlm. 1926.

Som et modent og naturlig resultat av de mange — og delvis fortrinlige — svenske bymonografiene fra de senere år kommer nu en stor og fyldig fremstilling av hele det ældste byvæsen i Sverige — den første sammenfattende behandling av emnet siden Odhners to små avhandlinger fra 1860.

Adolf Schück har lagt sine studier på en bred basis. Han begynder sin bok med en utførlig fremstilling av de forskjellige teoriene i almindelig europæisk historieforskning om

---

[1] Således f. eks. DN I 61, 112.
[2] DN I 139.
[3] Sstds.
[4] DN IV 28, 33 ff.; II 53 f.
[5] DN I 16; XIX 75.

byvæsenets opkomst i Nordeuropa; han utnytter hele den moderne arkeologis resultater i emnet, og han er vel orientert i Tysklands og Englands som i Norges[1] og Danmarks historiske litteratur. På dette grunnlaget bygger han op, trods det dårlige kildematerialet som foreligger ialfald for tiden før 1250, en skildring som både er sammenhængende og solid, og det er ingen tvil om at hans bok betyr en væsentlig økning av vår kunskap, likesom den for en norsk historiker gir en rigdom av lærerike paralleller til våre egne forhold.

Boken er skrevet med klok omsikt til alle sider, men også med et visst hang til kompromisresultater, som undertiden går ut over præcisionen og skarpheten i formuleringen. Betegnende er således forf.s definition (s. 4) av hvad han forstår ved en «stad» i Sverige i perioden før 1350: «en tätare bebyggelse, vars invånare på grund av sina gemensama handelsintressen bilda en samhällsenhet i ekonomiskt eller rättsligt avseende eller i bägge dessa hänseenden»; det kan selv mot denne forsiktige formuleringen gjøres meget vægtige innvendinger, navnlig mot tanken om at «fælles handelsinteresser» er avgjørende; ialfald vil de fleste av de «byer» som falder utenom Sombarts økonomiske definition («en større bebyggelse av mennesker som for sit underhold er henvist til produktene av andres jordbruksarbeide») også falde utenfor Schücks.

Til de værdifuldeste resultater i arbeidet hører, såvitt jeg kan se, plaseringen av Björkö sammen med Hedeby, Västergarn på Gotland og det ældste Visby som en særskilt type av handelsplasser ved Østersjøen i vikingetiden — og fremstillingen av Sigtunas ældste historie, som i nogen grad fylder det store hullet i svensk byutviklings historie mellem det 9 og det 13 årh. Også her kan det være innvendinger å gjøre; således får vi ingen tilfredsstillende forklaring på hvordan og hvorfor Sigtuna går så sterkt tilbake fra slutten av det 12 årh. (eller litt senere). Men på den andre siden er det meget interessant å se hvorledes Sigtuna i hele sin type står de ældste norske byene nær.

---

[1] En og anden misforståelse når det gjælder norske forhold, kan noteres; således tror han (s. 459) at den norske 20-sessen har 20 årer (istedenfor 20 på hver side), og nævner (s. 469) at «Magnus Erlingsson i 1245» skjænket Stavanger by til bispestolen der.

Av særskilt viktighet for norsk byhistorie er forf.s gjennemgåelse av *kaupangene* i alle de nordiske land, samt hans påvisning av at det før rådsforfatningen i svenske byer fandtes en forfatning med «oldermænd», omtrent svarende til de «formænd», som Alex. Bugge i sin tid antok i de norske byene, men som Gustav Storm tok skarp avstand fra.[1]

Edv. Bull.

Oluf Kolsrud, Bergens bys segl, vaaben, farver og flag. Bergens Historiske Forenings Skrifter 27, 1921. 293 s., 20 plancher, 89 textfig.

I de senere aar er vor sparsomme heraldiske og sphragistiske litteratur blit øket med to særdeles værdifulde verker: Norske Konge-Sigiller utgivet av *Chr. Brinchmann* og *O. Kolsrud:* Bergens bys segl, vaaben, farver og flag.

Brinchmann's utgivelse av det materiale som *Huitfeldt-Kaas* alt i det væsentlige hadde samlet, maa berømmes for sin samvittighetsfulde grundighet, men som udelukkende kompilation kræver den ingen nøiere omtale. Man maa hilse med glæde at dette betydningsfulde verk endelig er publiceret; og beklage at plancherne er tegnet i en mindre tilfredsstillende manér. Den står langt under den i *Petersen* og *Thiset:* Danske Kongelige Sigiller anvendte. Plancherne har ligget færdigtrykt siden 1907, og selv for sin tid kan de ikke kaldes helt tilfredsstillende. Herefter vil selvfølgelig kun fotografiske gjengivelser komme til anvendelse. Fra fotografier av segl som er beskadiget i forskjellige dele av seglbilledet er der nu intet til hinder for ad rent mekanisk vei tilslut at sammensætte en saa komplet fremstilling som materialet tillater. Saaledes bortelimineres det beklagelige subjektive moment som selv den bedste tegner repræsenterer. *Kolsruds* arbeide kommer derimot i høi grad ind paa generelt sphragistiske og heraldiske emner. Det kræver derfor en nøiere omtale. Den rent historiske redegjørelse for middelalderbyens styre og dets organisation er allerede delvis behandlet av *Edvard Bull* i dette tidsskrift og skal derfor ikke omtales her.

I et indledende, ganske særlig velskrevet kapitel om Bergen som Norges hovedstad gjør forfatteren rede for den

[1] Se til litteraturen om dem HT. 5. R. V 302 f.

rolle byen Bergen har spillet gjennem tiderne. Den siden renaissancen existerende særlige selvfølelse og lokalpatriotisme, som ogsaa i vore dage gjør sig gjældende, fremhæves på basis av kildemateriale. Det faar staa hen om virkelig forfatterens mening at i senere tid betegnelsen Bergen «i Norge» altid skulde være et særlig selvfølelsens tegn; ikke bare som i senmiddelalderen en væsentlig praktisk ting til adskillelse fra de andre byer Bergen, og senere fortsat rent traditionelt. Vi er jo for altid avskaaret fra at faa vite hvad den enkelte vel maa ha lagt i ordene: «Civitas Bergensis in Norvegia», og har for saa vidt heller ikke dette vidnesbyrd behov, som selvfølelsen har manifesteret sig godt nok paa utallige andre maater. Da forfatteren imidlertid synes at ha lagt en hovedvegt just paa denne navneskik, maa dens særdeles relative bevisværdi her pointeres.

Andet kapitel, om byseglenes opkomst og om seglskikken i det hele taget er understøttet av et mægtig videnskabelig apparat. Det maa nævnes som en fortræffelig oversigt. Den norske konservatisme, som gjorde at endnu Haakon V skrev monogram med sin fjerpen, istedet for som andet godtfolk kun at besegle, maa fremhæves blandt den rigdom av faktiske oplysninger som gives.

I de følgende to kapitler omtales bysamfundets styre og struktur, og endelig i femte kapitel behandles hovedemnet: Bergens segl. — Benyttelsen av myntsegl anser forfatteren med rette som et engelskpræget træk. Han kommer ellers ogsaa ind paa spændingen mellem engelsk og tysk indflydelse i Norge i anden halvdel av det 13de aarhundrede.

Her maa gjøres opmerksom paa den vesteuropæiske indflydelse som gjør sig sterkt gjældende ogsaa i heraldikken under dennes første optræden baade i Danmark og i Norge. Disse rikere former svinder paafaldende raskt utover i det 14de og særlig i det 15de aarhundrede, mens indflydelsen fra den fattigere nordtyske heraldik blir dominerende.

Mange vil vel ogsaa være tilbøielige til at anse selve det ældste dobbeltsegl for mere engelsk paavirket, eller snarere selvstændig, end forfatteren gjør. Han fremhæver imidlertid den kunstnerisk set ganske fortrinlige fremstilling av skibet. Den maa vel endog kaldes den bedste skibsfremstilling som overhodet kjendes fra segl.

Detaljen om hængeror som særlig tysk flandersk paa

virkelige skibe kan vel være tvilsom. Ifølge *Chatterton*,[1] der maa ansees som en bedre autoritet end *Hagedorn*, blir hængeror overalt almindelig omkring aar 1300. Men ogsaa fra engelske vaaben har vi flere fremstillinger end forfatteren nævner, nemlig «Cinque Ports» vaaben paa Dovers segl av 1305, hvor skibene ikke bare har hængeror, men endog et embryonalt fast agterkastel.

Forfatterens redegjørelse for at borgen er et almensphragistisk bysymbol og intet historisk bygverk er helt overbevisende. Særlig lykkelig maa fremhævelsen av Arne i Grasgardens vaaben og Eirik Lagmands segl som avledet av byseglets merker sies at være. Der kastes et fortrinlig streiflys over den frihet hvormed den ældre heraldik optok sine motiver.

I det sjette kapitel behandles sekretet fra det 15de aarhundrede med den nye borgtype og de syv kuler. Antagelsen av den norske sjøfarts yderlige forfald i senmiddelalderen som aarsak til skibets forsvinden som bysymbol synes plausibel. Naar man imidlertid ikke længer brukte noget dobbeltsegl var det heller ikke saa greit at faa placeret skibet sammen med borgen i det beskedne sekret. Det vilde desuten bli et nyt emblem, og disse praktiske omstændigheter kan vel ha været like medvirkende. At borgen som det naturlige bysymbol blev foretrukket er ganske rimelig.

Behandlingen av seglet fra 1590 til nutiden og av bymerkets mangfoldige bruk, gir ikke anledning til kommentarer fra anmelderens side. Sphragistisk og heraldisk er der uavbrudt nedgang. Saa morsomme disse kapitler end kan være som lokalhistorie saa har *J. C. Dahl's* «humoristiske tegninger», planchefremstillingen av den Kontorske Vinkjelders bryggerivaaben, *Nordahl-Olsens* Ex-libris av 1908, Bergen Securitas merke av 1916, Bergens Privatbanks aktier og endog Kommuneobligationerne av 1920 absolut ingen historisk interesse, selv for dem som maatte være lykkelige besiddere av sidstnævnte værdipapirer.

Denne fuldstændige likeartede behandling av væsentlige og uvæsentlige ting kan dog ikke lægges forfatteren til last, verket er selvfølgelig ogsaa beregnet som populær lokal-

[1] Sailing Ships and their Story. London 1909.

historie og ut fra det synspunkt maa den særdeles vidløftige behandling av bymerker og faner i senere tid kunne forsvares.

Niende kapitel fastslaar helt overbevisende byvaabnets farver, den hvite borg i det røde felt, som gjælder fra den tid det farveløse seglbillede blev sat i skjold og blev til vaaben. (Vaabnet er kjendt fra officielle fremstillinger kun efter 1764).

Et par bemerkninger maa dog gjøres. I 1610 var vel de middelalderlige hoffarver glemt, og snoren til den vakre seglkapsel er uten bevisværdi. Hoffarverne overhodet falder jo slet ikke altid sammen med vaabenfarverne, de varierer og beskrives ofte i nuancer. Farvenuancer er helt uheraldiske; heraldikken kjender kun rene farver.

Efter *Alexander Bugge* fortæller forfatteren at den gyldne løve paa rød bund fandtes paa «Magnus Barfots *skjold* og *silkekjortel* i *1103*». At der menes en heraldisk løve fremgaar yderligere av sammenhængen.[1] Det er vel ikke *Snorres* «leo með gulli» som er ute og spøker? Den har jo alt *Gustav Storm* avlivet. Hvis ikke, maa man spørre efter kildemateriale til denne epokegjørende opdagelse som sætter heraldikkens oprindelse et par menneskealdre længer tilbake i tiden end hittil har været kjendt. De første springende løver fra Flandern bør vogte sig for den norske konkurrent.

Gjennemgaaelsen av Norges vaabenfarver efter forskjellige middelalderske kilder fra Sydeuropa, hvor heraldikkens principper hurtigst blev glemt, sier litet undtagen om karttegnerens ringe kjendskap til emnet. I alle virkelige heroldsruller er farvene fastslaat som rødt og gult (guld). Bifarver var overlatt til kunstnerens skjøn. Likte han blaat svelg og blaa klør — det var det almindelige for røde løver paa metal, og metal, skaktavlede, pelsverks- og hermelinsløver paa rødt — var det i sin orden; vilde han ha delene sorte eller hvite, øksen blaa istedetfor sølv, kanske endog en blaa krone paa hjelmen,[2] gik det ogsaa an. I det hele taget var middelalderens heraldik *fri* indenfor sine relativt enkle grundregler. Trængte man flere end to farver i et vaaben var der, som forfatteren rigtig fremhæver, intet til hinder for det.

---

[1] Dyr som dekoration paa skjold og faner kjendes fra langt tidligere tid, men de er uten heraldisk betydning.

[2] Blaa og røde kroner kjendes fra mange fremstillinger.

Dog var bare to hovedfarver det absolut almindeligste. Saaledes kan man endog efter middelalderskik gjøre kulene gule (gyldne), saa meget mere som deres farve bare kan betragtes som en bifarve (lik de røde søblade i det danske vaaben).

Endelig bemerker forfatteren at «kun metal paa farve er virkelig fornemt». Nei, det var ikke fornemheten som var avgjørende, men rent praktiske hensyn. Endog komplementærfarver som rødt og grønt fremhæver hinanden daarlig paa avstand. Farver maa grænse til gult eller hvidt, det har flagtegnere stadig faat erfare. Til den egte heraldik svarer i nutiden ikke de degenererte, paa grund av overlæsset og rotet indhold vanskelig synbare adelsskjold, men langt snarere Kongelig Norsk Seilforenings kjendingsstandere! De har opgaver ganske analoge med den oprindelige heraldiks. Forøvrig, den gang middelalderens heraldikere skulde fremstille det helligste, netop det *fornemste* av alle vaaben, Jerusalems, valgte de bare guld paa sølv, som for at det vaaben skulde være forskjellig fra alle andre. Det er det eneste virkelig kjendte eksempel av metal paa metal. (Her tænkes ikke paa bifigurer som f. eks. guldkrone paa en rød løve i sølvfelt, heller ikke naar sammensætninger og skaktavlede charger kommer med i spillet).

Det kan ikke nok fremhæves at heraldikken er en stor kunst, men en saare liten «videnskap», med ret enkle grundregler og liberal praxis. Først senere tider har stivnet utførelsen, kompliceret reglene og gjort heraldikken til den besynderlige og hemmelighetsfulde videnskap som historikerne like til for kort tid siden har set paa med respekt.

I tiende kapitel omtales hvad der vites om Bergens flag, og tilslut redegjøres for bymerkets fremtidige behandling. Forfatteren fremhæver (citerer ordret efter *Hauptmann*) at for byer findes i høimiddelalderen før 1350 kun segl og flag, ikke vaaben. Dette er forsaavidt galt som iallefald bysammenslutninger — «Cinque Ports» ovenfor nævnt — førte vaaben alt aar 1305.

Imidlertid egner sekretets borg sig fortrinlig som vaabenfigur og er ogsaa den eneste borgtype som virkelig har været brukt i et skjold før den nyeste tid.

Desværre viser det sidste forslag til flag den moderne lange flagtype, istedetfor den kvadratiske eller den med

langsiden langs stangen. Kunstnerisk er det like impotent som næsten alle nutidens heraldiske fremstillinger. De reproducerte segl er ikke bedre. De bør sammenlignes med middelalderens spontane billeder som det av forfatteren gjengivne segl fra byen Segeberg, med det holstenske «nesle»-flag og landsherrens hjelm og skjold balancerende paa taarnbalustraden.

Plancher og tekstillustrationer er ganske fortræffelige. Naar der skilles mellem de kapitler der har almindelig historisk interesse og de lokalhistoriske maa vi sies i dette verk endelig at ha faat en tidssvarende fremstilling av visse sider ved vor heraldik og sphragistik.

Arbeidet er mønstergyldig ved sin lærdom, ved sit vidløftige kildeapparat, og last not least ved den fortrinlige, undertiden likefrem morsomme fremstillingsmaate. Den letskrevne fremstilling gjør boken tilgjængelig for almenheten, og burde sikre den utbredelse i alle historisk interesserte kredse. *K. Münster Strøm.*

P. B. Grandjean: Det danske Rigsvaaben. København 1926. 300 s. 16 pl.

I vore naboland er der i de senere aar utkommet adskillig heraldisk og sphragistisk litteratur av betydelig værdi. Nævnes kan Fleetwood: Svensk Heraldik, Toll: Tre Kronorvapnet, Petersen og Thiset: Danske Kongelige Sigiller og Grandjean: Dansk Heraldik.

Disse verker vidner om en langt større indsigt i den specielt heraldiske del av emnet end den de forøvrig udmerkede historikere og personalhistorikere som tidligere mere leilighetsvis har behandlet heraldiske og sphragistiske spørsmaal har været i besiddelse av. Specielt maa Grandjeans fortrinlige veiledning berømmes, den staar fuldt paa høide med hvad de mest kritiske engelske autoriteter som Oswald Barron og W. H. St. John Hope har utgit, og langt over det som i tidligere, mere ukritiske perioder er utkommet og delvis endnu ansees som autoritative haandbøker.

Det er derfor med store forventninger man mottar dette sidste verk av Grandjean, og de blir ikke skuffet.

Emnet behandles rent systematisk, saaledes at der efter en exact blasonering av det nuværende riksvaaben gjøres rede for dets enkelte bestanddele og deres optræden gjen-

nem tiderne. Ganske særlig interesse har forfatterens behandling av Danmarks vaaben i snevrere forstand, de tre blaa leoparder (henholdsvis gaaende løver) paa den gyldne bund. Ved nøie studium av alle kongesigiller og øvrige vaabenavbildninger fra middelalderen viser det sig at de løver der optræder i det nuværende vaaben og som mange, deriblandt Grandjean selv, har villet utbytte med de «hævdvundne leoparder» er like berettigede som disse. I heraldisk tid i Danmark har der neppe været nogen klar distinktion mellem gaaende løver og leoparder. (De sidste adskiller sig kun ved at ha hodet en face istedetfor en profil).

Forfatteren paaviser likeledes at hjertene (henholdsvis søbladene) som skjoldbunden i regelen var bestrødd med, ikke var nogen integrerende del av vaabnet, men egentlig maa opfattes ganske som f. eks. den rosenstrødde bund i Erik Prestehaters vaaben paa et av hans sigil, altsaa som en dekorativ utfyldning av skjoldets flate. Enhver heraldiker vil jo uten videre maatte anta dette, men ukyndighet og romantisk historieskrivning, den senere begrænsning av antallet til 9, og deres endnu senere regelmæssige anordning har fæstnet den populære opfatning av hjertene som integrerende bestanddel ogsaa i egentlig heraldisk tid. Nu er de det, officielt fastslaatt, men saa sent som paa kronprins Christians segl av 1722 er skjoldbunden blank. Endelig godtgjøres utvilsomt at disse saakaldte hjerter oprindelig har været søblade, om de end saa tidlig blev opfattet som hjerter at der ingen grund er til forandringer i det nuværende riksvaaben. Forfatteren latterliggjør ogsaa den overdrevne symbolik der endnu hænger igjen i populære fremstillinger, men som først blev kjendt i heraldikkens deciderte forfaldstid. De tre blaa løver som symboler for rikets tre hovedsunde er typisk for det vrøvl som kan avleire sig over enkle heraldiske billeder.

Forøvrig behandles de talrike vaaben, nemlig for Unionen (Tre Kroner), for Island, Færøerne, Grønland, Gother, Vender, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg, Oldenborg og Delmenhorst, der endnu har plads i det store riksvaaben, og de merker som tidligere hadde plads i de dansk-norske kongers vaaben, først og fremst naturligvis Norges Løve. Endelig utvikles verkets anden hoveddel, det hele riksvaabens utvikling og sammensætning, skjoldets inddeling og hvert

merkes plads deri. Herunder anmerker forfatteren at Norges Løve har den fornemste plads, hjerteskjoldet, i Erik av Pommerns vaaben som fremstillet paa hans segl, og at denne placering skyldes Norges stilling som arverike, men ikke kan ansees som heraldisk korrekt, da Damnark var Unionens hovedland. Var vaabnet utelukkende rikssymbol vilde det været riktig at Danmark fik den fornemste plads, men da vaabnet i middelalderen langt heller bør opfattes som kongens end som rikets blir fremstillingen ogsaa heraldisk korrekt. For kongen maa jo arveriket være det fornemste. I England var opfatningen av vaabnet som kongens eget og ikke som rikssymbol saa fastgrodd at Englands Leoparder og Skotlands Løve blev erstattet med St. Georgs og St. Andreas' kors i Republikkens store segl av 1655. Selv om distinktionen mellem kongevaaben og rikssymbol neppe var saa skarpt utviklet i middelalderens Skandinavien — i Norge blev jo f. eks. de offentlige tafernishus betegnet med løvevaabnet — tyder alt paa at vaabnet først og fremst blev opfattet som kongens og kun gjennem hans person blev rikssymbol. At det derimot gik over fra at følge ætten til ogsaa at følge riket, er en anden sak.

Verket, som er blit understøttet av Carlsbergfondet, ledsages av vakre tavler og avslutter paa en værdig maate den kritiske behandling av Danmarks heraldik.

Her hjemme har vi jo Storms avhandling om Norges gamle vaaben, Kolsruds om Bergens segl og vaaben, samt originalmaterialet utgit i Huitfeldt-Kaas' Middelalderlige Sigiller og Brinchmanns Kongesigiller, men maa nok endnu længe misunde Danmark Grandjeans fortrinlige sammenfattende heraldiske behandling ogsaa av privatvaabnene, der jo dog blir det egentlige uttryk for eiendommelighetene ved et lands heraldik. Dette saa meget mere som anmelderens sammenlignende studier over vaabnenes heraldiske indhold tyder paa en nær forbindelse mellem den norske og den rike fransk-engelske heraldik, i motsætning til den med den fattigere tyske nær sammenhængende dansk-svenske. Vor gamle adel blomstret jo i heraldikkens bedste periode og kan betraktes som ikke eksisterende i forfaldstiden, materialet — først og fremst sigiller — et stort og velordnet; alt ligger til rette for den som vil skrive en kritisk-komparativ studie over det taknemlige emne: Norsk Heraldik i Middelalderen. *K. Münster Strøm.*

L. M. Bååth, Hälsingborgs historia. I. Forntiden og Medeltiden. Hälsingborg 1925. 310 s., 5 plancher.

Hvad man vet fra historiske kilder om Hälsingborg i oldtiden og den eldre middelalder frem til ca. 1250, kunde lettelig fortelles på et par sider. Når dr. L. M. Bååth nu har kunnet gi oss en stor og statelig bok om dette emne, kommer det av, at hjelpevidenskaper som geologi, arkeologi og stedsnavnforskning, representert henholdsvis av Uno Sundelin, Bror Schnittger, Torsten Mårtensson og Jöran Sahlgren, har fått en temmelig bred plass i verket, og at dr. Bååth selv som forfatter av de egentlig historiske avsnitt ikke alene har dratt de nevnte hjelpevidenskaper, men i ganske stor utstrekning også den øvrige oldtidsforskning, særlig den sammenlignende granskning av byenes oprinnelse og eldste historie, inn i sine undersøkelser. Det er derved lyktes ham både å grave langt dypere og stille spørsmål og hypoteser langt klarere enn det vilde være mulig på grunnlag av et énsidig studium av den karrige historiske overlevering om Hälsingborg i den eldste middelalder.

Hälsingborg nevnes første gang i Knut den helliges gavebrev til Laurentiuskirken i Lund $^{21}/_{5}$ 1085, hvor kongen skjenker 3 mark av tomteavgiften *in helsingoburg* til nevnte kirke[1]. Brevet viser tydelig at stedet i det 11. århundre hørte til krongodset, og at det var bebygget. Av selve navnet kan sluttes at det var befestet. Dr. Bååth karakteriserer derfor H. på 1000-tallet som «en politisk ort», et militært støttepunkt for riksenheten og kongemakten. Han går også ut fra at det var en by (stad) allerede på denne tid og antar i tilknytning til den arkeologiske avhandling av Bror Schnittger, at det som handelsplass kan datere sitt anlegg fra siste halvdel av 10. årh.

Det er ikke i og for sig noget usannsynlig i en slik antagelse; der finnes jo i Danmark en hel gruppe av byer hvis oprinnelse tydelig skriver sig fra tiden før og omkring år 1000. Hedeby i Sønderjylland (såvel som Birca i Mälaren) går ennog tilbake helt til omkr. år 800; men en viktig innvenning kan dog rettes mot den nevnte opfattning for Hälsingborgs vedkommende. En hovedgrunn til byernes op-

[1] Brevets authentitet har været bestridt, men neppe med rette, se (dansk) Hist. Tidsskr. 9 R. II, s. 129 flg. og 9 R. III, s. 137.

komst synes jo overalt å være handelen. Det er især som knutepunkter paa de store samferdselsveie at de vokser op. Kirken velger med forkjærlighet, og i god overensstemmelse med den kanoniske retts forskrifter, slike steder til bispeseter, f. eks. Ribe, som allerede i det 9. årh. var et samlingssted for skandinaviske, frisiske og sachsiske kjøpmenn, og som Ansgar gjorde til bispestad. Som bekjent gikk handelsveien i vikingetiden om Jylland og gjennem Belterne. Først kolonisationen i Elbegnene og Lübecks opkomst forla ferdselsveien østover til Øresund og flyttet samtidig Danmarks økonomiske og politiske tyngdepunkt til Sjælland og Skåne. Det kunde derfor være meget som talte for å henlegge H.s opkomst som by (kjøpstad) til Valdemarernes tid. At stedet nevnes i Njåls saga som en kjent havneplass ved Øresund allerede i 970-årene, kan jo ikke motbevise en sådan antagelse, og den styrkes snarest derved at Adam av Bremen endnu i første halvdel av 970-årene slett ikke omtaler H. som by, men kun som det korteste overfartssted mellem Sjælland og Skåne og som et tilholdssted for sjørøvere.[1]

Dr. Bååth fremholder imidlertid, med støtte i de nevnte arkeologiske og filologiske undersøkelser, at H., selv på den tid da den europeiske ferdselsvei gik langs Jyllands kyster, hadde stor betydning for den lokale handel mellem Sjælland og Skåne. Under henvisning bl. a. til Tunbergs undersøkelser av herredets oprinnelse og eldste historie søker han det sannsynlige utgangspunkt for byenes oprinnelse i Danmark i herredets organisation: de eldste byer har været herredernes mittpunkter og skylder altså vesentlig lokale forhold sin oprinnelse. For H.s vedkommende antar dr. Bååth, som nevnt, at det har været en handelsplass allerede i vikingetiden. På grunn av sin beliggenhet er det blitt befestet og har fått en kongsgård. Dermed fulgte et rikere liv; krigsfolk kom til; kongen og hans menn tok ophold her. Da der således i H. bosatte sig mange mennesker som hadde behov for fruktene av andres jordbruksarbeide og fiske, var betingelserne for bydannelsen givne. Her knytter forf. sin fremstilling til Werner Sombarts bekjente konsumptionsteori.

At de nevnte økonomiske og politiske årsaker har været i

---

[1] Lib. II, cap. XXXVIII og lib. IV, cap. VII.

virksomhet og har hat den avgjørende betydning for dannelsen av det eldste H., er klart; men om de har formådd å skape en virkelig by, en kjøpstad i senere middelaldersk forstand, tør vel være tvilsomt. Det er visstnok sannsynlig at H. har været en bekjent overfartsplass og skibshavn allerede i vikingetiden; det tør på grunnlag av Knut den helliges brev ansees for bevist, at det i siste halvdel av 11. årh. hadde nogen bebyggelse. Men var det mere enn et strandsted og et sjørøverrede? Står ikke nettop denne siste oplysning hos Adam i direkte strid med den antagelse, at H. allerede i det 11. årh. var en handelsby av betydning? Er det desuten ikke det sannsynligste at først omleggningen av den almene handelsvei fra Belterne til Øresund har skapt kjøpstaden, som i så tilfelle vanskelig kan være eldre enn fra siste halvdel av 12. årh.? Men yngre er den åpenbart heller ikke, da Saxo, som skrev sit verk efter 1185, omtaler stedet dels som urbs og dels som oppidum.

Dr. Bååth har øiensynlig rett, når han går ut fra, at H. på Saxos tid var et befestet bysamfund; ti dette fremgår av selve de av Saxo brukte betegnelser. H. hørte efter Bååths mening til den samme type av befestede steder som Hedeby og Birca; det var, fremhever han, omgitt av en mur eller voll og hadde utenfor muren en høideborg, som i krigstilfelle dannet det siste tilfluktssted for byens innvånere. At bysamfunnet var åpent, bare beskyttet av en borg eller et kastel i nærheten, anser han for helt utelukket. Dog har der ikke i H. kunnet påvises sikre spor av gammel bymur, og oppidum, som hos Saxo er den sedvanlige betegnelse for H., brukes av ham også om Tunsberg, som dog aldrig har været forsynt med nogen mur, men lå tett op til et (på Saxos tid forøvrig svakt) befestet berg.

En særlig interessant del av dr. Bååths verk er avsnittet «Byn med torg». Forf. tar her sit utgangspunkt i kong Valdemars jordebok fra 1231, som bl. a. omtaler at «mittsommergjald» på den tid utgik av H. Han forklarer da mittsommergjalden som en byskatt som forutsetter handel og en kommerciel bebyggelse eller m. a. o. «by med torv». Torv omtales i Nestved allerede i 1140, da kong Erik gav torvet der og alle torvrettigheter (forum villae oc omnia fori jura) til Nestved kloster. Dermed fulgte også kongens sakfallsrett (justitia), dansk lov og mittsommergjalden. Nu er det

visstnok så at den sedvanlige betegnelse i middelalderen for en by med torvrett, villa forensis, først brukes om H. i et dokument fra år 1340; men så fattig som dokumentmaterialet er i det 13. og første halvdel av 14. årh., motsier dette ikke den av dr. Bååth hevdede opfattning at H. hadde torvrett allerede på kong Valdemars jordeboks tid; men når han vil føre denne ordning helt tilbake til det 11. årh., står jeg mere tvilende. Hans opfattning hviler her helt og holdent på den antagelse at tomteskatten fra 1085 i ett og alt er identisk med mittsommergjalden i Valdemars jordebok fra 1231; men det er vel ikke helt sikkert.

Der vil selvfølgelig altid hvor forskningen gjelder emner som byenes eller en enkelt bys oprinnelse og eldste utvikling gjøre sig forskjellige opfattninger gjeldende av mange spørsmål; dette er uundgåelig, så ufullstendige som kilderne for den eldre middelalder er, og når jeg på et par punkter har satt et spørsmålstegn ved dr. Bååths slutninger, må dette ikke opfattes som nogen underkjennelse av hans i flere henseender ypperlige arbeide. Fra et rent lokalhistorisk standpunkt kunde en kanske ha ønsket en strengere koncentration om emnet; men almenhistorisk set må en være ham takknemlig for at han har tatt drøftelsen av sin bys eldste historie op på et så brett grunnlag som hans bok bærer vidne om. Det er derved lyktes ham i en langt høiere grad enn det ellers vilde være mulig, ikke alene å kaste nytt lys over Hälsingborgs eldste historie, men også å gi et vektig og interessant bidrag til byernes oprinnelse i de nordiske land i det hele.

Den tildels ganske fyldige redegjørelse for herhenhørende forskningsresultater som forf. gir, blir aldrig tørt refererende. Dr. Bååth har altid de konkrete forhold og de bærende problemer for øie. Han ser sin bys oprinnelseshistorie i sammenheng med de skapende krefter i samfunnslivet idethele. Dette i forbindelse med hans energiske, klare og stringente fremstilling, som aldrig blir utflytende og ubestemmelig som hos visse oldtidshistorikere, gjør, at han aldrig virker kjedelig. Tvertimot. En leser hans bok fra første til siste blad med spent opmerksomhet og rikt utbytte. Fortsettelsen av dette betydelige verk må imøteses med meget stor interesse.

Oscar Albert Johnsen.

Fredrik Paasche, Norges og Islands litteratur indtil utgangen av middelalderen. Kr.a. 1924 [d. e. 1923—26]. 511 s.

Den store «Norsk litteraturhistorie» av Francis Bull og Fredrik Paasche, som begynte å utkomme i 1923, fikk i 1926 fullført sitt første bind: «Norges og Islands litteratur indtil utgangen av middelalderen», av Fredrik Paasche.

Det som slår en sterkest ved lesningen av dette bindet, det er den energiske innlevelsen i den gamle litteratur i alle dens former. Forfatteren vandrer jo ikke på upløid mark; det er gjort et stort rydnings-arbeid på de allerfleste områder av vårt middelalderske bokrike, og materialet er lagt til rette for forskningen i Finnur Jónssons veldige samlingsverk. Paasche kjenner og bruker alt dette forarbeidet, og han tar standpunkt til alle spørsmålene og hypotesene, — lærdom og lesning har han nok av. Men det er ikke det som en først og fremst fester sig ved hos ham. Hovedsaken for ham — og for leseren — det er det intime samliv han har opnådd med selve stoffet, selve litteraturen og forfatterne. Han kjenner det altsammen, ikke bare slik som en kan sie at en kjenner alle de bøkerne en har lest; men han er blitt deres fortrolige, han har lyttet ut av dem de tanker og følelser og stemninger som har beveget dem. Fra korte rune-innskrifter til lange lærde oversettelser, så har han arbeidd med å trenge inn i sjelen til dem, og han gjør det til *liv* for oss.

Det er dette som er hovedstyrken i den litteraturskildring han gir oss. Og så er det en ting til som preger den: den omfattende kjennskap til samtidig litteratur ute i Europa. Uten påtrengende teoretisering, næsten umerkelig, lar Paasche oss stadig se Noreg og Island i sammenheng eller sammenligning med de européiske kulturbevegelser. Vår gamle litteratur trær på den måten kanskje sterkere enn ellers fram i sin egenart, og likevel blir den ikke isolert; vi merker hele tiden at vi er i Europa. Det er dette som kanskje mest av alt gir litteraturskildringen virkelig historisk farve.

Island får — som sig hør og bør — en hoved- og æresplass i Paasches skildring. Han har reagert så voldsomt imot eldre og yngre norske forskeres forsøk på å finne fram hvad Norge kan ha satt inn i slikt som sagaskrivningen, så han avviser det næsten totalt. Det er unektelig at det har eksistert mange flere sagaverker enn de vi nu har bevart, og på ulike

måter lar det sig sannsynliggjøre at en del av det tapte stoff har tilhørt Noreg. Men Paasche holder sig til den litteratur som foreligger, og det er på mange måter et sundt standpunkt; det hindrer allslags mer eller mindre subjektive fantasier over forsvunnen litteratur. Og det svarer best med en av Paasches sterkeste egenskaper: evnen til å la stoffet tale for sig selv.

Innlevelsen i stoffet, som blir til belivelse av stoffet, lar efterhvert hele middelalderens brokete åndsverden stige frisk og skiftende fram for oss. Når vi leser Paasches skildring av den islandske middelalder, slik som den former sig i historieforskning, i legender, i religiøs skaldediktning, i naturgranskning, i filologi og hvad det nu ellers kan være, så kan vi nok somtid spørre oss selv om hvad alle disse detaljene egentlig er værd. Men vi ser det mer og mer; for vi merker med stigende interesse hvorledes en hel åndskultur, en tidsalders tenkemåte, blir levende for oss. Og vi fornemmer veksten, skiftningen i den — kanskje allersterkest fordi det ikke er et isolert Island vi befinner oss i: hele Europa rører sig omkring oss.

Utfra begge de ting som gir verket dets hovedpreg, — fordypelsen i stoffets eget ånds-innhold og den fortrolige omgang med almen-européisk litteratur, — formår Paasche stadig å gi nye, friske og interessante iakttagelser om de enkelte verker. Meget av dette kommer sikkert til å vekke diskusjon blandt fagfolkene. Jeg skal her bare peke på en enkelt ting, kanskje den som fortest vil bli optatt til drøftelse i fagkressene. Det er Paasches historiske innramning av Konungsskuggsjá. Ut fra sammenstillingen av en hel rekke iakttagelser, dels nye dels gamle, kommer han fram til å opstille den hypotese at verket er forfattet vinteren 1261—62 av erkebispen Einar Smørbak, Magnus Lagabøtes venn og rådgiver. Det er så mange slående ting i denne sammenstillingen og i den konklusjonen den fører til, så den virker ytterst lokkende. Moltke Moe fortalte engang at Gustav Storm, kort før han døde, hadde sagt med en hemmelighetsfull mine at han hadde opdaget forfatteren til Konungsskuggsjá: det var erkebisp Eiliv! Når man nu vet at Storm tidligere bestemt hadde hevdet at verket var fra 1250-årene, så synes det vel rimeligst at Moltke Moe, som jo var tunghørt, har mishørt sig på navnet, og at Gustav Storm i virkeligheten har sagt Einar. Moltke Moe kunde være fristet til å tenke lettere

på Eiliv enn på Einar, fordi han selv var tilbøielig til å drage Konungsskuggsjá ned helt til slutten av 13de årh. Og det gjorde han fordi han daterte den utgaven av boken om «Indialands undere» som er citert i verket, til så sen en tid. Paasche mener nu at denne utgaven kan ha vært eldre enn 1250, og har han rett heri, da flytter Moltke Moes datering sig av sig selv et halvhundreår tilbake. Men er det sant at allerede Gustav Storm har gisset på erkebisp Einar som forfatter, da har Paasche fått en anseelig autoritet ved sin side. Og nettop Storms kjennskap til gammelnorsk skrift kan trenges til støtte, siden vår annen store skriftkjenner, Marius Hægstad, har hevdet at vi har håndskrifter som fører verket tilbake til en tid forut for 1250. Hvordan det nu kan forholde sig hermed, så er det i ethvert fall sikkert at Paasches studier har øket vår forståelse av Konungsskuggsjá og dets forutsetninger.

Og det er gjennemgående for hele hans fremstilling, at den i smått og i stort utdyper vår forståelse, særlig av tankelivet bak verkene. Det hender nok — som jeg alt nevnte for skildringen av middelalderskulturen på Island — at en begynner med å gjøre motstand. Således når en tar fatt på skildringen av ættesagaen, — da spør en uvilkårlig: skal vi nu igjen til med å dele den op i geografiske grupper? Men eftersom en leser, blir en revet med, og den skiftende kulturbakgrunn blir et levende ledd både i karakteriseringen og i vår egen historiske forståelse, — vi kommer inn i det livet som skapte sagaen.

I alt slikt er det Paasche gir sitt beste. Selve sagaen som kunst kommer derimot litt til kort. Jeg sakner en utdypning av den formende glede som sagafortelleren satt med overfor sitt stoff, og som bl. a. gav sig utslag i den levende dramatisering, ikke bare i helhetskomposisjon og i enkeltscener, men likså vel i psykologien, i den dramatiske motstilling av ulikeartede karakterer som særmerker både kongesagaen og ættesagaen. Nettop i den kunstneriske innføling merker man i det hele litt av en svakhet hos Paasche, og dette er kanskje grunnen til at de avsnittene som handler om selve den middelalderske poesi, er blitt — efter mitt inntrykk — de minst tilfredsstillende i boken. I gjennemgåelsen av eddadiktene — så mange fine bemerkninger den enn gir — faller denne svakheten særlig i øinene fordi det

her ikke har lykkes forf. å sette dem inn i et fast historisk miliø, således som han ellers gjør med den litteratur han behandler. Uaktet han selv daterer disse diktene til så forskjellige tidspunkter som fra det 8de til det 11te århundre, tar han dem allikevel sammen i én behandling, så den historiske linje rent blir borte, og han prøver slett ikke på å stille sammen rent poetisk de samtidige skalde- og eddadikt, noget som visselig kunde ha vist sig fruktbart iallfall i enkelte henseender. Når han så i den andre enden av sin bok når fram til folkevisen, har vi atter fornemmelsen av at forf. ikke når så høit som ellers i verket, og her må jeg tilstå jeg har et inntrykk av at forf.s forskning heller ikke er så dyptgående som vanlig; ellers tror jeg han måtte ha kunnet gjøre mere ut av dette avsnittet.

Det er nokså eiendommelig at de to kapitlene som er de minst vellykkede i boken, er nettop de som omhandler selve Noregs viktigste innskudd i middelalders-litteraturen. Norge synes mig også litt forfordelt derved at forf. utskyter fremstillingen av folkeeventyrene inntil den tiden da de kommer på trykk, i det 19de århundre. Jeg tror ikke han har gjort riktig i dette, og særlig tror jeg at kapitlet om fornaldarsagaen kunde ha vunnet på å bli satt i sammenheng med eventyrene. Fra begge sider kunde forf. ha kastet rikere lys over norsk åndsliv utigjennem de senere århundrene av middelalderen.

Det er Island som har forf.s hjerte i dette bindet. Han har følt en trang til å gjøre godt igjen en del av den tilsidesettelse Island har vært ute for tidligere fra norsk side. Og vi kan bare være glad for at en nordmann gjør dette. Skildringen av den islandske litteratur er derfor blitt det vesentligste i boken, og den er gitt med en varme som uvilkårlig fenger. Både skaldediktning, religiøs og verdslig, og sagafortelling, lærd som folkelig, kommer oss menneskelig nærmere gjennem Paasches dypt sympatiske tolkning. Har han løst Island selvstendigere ut enn det kanskje før stod i vår tanke, så har han samtidig gjort det mer kjent og kjært for oss. De varigste inntrykkene fra hans bok sitter igjen fra disse hoved-avsnittene; her har han virkelig skjenket oss verdier som gjør vår historiske forståelse rikere og inderligere.

Halvdan Koht.

SMÅ MELDINGER.

Det har nu en tid stått som en avgjort kjennsgjerning at den tamme hund, menneskenes første husdyr, nedstammet fra den nordafrikanske sjakal, — jeg ser det således uttalt uten forbehold i den nye «Danmarks Historie» av Erik Arup (I s. 13). Men nu nylig har professor *August Brinkmann* i Bergen gjort vektige innkast mot denne læren paa grunnlag av de nordiske fund fra steinalderen (*Canidenstudien* V—VI, i Bergens Museums Aarbok 1923—24, Naturvidenskabelig række nr. 7). Han bygger dels på de hundeknokene som blev funnet i 1919 i en myr ved Sverdborg på Sjælland, de elste hundefund som overhode er kjent, og dels på fundene i de danske kjøkkenmøddinger sammen med det norske Viste-fund. I Sverdborg-fundet, som tilhører paleolitisk tid, mener han å kunne påvise rester av en temmet ulv, og i fundene fra den eldre nordiske steinalder finner han to særpregede hunderaser, en større og en mindre. Den mindre av disse er vesentlig den samme som er kjent fra Russland fra nogenlunde samme tid og fra de sveitsiske pålebygninger i litt senere tid. Brinkmann sammenstiller den med vår finnhund, som altså representerer den elste hundetype, og han mener at efter fundforholdene kan den ikke være kommet sønnenfra, men må heller ha nådd til Norden østenfra, sannsynligvis over Russland fra Asia; den må da snarest nedstamme fra en liten ulveart, ikke fra sjakalen. Den større hunderasen som optrær hos oss i likså gammel tid, er efter Brinkmann vesentlig identisk med vår nuværende grå elghund, og han mener den må være opstått ved kryssning av «finnhunden» og en større ulv. At dette virkelig er mulig, finner han et vitnemål om i den tamme ulv fra Sverdborg-fundet.

Denne zoologiske undersøkelse har åpenbart historisk interesse; den gir vink om ældgamle kulturvilkår og strømninger. Brinkmanns resultat svarer også med det som vi vet om mange andre dyr i de nordiske landene, — at de har innvandret hit fra Nord-Asia. Men selvfølgelig kan vi både håpe og vente at nye fund skal utvide vår kunnskap og oplyse spørsmålet bedre. Vi tør ikke enda regne det for helt avgjort; det er best ikke å binde sig altfor sterkt til en enkelt teori. *H. K.*

Dr. *Halfdan Bryn*, som i årene 1920—1922 utsendte tre ytterst interessante undersøkelser om enkelte fylkers eller dalers antropologi, har i 1925 utgitt 1ste bind av en hel *Anthropologia Norwegica* (Skrifter utgitt av det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, I. Matem.-Naturvid. Klasse 1925 nr. 6). Dette bindet inneholder «Det østenfjeldske Norges antropologi»; det omfatter Oslo og Hamar bispedømmer.

Mens de tre foregående arbeidene, omfram redegjørelsen for selve det faktiske materiale, også drøftet de race-spørsmål som undersøkelsen måtte gi tilføre til, tar det nye verket først og fremst sikte bare på å legge stoffet systematisk til rette. Undersøkelsene er foretatt på stats-kostnad i årene 1920 og 1921 av dr. Bryn og professor K. E. Schreiner, og efterhvert vil resultatene også for de andre bispedømmene bli framlagt. Det er de 21-årige soldatene som har avgitt materialet for undersøkelsen, og i landsdeler der de antropologiske forholdene er sterkt skiftende, blir dette ensidige materiale naturligvis en svakhet. Men for Østlandet spiller begrensningen en langt mindre rolle.

Dr. Bryns hovedresultat er at Østlandet er merkværdig ensartet i sit racepreg; det er så helt igjennem stemplet av de ekte «nordiske» racetrekk, at det overhode er det største sammenhengende område i Norge med en så renracet nordisk bosetning. Det som særmerker østlendingen, er stor kroppshøide, lange bein og korte armer, langt og smalt hode og ansikt, blå øine og lyst hår.

Disse racetrekkene hersker likevel ikke like sterkt på alle kanter. I de to sydligste fylkene, Østfold og Vestfold, er det mange flere kortskaller enn ellers på Østlandet, og i Østfold gjør dessuten mørkt hår og mørke øine sig sterkt gjeldende. Det ser ut til at dette er trekk som har tilhørt en urbefolkning her.

Høist eiendommelig er resultatet for Oslo bys vedkommende. Her er folket gjennemgående sterkere nordisk preget enn i de omgivende fylker, og dr. Bryn ser ikke annen forklaring mulig, enn at det nettop er de renest nordiske folk som flytter inn til byen, — det er et slags naturlig utvalg som går for sig.

Ellers er det Oplands-fylkene som har den reneste nordiske race, — bare i Trysil sitter folk av annet preg, kortvoksne, med lange armer, korte bein, breie kjaker. Når vi så hugser

på at de oplandske dalførene er de sist bebyggede deler av Østlandet, får vi et sterkt inntrykk av hvad det er for en race som her fra først av har ryddet landet, — det er et utvalg av samme preg som vi fra nytiden finner i Oslo.

Alle disse undersøkelsene gir godt høve til filosoferinger av mange slag, vedrørende både fortid og nutid. Det var å ønske at de snart kunde bli ført videre, og da gjerne på enda bredere grunnlag. *H. K.*

I meddelelsene fra *Nordiska arkeologmøtet i Helsingfors 1925* (Finska Fornminnesföreningens tidskrift XXXVI, 1926) fins referert et foredrag av *Haakon Shetelig* om «Tidsbestemmelser i vikingetidens stilhistorie». I tilslutning til den kritikken jeg i de siste årene har reist mot den tradisjonelle tidsregning i vår elste historie, har Shetelig tatt op til revisjon den kronologi for vikingetidens stilperioder som hittil har vært gjengs, og som han selv særlig har fulgt i den ypperlige kunsthistorie han har gitt i 3dje bind av «Osebergfundet» (1920). Han går nu ut fra tidsbestemmelsen for de irske prydstykker som er funnet i norske graver, og peker på at om en følger den alment vedtatte kronologi i stilhistorien, må en hel del av disse siste fundene bli å sette tilbake til tiden før år 800, noget som efter de historiske vilkår synes rent urimelig. Fra dette utgangspunkt blir det nødvendig å skyve vikingtidens stilperioder en 20—30 år lenger ned i tiden enn det er gjort i boken om «Osebergfundet», således at «Oseberg-stilen» vil fylle de siste tre fjerdeparter av 9de årh., mens «Borre-stilen» vil opta hele første halvpart av 10de årh. Dette vil også gi mer tilfredsstillende tidsgrenser for den efterfølgende «Jellinge-stil», idet denne ikke kommer til å fylle godt og vel hele 10de årh., men bare litt mer enn siste halvpart av det.

Den historiske konsekvens av en slik omdatering av stilskiftene vil da bli at selve Oseberg-fundet ikke kan bli satt så tidlig som til 840-årene, men til andre halvparten av 9de årh., og er det dronning Åsa, Halvdan Svartes mor, som er gravlagt i Oseberg-skibet, skulde hun ikke kunne være død før 860-årene. Gokstad-skibet, med liket av Olav Geirstadalv, må bli å sette til 880-årene, og Borre-fundet, som A. W. Brøgger (Borrefundet og Vestfoldkongernes graver, 1916) rent hypotetisk tenker sig hørende til Halvdan Svartes gravhaug,

kan ikke bli stort eldre enn år 900. Alt dette ligger forut for Harald Hårfagres kamp for riksforsamlingen, som altså ikke kan ha foregått tidligere enn omkring 900.

I den diskusjon som knyttet sig til Sheteligs foredrag, uttalte også *Jan Petersen* at han på rent stilhistorisk grunnlag var kommet til den slutning at Brøggers datering av Borrefundet til ca. 860 måtte være nogen tiår for tidlig, og også efter hans opfatning måtte da hele den historiske kronologi bli å flytte nogen tiår ned i tiden. For det synes iallfall å være full enighet om at alle kongegravene på Vestfold tilhører tiden før Harald Hårfagre.

Imidlertid er ikke Sheteligs og Jan Petersens nye stildatering uten videre godkjent av andre arkeologer. På møtet i Helsingfors gjorde den danske forsker *J. Brøndsted* vektige innkast, idet han ut fra det engelske materiale hevdet at Jellinge-stilen måtte være skapt allerede i slutten av 9de årh., således at Borre-stilen blev fortrengt forholdsvis tidlig i 10de årh. Disse kronologiske spørsmålene er således enda ikke løst. Men de eldre dogmer står iallfall ikke lenger så urikkelig fast, og nye muligheter er skapt for ordningen av vår gamle historie. *H. K.*

I *Proceedings of the Leeds Philosophical and Literary Society* (Literary and Historical Section, Vol. I, Part I, October 1925) har professor *E. V. Gordon* skrevet en liten avhandling om «*The Date of Hofuðlausn*». Forf. kjenner ikke det ordskifte som er ført hos oss om årstallene for Eirik Blodøks's ophold i York. Men på grunnlag av de angelsaksiske årbøker er han kommet til samme slutning som flere norske historikere, — at Egil Skallagrimsson ikke kan ha funnet Eirik i York tidligere enn 948. Også denne engelske forsker setter da de islandske sagaers sildige kronologi til side til fordel for den eldre angelsaksiske. *H. K.*

En dansk ingeniør og genealog *Vilhelm Marstrand* har utgitt et lite skrift: «*Astronomisk bestemmelse af tiden for vølvens spaadom og Erik blodøxes regering*», som drager inn professor Schroeters beregninger av de gamle solformørkelser (hans før her i tidsskriftet omtalte «Kanon der zentralen Sonnen- und Mondfinsternisse 600—1800 n. Chr.») for å bestemme tiden for Eirik Blodøks's forjagelse fra Noreg. Forf.

bygger på Finnur Jónssons hypotese om at Vǫluspá ved sin omtale av brors kamp med bror har siktet til kong Eiriks forskjellige brordrap. Han tenker sig diktet forfattet som et slags agitasjonsdikt mot Eirik. Og når det spår om at sol skal svartne, mener han at det sikter til den solformørkelse som kort efter skal komme, mens en stor måneformørkelse har funnet sted ved Eiriks tiltredelse til regjeringen og har varslet om de onde tider under hans styre. Denne måneformørkelsen skulde da bli den som inntraff 27—28 januar 929, og solformørkelsen blir den som var synlig 16 april 934. Forf. mener da at Vǫluspá er diktet høsten 933, og Eirik skulde være forjaget 934.

Dette resultat forutsetter da ikke bare at Finnur Jónssons gisning om diktets foranledning er riktig, men også at man på den tid forstod å forutsi solformørkelser. Dette siste skulde særlig gjelde for England, og forf. måtte da tenkes å ha vært i Håkon Adalsteinsfostres tjeneste. Egentlig var det også bare i England, ja ennog bare i Syd-England, at solformørkelsen år 934 virkelig var total (eller rettere sagt ringformet). I det sydlige Noreg, så langt nord som til Sogn, vilde den likevel bli såpass at den lot sig iaktta. Men den vilde jo ikke ordentlig opfylle spådommen om den svartnende sol.

I virkeligheten er begge forf.s forutsetninger meget usikre. Men selv om man går ut fra dem, behøver ikke hans tidfestning å være den riktige. Dette tidsskrifts lesere vil vite at jeg for min del på annet grunnlag har søkt å vise at kong Eiriks forjagelse foregikk omkr. år 945. For moro skyld har jeg set efter hos Schroeter hvorledes det vilde høve med solformørkelsene, og pussig nok syner det sig at det inntraff en stor (likeledes ringformet) solformørkelse nettop i året 945, nemlig den 9 september. Og i motsetning til formørkelsen av 934 var den av 945 total tvert over Noreg, i et belte omtrent fra munningen av Hardangerfjord til nord på Sunnmøre. Denne siste vilde altså passe meget bedre til spådommen i Vǫluspá, og ingen annen solformørkelse i det 10de årh. helt fram til 966 blev på tilsvarende måte synlig i Noreg. Så hvis man vil godta forf.s hypotese, støtter den ingen annen tidsregning enn den jeg har opstillet. Dette har også forf. selv innrømmet i en senere artikel i «Morgenbladet» (1926 nr. 202). Av måneformørkelser kan det i dette

tilfelle bli tale om den av 4 oktbr. 944 eller den av 17 desbr. 940.

Rent alment kan man ellers gjøre den anmerkning, at en spådom sjelden blir gjort på forhånd, men næsten alltid kommer efterpå, — den er en litterær utnyttelse av noget som alt har hendt. Om Vǫluspá har noget med Eirik Blodøks's forjagelse å gjøre, så kan det likså godt være diktet efterpå og inneholde det nye styres anklage mot det gamle.

Men som sagt, det hele er ytterst usikkert. *H. K.*

Det er en fornøielse å se hvor meget det danske riksarkiv har arbeidskrefter og pengemidler til å få utgitt av historiske kildeskrifter. Omfram ymse andre verker utgir det, med høist tre års mellemrum, stadig nye bind av «*Kancelliets Brevbøger* vedrørende Danmarks indre Forhold», nu sist, i 1925, et bind på 955 s. for årene 1624—1626, besørget av riksarkivar *L. Laursen.*

Disse brevbøkerne inneholder alltid et og annet av norsk interesse. De norske brevene blev jo ikke undtagelsesfritt innført i «Norske Tegnelser», men kunde også komme med f. eks. i «Sjællandske Tegnelser». Og mange brev gjelder naturligvis både Danmark og Norge. Det nye bindet gir da også enkelte små bidrag til norsk historie, — vedrørende skatter og lensstyrelse, utskrivning av soldater og båtsmenn, utførsel av tømmer og eikeplanker fra Norge, korninnførsel til Norge, o. s. v. Somtid kan vi her få rettelser til utgaven av de Norske Rigs-Registranter, således som når skibskaptein «Mogens Mogenssøn» (NRR. V 431) viser sig å hete Vogn Vognsen (KBr. 245). Det er oftest ikke så svært viktige ting; men nyttige er de alltid. *H. K.*

HARALD HÅRFAGRE OG HANS EFTERFØLGERE

AV JOHAN SCHREINER

I. *Kronologi.*

I 1921 skrev Halvdan Koht en avhandling:«Um eit nytt grunnlag for tidrekninga i den eldste historia vår»[1], og tre år efter fulgte en ny om det samme spørsmål: «Når levde Harald Hårfagre og sønene hans?»[2].

Utgangspunktet for hans undersøkelse er den store uoverensstemmelser han mener å ha funnet mellem de norrøne kilder, hvor det gjelder den tidligste sagatids kronologi, en uenighet så stor at det ikke lar sig gjøre å bygge bro mellem de forskjellige oplysninger. Disse må derfor i sin helhet forkastes.

«Spursmåle er berre um det fins noka hjelperåd til å sette upp ei sjølvstendig tidrekning til jamføring med den vi finn i norrøne kjelder. Det som det gjeld um, er å finne eit grunnlag som ein kann bygge upp ei tidrekning på utan umsyn til dei årstala eldre kronografar og granskarar har gjeve oss. So fær ein etterpå sjå um denne nye reknings-måten kjem i samsvar eller i strid med den som elles for det meste har vore godkjent»[3].

Koht har da valgt å bygge på «alders-ledene i kongs-ætta». Han følger «den gamle reknemåten, at tri ættleder fyller eit hundraår».

[1] Innhogg og utsyn, s. 34—51.
[2] NHT. 5. R. VI, s. 146—169.
[3] Innhogg etc. s. 40.

På denne vis kommer han til følgende resultat[1]: «Harald var fødd um-lag 865—870 og ikkje vaksen fyre 890-åra. Dette vil då segje at Noregs samling måtte bli å sette til um-lag 900».

For å prøve om denne regelen med ætt-leddene holder stikk, har jeg gått igjennem endel slektsrekker, idet prof. Kristine Bonnevie har vært så elskverdig å stille til min disposisjon noe av det materiale som er samlet inn til arvelighetsforskning. Oplysningene bygger på kirkebøkene.

Den første gruppe er fra Ringebu i Gudbrandsdalen.[2]

1. Erik Romås (1649) — Christen R. (1695—1717) — Peder R. (1714—1783) — Christen Ånden (1747—1802) — Peder Romås (1771—1849).

2 a. Knut Romås (1645—1736) — Erik R. (1677—1764) — Torger (1717—1792) — Erik (1751—1794) — Torger (1785—1808).

2 b. Knut Romås (1645) — Erik R. (1677) — Torger (1717) — Erik (1751) — Erik Flyen (1794—1837) — Erik (1822) eldst og Jon (1829) yngst.

2 c. Knut Romås (1645) — Erik R. (1677) — Peder Mytting (1719) — Erik (1762—1822) — Peder (1791) eldst og Rønnoug (1810) yngst.

3 a. Hans Bystad (1719—1764) — Torger Lien (1760) — Peder Hage (1792) — Torger (1829) eldst og Erik (1831) yngst.

3 b. Hans Bystad (1719) — Torger (1760) — Hans Hage (1790) — Torger (1821) eldst og Iver (1833) yngst.

4 a. Knud Myting (1713—1764) — Mickel (1756) — Peder Rudru (1790) — Mikkel (1829) eldst og Christen (1833) yngst.

4 b. Knud Myting (1713) — Hans Bjørgehagen (1759) — Engebret (1793) — Anne (1724).

4 c. Knud Myting (1713) — Hans Bjørgehagen (1759) — Knud (1796) — Hans (1829).

5 a. Engebret Flyen (1685—1761) — Christen (1720—1756) — Ingebret Flyløkken (1753—1830) — Haldor (1787) — Engebret (1811) eldst og Berit (1827) yngst.

5 b. Engebret Flyen (1685) — Knud (1727) — Lars (1761—1802) — Lars (1801) — Lars (1835).

5 c. Engebret Flyen (1685) — Knud (1727) — Iver (1767—1833) — Knud (1801) — Engebret (1835).

[1] Sm. st. s. 44.

[2] Ett tall alene er fødselsåret. »Barn (1829—45)« betyr at eldste barn er født 1829, yngste 1845. Når to tall står ved ett navn, betegner det annet dødsåret.

5 d. Engebret Flyen (1685) — Knud (1727) — Iver (1767) — Jon (1804) — Iver (1833).
6 a. Lars Mork (1722—1795) — Torger (1756—1838) — Jon (1795) — Torger (1832).
6 b. Lars Mork (1722) — Torger (1756) — Christen (1798) — Guldbrand (1826).
6 c. Lars Mork (1722) — Torger (1756) — Erik (1806) — Kari (1845).
7 a. Knut Skrukkerud (1723—1811) — Ole (1757—1836) — Ole (1796—1851) — Ole (1827) eldst og Mari (1838) yngst.
7 b. Knut Skrukkerud (1723) — Hans (1768—1842) — Knut (1806) — Anne (1834).
7 c. Knut Skrukkerud (1723) — Hans (1768) — Hans (1812) — Hans (1837).
8 a. Erik Trøstager (1663—1749) — Johannes (1699—1738) — Erik (1727—1809) — Johannes (1756—1838) — Ole Romås (1787—1833) — Johannes (1814).
8 b. Erik Trøstager (1663) — Johannes (1699) — Erik (1727) — Johannes (1756) — Johannes Brettingen (1796—1833) — Johannes (1822).
9. Peder Hjelle (1728—1814)—Engebret Presthaugen (1774) — Hans (1804)— Anne (1830) eldst og den yngste (1841).
10. Tosten Hjelle (1683—1733) — Jon (1719—1765) — Tosten (1744—1809) — Christen (1787) — Tosten (1813) eldst og Jon (1828) yngst.
11. Peder Rudi (1652—1740) — Lars (1706—1756) — Peder (1743) — Lars (1770).
12. Lars Tromsnes (1700—1756) — Tosten Hjelle (1739—1782) — Knut (1764—1811) — barn (1797—1806).
13 a. Torgeir Rotås (1618—1707) — Ole Mælum (1663—1743) — Ole (1700—1778) — Anders Myre (1729—1791) — Engebret (1753) — Anders (1796) — Svend (1822).
13 b. Torgeir Rotås (1618) — Ole Mælum (1663) — Peder Rotås (1703—1742) — Ole (1732—1806) — Syvor (1760) — Ole Ånstad (1804) — Syver (1835).
14. Ole Mælum (1720—1790) — Ole (1752—1841) — Jørgen (1791—1824) — Rønnoug (1816) eldst og Østen (1824) yngst.
15. Ole Myre (1727—1801) — Østen (1758—1828) — Ole (1787—1822) — Østen (1812).
16. Lars Berge (1725) — Østen (1756—1850) — Engebret (1804) — Anne (1834) eldst og Ingeborg (1846) yngst.
17. Østen Berge (1693—1737) — Johannes (1724—1776) — Østen (1757—1822) — Eli (1790).
18. Gudbrand Brandstad (1737—1818) — Nils (1776—1816) — Peder (1804) — Barn (1829—1845).
19. Knut Romås (1763 — 1820) — Erik (1790) — Knud (1821) — Laurits (1865) — Barn (1872—1901).
20. Gudbrand Romås (1757—1838) — Jørgen (1781—1842) —Torger (1813) — Martinius (1836).
21. Ole Strande (1725—1790) — Østen (1756—1822) — Ole (1804) — Østen (1827).

22. Ole Myre (1727—1801) — Østen (1758—1828) — Ole (1787—1822) — Østen (1812).
23 a. Guttorm Høye (1640—1740) — Hans (1691—1772) — Gudbrand (1746—1815) — Engebret (1774) — Anne (1800).
23 b. Guttorm Høye (1640) — Hans (1691) — Gudbrand (1746) — Johannes (1789) — Anne (1825).
24 a. Hans Nordrum (1666—1736) — Lars (1700—1773) — Hans (1736—1779) — Lars (1769) — Hans (1789) eldst og Kari (1803) yngst.
24 b. Hans Nordrum (1666) — Lars (1700) — Iver Brettingen (1740—1825) — Lars (1780—1847) — Berit (1806) eldst og Iver (1823) yngst.
25 a. Steener Vålen (1629?) — Amund (1659—1729) — Steener (1696—1757). Engebret Bjørge (1728—1769) — Steener (1759?) — Povel (1784) — Barn (1814—1836).
25 b. Steener Vålen (1629?) — Amund (1659) — Steener (1696) — Engebret Bjørge (1728) — Steener (1759?) — Steener (1794) — Barn (1826—1837).
25 c. Steener Vålen (1629?) — Amund (1659) — Peder Skrukkerud (1702—1777) — Thommes (?) — Barn (1761—1768).
26 a. Engebret Jonsen (1624) — Jakob Godlien (1658—1710) — Engebret (1694—1774) — Bård (1728—1802) — Engebret (1756—1792) — Halvor (1784).
26 b. Engebret Jonsen (1624) — Jakob Godlien (1658) — Engebret (1694) — Bård (1728) — Gudbrand (1759—1824) — Bård (1790) — Gertrud (1828) eldst og Tosten (1832) yngst.
27 a. Povel Rotås (ca. 1600) — Bård (1642—1719) — Povel (1681—1753) — Peder (1711—1774) — Ole (1744) — Hans (1774).
27 b. Povel Rotås (ca. 1600) — Bård (1642) — Povel (1681) — Ole Strande (1716) — Arne (1739—1764).
28 a. Elling Myre (1688—1763) — Povel Odlo (1733—1770) — Elling (1760—1822) — Povel (1800) — Barn (1826—1832).
28 b. Elling Myre (1688) — Povel Odlo (1733) — Knud Rørvig (1760) — Povel (1784—1833) — Østen (1828).
29. Christen Odlo (1648—1734) — Erik (1667—1731) — Engebret (1696—1745) — Ole (1730—1773) — Gjertrud (1769).
30. Morten Flyen (1709) — Povel (1733) — Ole (1777—1821) Povel (1803) — Ole (1830).
31. Tord Dalsæg (1671—1726) — Engebret (?) — Iver Haugstad (1716—1795) — Engebret (1757).
32. Lauritz Bøe (ca. 1640) — Erik (?) — Lars 1714—1770) — Erik (1750—1833) — Iver (1776—1832) — Barn (1819 1825).
33 a. Tor Lunde (1701—1766) — Syver (1727—1765) — Christen (1756) — Peder (1808) — Christen (1831).
33 b. Tor Lunde (1701) — Ole (1745) — Hans (1779) — Ole (1798) — Barn (1824—1832).

34. Hans Gunstad (1652) — Erik (1702—1772) — Hans (1737—1806) — Erik (1773—1840) — Ole (1817).
35 a. Christen Gudbrandsen (1627) — Arne Gunstad (1685—1751) — Siur (1720—1780) — Ole (1765—1825).
35 b. Christen Gudbrandsen (1627) — Arne Gunstad (1685) — Peder Sannum (?) — Lars Bringsrud (?) — Ole (1786) eldst og Iver (1791) yngst.

Den neste gruppe er fra Drangedal.
36. Claus Findø (1675) — Knut (1724) — Peder (1763) Knut (1795) — Peder (1834) — Knut (1867).
37. Elling Voje (1659—1734) — Nilsmund (1708—1767) Elling (1729—1802) — Thommes (1766) — Elling (1796) Barn (1825—1834).
38 a. Siur Slovarp (1670—1740) — Engebret Bøe (1691—1753) — Hans (1728?) — Engebret (1759—1800).
38 b. Siur Slovarp (1670) — Lars (1695—1769) — Syver (1730—1774) — Berit (1770).
38 c. Siur Slovarp (1670) — Lars (1695) — Peder Hogstad (?) — Marthe (1761) eldst og Kari (1778) yngst.
38 d. Sjur Slovarp (1670) — Gullik Nordrum (1704—1768) — Christen (1734—1782) — Ole Sandum (1762) —Christen (1791) — Barn (1822—1828).
38 e. Siur Slovarp (1670) — Gullik Nordrum (1704) — Erik Haugstad (1740—1804) — Gullik (1778—1844) — Erik (1808).
38 f. Siur Slovarp (1670) — Gullik Nordrum (1704) — Erik Haugstad (1740) — Peder (1781) — Erik (1805).
38 g. Siur Slovarp (1670) — Gullik Nordrum (1704) — Erik Haugstad (1740) — Syver (1787—1823) — Iver (1819).
38 h. Siur Slovarp (1670) — Gullik Nordrum (1704) — Ole (1743—1820) — Gullik Norlien (1777—1835) — Anne (1814) eldst og Ole (1827) yngst.
39 a. Bjørn Bustrank (1635—1701) — Torbjørn (?) — Jørgen (1718—1799) — Claus (1750) — Jørgen (1778) eldst og Claus (1799) yngst.
39 b. Bjørn Bustrank (1635) — Jørgen (1666—1738) — Bjørn (1707—1764) — Knud (1728) — Bjørn (1757) — Gunder (1789).
39 c. Bjørn Bustrank (1635) — Jørgen (1666) — Bjørn (1707) — Gunder (1738) — Bjørn (1766) — Gunder (1797).
40 a. Jørgen Bøe (1642—1722) — Jørgen (?) — Gunder (1707) — Jørgen (1735).
40 b. Jørgen Bøe (1642) — Claus (1693) — Jørgen (1729) — Barn (1765—1786).

Dernest kommer en del fra Sogn.
41 a. Sjur Huche (1682—1742) — Jon (1717—1757) — Sjur (1752) — Michel (1800) — Sjur (gift 1. gang 1841) — Johannes (1851) — Sjur (1875).
41 b. Sjur Huche (1682) — Jon (1717) — Sjur (1752) — Michel

(1800) — Sjur (gift 2. gang 1856) — Brita (1860; gift 1888)[1] — Barn (1892—1907).

41 c. Sjur Huche (1682) — Nils (1720—1758) — Sjur (1745) — Nils (1772) — Sjur (1800).

41 d. Sjur Huche (1682) — Nils (1720) — Sjur (1745) — Johannes (1776) — Anders (1823—1884) — Johannes (1858).

42. Stillaug Bjåstad (1711—1750) — Sjur (1749—1804) — Stillaug (1792) — Barn (1842—1853).

43. Iver Skarestad (1708—1752) — Ole (1738—1787) — Iver (gift 1810) — Ole (1823) — Eldste barn (1854).

44. Amund Ødegård (1671—1749) — Stillaug (1711—1750) Sjur (1749—1804) — Stillaug (1790) — Turid (1823).

45. Palme Henjum (1628—1710) — Endre (1670—1732) — Johannes (1709—1773) — Anne (1745; gift 1801) — Johannes (1773) — Anders (1814) — Jens (1853) — Anders (1878) — Trygve (1914).

46 a. Ingemardt Njos (1697) — Ole (1735) — Hans (?) — Solveig (1784).

46 b. Ingemardt Njos (1697—1787) — Hans (gift 1756) — Erik (1756) — Hans (1781) — Hans (1810) — Brita (1851; gift 1882) — Jens (1883).

46 c. Ingemardt Njos (1697) — Hans (gift 1756) — Erik (1756) — Amund (1795) — Erik Henjum (1834) — Amund (1856) — Barn (1885—1898).

47. Ole Horpdal (1677—1749) — Iver Skarestad (1708—1752) — Ole (1738—1787) — Iver (1780-årene; gift 1810) — Ole (1823) — Iver (1857).

48. Jens Henjum (1759) — Lars Husebøe (1781) — Sjur (1826) — Lars (1857) — Barn (1879—1892).

Så kommer en gruppe fra Meldalen.

49. Ole Jerpstad (1690) — Rasmus (1723—1800) — Ole (1756) — Rasmus (1796).

50. Ole Steigen (1745) — Erik (1772) — Arnt (1805) — Valborg (1847).

51. Sjur Løkken (1641?) — Rasmus (1682) — Rasmus (1716—1783) — Rasmus (1754—1813) — Ole (1799) — Barn (1830—1840).

52. Erik Kalstad (1711—1757) — Anders (1755) — Erik (1786) — Anders (1815) — Sivert (1843) eldst og Mette (1850) yngst.

53. Lars Kalstad (1714) — Erik Voldøien (1760) — Ole (1792) — Tølløv (1821) — Ole (1845) — Barn (1871—1885).

Denne gruppe er fra Rennebu.

54 a. Fredrik Horstad (1744) — Torger (1777) — Fredrik

[1] Kvinneledd tas i enkelte tilfelle med, nemlig når alderen ved ekteskaps-inngåelsen ikke viker synderlig av fra den normale blandt menn.

(1809) — Lars (1847) — Anders (1876) eldst; den yngste (1889).
54 b. Fredrik Horstad (1744) — Torger (1777) — Ole (1813) — Ingeborg (1841).
55 a. Rasmus Gorset (1682—1741) — Jon (1716—1772) — Rasmus (1743) — Barn (1782—1788).
55 b. Rasmus Gorset (1682) — Erik (1724) — Karen (1768; gift 1798) — Erik (1802) — Ellef (1828) — Ingeborg (1858) eldst og Erik (1864) yngst.
56. Mikkel Stavnam (1713) — Tord Jerpestad (1755) — Mikkel (1787—1858) — Gjertrud (1828; gift 1854) — Mari (1854).
57 a. Ole Hoel (1705) — Jon Gunnes (1730) — Ole (1758) — Jon (1791) — Ole (1817).
57 b. Ole Hoel (1705) — Jon Gunnes (1730) — Ole (1758) — Clement (1793) — Ingeborg (1821; gift 1846) — Mette (1847).
57 c. Ole Hoel (1705) — Jon Gunnes (1730) — Siri (1766; gift 1792) — Jon (1798) — Tore (1846) — Barn (1873—1877).
58. Erik N. Hoel (1686?) — Jon N. Hoel (1717) — Erik (1752) — Jon (1775) — Barn (1803—1827).

Til slutt kommer en gruppe fra Frosta.

59. Jonas Rygh (1759—1835) — Ole Moksnes (1789) — Jonas (1826) — Ole (1853).
60. Christoffer Viken (1730) — Colbanus (1765—1818) — Kristoffer (1800) — Jonas (1834) — Barn (1865—1872).
61. Gudmund Åtlo (1670—1758) — Peder (?) — Gudmund (1753—1818) — Gunder (1789—1861) — Bøje (1828—1879) — Gunner Kvarme (1861) — Barn (1889—1905).
62. Rasmus Stene (1722—1800) — Arnt (1760—1839) — Rasmus (1798—1866) — Johan (1831) — Rasmus (1865).

Som det vil sees, er det bare bondeætter som er tatt med, og først og fremst fra en tid da flere forstyrrende faktorer, som senere må tenkes å ha gjort sig gjeldende, ennu ikke hadde videre betydning.

Jeg har regnet ut at de 300 tilfelle som her er satt op, gir en gjennemsnittlig aldersforskjell mellem oldefar og sønnesønn på 102 år. For så vidt skulde altså den gamle regel om tre generasjoner på et århundre stemme godt.

Spørsmålet blir nu hvorvidt det er berettiget uten videre å føre dette tall over på sagatiden.

Visstnok må det understrekes at materiale av den art

som det her fremlagte, er det beste vi har, bedre enn embedsmannsslekter og ættledd fra det siste halvannet århundre. Likevel er det flere ting som gjør dets brukbarhet i det foreliggende tilfelle temmelig problematisk.

Det er bønder vi her har med å gjøre, mens det for sagatidens vedkommende er stormenn; at det betyr en meget vesentlig forskjell, ligger i dagen.

Vel er det så, at man utvilsomt må regne med en betydelig lavere gjennemsnittsalder for de gamle høvdinger enn for bønder i det 17. og 18. århundre. En slik utregning av det norske antropologiske materiale fra jernalderen foreligger ikke; jeg har derfor vært henvist til de opgaver som H. A. Nielsen har gitt over danske skjelett-funn. Efter dette skulde den gjennemsnittlige alder for voksne menn (d. e. fra 20 år) bli ca. 40 år. Tallet bygger på 79 individer.[1]

Det tilsvarende tall — bygget på 160 individer — fra den ovenfor gjengitte liste er ca. 63 år. Det er således en ganske betydelig forskjell vi her har å gjøre med.

Men på den annen side må det betones, at mens bøndene var henvist til én kvinne, stod sagatidens stormenn i denne henseende ganske anderledes ubundet. Avstanden mellem deres eldste og deres yngste barn kunde derved bli så meget større.

Én ting karakteriserer det materiale som her er lagt frem: det er påfallende få parallelle ættlinjer, få barn

[1] Prof. Dr. H. A. Nielsen, Fortsatte Bidrag til vort Oldtidsfolks Anthropologi. De siste 6—7 års Skeletfund fra Stenaldersgrave og særligt de sidste 10—12 års Skjeletfund fra Jernaldersgrave, Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1915, s. 275—370; tabellene s. 328—346. Jfr. også hans Yderligere Bidrag til Danmarks Stenaldersfolks Anthropologi, Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1911, s. 81—205, hvor det blir gitt en tabell over stenaldermaterialet. Den gjennemsnittlige alder for voksne menn er her ca. 37 år; tallet bygger på 176 individer.

som vokser op. Holder vi oss til de slekter hvor det er flere rekker, vil vi komme sagatidens forhold nærmere; forskjellen i alder mellem folk av samme slektsledd faller da i øinene.

Erik Romås er født 1677 (nr. 2), hans barnebarns barn 1785, 1791, 1794 og 1810, altså 108, 114, 117 og 133 år efter ham.

Engebret Flyen er født 1685 (nr. 5), hans barnebarns barn 1787, 1801 og 1804, altså 102, 116 og 119 år efter ham.

Lars Mork er født 1722 (nr. 6), hans barnebarns barn 1826, 1832 og 1845, altså 104, 110 og 123 år efter ham.

Hans Høye er født 1691 (nr. 23), hans barnebarns barn 1800 og 1825, altså 109 og 134 år efter ham.

Hans Nordrum er født 1666 (nr. 24), hans barnebarns barn 1769 og 1780, altså 103 og 114 år efter ham.

Lars Nordrum er født 1700 (nr. 24), hans barnebarns barn 1789, 1803, 1806 og 1823, altså 89, 103, 106 og 123 år efter ham.

Siur Slovarp er født 1670 (nr. 38), hans barnebarns barn 1759, 1761, 1762, 1778, 1781 og 1787, altså 89, 91, 92, 108, 111 og 117 år efter ham.

Gullik Nordrum er født 1704 (nr. 38), hans barnebarns barn 1791, 1805, 1808, 1819 og 1827, altså 87, 101, 104, 115 og 123 år efter ham.

Jørgen Bøe er født 1642 (nr. 41), hans barnebarns barn 1735, 1765 og 1786, altså 93, 123 og 144 år efter ham.[1]

[1] Halvdan Koht, NHT, 5. R. VI, s. 160 fg., har gått gjennem noen ætter fra nyere tid, den ene efter foged Jens Holmboe, født 1752. «Av sonsønene til futen Holmboe var det 18 som fekk vaksne søner, og dei elste av desse i kvar flokk var fødd i åra 1852—1876 (ein einskild i 1888). Fråstande frå langgodfaren var soleis 100—124 år. I so stor og mangment ei ætt tykkjer eg dette er eit merkeleg samsvar med den regelen eg har gått ut ifrå». Men nu sier jo Koht at han her bare har tatt med «*dei elste i kvar flokk*»; de andre burte vel også høre med i en slik undersøkelse. Den undtagelse han setter op — fra 1888 — er altså født 136 år efter oldefaren, skjønt vedkommende hører med blandt de eldste. Selv om Koht bare hadde funnet en avstand på 100—124 år fra oldefaren, synes jeg dette tydelig viser hvor usikkert grunnlag disse ættledd er å bygge på.

Dernest har Koht gått ut fra «dei fem sønene til futen Holmboe, og set etter når elste sonsonssonen til kvar ein av dei er fødd». Han gjør uttrykkelig opmerksom på, at det også her bare er tale om de *elste* sønnesønns sønner i hver barneflokk. «For 23 sonsonssøner var fråstande til langgodfaren 83—118 år».

Endelig går han ut fra en mann av bondeætt, Gunleik Gruda, født i 1754. Av hans sønnesønnssønner var «den

Det viser sig her at folk med samme oldefar kan være født med mange års mellemrum; av den grunn er det en meget betenkelig sak å bygge op kronologi på grunnlag av ættledd, særlig når vi har så få eksempler å holde oss til, som tilfelle er for sagatidens vedkommende. Det middeltall som fremkommer når vi regner med 300 oplysninger, kan ikke uten videre overføres og benyttes på de kongerekker som fins i sagaene. Deres tall når knapt op i 5, og vi skal straks komme tilbake til den verd hver enkelt av dem har.

I sin avhandling i Hist. Tidsskr. sier Halvdan Koht: «Sjølvsagt kan det i slikt aldri være tale um *prov*. Men når rekninga i alle dei tilfelle der vi har høve til å nytte ho, fører til same endelykta, då gjev ho i minsto ei rettleiing som vi ikkje skal slå vrak på.»

For mig står det som vi må slå vrak på den. Regningen med tre ættledd på århundret kan ofte stemme forbløffende, slik vi ovenfor så. Men fordi vårt kjennskap er så mangelfullt, fordi vi ikke er i stand til fullt ut å overse alle de faktorer som her spiller inn, fører denne metode ikke frem, den gir ikke noe fast grunnlag å bygge på.

«Den som vi i denne samanhengen har minst nytte av for tidrekninga, er den elste sonen, *Eirik Blodøks*. Han fall i 954, og vi kann på ein slump rekne at han då var 60 år gamal, — det er vanskeleg å tenke seg han

elste fødd i 1853, 99 år efter langgodfaren, og elles er *elste* (uthevet av mig) sonsonssonen i kvar syskenflokk fødd i åra 1856—1900. Den yngste av desse kom soleis 146 år etter langgodfaren; men dei elleve av dei tolv det her er tale um, var fødd i åra 1853—1877, soleis berre 99—123 år etter langgodfaren. Denne prøva gav då òg eit rett godt resultat». Jeg kan ikke finne at resultatet er godt, så meget mere som det materiale Koht legger frem her ikke er fyldestgjørende, siden det bare omfatter de eldste sønnesønnssønner.

eldre . . . Um vi reknar at han var fødd umlag 895, so kjem endå sønene noko seint. Men set vi so upp etter einannan desse tri ættledene: Harald Hårfagre — Eirik Blodøks — Gorm Gamle og Harald Gråfeld, so vilde fødes-åre for Harald Hårfagre falle so umlag 865, i minsto ikkje tidlegare.»[1]

Den forutsetning Koht her går ut fra som oplagt, at Eirik Blodøks var Harald Hårfagres eldste sønn, holder imidlertid neppe stikk.

Historia Norwegiæ begynner sin fortegnelse over kong Haralds sønner slik:[2] «*Primogenitus Ericus, qui cognominatus est blothoex. Secundus Hacon, quem Adalstanus rex Anglorum sibi in filium adoptavit*». For Håkons vedkommende v e t vi at denne oplysning er rent feilaktig; det er imidlertid tydelig hvorledes forfatteren er kommet til sitt resultat: Håkon Adalsteinsfostre fulgte efter sin bror Eirik som overkonge i Norge, derfor måtte han også være like efter denne i alder; fordi Eirik arvet makten i Norge efter sin far, var han den eldste. Det er almindelige tronfølgerprinsipper som her uten videre er ført over på Harald Hårfagres sønner. Men med kjensgjerninger har de i dette tilfelle intet å bestille.

Ágrip (sp. 3) og Fagrskinna (s. 19) har helt likelydende meddelelser på dette punkt, idet det i begges fremstillinger heter: «*Var Æirikr bloðœx i œllzta lage suna hans, en Hacon i yngsta lage*». Her er ikke Eirik lenger den eldste i rekken, skjønt han ennu hører med til den eldre halvdel.

Snorre har også gitt avkall på denne utvei, og setter Eirik som en av de yngste blandt Haralds sønner. Han

[1] Innhogg etc., s. 41—42. De følgende citater er hentet fra s. 42 fg., hvor annet ikke er bemerket.
[2] Monumenta historica Norvegiæ, s. 104.

har en bestemt grunn til dette. I Heimskringla (I s. 127) blir det fortalt: «Svá segja menn, at þá er Haraldr konungr fekk Ragnhildar ríku — datter av kong Eirik av Jylland, mor av Eirik Blodøks —, at hann léti þá af IX konum sínum; þess getr Hornklofi:

> Hafnaði Holmrýgjum
> ok Hǫrða meyjum
> hverri enni heinversku
> ok Hǫlga ættar
> konungr enn kynstóri,
> es tók konu danska».

Finnur Jónsson oversetter denne strofe slik:[1] «Han brøt med de holmrygske kvinner osv.» Magnus Olsen sier[2] at det her «er tale om kvinder af forskjellige norske stammer, som Harald Haarfagre vragede (*hafnaði*, ikke «forskjød»).» Halvdan Koht uttaler sig i samme retning som Magnus Olsen, men mere utførlig:[3] «Det er dette verse som har gjeve upphave til forteljinga um at kong Harald var gift med mange — sume segjer ni — koner på ein gong, og at han sende dei ifrå seg då han fekk Ragnhild. Og mange granskarar trur på dette den dag i dag. Det er for di dei tek det orde som eg her har umsett med at «han vanda». (*hafnaðe*), i meininga «forstøytte, sende ifrå seg». Men eg kann ikkje skjønne at det skal vere naudsynt; det treng då ikkje ligge meir i orde enn det vi kann meine med å «slå vrak på», og sjølve ordlage i verse synes meg stri imot å legge noko meir i det, — Harald var soleis vel ikkje på fyrehand gift med «kvar

[1] Den norsk-islandske Skjaldedigtning, ed. Finnur Jónsson, B I, s. 24, v. 14.

[2] Magnus Olsen, Heidersskrift til Marius Hægstad, Oslo 1925, s. 33.

[3] Halvdan Koht, Norske dronningar, Syn og Segn, 1926, s. 92.

ei heidmarksk møy»! Dessutan er det vel tvilsamt um gifte koner eller kanskje friller kunde på gamalnorsk bli kalla «møyar». Eg held meg difor til den meininga at Harald hadde ikkje andre koner då han gifte seg med Ragnhild frå Danmark.»

Som jeg senere i denne avhandling skal komme tilbake til, v e t vi at Eirik Blodøks falt i 954. Likeledes lar det sig med visshet avgjøre at slaget i Hafrsfjord har stått ca. 872. Er det nu rimelig at Eirik var over 70 år gammel da han døde i slag? Det må vi regne med hvis han var kong Haralds eldste sønn. — Ut fra disse sikre holdepunkter føres vi naturlig til den slutning at Eirik ikke kan være født i 870—880 årene, at hans fødsel snarere må settes til ca. 900. Men derved skulde det være avgjort at E i r i k i k k e v a r H a r a l d H å r f a g r e s e l d s t e s ø n n.

Halvdan Koht hevder at Hornkloves vers danner ophavet til sagnet om at Harald hadde så mange sønner. Dette sagn må i så fall ha sin forutsetning i at ordet «*hafnaði*» tolkes som «skilte sig fra». Snorre tyder uttrykket på samme vis. For mig står det som denne tolkning må være den rette. Harald må ha fått barn med forskjellige norske «hustruer» før han tok Ragnhild til ekte.[1]

[1] Av Hornkloves ord om at kong Harald «hafnaði . . . hverri enni heinversku» kan man ikke med Halvdan Koht slutte at han skulde være gift med «kvar ei heidmarksk møy». Uttrykket tyder på at Harald må ha hatt flere «hustruer» fra Hedmark, og at han skilte sig fra dem alle da han tok Ragnhild til ekte. — Med hensyn til det gammelnorske ord *mœr* betyr dette ifølge Lexicon Poeticum 1) møy, ugift kvinne; 2) d a t t e r og 3) h u s t r u. Ved den siste betydning føier Finnur Jónsson til: «Mulig betyder mær her blot «kvinde» i alm.». I Hugo Gerings Glossar zu den Liedern der Edda oversettes *mœr* på denne vis: 1) Jungfrau, Mädchen, T o c h t e r; 2) j u n g v e r h e i r a t e t e F r a u.

Det fremgår av det som her er sagt at jeg ikke kan følge Halvdan Koht når han vil bestemme Harald Hårfagres fødselsår på grunnlag av Eirik Blodøks og hans sønner. Det er da også å merke at Koht i dette tilfelle bare har tre ættledd å holde sig til, men fra sønnesønn til farfar lar det sig ikke gjøre å trekke slutninger av denne art. Jo færre generasjoner desto større blir feilkildene. —

«Den næste av Haralds-sønene, *Olav Digerbein,* har vi fleire ættleder etter: han var farfar til Olav Trygveson. No kann vi trygt rekne at Olav Trygveson var fødd umlag 965—970, og går vi derifrå hundra år tilbake, skulde vi ha fødes-åre for Harald Hårfagre, — soleis um-lag 865—870.

Når ein fylgjer sonerekka slik som vi har ho i den elste historiske kjelda, Historia Norvegiæ, kjem vi etter Eirik Blodøks og Olav Digerbein til *Bjørn Kaupmann,* og han er farfars far til Olav den Heilage. Denne kong Olav var fødd um-lag 995, og Bjørn Kaupmann skulde då være fødd hundra år fyrr, um-lag 895; han blir soleis nokolunde jamgamal med Eirik Blodøks og Olav Digerbein, og fødestida for far deiras, Harald Hårfagre, blir på nytt um-lag 865.»

Som ovenfor nevnt lar det sig lett avgjøre hvorfor Historia Norwegiæ setter Eirik og Håkon først blandt Haralds sønner. På tilsvarende måte er Olav Digerbein og Bjørn Kjøpmann satt som nr. 3 og nr. 4 i rekken fordi de to Olav'er nedstammet fra dem. Som den femte opfører samme kilde Sigurd Rise, fordi han angivelig var farfars far av Harald Hardråde. Men vi kan på slikt grunnlag ikke trekke noen som helst slutninger med hensyn til deres alder. Snorre lar dem da også komme langt ned, som nr. 8 og nr. 9 blandt kong Haralds sønner. —

«Same avvike kjem vi til, um vi prøver same reknemåten for *Ladjarlsætta*. Reknar vi tilbake frå den siste på manns-lina, Håkon Eiriksson, fødd kringum år 1000, so kjem vi til at farfar hans, Håkon Sigurdsson, skulde være fødd um-lag 935, og hans farfar att, Håkon Grjotgardsson, blir fødd um-lag 870. Men denne Håkon Grjotgardsson var just hjelpesmannen til Harald Hårfagre då Noreg vart samla, so her vinn vi ny stadfesting på at rikssamlinga ikkje kann ha gått for seg fyre umlag 900.»

Overfor denne ene liste, den eneste som blir stående igjen av de Koht anfører, kan det settes andre, som fører til et helt annet resultat.

Om Eyvind Skaldespiller heter det i Heimskringla og Egils saga at han var datterdattersønn av Harald Hårfagre. Samtidig må han ha vært omtrent jevnaldrende med Håkon Adalsteinsfostre. Jeg kan ikke finne, at «det skal sterk tru» til å si som Finnur Jónsson,[1] at det fins «ingen som helst grund til at betvivle rigtigheten». Håkon må i alle tilfelle ha vært en av Haralds yngste sønner, og da Harald blev en meget gammel mann, kan han godt ha fått barn i løpet av 50 år. Haralds datterdatter «måtte være født o. 890 eller ikke ret meget senere. Hendes moder måtte så atter være født o. 870 eller ikke ret meget senere. Dette passer, og passer *kun* til den alder, som Harald ifølge den isl. overlevering har.»

Selvfølgelig er det en mulighet for at denne beretning om Eyvind som datterdattersønn av Harald Hårfagre er feilaktig, men ingenting taler avgjort imot den, og derfor synes det som den må stå til troende. Når Koht understreker[2] «at den Halvdan jarl som skal

[1] Tidsregningen i det 9. og 10. årh., særlig hvad Norge angår NHT. 5. R. VI, s. 1 fg. Citatene fra s. 12.
[2] NHT. 5. R. VI, s. 156.

ha gift seg med denne dottera til kong Harald, er ein heilt ukjend mann som vi korkje veit ætt eller heimstad til», er dette visstnok et moment som ikke kan lates ute av betraktning, men det kan likevel ikke tillegges avgjørende vekt.

Om morsætten til Håkon jarl Sigurdsson forteller Snorre, at Ragnvald Mørejarls sønn Tore jarl den Tause var gift med Haralds datter Ålov. Deres datter Bergljot var Sigurd Ladejarls kone. Setter vi nu at Ålov var født ca. 870—875, Bergljot ca. 890—895, vil dette passe utmerket, men vel å merke *bare* med den kronologi sagaene har. Ut fra sin opfatning av disse ting hevder Koht,[1] at det her «blir eit urimeleg mishøve, og ein vil helst tru at heile forteljinga um at Håkon jarl ættas ifrå Harald Hårfagre berre er laga med tanke på å gjøre han «legitim», ættboren til rike.»

I Nóregs Konunga-tal heter det:[2] «Nu har jeg regnet op ti landsstyrere, som alle nedstammet fra Harald. Jeg har berettet om deres liv, slik Sæmund Frode fortalte.» Blandt dem som er nevnt er også Håkon jarl den Mektige, Eirik, Svein og Håkon Eiriksson. Sæmund må da ha gått ut fra at jarleætten hadde sammenheng med kongsætten, og det kan vel bare forklares på den vis som her er anført.

Disse ting utelukker ikke at Koht kan ha rett på dette punkt, men veier dog ganske tungt i motsatt retning.

Det er da ikke a b s o l u t t s i k k e r t at de to sist anførte tilfelle er fullt pålitelige; vi har ikke midler til å avgjøre det. Hensikten med å anføre dem er bare å vise at det kan reises nokså sterke innvendinger mot

[1] Innhogg etc. s. 43.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 578.

det siste av Kohts eksempler. Og selv om nu det blev stående urokket, hvad betyr da ett tilfelle i et spørsmål som det det her gjelder?

*

Ved siden av regningen med tre generasjoner på århundret, har Halvdan Koht også et annet grunnlag for sin kronologiske opbygning, nemlig de angelsaksiske annalers beretning om Eirik Blodøks i England.[1]

Eirik nevnes der første gang i 948: «I dette år herjet kong Eadred Northumberland, fordi folket der hadde tatt *Yryc* til konge». Han kan bare ha beholdt sin verdighet noen få måneder, for det blir uttrykkelig sagt at han samme år måtte flykte derfra. Neste år kom *Olaf Cwiran* (d. e. Olav Kvaran) og satte sig i besiddelse av makten i Northumberland. Ved år 952 oplyses det at «northumbrene fordrev Olav og mottok Eirik Haraldsson (*Yric Haroldes sunu*)». Endelig heter det under år 954 at Eirik blev drevet bort. Dermed forsvinner han også fra annalene. Fra annet hold vet vi at han døde i Cumberland samme år.

Om dette sier Halvdan Koht:[2] «*Eirik Blodøks* dukkar ikkje upp i England fyre 948. Straks fyre den tid må han då visseleg være jaga burt ifrå Noreg. Og sidan han etter alle meldingar ikkje var norsk konge meir enn i det høgaste 5 år, so skulde han ikkje ha vorte konge fyre ein gong mellom 940 og 945. Då fyrst skulde då Harald Hårfagre være død.» Like efter heter det videre: «Eg vil våge meg til å sette upp åre 945 for heimferda til Håkon».

[1] Two of the Saxon chronicles parallel, by Charles Plummer (and John Earle) Oxford 1892, s. 112 fg. Og Rerum Britannicarum medii ævi scriptores, XXIII, The Anglo-Saxon chronicle, London 1861, Vol. I, s. 213 fg.

[2] Innhogg etc. s. 45—46.

I avhandlingen i Hist. Tidsskr. har så Koht nærmere søkt å begrunne dette standpunkt, idet han ved hjelp av den northumberlandske historie vil vise at Eirik ikke kan ha kommet dit før 948.

Det kan ikke nektes at de norrøne kilders beretninger om Eirik Blodøks' ophold i England er temmelig forskjellige og innbyrdes avvikende. Men på to meget vesentlige punkter stemmer de alle overens. For det første sier de at Eirik kom over mens Æthelstan, sagaenes Adalstein, Håkons fosterfar, var konge i England. Hans regjeringstid omfatter årene 925—939. For det annet oplyser de at Eirik fikk land å styre på den engelske konges vegne.

Historia Norwegiæ sier:[1] «*Toti Northimbriæ comes præficitur*», han blev satt til greve (jarl) over hele Northumberland.

I Ágrip (sp. 18) heter det: «*Hann þa af konunginom iarls riki á Norþimbralandi*».

Fagrskinna (s. 26) oplyser: «*Feck Aðalsteinn Eiriki kononge at friðlannde oc ivirsocn Norðumbraland*».

Egils saga (kap. 59) sier: «*Aðalsteinn konungr feck Eiríki til forráða Norðimbraland, en hann skylldi vera landvarnarmaðr Aðalsteins konungs firi Skotum ok Írum*».

Snorre meddeler i Håkon den Godes saga (Hkr. I s. 169 fg.): «*Eiríkr konungr tók Norðimbraland at halda af Aðalsteini konungi ok verja þar land fyrir Danum ok ǫðrum víkingum*».

Theodricus monachus sier bare:[2] «*Ericus ad Angliam navigavit et a rege honorifice susceptus ibidem diem obiit*».

På denne måte skulde det ikke bli noen motsetning mellem de oplysninger som fins i norrøne og angelsaksiske kilder.

[1] Mon. hist. Norv. s. 106.
[2] Mon. hist. Norv. s. 7.

I 927 blev Northumberland lagt under England, idet Æthelstan jaget bort den konge som før rådde der, en mann av nordisk, vel helst dansk ætt. Helt til 939 lå denne landsdel under den engelske konge, og Æthelstan slog mynt i York i disse år. Han kunde med rette kalle sig «*rex totius Britanniae*».

Omkring 935 må Eirik være kommet over til England, og blev Æthelstans jarl. Northumberland var så vidt løst knyttet til det øvrige England, og lå så utsatt, at det måtte være naturlig for kongen å sette en jarl der.

Da så Æthelstan døde, satte den fordrevne konges sønn sig atter i besiddelse av Northumberland, og Eirik måtte flykte. Da han igjen kom tilbake var det for å gjøre sig til konge. Vi har bevart mynter med merket «*Eric rex*». Men dette kongedømme blev ikke av lang varighet. I den norrøne tradisjon så man det bare som herjingstog.

Sagaene lar det gå noen få år mellem Eiriks flukt fra Norge og hans død, mens det i virkeligheten gikk omtrent 20 år. Dette kan imidlertid ikke brukes som innvending mot den opfatning som her er gjort gjeldende. Om hans navne, Eirik jarl Håkonsson, som i 1015 drog over til England på Knut den Mektiges bud, vet den norrøne tradisjon å berette at han døde like efter. I samtidige kilder kan vi likevel følge ham helt til 1023. Det var naturlig for overleveringen, når den ikke hadde noe å berette om en mann, bare å bringe ham ut av verden.

Det synes da også å være overmåte urimelig at Håkon Adalsteinsfostre skulde opholde sig i England hele 6 år efter sin fosterfars død, slik Koht vil ha det til.

Jeg kan ikke finne at det her er noen grunn til å se en konflikt mellem det de norrøne kilder enstemmig

anfører, og annalenes oplysninger. De to beretninger lar sig på en utmerket måte forene. —

Resultatet av denne gjennemgåelse kan da bare bli, at grunnlaget svikter under den kronologi Halvdan Koht har søkt å bygge op. Jeg for min del kan ialfall ikke innrømme at hans bevisgrunner fører frem.

Det eneste vi da har å gjøre, er å vende tilbake til de oplysninger kildene gir. Spørsmålet blir om vi kan bygge på dem.

Den eldste norrøne forfatter er *Sæmund Frode*, Ares eldre samtidige. I kvadet Nóregs konunga-tal, som er skrevet omkring 1190, er hans kronologi bevart, hans liste over de forskjellige landsstyreres regjeringsår. Den er slik: Harald Hårfagre 73 år, Eirik Blodøks 5 år, Håkon Adalsteinsfostre 26 år, Harald Gråfeld 9 år, Håkon jarl 33 år, Olav Trygvason 5 år, Eirik jarl 12 år, Svein og Håkon 2 år, Olav den Hellige 15 år, Svein Alfivason 6 år, Magnus den Gode 12 år.

I det arnamagneanske håndskrift av Odd munks saga om Olav Trygvason heter det:[1] «Þat er sagt at i fyrstu er Haralldr hinn harfagri tok rikit at, þa var liðit fra þui er hann hof rikit C uetra oc XL vetra oc VIII vetr þar til er Olafr Tryggua son for or landi oc uestr til Englandz, þa er hann hafði einn uetr verit konungr i Noregi.»

Denne meddelelse må bygge på Sæmund Frodes kronologi. Odd munks 148 år svarer til 147 hos Sæmund. Det lar sig ikke avgjøre, hvad det er som forårsaker denne uoverensstemmelse på ett år, men den er så ubetydelig at den ikke betyr noe i denne forbindelse.

Fagrskinna sier (s. 243 fg.): «Ða er Haralldr Sigurðar sunr tok konongdom i Norege með Magnusi kononge frenda sinum, var liðit fra þui er Haralldr hinn har-

[1] Saga Olafs konungs Tryggvasonar er rita ði Oddr muncr, ed. P. Groth, Christiania 1895, s. 45 fg.

fagre hafðe andazk C vetra tolfrætt oc II vetr». Like i forveien oplyser denne saga (s. 216) at dette skjedde 16 år efter slaget på Stiklestad, da Magnus hadde vært enekonge i 10 år.

Ifølge Sæmund skulde det være 113 år mellem Magnus' ankomst til Norge og Harald Hårfagres død; forskjellen blir også her bare ett år. Det er da hevet over tvil at også denne meddelelse bygger på Sæmund Frodes oplysninger, hvad enten dette har skjedd direkte eller på grunnlag av Nóregs konunga-tal.

Efter dette skulde Harald Hårfagres død bli å sette til ca. 923, hans kongstids begynnelse ca. 852. Eirik Blodøks blir konge mellem 923 og 928, Håkon Adalsteinsfostre 928—954, Harald Gråfeld 954—963, Håkon jarl 963—996, Olav Trygvason 996—1001, Eirik, Svein og Håkon 1001—1015, Olav Haraldsson 1015—1030.

De angelsaksiske kilders oplysning om at Eirik Blodøks døde i 954 gjør det umulig å anta at Håkon Adalsteinsfostre falt samme år. Dette viser at Sæmunds kronologi ikke kan være korrekt.

Er den nu virkelig Sæmund Frodes? Eller rettere: er det sikkert at Sæmund på denne vis har regnet den enes regjeringstid for å begynne med den foregåendes død, at man derfor kan legge årene sammen?

Om Eirik Blodøks heter det i Nóregs konunga-tal: «Den kampdyktige Eirik var i det hele 5 år konge over landet (*vas vígfimr vetr at landi Eirekr alls einn ok fjóra*)». Nu kan det være at uttrykket «*einn ok fjóra*» er diktert av metriske hensyn, men det ligger likevel nærmest å anta, at det med dette menes at Eirik i a l t var konge i 1 + 4 år. Om Håkon Adalsteinsfostre blir det sagt: «Den kraftige Håkon rådde en stund (*hríð nokkura*) alene for kongedømmet. Den rylystne var ialt (*samt*) 26 år konge i landet».

Sæmund er bare benyttet i Konunga-tal til og med Magnus den Gode; oplysningene om de senere konger står da helt og holdent for forfatterens egen regning. Det skulde derfor la sig gjøre, på grunnlag av meddelelsene om disse, å få et inntrykk av hvorledes konungatals forfatter har gått frem.

Om Sigurd Jorsalfarer blir det sagt at han «rådde for riket i 27 år (*réð ágætr ok ellifu sextan vetr Sigurðr fyr ríki*)». Like før heter det imidlertid, at «tre folkekonger samtidig hersket over landet». Likevel kan således Sigurd omtales på denne vis. Ligger det ikke da også nær å regne med, at det i andre tilfelle kan være likedan? Når det derfor sies at «den kraftige Håkon jarl tok landet efter Haralds (d. e. Harald Gråfelds) fall, og fyrsten rådde for landet i 33 år», da har vi ikke lov til uten videre å slutte av dette, at Håkon jarl rådde for Norge i 33 år *efter* Harald Gråfelds død. Han kan efter Sæmunds opfatning like godt ha styrt en tid sammen med Harald, slik sagaene beretter om.

Fagrskinnas forfatter og Odd munk har misforstått Sæmund, og har derfor summeret de tall han gir. Men dette er ikke berettiget.

Det lar sig således ikke gjøre å sette op en tidsinndeling på grunnlag av de oplysninger som skriver sig fra Sæmund Frode. Like efter ham søkte Are Frode å gi en nøiaktig kronologi til den norske historie; han har vel funnet det nødvendig, fordi han på flere punkter kom til andre resultater enn Sæmund, fordi han hadde anledning til å kontrollere og korrigere den annens meddelelser. Det blir Are Frodes angivelser som av den grunn blir de viktigste og påliteligste. Spørsmålet er om vi kan nå til klarhet over Ares kronologi for Norges historie i det 9. og 10. århundre.

At Odd munk virkelig har misforstått sine hjemmels-

menn hvor det gjelder tidfestingen, fremgår av følgende sted:[1] «Þessir menn samþyckia þetta með þessum hetti Sæmundr hinn froði oc Ari hinn froði er huarstueggia sogn er trulig, at Hakon hafi styrt rikinu XXXIII uetr siþan er fell Haralldr grafelldr».

Da det nu er helt oplagt at Are på ingen måte har sagt dette, er det heller ingen grunn til å regne med at Odd her har rett for Sæmunds vedkommende.

De bevarte redaksjoner av Odd munks saga om Olav Trygvason er oversettelser av den tapte latinske original. Hvor det gjelder fastsettelsen av denne konges alder, sier den ene redaksjon:[2] «Þat finnz i frasogn Ara hins froða, oc eru þeir fleire er þat sanna, at Olafr Tryggua son hafi II uetr haft oc XX er hann com i land oc tok riki, en hann reð firir V netr». Den annen redaksjon beretter imidlertid,[3] at Are fastsatte Olavs alder til 32 år ved ankomsten til Norge. Ágrip (sp. 37) oplyser at «han hafþi VII uetr oc XX er hann com í Noreg», og Snorre regner på samme måte.

Hvilken av disse meddelelser vi enn velger, skulde altså i alle tilfelle Olav være født mens Håkon jarl rådde for Norge, men det er umulig. Det må være riktig som sagaene sier, at det var Gunhild kongsmor som søkte å ta livet av Olav like efter hans fødsel.

I Ares Íslendingabók (kap. 3) blir en hendelse tidfestet slik: «Þat vas LX vetra epter dráp Eadmundar conungs, vetre eþa tveim áþr Haralldr enn hárfagre yrþe dauþr, at tǫlo spacra manna». Like i forveien (kap. 1) har Are sagt at Eadmund døde i 870, hvilket stemmer med de angelsaksiske annalers angivelse. Har-

[1] Groths utgave, s. 45, kap. 25. Jfr. P. A. Munchs utgave av Stockholm-håndskriftet, Christiania 1853, s. 23.
[2] Groths utg. s. 44.
[3] Munchs utg. s. 22.

ald skulde da være død enten 931 eller 932. Endelig oplyser han: «Svá es sagt, at Haralldr være LXX vetra conungr oc yrþe átrøþr».

Efter Are Frode blir da Haralds regjeringstid å sette til årene ca. 862—ca. 932.

Íslendingabók gir også et annet holdepunkt, idet Olav Trygvasons fall settes til år 1000 (kap. 7).

Efter å ha berettet om Harald Gråfelds død, sier Snorre videre i Olav Trygvasons saga (Hkr. I s. 277): «Þá var liðit frá falli Hákonar Aðalsteinsfóstra XV vetr, en frá falli Sigurðar Hlaðajarls XIII vetr. Svá segir Ari prestr Þorgilsson, at Hákon jarl væri XIII vetr yfir fǫðurleifð sinni í Þrándheimi, áðr Haraldr gráfeldr fell».

I Flatøyboken heter det:[1] «En þa er Hakon jall var drepinn hafde hann jall uerit þrettan uetr ok XX fra þvi er Sigurdr jall faðir hans fell. En þa var Hakon halfþritugr, en nu skorti hann II vetr a sextugan er hann var drepinn». At dette sted skriver sig fra Are, fremgår ikke bare av indre grunner, men blir også i høi grad sannsynliggjort ved en meddelelse noe senere i dette verk. Denne fremstilling støtter sig til dels på Gunnlaugs arbeide, og om ham sies det,[2] at han «æina skrifat hafa sem hann hefir af sannordum monnum heyrt ok æinkannligazst hafa saman lesit þat er hann hefir fundit j bokum Ara prestz hins froda».

Det tyder da også på at dette skyldes Are, når det i Agrip (sp. 24) heter: «En Hocon iarl sat í riki XX uetr sítz Haraldr grafeldr fell». Under beretningen om

[1] Flat. I, s. 219.

[2] Flat. I, s. 511; jfr. A. Gjessing: Undersøgelse af Kongesagaens Fremvæxt, II. Ares og Sæmunds Tidsregning (Tillægshefte til Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1875), s. 6.

Harald Gråfelds regjeringstid taler Ágrip (sp. 21) om «Hocon iarl er þa uar iarl i Norege at foþorleif sinni». Antagelig må dette steds verbale overensstemmelse med en passus i det nettop gjengitte sted fra Heimskringla skyldes at begge verker har benyttet et verk av Are.

Angående Håkon Adalsteinsfostres styringstid råder det stor enighet blandt våre kilder.

Historia Norwegiæ har 27 år,[1] Fagrskinna (s. 47) har 26 år, Ágrip (sp. 12—13) visstnok 25 år, men muligens litt mere. Theodricus monachus[2] har 25 år, Sæmund 26 år. I Håkon den Godes saga (Hkr. I s. 208) sier Snorre at han var konge 26 vintrer efter at Eirik fôr fra landet.

Den samme overensstemmelse utmerker også beretningene om Eirik Blodøks . Historia Norwegiæ[3] gir ham 1 år, Ágrip (sp. 8) 2 år, Theodricus 2 år[4], Fagrskinna (s. 25—26) 2 år, Orkneyinga saga[5] 2 år, Heimskringla 2 år.

Endelig er alle uten undtagelse enige om at Olav Trygvason var konge i 5 år.

Av dette må det være tillatt å trekke den slutning, at Are har hatt disse meddelelser.

Are Frodes kronologi skulde da bli slik: Harald Hårfagre ca. 862—932. Eirik Blodøks ca. 932—934. Håkon Adalsteinsfostre ca. 934—960. Harald Gråfeld ca. 960—975. Håkon jarl ca. 975—995. Olav Trygvason 995—1000.

Spørsmålet er nu om vi har andre oplysninger som bekrefter det resultat vi på denne vis er kommet til. Jeg tror at så er tilfelle.

[1] Mon. hist. Norv. s. 106.
[2] Mon. hist. Norv. s. 9.
[3] Mon. hist. Norv. s. 105.
[4] Mon. hist. Norv. s. 7.
[5] Orkneyinga saga, ed. Sigurður Nordal, København 1913—1916, s. 14.

Snorre sier i Håkon den Godes saga (Hkr. I s. 173) på grunnlag av Orkneyinga sagas[1] fremstilling, at efter Eirik Blodøks' død styrte hans sønner «med sin hær nord til Orknøyene og tar sete der for en tid. Da var Torv-Einars sønn, Torfinn Hausakljuv jarl der. Eiriks sønner tok da under sig Orknøyene og Hjaltland og hadde skatter av dem; de satt der om vintrene, men fôr i vesterviking om somrene, og herjet da om i Skotland og Irland». Som støtte for denne beretning anfører Snorre noen vers av Glum Geirason; men ialfall gjelder det om ett av disse, at det taler om Eirik. Strofene har intet som helst med teksten å bestille.

Noe senere (s. 179 fg.) heter det videre at «de giftet Eiriks datter Ragnhild med Arnfinn, sønn av Torfinn Hausekljuv; da satte atter Torfinn jarl sig på Orknøyene, men Eirikssønnene fôr bort. Gamle Eiriksson var litt eldre enn de andre, men var likevel ikke fullvoksen. Da Gunhild kom til Danmark med sine sønner, fôr hun til kong Harald og fikk der god mottagelse. Kong Harald gav dem landinntekter i sitt rike, så store at de kunde vel holde sig og sine menn; han tok Harald Eiriksson til fostersønn og knesatte ham, og han fødtes der op i danekongens hird. Noen av Eirikssønnene fôr i hærferd såsnart de hadde alder til det, og avlet sig gods. De herjet om i Østervei».

Her sier altså Snorre at Harald Gormsson tok en av Eiriks sønner til fostring, og de eldre drog i viking såsnart de blev gamle nok til det. Men like forut er det sagt at Eiriks sønner slog sig ned på Orknøyene, og var der flere år, idet de stadig lå i viking om somrene.

Forklaringen er da at Snorre her har søkt å støpe sammen til en enhet to helt ulike beretninger, men dette har ikke lykkes ham.

[1] S. 14 fg.

Fagrskinna (s. 27) sier at «Torfinn Hausekljuvs sønn Håvard fikk kong Eiriks datter Ragnhild» — vel å merke mens Eirik ennu levde. Dette høres da også langt mere rimelig. Heimskringla sier (I s. 172) at da Eirik falt, blev også Torv-Einars sønner Arnkjel og Erlend drept, idet de var i Eiriks følge. Det ligger ikke nær å tro at Eiriks sønner efter dette skulde fordrive en annen av Torv-Einars sønner fra Orknøyene, for så efter en tids forløp atter å dra bort, idet Eiriks datter blev gift med jarlens sønn. Dette er den rene forvirring.

Noe lenger ute (s. 31) forteller Fagrskinna at Gunhild drog med sine sønner fra England over til Danmark efter Eiriks død. Der fikk hun land av Harald Gormsson, og denne tok Harald Eiriksson som fostersønn og knesatte ham, og han var stadig ved hirden.

Tilsvarende til dette sier Ágrip (sp. 18 fg.) at Gunhild, efter at Eirik Blodøks var falt, «drog til Danmark (*aftr* til Danmarcar) til kong Harald, som da var konge der. Hun opholdt sig hos ham med sine sønner inntil de blev fullvoksne menn (var þar meþ svnu sina til þess er þeir uǫro rausonir [d. e. rosknir] menn mioc sva at aldri).»

Historia Norwegiæ meddeler at Gunhild var datter av danekongen Gorm og Tyre, altså søster av Harald Gormsson. En av Eirikssønnene hadde da også sitt navn efter Gorm den Gamle, noe som viser at denne beretning er korrekt.[1]

Det stemmer utmerket med dette, at Gunhild søkte til Danmark med sine sønner, og at de fikk tilhold ved kong Haralds hird.

Eirik falt som ovenfor sagt i 954, og samme år har vel Gunhild fart til danekongen. Ennu var hennes

[1] Jfr. Halvdan Koht, Den eldste Noregs-historia etc., Gamalnorske bokverk nr. 19 (Oslo 1921), s. 35 anm.

sønner ikke voksne menn, så deres angrep på Norge kan ikke ha begynt med én gang. Men på den annen side er det naturlig å gå ut fra, at de så snart det lot sig gjøre, forsøkte å komme i besiddelse av det land de var arveberettiget til. Det skulde derfor passe godt at Håkon Adalsteinsfostre falt omkring 960. —

Av adskillig større betydning for bestemmelsen av kronologien er et spørsmål som knytter sig til Håkon jarls historie.

Som vi i det foregående har anført heter det hos Snorre: «Så sier Are prest Torgilsson, at Håkon jarl var 13 vintrer over sin farsarv i Trøndelag, før Harald Gråfeld falt».

Odd munk[1] oplyser at Håkon jarl drog med en hær til Danmark for å yde Harald Gormsson støtte i kampen mot keiser Otto — da Håkon i 13 år hadde vært herre i Norge. Fagrskinna sier det samme (s. 74): «A ðrettanda are rikis Haconar iarls como boð or Danmorku at iarlenn skylldi coma með hær at væita lið oc styrk Harallde kononge Gormssyni mote Otta kæisara».

Denne overensstemmelse på 13 år er så slående, at spørsmålet fortjener å undersøkes noe nærmere.

Sagaenes beretninger om Håkon jarl hører til de mest forvirrede i den gamle historiske litteratur i Norge og på Island. Fordi tradisjonen har knyttet Olav Trygvason til keiserens angrep på Danmark, er dette flyttet ca. 15 år ned i tiden, til omkring 987—992. Derigjennem blir imidlertid det hele forrykket.

Den tysk-romerske keiser *Otto II* (973—983) foretok i 974 et hærtog mot Danmark. Dette var visstnok fremkalt ved danske herjinger i Holsten. Når de norrøne kilder vil ha det til, at keiseren ved denne leilighet tvang Harald Gormsson til å la sig kristne, er dette

[1] Groths utg., s. 31, kap. 18; Munchs utg., s. 15, kap. 11.

ikke korrekt. Danekongen hadde allerede flere år i forveien gått over til den nye lære; sakseren *Widukind* gir en utførlig beretning om hvorledes det skjedde.[1]

Jeg tror at det ikke kan være tvilsomt at Håkon jarl ved denne leilighet blev herre i Norge, idet han tok Harald Gråfeld av dage under opholdet i Danmark.[2]

I Glum Geirasons Gráfeldardrápa heter det:[3] «Sendir fell á sandi / sævar bals at Halsi / (olli jǫfra spjalli) / orðheppinn (þvi morði)». Efter Alexander Bugges oversettelse[4] skulde dette bli: «Den gavmilde høvding falt ved Hals på sandet (d. e. på stranden). *Fyrstenes ordsnilde samtalevenn voldte det mord.*»

Bugge sier i tilslutning til dette: «Som bekjendt har sagaerne en lang fortælling om at Haakon jarl, som var flygtet til Danmark, ved sine samtaler med kong Harald Gormsson og med Guld-Harald fik utvirket at Harald Graafeld blev indbudt til Danmark, og at Guld-Harald drog i kamp mot ham og dræpte ham. Den almindelige mening er vistnok at disse samtaler er uhistoriske. Slik uttaler ialfald Gustav Storm sig i sine utrykte forelæsninger». Men på grunnlag av Glums strofe hevder Bugge: «Vi tør tro, at det virkelig var Haakon jarl som stod bak og ved sine samtaler fik utvirket at Harald Graafeld blev indbudt til Danmark og overfaldt av Guld-Harald, som igjen blev dræpt av Haakon».

[1] Widukindi Res gestæ Saxonicæ. Editio quarta. Recognovit G. Waitz (K. A. Kehr). Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, s. 117—118.

[2] Jfr. Barði Guðmundsson, NHT. 5. R. VI s. 540 fg. Jeg understreker at denne avhandling var skrevet og innlevert til redaktøren av Hist. Tidsskr. flere måneder før Guðmundssons avhandling blev publisert.

[3] Skjaldedigtning, B I, s. 67, v. 9.

[4] Alex. Bugge, Skaldedigtningen og Norges ældste historie, NHT. 4. R. VI s. 185. Citatene fra s. 184—186.

For mig står det som den motsatte slutning er langt naturligere, og metodisk mere korrekt: tradisjonen er skapt senere, som et forsøk på nærmere å forklare versets knappe utsagn. At denne slutning er den ene holdbare, fremgår da også av en strofe i Einar Skålaglams Vellekla:[1] «Krigeren vendte ikke tilbake før han hadde hevnet sin far. Han fikk Hordekongens liv i sin makt». *Krigeren* er Håkon jarl, *Hordekongen* Harald Gråfeld. Det var Håkon som drepte Harald Gråfeld, noen «Guld-Harald» kjenner skaldenes kvad ikke noe til.

Efter dette skulde altså Håkon jarl i 974 eller 975 ha drept Harald Gråfeld, og derved tilrevet sig herredømmet i Norge — vel å merke som danekongens jarl.

Ifølge Are hadde Harald da været konge i 15 år; således føres vi også ad denne vei til ca. 960 for Håkon Adalsteinsfostres død. Samtidig passer det at Håkon jarl styrte i 20 år efter Harald Gråfelds fall, idet Olav Trygvason kom til landet i 995.

På denne måte skulde det da ha lykkes å gi et noenlunde fast grunnlag for Are Frodes kronologi. Vi har lov til å regne med den som pålitelig. —

II. *Utflytningen til Island.*

I Heimskringlas saga om Harald Hårfagre (I s. 125) sier Snorre: «Efter slaget i Hafrsfjord fikk Harald ingen motstand i Norge. Da var alle hans verste fiender falt, men andre var flyktet fra landet, og de var en stor mengde, for da blev store øde land bygd. Således Jämtland og Hälsingland, men de var tidligere delvis bygd av nordmenn. I den ufred da kong Harald søkte å legge alt land under sig i Norge, blev utlandene Færøyene og Island funnet og bygd. Da var det også stor

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 119, v. 13.

utferd til Hjaltland, og mange mektige menn rømte fredløse for kong Harald, og fôr i vesterviking; om vintrene holdt de til på Orknøyene og Sudrøyene».

Om dette sted sier Halvdan Koht:[1] «Hele denne skildringen er en eneste anakronisme. Hver eneste en av alle disse norske utbygdene var funnet og mer eller mindre bygd av nordmenn før Harald Hårfagres tid. Det eneste som det går an å disputere om, er utvandringen til Island».

Jeg synes det er noe sterkt å si at hele denne skildringen er en eneste anakronisme, all den stund Snorre innskrenker sig til å si at av alle disse utbygder, var det Færøyene og Island som nu blev *funnet* og bygd. Om Jämtland og Hälsingland heter det uttrykkelig, at det var litt nordmenn der før; Hjaltland, Orknøyene og Sudrøyene omtales som steder vikingene kjente fra gammelt av.

Koht sier videre: «Hovedsaken er at utvandringen til Island er et naturlig framhald av den utvandring til Vesterhavs-øyene som hadde vært i gang fra tidlig i det 9de årh.» Allerede i 1906 hevdet Yngvar Nielsen, i en avhandling i Hist. Tidsskr. om Harald Hårfagres historie[2] en tilsvarende opfatning: «Uroen var kommen i Folket. Den havde grebet Sindene. Saa drev den mange bort. Men denne Bevægelse var en langvarig Proces, der havde foregaaet længe, forinden Island var fundet og kjendt. Islands Opdagelse gav blot Strømmen en anden Retning. Først havde de, som var grebne af den store Bevægelse, søgt ud til de keltiske Lande i Vest for Nordsjøen, hvor et nyt, norsk Befolkningselement kom ind og for en Tid blev det herskende. Vikingernes gamle Veie var kjendte. Havet gjennem-

[1] Innhogg etc., s. 99.
[2] 4. R. IV s. 1—80.

søgtes. Det var en Tid, der havde spredt norske Skibe ud over de nordlige Have — en Tid for en almindelig *landaleit*, som den ellers ikke kan paavises, og det var denne, som gav Anledning til, at Island blev fundet» (s. 25—26).

Ved å gå igjennem Landnámabóks oplysninger om de menn som bygde Island, kom Yngvar Nielsen til det resultat, at det her bare for et fåtalls vedkommende uttrykkelig blev anført at de drog fra Norge som en følge av Harald Hårfagres *ofríki*.

«Først møder her (d. e. i Landnámabók) de Tilfælde, i hvilke det heder om dem, at de reiste ud, alene fordi de havde Lyst. Grunden har altsaa alene været den urolige Vandretrang, som var kommen dem i Blodet. I vore Dage, da vi kjender den sterke Magt, der ligger i Amerikafeberen, lader saadanne Følelser sig let forstaa» (s. 22).

Senere har Finnur Jónsson foretatt den samme undersøkelse pány.[1] Hos ham heter det om landnámsmennene: «Den rimeligste grund til at alle disse, eller dog flertallet af dem, søgte til Island og bosatte sig der, må antages at have været deres *fýsi*, «lyst og fri vilje». I mange tilfælde er der tale om brødre eller søskende eller slægtninge, der rejser, enten samtidig eller til forskellige tider. Den ene har trukket den anden efter sig, ganske som tilfældet så ofte er i nutiden, hvor der er tale om udvandringen til Amerika» (s. 23).

Denne opfatning støtter Finnur Jónsson ikke minst på en uttalelse i Sturlunga sagas innlednings-avsnitt, hvor talen er om Geirmund Heljarskin: «Det er somme menns tale, at Geirmund drog til Island på grunn av

[1] Norsk-islandske kultur- og sprogforhold i 9. og 10. årh... (Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Hist.-filol. Meddelelser, III, 2) København 1921.

kong Haralds *ofríki*. Men jeg har hørt fortelle, at på den tid da brødrene kom fra vesterviking, var det en almindelig opfatning, at ingen reise blev ansett for å være mere berømmelig enn den å fare ut til Island (væri sem mest orð á, at engin þotti vera frægðarfǫr meiri en fara til Íslandz)». Om dette sted sier han nemlig i sin ovenfor anførte bok (s. 21): «Det er ret karakteristisk og værd at lægge mærke til, hvad der her står . . . Jeg finder, at det her angivne alternativ er særdeles træffende, og at der derved er angivet en langt sandere bevæggrund, og *for det overvejende antal*[1] den eneste sande.»

Jeg kan ikke finne at dette virkelig er noen forklaring. Så vel Yngvar Nielsen som Finnur Jónsson betrakter siste århundres utvandring til Amerika som en frukt av «eventyrtrang» alene. Dette er imidlertid bare å se tingenes overflate. Spørsmålet må selvsagt bli hvorfor en slik trang o p s t å r ? For trangen, den er ikke noe i sig selv, den er alene et produkt av ytre faktorer, og f o r h i s t o r i k e r e n g j e l d e r d e t å b r i n g e d i s s e f a k t o r e r p å d e t r e n e.

Når det på den tid da Geirmund og hans bror kom fra viking, blev betraktet som mest berømmelig å reise til Island, må dette ha en ganske bestemt grunn. Landnámabók sier om Geirmund: «*Þat segja vitrir menn, at hann hafi gǫfgastr verit allra landnámsmanna á Íslandi*», og videre at han var «*herkonungr, en átti ríki á Rogalandi*». En mektig mann som han, forlot ikke sin gård og sitt herredømme i Norge av «lyst og fri vilje». En helt annen sak er det, at det for ham selv og for den senere tradisjon, slik denne gjengis i Sturlunga saga, kunde t a s i g u t som om det hadde vært tilfelle. Da det gjaldt for ham å bli i Norge eller å dra ut til Is-

[1] Uthevet av mig.

land, var det i virkeligheten intet valg som forelå. Ifølge sine egne forutsetninger måtte han fare ut til det fremmede land, hvor friheten rådde, hvor han kunde leve videre som den høvding han tidligere hadde vært.

Tenker man således saken gjennem, viser det sig at Sturlungas uttalelse, så langt fra å svekke Landnámabóks meddelelse om at Geirmund fôr til Island «fyrir ofríki Haralds konungs», tvert om står i den beste overensstemmelse med denne fremstilling. Det var ikke ættefeider som fikk ham, en konge, en av de første menn i Norge, til å dra ut; siden han siste gang seilte fra Rogaland i vesterviking, må en avgjørende forandring ha funnet sted, og det var denne forandring som gjorde, at det plutselig var mest ærefullt å søke til Island. Harald Hårfagres enhetskongedømme var det nye moment som her blev bestemmende.

Are Frode forteller i sin Íslendingabók om utflytningen til Island (kap. 1): «Island bygdes først fra Norge i Harald Hårfagres — Halvdan Svartes sønns — dager, på den tid da Ivar, sønn av Ragnar Lodbrok, lot drepe Eadmund den Hellige, anglenes konge. Men det skjedde 870 år efter Kristi fødsel, slik det er skrevet i sagaen om ham. (Dette meddeler jeg) i henhold til oplysninger av (at ætlon oc tǫlo) min fosterfar Teit, den viseste mann jeg har kjent; han var sønn av Isleiv. Videre av min farbror Torkel Gelleson, som husket langt tilbake, og Tordis, som både visste mange ting, og var vel underrettet; hun var datter av Snorre gode. Ingolv het en norsk mann, som med sannhet sies å være reist derfra til Island, første gang da Harald Hårfagre var 16 år gammel, annen gang noen få vintrer senere». Like efter sier Are videre: «Det blev da stor utferd hit fra Norge, inntil Harald forbød den, fordi

han syntes det førte til lande-øding (af því at hǫnom þótte landauþn nema). Da blev de forlikt om, at hver mann som fôr hit derifra, og som ikke blev fritatt, skulde betale kongen 5 ører.»

Til dette knytter F i n n u r J ó n s s o n (s. 19) følgende bemerkning: «En ting i Ares beretning er vel værd at lægge mærke til — hvad der næppe tilbørlig er blevet fremhævet —, nemlig, at han intet ord har om, at Nordmændene forlod Norge på grund af Harald hårfagres færd eller t y r a n n i. Tværtimod, han omtaler blot en almindelig udvandring, som Harald først en rum tid efter dens begyndelse søgte at hindre eller formindske ved særlige foranstaltninger, som de, d. v. s. han på den ene, de som vilde til Island på den anden side, kom overens om; dette forudsætter forholdsvis f r e d e l i g e tilstande. Ti næppe havde udvandrerne, hvis de som Haralds svorne fjender vilde forlade Norge, behøvet at gå ind på nogen betingelser overhovedet».

H a l v d a n K o h t sier på samme måte (s. 100—101): «Are Frode antyder intet om at utvandringen var et ledd i kampen mot kongedømmet. Tvertimot har han en efterretning som peker i motsatt retning. (Ares ord om utvandrer-avgiften anføres). Her hører vi da om en fredelig avtale mellem konge og utvandrere.»

Are oplyser altså at det var en stor utferd (*fǫr manna mikel miǫc*) til Island, så stor at den truet med landeøding i Norge. Hvorfor drog nu folk i så stor mengde ut av landet? Det var vel neppe for sin fornøielses skyld, eller av «eventyrtrang» at store deler av landets befolkning plutselig vilde forlate det sted hvor de hørte hjemme, den jord og den gård de eide. Det var konkrete grunner som bestemte folkets holdning. Det som drev så mange ut kan da bare ha vært Haralds kongedømme.

Andre faktorer kjenner vi ikke til, har vi ingen som helst rett til å forutsette.

For så å hindre at landet skulde avfolkes, fastsatte Harald en utvandreravgift. Man må ikke her la sig føre vill av Ares uttrykksmåte. Når han sier at de blev forlikt om dette (*sættosc þeir á þat*), betyr dette bare at kongen gav påbud om at slik skulde det være. Landnámabók beretter om, at kong Haralds hevn nådde folk selv om de var kommet ut til Island. Han var den mektige og overlegne, derfor kunde det være forbundet med stor risiko å handle mot hans vilje.

Således har Are Frode en konkret oplysning om forholdet mellem Harald Hårfagre og utvandrerne, en oplysning som i virkeligheten har langt større verdi, enn almindelige bemerkninger om hans *ofríki* o. lign. Jeg tror da at dette sted hos Are sier noe helt annet enn det de to forskere legger i det. —

I Landnámabók (s. 8)[1] fins følgende interessante meddelelse: «De menn som kom ut senere (som ikke hørte med blandt de første landnåmsmenn), syntes at de som var kommet først hadde tatt for meget land (þótti hinir numit hafa of víða land er fyrri kómu). Kong Harald fastsatte da, at ingen skulde ta mere land, enn han kunde fare over på en dag med sitt skibsmannskap».

Om dette sier Finnur Jónsson (sm. st.): «En anden omstændighed tyder på, at der egentlig ikke var nogen særlig uvilje tilstede fra Haralds side, nemlig beretningen om, at han skulde have forligt landnamsmændene om, hvor stort et landområde på Island hver skulde tage i besiddelse. . . Dette forudsætter, at nybyggerne har lagt vægt på kong Haralds ord og at

[1] Landnámabók Íslands, ed. Finnur Jónsson, København 1925.

der fra deres side ikke var den uvilje, men kunde antage. Ingen som helst nødvendighed for dem forelå til at bryde sig det mindste om hans ord og bestemmelser».

Halvdan Koht (sm. st.) legger også stor vekt på, «at kong Harald gav forskrifter om hvorledes jorden på Island skulde bli delt mellem landnåmsmennene, forat det ikke skulde bli strid mellem de først komne og de senere utflyttere. Slikt viser utvetydig at landnåmsmennene på Island fremdeles regnet sig for Haralds undersåtter, og en oplysning av denne art er viktigere enn alle almindelige påstande». — Jeg er likevel ikke enig i denne opfatning.

Som vi i det følgende skal komme nærmere tilbake til, var en rekke av de første landnåmsmenn dradd til Island på grunn av Harald Hårfagres *ofríki*, av stridigheter med kongen. Det var de som hadde makten der, disse hans bitre fiender.

Da så kongen, en god stund efterat utflytningen til Island var begynt, ved en avgift søkte å hindre videre utferd, var det likevel mange som fôr fra landet, og de var vel ikke nettop Haralds gode venner.

For tross alt på en måte å binde de senere utvandrere til sig, var det at Harald begrenset landnåmenes størrelse. På den vis skulde eiendommene på Island bli jevnere fordelt; faren for at enkelte ætter skulde svinge sig op over de andre, og ved sin dominerende maktstilling bli farlige for det nye norske kongedømme, blev forebygget.

Det var likevel neppe i kraft av Haralds autoritet, at de rike og mektige landnåmsmenn avstod deler av sitt område til de senere ankomne, men snarere av hensyn til den indre fred på Island. En misfornøiet gruppe kunde søke tilknytning til den norske konge, og derved bli en trussel mot øens uavhengighet.

Ser man saken slik, og jeg mener at den ikke kan betraktes på annen måte, da lar det sig ikke gjøre å trekke vidtgående slutninger på grunnlag av dette sted.

At Koht tar feil når han sier at islendingene fremdeles regnet sig som kong Haralds undersåtter, gir Landnámabók et tydelig vidnesbyrd om. Det heter der (s. 134): «Une, sønn av Gardar, som først fandt Island, fôr ut med kong Harald Hårfagres råd. Han aktet å legge landet under sig, og kongen hadde lovet å gjøre ham til sin jarl . . . Men da folk fikk høre om hans (d. e. Unes) planer (en er landsmenn vissu ætlun hans) blev man arg på ham, og ingen vilde selge ham hverken kreaturer eller mat. Da kunde han ikke holde sig der (hvor han først hadde slått sig ned).»

Denne beretning er ikke til å komme forbi; den forteller mere om landnåmsmennenes forhold til kong Harald, til det kongedømme han hadde reist, enn alle resonnementsgrunner. Islendingene anerkjente ikke Harald som sin herre, det var derfor de hadde forlatt Norge. Derfor jaget de bort den mann som vilde berøve dem den uavhengige stilling de hadde ofret så meget for å opnå.

Endelig sier Finnur Jónsson (s. 19—20): «Vi ser tillige, at gode venner af ham (d. e. Harald) bosætter sig på Island som Ingimund d. gamle, der netop havde deltaget i Hafrsfjordslaget på Haralds side. Ja, hvad mere er, en stormand som Hrollaugr, søn af Haralds bedste ven, Ragnvald jarl på Møre, tog til Island «efter kong Haralds råd». Dette er egentlig talende nok».

Tilsvarende til dette sier også Halvdan Koht (sm. st.): «Landnámabók kan ennog fortelle om fire høvdinger som flyttet ut til Island etter kong Haralds råd».

Om den første, Ingimund, bemerker Finnur Jónsson

(s. 20, note): «Det var blevet spåt ham, at han skulde til Island, og det ved man hvad betød i gamle dage». Derved sier han altså like ut, at Ingimund står i en klasse for sig, at han derfor ikke har noen betydning i denne forbindelse.

Hvad nu Hrollaug angår, er det uomtvistelig at han var sønn av kong Haralds gode venn Ragnvald Mørejarl. Faren hadde imidlertid krenket ham, og Landnámabók (s. 141) meddeler, at «Hrollaugr fór þá til Haralds konungs ok var með honum um hríð, því at þeir feðgar kómu eigi skapi saman eptir þetta. Hrollaugr fór til Íslands með ráði Haralds konungs». Sammenhengen skulde på denne måte være klar. Av hensyn til det vennskapelige forhold mellem kongen og jarlen kunde ikke godt Harald ha Hrollaug hos sig, men bad ham i stedet å dra ut til Island. Dette måtte være en gunstig anledning for kong Harald til å få sendt en av sine egne menn ut til Island, for derved å motvirke den fiendtlige stemning som i almindelighet bestemte landnåmsmennenes forhold til Harald Hårfagre.

Det neste tilfelle er helt analogt med dette. Det oplyses nemlig (s. 87): «Þórhrólfr fasthaldi hét maðr ágætr í Sogni; hann varð ósáttr við Hákon jarl Grjótgarðsson ok fór til Íslands með ráði Haralds konungs». Håkon jarl var også kongens venn, derfor kunde ikke Harald ta under sin beskyttelse en mann som lå i strid med jarlen.

Den fjerde i rekken er Une Gardarsson, men som vi nettop har sett blev han sendt til Island med det mål for øiet å bringe øen inn under kong Haralds myndighet.

Dette vil da si, at det på ingen måte er berettiget å trekke slutninger av kong Haralds forbindelse med disse fire menn. Det forteller intet om hvorfor folk drog til Island, eller om kongens forhold til utvandrerne. —

Angående selve utflytningen til Island sier Halvdan Koht (s. 99 fg.): «Ingen har nogensinde falt på å nekte at det kan ha forekommet at en eller annen norsk høvding flyttet til Island for ikke å gi sig under kong Harald . . . Det som det gjelder om å skaffe bevis for, det er at Haralds kongedømme blev en ny og stor årsak til utvandring, og det beviset står det skralt med . . . Snorres fremstilling, at utvandringen skyldes det nye kongedømme, er påtagelig uriktig.»

De grunner hvorpå Koht bygger denne opfatning, har vi i det foregående drøftet en for en, og det viser sig at de ikke holder stikk.

Det gjelder da å vise at utflytningen virkelig har direkte sammenheng med Harald Hårfagres kongedømme.

*

Landnámabók (s. 10 fg.) beretter følgende: «Ketill hœngr hét ágætr maðr í Naumdœlafylki, son Þorkels Naumdæla jarls ok Hrafnhildar, dóttur Ketils hœngs ór Hrafnistu». Kjetil drepte kong Haralds trofaste venner Hildridsønnene, «en eptir þat réð Ketill til Íslandsferðar með Ingunni konu sína ok sonu þeira». Egils saga (kap. 23) sier om dette: «Fám vetrum áðr hǫfðu þeir Ingólfr ok Hjorleifr farit at byggja Ísland, ok var mǫnnum þá alltíðrœtt vm þá ferð. Saugðu menn þar vera allgóða landkosti.»

Efter dette oplyser Landnámabók videre: «Ketill nam ǫll lǫnd á milli Þjórsár ok Markarfljóts; *þar námu síðan margir gǫfgir menn í landnámi Ketils með hans ráði.* Ketill eignaði sér einkum land milli Rangár ok Hróarslœkjar, alt fyrir neðan Reyðarvatn, ok bjó at Hofi.»

Kjetil tok således i besiddelse hele det nuværende

Rangåvolde sýsla. Hans gård — *Hof* — har sitt navn av, at Kjetil der opførte et gudehus; denne gård blev centret for den religiøse kultus i egnen, samlingsstedet for befolkningen omkring. I alt blir det nevnt over 20 menn, «er lǫnd hafa numit í landnámi Ketils hœngs».

Det fremgår av dette, at Kjetil, som drog til Island som en følge av stridigheter med Harald Hårfagre, var blandt de absolutt første landnåmsmenn. Der han slog sig ned hadde ingen før tatt land i besiddelse. —

Om Geirmund Heljarskin heter det i Landnámabók (s. 70) at han drog til Island på grunn av Haralds *ofríki*. Først slog han sig ned på Skardstranden i Dala sýsla, men fant at forholdene der ikke var gunstige nok. «Geirmund fôr da nord til Strandene (Strandir) og tok der land vest fra Ryta-gnúp til Horn, og videre østover til Straumnes. Der bygde han fire gårder, en i Adalvik, som hans årmann stelte; den annen i Kjaransvik, og der sørget hans træl Kjaran for stellet; den tredje i vestre Almeningar, den passet hans træl Bjørn; den fjerde lå i Barðsvik, den stelte hans træl Atle, og han hadde 13 træler under sig. Men når Geirmund fôr mellem sine gårder, hadde han stadig 80 mann; han var meget rik på gods og hadde en mengde kreaturer . . . Noen sier at han også eide en gård i Selårdal i Geirmundstad i Steingrimsfjorden».

Det vidstrakte område som Geirmund tok i besiddelse, er et tydelig vidnesbyrd om at han kom ut til Island meget tidlig i landnåmstiden. —

«Ulv het en mann, sønn av Brunda-Bjålve . . . Han blev kalt Kveldulv. Torolv og Skalla-Grim var deres sønner. Kong Harald Hårfagre lot drepe Torolv nord i Åløst i Sandnes på grunn av striden med Hildridsønnene. Det vilde kong Harald ikke gi bøter for. Da gjorde Grim og Kveldulv et kjøpskib rede, og aktet sig til

Island, fordi de hadde der spurt til sin venn Ingolv. De la til havs ved Solunder; der tok de den knarr, som kong Harald hadde tatt fra Torolv, da hans menn nettop var kommet tilbake fra England, og drepte der Halvard Hårdfarer og Sigtrygg Snarfarer som hadde gjort det (er því hǫfðu valdit) . . . Nu gjorde de begge to sine skib rede for å dra til Island, og hver av dem hadde 30 mann» (s. 38).

Om Skalla-Grim blir det så videre sagt (s. 39): «Hann nam land útan frá Selalóni ok et efra til Borgarhrauns ok suðr alt til Hafnarfjalla, herað alt svá vítt sem vatnfǫll deila til sjóvar. Hann reisti bœ hjá vík þeiri. . . ok kallaði at Borg, ok svá kallaði hann fjǫrðinnBorgarfjǫrð. *Síðan skipaði hann heraðit sínum félǫgum, ok þar námu margir menn síðan land með hans ráði.*» —

«Þórólfr son Ǫrnólfs fiskreka bjó í Mostr; því var hann kallaðr Mostrarskegg . . . Hann fór fyrir ofríki Haralds konungs hárfagra til Íslands . . . Þórólfr siglði inn á fjǫrðinn ok gaf nafn firðinum ok kallaði Breiðafjǫrð. *Fjǫrðrinn var þá byggðr lítt eða ekki*» (s. 58). Det var han som bygde hovet der, og fastsatte de kult-regler folk siden fulgte. —

«Bálki hét maðr . . . af Sótanesi; hann var á móti Haraldi konungi í Hafrsfirði; eptir þat fór hann til «Íslands ok *nam Hrútafjǫrð allan;* hann bjó á Bálkastǫðum hvárumtveggjum, en síðast í Bœ» (s. 89). Disse gårder ligger så vidt langt fra hverandre, at det må være riktig at Bålke tok hele Hrutafjorden i besiddelse; han hadde m. a. o. et overmåte stort landnåm. —

«Ǫrn hét maðr ágætr; hann var frændi Geirmundar heljarskinns; hann fór af Rogalandi fyrir ofríki Haralds konungs; *hann nam land í Arnarfirði svá vítt sem hann vildi*» (s. 79). Det kan bare bety at han var den første som kom dit. —

«Eyvindr vápni ok Refr enn rauði bjogguz til Íslands af Strind ór Þrándheimi, þvíat þeir urðu missáttir við Harald konung. Refr varð aptrreka, ok lét konungr drepa hann, en Eyvindr *kom í Vápnafjǫrð ok nam fjǫrðinn allan frá Vestradalsá* ok bjó í Krossavík enni iðri» (s. 130). Hans landnåm omfattet således hele den sydlige del av fjorden.

Efter dette heter det videre: «Hróaldr bjóla var fóstbróðir Eyvindar vápna; hann nam land fyrir vestan Vestradalsá, dalinn hálfan, ok *Selárdal allan út til Digraness*». Han hadde altså hele landet langs nordsiden av Våpnafjorden. —

I Landnámabók fins det også meddelelser om folk som drog ut til Island tidlig i landnåmstiden, som en følge av stridigheter med Håkon jarl, Harald Hårfagres forbundne under erobringen av Norge.

«Þórir þursasprengir hét maðr; hann var fœddr í Qmð á Hálogalandi ok varð missáttr við Hákon jarl Grjótgarðsson ok fór af því til Íslands; *hann nam Øxnadal allan* ok bjó at Vatsá» (s. 115).

«Geirr hét maðr ágætr í Sogni; hann var kalladr Végeirr . . . Vébjǫrn Sygnakappi var elztr sona hans . . . Eptir andlát Végeirs varð Vébjǫrn ósáttr við Hákon jarl; því fóru þau systkin til Íslands . . . Vébjǫrn nam land milli Skǫtúfjarðar ok Hestfjarðar *svá vítt sem hann gengi um á dag ok því meirr, sem hann kallaði Folafót* (s. 84).

Om Ingimund den Gamle, som hadde kjempet på Haralds side i Hafrsfjord-slaget, men som var blitt spådd at han skulde dra til Island, heter det (s. 97) at han «*nam Vatsdal allan upp frá Helgavatni ok Urðarvatni fyrir austan*; hann bjó at Hofi.» Hans gård blev hedensk kultsted i dalen. At Ingimund var den første som kom til Vatsdalen, fremgår av det som berettes

om hans ledsageres landnåm; de tok hele egnen i besiddelse.

Ragnvald Møre-jarls sønn «Hrollaugr fór til Íslands með ráði Haralds konungs . . . Hann fór austr í Hornafjǫrð ok *nam land austan frá Horni til Kviár* ok bjó fyrst undir Skarðsbrekku í Hornafirði, en síðan á Breiðabólstað í Fellshverfi» (s. 141). Det er således et overordentlig vidstrakt landnåm Hrollaug hadde, og han solgte da også siden deler av det til menn som kom ut efter ham. Av meddelelsene om disse menns kjøp (s. 142) fremgår det, at han også hadde lagt under sig alt land omkring Hornafjordens indre del.

Ved siden av de menn som her er nevnt, gir Landnámabók også oplysninger om en rekke andre, som drog til Island på grunn av kong Haralds *ofríki*. Det gjelder om flere av disse, at de tok i besiddelse betydelige områder som før ikke var bygd. Tallrike vidnesbyrd peker da i én bestemt retning; disse utsagn er ikke til å ta feil av.

Nu sier imidlertid Halvdan Koht:[1] «Ein farbror til Helge Magre, Trond Mjoksiglande, blir det fortalt var med i Hafsfjord-slage, og endå kom han til Island «seint i landnåmstida». Dette siste svarar ikkje godt med den tradisjonelle tidrekninga».

Landnámabók (s. 24) sier at han «var í Hafrsfirði mót Haraldi konungi ok varð síðan landflótti ok kom til Íslands síð landnámatíðar». I en helt annen forbindelse fortelles det at Tronds far Bjørn døde (s. 117); «en er Þrándr frá andlát fǫður síns, þá sigldi hann *ór Suðreyjum* svá mikla sigling, at fyrir þat var hann kallaðr Þrándr mjǫksiglandi. En er hann hafði við erfð tekit, þá fór hann til Íslands.» Da Trond måtte

[1] Når levde Harald Hårfagre og sønene hans? NHT. 5. R. VI s. 166.

flykte fra Norge efter Haralds seier, var han altså dradd til Sudrøyene; først meget senere kom han til Island.

Det lar sig således ikke trekke noen slutning av beretningen om Trond, som skulde stride med det resultat vi ovenfor er kommet til. —

Koht sier så videre: «Endå verre er det med at Vebjørn Sygnakappe fór til Island for di han hjelpte ein islending, son til ein landnåmsmann, som hadde drepe ein hirdmann for jarlen Håkon Grjotgardsson; *dette er sjølvsagt reint umogleg.*[1] Slike ting syner at tidrekninga i Landnåmabok ikkje er heilt pålitande, og at ein ikkje bør tru altfor hardt på det ho fortel um den striden landnåmsmennene hadde med landsstyrarane i Noreg. Det var elles ikkje berre Trond Mjoksiglande som kom heller seint ut til Island, endå dei rømde for kong Harald; det same gjeld um Torstein Tjaldstøding, Geirmund Helskinn og ættfolke hans, og endå fleire kann vi ikkje gje noko nærare tidfesting for».

Det er mig absolutt ikke mulig å forstå, hvorfor det skulde være så rent utenkelig hvad Landnámabók beretter om Vebjørn (s. 83—84). «. . . Helgi fór til Íslands at vitja frænda sinna; hann kom í Eyjafjǫrð ok var þar þá albyggt . . . Um várit fór hann að leita sér bustaðar; hann fann fjǫrð einn ok hitti þar skutil í flæðarmáli; þat kallaði hann Skutilsfjǫrð; þar byggði hann síðan. Hans son var Þorsteinn ógæfa; hann fór útan (d. e. fra Island) ok vá hirðmann Hákonar jarls Grjótgarðssonar, en Eyvindr ráðgjafi jarlsins sendi Þorstein til handa Vébirni Sygnatrausta; hann tók við honum, en Védís systir hans latti þess. Fyrir þat seldi Vébjǫrn eigur sínar ok fór til Íslands, er hann treystiz eigi at halda manninn».

Like efter at Helge var kommet til Island drog søn-

[1] Uthevet av mig.

nen Torstein tilbake til Norge og drepte der jarlens hirdmann. Vebjørn lot ham få tilhold på sin gård og måtte derfor dra til Island. Det skulde da bare bli i høiden to år mellem Helges og Vebjørns ferd til Island. Intet er enklere og mere liketil; det er ingen grunn til å skape uoverensstemmelser der de slett ikke eksisterer.

Om Torstein Tjaldstøding blir det sagt (s. 17), at han «kom í Rangárós ok nam land at ráði Flosa fyrir ofan Víkingslœk ok bjó í Skarði enu eystra.»

Torstein drog til Island, fordi hans far ikke hadde villet betale kongen skatt, og av den grunn blev drept. Den mann som blev sendt for å hente skatten var en frende av kong Harald: *Þórormr ór Þrumu af Ǫgðum.* Før Torstein fôr ut til Island fortelles det at han «brendi Þórorm í Þrumu inni, ok hjú hans ǫll, en hjó búið í Þrumu».

Þruma er den nuværende Tromøy utenfor Arendal.

I Egils saga (kap. 19) heter det: «Þórer Þruma hét maðr. Hann var ármaðr Haralldz konungs. Hann réð firi búi hans í Þrumu; þat var mikit bú». Denne årmann omtales meget tidlig i sagaen, lenge før Torolvs død og Skalla-Grims ferd til Island.

Nu kan det ikke være tvilsomt at det i Egils saga og i Landnámabók er tale om en og samme gård. Tororm må altså ha overtatt bestyrelsen av den efter Tores død eller avskjed. Torstein drog m. a. o. til Island meget senere enn for eks. Skalla-Grim. Harald Hårfagres regjeringstid var meget langvarig; det er intet opsiktsvekkende ved at enkelte av dem som fôr fra Norge som en følge av stridigheter med kongen, kom til Island forholdsvis sent. Det er ingen grunn til av dette forhold å ville slutte til forvirring og motsigelse i Landnámabóks fremstilling.

At Geirmund ikke kom sent ut, gir hans store land-

nåm et tydelig vidnesbyrd om, slik vi i det foregående har sett. Hvad «ættfolke hans» angår, har vi likeledes nevnt at «Ǫrn, frændi Geirmundar heljarskinns nam land í Arnarfirði svá vítt sem hann vildi».

Halvdan Kohts innvendinger svekker da ikke de resultater vi er kommet til. Det synes hevet over tvil at Norges samling under Harald Hårfagre og utflytningen til Island er samtidige fenomener. Men en slik samtidighet kan ikke være tilfeldig, det må være en årsakssammenheng til stede. Det gjelder å bringe denne på det rene.

III. *Harald Hårfagres kongedømme.*

På Vestlandet kjenner vi en rekke kongsgårder fra den eldre sagatid. Først og fremst de fem som tilhørte Harald Hårfagre:[1]

Álreksstaðir, nu Årstad innenfor store Lungegårdsvann ved foten av Ulrikken.

Sæheimr, nu Seim i Alvesund herred på halvøen nord for Osterfjorden.

Fitjar, nu Fitje på Stord.

Ǫgvaldznes, nu Avaldsnes ved Karmsund.[2]

Utstein, hvor nu Utstein kloster ligger.[3]

Til disse fem kommer endel som først omtales under de følgende konger:

Egilssaga (s. 201) forteller at det på Eirik Blodøks' tid var en kongsgård på den lille ø *Herðla* ved nordvestre ende av Askøy.

[1] Heimskringla I s. 155; Egilssaga Skallagrímssonar, ed. Finnur Jónsson, København 1886—1888, s. 112.

[2] Magnus Olsen, Om Harald Haarfagres kongsgaarde, Maal og Minne, 1913, s. 66—72.

[3] Skjaldedigtning, B I, s. 23, v. 9.

Egilssaga (s. 131) oplyser videre at Eirik eide en kongsgård på *Atley*, nu Atløy i Sunnfjord.

I Heimskringla (I s. 201) blir det sagt at Håkon Adalsteinsfostre hadde en kongsgård hvor det heter *Birkistrǫnd* på øen Frei.

Flatøyboken (II s. 193) forteller at under Olav den Hellige lå en kongsgård «*j Folkrin*»[1], hvilket må være feil for *Fólskn*, nu Storfosna ved Trondhjemsfjordens munning.

Ialt har vi således vidnesbyrd om ni kongsgårder fra den eldste tid; sikkert er det dog ikke at de alle skriver sig fra Harald Hårfagres regjering. Noen av disse gårder var dessuten sikkert kongsgårder tidligere, men dette kan ikke gjelde for alles vedkommende.

Makt og besiddelse av jord hørte sammen. Den eneste måte erobreren Harald kunde bygge op sitt kongedømme på, var ved direkte å *eie jord*. Det er derfor naturlig, at han tok de mest centrale gårder, de som på hvert sted var størst og lå dominerende. Men på den måte kom det nettop til i særlig grad å gå ut over det gamle fylkesaristokrati. Harald opnådde derved to ting på én gang: å knuse de gamle ætter, og å kunne legge det samme faste grunnlag under sitt herredømme, som disse hadde hatt: jordeiendommer.

Med dette er vi imidlertid ikke kommet til bunns i det problem som har beskjeftiget så å si alle norske historikere, *tilegnelsen av odelen*.

Våre kilder gir følgende oplysninger om Haralds optreden efterat han hadde lagt Norge under sig.

I Snorres særskilte saga om Olav den Hellige (s. 4) blir det sagt: «Þa er Haralldr konungr heriaði land oc atti orrostur þa eignaðiz hann sva vendiliga allt land

[1] Jfr. J. Schreiner, Tradisjon og saga om Olav den Hellige, s. 109.

oc oll oðol. beði bygðir oc setr oc uteyiar eignaðiz hann sva markir allar oc alla avðn lanzens, voro allir buendr hans leigumenn oc landbuar».

I Heimskringlas Harald Hårfagres saga (I s. 104) heter det: «Haraldr konungr setti þann rétt alt þar, er hann vann ríki undir sik, at hann eignaðisk óðul ǫll ok lét alla bóendr gjalda sér landskyldir bæði ríka ok óríka».

Endelig blir det fortalt i Egilssaga (s. 12): «Haralldr konungr eignaðiz í huerju fylki óðul oll, ok allt land bygt ok íbygt, ok jamuel sjóinn ok votnin, ok skylldu aller búendr vera hans leiglendingar. Suá þeir er á morkina ortu ok saltkarlarner ok aller veiðimenn, bæði á sjó ok landi, þá voro aller þeir honum lýðskyllder».

Det kan ikke være tvilsomt at det er én og samme beretning vi har med å gjøre, i Egilssaga og hos Snorre. Mot denne opfatning står imidlertid en annen, representert av Fagrskinna.

Denne saga forteller (s. 34), at «Hacon (Adalsteinsfostre) gerir þat rað. at nefgilldis scatta. þa er Haralldr konongr faðir hans hafði lact a allt lanndit. let hann taca hit ytra með sio, oc vm Þrœndalog. oc leggia til skipa gǫrðar.»

Hvilken av disse to beretninger om og syn på odelstilegnelsen skal vi nu foretrekke?

Halvdan Koht har valgt skatte-teorien.[1] «Bønderne skulde rede «landskyld», heter det, og landskyld er det samme som bygslepenge, pakte-avgift, som leilændingen betaler. Men jeg tenker man fort kan bli enig om, at landskylden i dette tilfælde ikke er andet end en likefrem jordskat. Odelsbonden, som med stolthet kaldte sig «landsdróttenn», hadde været vant til at

[1] Det norske kongedømes utvikling, Samtiden 1900, s. 304—326; citatet fra s. 307.

kræve avgift av sine bygslemænd, — nu skulde han selv ha en «landsdróttenn» over sig og betale avgift av sin odelsgård. Vi kan ikke undres på at han kjendte dette hårdt . . . Nordmændene hadde endnu aldrig set i sit land et ordnet skattestell, og de følte skatten som et indgrep i sin personlige frihet, — det er en ganske naturlig ting i enhver ny statsdannelse.»

Hvor besnærende Kohts resonnement enn kan synes å være, tror jeg likevel ikke han har rett. Hvordan skulde Harald, som brøt landet under sig og jaget de gjenstridige bort, hvordan skulde han i praksis kunne gjennemføre en jordskatt i Norge? Tankegangen forekommer mig å være for abstrakt, for lite i overensstemmelse med de forhold vi må forsøke å tenke oss inn i.

Koht sier videre (s. 310): «Når Norges rike kaldes kongens odel (hans eign ok óðal er alt landit), så er det ikke landet, ikke jordområdet som menes, men riksstyrelsen. Kongen eier riksstyrelsen, det vil sige, han har rett til at kræve av folket alle nyttige tjenester, — hærpligt, tingpligt, skatter og alle andre tyngsler, som er nødvendige for styrelsen».

Dette er utvilsomt riktig hvor det gjelder de senere konger, men det forteller intet om Harald Hårfagre; en mann som Olav Haraldsson hadde odelsrett, arverett til Norge, men for Harald kunde ikke slike ting komme i betraktning. Det var han som la grunnen for de følgende kongers odelsrett, men selv var han erobrer, han la nytt land under sig.

Jeg finner det meget treffende hvad G. Gathorne Hardy sier om skatte-teorien i sin interessante bok om Norge:[1] «According to what seems to be the prevalent opinion among recent historians, . . . Harald simply

[1] The modern world, Volume III: *Norway*, by G. Gathorne Hardy, London, Ernest Benn Limited, 1925, s. 39.

imposed a land-tax, . . . but his contemporaries were unable to distinguish between this expedient and the more familiar ideas of rent for land and payment for the use of private property. Now the first thought that is suggested by such a contention is this: if none of Harald's contemporaries could distinguish between land-taxation and rent, why is it to be assumed that Harald was in any better case? In a land where the idea of a land-tax was unknown, even if Harald's main object was the collection of revenue, why should he not have based his claim upon conquest of the land, and a consequent right to rent and dues? Even if he had heard of such a foreign expedient as a land-tax, would it not be simpler for him to say, instead of purporting to introduce a foreign custom, «the land is mine, and you must all pay me for it»?»

I motsetning til Halvdan Koht har Edv. Bull foretrukket den tradisjon som Snorre og Egils saga har.[1] Han understreker (s. 490) at denne beretning «har en utpræget trøndsk karakter». Litt efter heter det videre (s. 491): «Trøndelagen blev erobret ved en allianse mellem de to sterkeste militære magtene i det gamle Norge, Vestfoldkongen og Håleygjajarlen, og seiren var her lettere, fortere og fuldstændigere end noget andet sted i landet. Kongen og jarlen har her åpenbart været så sterke efter erobringen at de kunde tillate sig hvadsomhelst, og det har forsåvitt sikkert været mulig for dem å gjennemføre en almindelig inddragning av eiendomsretten til jorden i fylkerne her.»

Det høres svært lite rimelig ut, at Harald skulde ha[2]

[1] Sagaenes beretning om Harald Hårfagres tilegnelse av odelen, NHT., 5. R. IV s. 481—492.

[2] I et senere arbeid skal jeg legge frem en utførlig begrunnelse for denne opfatning, og jeg mener det skal lykkes å vise, at Edv. Bull umulig kan ha rett på dette punkt.

optrådt på en egen måte i Trøndelag så meget mer som jeg mener det kan påvises at Trøndelag ikke kom under Harald på samme måte som Vestlandet.

Men det er engelskmannen Hardy som har gitt den virkelige forklaring (s. 40), den som stiller Haralds fremferd i den rette sammenheng: «Harald's policy may, as it seems to me, be summed up in the words, *he applied for the first time in Norway methods already in existence for dealing with a subjugated people in foreign lands.* This view is strengthened if we hold, with Professor (Alexander) Bugge, that the innovations were only introduced in the case of conquered districts, and did not apply to Harald's inherited dominions. This, it will be seen, is in strict accordance with the statement in *Heimskringla*».

Lenge før jeg leste Hardy's bok, og før jeg kjente hans opfatning på dette punkt, var jeg kommet til nøiaktig den samme mening om odelstilegnelsen som den han her fremsetter. At to uavhengig av hverandre — og ut fra forskjellig sammenligningsmateriale — arbeider sig frem til det samme syn, forekommer mig å være av ikke liten betydning for bedømmelsen av spørsmålet.[1]

Hardy gjengir (s. 35) en irsk kildes fremstilling av de nordiske vikingers optreden overfor den innfødte befolkning: Skatten og landskylden til de fremmede var så hård over hele Irland, fordi disse hadde sine konger i hvert distrikt, og under dem stod høvdinger; de hadde også en forvalter i hver landsby, en soldat i hvert hus, slik at ingen mann i Irland fikk lov til å hjelpe en gam-

[1] Hvad Hardy forøvrig sier om Harald Hårfagres kongedømme. er jeg for det meste uenig i. Han er tilbøielig til å stole for meget på sagaenes ord, og lar sig derfor visstnok av og til føre vel langt av enkelte uttrykk hos Snorre, som vi ikke godt kan feste lit til.

mel stakkar eller en venn med litt ku-melk eller noen hønse-egg, men han var tvunget til å avstå alt til de fremmede. Og selv om det bare var én ku som gav melk i huset, måtte ikke melken gå til et lite barn eller til en syk, men den skulde holdes til side for den fremmede soldat. Og man måtte ut med en unse sølv for hver nese, ved siden av den kongelige tributt hvert år; den som ikke var i stand til å betale dette, blev tatt som slave.

Skaldekvadene gir hist og her oplysninger om plyndringstog i fremmede land, som også er av stor interesse i denne forbindelse. Det var på grunnlag av dem, at jeg kom til dette syn på Harald Hårfagres fremferd.

Gutorm Sindre forteller i sin dråpa om Håkon Adalsteinsfostre:[1] «Skjold-føreren gjorde gautene skattskyldige (vann Gauta skattgilda).» Og om Olav Haraldssons vikingetog før han blev konge i Norge, beretter Ottar Svarte:[2] «Mennenes fører, du bragte Gotlands folk til å betale dig gull (komt gotneskum her at gjaldi)»; like efter heter det igjen: «De engelske menn maktet ikke å stå imot dig, navnkundige fyrste, da du krevde skatter (þars tókt við gjǫldum). Krigerne førte ikke sjelden gull til kongen (gunnar þollar guldut sjaldan dǫglingi goll). Kostelige ting hørte jeg stundom blev bragt ned til stranden».

Harald hadde ved arv makten i Vestfold og over Ringerike og Hadeland. Mot det indre av landet var det ætten før ham hadde utstrakt sitt herredømme. Visstnok var det rike og brede bygder den derved fikk i sin besiddelse, men i lengden kunde ikke det tilfredsstille. Hvorfor ikke?

Her må vi ha landskapsmotsetningene, de ulike

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 55, v. 4.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 269, v. 6 og s. 270, v. 11.

kulturgrupper i vårt land, for øiet. Oplandene hadde ligget utenfor den store gjæring som vikingetogene var; dengang som nu var det lite kontanter i det norske landbruk.

På Vestlandet stillet forholdene sig ganske anderledes; på sine gårder samlet aristokratiet vestens skatter; her hadde stormennene gull, kontanter.

Da Vestfold-ættens maktstilling vokste frem, måtte *lengselen mot vest* melde sig; *trangen til inntekter* måtte vende dens blikk mot Vestlandet.

På denne vis blir Harald Hårfagres verk også en vikingeferd. Hans kongedømme må ses i sammenheng med de norrøne og danske statsdannelser i Vesterlandene. De norske vikinger drog fra vestkysten til de rike og blomstrende land på den annen side av havet, og hentet kostbare saker med sig hjem; det kongedømme som vokste frem på Østlandet, søkte mot vikingenes hjemsted, for å ta fra dem det de hadde tatt i Vesten. Det var ingen «samlingstanke», ingen «nasjonal idé» som lå bak kong Haralds kamp.

Det var et fremmed land han la under sig, og han gikk frem overfor den undertvungne befolkning slik vikingene alltid gjorde. Begreper som «landsmenn» og «Norge» eksisterte ikke dengang; først gjennem hans innsats b e g y n t e de å få sin betydning.

I detaljer kan vi ikke avgjøre hvorledes folket i de erobrede distrikter blev behandlet. To ting måtte bestemme Haralds holdning: at han trengte inntekter, og at han vilde sikre sin nye makt. Det var derfor nødvendig å gå hårdt frem.

Nu ser vi klart hvorfor hans optreden måtte bli en ny årsak til utflytning fra Norge; vi undrer oss ikke over, at så mange drog ut til Island. Vi forstår at Harald måtte treffe forholdsregler for å hindre at landet blev liggende øde og avfolket.

I sin ovenfor nevnte bok om «Norsk-isl. kultur- og sprogforhold» (s. 23 fg.) har Finnur Jónsson gått igjennem Landnámabóks oplysninger, for å finne ut hvilke deler av Norge utflytterne kom fra. Tidligere har den samme undersøkelse været foretatt bl. a. av P. A. Munch og Yngvar Nielsen, og resultatet er for alles vedkommende det samme.

Disse fordeler sig slik:

Fra	Hålogaland	«godt og vel	15 sikre»
»	Naumdalen		6
»	Trøndelag	«henved	10 eller vel det»
»	Nord- og Sunnmøre		7
»	Romsdalen		3—4
»	Fjordene		10—12
»	Sogn		14—15
»	Hordaland	«henved	25»
»	Rogaland	ca.	10
»	Agder	«henved	15»
»	Vestfold		1
»	Telemark		3
»	Hallingdal		2—3
»	Valdres		1
»	Oplandene		2
»	Ranrike		2
		Tilsammen	125—130

Denne liste taler et tydelig sprog. Nettop de deler av Norge som Harald brøt under sig, viser det største antall utflyttere. Sammenhengen mellem Harald Hårfagres kamp og utvandringen til Island synes å ligge klart i dagen.

IV. *Harald Hårfagres efterfølgere.*

Snorre forteller at kong Harald ødela det verk han hadde kjempet for: han opstykket landet mellem sine sønner. Det er en temmelig omstendelig fremstilling Heimskringla gir av Haralds riksdeling (I s. 147 fg.), men den har ingen sammenheng med kjensgjerninger. Harald Hårfagre hadde ikke 20 sønner, slik Snorre hevder. Historia Norwegiæ[1] regner 16, og det er ennu altfor høit. Eyvind Finnsson sier i Hákonarmál[2] at kong Håkon hadde otte brødre i Valhall (þú átt inni hér átta brœðr). Vi tør da regne med at Harald Hårfagre hadde 9 sønner ialt.[3]

En avgjørende innvending mot Snorres beretning er det dernest at han gir Oplandene og Vikens sydøstlige del til sine sønner — mens det lar sig godtgjøre at så umulig kan ha vært tilfelle. Disse områder var ikke i kongsættens besiddelse da Haralds sønner levde.[4] — Fagrskinna forteller (s. 23) at da kong Harald blev gammel «let hann (Eirik) hæita konong, gaf hanum at stiorna hirð sina oc valld at skifta konongs malom oc dœma lanz logh».

Egilssaga sier (s. 198) at «epter andlát hans (d. e. Haralds) var deila mikil milli sona hans, þuíat Víkuerjar tóku sér til konungs Óláf, en Þrænder Sigürð. En Eiríkr felldi þá báða bræðr sína». I Fagrskinna (s. 24) heter det at «Æirikr let drepa Biorn Kaupmann, Olaf Digrbæin oc flæiri brœðr sina». En helt tilsvarende oplysning fins også i Ágrip (sp. 8—9).

Snorre (Hkr. I s. 151 fg.) lar Eirik drepe Bjørn Kjøp-

[1] Monumenta historica Norvegiæ, s. 104—105.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 59, v. 16.
[3] Jfr. Halvdan Koht, Den eldste Noregs-historia, s. 34 note.
[4] Denne påstand støtter sig på egne undersøkelser som ennu ikke er publisert.

mann mens Harald Hårfagre ennu levde; om det er riktig har vi ikke midler til å avgjøre. Sikkert er det ialfall at han ikke forteller ett ord om at kong Harald blev vred på Eirik på grunn av dette.

Et sikrere vidnesbyrd om at kong Harald stod på Eiriks side i kampen mot brødrene gir Jorun skaldmøys Sendibítr, hvor det blir sagt[1] at Halvdan Haraldsson erfarte kong Haralds hårde sinn («frák Halfdan spyrja herðibrǫgð Haralds ens hárfagra»). Ifølge Snorre (Hkr. I s. 152 fg.) sikter dette til et sammenstøt mellem Eirik og Halvdan — hvor kong Harald straks stilte sig på Eiriks side. Selv om Snorres fortelling på dette punkt er utspunnet av ham, synes det ikke å være tvilsomt at den delvis går tilbake på overleveringen.

Eirik satte Harald over sine andre sønner, han — og han alene — arvet riket efter sin far; derfor stod Harald ved Eiriks side i kampen mot de andre sønnene. Eirik var — som vi har sett — på ingen vis den eldste av Harald Hårfagres sønner, men én ting skilte ham ut fra alle de andre: han var dronning-født.

Hvorfor forskjøt kong Harald alle sine tidligere hustruer, for i deres sted å ta en dansk kongedatter til ekte? Det kan bare gis ett rimelig svar på dette: han vilde ha en legitim arving, han vilde ha en sønn som raket op over de andre ved sin høiere byrd.

Harald Hårfagre var erobreren; i de landsdeler han kjempet sig til hadde han eneveldig makt. Hans hårdhendte optreden hadde bare én hensikt: å styrke det nyreiste kongedømme. Men Harald nøide sig ikke med det: han måtte nødvendigvis også sørge for at erobringene blev holdt samlet efter hans tid. Derfor var det ham så maktpåliggende å få en verdig arving, en sønn som ikke gjennem sin morsætt var knyttet til en enkelt

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 53, v. 2.

del av landet og som derved kunde bli lederen av fylkesreaksjonen mot riksenheten.

Vi har da her et positivt bevis for, at kong Harald ikke kompromitterte sitt eget verk ved å stykke landet op. For å undgå at så skulde skje ved hans død, tok han Ragnhild til ekte. Han innsatte Eirik som konge, ingen av de andre. Eirik blev gift med Gunhild, danekongen Gorms datter, Harald Gormssons søster. Det ligger en stor tanke bak dette: *rikstanken* vokser frem. Den blev båret oppe av idéen om et *enekongedømme.*

Fagrskinna (s. 24) forteller om Eirik: «Þat var mal margra manna, at hann myndi vilia œyða brœðrom sinum, oc raða æinn konongdomenom oc hæfia sva sunu sina til rikis æftir sinn dag, oc varð hann ovinsæll firir þat við alla alþyðu».

Her er klart uttrykt hvad det hele dreier sig om. Når Eirik drepte sine brødre, var det fordi disse, som representanter for den lokale reaksjon rundt omkring i landet, betegnet den største trussel mot enhetskongedømmet. Mot disse stod Harald og Eirik. Man gav ham tilnavnet *Blodøks*, fordi han gikk hårdt og grusomt frem mot sine brødre. Det lå hat og hån i navnet.

Men for den som vil se Norges historie i perspektiv, i sammenheng, er Blodøks et hedersnavn. Det var bygde-interesser, folk som holdt fast ved den gamle ordning, som stod mot enekongedømmet — *de* satte betegnelsen på ham, fordi de naturlig måtte stå imot det nye.

Reaksjonen lyktes, Eirik blev drevet av landet. Ved Håkon Adalsteinsfostres optreden seiret Trøndelag over Vestlandet, jarleætten over Eiriks rikskongedømme.[1]

[1] Denne opfatning grunner sig på undersøkelser som ennu ikke er lagt frem.

Fordi Håkon gikk bøndenes ærend og tjente deres interesser, kalte de ham *«den Gode»*.

Ágrip (sp. 17) og Fagrskinna (s. 21) sier kort og godt at Håkons mor var kong Haralds *ambott*, hans trælkvinne. Men Snorre kan ikke riktig forlike sig med en så nedslående realitet; han forsøker å bortforklare den. Om Tora Moster-stang sier han (I s. 155): «Hun hadde sin ætt på Moster, og hadde gode frender; hun regnet sig i slekt med Horde-Kåre. Hun var vakker og kaltes kongens tjenestekvinne (hon var kǫlluð konungs ambátt). Dengang var mange kongen tjeneste-skyldige, både menn og kvinner, skjønt de var av god ætt». Horde-Kåres slekt var den fremste og mektigste i denne landsdel, derfor lå det nær for Snorre å la henne høre med til den. Men vi tror ikke noe på ham, vi tror ikke på hans ord om at Harald tvang høiættede kvinner og menn til å bli tjeneste-folk. Hvad Snorre sier må vike for den eldre opfatning, representert av Ágrip og Fagrskinna.

Det er på ingen vis min hensikt å forsøke på en omvurdering av Håkon Adalsteinsfostres kongedømme. Få konger har betydd så meget i norsk historie. Men det som her skal understrekes er at med ham fortrengte træl-kvinnens sønn dronningens. Håkons kongedømme var et brudd på Harald Hårfagres idé. At han skulde ha noen som helst rett til å arve konge-verdigheten og makten i landet, det er det store brudd. Fordi Håkon raket så høit, fordi han blev så avholdt, vant gjennem ham den praksis frem, at enhver kongssønn, ekte eller uekte, hadde samme rett til tronen.

Det var i full overensstemmelse med dette at Håkon lot Trygve Olavsson ta makten i Viken. Likeledes at han fra først av gav konsesjoner til Sigurd Ladejarl, og direkte styrket jarleættens stilling i Trøndelag.[1]

[1] Denne opfatning grunner sig på undersøkelser som ennu ikke er lagt frem.

Vi må imidlertid gå ut fra at Håkon Adalsteinsfostres bestrebelser for å innføre kristendommen i Trøndelag var et forsøk på å bringe denne landsdel inn under sitt herredømme. Isteden opnådde han bare å styrke Ladejarlenes stilling ytterligere, ja mere enn det: han skapte på denne vis et motsetningsforhold mellem kongsætten og jarleætten.

Eyvind Finnsson oplyser i Hákonarmál[1] at kong Håkon egget «hålöyger og holmryger» til strid. Langs kysten i vest og nordover var det Håkon Adalsteinsfostre hadde sin virkelige makt.

I Eirikssønnenes saga oplyser Snorre (Hkr. I s. 223) at ved kong Håkons død «var disse høvdinger i landet: Trygve Olavsson østpå (i Viken), Gudrød Bjørnsson (sønn av Bjørn Kjøpmann) på Vestfold, Sigurd Ladejarl i Trøndelag, men Gunhildsønnene hadde Midtlandet».

Som Haralds og Eiriks legitime arvtagere måtte det bli deres mål å rydde de andre høvdinger av veien. Først vendte de sig mot Trøndelag, den landsdel som hverken faren eller bestefaren hadde vært herre over. Háleygjatal forteller[2] om kongenes optreden mot Sigurd jarl: «Sigurd, han som gav ravnene det røde blod å drikke, segnet i døden på Aglo for landsstyrerne (jarðráðendr). Den uforferdede fyrste blev berøvet livet, da landsherrene (landrekar) troløst svek Tys ætling (Týs óttung í tryggð sviku)». Som Alexander Bugge har pekt på[3], «viser Háleygjatal os at der er blit sluttet formelig fred mellem Sigurd jarl og Harald Graafeld og avlagt edelige løvter, dem Harald siden brøt».

Den fredsslutning som først kom i stand mellem Harald Gråfeld og Sigurd jarl må ha stadfestet dennes

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 57, v. 3.
[2] Skjaldedigtning, B I, s. 61, v. 11 og 12.
[3] Alex. Bugge, NHT. 4. R. VI s. 187—188.

rett til herredømmet i Trøndelag, den rett Sigurd hadde hatt uavkortet i den senere del av Håkon Adalsteinsfostres regjeringstid. Men såsnart Eirikssønnene hadde fått sin maktstilling noenlunde befestet, kastet de sig over jarlen og tok ham av dage. Det er imidlertid tegn som tyder på at de likevel ikke opnådde det som var målet: å få herredømmet over Trøndelag.

Glum Geirason forteller i Gráfeldardrápa[1]: «Ulvemetteren (d. e. Harald Gråfeld) lot mange krigere *av like høibyrd som sig selv* bite i gresset (*lé tmarga . . . jafnborna sér velta*).»

Sagaene gir nærmere oplysninger om hvem de *mange* av jevnhøi ætt var. Fagrskinna (s. 56) nevner bare Trygve Olavsson; det samme gjør også Agrip (s. 20). Historia Norwegiæ[2] har først en helt tilsvarende meddelelse, men oplyser like efter at noen vil ha det til, at Trygve blev drept av sine egne undersåtter fordi han gikk for hårdt frem. Den siste beretning kan neppe være korrekt. Ved siden av Glums vers er det en annen omstendighet som taler imot: sagaene forteller at Gunhild kongsmor efterstrebte Trygves enke Astrid, som hadde født en sønn, Olav Trygvason; denne optreden må ha som forutsetning at Gunhilds sønner var Trygves drapsmenn.

Snorre vet også (Hkr. I s. 243 fg.) å berette om at Gunhildsønnene ryddet Gudrød Bjørnsson av veien.

Sagaene forteller at det var flere brødre ved siden av Harald Gråfeld, og samtidige skaldekvad vidner om det samme. Likevel hører vi hverken i kvad eller saga et ord om at brødrene delte, eller hadde planer om å dele Norge mellem sig. De stod som representanter for den «legitime» opfatning, for det syn som kong Håkon hadde

[1] Skjaldedigtning, B I, s. 67, v. 6.
[2] Mon. hist. Norv. s. 110—111.

brutt ned. Eirikssønnene betraktet sig som de eneste arveberettigede til kongedømmet, og efter deres som efter Harald Hårfagres og Eirik Blodøks' opfatning var kongemakten é n o g u d e l e l i g.

Gunhild kongsmor egget sine sønner til kamp for sin rett; hun hadde stått ved Haralds og Eiriks side, hun var den siste av de tre store «legitimister».[1] Ingen skikkelse er så forhatt i sagalitteraturen som Gunhild kongsmor; hennes onde gjerninger kunde ikke forklares utfra annet enn trolldom og djevelskap.

Gunhild fortjener opreisning på samme vis som Eirik. Det var en idé og ikke ondskap som ledet henne, den idé som også var Harald Hårfagres. For henne var Sigurd jarl, Trygve Olavsson, hans lille sønn og Gudrød Bjørnsson fiender, fordi de innskrenket eller stod som trussel mot det nasjonale kongedømme.

Men hennes sønner døde uten efterfølgere; illegitime medlemmer av Harald Hårfagres ætt kom til å føre hans verk frem til seier, og en konge som ikke tilhørte Hårfagre-ætten: Harald Hardråde[2].

[1] Kildene oplyser at Eirik og Gunhild hadde én datter og seks sønner. Da vi må regne med en stor barnedødelighet, har Gunhild utvilsomt hatt mere enn syv fødseler. Omkr. 12—15 år skulde en vel derfor kunne regne som den rimelige tid mellem det første og det siste barns fødsel. Eyvind Finnsson sier i et kvad at «alle Eiriks sønner» tok del i den kampen hvor Gamle falt, ca. 958, så de yngste må vel ialfall ha vært i 10-årsalderen ved Eiriks død i 954. På den vis kommer vi til ca. 930 som det rimelige tidspunkt for Eiriks og Gunhilds giftermål — altså flere år før Eiriks fordrivelse fra Norge.

[2] Se min bok Saga og oldfunn, Studier til Norges eldste historie (Vid.-Akad. Skr. II. H.-F. Kl. 1927. No. 4) s. 140 flg.

ENGLISH SUMMARY.

The paper deals with the history of Norway during the reigns of Harald Hårfagre and his nearest successors.

In order to obtain a tolerably solid foundation for his investigations, the author begins by an attempt to make clear the chronology of the 9th century as far as Norway is concerned. He opposes the attempt of professor Koht to build up a chronology independently of the Old Norse texts, and tries to show that it is impossible to found anything stable on a computation of generations. Nor do the informations of the Anglo-Saxon chronicles about Harald's son Eirik Blodøks necessarily contradict the corresponding passages of the sagas; on the contrary, the two sets of sources seem to complete eachother. The dates given by Are Frode may be taken as reliable, because we are able to verify his statements by means of information completely independent of him.

The author then proceeds to a refutation of the view taken by prof. Finnur Jónsson and prof. Koht, as to the relation between the emigration to Iceland and the reign of Harald Hårfagre. While these scholars have maintained that no causal relation can be proved to exist, the present paper puts forward evidence to the effect that the magnates of the West coast were forced to leave Norway when Harald took possession of that part of the country. Harald was a conqueror, and his attitude towards the vanquished was that of a viking.

Harald Hårfagre had a series of Norwegian wives who bore him children. He divorced them all in order to marry a Danish princess. Their son was Eirik. The reason why Harald wanted Eirik to be his successor was not that he was the eldest son, but that he was of higher birth than the others. The account given by Heimskringla of how Harald divided the country between his sons, has nothing to do with reality. Eirik inherited the whole; the royal heritage was one and indivisible. Some of Harald's

other sons tried to establish themselves as kings, each in his native province. Eirik cleared them out of the way, and was here in complete agreement with his father; but shortly after Harald's death he was in his turn forced to leave the country.

He was superseded by his half-brother Håkon, who was surnamed the Good. Håkon was the son of a serf woman. His success confirmed the fateful principle that all the sons of a king, legitimate or illegitimate, had an equal right to the throne. Håkon was in constant war with the sons of Eirik, who succeeded him.

Their mother Gunhild was a Danish princess, and a sister of king Harald Gormsson. The sons of Eirik and Gunhild considered themselves as the sole legitimate heirs to the throne of Norway, and they therefore killed kings who had reigned alongside with Håkon. They also killed Sigurd, the jarl of Trøndelag, in order to gain ascendancy in that province. — Eirik was surnamed Blodøks, i. e. Blood-axe. Gunhild is the most hated character of the sagas. These two deserve to be rehabilitated: they continued the work of Harald Hårfagre, and fought hard to keep his conquests together.

SPØRSMÅLET UM FOLKESUVERÆNITETEN I 1814

AV ARNE BERGSGÅRD

Med avhandlinga si i Historisk Tidsskrift um «Grundspørsmålet i 1814» (5. r. III) har professor Koht ført nye synsmåtar inn i sogeskrivinga um det store frigjeringsåret. I dei store populære arbeida, jubileumsverket «Eidsvoll. 1814» og dagboka «1814» har han arbeidt ut desse synsmåtane nøgjare, og ein kan vel ogso segja at dei alt i stor mun har slege gjenom i det vanlege synet på hendingane i 1814. I det siste ser ein soleis at professor Edv. Bull har godteke synsmåten åt Koht i sitt «Grunnriss av Norges historie».

Det nye ved synsmåten åt professor Koht er at han fører striden um folkesuveræniteten sterkare i framgrunnen enn det har vore gjort før. Dette heng saman med det ålmenne grunnsynet, som ein kan finna fleire stader i skriftene åt Koht, at den nasjonale sjølvstendereisinga og striden for det indre folkestyret i røynda er to sider ved same rørsla. Dette slo ogso til for vårt folk i 1814, slik som vilkåra då låg til rettes for oss. Og at professor Koht har halde fram denne synsmåten so klårt og skarpt, det er visseleg eit verdfullt framsteg når det gjeld å forstå hendingane dette året. Men endå um ein kan godkjenna dette ålmenne grunnsynet, so må ein reisa sterke motmæle mot den måten som han gjenomfører synsmåten sin på. Han dreg spørsmålet um folkesuveræniteten sterkast fram i alle dei avgje-

rande sakene og ser dei i lys frå den; det er «grundspørsmålet». Folkesuveræniteten er det som blir framstridd um våren, 16. febr., 12. og 19. april og um hausten 20. okt.; dette berga sjølvstendet. På denne måten får han fram ein makelaus konsekvens og heilstøypt einskap i politikken i 1814. Men det er likevel eit spørsmål um ikkje denne einskapen er vel klårt og systematisk gjenomførd til å høva med dei verkelege hendingane.

For å få spørsmålet um folkesuveræniteten fremst har professor Koht drege fram folkeeiden 25. febr. på ein reint annan måte enn nokon sogeskrivarar før har gjort. Han har gjort han ikkje berre til utgangspunktet for hendingane i 1814, men ogso til midtpunktet for sjølve partistriden på Eidsvoll. «Det var om denne folkets erklæring at selvstændighetsstriden på Riksforsamlingen måtte stå», segjer han. Likso visst som eg trur han har rett i det fyrste, at sjølvstendeeiden på den store bededagen er utgangspunktet for sjølvstendereisinga åt folket vårt, likeso visst trur eg han har urett i det siste. Ei prøving av det materialet som finst, trur eg vil syna det.

Det spørsmålet som folket gjorde eid på, lydde slik: «Sværge I at hævde Norges Selvstændighed og at vove Liv og Blod for det elskede Fædreneland?» Denne eiden vart kravd på ein måte som altfor mykje likna eit bråtak. Etter Blom kom folket til kyrkje utan at det visste um kva som skulde henda, ja ikkje ein gong dei civile embetsmennene visste noko; for prinsen hadde bode bispar og prestar å halda det løynt til den høgtidlege stunda i kyrkja då eiden skulde gjerast.[1] Unionsvenene var jamtover ikkje i tvil um at det var eit slag for politikken åt prinsen og harma seg. For ein hissig og blodfull personlegdom som Blom vart det innleiinga

[1] «Den norske Statsforandring i Aaret 1814», s. 111.

til ei rad med audmykjingar og jamvel forfylgjingar mot mindretalet: «Det var nu bestemt, hvad der skulde foretages, og at overveie eller betvivle, om eller hvorledes dette kunde udføres var anseet som *crimen læsæ nationis;* thi Folket havde svoret og maatte blive Eden tro.» — — «Med denne af Prinds Christian Frederik befalede Ed bleve Hænderne bundne paa det frie norske Folk, da det ved sine Repræsentanter skulde udøve sine Rettigheder og bestemme sin Skjebne. Denne Ed blev Terroristernes Vaaben, Sværmernes Løsen og Hierarchernes Skrækkebillede, og ve den, der tvivlede paa dens Egenskaber, og vovede at yttre sine Tvivl.»[1]

Som ein ser steller Blom saka fram på ein slik måte at det gjev svært god studnad for synsmåten åt professor Koht. Og Blom har skrive utgreiinga si mange år etter hendingane, so synsmåtane skulde altso havt god tid til å klårna. So mykje større vekt lyt ein då leggja på dei. Når minnet um hendingane likevel kan setja han i slikt eit egse, so er det eit talande vitnemål um den politiske øsinga i 1814, og det kan ikkje nektast at det vitnar sterkt um at sjølvstendeeiden verkeleg har spelt ei stor rolle, at han har kjenst hard å gå på — i alle fall for sume av unionsmennene —, og at sjølvstendemennene har nytta han imot dei med stor kraft. Men her lyt ein frå fyrste stund skilja millom, agitasjonen slik som han gjekk mann og mann imillom og politikken slik som han vart driven på Eidsvoll. Skildringa åt Blom gjeld det fyrste, men — som me snart skal sjå — ikkje det siste. Og jamvel som ei skildring av stemninga og den uansvarlege agitasjonen ute i folket kan ein ikkje godta skildringa åt Blom utan atterhald. Me har andre skildringar frå andre av

[1] «Den norske Statsforandring i Aaret 1814», s. 111 og 115.

unionsmennene som anten er mykje meir avdøyvde i orda, eller som ikkje har set noko leitt i eiden. Soleis skin nok uviljen tydeleg gjenom hjå Jacob Åll, men han er varsam her som elles: «Saavidt vides gjordes ingensteds Modstand mod Edens Aflæggelse, endskjønt mange stiltiende afholdt sig fra at gjøre den, og Andre forklarede dens Indhold efter sine Begreber». Og ein annan sted segjer han at eiden nok styrkte politikken åt prinsen, «endskjønt ikke alle Sværgende gave den Prindsens Fortolkning».[1] Til unionsmennene lyt ein vel ogso næmast rekna major Sibbern. Han stod i alle fall på unionspartiet si side i den saka som det mest gjeld i denne samanhengen, i striden um riksforsamlinga sin kompetense 18. og 19. april. Han skulde altso vera millom dei som etter professor Koht vilde støyta folkeeiden over ende, og likevel segjer han: «Alle have vi aflagt den Ed at hævde om gamle, det elskede Norges Selvstændighed, og ve den, der kunde tænke paa at bryde denne Ed».[2] Denne høgtidlege eiden til Noregs sjølvstende var likevel ikkje nokor absolut hindring for Sibbern for ein union med Sverige, men berre for «en underordnet Forbindelse».[3] Wergeland — og med han unionsmennene i det heile — vilde vel tolka eiden med litt sterkare atterhald, so han berre kom til å gjelda «en betinget Selvstændighed».[4] Men for den var dei ogso viljuge til å ta ein krig um det vart naudsynleg, og ingen har vel tala med sterkare ord um det enn nettupp unionsmannen Wergeland.[5]

Stoda åt unionspartiet til eiden må ein då både lett

[1] «Erindringer», 2. utg. s. 357 og 364.
[2] Hist. Tidsskr. I, s. 225.
[3] H. T. I, s. 210.
[4] «Fortrolige Breve», s. 41.
[5] «Fortrolige Breve», s. 36.

og naturleg kunna forstå slik: Dei to delane i eiden — å hevda sjølvstendet og våga liv og blod for fedrelandet — har flote saman i dette eine: å stå imot Kielfreden og den generalguvernøren og dei herane som den svenske kongen vilde senda inn i Noreg, og hevda fridomen åt det norske folket til å avgjera sjølv kva vilkår det vilde godta og verja denne fridomen med liv og blod. Slik tolkar ogso Ludvig Stoud Platou eiden, då han freistar skifta rett millom partia i dagboka si 21 april: «Til Selvstændigheden er svoret, men ei til noget Dynasti»[1], d. v. s. Platou har ikkje meint at sjølvstendeeiden skulde vera nokor hindring for å godta den svenske kongen. Og denne tolkinga kan vel ogso segjast umlag å svara til det tillegget som greiv Wedel sette etter den skriftlege eiden som han sende til prinsen: «Dog aflægges denne Eed med den ududtrykkelige Forbeholdenhed atNational-Repræsentanternes Ret til efter modent Overlæg i Eet og Alt at bestemme Norges Skjæbne ikke derved indskrænkes.» Denne tolkinga har sjølvstendemennene ikkje våga segja noko på. Endå so skarpe ord som har vore bruka mann og mann imillom, so har dei aldri offentleg drege i tvil at unionsvenene var ærlege mot eiden. Einast på denne måten kunde eiden bli ein verkeleg folkeeid og ikkje berre ein partieid. Det vart då ogso denne vegen dei kom til å gå sjølve til slutt. Ja, med eit einaste undantak blir eiden ikkje ein gong nemnd i dei avgjerande debattane på Eidsvoll 18. og 19. april, so berre dette gjer det mykje tvilsamt at eiden kan ha spelt ei slik rolle som han måtte ha gjort etter prof. Koht, og før han etter sorenskrivar Blom.

Då er det ei onnor sak som spelte mykje større rolle i debattane enn spørsmålet om eiden; det er det opne

[1] H. T. II, s. 41.

brevet frå 19. febr. som kalla saman Riksforsamlinga. Dette brevet er i det heile forma slik, at ein einvaldskonge som vilde kalla saman eit grunnlovgjevande ting i riket sitt, knapt hadde turvt skriva det stort annarleis. Han kallar saman folkevalde menn «for at antage en Regjeringsform, som fuldkommen og for bestandig kan betrygge Folkets Fred og Statens Tarv». Her står ikkje eit ord nemnt um det som i denne stund var det viktigaste av alt, sjølve livsspørsmålet for nasjonen, høvet til Sverige og dei utanrikske maktene; mandatet for Riksforsamlinga er tydeleg avgrensa til sjølve grunnlovarbeidet.

Spørsmålet blir då um ein i det heile tarv leggja nokor vekt på korleis prinsen forma mandatet for Riksforsamlinga, og um det stod striden i 1814, og det er likt til at han skal stå framleies. Prof. Koht segjer um det: «Både det opne brevet og kunngjeringi frå Christian Frederik den 19de februar sa tydeleg og greidt ifrå, kva Riksforsamlingi var etla til. Folket skulde paa den store nasjonale bededagen velja millom sjølvstende og underkasting, og naar det so hadde valt sjølvstendet og godkjent regenten, skulde Riksforsamlingi «antage en Regjeringsform». Her var grunnlaget for gjerningi til Riksforsamlingi; her var den fullmagti ho hadde frå folket».[1] No er det å segja, at slik som bededagen vart skipa, er det næmast ironi å tala um noko val, og like lite kan ein segja at den formuleringa som p r i n s e n hadde nytta i brevet sitt, var nokor fullmakt f r å f o l k e t. Denne synsmåten blir ingen stad kraftigare motprova enn av president Christie i den talen han heldt i Stortinget for Eidsvollsgarantien 22. januar 1816: «Naar man fra den Omstændighed, at Prindsregentens Kundgjørelse af 19de Februar 1814 kun

[1] «Eidsvoll, 1814», s. 160.

nævnte en ny Regjeringsform som Gjenstand for Rigsforsamlingens Forhandlinger, vilde udlede, at Rigsforsamlingen ikke var competent til at fatte Beslutninger angaaende Pengevæsenet, saa glemte man, at Folkets Ret til at vælge Repræsentanter til en Nationalforsamling og disses Ret til at constituere Staten ikke var begrundet eller begrændset ved hin Prindsregentens Opfordring, men var grundet paa Naturens evige og uforanderlige Ret og alene begrændset ved denne. — — — Prindsregentens Opfordring var kun den nærmeste Anledning til Nationalrepræsentationens Sammenkaldelse og de fattede Beslutninger, ikke Grundvolden for samme; Folket var, uden denne, lige berettiget til Rigsforsamlingens Holdelse, og Repræsentanterne lige bemyndigede til at fatte de nødvendige Beslutninger.»[1] Endå utgangsstaden for prof. Koht er sjølvstendesaka, for Christie pengesaka, kjem dei likevel båe til ei reint ålmenn verdsetjing av kompetensen for Riksforsamlinga, so dei kan setjast upp imot kvarandre med god grunn. Det er då klårt, at Christie i alle fall ikkje har meint at sjølvstendeeiden har gjeve folket sin sanksjon til dei formularar som prinsen hadde nytta i breva og kunngjeringane sine, og fylgjeleg heller ikkje til den avgrensinga av mandatet for Riksforsamlinga som var gjeven der.

Likevel er det tydeleg nok at den forma som prinsen har nytta, den har verka som eit band og ei avgjersla for mange. Dette var nettupp tilfelle med fleire i Christies eige parti, sjølvstendepartiet. Soleis segjer Sibbern i dagboka si at «en Sorenskriver Koren, Professor Sverdrup og mange med dem anførte at de ikke af deres Committenter havde Fuldmagt på mere end at antage en Constitution, samt til hvem den executive Magt skal

[1] «Storthings-Efterretninger 1814—33», I, s. 284.

være overdraget».[1] Sameleis fortel Christie at «Sorenskriver Weydemann ansaae det at være udenfor Repræsentanternes Fuldmagt at handle om Forholdet til Udlandet».[2]

I Riksforsamlinga byrja striden um denne saka alt 12 april, då Wergeland gjorde tilleggsframlegget sitt til takkadressa til prinsen. Meininga med framlegget frå Wergeland var at han vilde få fastslege at Riksforsamlinga var «i Besiddelse af Nationens Suverænitet». Dette blir for Koht til ein freistnad på å skubba til side folkeviljen slik som han hadde gjeve seg til kjenne 25. februar, det var å gje Riksforsamlinga ein so uavgrensa suverænitet at han på den måten kunde gjera ende på folkefridomen![3] I sanning, harde skuldingar mot eit framlegg som nett går ut på å takka dei mennene som «havde forholdt sig med Ærbødighed mod Nationen»! No er det ein ting som ikkje har vore påakta, men som fortener å understrekast her, og det er at den beste studnaden for dette framlegget sitt den kunde Wergeland ha fått i sjølve den offentlege kunngjeringa frå prinsen den 19. februar, i det dokumentet der han nettupp bad det norske folket sverja til sjølvstendet. I denne kunngjeringa nytta nemleg prinsen ei onnor form enn i det opne brevet som kalla saman Riksforsamlinga. Her stod det at «af dens (ɔ: Rigsforsamlingens) Bestemmelse vil det afhænge om jeg fremdeles skal rygte det Hverv, hvortil Nationens Ønske i denne Stund kalder mig». Dette kunde då vel ikkje berre gjelda kongevalet, men like mykje regentskapen.

No kunde ein vel segja at i realiteten hadde folke-

[1] H. T. I, s. 226.
[2] Norske Samlinger, II, s. 572.
[3] H. T. 5. r., III, s. 8.

eiden gjort regentskapen lovleg. Men formelt hadde regenten ikkje bedt um nokor stadfesting på makta si og kunde fylgjeleg heller ikkje få det; og noko anna enn ei formell stadfesting på det som alt var ein realitet, var det ikkje Wergeland vilde, so logisk og formelt skulde framlegget hans soleis vera i full orden. Det kan vel bli ei smakssak kor stor vekt ein vil leggja på det formelle eller det reelle; men å finna partigrenser i den måten Eidsvollsmennene stelte seg på her, er i alle fall reint umogleg. Det beste vitnemålet um det, er at den einaste mannen som verkeleg heldt greitt fram i talen sin at sjølvstendeeiden hadde gjeve folket sin sanksjon på regentskapen, han høyrde ikkje til sjølvstendepartiet, men det var ein av førarane for unionspartiet, Peder Anker.[1]

Wergeland hadde forma talen sin slik, at han måtte riva uppatt i gamle sår, han hadde drege fram ein politikk som alt var ferdig, og det måtte vera ukjært for alle partia i denne stunda då dei skulde byggja upp ei framtid. Han hadde dertil forrent seg reint personleg og hadde soleis skjemt ut framlegget for seg og partiet sitt. Slik som framlegget hans var forma, måtte det kjennast som ein fårleg brådd mot dei mennene som hadde vore med i stormannsmøtet 16. februar, og dermed mot eit par av dei fremste mennene i Riksforsamlinga. På ein klåssut måte hadde han gjeve utlaup for det misnøget som visseleg var ålment i mindretalet over den sjølvstendepolitikken som eigenleg byrja den dagen. Dette kom so sterkt fram i talen hans, at når han likevel slutta med ein takk til dei mennene som hadde synt vyrdnad for nasjonen, so vart det teke ironisk.[2] Usigeren i denne saka var difor ein usiger for

[1] Jacob Åll: Erindringer. 2. utg., s. 396.
[2] Sibberns dagbok, H. T. I, s. 217.

Wergeland personleg, men ikkje for partiet hans. Ja, ein kunde snøggare tru, at um framlegget hans hadde vore klokt og fint forma, um det berre hadde vore ei stadfesting av regentmakta åt prinsen, uten å såra og eggja til nokon kant, då måtte det ha vunne eit stort og sikkert fleirtal.

Var det nokon strid *um* folkesuveræniteten i denne saka, so var det i alle fall ingen strid *mot* folkesuveræniteten, men mot prinsen, mot den tanken at Riksforsamlinga skulde dela noko av suveræniteten med han. Dette segjer Wergeland med klåre ord, og det skin ogso tydeleg gjenom i talen åt Grøgård. Rett nok måtte ein vera takksam mot prinsen segjer han «men heraf fulgte ingenlunde at jo Souverainiteten var i Folkets Haand, og at det ei skulde staa i Folkets Magt gjennem sine Repræsentanter at bestemme Norges Statsforfatning».[1] Me finn det ogso i talen åt Wedel, då han freista dekkja atterferda for Wergeland, so saka ikkje skulde bli til skade for partiet. Han kunde ikkje tenkja det fanst nokon i forsamlinga som tenkte so uverdigt ein nordmann at han vilde nekta at suveræniteten no låg hjå nasjonalforsamlinga. Og dette vart ikkje motsagt.

Derimot har me tydelege vitnemål um at talen åt Wergeland ikkje vart forstått, og det jamvel av slike som skulde vera av dei mest upplyste på tinget. Soleis skriv keptein Holck i dagboka si: «Hvad der ellers idag forekom mig mærkeligt var, at Pastor Wergeland fremstod og talade noget i Anledning af den oplæste Adresse til Regenten. Jeg kan ikke forklare mig hans Hensigt dermed, thi den fremskinnede ikke saa klart af hans Ord. Dog forekom det mig, som om han troede Prindsen uberettiget til at antage Regjeringen, efter

[1] Jacob Åll: «Erindringer», 2. utg., s. 396.

at Folket var løsgivet fra sin Troskabs Ed til Frederik den 6te, uden dettes Indvilgelse.»[1] Som ein ser, fell det ikkje Holck inn med ein tanke at det var folkeeiden 25. febr. som gav grunnlaget for regentskapen åt prinsen. Derimot syner notisen hans so stort politisk uvet at det måtte gjeva jamvel sterke grunnar til å koma med eit slikt framlegg som det Wergeland gjorde, og klåra litt upp i den politiske fåkunna. For det var knapt mange på Eidsvoll som hadde verkeleg klårt syn for stoda og dei politiske vilkåra.

Hadde ein alt kunna kjenna insinuasjonar i talen åt Wergeland 12. april mot sjølvstendemennene um at dei ikkje heldt klårt og fast nok på folkesuverænitetet, men at dei let umsynet til prinsen blanda seg inn på ein uhøveleg måte, so let han dei koma fram med klåre ord i talen sin 19. april. «Skal flere Hundrede Tusinders Lykke svinde for Individets?» ropa han. «Ere vi sammentraadte alene for at rejse en Throne, for at fremme et Herredømme, — eller for at sikre dette brave Folk national Lyksalighed for Aarhundreder? Er dette store Thing sat for at kjende i en Arvesag, — eller er det sat for at betrygge faderløse Børns Velfærd». — — — «Ingen kan tjene to Herrer! I dette Hus have vi kun én Herre, det er Nationen. Vi ynde, vi tjene derfor ingen, saalænge vi sidde her, uden Nationen! Al Hengivenhed, al partisk Følelse maa smelte og henflyde i Kjærlighed — i Pligterne mod Fædrelandet!»[2] Den «personlige Hengivenhed» som han her åtvarar imot, gjeld sjølvsagt den andre herren, han som dei ikkje må tena i dette nasjonen sitt hus — «Individet» som står i motsetning til «flere Hundrede Tusinders Lykke» — prinsregenten. Wergeland sjølv tala i folke-

[1] Historiske Samlinger, II, s. 11.
[2] «En politisk Tale til det Norske Folk», s. 61.

fleirtalet sitt namn: «Skal Statskræfterne anstrænges, saa er det Almuen som mest føler det. Hører da Røsten af denne store Pluralitet! Den er et eneste samdrægtigt Suk efter den hulde Fred.» Difor kan han då ogso klaga over «Nationalforsamlingens døende Selvstændighed» og støyta ut «Klagesuk over Folkets tabte Haab til os». Motsetninga er altso ikkje her folket og tinget, men folket og prinsen. Difor sluttar ogso Wergeland med utropet: «Amicus Christianus, amicus Fredericus, sed magis amica patria».

Skulde ein døma etter Wergeland, so måtte visseleg prinsen ha spelt ei større rolle i diskusjonane på Eidsvoll enn sjølvstendeeiden. Og ein ting må i alle fall vera klår, at skulde eiden nokon gong ha vore bruka mot unionspartiet, so måtte det ha vore etter ein so eggjande tale som denne. Når Wergeland i so vidt opne ord beint fram skuldar sjølvstendemennene for at dei set prinsen millom folket og fedrelandet, når han hevdar den heile og uskjerde folkesuveræniteten i motsetning til prinsen, og at Riksforsamlinga utan umsyn til prinsen no var aleine um suveræniteten på folket sine vegner, då, um nokon gong, måtte det ha lege nær for motmennene å svara med å peika på sjølvstendeeiden, og syna at med den var det sett grenser for Riksforsamlinga sin suverænitet — um dei berre hadde våga, slik som dei skulde ha gjort etter professor Koht si meining. Men dei gjorde det ikkje. Ikkje ein einaste av talarane på Eidsvoll heldt fram ei slik meining; dei byggjer talane sine på eit anna grunnlag.

Dette er ikkje det same som at tanken har vore ukjend på Eidsvoll; han har vore framhalden underhand mann og mann imillom, og sikkert ofte vyrdlaust nok, — det er vel ikkje for ingen ting at Blom kalla eiden «Ter-

roristernes Vaaben»; men dei har ikkje gjort det i tingsalen. Eit tydeleg vitnemål um korleis tanken har vore nytta, er eit stykke i Christiania Intelligense-Sedler 15. april. Der er det beint fram sagt at etter sjølvstendeeiden og den fullmakta som representantane hadde fått, måtte «enhver Undersøgelse om, hvorvidt Norge kan bestaae som selvstændig Stat, være udenfor Rigsforsamlingens Kompetence», og med reine ord blir det spurt: «Måtte ikke altsaa ethvert Forsøg paa enten tildeels eller ganske at berøve Norge sin Selvstændighed, ansees som et Brud af den aflagte Ed og en Forbrydelse mod Folkets Suverænitet?» Um Yngvar Nielsen har rett i den gissinga at det er generalauditør Anker Bergh som har skrive dette stykket, so kjem ein svært nær inn til prinsen og førarane for sjølvstendepartiet.[1] Bladet kom ogso til Eidsvoll i god tid før debatten 19. april, og må sjølvsagt ha vore umtala der. Dei same dagarie skal oberst Pettersen ha late falla nokre ord i Konstitusjonskomiteen um «at han formodede, at Alle, uden Forbeholdenhed, havde svoret at hævde Selvstændigheden».[2] Etter ei noko utrygg kjelde i Videnskabernes Selskab i Trondhjem[3] skal presidenten, Peder Anker, ha tenkt på å leggja fram for Riksforsamlinga det spørsmålet um Noreg kunde vera sjølvstendigt; men sekretæren, Christie, har stagga han, hardt og kvast, med å peika på sjølvstendeeiden. Ei rettleiing um kva rolle eiden har spelt i Riksforsamlinga, kan ein ogso finna i Henrik Wergelands Konstitutionshistorie. I ein fotnote segjer han: «Ogsaa i den aflagte Ed, at ville hævde Norges Selvstændighed, fandt man et Ar-

[1] «Lensgreve Wedel», II, s. 119.
[2] Etter Schmidts «Dagbøger», s. 164.
[3] Mskr. fol. 506. Prenta i H. T. 5 r. VII, s. 114.

gument imod enhver Undersøgelse af Muligheden for at kunne det. Dette skulde nu være for sent og unødvendigt».[1] Wergeland har altso vore klår over at eiden har vore brukt, men han har ikkje lagt større vekt på det enn at han har gjort det heile frå seg i ein slik liten sidemerknad. Dette gjev rimelegvis det rette inntrykket. — At eiden spelte ei viss rolle i poesien i tida, er sjølvsagt ikkje anna ventande; han var eit godt emne for lyrikk, men det kan ikkje vega noko i denne samanhengen.

Går ein til sjølve debattane, er det ingen ting som tyder på at sjølvstendeeiden har havt noko å segja der. Det er berre ein av Eidsvolls-mennene som har skrive ein tale der han verkeleg har kome inn på spørsmålet um korleis ein skal tolka sjølvstendeeiden; men det er rett nok unionsvenen Jacob Åll, og han skreiv denne talen for å forsvara seg mot at sjølvstendeeiden skulde kunna brukast på den måten som stykket i Christiania Intelligense-Sedler heldt fram.[2] Denne talen kom Åll ikkje til å halda, og slik som debatten fall, var det ikkje so svært stor grunn til å halda han heller. Endeleg er det ogso ein av sjølvstendemennene som syner i breva sine at han har meint folkeeiden kunde vera grunnlag for sjølvstendepolitikken, men han kom heller ikkje til å segja noko um det i debatten. Det er sorenskrivar Koren. Til framlegget åt Løvenskjold um ei utanriksnemnd skriv han: «Det randt mig strax ind, at denne Proposition maaskee sigtede til et Forsøg at gjøre os til Meenedere, da vi ved vor aflagde Eed have soret Norges Selv-Stændighed, og altsaa en Statsbygning. — Jeg ansaa altsaa Propositionen muligens for et Djævels, eller som er det samme, svensk Ministeriel-Parties farlige

[1] S. 231, Nærups utg.
[2] Prenta som tillegg i Erindringer, 2. utg. s. 760.

Rænke, men foresadt mig at ikke nævne om vor aflagde Eeds Pligt, førend ikke paa andre Maader dette huule Bobleværk kunde tilintetgjøres.»[1] Dette stykket er ganske sermerkt for Koren med hans livfulle og lettskræmde fantasi; men det er sjølvsagt uråd å leggja nokor sjølvstendig vekt på orda åt ein so laus og lettvektig kar, endå um ein ikkje vil skriva under på dei harde domane um han av dei politiske motmennene hans, Blom, Åll og Sibbern. Det einaste dette stykket kan læra oss, er at Koren har fata nokon av dei tankane som svirra i lufta på Eidsvoll, det gjev oss ein glimt inn til den uansvarlege talen, som visseleg vart førd der som i alle andre forsamlingar med stor politisk øsing. Men vil ein koma til klåre meiningar og ansvarsfyllt politikk, lyt ein sjølvsagt gå til dei politiske førarane, menn som Falsen, Sverdrup og Rein. Alle tre var dei med i dei avgjerande debattane um Riksforsamlinga sin suverænitet 18. og 19. april, og frå to av dei har me talane i ei so fullkomen form at me trygt kan byggja på dei. På desse to talane byggjer då ogso professor Koht sin synsmåte: «Han (ↄ: Falsen) siger kort og godt, at Riksforsamlingen har ikke suveræniteten, men at «den hele Souverainitet er i Folkets Hænder». D. v. s. selvstændighetsspørsmålet er avgjort av folket selv; Riksforsamlingens opgave er bare at organisere selvstændigheten. Og akkurat det samme siger Jonas Rein: folket har svoret sin ed, det har villet selvstændigheten, — nu gjælder det bare om at gjennemføre folkeviljen; Riksforsamlingen har ingen ret til at bryte folkets bud»[2]. Det er likevel eit spørsmål um ikkje ein døgnare analyse av desse talane vil føra til ei onnor forståing.

[1] Yngvar Nielsen: «Bidrag til Norges Historie i 1814». I, s. 477.
[2] H. T. 5. r. III, s. 9.

Det sitatet som Koht held fram av Falsens tale, står i denne samanhengen: «Lader os fremfor Alt erindre, at vi ikke ere nogen Forsamling, der kan indlade sig i Lovgivningens Detail, end mindre ere i Besiddelse af nogensomhelst executiv Magt, men at den hele Souverainitet er i Folkets Hænder. Lader os altsaa ikke, idet vi, overeensstemmende med den os overdragne Fuldmagt, bestemme Rigets Constitution, og hvem der, ifølge samme, skal være i Besiddelse af Souverainitetens forskjellige Bestanddele, begynde med den Inconseqvence, selv, i vor Person, at ville samle al den Magt, hvis Deeling vi allerede have bestemt; lader os vel vogte os for, at vi ikke selv skulle begynde at handle efter Principier, vi eendrægtigen hos andre have fordømt, Principier, saameget farligere, naar en talrig Forsamling udøver dem».[1] Det må vera klårt her, at når Falsen segjer at «den hele Souverainitet er i Folkets Hænder», so tenkjer han ikkje på folkesuveræniteten i motsetning til Riksforsamlinga; men han tenkjer på «den hele S.» i motsetning til «Souverainitetens forskjellige Bestanddele». Hadde han tenkt på folkesuveræniteten i motsetning til Riksforsamlinga, og hadde han søkt studnad for folkesuveræniteten i folkeeiden 25. febr., so måtte han då i denne avgjerande stunda på einkvan måten ha nemnt det. Det gjer han ikkje, og i heile talen hans er det ingen ting som tyder på at han har havt den tanken at folkeeiden skulde ha gjeve noko grunnlag for politikken hans i motsetning til mindretalet; sjølve eiden nemner han so vidt i eit komplement; når Noreg har fått den frie grunnlova, «da kan det, med Tillid til Gud, og stoelende paa sin retfærdige Sag og sine Sønners Mod, efter sin engang aflagte Ed, trygt see Fremtiden i Møde». Her er eiden

[1] Riksforsamlingens forhandlinger, I, s. 116.

ikkje nytta annarleis enn at ein unionsven godt kunde ha sagt det same.

Den fåren som Falsen åtvarar imot, er at Riksforsamlinga, som alt har avgjort korleis «Souverainitetens forskjellige Bestanddele» skal vera skifte, no i sin person skulde «ville samle al den Magt, hvis Deling vi allerede have bestemt» og «indlade sig i Lovgivningens Detail», eller jamvel eigna til seg «nogensomhelst executiv Magt». Denne grunntanken sin strekar han under endå ein gang i slutten av denne samanhengen, når han åtvarar imot å «handle efter Principier, vi eendrægtigen hos andre have fordømt» — nemleg hjå einvaldskongane —, men som er «saameget farligere, naar en talrig Forsamling udøver dem». Endå tydelegare blir dette etter det referatet som Sibbern gjev i dagboka si av denne luten av talen åt Falsen: «Nei! lader oss ikke ligne hine Decemvirer, der, idet de lovede deres Fødeland Frihed, selv bleve ligesaamange Tyranner».[1]

Hadde Falsen kunna argumentert med å visa til ein so einfeld ting som folkesuveræniteten, so måtte heile talen ha fått ein annan karakter. Det kunde ikkje ha vorte ei slik juridisk eller statsrettleg utgreiing som ein stor del av talen var, i so måte meir nykter og streng enn dei fleste av talane på Eidsvoll. Difor er det ogso reint uskjønleg korleis Yngvar Nielsen kan segja um Falsen i denne talen: «Han var som en Folketribun fra den antikke Tid. Han appellerede mere til Følelsen

[1] H. T. I, s. 223. Alle brev og dagbøker er nok samde um at Falsen las upp denne talen; men i den sterke stemninga som han var («pathos» — segjer Grøgård) kan han vel ha stelt seg litt fritt til det skrivne ordet og lagt litt sterkare farge på. Det er vanskeleg å tvila på referatet åt ein so nykter og pålitleg mann som Sibbern. Ei slik nemning som decemvirane kunde lett festa seg i minnet, men det kunde ikkje Sibbern setja inn av seg sjølv.

end til Forstanden».[1] Det tykkjest meg som det motsette måtte råka sanninga betre. Å prova at Riksforsamlinga ikkje hadde mandat til å greia med utanrikspolitikk var ei altfor samansett og vanskeleg sak til at ein kunde greia seg med ein appell til kjenslene.[2]

Førar i sjølvstendepartiet jamsides Falsen var Sverdrup. Av talen hans har me berre eit svært stutt referat i Darres dagbok; men det gjev likevel so mykje at me kan sjå dei to førarane har argumentert på same måten, som ein då og kunde venta etter det intime samarbeidet som det var millom dei, og serskilt desse dagane.[3] Liksom Falsen åtvara Riksforsamlinga mot å ta seg all makta, som ho sjølv hadde avgjort skulde vera delt, so heldt Sverdrup fram at «Finantsernes Undersøgelse, Forholdet til andre Stater m. v. hørte til Udviklingen af Konstitutionen» d. v. s. når grunnlova var ferdig og komen i kraft, då måtte desse sakene avgjerast etter dei reglane som grunnlova hadde sett føre, då måtte folket høyrast gjenom nye val. «Folket, og ei Rigsdagsmedlemmerne, havde Rettighed til at konstituere

[1] «Norge i 1814», s. 142.

[2] I denne samanhengen kan det ogso vera verdt å minna um, at nettupp dette sitatet av Falsens tale det sette advokat Homann til motto på den anonyme agitasjonsskrifta si frå 1845 «Et Blik paa vore politiske Forholde». I proceduren for riksretten i 1883 brukte defensor, advokat Bergh det same sitatet. Båe har dei forstått det på same måten som her er forklåra. No gjeld det rett nok i båe desse tilfelle konservative partsinnlegg for ein viss maktfordelingsteori, mot å la stortinget riva til seg for stor makt; men det kan ikkje minka på vekta deira i denne samanhengen. Det har falle so naturleg og sjølvgjeve for dei å forstå talen åt Falsen på denne måten at dei har sett upp sitatet som eit prov for seg sjølv utan tillegg eller uttyding.

[3] Sjå um det Haffners brev til Christian Frederik i Yngvar Nielsens «Bidrag» I, s. 312—14.

Mænd for bemeldte Undersøgelser».[1] Skilnaden er altso berre den, at Sverdrup har gått endå eit steg lenger enn Falsen, han vil ikkje ha nedsett nokon finanskomite heller, men ha arbeidet åt Riksforsamlinga strengt avgrensa til grunnlova og ingen ting anna.

At dette er rette måten å forstå talane åt Falsen og Sverdrup på, får ogso si stadfesting av talen åt Løvenskjold. Han sa: «Om end den norske Stat var fuldkommen organiseret, og altsaa Grændserne mellem den lovgivende, udøvende og dømmende Magt vare fuldkommen fastsatte, saa vilde det dog være en ligesaa dristig som urimelig Påstand at Folkets Repræsentanter skulde være uvidende om Rigets Stilling». Til prov nemner han so føredøme frå andre land, serleg utanriksdebattane i det engelske parlamentet.[2] Som ein ser, gjeld debatten hjå alle tre talarane spørsmålet um det i det heile er rett av eit grunnlovgjevande ting å ta upp utanrikspolitiske spørsmål, og soleis gripa over på det maktumrådet som eigenleg skulde liggja under den iverksetjande makta. Og denne debatten er halden reint ålment, utan at nokon av dei tek studnad i sjølvstendeeiden.

Det er ikkje råd å nekta for at det er noko kunstigt og vridd ved grunngjevinga åt sjølvstendemennene her, i alle fall slik som me finn ho hjå Falsen. Ja, i grunnen var det sjølvsagt reint meiningslaust å la den maktavgrensinga gjelda for sjølve Riksforsamlinga som sidan skulde koma til å gjelda for Stortinget. Falsen har freista å finna grunn for framlegget sitt med å tala um «den Magt hvis Deling vi allerede have bestemt», nemleg i dei 10 grunnsetningane. Men desse grunnsetningane var då ingen ting anna enn det som ligg i

[1] H. T. IV, s. 401.
[2] Wergelands «Norges Konstitutionshistorie», Nærups utg. s. 223.

namnet, grunnsetningar, sikteliner for grunnlovarbeidet, og dei kunde umogleg gjelda før den grunnlova var gjeven og vedteken som skulde gjeva dei si praktiske utforming.

Grunnane åt sjølvstendemennene har vore so veike at både Falsen og Sverdrup har tytt til den utvegen som ein gjerne plar ta til i slike tilfelle, nemleg å skrema. Båe to har dei skremt Riksforsamlinga mot å ta seg diktatorisk makt, Falsen med å peika på decemvirane, Sverdrup med at elles kunde ein «faa 113 (!) Konger og ikke komme til Ende med Rigsdagen førend paa sit Livs sidste Dag». Det ligg her nær å finna eit historisk føredøme i nasjonalkonventet i Frankrike under revolusjonen. Ein mann som Koren kallar Riksforsamlinga beint fram «Conventen» i breva sine.[1] Det har då ei viss interesse at den skarpaste motmannen i debatten, Wergeland, han held i sine «Fortrolige Breve» for 21. april nettupp fram nasjonalkonventet som det store mønsteret for Riksforsamlinga: «Rigsforsamlingen gribe Rigets Tømme, fatte Fædrelandets Roer i denne Storm! Dens være Magten at styre dictatorisk — — — Kort Proces, men Dødsstraffe ophævede, saalænge Dictaturet varer! Fortrolighed, Tillid, Virksomhed, Selvfornegtelse, Hurtighed og Enthusiasme i denne dictatoriske Nationalforsamling, denne Rigets Sjel, dette Rigets bankende Hjerte!»[2] Altso hjå den eine ynske um at Riksforsamlinga må ta diktaturet, hjå dei andre åtvaring imot det, ikkje på grunn av folkeeiden, men av otte for despoti «saameget farligere, naar en talrig Forsamling udøver dem» (nemleg «Souverainitetens forskj. Bestanddele»).

Dette er altso hovudsaka både for Falsen og Sverdrup,

[1] Yngvar Nielsen: «Bidrag» I, s. 481.
[2] Side 37.

men utanum denne hovudgrunnen nemner Falsen ogso dei vanlege praktiske grunnane som so ofte vart framhaldne på Eidsvoll: den store kostnaden for landet med å halda tinget samla so lenge, velferdstap for embetsmenn og bønder, at det var uråd for eit so stort ting å driva diplomatiske tingingar som fyrst og fremst må vera løynlege, otte for at maktene ikkje ein gong vilde tinga med dei, deira eiga fåkunne i slike saker. Desse grunnane kan vel ha vege ein del for dei politisk meinige på Eidsvoll, soleis t. d. for Holck[1] — dei kunde ikkje bli so ofte nemnde utan —, men for dei politiske førarane har dei knapt havt stort å segja.

Den andre av talarane som professor Koht nemner til studnad for synsmåten sin, er Jonas Rein, og han er rimelegvis ogso den einaste som verkeleg kan segjast å ha tala um folkeeiden i desse debattane; det er i ein tale som etter mange vitnemål har havt avgjerande stor vekt. Spørsmålet um Riksforsamlinga skal ta med utanrikspolitikk, blir for han til ein ålmenn diskusjon um sjølvstendepolitikk eller tingings- og unionspolitikk: «Skulle vi da, førend vi tænke paa Konstitutionen, først af fremmede Magter begjære Tilladelse hertil?» Tanken på at dei skulde driva utanrikspolitiske tingingar, er for han det same som at alt det som er gjort i sjølvstendesaka, er måfå-verk: «Altfor tidlig havde vi begyndt med at grunde en Konstitution, som aldrig skulde blive til uden paa Papiret». Og i denne samanhengen er det at han i ein oratorisk klimaks ogso nemner sjølvstendeeiden. Men det er ikkje likt til at nokon i samtida har lagt vekt på denne delen av talen åt Rein, eller at dei har forstått han slik at han heldt folkeeiden for grunnlag for sjølvstendepolitikken eller grunn mot unionspolitikken. Ingen mindre mann enn Christie, og

[1] Sjå dagboka, Hist. Saml. II, s. 14.

ogso byfuten Wulfsberg og kaptein Holck, har referert litt av denne talen i dagbøkene sine. Men ingen av dei har lagt merke til, eller har funne grunn til å nemna, at han har tala um folkeeiden.[1] Møller nemner heller ikkje eiden i breva sine, endå han er ein av dei som tykkjest ha forstått striden 19. april best, og gjev ei av dei mest utførlege framstellingane av dei ulike synsmåtane.[2] Heller ikkje i talen åt Rein er det soleis råd til å finna nokon heimel for ei slik meining som «netop paa dette punkt (folkeavgjørelsen 25. febr.) bygde selvstændighetspartiet sin motstand.»[3]

Og likevel hadde ingen ting høvt betre med Reins lidenskaplege og patriotiske patos enn ein slik appell til sjølvstendeeiden, — um partiet hans berre hadde våga å nytta eiden på den måten. Men det har det ikkje gjort. Likso lite som unionsvenene la vinn på å støyta eiden over ende, likso lite freista sjølvstendemennene å byggja politikken sin på den. Alle nordmenn hadde gjort eiden, unionsvenene ogso. Dei var ikkje ein flokk samansvorne mot folkeviljen; men dei meinte at dei var og dei var ogso verkeleg nasjonen sine ekte repræsentantar på like line med dei andre. Det vart heller aldri nekta i Riksforsamlinga. Endå so kvass som striden gjekk, var det ingen som våga skulda motmennene for at dei sveik eiden eller fornekta folkesuveræniteten; dei drog ikkje eiden inn i debattane og nytta han ikkje i partistriden. Striden gjeld heile tida sjølvstendepolitikk eller unionspolitikk, og berre det.

I det heile må ein akta seg for å leggja for stor vekt

[1] Norske Samlinger II, s. 571, Yngvar Nielsen: «Bidrag» I, s. 434, Historiske Samlinger II, s. 14. Berre Henrik Wergeland har her i Konstitusjonshistoria si den fotnoten som før er nemnd.

[2] Yngvar Nielsen: «Bidrag» I, s. 334.

[3] H. T. 5. r. III, s. 10.

på den teoretiske diskusjonen um Riksforsamlinga sin kompetanse. Hovudstriden galdt heile tida ein mykje handfast realitet: m a k t a. Og då var stoda den, at mindretalet med alle råder laut halda fast på uavgrensa makt for Riksforsamlinga. For so lenge ho var samla, kunde det endå finnast ein glimt av von ogso for deira politikk; gjenom Riksforsamlinga fekk dei det beste og einaste høve til å arbeida for politikken sin. Avrøystinga var eit val millom framlegget åt Falsen og kravet åt Løvenskjold 16. april um at Riksforsamlinga skulde setja ned ei nemnd til å røkja etter det samhøvet som riket stod i til utlandet. Hadde dette kravet gått igjenom, so hadde Riksforsamlinga dermed straks tryggja seg retten til å kontrollera politikken åt prinsen. Det kunde jamvel ha vorte det fyrste steget til at tinget hadde teke all politikken i si hand, den ytre ogso, og prinsregenten kunde ha vorte skubba til side smått um senn. Desse planane har sjølvsagt førarane for sjølvstendepartiet straks forstått, og med framlegget åt Falsen har dei vilja avvæpna motstandarane med eit einaste slag. For so snart Riksforsamlinga var uppløyst, var unionsvenene spreidde til alle kantar, då var dei privatpersonar utan nokor politisk makt og utan von um å kunna få det for det fyrste. Like visst var det for fleirtalet, at kunde dei få Riksforsamlinga uppløyst so snart grunnlova var ferdig og kongen vald, so var det fullkomen siger for dei; kongen var deira mann og regjeringa deira partibrør. I røynda ligg det i dette ei stor mistru mot unionsmennene, og slik kjende dei det då ogso. Wergeland segjer det med reine ord, og ropar beiskt og sårt: «Hvad da, Brødre, hvad er da Bevæggrunden til, at man med saa ængstelig en Iver vil afholde vort Øje fra at skue ud over Landets Grændser, og aftviste os vor unægtelige Ret? Frygter man,

at vi skulle misbruge den? Det har Folket, som valgte oss, ikke befrygtet. Troer man, at vi ere bestukne — eller at vi ledes af andet end vor Overbeviisning om, hvad der er Ret, og gavnligt for Fædrelandet? Eller have vi ikke Norges Hæder og Vel ligesaa skarpt for Øje, som nogen, som den højeste i Landet? Siger, hvor er Forræderen! Udpeger den Mand iblandt os, som ingen Agtelse, ingen Tillid fortjener!»[1] Bitande og kvast kjem det her at Wergeland samanliknar fedrelandskjærleiken sin og åt sine partibrør med «den højeste i Landet», nemleg den danske prinsen.

Striden um Riksforsamlinga sitt mandat 19. april var altso meir av taktisk enn av prinsipiell natur. Eit vitnemål um det må ogso utfallet av debatten kunna segjast å vera, då det vart like mange røyster for og imot framlegget åt Falsen, d. v. s. ein storpart av sjølvstendemennene har røysta saman med unionsvenene. Hadde no striden golde eit so stort prinsipp som folkesuveræniteten, og hadde sjølvstendepartiet verkeleg bygt politikken sin på folkeeiden 25. febr. og kravt vyrdnad for folkeviljen slik som han då gav seg til kjenne, ja då måtte utfallet visseleg ha kome heilt annarleis. Jamvel um det ikkje fanst nokon partiorganisasjon på Eidsvoll, og endå um partigrensene ikkje var klårna so tidleg i tingseta, so hadde ikkje sjølvstendemenn i flokk røysta saman med unionsmenn, slik som dei verkeleg gjorde, um dei hadde forstått det slik at det var sjølve grunnlaget for sjølvstendepolitikken det galdt. Dette so mykje meir som spørsmålet kom ikkje uventa eller ubutt på dei. Tvertimot var denne debatten ein av dei som var best førebudd på Eidsvoll, og me har mange vitnemål um at det var sterk underhandsagitasjon føre han. Når unionsmennene likevel denne

[1] «En politisk Tale», s. 65.

gongen var på nære nippen til å få fleirtal, so må det vera fordi mange av sjølvstendemennene nettupp ikkje rekna spørsmålet um Riksforsamlinga sitt mandat for å vera avgjort med sjølvstendeeiden og det opne brevet ifrå prinsen, og slett ikkje har dei meint at det her var spørsmål um å vyrda folkesuverænitetn eller ei. Men grunnane åt unionsmennene for at Riksforsamlinga hadde heile suveræniteten på folket sine vegner, dei har kjenst so sterke at i denne saka har dei halde på å riva fleirtalet burt ifrå førarane i sjølvstendepartiet.

At det er taktiske grunnar som ligg under striden um Riksforsamlinga sitt mandat, blir endå kraftigt styrkt ved striden um Eidsvollsgarantien 13. mai. For då har partia bytt roller. No har sjølvstendemennene ingen otte for at dei går utanfor grensene for sitt mandat um dei vedtek garantien og soleis legg finansielt grunnlag under sjølvstendeverket. No — og no fyrst — blir sjølvstendeeiden verkeleg bruka. Folket har svore til sjølvstendet, og lyt halda eiden; den som vil målet, lyt vilja midlet, — slik lyder løysingsordet. Unionsvenene derimot vil ikkje vera med på dei finansielle rådgjerdene, og dei gjer ikkje framlegg til nokon sjølve. Um grunnane for denne politikken deira har me liten kunnskap. Den fremste mannen deira, greiv Wedel, nøgde seg med ein reint negativ kritikk av det framlegget som var uppe; for han var overtydd, segjer Jacob Åll, um at kvart ord som han sa meir, vilde vera spillt og bryta ned resten av den populariteten som han sjølv og nokre av partibrørne hans enno kunde ha. Slik var det med dei andre i partiet ogso. «Det var som en stiltiende Aftale mellem de 30 Mænd ikke at modsætte sig den rivende Strøm».[1]

Nokre av unionsmennene er det likevel som har

[1] Erindringer, 2. utg. s. 440.

gjeve grunnar for røystinga si, og det er då markande at alle nyttar dei den same argumentasjonen som Falsen og Sverdrup hadde gjort den 19. april, og dei gjer det på ein slik måte at det tykkjest vera ein vilje i det. Soleis held Oftedahl og Mølbach svært sterkt fram i sitt skriftlege votum at dei ikkje har mandat til noko anna enn å laga grunnlov. Deretter er det ei tydeleg glede for dei å minna um at rett nok er denna meininga deira kanskje villfarande (slik som partiet deira hadde meint 19. april), men dei har vorte styrkte i henne «da vi hørte paastaae, i Anledning af Debatten om at faae Kundskab om de udenlandske Anliggender, at Fuldmagterne vare indskrænkede, og at man ei havde at befatte sig med Andet, end det som var Sendelsens Hensigt; hvilken Paastand jo vandt de Flestes Bifald.»[1]

Endå tydelegare kjem ironien mot sjølvstendepartiet fram hjå Omsen, som har laga eit reint motstykke til talane åt Sverdrup og Falsen 19. april. Liksom Sverdrup hadde halde fram at «Finantsernes Undersøgelse m. v. hørte til Udviklingen af Constitutionen» og Falsen hadde åtvara imot å «begynde med den Inconseqvence, selv, i vor Person, at ville samle al den Magt, hvis Deling vi allerede have bestemt» — soleis held no Omsen fram at det vilde vera grunnlovstridigt «om vi som Constituenter, vilde udøve en Ret, som tilkommer Storthinget». Liksom Sverdrup hadde åtvara Riksforsamlinga mot å gjera seg til 113 kongar, og Falsen hadde skremt med decemvirane — soleis held no Omsen fram at «som Lovgivere for den udøvende Magt ansee vi os jo ei som Konger, eller af den Årsag berettigede til at udøve denne Magt». Falsen hadde formana: «Lader os vel vogte os for, at vi ikke selv skulle begynde at handle efter Principier, vi eendrægtigen hos

[1] Riksforsamlingens Forhandlinger I, s. 371.

andre have fordømt» — Omsen ropar: «Lader os for Guds Skyld ikke begynde med at undergrave vor egen Bygning, Constitutionen!» Ja, um ein so vil finna ein appell til folkeviljen i talen åt Falsen, so kan ein finna paralellen hjå Omsen. Eit sjølvstendigt folk vil ha politisk og borgarleg fridom og vil ikkje styrast etter vilkårlege bod, segjer han. Og for di det norske folket har både forstand og augo og no har rett til å bruka dei, so vil det ikkje ha påbod um skattar so lenge som det er grunn til å tvila um dei er naudsynlege.[1] Endå so alvorleg som talen åt Omsen er, so er ironien her so fullkomen gjenomførd at det er vanskeleg å fri seg frå den tanken at han er overlagd.

No hadde Omsen havt denne meininga um Riksforsamlinga sin kompetanse 19. april ogso, han var fullt konsekvent i dette spørsmålet, — ja er kanskje den einaste av Eidsvolls-mennene som me kan segja det um med full visse at han var det. Men endå um han soleis hadde skilt seg ut frå partiet sitt 19. april, so er det likt til at han var ein god talsmann for partiet sine synsmåtar 13. mai. Dei av partiet som nemner debatten, er einige um det. Jacob Åll held fram, at liksom Wergeland var forsvararen for partiet fyrstundes i tingseta — altso 19. april — so var Omsen det i slutten — 13. mai. Wergeland sjølv godtek talen hans i sine «Fortrolige Breve», og Blom utarbeider denne synsmåten nøgjare og med stor kraft i boka si um «Norges Statsforandring i 1814».[2] Me gjer då knapt urett i å rekna talen åt Omsen for å vera den eigenlege hovudtalen åt unionspartiet 13. mai.

Men då må det ogso vera klårt at denne talen um at mandatet åt Riksforsamlinga er avgrensa til berre

[1] Rigsforsamlingens Forhandlinger I, s. 358—60.

[2] «Erindringer», 2. utg. s. 440. «Fortrolige Breve», s. 118. «Norges Statsforandring», s. 182.

å gjelda grunnlovarbeidet, og at dei ikkje kan gå utanum det av vyrdnad for folket sin frie vilje — eller folkesuveræniteten — det er ei grunngjeving som båe partia nyttar etter tur, ettersom det er tenleg for deira politikk, sjølvstendepartiet 19. april, unionspartiet 13. mai.

Den avgjerande motsetninga i stoda til folkesuveræniteten som professor Koht finn millom sjølvstendeparti og unionsparti, den går etter han ikkje berre gjenom den ytre politikken, men ho går som eit greitt partiskilje gjenom grunnlovarbeidet ogso. «Det viser sig dog, at folkesuveræniteten kunde kløve i baade ytre og indre spørsmaal; naar det galdt om den ubetingede folkemagt, holdt partiskillet sig klart og urokket».[1] No er det verkeleg ogso slik, at dei fleste av førarane i unionspartiet var mektige og forneme eigedomsherrar og i synsmåtar av det minst demokratiske som fanst på Eidsvoll, soleis både greiv Wedel, Peder Anker, Løvenskjold og Jacob Åll. Men elles har me for lite kunnskap um stoda åt dei fleste av Eidsvollsmennene til at me kan koma til sikre meiningar her. Likevel tykkjest so mykje visst, at den grenselina som Koht finn so grei og klår, den går i alle fall på sume stader der ein etter Koht sine synsmåtar ikkje skulde venta å finna henne.

Det er uråd anna enn at ein lyt leggja vekt på at ein so framskoten mann i sjølvstendepartiet som Weidemann, han byggjer på kongesuveræniteten i grunnlovframlegget sitt; men 19. april var han ein av talarane for at Riksforsamlinga ikkje hadde mandat til å greia med utenrikssakene, og var altso etter Koht millom dei som den dagen hævda folkesuveræniteten mot unionsvenene. Og Weidemann var ein so klårtenkt mann at han vel visste kva han gjorde, og han

[1] H. T. 5. r. III, s. 12.

hadde samanheng i politikken sin. Men då blir det langt ifrå at spørsmålet um folkesuveræniteten for han kan ha vore den tappen som all politikken eigenleg gjekk umkring i 1814. Saman med Weidemann må ein ogso rekna Lysgård, som vel var den som stod fremst av bøndene.

Alle dei andre grunnlovframlegga me har ifrå Eidsvollsmenn, byggjer på folkesuveræniteten; men sjølvsagt kan det vera stor skilnad i den måten dei gjenomfører han på. Den saka i grunnlova som best måtte kunna skilja millom flokkane her, er spørsmålet um kongens veto. Um ein kan ta Henrik Wergeland for god kjelde her, og ikkje skal leggja alt for stor vekt på at den lange veto-striden mot Carl Johan har farga synet hans, so var etter han Eidsvollsmennene ogso fullt klår over at dette var ei avgjerande sak, «at det er ved dette Spørgsmaal Demokratisme og Monarkisme egentlig skiller sig». Difor fekk me ogso regelen um suspensivt veto, som «paatrykker Forfatningen dens afgjort demokratiske Præg og opstiller uden Sky Folkesuveræniteten som dens øverste Princip». Men likevel legg han til at denne saka vekte ingen alvorleg strid («denne Løihed i Debatterne»), og det var «ingen, som gjorde sig nogen alvorlig Umag for igjen at faa dette Hovedstykke fraskudt Folkets Anpart i de konstitutionelle Rettigheder».[1] Derimot har me tydeleg vitnemål um at det var sume av Eidsvollsmennene som syntest at endå det suspensive veto gav kongen for stor makt; men desse mennene var rett nok alle saman unionsmenn. Det var Omsen, som vilde avgrensa veto-retten åt kongen til ein gong, Mølbach, som rimelegvis har havt same meininga, og hit må ein vel ogso rekna Sibbern, som upphavleg

[1] «Norges Konstitutionshistorie», s. 268—69 (Nærups utg.).

vilde at kongen ikkje skulde havt noko veto i det heile».[1] Når han til slutt gjekk med på eit utsetjande veto, var det av di Stortinget straks før hadde mist den konservative trygda som det upphavleg var tanken at lagtinget skulde vera med veto-rett imot odelstinget. Dette hadde nemleg vorte gjort um inkje ved den regelen som nettupp var innkomen i grunnlova etter eit benkeframlegg frå provsten Schmidt, at lovsaker skulde avgjerast i samla Storting når odelsting og lagting ikkje kunde bli samde.[2] Imot desse unionsmennene og veto-fiendane laut då sjølvstendemennene Diriks og Falsen tala vetoet si sak, so kongen kunde få «Magt at hindre at ikke skadelige Lovforslage ved Partiaand drives igjennem». Det er altso langt ifrå at sjølvstendemennene har stridt fram folkesuverænitеten mot unionsmennene i denne hovudsaka.

Det har vore lagt stor vekt på at i alle fall den framskotne unionsmannen Nicolai Wergeland hadde gjeve kongen absolut veto i grunnlovframlegget sitt (§ 40). Men Wergeland skriv sjølv um dette på ein slik måte i sine «Fortrolige Breve» (s. 98) at ein har god grunn til å tru at han har falle ifrå dette framlegget sitt under ordskiftet eller avrøystinga i Riksforsamlinga. Han segjer: «Du seer, jeg havde først tænkt mig den lovgivende Magt fuldkommen lige deelt mellem Konge og Folk, men at vor Grundlovs Aand er bleven mere demokratisk, og giver Folket en overveiende Deel i Lovgivningen, idet den statuerer Forordninger og Love, hvortil kongelig Sanction ei er fornøden». Hadde han f y r s t tenkt soleis, må ein vel kunna slutta at sidan

[1] Sibberns dagbok, H. T. I, s. 257, Christies dagbok, Norske Samlinger II, s. 608.

[2] Schmidts «Dagbøger», s. 180; dessutan Sibberns og Christies dagbøker.

tenkte han annarleis, og gjekk med på det som verkeleg vart lov, at han altso var av dei som Henrik Wergeland segjer det um at «under Debatterne bleve de dog bibragte Overbevisningen om at Kongen heller ikke var bleven forglemt». Nicolai Wergeland fortel sjølv at denne avgrensinga i veto-retten skulde vera vederlag fordi kongen hadde fått so stor makt til å senda ut provisoriske påbod (§ 17 i grl. no). Denne regelen er rimelegvis innkomen i grunnlova frå Adler-Falsens framlegg § 117, men Wergeland var imot han, for han ottast at «her tillægges Kongen en altfor tvetydig Magt, og, at Folkets hele Lovgivnings- og Beslutningsret kan eluderes derved».[1] For Wergelands vedkomande kan det soleis vera god grunn til å halda upp imot kvarandre §§ 17 og 79. Han har sjølv gjort det. Og anten ein med Falsen berre gav kongen suspensivt veto, men stor makt til å senda ut provisoriske påbod, eller ein med Wergeland nekta det siste, men istaden gav absolut veto, so er det klårt at for Wergeland sjølv har det stått som ei skjønssak kva som var det beste; og då han ikkje fekk hindra retten åt kongen til å senda ut provisoriske påbod, har han rimelegvis gått med på det suspensive veto, so han kunde halda fast på den jamvekt-ideen som var hovudsaka for han som for Falsen og Eidsvollsmennene i det heile. At det skulde vera nokon prinsipiell skilnad millom han og Falsen her, det har han ikkje forstått sjølv, og ikkje nokon annan heller.

Endå mykje greiare blir dette når ein går til sjølve hovudspørsmålet, um kongen har veto-rett over grunnlova. For der fylgjest Wergeland og Falsen merkeleg godt både i det som er klårt og greitt, og i det som er uklårt og ugreitt. Det er nemleg slett ikkje slik som Erik Vullum har sagt, at Wergeland naturlegvis ikkje

[1] «Fortrolige Breve», s. 69.

kunde tenkja seg grunnlovbrigde utan at dei to statsmaktene var einige.[1] Tvertimot gjev Wergeland i sin § 99 Stortinget full makt over grunnlova: «Ethvert Storthing kan forøge disse konstitutionelle Love med nye Tillæg; men disse Tillægg maa ej være af den Beskaffenhed, at nogen af denne primitive Grundlovs Artikler derved ophæves, eller forandres til Folkets eller Kongens Skade. Denne fundamentale og konstitutionelle Lovs 100 Paragrafer blive inviolable og uforanderlige i 99 Aar. Men hvert 33te Storthing skal revidere Konstitutionen, og atter enten reformeret eller uforandret bekræfte samme for et nyt Tidsrum af 99 Aar eller 33 Storthing.» Regelen tykkjest underleg og upraktisk, men han er likevel ikkje verre enn at Adler-Falsen har ein liknande (§§ 226 og 229), og regelen er i alle fall grei nok og kan ikkje mistydast. Både Falsen og Wergeland er einige um den hovudtanken at grunnlova ikkje kan rettast anna på visse serskilde storting med faste millomrom, hjå Falsen 25 kvart år, hjå Wergeland berre 99 kvart år. Hjå Falsen blir no folkesuveræniteten serskilt tydeleg understreka med at alle framlegg til rettingar skal leggjast fram til eit slag folkeavrøysting i valforsamlingane (§ 228); men prinsippet er ogso klårt nok i lovregelen åt Wergeland, og blir det endå meir um ein jamfører med den 2dre av dei grunnsetningane som han byggjer grunnlovframlegget sitt på: «Ethvert Folk har af Naturen oprindeligviis Ret til, ubehindret af enhver indvortes og udvortes Magt, selv at danne sig til en Stat ved selvgivne Grundlove». Til overmål har Wergeland endå to andre reglar som tydeleg syner at han meinte stortinget skulde vera den fremste makta når det gjeld grunnlova. For det fyrste skulde Stortinget ha retten til å tolka grunnlova um

[1] «Kristian Magnus Falsen», s. 23.

det trengst nokor tolking, og berre til ei naudhjelp har han sett den uklåre regelen, at um stortinget ikkje kan bli einigt og «mangler at decidere, da har Kongen Ret til at afgjøre det» (§ 100). For det andre har Wergeland ogso ein grei regel um at stortinget jamvel skal kunna avsetja kongen og vera domaren hans, um kongen skulde forgå seg mot grunnlova (§§ 85 og 87).

Held ein alle desse reglane saman, er det tydeleg nok at Wergeland gjev folket makta over og ansvaret for grunnlova gjenom stortinget. Men på den hi sida er det ogso ting i grunnlovframlegga både åt Wergeland og ikkje minst åt Falsen som peikar i motsett lei, og gjer desse klåre og greie reglane som her er nemnde mindre greie. Hjå Wergeland er det § 28: «Ingen Section af Folket eller Individ kan tiltage sig Nationens udelelige Souverænitets Udøvelse — — — Storthinget, Folkets Repræsentation, befuldmægtigede Deputerede, har ene og allene al Souverænitet i Forening med Kongen». Held ein denne regelen saman med § 22 («Norges Constitution er repræsentativ. Repræsentanterne ere en Konge og eet lovgivende Korps — — — Den lovgivende Magt deles mellem Kongen og et Korps, en Nationalforsamling, under Navn af Stor-Thing»), skulde ein tru at Wergeland ikkje i noko tilfelle vilde la stortinget representera folket utan saman med kongen, altso heller ikkje i grunnlovsaker. Men som me har set, er dette i klår motstrid med regelen i § 99 um grunnlovrevisjon og den 2dre grunnsetningen um folkesuverenitet, der det er tala um retten for folket over grunnlova ogso uhindra av «enhver indvortes Magt», og det må då vel vera kongen.

Men her er uklåren ikkje mindre hjå Falsen. I innleiinga til det Adler-Falsenske grunnlovframlegget er det ei ålmenn utgreiing um kor viktigt det er å halda jam-

vekta millom statsmaktene. Difor må ikkje kongen ha makta over lovene. «Men det er endnu mere nødvendigt at indskrænke den lovgivende Magt, som, naar den vil, kan fuldbringe i et Øieblik, hvad den udøvende dog kun efter en længere eller kortere Række af Foretagender kan bevirke: at omstyrte Statsforfatningen». Det er klårt nok at her er det tale um grunnlovbrigde, og forfattarane spør so: Korleis skal ein setja grense for makta åt stortinget her? På det svarar dei då at ein kan dela den lovgjevande makta, nemleg i det som sidan blir kalla odelsting og lagmandsting. So kan det eine tinget stengja for det andre, so det ikkje jår gjort åtak på den iverksetjande makta. Men endå er det ikkje trygd nok, endå kan det vera fåre for at famvekta millom den lovgjevande og iverksetjande makta kan bli rupla; difor «maa intet Forslag erholde Lovs Kraft, forinden det er sanctionneret af den udøvende Magt». Denne sanksjonsretten må rett nok på sin kant ikkje bli til ei absolut hindring for alle lovframlegg, men må berre gjelda til ei viss tid, altso utsetjande veto. Når ein kjem i hug at utgangsstaden for denne tankerekkja var fåren for grunnlova, «Stats-Forfatningen», og at det sidan ogso heile vegen er tale um jamvekta millom statsmaktene, so må det vera logisk klårt og greitt at veto-retten ogso gjeld grunnlova.[1] Dette strider rett nok mot §§ 226—230 i same framlegget; men so uklårt og so lite gjenomarbeidt var altso framlegget frå Falsen ogso i denne viktige saka,

[1] Når Falsen i bakstrevartida si meinte det var ein sjølvgjeven ting, som låg «i Tingens Natur» og fylgde «af almindelig Statsrets Grundsætninger» at kongen har absolut veto i grunnlovsaker, so var han altso i motstrid med Falsen frå 1814 kva det absolute veto vedkjem, men hadde medhald for det utsetjande (Sjå «Bemærkninger i Anl. af Constitutions-Forslaget om Kongens Veto» 1824, s. 20).

like vel som Nicolai Wergelands. Båe to har dei greitt og klårt gjeve Stortinget makta over grunnlovrevisjon; men båe to har dei ogso på andre stader i framlegga sine halde fram tanken um maktfordelinga eller kongen som folkerepresentant jamsides stortinget på ein sovoren måte at dei har kome i motstrid med sine eigne reglar um grunnlovrevisjon.

Summen av det heile blir då likevel, at likso visst som Wergeland hadde hevda folkesuvereniteten 12. og 19. april, har han gjort det i grunnlovframlegget sitt. Ei jamføring av framlegga frå Falsen og Wergeland, når ein tek dei i sin heilskap, kan sjølvsagt syna store avvik når det gjeld den detaljerte utforminga av folkesuveræniteten, men ingen prinsipiell skilnad i stoda til han. I det heile har meiningane um korleis ein praktisk skulde gjenomføra folkesuveræniteten ikkje vore so avklåra på Eidsvoll at ein kan leggja nokor avgjerande vekt på den forma som dei einskilde paragraffane kan ha fått i dei ulike grunnlovframlegga. Ein lyt sjå på framlegga i sin heilskap; elles kan resultata lett bli skeive.

Endå tydelegare kjem dette fram um ein samanliknar grunnlovframlegget åt Wergeland med det framlegget som ber namnet åt Falsens nærmaste partifelle, Georg Sverdrup. Endå um Sverdrup kanskje ikkje har skrive dette framlegget, må han vel ha godkjent det, sidan han la det fram, og prinsen alltid kalla det med hans namn. No gjev nok ikkje dette framlegget kongen meir enn utsetjande veto i vanlege lovsaker; men likevel kan det ikkje vera tvil um at det gjev kongen større makt enn framlegget frå Wergeland. For det fyrste får kongen eit slag utsetjande veto i pengeytingssaker, absolut veto i kriminallovgjevinga (saman med høgsterett), einvelde over lover, reglement og straffer i

alle militære saker, full makt over krig, fred og samband, rett til å ta upp i adel og rang og rett til å avgjera korleis riksinnkomene skal brukast, og endå ei vid fullmakt til å gjeva påbod som jamvel kan stå mot Stortinget sin vilje i eit par år, so sant dei ikkje strider mot grunnlova.[1] Dette er ikkje langt ifrå eit utklædt einvelde, men likevel kviler då dette grunnlovframlegget ogso på folkesuveræniteten. Den blir grunnlaget for alle desse tre framlegga.

Heller ikkje er det visst at Wergeland har stelt seg so mykje meir udemokratisk enn Falsen og Sverdrup når det galdt røysterettsreglane og samansetjinga av Stortinget. I grunnlovframlegget sitt (§ 24) har han rett nok sett upp ein underleg 7-delt klasserøysterett med serskilt representasjon for det som for Wergeland alltid var «Viisdomsblomsten af Folket», «den åndelige Overlegenheds-Aristokratie» — embetsstandet.[2] Men dette framlegget er det likt til at han alt har gjeve upp i Konstitusjonskomiteen; han segjer i alle fall i sine «Fortrolige Breve» for 10. mai: «Som Commiteen har foreslaaet og Forsamlingen antaget, er det nok bedre.» Og fråreka denne serrepræsentasjonen for embetsmennene gjorde grunnlovframlegget hans røyste-

[1] Det Sverdrup-Bergh'ske grunnlovframlegget §§ 33—38.

[2] Sjå «Tanker og Bekjendelser», s. 8, 11 og 68. Det kan ikkje vera heilt rett at det skulde vera 38 av embetsklassene, for det skulde vera 33. Men feilen skriv seg frå Wergeland sjølv, for i sine «Fortrolige Breve» (s. 92) segjer han at det skulde vera 38 embetsmenn, og slik er ogso vedkomande paragraf (24) forma der. Men i den utgåva av grunnlovframlegget hans som er prenta i Hist. Saml. III etter hans eige manuskript, står det tydeleg: «Af hvert Stifts Militære en Soldat og en høj Officer» og tilsvarande regel for marina. Av dei 10 militære repræsentantane blir det då 5 offiserar og 5 meinige — altso same skipnaden som ved den militære repræsentasjonen på Riksforsamlinga.

retten på det aller nærmaste ålmenn. Slik vart ogso det fyrste framlegget frå Konstitusjonskomiteen frå-rekna nokre små avvik. Rett nok skyv Yngvar Nielsen greiv Wedel i framgrunnen her.[1] Men det er uråd å skjøna korleis denne «det aristokratiske Princips og den udøvende Magts Repræsentant i Commiteen» skulde kunna bli hovudmannen for det mest demokratiske framlegget.[2] Derimot spring likskapen med framlegget åt Wergeland i augo. Framlegget møtte imillomtid sterk kritikk, serleg frå Christie og Bendeke, so kommiteen laut ta denne paragrafen attende til ny dryfting, og då vart han brigda i udemokratisk lei, burtimot slik som reglane var i det Adler-Falsen'ske (§§ 34—40) og det Sverdrup-Bergh'ske framlegget (§ 19). So mykje er i alle fall klårt at dei tre hovudførarane for sjølvstendepartiet, Falsen, Sverdrup og Christie, dei har ikkje hevda serleg demokratiske reglar i røysteretts-saka; derimot er det god grunn til å tru at Wergeland har gjort det. Ånda på Eidsvoll var i det heile sterkt demokratisk, so me har mange vitnemål um at det dreiv både den eine og den andre til å ta meir demokratiske standpunkt enn dei ifrå fyrsten hadde tenkt. Difor vart ogso grunnlova meir demokratisk enn noko av dei framlegga me kjenner. Wergeland gjekk rett nok stundom til den hin kanten, soleis i adelssaka og serleg i verjepliktsaka, og synte rimelegvis her påverknad frå sume av dei aristokratiske meiningsfrendene sine; men i denne saka, røysterettssaka, har han fylgt den vanlege tendensen, og etter han fyrst har gjeve upp det umoglege klassesystemet sitt, so er han ein av dei mennene som har fortenest av at røysterettsreglane vart so pass demokratiske som dei vart, og

[1] «Lensgreve Wedel» II, s. 200.
[2] Jacob Åll: «Erindringer», 2. utg., s. 403.

nær på hadde vorte endå meir demokratiske. Men um dei upphavlege framlegga frå Falsen og Wergeland skal det elles ikkje vera so lett å avgjera kva som var det mest udemokratiske, anten ein med Wergeland vilde ha ein representasjon etter klasser, eller ein med Falsen vilde ha lagtinget som eit faktisk overhus av rikfolk med veto-rett imot odelstinget.[1] Når ein ser at Wergeland i alle fall hadde ålmenn røysterett i klassene, medan Falsen for det fyrste hadde ein ikkje låg census til det samla stortinget og dinæst ein etter Noregs vilkår svært høg census til lagtinget, so vil det knapt vera urett å segja at Wergeland var den som i denne saka i alle fall stod demokratiet nærmast.[2]

Annarleis har det vel vore med dei aristokratiske brukseigarane i unionspartiet, endå um me har for liten kunnskap til å veta noko visst. For den fremste av dei, greiv Wedel, kan me rett nok finna studnad i politikken hans på umframstortinget 20. oktober, og held ein den saman med den karakteristikken som Jacob Åll gjev av arbeidet hans i Konstitusjonskomiteen på Eidsvoll, so er det god grunn til å tru at grunnlova ikkje hadde vorte so demokratisk, og at folke-

[1] Adler-Falsen §§ 67 og 99. I Sibberns dagbok er det sagt greitt ifrå at meininga med lagtinget var at det skulde vera ei trygd imot bøndene (H. T. I, s. 256), og det svarar då ogso til praksis i den fyrste tida.

[2] Prøver ein census-reglane åt Adler-Falsen med uppgåvene i Schweigårds statistikk over fordelinga av jordegodset her i landet i 1802 (Norges Statistik, s. 44), kan ein rekna at over ¹/₃ av gardsbruka i landet var for småe til at eigarane kunde vera med og røysta. Med nokolunde visse kan ein rekna at det knapt har vore meir enn ¹/₄ av bruka som var so store at eigarane kunde veljast (17 513 av 79 256 bruk). Kor mange bruk som var verd 10 000 spd. eller meir, so eigarane kunde koma i lagtinget, er uråd å finna ut; men det har i alle fall berre vore ein ørliten brøkdel.

suveræniteten ikkje hadde vorte so klårt gjenomførd um viljen hans hadde fått råda. Og saman med Wedel har venteleg stått Peder Anker, Løvenskjold og Jacob Åll, og nær dei har vel ogso stått Blom og Cloumann. I so måte er det verkeleg ein skilnad millom desse aristokratane og dei fremste mennene i sjølvstendepartiet, slike som Falsen, Sverdrup, Christie og Rein. Men for det fyrste har desse store brukseigarane knapt vore dei mest sermerkte for den vanlege synsmåten i partiet sitt når det galdt indre politikk; det har nok heller vore menn som Wergeland, Omsen, Mølbach og Grøgård. Og endeleg lyt ein leggja ei avgjerande vekt på at det ikkje finst eit einaste vitnemål um at nokon av dei har gjort motstand mot folkesuveræniteten, eller at han på nokon måte har vore framstridd imot dei. Blom har då sjølv fortalt litt um grunnlovarbeidet og segjer berre, som alle andre meldingar, at det ikkje var «Spor af nogen Partistrid».[1] Dette lyt då vel stå til truande, og det er knapt nokon grunn til å vika av frå den meininga som samtidige og seinare meldingar tykkjest vera einige um, at i grunnlovarbeidet har dei to partia gått saman. Når det galdt folkesuveræniteten, kunde det vel vera individuell, men ikkje partiskilnad på Eidsvoll.

Professor Koht held ogso fram, at um kongen hadde fått absolut veto, so måtte sjølvstendet ha falle med Christian Frederiks kongedøme, og den svenske kongen vilde ha fått makt over Noregs grunnlov. Men her lyt ein skilja millom grunnlovveto og ålment lovveto. Det kunde ikkje ha noko å segja um kongen hadde ålment lovveto, all den stund folket sin einrett over grunnlova var so sterkt hevda som t. d. i Wergelands grunnlovframlegg. Det kan sjølvsagt ingen no veta korleis

[1] «Norges Statsforandring», s. 160.

Wergeland vilde ha stelt seg um han hadde vore med på umframstortinget. Men skulde han ha teke konsekvensane av sitt eige standpunkt um våren, då han både hevda folket sin suverænitet so skarpt imot prinsen og folket sin einrett over grunnlova, so kunde han ikkje anna ha stelt seg på same lina som Motzfeldt og Christie den 20. oktober.

Til slutt kan ein gjera det reint teoretiske spørsmålet, um jamvel eit grunnlovveto kunde ha hindra Noregs sjølvstende um hausten. Det er ingen tvingande grunn til det. Ingen konge hadde makt over grunnlova før han var vald, og likso lite som dei valde Christian Frederik til konge før grunnlova var ferdig i Riksforsamlinga, likso lite turvte dei velja Carl XIII før tingingane um grunnlova var ferdige på umframstortinget.

Likevel veit me at greiv Wedel vilde ha gått til kongeval fyrst, at han tala sterkt for det, og jamvel var nær ved å få det til, um ikkje presten Bull, Motzfeldt og Christie hadde sett so hardt imot.[1] Merkeleg nok blir denne viktiga debatten mest ikkje umtala i dagbøker og brev frå 1814. Det er uråd å frigjera seg frå den tanken at samtida, og jamvel dei som stod midt uppi hendingane, ikkje til fullnads har forstått kva viktig realitet som låg i denne avgjerda. Førarane har sjølvsagt forstått det, — elles hadde dei ikkje reist strid um det —, men politikken sine meinige har late saka gå lett framum seg. Jamvel dei svenske kommissærane tykkjest ikkje ha lagt nokon stor brett på henne i rapportane sine til kongen og krunprinsen — um dei då er ærleg meint.[1] Det var unionen og høvet til Sverige som skyggja over alt i 1814, og jamvel um avrøystinga 20. oktober aldri

[1] Peter Motzfeldt: Breve og Optegnelser, s. 46.

[1] Yngvar Nielsen: Det første ord. Storthing. Optegnelser og Aktstykker, s. 182.

so mykje var ei formell stadfesting meir enn ei realitetsavgjerd, so fylgde nasjonen likevel denne hendinga og debatten føreåt med andsloppen spaning. Heile det vedunderlege året med sine tunge skifte millom von og angest, med si vedhaldande og nervøse konsentrering av all åthug og energi mot denne eine saka, det fekk no endeleg si fulle utløysing. At det samstundes ogso var uppe ei onnor stor sak, som ogso kunde ha fått lagnadstunge fylgjer for folket sin suverænitet, det vart ikkje retteleg påakta under bruset frå den mektige stemningsbåra som endeleg slo imot stranda. So mykje større er æra og fortenesta åt dei mennene som stod på ei skarp vakt og ikkje slakna i åthugen ein minste augneblink, men såg kva det galdt og til slutt berga folkesuverænitetet endeleg i hamn. For her stod det verkeleg ein strid um folkesuverænitetet som kunde ha vorte fårleg. Men her heller er det ikkje råd å finna partiliner med tydelege prinsipielle motsetningar; det heile kjem ikkje lite på slump. For det har me Motzfeldts eigne ord.

Og likevel hende det ingen ting som var djupare og alvorlegare i 1814 enn at folket vann att suveræniteten. Det er grunnlaget for alt som hende, sjølvstendereisinga likso vel som grunnlovarbeidet. Men at folkesuveræniteten på nokon måte var ei partisak, at sjølvstendemennene stridde han fram imot unionsvenene, det tykkjest vera ei meining som ikkje kan provast.

ENGLISH SUMMARY.

The purpose of the paper is to make clear the part played in Norway in 1814 by the principle of the sovereignty of the people.

The oath to maintain national independence was taken by the whole people, by those who wanted a Union with Sweden as well as by those who stood for full independence and could not, therefore, mark any dividing line between the parties. The Unionists understood the oath as the people's pledge to resist the peace of Kiel and to assert its right to decide its own fate, but not as a manifestation of anti-Unionist feeling. The Constituant Assembly, therefore, was in possession of full and uncurtailed sovereignty, and had the right to accept or reject a Union on behalf of the people. In the debates of April 12. and 19., the Unionists stood for the sovereignty of the Assembly as opposed to that of the Prince, but not to that of the people. Nor did Falsen, who stood for independence, take «Sovereignty» as opposed to the powers of the Assembly, but he distinguished between «full Sovereignty» and «the constitutive parts of Sovereignty», i. e. he was an adherent of the distribution of powers. Both he and Sverdrup spoke against the Assembly assuming dictatorial power because they feared the consequences of such a step, while Wergeland held up the dictatorship of the French National Convention as the great model. In reality, the point at issue was not sovereignty, but full independence versus a Union with Sweden. The Unionists claimed full powers for the Assembly, for only by its means could there be any chance of triumph for their cause. If, on the other hand, the Independentists succeeded in limiting the powers of the Assembly to the sole task of framing a Constitution, this would mean the victory of their policy, for then the Unionists would be paralysed and the Independentists would have the control of the executive by means of the Prince, and later of the King.

The issue, therefore, was more one of tactics than one of principle, and this was shown quite clearly on May 13., when the Assembly discussed the guarantee to be given for the emission of banknotes. In this discussion both parties changed sides.

The two parties did not differ in their interpretation of sovereignty while framing the Constitution. There is no evidence of the Unionists being opposed to the principle of popular sovereignty, nor was there in this question any difference of principle in the views of the two chief antagonists Falsen and Wergeland. Both stood firmly on the ground of popular sovereignty, and differed only as to its applications.

Only on Oct. 20. may a real debate on popular sovereignty be said to have taken place, but even then, there were no clear contrasts of principle. On the whole it may be said that in the extraordinary Storting there were no clear party lines, but only differences between individuals.

NORDISKE HANDELSFORBINDELSER MED FRANKRIKE FØR 1814

Foredrag i Videnskaps-Akademiets fellesmøte den 17. sept. 1926.

AV OSCAR ALBERT JOHNSEN

Handelen mellem de nordiske land og Frankrike har århundreder igjennem været besørget av mellemmenn. Allerede i det 13. århundre tilegnet de nordtyske byer sig et faktisk monopol på denne handel, og fra slutten av 15. avløstes de av hollenderne, som i det hele fulgte de veier som allerede var banet av de tyske handelsmenn. Englenderne forsøkte fra 1553 å nå det russiske marked over Hvitehavet, og deres «Moscovy Company» hadde i nogen tid enerett til handelen på St. Nicolaus (Arkangel)[1]. Derimot var det først i det 17., og særlig i det 18. århundre, at de formådde å by hollenderne en effektiv konkurranse i Østersjøhandelen.

Om franskmennene vet vi at de allerede i middelalderen leilighetsvis har utrustet handelsferder til de nordiske land. I det 16. årh. finner vi av og til franske skib ved Norges kyster, i Øresund og i Østersjøen, undertiden i stort antall, men meget uregelmessig, hvad toldlistene fra Øresund noksom viser. Under Henrik IV og i begynnelsen av Ludvig XII's regjering passerer ikke så sjelden ca. 25 franske skib Sundet, de fleste fra Calais

[1] Inno Lubimenko, Les Étrangers en Russie avant Pierre le Grand, Revue des Études Slaves IV, 3—4 (1924), pp. 209, 299.

og Dieppe. Men sammenlignet med de veldige handelsflåter hollenderne hvert år sendte til Frankrike, betydde denne uregelmessige franske skibsfart på de nordiske land svært lite, og den franske regjerings energiske bestrebelser for å bringe den på fote hadde liten fremgang. Efter Frankrikes innblanding i Trediveårskrigen gikk denne franske handel endog sterkt tilbake og ophørte til slutt næsten helt. I 1660-årene tok imidlertid Ludvig XIV's store minister, Colbert, de nevnte bestrebelser op påny med langt større kraft enn før. I 1669 grunnla han det bekjente Nordiske kompani (La Compagnie du Nord) med sete i La Rochelle.[1] Tross de store privilegier Colbert utstyrte det med, blev dette kompani dog aldri nogen lønsom affære. Det begynte med å sette en 5—6 skib i fart på Kjøbenhavn og Østersjøen og nådde aldri høiere enn til ca. 10 skib istedetfor 30—40, som Colbert hadde håbet på. Efter utbruddet av krigen med Holland 1671 syknet det hen og måtte likvidere allerede i 1677. En filial av dette kompani som kjøpmenn i Bordeaux fikk i stand 1671, bestod bare i 3 år. Nordkompaniets historie undersøkes for tiden av en yngre fransk historiker, Pierre Charliat; han har bl. a. opdaget at kompaniet i 1670-årene hadde en «commis» i Norge, rimeligvis med det hverv å oparbeide markedet for de franske vine, og vel også for å gjøre bestillinger av norsk trelast. Nogen større handel har det neppe selv drevet på vårt land. Dog viser den konsulære korrespondanse i Archives des Affaires Étrangères i Paris at franske skib i 1670-årene har besøkt Bergen og andre norske havner.

[1] Et eldre «Compagnie du Nord», stiftet av Claude Rousseau i 1644 under beskyttelse av Mazarin, drev hovedsakelig med hval- og selhundfangst, se Bonnassieux, Les grandes compagnies (Paris 1892), p. 192.

NORDISKE HANDELSFORBINDELSER MED FRANKRIKE FØR 1814

Foredrag i Videnskaps-Akademiets fellesmøte den 17. sept. 1926.

AV OSCAR ALBERT JOHNSEN

Handelen mellem de nordiske land og Frankrike har århundreder igjennem været besørget av mellemmenn. Allerede i det 13. århundre tilegnet de nordtyske byer sig et faktisk monopol på denne handel, og fra slutten av 15. avløstes de av hollenderne, som i det hele fulgte de veier som allerede var banet av de tyske handelsmenn. Englenderne forsøkte fra 1553 å nå det russiske marked over Hvitehavet, og deres «Moscovy Company» hadde i nogen tid enerett til handelen på St. Nicolaus (Arkangel)[1]. Derimot var det først i det 17., og særlig i det 18. århundre, at de formådde å by hollenderne en effektiv konkurranse i Østersjøhandelen.

Om franskmennene vet vi at de allerede i middelalderen leilighetsvis har utrustet handelsferder til de nordiske land. I det 16. årh. finner vi av og til franske skib ved Norges kyster, i Øresund og i Østersjøen, undertiden i stort antall, men meget uregelmessig, hvad toldlistene fra Øresund noksom viser. Under Henrik IV og i begynnelsen av Ludvig XII's regjering passerer ikke så sjelden ca. 25 franske skib Sundet, de fleste fra Calais

[1] Inno Lubimenko, Les Étrangers en Russie avant Pierre le Grand, Revue des Études Slaves IV, 3—4 (1924), pp. 209, 299.

og Die[illegible]
flåter [illegible]
denne [illegible]
land [illegible]
bestre[illegible]
gang. [illegible]
gikk de[illegible]
hørte til [illegible]
Ludvig [illegible]
belser [illegible]
grunnla [illegible]
pagnie [illegible]
privileg[illegible]
dog al[illegible]
sette e[illegible]
og nå[illegible]
30—40. [illegible]
krigen [illegible]
dere [illegible]
kjøpm[illegible]
år. [illegible]
yngr[illegible]
opda[illegible]
Norg[illegible] t
for [illegible] m
av [illegible] or-
d[illegible] sin
[illegible]
[illegible] g ikke
[illegible] bevart,
[illegible] stor verdi,
[illegible] let om hele
[illegible] ndel og skibs-
[illegible] nds-regnskapene

[illegible]

Tross det nordiske kompanis fallitt opgav den franske regjering ikke Colberts planer. Den forsøkte flere ganger også efter Colberts død (1683) å restaurere kompaniet, men alltid forgjeves. Til gjengjeld opmuntret den franske kjøpmenn til for egen regning å sende skib til Østersjøen og til å grunne handelsfaktorier i Riga, St. Petersburg og Arkangel. Kun det første lyktes til en viss grad. Fra 1680-årene begynner en nokså regelmessig fransk skibsfart gjennem Øresund, oftest en 20 op til 25 skib om året; men der er ingen virkelig vekst i den, og ikke sjelden synker den ned til den rene ubetydelighet; det gjelder det 18. fullt så meget som det 17. årh. I 1767 avgikk i alt 5, i 1768 i alt 3 franske skib fra franske havner til Østersjøen, og disse lave tall er slett ikke ualmindelige. Det er egentlig kun i svære misvekstår, da det blev nødvendig å forsere korntilførselen fra Russland og Polen, at antallet av franske skib som passerer Øresund, går op i et forholdsvis stort antall, til 40—50 skib og derover.[1]

Stort sett forblev den direkte franske handel på de nordiske land gjennem hele det 17. og 18. årh. uregelmessig og nokså ubetydelig. Imidlertid viser tollbøkene både i Norge, Sverige og Danmark at en direkte handel og skibsfart virkelig har eksistert allerede under l'ancien régime. Franske vine og brendevine, fransk salt, franske sydfrukter, fabrikk- og kolonialvarer tilføres, særlig i annen halvdel av 18. årh. de nordiske land ved direkte import. Og til gjengjeld sendes de nordiske lands produkter, fiskevarer, trelast, tjære, jern, stål og kobber, i større og mindre mengder til franske havner. I Frankrike, og ikke minst i franske regjeringskretser, la man stor vekt på denne handel, fordi den forsynte skibsverftene og industrien med uundværlige råstoffer; den

[1] Revue Maritime 1925, p. 609; Pierre Charliat i Revue d'Histoire Moderne 1926, p. 451.

franske krigsflåtes fornyelse og utrustning var i stort monn avhengig av den.

Men hvorledes er denne handel og transport foregått? Vår historieforskning har neppe engang stillet spørsmålet og gir ennu mindre noget svar på det, og i Frankrike har man gått ut fra at den nevnte handel praktisk talt helt og holdent har vært besørget av hollenderne. Ennu i 1925 uttaler den bekjente franske lærde, professor Henri Sée, i en avhandling i Revue Maritime at handelen mellem Frankrike og de nordiske land, som også han tillegger stor betydning, helt til utgangen av det 18. årh. næsten utelukkende («presque entièrement») blev formidlet av hollenderne. Riktigheten av denne opfatning har dog aldri vært bevist og har lenge forekommet mig tvilsom. Det kan således ikke av våre hjemlige kilder bevises at hollandske skib i det 18. årh. har underholdt en stadig direkte fraktfart mellem de skandinaviske land og Frankrike. Det synes dessuten litet rimelig at hollenderne, tross de store og langvarige krige som siden 1672 gang på gang satte deres skibsfart på Frankrike helt ut av funksjon for en lang årrekke, og tross rivaliseringen med England og den franske regjerings uvillige holdning, kan ha bevart sitt faktiske monopol på handelen mellem Frankrike og Norden. Det er vel rimeligere å anta at de nøitrale nasjoner, og mellem dem først og fremst de skandinaviske folk selv, har forstått å utnytte den gunstige situasjon til fordel for sin egen handel og skibsfart.

Våre hjemlige kilder, tollregnskapene, egner sig ikke til å avgjøre spørsmålet. De er meget ujevnt bevart, og skjønt de gir lokale oplysninger av meget stor verdi, lar de oss i stikken, når det gjelder spørsmålet om hele Norges eller de øvrige nordiske lands handel og skibsfart på de fremmede havner. Og Øresunds-regnskapene

har, som bekjent, vesentlig kun betydning for handelen på Kjøbenhavn og Østersjøen.

Under et ophold i Frankrike vinteren 1925—1926 har jeg søkt å få spørsmålet besvart ved hjelp av franske kilder. Efter en del forberedende studier i Paris' centralarkiver besluttet jeg å konsentrere mine undersøkelser om tre store franske sjøstæder, Marseille, Bordeaux og Rouen, de viktigste havner for den franske handel på de nordiske land i løpet av det 18. århundre. Jeg begynte med Marseille, den store, gamle franske handelsby ved Middelhavet, i middelalderen en næsten fullstendig fri by under Provence-grevenes nærmest nominelle overhøihet, fra 1481 forenet med Frankrike, men med bevarelse av viktige friheter og privilegier som tillot den å drive en utstrakt handel, særlig på Levanten, siden 1669 frihavn. Fra denne tid av blev Marseille den store stapelstad for varer av alle slags, fra Europa, Asien og Amerika, et samlingssted for snart sagt alle sjøfarende nasjoner.[1] Det var ikke uten en viss spenning jeg skred til undersøkelsen av denne bys samlinger. Den nordiske handel og skibsfart på Middelhavslandene har jo hittil vært et meget dunkelt kapitel i handelens historie. Vi har enkelte eksempler på at norske defensjonsskib i det 17. årh. har hentet salt i portugisiske og spanske havner, og et par beretninger om at de herunder er kommet i kamp med algierske sjørøvere; men om våre handelsforbindelser med den franske Middelhavs-kyst savner vi så godt som enhver oplysning, ikke alene fra det 17., men også fra det 18. århundre.

Det er umulig i et enkelt foredrag å gå i detalj m. h. t.

[1] Joseph Fournier, La Chambre de Commerce de Marseille et ses représentants permanents à Paris (Marseille 1902), p. 1—2; Paul Masson, Ports francs d'autrefois et aujourd'hui (Paris 1904), p. 1—89; Marseille depuis 1789, t. I (1921), p. 17.

kilder og innsamlede enkeltoplysninger. Jeg må her innskrenke mig til i kortest mulige form å fremlegge nogen hovedresultater av mine undersøkelser.

For det første lyktes det ved hjelp av skibsassuranseprotokoller i Handelskammerets arkiv i Marseille, de såkalte «Registres des prises et des pertes», som begynner i 1688, å konstatere at skandinaviske redere, norske, danske og svenske, allerede i slutten av det 17. årh. har stått i forbindelse med handelshus i Marseille og hatt sine fartøier og deres ladninger assurert der. I årene 1690—93 fant jeg i alt 14 skandinaviske skib, 9 såkalte danske og 5 svenske, forlist eller opbragt av englendere og hollendere under den da pågående krig mellem Frankrike og England-Holland, alle assurert hos kjente firmaer i Marseille. «Dansk» (Danois) er i assuranseprotokollene som næsten alltid i eldre franske dokumenter fra tiden før 1814 en fellesbetegnelse for undersåttene i det dansk-norske monarki, altså for nordmenn, dansker og tyskere fra hertugdømmene. Av de 9 «danois» tror jeg at minst 5 er nordmenn, men kun ved to er hjemstedet uttrykkelig opgitt, det ene er fra Bergen, det annet fra Kjøbenhavn. Opbringelsene var under krigen så tallrike og tapene følgelig så alvårlige for assurandørene at kjøpmennene i Marseille fra 1693 nektet å assurere flere skandinaviske skib. Først nogen år efter freden i Ryswick blev denne assuranse gjenoptatt, og i løpet av årene 1704—11, altså under den spanske arvefølgekrig, har jeg atter funnet 10 skandinaviske skib, 8 svenske, 1 dansk og 1 norsk (fra Drammen), alle assurert hos kjøpmenn i Marseille, forlist eller opbragt og prisdømt, dels av englenderne, dels også av kapere fra Dunquerque og andre franske havner. I les Archives Départementales des Beuches-du-Rhône i Marseille har jeg funnet to skibspass, utstedt av kong Fredrik IV i februar 1708 for skibene

«Enigheten», kaptein Hazelop, og «Norske», kaptein Joachim Krog, begge hjemmehørende i Bergen[1]. Sammesteds opbevares admiralitetets frikjennelsesdom i en sak mot et Bergens-rederi, hvis skib «Constanze» med ladning var beslaglagt av franske kapere og ført til Marseille, den franske konges pass for et svensk skib med tillatelse til å føre en ladning fra Marseille til Amsterdam, flere kongelige kunngjørelser, som tar sikte på å opmuntre og fremme de skandinaviske folks skibsfart på Frankrike under krigen o. s. v.[2]

Alt dette er kun spredte trekk; men de viser at handels- og sjøfartsforbindelsene mellem Marseille og de nordiske land, ikke minst Norge, har fortsatt sig ut over det 17. årh., under den spanske arvefølgekrig, selv efter Danmark-Norges inntreden i den store nordiske krig i 1709. Denne begivenhet og det økonomiske sammenbrudd under og efter krigen stanset dog snart den nordiske handel og sjøfart på den franske Middelhavs-kyst for en rekke av år, og det er først i 1730-årene at jeg påny har funnet skandinaviske skib på Marseille's havn. Fra denne tid av gir «les dépositions» i la Santé de Marseille meget fyldige efterretninger om alle til byen ankommende fartøier. La Santé er en sanitær institusjon, oprettet i 1622 for å beskytte Marseille mot faren fra pestsmittede land. Før noget skib fikk adgang til byens indre havn, måtte kapteinen personlig melde sig i la Santé, overrekke sine papirer og under ed på evangeliet avgi en detaljert forklaring om sin reise og dens formål. Disse forklaringer blev på stedet optegnet i vidneprotokoller under år og datum, og det er disse protokoller og deres innhold som

[1] L'Amirauté de Provence et des Mers du Levant IX, B 4 ╳ in-4°, 1698—1711, f° 441, 442.

[2] Ibidem f° 252, 360, 476, 489; IX, B 2 + in-4°, f° 808; IX, B — 6, f° 900.

går under navn av «les dépositions». De gir et overveldende inntrykk av Marseilles handel og dens vekst i det 18. årh. og en rikdom av pålitelige oplysninger ikke alene om skibsfarten på Marseille, men om skibsfarten i datiden overhodet, og særlig om skibsfarten på Middelhavet; ti nettop Marseille, ikke Venedig eller Genua, var i det 18. årh. hovedcentret for handelen på Middelhavslandene.

Fra 1720-årene er der kun bevart en protokoll deposisjoner, omfattende tiden 8. oktober 1725—6. nov. 1726, og i denne finnes ikke en eneste skandinav. Men i 1730-årene støter en av og til på et svensk fartøi, i 1738 er der 3 svenske skib, og fra nu av kommer der nogen hvert år. Jeg har gjennemgått en lang rekke protokoller blad for blad og notert alle de nordiske fartøier jeg har truffet på. På grunnlag av dette materiale har jeg utarbeidet en statistikk som meddeles her. Da det ofte er vanskelig, undertiden umulig å skjelne mellem norske og danske skib, beholder jeg protokollenes egne betegnelser: «Danois» og «Svédois».

Marseille.

Ankomne skib.

1738		1741		1746		1754		1755		1762	
D.	Sv.	D.	Sv.	D.	Sv.	D.	Sv.	D.	Sv.	D.	Sv.
0	3	1	7	1	19	2	8	15	24	24	7
3		8		20		10		39		31	

1763		1764		1770		1778		1795		1806	
D.	Sv.	D.	Sv.	D.	Sv.	D.	Sv.	D.	Sv.	D.	Sv.
30	22	23	22	1	24	26	36	26	18	126	0
52		45		25		62		44		126	

Fra først av tenkte jeg mig at protokollenes «danois» for den aller største del var nordmenn. En nærmere efterforskning har dog overbevist mig om at dette ikke alltid er tilfellet. Mange av de skib som betegnes som «danske» (danois), var virkelig hjemmehørende i Danmark især i Kjøbenhavn som hadde en betydelig skibsfart; mange av dem hørte også hjemme i hertugdømmene, især i Flensburg og Altona. Men nordmennene er også med hele tiden. Allerede den ene «danois» i 1741 er en nordmann fra Bergen. Først fra 1750-årene begynner dog en mere regelmessig skibsfart av norske skuter fra forskjellige havner, tildels helt fra Finnmark.[1] I siste halvdel av 1770-årene økes nordmennenes tall sterkt, i 1790-årene og fremover til 1807 tar de helt luven både fra svensker, dansker og slesvig-holstenere.

Forøvrig viser den meddelte statistikk at den norske og danske handel og skibsfart på Marseille og i det hele på Middelhavet har vært avhengig av konjunkturene. Den skyter frem så å si spontant under de svære krige mellem sjømaktene Frankrike, England og Holland i annen halvdel av 18. årh. for så å skrumpe inn igjen når freden kommer og de store makters handelsflåter atter blir fri. Man bør legge merke til det store hopp den skandinaviske skibsfart gjør fremover fra 1754—55. Å forklare det ut fra traktatene med sjørøverstatene 1746 og 1751—53 vil være forgjeves. Ti efter assuranseprotokollene og deposisjonene å dømme kan barbareskene heller ikke før disse traktater ha vært nogen nevneverdig fare for den nordiske skibsfart på Sydfrankrike. Det hender vel av og til at skibene praies eller endog bordes av barbareskenes korsarer; men de får alltid pas-

[1] Se nærmere herom i min artikkel om Bergens handel og skibsfart på Sydfrankrike under l'ancien régime i Bergens Hist. Forenings Skrifter Nr. 33 (1927), s. 115 flg.

sere videre uantastet. Mellem barbareskstatene og Frankrike hersket der nemlig på denne tid et vennlig forhold, ganske motsatt av hvad tilfellet var mellem de nevnte stater og Spanien.

Den plutselige opgang i den nøitrale skibsfart i 1755 er allikevel ingen tilfeldighet. I juni 1755 brøt fiendtlighetene mellem Frankrike og England ut over i Nordamerika, og allerede i august, ennu før det var kommet til ordentlig krig, mens denne dog på grunn av Englands holdning var uundgåelig, tar antallet av engelske skib på Marseilles havn sterkt av; fra og med oktober forsvinner de helt, og av hollenderne som tidligere var overordentlig tallrike, kommer bare nogen få under konvoi. Til gjengjeld setter så skandinavene inn med et langt større antall skib enn før. Av de 39 skandinaviske skib som landet i Marseille i 1755, ankom de 27 i de 5 siste måneder av året. Under de følgende krigsår 1756—63 («Syvårskrigen») holdt den dansk-norske skibsfart på Marseille sig fast, og vi noterer ennu en opgang i krigens siste år, 1763; men fra 1764 går den hurtig nedover igjen til den samme ubetydelighet som omkring 1740. I hele året 1770 er der bare en eneste «danois» på Marseilles havn, et dansk skib som kommer med hamp og jern fra St. Petersburg. Først under den nord-amerikanske frihetskamp 1775—83 reiser den norske og danske skibsfart sig påny. Den synker under freden i 1780-årene for så å gå frem med kjempeskritt under revolusjons- og Napoleons-krigene helt til 1807, da den bratt ophører ved Danmark-Norges inndragelse i krigen. Den 25. august 1707 lå på Marseilles havn på én gang 7 «danois»; men i hele året 1808 kom der ikke et eneste norsk eller dansk eller overhodet noget skandinavisk fartøi til havnen i Marseille.

En herfra i meget avvikende utviklingsgang hadde

den svenske skibsfart på Marseille. Den gikk jevnt frem i 1730- og 1740-årene og nådde allerede da en ganske anselig høide. Den var i virkeligheten betydeligere enn antallet av skib kunde la formode, fordi de svenske skib gjennemgående var større enn de norske og danske som gikk i Middelhavs-fart.

Efter utbruddet av krigen mellem England og Frankrike 1755 øket som det fremgår av tabellen, også Sveriges skibsfart på Marseille betydelig, men ophørte plutselig og næsten helt efter Sveriges inntreden i koalisjonen mot Fredrik II av Preussen 1757. Først efterat det i mai 1762 hadde sluttet fred og trådt ut av koalisjonen, begynte de svenske farver pány å vise sig på Marseilles havn, og først i det følgende år, 1763, det siste krigsår, når dets handel her atter sin gamle styrke. I motsetning til den norske og danske skibsfart holder den svenske sig godt oppe i fredsårene, og vokser under Frankrikes rustninger 1775—78 til en før uopnådd høide, men går tilbake efter Frankrikes inntreden i krigen mot England, og denne tilbakegang fortsetter under revolusjons- og Napoleons-krigene helt til Sveriges inntreden i koalisjonen mot Napoleon 1805, da den svenske handel og skibsfart på Marseille såvel som på Frankrike forøvrig helt ophører.

For å forstå årsakene til den dansk-norske og den svenske handels forskjellige utvikling må vi erindre at den norske og danske handel på Marseille hovedsakelig var en kommisjons- og transporthandel, og skibsfarten altså i almindelige år vesentlig en fraktfart mellem utenlandske havner. Av de 24 norske og danske skib, som i 1762 besøkte Marseille, kom bare 1 direkte fra Danmark med danske varer, 5 direkte fra Norge med norske varer. Alle de øvrige 18 skib gjorde, hvad franskmennene kaller «le grand cabotage» mellem forskjellige havner i Frank-

rike, Spanien, Portugal, Italien og Berberiet. Det var en skibsfart som hovedsakelig skyldte krigskonjunkturene sin eksistens. Så snart freden kom og den hollandske og engelske konkurranse atter satte inn med sin fulle kraft, var den som feid vekk. Helt forskjellig herfra var den svenske skibsfart. Av de 22 svenske skib som landet i Marseille i 1770, gikk bare 2 i fraktfart mellem forskjellige havner i Middelhavet, de 20 kom direkte fra svenske og finske havner med svenske og finske produkter, som de losset i Marseille eller nærliggende franske havner som Cette og Toulon. De store skibsbygningsverfter ved Middelhavet kunde nemlig ikke undvære det svenske jern og den svenske tjære som begge var høit ansett i Frankrike og hadde et sikkert marked der; disse verfter tok også i stor utstrekning mastetømmer og planker fra Sverige. Dessuten reeksporterte Marseille svensk jern, tømmer, tjære m. m. til Middelhavslandene og koloniene såvel som til andre byer i Frankrike. Dette i forbindelse med den svenske tollpolitikk som gjorde det vanskelig for utlendinger å konkurrere med svenske skib i handelen på Sverige og Finnland, er hovedårsaken til den svenske handels og skibsfarts stabilitet som varte helt til revolusjonen. Betydning hadde det dog også at der i Marseille fantes store handelsfirmaer, grunnlagt av svensker. I årene ca. 1750—70 mottok således firmaet Arwidson en meget stor del av de svenske skibsladninger som ankom til Marseille. Efter 1770 avløstes det av Wesenberg og Molis, av hvilke Wesenberg visstnok var en svenskfødt mann, mens Molis var en franskmann som lenge hadde vært fullmektig hos Arwidson. Derimot har jeg ikke funnet noget eksempel på at nordmenn eller dansker har grunnet handelsfirmaer i Marseille under l'ancien régime.

Den dansk-norske skibsfarts fremgang under den nord-

amerikanske frihetskamp og under revolusjonskrigene skyldes for en stor del A. P. Bernsdorff's kloke utenrikspolitikk, hans traktat med England av 1780 som sikret eksporten av norsk jern, trelast og fisk såvel som av dansk korn og kjøtt til de krigførende land, hans forsiktige holdning overfor England som gjør sig gjeldende selv under tilslutningen til nøitralitetsforbundene. Sverige hadde ikke en så overlegen og årvåken statsmann, og dets tilslutning til nøitralitetsforbundene kunde ikke hindre at de svenske skib og deres kostbare ladninger av jern, kobber m. m. var sterkt efterstrebt av britiske kapere og krigsskib, særlig under den kamp på liv og død, som utbrøt mellem Frankrike og England i 1790-årene. I disse år foregikk derfor en omlegging såvel av den dansk-norske som av den svenske skibsfart på Frankrikes Middelhavs-havner. Den svenske transport av varer fra svenske og finske havner ophørte næsten helt, og i stedet søkte nu også de svenske redere å slå sig på fraktfarten i Middelhavet. Da de svenske ladninger således uteblev, tiltok Norges og Danmarks utførsel til Marseille i høi grad. Denne utførsel bestod vesentlig i tørrfisk, tran, jern og trelast fra Norge, kornvarer og saltkjøtt (boeuf salé) fra Danmark. Marseille-kjøpmennenes assuranse av skandinaviske skib som efter en lang stans i århundredets første halvdel var begynt igjen i 1745, stopper pany op i 1793, vel på grunn av de altfor hyppige kapringer. Fra 1745 til 1793 har jeg i assuranseprotokollene funnet i alt 54 forliste og pristatte fartøier fra de tre nordiske land, omtrent like mange «danois» og «svédois».[1]

Hvad angår verdien av de varer som losses og lades i Marseille, har jeg i Handelskammerets arkiv funnet

[1] Registres des Prises et des Pertes, vol. II—VIII, Archives de la Chambre de Commerce, Marseille.

opgaver for årene 1725—81. Sverige opføres her første gang i 1739, Danmark, d. v. s. Danmark, Norge og hertugdømmene første gang i 1756. Den dansk-norske eksport til Marseille var i almindelighet nokså ubetydelig og stod ikke i noget forhold til skibsfarten. Enkelte år kunde den dog, særlig på grunn av den norske utførsel, løpe ganske høit op, således i 1763, da den beregnes til 1 610 000 livres, det høieste beløp den overhodet nådde i det nevnte tidsrum, og som den neppe har overskredet før ut i 1790-årene. Sveriges eksport til Marseille hadde i 1739 en totalverdi av 232 000 livres og steg til ca. 3 millioner livres i 1775. Man kan sammenligne disse tall med verdien av innførselen fra Holland, som i 1739 utgjorde 1 443 000 livres, steg til 3 931 000 i 1775 og derefter gikk tilbake helt til under 1½ million livres i 1781.[1]

Den skandinaviske import fra Marseille omfattet vesentlig vin, olivenolje, sydfrukter, såpe og kolonialvarer, men i små kvantiteter. Skibene gikk ofte ballastet eller med rent ubetydelige ladninger fra Marseille og nordover. Verdien av innførselen utgjorde bare en brøkdel, mellem en halvdel og 1/10 av utførselsverdien. Vin, salt og kolonialvarer tok kjøpmennene i de nordiske land, når det gjaldt noget større partier, heller i Bordeaux enn i Marseille.

*

Den største franske handelsby i det 17. årh. var utvilsomt *Bordeaux*. Fra gammel tid av var den berømt som hovedoplagssted for Frankrikes vineksport. Umåtelige lagere av vin stabledes op i denne by, ikke alene fra det sydlige Frankrike, men helt fra Spanien, Portugal og Madeira. Også det sydvestlige Frankrikes salteksport fra Bretagne og sydover foregikk for en stor del gjennem

[1] Récapitulations de l'importation et de l'exportation, ibidem.

Bordeaux. I det 16. årh. kom dertil fiskeriene på Newfoundlandsbankene og ved Terre Neuve i Nordamerika, som blev drevet med voksende utbytte av bordellaiene og skaffet dem viktige utførselsartikler i salttorsk, fiske- og hvalolje, forøvrig til stor skade for den norske handel på Bordeaux og Frankrike i det hele. I annen halvdel av 17. årh. kom hertil handelen på de fransk-vestindiske besiddelser, særlig San Domingo (Haiti) og Martinique, hvis viktigste produkter, sukker, bomull, indigo og tobakk i jevnt voksende mengde blev ført til Bordeaux og derfra reeksportert til snart sagt alle land i Europa. Denne handel som også medførte en sterk opblomstring av byens skibsfart, var særdeles lønnsom og blev det enn mere i det 18. årh., efterat kaffedyrkningen i 1720-årene hadde vunnet inngang på øene. Fra denne tid av blev den billige og i forhold til prisen meget gode vestindiske kaffe et av Bordeaux's viktigere utførselsprodukter. Legger vi hertil at bordellaiene allerede i det 17. årh. hadde en ikke helt ubetydelig industri, — særlig tilvirket og utførte de store mengder av sirup, — så er hovedbetingelsene for handelen og skibsfarten på Bordeaux gitt. Bordellaiene trengte nemlig ikke nogen stor tilførsel av varer fra utlandet. Sine eksportprodukter fikk de fra sitt eget land eller hentet dem i egne skib fra koloniene. Derfor kom de fremmede skib, skotter, hollendere, hamburgere og engelskmenn, som allerede omkring midten av 17. årh. i stort antall besøkte Bordeaux's havn, oftest ballastet dithen; men de drog så godt som allesammen full-lastet hjem igjen. Fra først av var det næsten utelukkende vin, brennevin (eau-de-vie) og salt de tok inn her; men efterhånden kom også de øvrige produkter vi har nevnt, til å spille en rolle i utførselen, om enn stadig en underordnet sammenlignet med vinen. Saltfisken blev omtrent utelukkende eksportert til franske, portugisiske og spanske havner.

Det treffer sig så heldig at Bordeaux's handel og skibsfart kan følges i detalj lenger tilbake i tiden enn de fleste andre store franske sjøbyers. Marinearkivet i Bordeaux er dessverre brent; men i Admiralitetets og Handelskammerets arkiver, som begge opbevares i les Archives Départementales de la Gironde, kan der hentes fyldige og, stort sett, sammenhengende oplysninger om Bordeaux's handel og skibsfart helt fra omkring midten av 17. årh. Særlig viktige er admiralitetets rapporter over ankomne og avgåtte skib som begynner i 1740 og fortsetter med enkelte lakuner frem til 1814. Det er dog først efter vedtagelsen av den svensk-franske handelstraktat av 1662, som bl. a. bestemte at der i Bordeaux skulde oprettes et entrepôt for svenske varer, at der noteres skandinaviske skib i rapportene fra Bordeaux, 1—2 om året, alle svensker. I 1670 er der innført 4 svenske skib. Men i 1672 da krigen mellem Frankrike og Holland utbrøt, steg tallet plutselig til 20, derav 3 fra Kjøbenhavn, 1 fra Holsten, alle de øvrige, i alt 16, fra Sverige, ingen fra Norge. Det er først fra 1680- og 1690-årene jeg har funnet norske skuter på havnen i Bordeaux. Fra 1. nov. 1690 til 30. juli 1691 ankom i alt 75 fartøier, førende dansk og svensk flagg, derav 6 norske, 49 danske og 20 svenske. Av de norske var 3 fra Kristiania, 2 fra Bergen og 1 fra Lister. De danske kom fra Kjøbenhavn, Fyn, Flensburg, Altona og Glückstad. I det hele var den skandinaviske skibsfart på Bordeaux meget livlig under krigen i 1690-årene. Ennu i 1696 har jeg notert 81 skandinaver, derav 4 norske, 13 danske og 64 svenske. Mange av de skib som i protokollene betegnes som «svédois», kom dog fra de tidligere hansestæder, Riga og Wismar, som jo på denne tid hørte under Sverige.

I 1750-årene og i begynnelsen av 1760-årene vokste

den norske skibsfart på Bordeaux jevnt og sterkt. I 1754 opføres 16 norske, 31 danske og 28 svenske eller i alt 75, i de 9 første måneder av året 1762 er der 24 norske, 31 danske og kun 16 svenske, tils. 71. Derefter gikk det atter nedover. Fra 1. januar til 30. juni 1771 finner jeg bare 9 norske, 13 danske og 7 svenske skib i rapportene, altså i hele den første halvdel av året bare 29 skandinaver. I den følgende tid svikter rapportene inntil 1790; men recapitulasjoner over Bordeaux's inn- og utførsel, som opbevares i Archives municipales i samme by, viser at handelen her som i Marseille er gått sterkt frem under den nordamerikanske frihetskamp, særlig efter Frankrikes inntreden i krigen 1778. Også i de følgende fredsår holdt den nordiske handel og skibsfart på Bordeaux sig tålelig godt oppe, og for Norge er det endog fremgang, iallfall relativt sett. Fra 1. sept. 1790 til 30. juni 1792 kommer 79 skandinaviske fartøier til Bordeaux's havn, derav 29 norske, 23 danske og 27 svenske.[1] Under revolusjons- og Napoleons-krigene tar Norge helt téten, og skibsfarten på Bordeaux som på Marseille vokser enormt. I 1807 lå på én dag (25. august) 59 såkalte danske skib på havnen i Bordeaux, ingen svenske.[2] Av de «danske» var 38 norske. Efter bombardementet på Kjøbenhavn stanser skibsfarten også her, i licenstiden tar den sig op pány, og særlig i 1810 finnes atter mange norske fartøier på havnen i Bordeaux; men derpå går det igjen tilbake, og under den engelske blokade 1812—14 synes der atter å være en fullstendig stans.

[1] Entrées et Sorties. Navigation (Reg. p. 14), Côte 6 B. 213 suiv., Archives Départementales de la Gironde, Bordeaux. I rapportene er skibenes hjemsteder opgitt, så der uten vanskelighet kan skjelnes mellem norske og danske skib.

[2] Relations extérieures AF. IV Cart. 1678. Plaq. 1. II, Archives Nationales, Paris.

De her kortelig antydede undersøkelser kan samles og suppleres i følgende tabell:

Bordeaux.

Ankomne skib.

1670			1672			1/10 1690-30/7 1691			1696		
N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.
0	0	4	0	4	16	6	49	20	4	13	64
4			20			75			81		

1/1-31/7 1705			1721			1746			1754		
N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.
21	20	64	1	21	1	11	49	23	16	31	28
105			23			83			75		

1/1-15/9 1762			1/1-30/6 1771			1/9 1790-30/6 1792			25/8 1807		
N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.	N.	D.	Sv.
24	31	16	9	13	7	29	23	27	38	21	0
71			29			79			59		

Bordeaux's handelsforbindelser med de nordiske land har som man ser, vært meget større enn Marseilles. De synes også å være begynt tidligere og frembyr ikke en så lang og fullstendig avbrytelse i det 18. årh.s første halvdel; men forøvrig har utviklingen begge steder i hovedsaken samme forløp. Skibsfarten stiger og synker til samme tid under innflytelse av de samme utenrikspoli-

tiske forhold, og nordmennenes voksende evne til å utnytte krigskonjunkturene trer like sterkt frem i Bordeaux som i Marseille. På den annen side er det dog også stor forskjell. Var de nordiske lands handel på Marseille i stor utstrekning en eksporthandel, så var det omvendte tilfellet med deres handel og skibsfart på Bordeaux. Skibene gikk i stor utstrekning ballastet til Bordeaux eller ladet med bord, planker, tønnestaver, en del råjern, hamp o. l., sjeldnere med tjære, da Colbert allerede i 1660-årene ved hjelp av innkalte svenske sakkyndige hadde satt tjærefabrikker i gang i Gascogne, som forsynte verftene langs hele Frankrikes vestkyst såvel som magasinene i Rochefort og Brest med denne vare.[1] Tørrfisk, saltfisk, fiske- og hvalolje skaffet bordellaiene sig, som nevnt, selv fra Newfoundland, og innførelsen av disse varer var derfor som oftest forbudt.

Mens de nordiske lands skib meget ofte kom ballastet eller med halve ladninger til Bordeaux, gikk de i regelen full-lastet derfra, hovedsakelig med vin og l'eau-de-vie naturligvis, men også med salt, sirup, plommer, papir, isenkram og en voksende mengde kolonialvarer. Under de langvarige krige mellem Frankrike, England og Holland i slutten av det 17. og i det 18. årh. laster de skandinaviske, i slutten av 18. årh. særlig de norske skib i Bordeaux ikke alene for de nordiske land, men også for England, Holland og Tyskland, hvad der forklarer at Bordeaux vesentlig for sin utførsel kan legge beslag på en så stor mengde skandinavisk tonnasje som rapportene viser at denne by gjør. Størrelsen av de skandinaviske skib som seilte på Bordeaux, svinget i det

[1] Francisque-Michel, Histoire du Commerce et de la Navigation à Bordeaux (1870), p. 251—60; Notes sur la Direction de Bordeaux vol. III, Récapitulation des marchandises venant des pays étrangers 1778, Archives Municipales, Bordeaux.

18 årh. mellem ca. 60 og 350 tonn. Sjelden var de større eller mindre. Svenskene hadde også her de største skib.

*

Ved siden av Bordeaux og Marseille var visstnok *Rouen* den by i Frankrike som hadde den største handel med de nordiske land. Det er forklarlig nok, da det var over Rouen Paris fik sine forsyninger av trelast, fisk, jern og korn fra Norden. Dessuten forsynte Rouen verkstedene og fabrikkene i Normandi med råjern, tømmer, kobber og ull og utførte igjen disse varer i form av knappenåler, spiker, isenkram og klede.[1] Naturligvis har utviklingen her i sine store trekk vært den samme som for Frankrike ellers. Først hanseatene, så hollenderne har vært mellemmenn i handelen på Norden. De gamle forbindelser mellem Norge og Rouen fra Ruða-jarlenes tid har i senmiddelalderen stoppet helt op. Forholdsvis tidlig synes de dog å være knyttet igjen. I et fransk skrift fra annen halvdel av 16. årh., «Le guidon des marchands qui mettent à la mer», nevnes Norge og Russland blandt de land Rouen i årene 1565—89 stod i handelsforbindelse med. Stor vekt kan der dog ikke legges på en slik meddelelse da alle nærmere oplysninger om handelens art og utstrekning mangler.

Dessverre finnes der ikke i Rouens arkiver eller andre samlinger nogen deposisjoner eller rapporter om inn- og utgående skib i eldre tid, og de spredte oplysninger jeg har kunnet samle i departementsarkivet, handelsarkivet og i kommunebiblioteket i Rouen, går ikke lenger tilbake enn til omkring midten av 18. årh. De tyder på at svenskene ennu omkring 1750 har hatt en betydelig større handel og skibsfart også på Rouen enn nordmenn og dansker, og at den norske og danske skibsfart her

[1] Levainville, Rouen (1913), p. 150—56.

likesom i Marseille og Bordeaux har hatt en rik utvikling i den følgende tid. Nogen skibsstatistikk lar sig dog ikke opstille, da de funn som kan gjøres, er tilfeldige. Derimot stadfestes vår formodning fullstendig gjennem de utførlige beretninger som finnes i Chambre de Commerce de la Normandie og i Bibliothèque Communale om Rouens inn- og utførsel i tiden fra 1750—81.

Av disse opgaver som er meget omhyggelig utarbeidet, fremgår det at Rouens handel med de nordiske land hovedsakelig bestod i import av disse lands produkter, mens eksporten dithen var av mindre betydning. I så henseende stod altså Rouen nærmest på like linje med Marseille. Verdien av «Danmarks», d. v. s. hele den dansk-norske stats utførsel til Rouen i årene 1750—1753 svinget omkring 100 000 livres pr. år, mens Sveriges årlige utførsel i den samme tid hadde en verdi av over 1 million livres; den var med andre ord 10 ganger så stor som den dansk-norske. Allerede i 1766 var dog Norges og Danmarks samlede utførsel til Rouen steget til 854 000 livres; den var nu næsten likeså stor som den svenske, der samme år ikke oversteg 922 000 livres. I det hele hadde dog Sverige overvekten i utførselen, som for dets vedkommende i de følgende år undertiden går op til det tre-fire-dobbelte av nabostatens. I 1781 når således den dansk-norske utførsel til Rouen kun op til 678 000 livres, den svenske derimot til 2 564 000 livres. De såkalte danske varer som eksporteres til Rouen, kommer dog for den vesentlige del oprinnelig fra Norge. De viktigste av disse «danske» varer er nemlig tørrfisk, mastetrær og furutresplanker, jern i barrer og tjære, som vel altsammen hovedsakelig kommer direkte fra Norge. Og selv de underordnede artikler, håndspaker, årer, øsekar, fiskeolje, makrell og saltet laks kommer nok for størstedelen sammestedsfra. Hvor meget av alt dette

Rouen har fått sig tilført direkte fra norske havner, er det dessverre umulig å avgjøre. Meget er sikkert utskibet dithen fra Kjøbenhavn, hvor der var oplag av norske eksportprodukter. Det viktigste svenske utførselsprodukt var, eiendommelig nok, ståltråd, dernæst kom kobber, tjære, hamp, planker og råjern, stål, alun og en rekke produkter av mindre betydning. Det bør bemerkes at hollenderne fra sine oplag i Amsterdam, Rotterdam og andre hollandske byer hadde en større utførsel av nordiske produkter til Rouen enn alle de skandinaviske land tilsammen.[1] Hollenderne tok dog en stor del av disse varer fra Russland, idet den direkte import fra Russland til Rouen såvel som til Frankrike i det hele ennu omkring midten av det 18. årh. var ubetydelig. Hvad særskilt Rouen angår, uttalte handelskammeret der i en skrivelse til regjeringen 1769 at der aldri hadde vært noget russisk skib på havnen der.[2]

Rouens utførsel til de nordiske land bestod omkr. 1750 vesentlig i isenkram, speil, vindusglass, gull- og sølvsaker, silkestoffer og kaffe fra de vestindiske øer,[3] den var i det hele liten, sammenlignet med innførselen, men relativt noget større til Norge og Danmark enn til Sverige. Det er først fra 1760-årene at det russiske marked begynner å få en noget større betydning for den franske handel enn tidligere. Allerede i 1766 er Rouens eksport til Russland, d. v. s. det russiske Østersjømarked, meget større enn hele dets eksport til de skandinaviske land. Den direkte import fra Russland til Rouen såvel som til Frankrike forøvrig er visstnok ennu liten, men vokser sterkt op gjennem 1770- og 80-årene så det russiske Øster-

[1] Récapitulation des marchandises entrées dans le royaume par la direction de Rouen 1750, Chambre de Commerce, Rouen.
[2] Carton 32, 9e Liasse. Pièce No. 1, Navig. dans le Nord, ibidem.
[3] Récapitulation des marchandises sorties du royaume. Ch. de Commerce, Rouen.

sjømarked snart både som inn- og utførselsmarked helt overfløier det skandinaviske. Dette virket dog bare belivende på den skandinaviske skibsfart, idet størstedelen av den direkte transport mellem Russland og Frankrike foregikk på norske, svenske og danske skib. Den russiske skibsfart på Frankrike, som først begynte i 1770-årene, forblev alltid ubetydelig, og de hamburgske og hollandske skib, som seilte på Russland, førte sjelden de russiske produkter lenger enn til sine egne entrepôter, hvorfra de så senere reeksportertes.

Foruten Marseille, Bordeaux og Rouen var det især Nantes og La Rochelle, navnlig den førstnevnte, som i siste halvdel av det 18. årh. hadde en betydeligere handelsforbindelse med de nordiske land, skjønt den i almindelighet ikke kom op mot nogen av de nevnte stæders. Først i tredje rekke kommer byer som Montpellier, St. Malo, Cherbourg, Havre de Grâce, Calais og frihavnene Bayonne og Dunkerque; men selv sammenlagt kom handelen på disse og andre franske byer ikke op mot handelen på de tre nevnte stæder. Dette fremgår tydelig av de omhyggelige beregninger over Frankrikes handelsbalanse som blev utarbeidet av det franske kommersekonseil i l'ancien règimes siste tid på grunnlag av handelskamrenes og andre institusjoners opgaver. Disse beregninger omfatter alle de stater Frankrike på den tid handlet med, således også den dansk-norske stat og Sverige. På grunnlag av disse opgaver[1] har jeg utarbeidet nedenstående tabell. Danmark i kildeskriftene er her betegnet som Norge og Danmark, men omfatter i virkeligheten hele den dansk-norske stat, Norge, Danmark og hertugdømmene. «Utførsel» betegner utførsel fra den

[1] Nu i Bibliothèque Communale de Rouen, Côte: Montbret, Ms. 155, stammer fra kommersekonseilet under l'ancien régime.

dansk-norske stat til Frankrike og «innførsel» importen fra Frankrike til den dansk-norske stat. Og på samme måte på tabellen over Sveriges ut- og innførsel.

Handelen mellem de nordiske land og Frankrike 1753—81.

Norge og Danmark. *Livres.*

	1753	1766	1770	1775	1777	1781
Utførsel...	1,143,000	2,522,000	2,311,000	1,592,000	1,809,000	5,252,000
Innførsel..	2,622,000	2,589,000	4,265,000	4,384,000	4,645,000	3,057,000
	1,479,000	67,000	1,954,000	2,792,000	2,836,000	*2,195,000*

Sverige.

	1753	1766	1770	1775	1777	1781
Utførsel...	1,841,000	2,716,000	3,250,000	4,084,000	4,012,000	7,576,000
Innførsel..	1,769,000	3,688,000	8,370,000	7,925,000	7,526,000	4,239,000
	72,000	972,000	5,120,000	3,841,000	3,514,000	*3,239,000*

Man vil av ovenstående tabell straks se at den *gunstige handelsbalanse* i almindelighet er *på Frankrikes side.* Den dansk-norske stat har i 1753 et underskudd på 1 479 000 på sin franske handel; i 1766 er underskuddet kun 67 000 livres, men i 1770 er det helt oppe i 1 954 000, i 1775 er det gått op til 2 792 000 og i 1779 til 2 836 000 livres. Kun i 1781 er der et overskudd, og det endog et meget stort, på 2 195 000 livres.

Sverige har, som det vil sees av tabellen, i 1753 et litet overskudd på 72 000 livres; men sedvanligvis er handelsbalansen meget ugunstig også for Sverige. Underskuddet er stigende op gjennem 1760-årene og kulminerer i 1770

med 5 120 000 livres. Senere i 1770-årene svinger det mellem 3½ og ca. 4 millioner. I 1781 har derimot også Sverige et stort overskudd på sin handel med Frankrike, nemlig hele 3 239 000 livres.

Årsaken til den gunstige handelsbalanse i 1781 må vi især søke i Englands krigserklæring mot Holland for å hindre dets inntreden i den vepnede nøitralitet av 1780. Denne krigserklæring hadde nemlig til følge at den største del av den hollandske tonnasje blev satt ut av virksomhet. Totalverdien av utførselen gikk ned fra ca. 25 mill. livres i 1780 til ca. 10 millioner i 1781. Derved dreves den skandinaviske import til Frankrike op i det to- og tredobbelte av det sedvanlige, hvad der helt forklarer den for alle de skandinaviske land så gunstige handelsbalanse i det nevnte år. Navnlig tiltok innførselen av boeuf salé fra Danmark, jern, trelast og fisk fra Norge og Sverige.

Men hvorledes fremkommer de store underskudd som de skandinaviske land sedvanligvis har på sin handel med Frankrike? Svaret er at de hovedsakelig skyldes den store import av vine og kolonialvarer fra Bordeaux. I 1753 hadde denne import for den dansk-norske stats vedkommende en totalverdi av 1 952 000 livres, i 1766 gikk den ned til 1 393 000, i 1770 var den steget til 3 209 000, i 1781 var den atter nede i 1 247 000 livres. For Sveriges vedkommende er tallene i de samme år henholdsvis 1 412 000, — 3 012 000, — 6 747 000, og 2 855 000 livres. Det sedvanlige er at importen, og navnlig da vinimporten fra Bordeaux, sluker hele pengeutbyttet av den skandinaviske eksport til Frankrike og mere til. Best stillet var visstnok Norge, hvis forbruk av vin og kolonialvarer var ringere enn nabolandenes, og som dessuten gjennem transporten av disse varer så vel som av fransk salt og franske fabrikkvarer mellem fremmede hav-

ner hadde et bedre utbytte av sine handelsforbindelser med Frankrike enn Danmark og Sverige; men ser vi bort fra fraktfarten og holder oss til eksport- og importhandelen, gjelder det uavkortet, at Bordeaux's eksport av vin og kolonialvarer, navnlig vineksporten, i almindelige år dekker hele den norske, danske og svenske utførsel til Frankrike av jern og kobber, korn og kjøtt, tjære, fisk, bord, planker og mastetømmer og enda gir et betraktelig overskudd. Det er m. a. o. vesentlig Bordeaux's eksport av luksusvarer, som skaffer Frankrike dets gunstige handelsbalanse i handelen på Norden.

Både av politiske og kommersielle grunner fulgte den franske regjering under l'ancien régime denne nordiske handel på Frankrike med stor opmerksomhet, og helt til den store revolusjon søkte den gang på gang ved premier og privilegier å bevege de franske redere til å sette sine skib inn i skibsfarten på de nordiske land, men stadig med litet held. Når de franske redere og handelsmenn, tross regjeringens ivrige opmuntringer, i almindelighet holdt sig tilbake, skyldtes dette hverken mangel på patriotisme eller frykten for de nordiske farvann, men simpelthen den omstendighet at seilasen på de nordiske land ikke lønnet sig for dem. De kunde, som de selv atter og atter sa fra til regjeringen, umulig konkurrere med nordmenn, dansker, svensker og hollendere i skibsfarten på Norden; de franske skib egnet sig ikke til transport av de nordiske varer som ofte tok så svær plass i forhold til sin verdi, de seilte også med langt større besetninger, hadde et dyrere kosthold og høiere lønninger enn nordboene og kunde følgelig heller ikke nøie sig med så små frakter som de. Dessuten hadde de franske kjøpmenn og redere full anvendelse for all den tonnasje de kunde skaffe, til skibsfarten på Frankrike og Middelhavslandene, på Nordamerika, Vestindien og

Guinea, og denne handel og skibsfart, særlig Levant- og kolonihandelen, var langt mere profitabel. Tross regjeringens bestrebelser kom det derfor ikke til noget alvorlig forsøk fra fransk side på å trenge skandinavene ut av skibsfarten mellem Frankrike og de nordiske land. De beholdt den, som vi har sett, ut over l'ancien régime, og navnlig nordmennene viste under revolusjons- og Napoleons-krigene en enestående evne til å utnytte krigskonjunkturene. Dette skyldtes nu neppe bare politiske forhold, men også særlige egenskaper ved nordmennene, deres dristighet, vågemot og sjømannsdyktighet, som særlig kom til sin rett i krigsårene. Nordmennene var kommet efter svensker og dansker i handelen på Frankrike; men de overgikk dem, da det særlig gjaldt nettop om de nevnte egenskaper. Det var da også i denne tid at nordmennene grunnla sitt ry som Nordens første handlende og sjøfarende nasjon.

*

Skjønt disse studier i franske arkiver langtfra kan regnes for avsluttet, — i forhold til det svære stoff som står til rådighet, danner de kun en ringe begynnelse — kaster de dog allerede nu lys over et område av verdenshandelens historie som hittil har vært meget litet kjent og derfor også har gitt anledning til meget motstridende synsmåter. Ved mine undersøkelser, så lite omfattende de ennu er, tør det nemlig anses for bevist, at der i det minste siden omkr. 1670, har bestått en direkte, regelmessig og forholdsvis betydelig handel mellem de skandinaviske land og Frankrike, drevet hovedsakelig av de skandinaviske folk selv. Som regulær aktivhandel var den fra først av helt eller vesentlig svensk; men dansker og nordmenn kom snart med, og den vokste, ikke minst som følge derav, sterkt, særlig i det 18. århundres to siste menneskealdre. Denne handel var, som vi har sett,

vesentlig en eksport- og importhandel, og på dette område var svenskene, danskene og slesvig-holstenerne lenge de sterkeste, dels en kommisjons- og transporthandel, og her gikk nordmenne i spissen. Mine studier kan og bør føres videre gjennem fortsatt granskning såvel i de her særlig omtalte byer som i andre franske havnestæder; men hovedresultatene vil, tror jeg, ikke kunne omstyrtes, men vel bekreftes og fullstendiggjøres gjennem slike fortsatte undersøkelser.

Hvad hollenderne og englenderne angår, fremgår det klart av våre kilder, at de i det 18. århh. kun rent undtagelsesvis har drevet nogen direkte handel og skibsfart imellem de skandinaviske land og Frankrike, og selv deres direkte handel mellem Frankrike og Østersjøland som Russland og Nord-Tyskland, som for hollendernes vedkommende var betydelig ennu i det 17. århh., reduseres i det 18. til en ubetydelighet og erstattes av skandinavernes, preussernes og fra 1770-årene i nogen grad også av russernes handel og skibsfart. Derimot har hollenderne ennu i det 18. århh. efter en ganske stor målestokk transportert de nordiske lands produkter til franske havner fra sine entrepôter i Amsterdam, Rotterdam og andre hollandske havnestæder; men selv denne handel går sterkt tilbake i siste fjerdedel av det 18. århh. som følge av de store krige mellem sjømaktene, rivaliseringen med England og — vi må legge til — som følge av den franske regjerings politikk, som helt siden Henrik IV, Richelieu og Colbert har bekjempet hollendernes handel og skibsfart mellem Frankrike og de nordiske land, ikke alene ved å opmuntre franskmennene til selv å delta i den, men også, og med større resultater, ved å opmuntre og støtte hollendernes konkurrenter i de nordiske land. Den tanke å bekjempe den hollandske handel ved hjelp av den skandinaviske konkurranse finner tydelige uttrykk

i den franske diplomatiske korrespondanse allerede i slutten av 17. årh. Således skriver den franske gesandt i Kjøbenhavn, M. de Bonrepaus, i 1792 til sin regjering bl. a.: «Quand les Français ne voudraient pas faire ce commerce (sc. på Norden) par eux-mêmes, mon sentiment serait de le mettre autant qu'il serait possible, entre les mains des Danois pour diminuer d'autant celuy des Anglais et des Hollandais».[1] Selv fremfor de nordtyske stæder, som hadde eldgamle handelsforbindelser på Frankrike, blev skandinavene foretrukket, i det minste når Frankrike befant sig i krigstilstand med keiseren, hvilket jo ikke så sjelden fant sted. Således avslår det franske kommersekonseil i aug. 1706 en ansøkning fra Lübecks magistrat om pass for et lübsk skib med ladning til fransk havn med følgende begrunnelse: «Nous tirons du Nord toutes les marchandises qui nous sont necessaires *par le moyen des Suédois et des Danois*».[2] Man sammenligne denne avgjørelse av kommersekonseillet med den liberalitet hvormed den franske regjering i de samme år utdelte pass og assuransepoliser til norske, svenske og danske skib, som vilde gjeste Frankrike, noget vi allerede har fremdratt enkelte eksempler på fra arkivene i Marseille (se side 273—74).[3]

[1] M. de Bonrepaus à M. de Pontchartrain, Copenhague le 2 juin 1693, Archives des Affaires Étrangères, Paris, Correspondance consulaire I (1670—95).

[2] Reg. du Conseil du Commerce F. (2.55, folio 1 v., 14. nov. 1708), Archives Nationales, Paris.

[3] Se forøvrig min avhandling «Le commerce entre la France méridionale et les pays du Nord sous l'ancien régime» i Revue d'Histoire Moderne 1927, p. 15—18.

ENGLISH SUMMARY

For many centuries, commerce between the Scandinavian countries and France was carried on through the agency of other peoples: the Hanseatics during the latter half of the Middle Ages, then the Dutch. In spite of the efforts of the French Government to encourage it, direct trade between French merchants and Scandinavia never became very active, and it has, therefore, been generally believed that the Dutch had, on the whole, retained their monopoly throughout the 17th and 18th centuries. As a result of research work in French record offices, mainly in Paris, Marseilles, Bordeaux and Rouen, the author shows that, at least since about 1670, a regular and comparatively important trade has subsisted between the Scandinavian countries and France, and that it has been carried on by the Scandinavians themselves. This commerce consisted partly in export of French and Scandinavian commodities, partly in transport of goods between French and other foreign ports. Until the period of the Napoleonic wars, the former was chiefly carried on by Swedes, while the Norwegians took the lead in transport.

Marseilles and Rouen had the greater part of the carrying trade and the import of Scandinavian articles, such as timber, iron, copper, tar, fish and meat; at Bordeaux, on the other hand, the imports were insignificant in comparison with exports. Founded on statistics, the paper shows the development of the Scandinavian trade and shipping of the above mentioned towns down to 1814, and their relation to the Scandinavian trade of France as a whole (see the tables on p. 275, 285). The balance of trade was in genèral favourable to France, because the export from Bordeaux of colonial produce and more especially of wine in most cases equalled, or even surpassed, the whole value of Scandinavian exports to France (see the table on p. 291). The greater part of the wine was consumed in Sweden and Denmark, and here chiefly in Stockholm and Copenhagen. The position of Norway was

more favourable than that of the two other countries, partly because its consumption of French articles of luxury was smaller, even in proportion to its smaller population, and partly because the transport in Norwegian ships of French salt, wine, colonial produce and articles of industry to foreign ports made the commercial relations of Norway with France more profitable than those of Denmark or Sweden.

SMÅSTYKKER.

To brever fra O. G. Ueland.

Meddelt ved *Fr. Ording.*

[Disse to brever er skrevet til Gunnar Birkeland, far til riksarkivaren. Gunnar Birkeland levde i mange år i Eigersund, som losoldermann og havnefoged. Han var en innen sin kommune meget benyttet mann, og han representerte Stavanger amt på stortinget 1836 og 1836—37. Efter sin stand og sine vilkår var han en belest mand; under sin stortingstid anvendte han betydelige midler på innkjøp av juridiske bøker og annen litteratur som kunde være til nytte for ham i stillingen som representant. Efterhånden kom han i nært vennskap til Ueland, hvis politiske grunnsyn han visstnok har delt; dog er der tegn til at Birkeland med årene fikk et friere syn på åndelige spørsmål. Når hans stortingsvirksomhet ikke blev av lengere varighet, har det efter formodning hatt sin grunn i at han i enkelte bevilgnings-spørsmål ikke delte syn med sine partifeller. Senere søkte han ansettelse i fyrvesenet; hertil sikter de første linjer i annet brev.]

Ueland den 31. August 1835.

S. T.

Herr Gunder Bjèrcheland!

Tak for Deres Ærede af 27. ds., som paa en uventet og behagelig Maade overraskede mig; ikke alene fordi Tilbudet om Reiseselskab var meget kjært, men fordi det gav Anledning til nærmere Bekjendtskab med en Mand, hvem jeg vel på en indirecte Vei havde nogen Kundskab om, men som forresten var mig personlig ubekjendt, og med hvem jeg ofte havde ønsket at kunne slutte et nøiere Venskabsbaand!! — Naa skal vi da træffes sammen, og det forat udkaare Repræsentanter til 8de ordentlige Storthing, i Sandhed et vigtigt Hverv, hvis sande Værd kun Erfaringen tilfulde kan bekræfte. Jeg er ikke lidet bekymret for det forestaaende Valg;

men det beroliger mig nu da jeg hører at Du ogsaa interesserer Dig for Sagen; thi der udfordres vist Forsigtighed paa vor Side, naar vi skal kunde haabe at Gud — som vi maa være forvisset paa han altid gjør naar vi har en redelig Villie, — skal give et heldigt Udfald. Ved første Øjekast paa Dit Brev, var det mig og en Fornøielse at see Rygtet stadfæst at Du har gjor ikke ubetydelige Fremskridt paa Kulturens Bane, thi næst det ene Fornødne er det Menneskets Pligt at berige sig med nyttige Kundskaber, hvormed det kan gavne baade sig selv og Samfundet. Ja det har ofte gjort mig ondt at saa Faae har Sands derfor, og at de Næringsdrivende Borgere for den Aarsag ikke hidindtil har kunnet indtage den Rang i national Repræsentationen som de efter Naturen og Deres Vigtighed har Krav paa. Derfor har vi Bønder og Borgere, saa at sige, hidindtil staaet under Embedsmændenes Formynderskab, og hvorledes de har ført sit Herredømme viser Storthings-Forhandlingerne; thi de har — efter min Anskuelse — seet alt formeget paa sin Fordel og det ligger i Tingenes Natur, at om Mennesket end har redelig Villie — og saare Faae er desværre de som har den — saa er man som Ordsproget siger: «sig selv nærmest», og egeninteresse vil altid forlede os til at se paa egen Fordel; derfor har det gaaet saaledes, at Embeds-Gager og Sportler ere blevne betydelig forhøiede, medens de Næringsdrivende Borgeres Kaar ikke har forbedret sig, men paa mange Steder snarere gaaet tilbage. Men som sagt skal Nationen høste den rette Nytte af den Konstitution som Forsynet skjænkede os, og for hvilkes Erhvervelse, saa mange Nationer fogæves har kostet Blod, saa maa Bonden og Handelsmanden lægge mere Vind paa Kundskabs Erhvervelse end hidindtil er skeet; thi uden Kundskab udretter man Lidet, om der end er den bedste Villie, i Storthingssalen.

Du vil min Ven atter stille mig i Kampen, det smigrer mig at Du har saadan Tiltro til mig som ubekjendt, men Du vil vist finde at jeg — for at bruge Apostelens Talemaade — som fraværende, efter Rygtet, syntes Dig stærk, er et skrøbeligt Kar, thi hvor villig jeg end vil gaae hvor Gud vil have mig, og ikke spare Tid og Kræfter naar Fædrelandets Vel kræver det, saa haaber jeg dog at vi vil finde Mange som besidder mere Dygtighed til dette Hverv end jeg. —

Om Gud giver Liv og Hilsen, agter jeg og mine Medvalg-

mænd, fra Lunds Præstegjeld at reise fra Ueland Tirsdagen den 8de Septemb., saa tidligt at vi kan naae Hegrestad kl. 10 a 12, og dersom I den Tid vilde møde os der vilde det være os en stor Fornøielse at vi kunde faa Selskab; thi naar vi den Dag kommer et Stykke ind paa Jederen, rækker vi godt Stavanger den følgende Dag. Endnu behøver jeg et Par Dage før jeg faaer mit Høi afslaaet, og jeg skal i Dag reise paa Heiene for at slaae, i Betragtning heraf vil Du undskylde, at jeg har brugt Hastværk og skrevet ilsk (?) og usammenhængende, og maa slutte; men vi findes, og i Haab at vort begyndte Venskab, da skal bestyrkes undertegner jeg mig allerede Deres Ven

Ole G. Ueland.

Min Ven!

Dit Brev modtog jeg i sin Tid og de deri indlagte Skrivelser ere besørgede til deres Bestemmelse, og ledsagede med den bedste Anbefaling. Man har lovet alt godt, hvor meget de holde ved jeg ikke. Jeg har desværre ikke fundet passende Leilighed til at virke for Dig paa andre Steder, men jeg skal ikke lade nogen Leilighed gaae ubenyttet dersom jeg troer at kunne gavne Dig — men Du ved at min Stilling er precair.

Hvad synes Du om disse Tider? Teorierne gaaer op i Røg og Grundloven bruger man til Karduspapir. Alt dette er baade morsomt og betænkeligt paa en Gang; thi ingen kan forudsee Enden. Skal Frankrig blive Republik, Tyskland en fødereret constitutionel Stat, Polen igjen oprettes og Italien ligeledes en føderativ Stat? Jeg formoder at Rusland ved alt dette er bleven saa forskrækket, at det ikke tør røre sig af Pletten. Det eneste skulde være om det skulde vilde kue Polen, thi da kommer vist Tyskland og Frankrige i Fyr og Flamme og da er en Europæisk Krig at befrygte.

Rystelsen vil og have sin Virkning paa os. De ministerielle vare temmelige bøse i Førstningen især i deres Angreb mod Stabel og Morgenbladet og da vi vare saa næsvise at vi satte Christensen og Stabel paa Præsident Stolen i Odelsthinget, tabte de rent Contenantsen, og vi ventede ikke andet end Skrub; men nu ere de blevne gandske spage, saaat de godt lade sig retlede. Sager af stor Vigtighed, eller af Principer, ere ikke endnu behandlede, men vi har enkelte som Veiloven hvori vi nok kommer til at prøve vore Kræfter imod Buro-

kratiet, om Communerne længere skal være umyndige. Her er en stærk Mumlen iblandt Opositionen om vi ikke ogsaa burde vrikke lidt, ikke for at revulionere; thi vi ere vel fornøiede med vor Grundlov, men for at formaae Kongen ved en Adresse, at give disse Statsraader af den gamle Skole, især Vogt, som er den mest uconstitutionelle, Afskeed. Om det bliver noget af kan jeg ikke sige, men jeg er af den Mening, at man ikke bør lade Tiden gaae ubenyttet for engang at faae en Ende paa dette Grundlovs Trækkeri og dette Regjereri baade hos Regjeringen og Embedsstanden.

De nye Repræsentanter ere i Almindelighed dygtige Mænd, men jeg troer ikke nogen af dem vil særdeles udmærke sig. — Med Landrepræsentanterne har det nok ingen Nød men de stakkels Byrepræsentanter, enten de ere Embedsmænd eller Næringsdrivende, bliver altid sig selv lige, dog maa jeg undtage Stavanger, Flekkefjord, Christiansund og Krognæs og Bye fra Trondhjem

Alt det her forresten tales om er Penge, intet andet end Penge. Christianenserne har, som alle Østlændinger, ogsaa spilt sine Kort saaledes, at jeg troer de ryger af Pinden allesammen; thi for at tilfredsstille deres Ødselhed, Bygge og Pragtsyge, har de ikke alene fordybet sig selv i Gjæld, men den Ene har trukket den Anden med sig ved Endossementer og Forbindelser, saaat de ere lige Alle. —

Jeg hører at S. E.[1] er vred paa mig for Storthings Valget? Jeg er ret ilde derved, jeg har kun en stakkels Stemme at raade over og har aldrig forsøgt at indvirke paa Andre, og alligevel skal jeg bære Skylden for Udfaldet. Det var saalangt fra at jeg modvirkede Mandens Valg, at jeg tvertimod yttrede til 2de Valgmænd, som henvente sig til mig i den Anledning, at jeg gjerne gav Manden min Stemme, dersom der var nogen Sandsynlighed for at han kunde blive valgt; men da jeg forudsaae at de ikke vilde kunne formaa alle af Dalerne og neppe en Eneste fra Jedderen, end sige fra Ryefylke, at stemme paa ham, saa vilde jeg ikke kaste min Stemme bort. Jeg har hørt mange Historier fra Jonnas Sletteboe[2] om hvorledes han havde stelt det saaat bemeldte

[1] Skal være kjøpmann Sigbjørn Egelandsdal, Eigersund. Han optrådte som lægpredikant og hørte til Spødervoldianerne, som var talrike i og omkring Eigersund og på Jæren. Forfatteren Sigbjørn Obstfelder var hans dattersønn.

[2] Jonas Slettebø var en større gårdbruker nær Eigersund.

S. E. Valg skulde været vis, dersom jeg havde gaaet indpaa Planen. Stakkels Jonnas ja han stelte det godt? nei han stelte det saa slet at han skadede Manden betydeligt; thi han og en Anden fik en E. Tønnesen[1] til at gaae til Ryefylkerne og overtale dem til at vælge paa S. E. men denne overdrev saa aldeles Rossen at de fatte stor Mistanke, og havde valgt paa alle Andre end paa ham.

Men jeg takker Gud, min Ven, at han har lært mig at finde mig i Alt, at være fornøiet baade med ondt Rygte og godt Rygte. Jeg har intet andet Ønske end at jeg kan tage den Overbevisning med mig i Graven at jeg har gjort alt hvad jeg har formaaet for Fædrelandet. Vorherre har lært mig at finde mig ligesaavel i Mangel som i Overflod og derfor søger jeg ikke til noget Menneskes Gunst.

Du har vel hørt hvilket haardt Slag der rammede mig kort før min Afreise, at jeg mistede det eneste som jeg havde kjært i denne Verden, min Kone!! Det var en haard Prøve. Naar jeg skuer ud over Verden, saa forekommer den mig som en Ørken. Dog! hvorfor skulde jeg modtage det Gode af Herrens Haand og ikke ogsaa det Onde? Han veed hvad som tjener os bedst; men det er en haard Kamp for Kjød og Blod at sige: «hans Villie skee»!

Nu er Du med Dine kjærlig hilset og tilønsket Guds bedste Velsignelse.

Christiania den 4de April 1848.

Venskabelig
O. G. Ueland.

Sigvats sendeferd til Svitjod.

I min avhandling «Olav den Hellige og nabolandene» — i dette bind av Hist. Tidsskr. — har jeg søkt å vise, at Sigvat skalds såkalte Austrfararvísur i virkeligheten består av to forskjellige kvad, som Sigvat diktet om sine to sendeferder fra kong Olav; hensikten med disse ferdene var å skape fred og forlik mellem den norske og den svenske kongen. I det første kvad — de oprinnelige Austrfararvísur — forteller skalden om sin besværlige og resultatløse ferd over Eidskogen til sveakongen, i det annet — Ragnvaldz-vísur — om sin sjøreise gjennem Øresund til Gardarike, hvor han bad en

[1] Visstnok lærer Erich Tønnesen, fra Helleland, nær Uelands bygd. Se forøvrig Halvorsens Forf.leks. V, s. 833.

mektig stormann, Ragnvald, Olav Trygvasons svoger, påta sig å megle mellem kongene.

Hensikten med nærværende stykke er å supplere disse resultater med en faktisk oplysning hos Sigvat.

I første vers av sitt kvad om ferden gjennem Eidskogen sier skalden:[1] «*Vask sendr í hausti upp af svanvangs ǫndrum í fǫr langa austr til Svíþjóðar*» — jeg blev i høst sendt op fra skibene på en lang reise øst til S v i t j o d. Et spørsmål melder sig i forbindelse med denne oplysning: h v a d e r S v i t j o d?

I ordet *Svíþjóð* — hvis gmlsv. form er *Swēthiuth* — inngår som første ledd det urgerm. **swihoniz* eller **sweoniz*, som på urn. regelrett blir **swehaniʀ*, gmlsv. *swēar*, gmlno. *svíar*. *Svíþjóð* betyr da svea-folket, overført: det land svearne bebor.[2]

Hos flere islandske skalder forekommer navnet *Svíþjóð*, og i slik sammenheng at vi tydelig kan se at de dermed mener et bestemt avgrenset område ved Østersjøen. Således sier Tjodolv Arnorsson om Magnus Olavsson, at han på sin reise fra Gardarike til Norge, kom seilende til Sigtuna og så «drog (videre) over land fra Svitjod (*spornuðuð aur af Svíþjóðu*)».[3] Arnor Tordsson gir en helt tilsvarende fremstilling: Magnus kom til Sigtuna (*at Sigtúnum*) og gikk i land i Svitjod (*gekk á Svíþjóð*).[4] — Haldor Ukristne forteller om Eirik jarl Håkonsson før slaget ved Svolder,[5] at han «*bauð út liði miklu af Svíþjóðu*», og denne oplysning får særlig interesse ved å stilles sammen med det Tord Kolbeinsson beretter:[6] efter drapet på Håkon jarl den Mektige, og Olav Trygvasons ankomst til Norge, «søkte den trøndske jarl (d. e. Eirik) råd hos sveakongen (*sótti sænskan konung at ráðum*)». I Svitjod var det altså sveakongen hadde sin «residens».

Også sagaene gir klar beskjed om hvor Svitjod lå.[7] Snorre

[1] Den norsk-islandske Skjaldedigtning, ed. Finnur Jónsson, BI s. 220, v. 1.
[2] Jfr. B i r g e r N e r m a n, Det svenska rikets uppkomst, Stockholm 1925, s. 15 fg., med oversikt over den filologiske litteratur omkring spørsmålet.
[3] Skjaldedigtning, BI s. 332, v. 2 og 3.
[4] Skjaldedigtning, BI s. 311, v. 2 og 3.
[5] Skjaldedigtning, BI s. 193, v. 1. Jfr. min avh. Olav Trygvasons siste kamp, Festskrift til Hj. Falk, s. 68.
[6] Skjaldedigtning, BI s. 202—203, v 3.
[7] Jfr. F r i t z n e r, Ordbog over Det gamle norske Sprog III s. 627.

innskrenker sig ikke til å skjelne skarpt mellem Svitjod på den ene siden, og f. eks. Vestre Gautland, Skåne eller Hälsingland på den annen,[1] men han forteller også direkte hvilke områder Svitjod bestod av,[2] nemlig: *Suðrmannaland* (Södermanland), *Vestmannaland eða Fjaðrundaland* (Västmanland og vestre del av Uppland), *Tíundaland* (den nordlige del av Uppland), *Áttandaland* (den sydlige del av Uppland) og *Sjáland* (den østlige del av Uppland). Med ord som ikke er til å misforstå, blir det her sagt hvad Svitjod er: landet omkring Mälaren. På et annet sted sier Snorre dette like ut:[3] «*Um alla Svíþjóð fellr hvert rennanda vatn í Lǫginn* (d. e. Mälaren)».

Kildene er altså samstemmige i opfatningen av hvilket land Svitjod er. Selvsagt har ikke betegnelsen noen annen og særskilt mening hos Sigvat skald. Vi har hans egne klare ord om at han i kong Olavs ærend har foretatt en reise til Svitjod, til landet ved Mälaren, til det land hvor sveakongen hadde sitt tilhold. Skalden forteller: «Det var drøit for mennene å gå gjennem Eidskogen på veien østover til fyrsters (kongers) overvinner (*til jǫfra þrýstis*)». Vi tør vel slutte med full visshet, at når Sigvat sier at han drog til en så fremtredende mann i det begrensede område Svitjod, da kan det bare være sveakongen han taler om.

Sigvats oplysning om ferden til Svitjod gir det avgjørende bevis for at han ikke drog til noen «Ragnvald jarl Ulvsson i Skara i Vestre Gautland».

*

Rettelser til «Olav den Hellige og nabolandene». S. 34 annet avsnitt, skal lyde: «I *motsetning til flere* forskere som hittil har behandlet spørsmålet, hevder Guðmundsson at Snorre har rett i at Ragnvald Ulvsson hørte hjemme i Vestre Gautland»; noten på s. 53 utgår helt.

Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden, Lund 1921, s. 120 note sier:

[1] Jfr. Hkr. I s. 46, 72 og II s. 79.
[2] Hkr. II s. 135.
[3] Hkr. II s. 9.

«Enligt sagorna skall Ragnvald ha varit jarl i Västergötland. Detta framgår icke av Sigvats dikt. Sigvats färd har gått till Svitjod» (uthevet av mig). Det er på sin plass å fremheve at det er Curt Weibull som først har festet opmerksomheten ved denne kjensgjerning. Han tar bare feil når han antar at det var Ragnvald ferden til Svitjod gjaldt.[1] Hans Toll, Sighvats skalds resa till Svithjod, Hist. Tidsskr. 5. R. V s. 546—565 følger her Weibull, og som jeg s. 40 note har fremhevet, er min undersøkelse i flere henseender avhengig av Tolls drøftelse av disse ting.

Johan Schreiner.

[1] Erik Noreen, Studier i fornvästnordisk diktning, Andra samlingen (Uppsala Universitets årsskrift 1922) s. 76 sier: «Ett starkt skäl för Weibulls åsikt är onekligen att Sigvat i str. 1 talar om «en lång färd österut till *Svitjod*». Likevel fastholder Noreen den opfatningen at Sigvat drog til Ragnvald i Skara. Han uttaler videre: «Även uttrycket *alt með grǫnu salti* i str. 21 blir naturligare om Ragnvald bott i Svealand», en bemerkning som må sees på bakgrunn av at Erik Noreen mener (s. 66 note) «att Sigvat blott gjort en resa» — en opfatning som også Curt Weibull, og for øvrig alle forskere som tidligere har tatt stilling til dette spørsmål, deler.

SMÅ MELDINGER

«*Den Norsk-Amerikanske Historiske Forening*» blev dannet den 6te oktober 1925 og fikk sine endelige statutter 3dje februar 1926. Spørsmålet om å få i stand en slik organisasjon hadde da alt vært drøftet i mange år, og foreningen er kommet som et naturlig ledd i et arbeid som har vedvart i lengere tid. Mange enkeltmenn har syslet med å utforske og samle nordmennenes historie i Amerika, helt fra innflytningen sammen med hollenderne i 17de århundre og til den store koloniseringen i 19de århundre. I de siste tyve

årene har den historiske forskningen fått et fastere organisatorisk grunnlag, dels i bygdelagene og dels i det historiske museum ved Luther College i Decorah, Iowa. Blandt bygdelagsskriftene tilkommer en særlig ære «*Telesoga*», et hefteskrift som begyndte å komme i Fergus Falls, Minnesota, i 1909, og som i alt er utkommet med 53 hefter. Det har hele tiden vært ledet og skrevet av *Torkel Oftelie*, og han skal nettop nu ha en særlig takk for alt det tilfanget han her har lagt frem; for med 1926 sluttet han arbeidet sitt, — da gav han ut «Aarbok for Telelaget», på nytt en rik samling av oplysning til norsk-amerikansk historie.

Det er en selvsagt ting at vi i Noreg må være glade for alt det forsknings-arbeidet som således blir gjort, og vi vil håpe at den nye historiske forening må føre det kraftig og bredt fram. Utvandringens og utvandrernes historie er et viktig kapitel i vårt folks liv, og på begge sider av havet må vi arbeide hånd i hånd med studiet av det. Noget av det første den norsk-amerikanske forening gjorde var å sette i gang en innsamling av Amerika-brevene i Noreg. Den vendte sig herom til «Noregs Ungdomslag» som igjen bad den Norske Historiske Forening uttale sig. Resultatet er at dels ungdomslagene, dels de lokalhistoriske foreninger som er samlet i Landslaget for Bygde- og By-Historie, skal hjelpe til med å få samlet det som enda kan finnes av brev fra utvandrerne hjem til Noreg, og blir det satt kraft inn på dette, tør vi håpe å få et verdifullt materiale til norsk historie både her hjemme og i Amerika.

Den Norsk-Amerikanske Historiske Forening har et skriftstyre, ledet av *Theodore C. Blegen* i St. Paul, Minn. Det begynte i 1926 på to skriftrekker. Den ene kaller sig «*Studies and Records*», som det hittil er kommet to bind av. Den viktigste avhandlingen i 1ste bindet handler om helsetilstand og lægepraksis blandt de norske utvandrerne i tiden 1825—1865 og er forfattet av *Knut Gjerset* og *Ludvig Hektoen*, — et særdeles interessant og innholdsrikt arbeide. Omtrent alt det andre i bindet er oversettelser eller optrykk av ting som alt før har vært offentliggjort, og de frembyr altså ikke så høi en grad av interesse. Men det kan være nyttig å få det samlet her, særlig *Henry J. Cadbury*'s artikel om «The Norwegian Quakers of 1825» og gamle redaktør *C. F. Solberg*'s selvbiografi.

Det 2dre bindet, som kom i 1927, inneholder langt mer av nye bidrag. Her gir *Henry J. Cadbury* lister over alle de 343 norske utvandrerne på fire skuter som kom til New York i 1836 og 1837, — de fleste fra Rogaland, en del fra Hordaland. Det er et særdeles oplysende materiale som her blir fremlagt fra den tidligste utvandringstid. *Jacob Hodnefield* meddeler et brev fra en utvandret namdøl fra 1869. Professor *Lawrence M. Larson* gir en oversikt over norsk-amerikanernes videnskapelige innsats, — den er langt større enn folk oftest tror. Professor *George T. Flom* gir nøiaktige oplysninger om studiet av norsk sprog og litteratur ved amerikanske universiteter. Det er en hel kulturhistorie som således blir oprullet for oss.

Den andre skriftrekken er betegnet som «*Travel and Description Series*», og av den kom i 1926 som 1ste bind et optrykk med oversettelse av *Ole Rynning*'s «Sandfærdig Beretning om Amerika» fra 1838. Boken har stor interesse som det første utvandrerskrift fra Noreg, og den har sin naturlige plass i en rekke som denne. Men unektelig betyr den nu ikke nettop noget nytt. Den blev optrykt av Rasmus B. Anderson i 1896, og Theodore C. Blegen selv gav en oversettelse av den i «Minnesota History Bulletin» for 1917.

Mere verdifullt er imidlertid 2dre bind (1927), som inneholder fotografisk avtrykk med oversettelse av den stavangerske blikkenslager *Peter Testman*'s «Kort Beskrivelse over de vigtigste Erfaringer under et Ophold i Nord-America» fra 1839. Bare et eneste eksemplar av dette skriftet fins, så vidt vites, i noget offentlig bibliotek, i Bergen. En oversettelse blev gitt i «Minnesota History» for 1925. Men det er særdeles velkomment å få denne nye utgave nu.

Således har den Norsk-Amerikanske Historiske Forening allerede begynt en flittig og nyttig virksomhet, og på norsk side må vi hilse den med de beste ønsker for dens fremtidige gjerning. *H. K.*

Et rikes nedgang er alltid ett av de problemer som sterkest optar dets videnskapelige granskning, — akkurat som et nederlag sterkest setter folkefantasien i bevegelse. I Sverige har både videnskap og fantasi naturlig samlet sig om det problem som er knyttet til navnet *Carl XII*. Histori-

kernes syn på ham har gjennemgått mange svingninger. Han har vært den store heltekonge, og han har vært fordømt som den uvettige krigs-galning som lettsindig styrtet landet ut i ulykke. I de senere årene har det vært drevet et ivrig arbeid for å forklare og rettferdiggjøre ham, og atter er han blitt løftet op til ære som den store hærfører, ja ennog som en stor statsmann. Litt av en reaksjon imot den nye overvurderingen betegnes av *Arnold Munthe*'s bok «*Karl XII och den ryska sjömakten*» (I—III, Stockholm 1924—27, Ivar Hæggströms forlag).

Forf. setter fingeren på et spørsmål som de nyere forskere ellers har sprunget noget lettvint over: hvorledes kunde Carl XII finne sig i at den russiske tsar midt under krigen trengte fram til Neva's munning, befestet sig der, skapte sig på svensk grunn en udmerket basis for en ny russisk flåte og faktisk sprengte de svenske besiddelser i øst fra hinannen? Når kong Carl uten alvorlig motstand lot dette skje, mens han selv drev på med sine polske kamper, da tyder det på en kortsynt politisk opfatning som må ha innflydelse på vår dom om ham. For så vidt vender forf. tilbake til den synsmåte som i tidligere dager var gjeldende at kong Carl begikk en stor politisk og også militær feil ved å la sig hefte så lenge av de polske affærer, så tsar Peter fikk tid og høve til å bygge op den russiske makt i Østersjøprovinsene. Men forf.s begrunnelse av sin dom har et langt bredere og tryggere grunnlag enn en slik opfatning før kunde ha.

Han legger vekt på at tsarens Østersjø-planer var kjent i Sverige på forhånd, så de kunde ingen overraskelse være for kong Carl, og han viser at kongen direkte avviste sine svenske råders forslag om å styrke flåten og støtte motstanden mot den russiske framrykning. Derved blir det klart at kongen slett ikke skjønte den virkelige betydning av det som foregikk; han forstod ikke nødvendigheten av å bevare flåte-herredømmet i Østersjøen, han så på orlogsflåten bare som et transportredskap for hæren, og han hadde i det hele ikke den tilstrekkelige oversikt over de reale politiske vilkår.

Om en rekke av de detaljspørsmål som reiser sig under behandlingen av hele denne grunnleggende periode i Carl XII's krigshistorie, dømmer forf. med den selvstendige sak-

kunnskap han som fremragende sjøoffisér sitter inne med, og vi følger hans drøftelse med stor interesse. I verkets 2dre bind spiller flåte-spørsmålet en meget tilbaketrukken rolle; her gjelder det den svenske konges store hærtog inn i Russland, som endte med hans fullstendige nederlag. Her har forf. egentlig ikke noget nytt å sie oss; men på alle punkter møter vi en uavhengig og kyndig bedømmelse som fengsler ved sin overbevisende klarhet. Vi får se hvad Carl XII evner, men også hvilke viktige politiske og økonomiske faktorer han overser.

I 3dje bind, utkommet efter forf.'s død, får atter hans personlige fagkunnskap større plass. Men atter må han påvise at kong Carl forsømte de kampmuligheter han enda hadde overfor Russland, — at han fremdeles forsømte kampen for Østersjøen og i steden spillte sine krefter på Noreg. Det er en sund kritikk forf. på alle punkter gjennemfører, og hans verk må uundgåelig få betydning for verdsettelsen av Carl XII, både psykologisk og politisk. *H. K.*

Da jeg i 1907 utgav min lille brosjyre «November-Traktaten, dens Foranledning og Følger», var det i virkeligheten enda temmelig lite som forelå av faktiske oplysninger om traktatens forhistorie. Efter den tid har vi fra forskjellige kanter fått greie på mange ting, således ved offentliggjørelse av brev fra diplomater og monarker. Men vi har også fått samlede fremstillinger, bygget på arkiv-undersøkelser. Her er å nevne *Fredrik Bajer:* Nordens, særlig Danmarks nevtralitet under Krimkrigen, Kbh. 1914. Så er det to svenske arbeider, — ett av *Albin Cullberg:* La politique du roi Oscar I pendant la guerre de Crimée, 2 små bind, Sth. 1912 og 1926, og et annet av *Carl Hallendorff:* Oscar I, Napoleon och Nikolaus, Sth. 1918.

Cullbergs 1ste bind (100 s.) var det første som kunde utnytte det svenske diplomatiske noteskifte under Krimkrigen, og det gav derfor adskillig nytt om forhandlingene i krigens første år, 1854. Oplysningene herom blev supplert av Hallendorff og meget betydelig utvidet av *Paul Knaplund* i hans avhandling i nærværende tidsskrift 1925 (b. 27, s. 213—258).

Cullberg hadde det uheld at han ikke fikk utgitt sitt 2dre bind (114 s.) før i 1926, og meget av det materiale

han hadde innsamlet, var da allerede brukt og meddelt av Hallendorff. Bare om en enkelt episode, de underhåndsforhandlinger som blev ført med Napoleon III våren 1855 av den svenske grev Nils Barck, har Cullberg kunnet utdype vår kunnskap ved hjelp av Barcks private korrespondanse. Og selv om Barck ingen fullmakt hadde til å avslutte nogen traktat, ja om han ennog — som det synes — gikk ut over de instrukser han virkelig hadde fått, så må man dog nu tillegge episoden større vekt enn Hallendorff mente å burde. Den gir en ikke betydningsløs besked om kong Oscars traktat-lyster på den tiden, og den viser hvorledes han drev sin egen politikk bak de ansvarlige statsmenns rygg.

Novembertraktaten betyr jo en fullstendig svingning i Sveriges og Noregs utenrikspolitikk, og dens historie frembyr ennu adskillige gåter. Under forhandlingene i 1854 og enda om våren 1855 er det bare spørsmål om Sverige: det skal bli draget inn i krigen med Russland mot løfte om Finnland eller i det minste Åland. Men sommeren 1855 gjelder det plutselig Noreg, og forhandlingene dreier sig om en fransk-engelsk garanti for Finnmark. Mens før vestmaktene hadde strevet for å få forbund med Sverige, blir det nu Sverige som søker forbund med vestmaktene, — i begge tilfelle uten resultat.

Det er enda ikke gitt nogen fyllestgjørende forklaring på svingningen i vestmaktenes politikk, og den kan ikke bli gitt før vi har bedre oplysninger om forhandlingene mellem England og Frankrike i denne tiden, — det beste har vi hittil i Knaplunds nevnte avhandling. Han tilskriver ubetinget England (Palmerston) initiativet til garanti-traktaten; men vi vet dog fra Hallendorff at en integritetstraktat var på tale fra fransk side alt i mars 1855.

Svingningen i Sveriges og Noregs politikk har fått litt forskjellig forklaring. Hallendorff legger hovedvekten på innflydelsen fra den offentlige opinion. Cullberg overser ikke dette moment, men betoner sterkt at kong Oscar I følte sig friere overfor Russland efter tsar Nikolais død 2dre mars 1855.

Begge de svenske forfattere er enige om å regne Novembertraktaten for et politisk feilgrep, og Cullberg gir aktstykker som viser at den svenske regjering selv, som ellers offisielt prøvde å fremstille traktaten som helt uskyldig, i virkelig-

heten anerkjente at den betydde ét politisk brudd med Russland. Det som særlig Cullberg gjør klart, det er at vestmaktene, og i første rekke Frankrike, simpelt hen brukte Sverige og Noreg som en brikke i sitt politiske spill, og våre to små land fikk — naturligvis — ingen vinning av spillet. *H. K.*

SLAGET VED STIKLESTAD

EN TOPOGRAFISK STUDIE

AV ARNE RYGH

Sagaernes skildring av slaget ved Stiklestad har merkelig nok aldrig været sammenholdt i detalj med forholdene paa stedet. Gjør man det, vil man se, at sagaernes skildring frembyr saa mange helt uforklarlige og indbyrdes motsigende ting, at den *maa* være urigtig. Under et ophold i Verdalen sommeren 1927 gik jeg et par gange terrænget rundt kirken meget nøie over. Jeg hadde med mig rektangelkart fra før skredet i 1893, og konfererte med lokalkjendte folk, væsentlig kirkesanger Dahl og viceordfører E. Müller. Hvad jeg paa denne maate fik vite, bestyrket mig i, at slaget *kan* ikke ha gaat for sig saaledes som sagaerne skildrer.

*

Efter sagaerne brøt Olav op fra Gardarike mens elvene endnu laa islagt. Fra en eller anden av Østersjøhavnene drog han over til Gotland, hvor han maa ha opholdt sig ikke ganske kort, da hans ophold her har levnet saavidt spor i folkebevisstheten paa stedet, at det paa Gotland har dannet sig det forøvrig visselig ganske urigtige sagn, at Olav kristnet Gotland under sit ophold der. Under opholdet paa Gotland fanget ogsaa hans mænd islændingen Jakul Baardssøn, om hvem det tidligere er fortalt, at han hadde været i Haakon Erikssøn Jarls tjeneste, og da formodentlig ogsaa i Knut den Mægtiges, for Olav

lot ham henrette. Fra Gotland drog saa Olav over til kong Anund-Jakob i Svithjod, og fik hjælpetropper av ham. Med disse hjælpetropper synes han saa at ha draget over de store svenske sjøer og Vermland mot Oplandene. Her støtte hans halvbror Harald Sigurdsøn til ham med hjælpetropper fra Norge. Muligens har ogsaa her Dag Ringsøn sluttet sig til ham med hjælpetropper fra Sverige. Om det er rigtig som Johan Schreiner antar, at Olav har rykket helt frem *til* Oplandene og der maattet vende, fordi motstanden var for sterk, eller om han kun har rykket frem *mot* Oplandene og opgit angrepet, fordi der var truffet for gode forberedelser til at ta imot ham, skal jeg la være usagt. Det som synes sikkert, er at han i Vermland maatte forandre angrepsplan og føre sine tropper over Dalarnes skogbygder og kanske helt øst om Helsingland over til Jemtland, hvorfra han faldt ned i Verdalen.

Jeg drar av disse begivenheter den slutning, at kong Knut maa ha holdt godt øie med Olav i Gardarike, og her faat besked om, at han vilde vende hjem til Norge og truffet kraftige forberedelser til at ta imot ham. Vi vet med sikkerhet, at i Verdalen møtte kong Olav ikke bare trøndere, men lendermænd og opbud fra hele kysten fra Stavanger-egnen i syd til Finmarkens grænse i nord. Jeg ser heller ingen grund til at tvile paa, at Snorres beretning er rigtig: at de østenforboende lendermænd — til og med Erling Skjalgssøns sønner fra Sole — hadde samlet sig i Viken, eller kanske paa Oplandene for at ta imot Olav der. Saadanne forberedelser træffer ikke en række spredtboende lendermænd og storbønder av sig selv. Det gjør de bare paa kommando, og kommandoen kan ikke være gaat ut fra andre end kong Knut selv.

Jeg skulde da tro, at Olavs oprindelige plan har været fra Gotland at forsøke at dra sjøveien til Norge.

Ti den var den letteste og hurtigste. Men han har faat underretning om at den hadde Knut sperret. Jeg gjætter paa, at Jakul Baardssøn er faldt i Olavs vold som utliggerspeider for Knut, og at man her har forklaringen til at Olav behandlet ham saa haardt. Da denne vei, som i og for sig hadde været den letteste, viste sig sperret, forsøkte han det næste angrepsfelt, Oplandene, fra landsiden. Da ogsaa her Knuts forberedelser viste sig at være for gode, førte han resolut sin hær den lange vei nord til Jemtland.

Jeg gaar da ut fra, at slaget maa ha fundet sted den 31. august. Til de mange andre gode grunde, som er anført for dette tidspunkt, vil jeg faa føie endnu en: jeg tror, at med de tiders transportforhold vilde det være umulig at føre en hær over de tyndtbefolkede skogbygder fra Vermland til Jemtland før i august. Hæren kunde jo ikke føre med sig noget stort tren. Den var nødt til at leve av hvad den fandt i de bygder den skulde dra igjennem, og da det var en venligsindet konge, hvis land Olav drog gjennem, maatte han fare nogenlunde folkelig frem mot bønderne og kunde ikke snauspise dem rent. Jeg tror derfor det vilde været helt umulig at proviantere en hær paa denne marsj før saa sent paa sommeren, at der hadde samlet sig litt forraad av melkemat paa gaarde og sætre, og før slagtesauene var kommet i nogenlunde huld. Man maa erindre, at sultefôring dengang sikkerlig var det almindelige i disse bygder.

Jeg har nævnt, at alt tyder paa, at forsvaret i Norge var ordnet efter *en* plan og bestemt av *en* vilje. Man kan da sikkert gaa ut fra, at Snorres fortælling om raadslagningen mellem storhøvdingene, om hvem som skulde føre overkommandoen, ikke kan være rigtig. Et saa velordnet forsvar som det Olav fandt, lar ikke et slikt spørsmaal som overkommandoen nordenfjelds aapent, til fien-

den er nogen faa dagsmarsjer borte. Hvis ikke hele fortællingen om raadslagningen er opdiktet, maa det visselig ha været en tom høflighetsakt fra Kalv Arnessøns side. Ti overkommandoen hadde han ganske sikkert allerede faat av kong Knut.

Bondehæren maa ha været samlet i god tid paa forhaand. Den maa ha ligget fordelt over de nærmeste bygder rundt Trondhjem. Helt samlet har den neppe kunnet ligge. Det vilde antagelig provianteringshensyn gjort for vanskelig. Saa har da bønderne i selve Trøndelagen hat ordre om at holde sig rede til at slutte sig til hæren paa kort varsel.

*

Øst fra mot Trondhjem gaar der 4 veier:

Den sydligste gaar fra Herjedalen over Guldalen til Trondhjem. Den næste fra Herjedalen over Stuedalen, Tydalen og Selbu enten mot Trondhjem eller mot Hommelviken. Saa har man veien fra Jemtland — enten over Tydalen eller over Skurdalsporten gjennem Stjørdalen. Endelig har man den nordligste over Verdalen, som førte længst fra Trøndelagens strategiske centrum Trondhjem, men hvor fremkomsten var lettet ved de store Jemtlandske sjøer.

Disse 4 veier er dog ikke anderledes adskilt end at man ved at gaa en dagsmarsj over fjeldet, flere steder kan slaa over fra den ene til den nærmeste. Bondehæren har ikke paa forhaand kunnet vite hvilken vei kongen vilde vælge. Den har derfor maattet holde sig saavidt gjørlig samlet der hvor alle veie møttes, og hvor den kunde dra kongshæren imøte, hvad vei den saa maatte vælge. Dette er strøket fra Trondhjem indover til Stjørdalshalsen.

De to hære har visselig hat nogenlunde greie paa hverandre gjennem gjensidige speidere. Der har visselig ogsaa allerede i middelalderen været saavidt megen færd-

sel mellem Trøndelagen og de nu svenske skog- og fjeldlandskaper, at det ikke kan ha faldt synderlig vanskelig at utspeide hverandre i hovedtrækkene.

Før kongen imidlertid forlot Sul, kunde bondehæren neppe bevæge sig længer end til Stjørdalshalsen. Ti endnu fra Sul kunde kongen vælge Stjørdalsveien ved at gaa over fjeldet fra Sul forbi Færen til Meraker.

*

Det synes at ha været helt sikkert, at kong Olav har delt sin hær i 2 underavdelinger under fremrykningen — hovedhæren under ham selv og en mindre styrke under Dag Ringssøn. Jeg maa helt slutte mig til Gustav Storm (Historisk Tidsskrift, 1ste række IV, s. 456 flg.), naar han mener, at den store mønstring, som Olav skal ha holdt over sin hær, maa ha fundet sted før han drog ned i Verdalen, ikke bakefter. Jeg vil kun gjøre den lille ændring i Gustav Storms mening, at navnet «Stavamyr» tror jeg betyr en myr som der staar staver paa, ikke en myr, som der er lagt stokker paa. Staver enten for at vise vinterveien eller for høistakkers skyld findes der paa en masse fjeldmyrer i Jemtland og Trøndelagen. Jeg er ogsaa enig i at Dag Ringssøn maa ha reist Helgaadalen, mens Olav har tat hovedveien fra Sul ned til Verdalen. Den gamle hovedvei gik ikke der hvor chausseen nu gaar, nede i Innadalen. Den gik oppe i fjeldet nord for Innadalen og gik saa over Inna ved Stene og saa videre utover paa Verdalselvens sydside.

Det vilde isaafald passe særdeles godt med det bevarede vers fra Fostbrødrasaga, som sier, at kongen gik en fredag fra Sul. Kongen kom saa allerede fredag aften ned i Verdalen, og laa der og ventet paa Dag hele lørdag og søndag. Saa stod slaget mandag den 31. august.

Jeg vil her indskyte, at tiltrods for at Dag Ringssøn gik Helgaadalen, maa det visselig være urigtig som flere

av sagaerne fortæller, at han skulde kjæmpet paa *høire* fløi. Dag har ganske sikkert kjæmpet tilvenstre for hovedhæren. De som blev reddet fra slaget ser man nemlig reddet sig opover Innadalen og Sul. De som navngis, var Dag selv og to mand, som kjæmpet paa den side av kongshæren hvor Dag egentlig skulde staat, nemlig Ragnvald Brusessøn og Harald Sigurdssøn. Alle de som nævnes som staaende i det egentlige centrum, kongen selv, skaldene, stallaren og Arnessønnene m. fl. eller som nævnes som kjæmpende paa den motsatte fløi, svenskene og Jemterne, de nævnes enten som faldne, eller som liggende igjen haardt saaret paa slagmarken. Derav kan man slutte, at Dag maa ha staat paa den side, som var nærmest til den reddende elv og Innadalen, d. v. s. venstre fløi.

Bondehæren maa som sagt ha ligget omtrent ved Stjørdalshalsen og ventet paa kongshæren. Hvis kongen i løpet av torsdagen bestemte sig for at gaa fra Sul ned i Verdalen, vilde bondehæren, hvis den hadde truffet gode ordninger med opsættelse av stafetter, kunne hat rede paa det paa Stjørdalshalsen i løpet av nat til lørdag, saa den kunde begynde at marsjere lørdag morgen. Det passer da godt med at bondehæren kunde komme frem til Verdalen mandag formiddag. Fra Stjørdalshalsen til Stiklestad er det en 60—70 kilometer.

Det første gaadefulde spørsmaal som reiser sig, er spørsmaalet: hvorfor gik kongen over elven til Stiklestad? Det var til Trondhjem han skulde — Trøndelagens centrum. Den gamle hovedvei fra Jemtland gik paa elvens sydside og har visselig altid gaat der. Videre er det et spørsmaal: hvad tok kongen sig til hele lørdag og søndag? Ganske visst kunde hans hær naturligvis trænge hvile efter den anstrengende marsj over fjeldet. Men en hel hær behøver ikke at ligge uvirksom i 2 dage for at hvile.

Der vil altid være avdelinger iblandt den, som kan brukes til nyttig arbeide. Der forelaa ogsaa et slikt nyttig arbeide, som kunde gjøres, og som var saa nærliggende, at man kan gaa ut fra at kongen har gjort det, nemlig gjøre sig til herre over alt hvad der fandtes av baater og færger paa Verdalselven. Stene gaard, hvor han kommer ned fra fjeldet, ligger ikke mere end 1 mils vei fra fjorden, og Stiklestad ikke mere end ½ mil. Det vilde være rikelig tid til at la folk gaa langsmed elven hele veien og ta hvad der fandtes av farkoster. Derved vilde kongen ha delt Verdalen i to. Naar han saa staar paa nordsiden paa Stiklestad, og bondehæren kommer frem paa sydsiden, saa hadde han derved utspillet overfor den.

*

For at faa et klart billede av hvad der gik for sig, maa man først søke at bli klar over hvordan det saa ut i Verdalen, og særlig i Stiklestadegnen i 1030.

Hovedbygden ligger paa elvens nordside, — der er dalen bredest. Verdalen er en aapen dal, terrassemæssig opbygget. Den første terrasse, om man vil kalde det saa, eller rettere den første flate, strækker sig fra fjorden netop op til gaarden Øvre Stiklestad, praktisk talt flat. Stiklestad kirke, som ligger øverst oppe paa denne flate, ligger kun 22 m. over havflaten i en avstand av ca. ½ mil fra fjorden.

Den næste terrasse, hvor gaarden Øvre Stiklestad ligger, er forholdsvis smal. Saa begynder den næste terrasse, som strækker sig bredere indover fra gaarden Uglen. Verdalselven gaar dyp og stille med for det meste bløt bund. Netop nedenfor Stiklestad er det ingen grund til at tro at dens løp skulde ha været anderledes i 1030 end det var før skredet i 1893. Efter hvad lokalkjendte folk meddelte mig, var det ikke spor av gamle elveleier

netop paa *dette avsnit*. Længer nede har derimot elven utvilsomt forandret leie. Det gamle elveleie er tydelig synlig nedenfor Haug, og saavel eiendoms- som sognegrænser viser, at utløpet ned ved Øren maa ha været anderledes end nu.

Verdalen er en dal, som har været noksaa utsat for jordskred. Formationene viser mange steder gamle skredgruber. Ogsaa i Stiklestads omegn skal der nok i tidernes løp ha gaat skred, da jordlagene er saa omkastet. Men skredgrubene er saa vel utplanert at det visselig ikke har gaat noget *stort* skred senere end 1030. Derimot er det ganske sikkert, at der har gaat et mindre skred, efterat kirken blev bygget i begyndelsen av det 12te aarhundrede. Kirkesanger Dahl meddelte mig, at ca. 60—70 cm. under det nuværende trægulv i Stiklestad kirke, ligger et gammelt stengulv, der tydelig er kirkens oprindelige gulv. Da man for et par aar siden grov en dræneringsgrøft fra kirken bort til Stiklestad-bækken, støtte man først paa et 60—70 cm. dypt lerlag. Saa var der et vanlig matjordlag, og saa under dette mojord. Den samme lagdeling har man sydover langsmed den nuværende vei 100 à 200 m. nede paa Stiklestad nye kirkegaard. Men det er bare i den østlige del av denne nye kirkegaard, man har dette lerlag. I den vestlige del savnes det. Under gravningsarbeidet for den nævnte grøft en 40—50 m. fra kirken fandt man paa matjordlaget spor av gammelt træarbeide: spaan, træstykker, en arbeidskniv og nogen spredte ben av smaafæ, der tydelig var levninger av arbeidsfolkenes maaltider. Dahl mente, at dette skred ganske utvilsomt var kommet mens man holdt paa at tælje spaan til kirkens nuværende spaantak. Dette skred har imidlertid været saa litet av omfang, at det kan ikke i nogen væsentlig grad ha forandret naturformationene. Jeg vil særlig bemerke, at den bakke som

kongen gjorde sit anfald fra, kan ikke tænkes at ha glidd ut i dette skred. Ikke paa nogen av de steder, hvor en slik bakke kan tænkes at ha ligget, er der skredgruber at se. Derimot litt oppe i nordøst ved veien til Øgstad var der et par smaa skredgruber, som kan ha levert materiale til et saavidt litet skred. Ellers vet bygdetraditionen kun at berette om et stort skred omkring aar 1400 længer oppe i dalen i Leiraadalen mellem Faaren og Reppe. Dette skred maa efter hvad Dahl meddelte mig, ha været et temmelig stort skred efter hvad naturforholdene viser, og det kan tilfældigvis gjennem et utrykt diplom, som Verdalens historiograf, skolebestyrer Musum, har fundet, tidfæstes til tiden nærmest før erkebiskop Gautes regjeringstid (1475—1510). Formodentlig har da dette skred ogsaa foranlediget en opdæmning i hovedelven, der senere har resultert i det elvebrudd længer nede i dalen, der foraarsaket det nye elveleie, hvorved den gamle fylkeskirke paa Haug efter bygdetraditionen skal være gaat ut. Men dette skred kan ikke ha paavirket terrængforholdene ved Stiklestad.

Som nævnt flyter Verdalselven dyp og stille med for det meste bløt bund ned gjennem dalen. Broovergang var det visselig ikke i middelalderen, ialfald ikke nede i dalen. Nede ved Øren var der i nyere tid ingen bro, før den nye Indherredsvei blev bygget i 1860-aarene. Oppe i omegnen av Vuku kirke skal Klüver som veimester ha bygget de første broer omkring 1800. Der er heller ikke i stedsnavnene noget spor av bro over Verdalselven, saaledes som man har det for Levanger-elven i Brusveet og for Byelven i Stenkjær. Trods sin dybde var imidlertid elven vadbar et par steder. Det nederste vadested over elven *laa netop i nærheten av Stiklestad, nedenfor Lyng*. Vadestedet var før skredet i 1893 «litt ovenfor der hvor færgemanden bodde» — altsaa litt oven-

for kartets «Færgestuen». Dette vadested var bredt. «Man kunde nær sagt kjøre over elven hvor man vilde.»

Ovenfor Lyng var der saa ikke noget vadested, før ved Østnes oppe i Vuku.

Fra Stiklestad og vestover utover dalen brer der sig store myrer helt utover mot «Sjøbygden» (strøket mellem Tronestangen og Røras grænse). Disse myrer maa i middelalderen ha været meget bredere, større og bløtere end de er nu, da der baade i det 19de og 20de aarhundrede er dyrket op meget av myrene, og kanalvæsenet efter skredet i 1893 har tat op store kanaliseringsgrøfter. Myrene er nu paa mange steder bevokset med orekrat, men var endnu i min barndom omtrent skogbare. Dette myrparti er et sted, ved gaardene Minsaas og Reitan, avbrutt av et tørt parti, og gaardnavnene er her saavidt gamle, at dette parti ogsaa har været tørt i middelalderen. Men ellers delte det Verdalens nordside i to. Hovedbebyggelsen laa søndenfor myrene, men der laa ogsaa nogen gaarder oppe paa nordsiden.

Hvordan veiene har været i Verdalen i middelalderen vet vi intet om, men kan slutte os til det med temmelig stor sikkerhet. Hovedveien til Jemtland maa fornuftigvis da som altid ha gaat paa sydsiden av elven. Men der maa ogsaa paa nordsiden ha gaat en stor bygdevei. Verdalen er en stor og mægtig bygd, og den bygdevei som har gaat fra gaard, til gaard maa ha været saa stor som nogen bygdevei i de tider. I sine hovedlinjer maa denne vei vistnok ha fulgt omtrent samme linje som veien fulgte før skredet i 1893. Den kan ikke med rimelighet tænkes at ha gaat nede ved elven, hvor terrænget vilde været meget mere krunglet. Men herav følger selvfølgelig ikke, at den i alle detaljer har fulgt samme linje. Specielt er der at merke, at den visselig ikke har gaat frem til der, hvor Stiklestadkirken nu ligger.

Det er ingen grund til at tro, at Stiklestad var noget centrum i bygden før det var blit et valfartssted og et kirkested ved Olavs fald. Bygdens centrum har visselig heller været Haug længer nede i bygden, hvor den gamle fylkeskirke laa og hvor kongens aarmand bodde. Veien hadde derfor ikke noget specielt at gjøre fremme ved Stiklestad. Det vilde ha været en krok paa den, og hvad værre var, den maatte isaafald ført tvers-over en myr mellem Uglen og Øvre Stiklestad uten nogen fornuftig grund. Veien har derfor visselig gaat ned fra Uglenplateauet til den nederste slette, længer syd, enten ved Heggstad, eller kanske allerede ved Nord-Lyng, som før skredet var en av dalens største gaarder, og hvor den ogsaa vilde komme nærmest til vadestedet over elven.

Saa har det naturligvis ogsaa gaat en mindre vei fra gaard til gaard paa nordsiden av de store myrer forbi Stiklestad, Hallem, Forbrigd og Lein.

Naar man ser paa disse naturforhold og veiforhold, kan man forstaa hvad kongens hær kan ha hat at gjøre i Stiklestadegnen. Her var et strategisk centrum i bygden. Her var man like ved det første vadested over elven, og her møttes alle veie.

Kongens hær maa altsaa ha kommet marsjerende ned-over dalen og ha gaat over dalen enten ved det øvre vadested ved Østnes, eller ved det nedre ved Lyng. Den har tat stilling i nærheten av Stiklestad, fordi den her kunde indrette sin slagplan efter bondehærens bevægelser.

Hvordan bondehæren kom til Verdalen, har vi heller ikke nogen detaljert besked om i sagaerne. Men naar man sammenholder smaatræk fra sagaerne med de naturlige forhold, kan man med temmelig stor sikkerhet rekon-struere dens opmarsj. Den maa være kommet dels til lands under Kalv Arnessøn og dels tilsjøs under Tore Hund.

Sagaerne fortæller om en tale, som kong Knuts hirdbiskop Sigurd skal ha holdt til bondehæren, før den satte sig i bevægelse, og hvor han ogsaa omtaler den lange marsj, som forestod. Han maa altsaa ha talt til folk, som skulde marsjere. Det vil passe for Trønderbønderne, som vel neppe har hat fartøier i fornøden utstrækning til at kunne dra sjøveien, og som skulde forsterke sig ved at opta avdelinger fra de nærmest søndenforliggende bygder Frol, Skogn, Aasen, Frosta og Skatval. For disse vilde det falde naturlig at marsjere landeveien fra Stjørdalen til Verdalen, og trøndernes naturlige høvding maa ha været Kalv Arnessøn. Om Tore Hund fortæller sagaerne at han, efter at være kommet tilbake fra forfølgelsen av Dag Ringssøns flygtninger, farer til sine skibe og seiler ut fjorden. Han drog altsaa hjem *fra* Verdalen tilsjøs, og maa da ogsaa være kommet *dithen* tilsjøs. At dra til Verdalen tilsjøs var ogsaa det naturlige baade for Tore Hund og hans Haaløyger og for Vestlandstropperne længer sydfra. De maa være kommet tilsjøs fra sine hjemsteder til Trondhjem, saa skibe hadde de. Som veiene i de tider var, vilde det baade være mindre slitsomt og lettere for provianteringen at føre saa mange tropper som mulig sjøveien. Bondehæren var jo stor nok allikevel.

Spørsmaalet blir imidlertid: hvor har Tore Hund lagt til med sine skibe? Stiklestad ligger som nævnt ½ mils vei fra Verdalsøren og endnu noget længer fra Tronestangen.

Hvis Verdalsøren paa den tid var tilgjængelig for fartøier, vilde *det* være det naturlige sted at lægge til.

Nu er det ikke længer seilbart op til Verdalsøren efter de opgrundinger, som skredet i 1893 medførte. Men før skredet kunde man komme til med mindre fartøier. Det gik endog i sin tid et ganske litet dampskib i rute mellem

Øren og Trondhjem. Herav følger imidlertid ikke, at det gik an at lægge til ved Øren i middelalderen. Utløpet kan med sikkerhet sies at ha været anderledes da end nu, og naar der opgrundes ved en elvemunding, kan derved selve elvemundingen bli flyttet længer ut og derved komme ut paa en dypere cote end den har ligget før. Man kan derfor ikke med sikkerhet slutte, at fordi man kunde komme til med fartøier i 1890, kunde man ogsaa gjøre det i 1030.

Vi har imidlertid et andet træk, som temmelig bestemt tyder paa, at Verdalsøren i middelalderen *ikke* var tilgjængelig for fartøier, og det er den ting, at Levanger marked blev holdt paa Levanger, ikke paa Øren.

Den økonomiske ide med Levangermarkedet, som visselig i og for sig er meget gammelt, var den, at her møttes Jemterne med sjøbønderne og byttet fjeldprodukter mot sjøprodukter. Det naturlige sted for et slikt marked er den første plads fjeldbønderne kommer til ved sjøen, hvor der er havn og plads for markedsboder. Hvis Verdalsøren paa den tid var havn, var den det første sted. Hvis Verdalsøren ikke var tilgjængelig, var Levanger det første.

Jeg har specielt spurt mig for om isforholdene i bugten ved Øren skulde kunne danne nogen hindring, men fik det svar, at den pleier aldrig at være frosset.

Hvis Tore Hund ikke kunde lægge til ved Verdalsøren, hadde han valget mellem to steder. Bugten ved Verdalsøren er langgrund. Men han kunde lægge til enten ved Skaanes i Frol, hvor han vilde kunne forene sig med Kalv Arnessøn, eller paa nordsiden av Tronestangen i Verdalen. Paa sæt og vis vilde det hat sine fordele at lægge til ved Skaanes. Bondehæren vilde da været samlet før den møtte kongshæren. Men det vilde været den kjedelige omstændighet forbundet med det, at naar saa

bondehæren samlet marsjerte opover dalen paa sydsiden til vadestedet ved Lyng, kunde kongen marsjere nedover paa nordsiden og kaste sig indover de rike bygder Sparbu og Inderøen og spærre bondehæren veien i det snevre terræng paa grænsen av Verdalen og Røra. Slikt maatte lendermændene, som jo ikke bare skulde værge kong Knuts kongedømme, men ogsaa var landets landevernsmænd, som skulde hindre at det blev ødelagt av de ransmænd kong Olav bragte med sig fra de svenske skogbygder, søke at forekomme. Der kunde derfor være god grund for Tore Hund til at lægge til ved Trones. Bondehæren hadde jo stor overvegt, saa den kunde ha raad til at ta en risiko ved at dele sig.

*

Jeg har tidligere nævnt at sagaernes skildring av slaget byr paa en række usandsynligheter og umuligheter. Jeg skal paavise dette i detalj. Jeg gaar da først løs paa Snorres fortælling om bondehærens opstilling:

I centrum stiller han trønder og haaløyger med ikke mindre end 4 lendermænd, deriblandt samtlige tre storhøvdinger, Kalv Arnessøn, Haarek av Tjotta og Tore Hund. Paa venstre fløi stiller han saa vestlændingerne under deres lendermænd. Saa sier han, at det var ogsaa en høire fløi. Men den har han igrunden hverken tropper eller anfører til. Formodentlig bør hans skildring bedst forstaaes slik, at høire fløi ogsaa bestod av trønderbønder. Men isaafald er det uforstaaelig, at begge de trønderske lendermænd som var med i slaget, Kalv Arnessøn og Torgeir av Kvistad, placeres i centrum, saa man ikke faar nogen anfører til høire fløi. Nogen unævnt trøndersk lendermand til fører for høire fløi kan der ikke godt tænkes at ha været. Einar Tambarskjelve sat hjemme og Rut av Viggen var faldt i en forpostfegtning kort før slaget, cg mere end 4 lendermænd har det

sikkerlig ikke været i det egentlige Trøndelagen paa engang.

Sagaernes skildring av kongens opstilling paa en bakke, hvorfra han gjorde anfald ned paa bondehæren, bærer præg av at være rigtig nok i og for sig. Men det er det kjedelige ved det, at der findes ikke i Stiklestads umiddelbare omegn nogen bakke, som passer. Nærmest ligger det naturligvis at tænke paa den høie og skarpe bakke, som fører fra gaarden Heggstad i syd opover til Øvre Stiklestad og Olavstøtten i nord, og Gustav Storm har i den ovenfor citerte avhandling (Historisk Tidsskrift 1ste række IV, side 456 flg.) villet placere kongen paa den nordlige del av denne bakke. Det vil imidlertid være umulig at gjøre anfald fra denne bakke. Ti tæt indunder den gaar Stiklestadbækken, som ganske visst er liten, men som er stor nok til at den helt vilde ta farten fra en hær, som kom stormende ned i springmarsj. Bakken er desuten saavidt lang og brat, at jeg tror det vilde falde vanskelig at holde balancen, hvis man skulde storme nedover i fuldt sprang.

I pragtutgaven av «Heimskringla» er der tat ind en liten kartskisse (side 416), hvor kongshæren er stillet op ret nord for kirken. Men her er ingen bakke, men kun en svak skraaning. Som ovenfor nævnt er der ingen rimelig grund til at tro, at bakken skulde være glidd ut ved noget skred. Hvis kongen hadde tat position ret nord for kirken, vilde han ogsaa ha stelt sig slik, at han vilde været avskaaret fra enhver retrætlinje uten den sikkerlig forholdsvis lille gaardsvei, som gik paa nordsiden av de store Leinsmyrer, og hvor han i tilfælde vilde kunne tas i flanken over Reitan og Minsaas. Veien til Leksdalen gik tidligere længer øst, over Lyngsaasen.

Videre er en slik position nord for kirken umulig av en anden grund, nemlig den, at flygtningene fra kongens

hær flygtet over elven og op gjennem Innadalen. Den vei vilde været helt sperret, hvis kongshæren hadde staat slik til.

Videre forholder kongen sig efter sagaerne ganske merkværdig, før slaget begyndte. Efter sagaerne rykker bondehæren adskilt frem, saa der gik folk paa hver vei og hver sti, noget der kun kan passe, hvis endel av hæren gik paa sydsiden og endel paa nordsiden. Kongen staar med sin lille hær samlet og uthvilt. Efter krigskunstens enkleste regler skulde han jo da gaat til angrep paa bondehærens adskilte grupper, *før* de fik samlet sig. Istedetfor staar han og venter, til bondehæren er helt samlet, og saa først gaar han til angrep.

Det er videre uforstaaelig, at kongen, som venter Dag Ringssøn og som ser bondehæren komme marsjerende mot sig, ikke heller trækker sig tilbake opover dalen, hvorved han vilde komme Dag og baktroppen nærmere. Bakker til at gjøre anfald fra lar det sig finde mange steder i Verdalen. Man kan næsten ikke finde et daarligere sted for anfald end netop ved Stiklestad, hvor der brer sig en vældig slette ved Stiklestad-gaardene og Ekle, netop et sted, hvor en stor hær rigtig kan faa utfolde sin overmagt overfor en liten. Snorre har hat forstaaelsen av at det har nok trængt sin forklaring, at kongen venter saa længe med at gjøre angrep. Som forklaring har han da den nærliggende, at kongen venter paa Dag Ringssøn. Men saa kommer han til en ny vanskelighet: Naar kongen først venter med angrepet, fordi Dag ikke var kommet, — hvorfor venter han saa ikke længe nok? Snorre gir den forklaring, at kongen begyndte kampen, fordi han saa Dag Ringssøns hær nærme sig. *Denne forklaring er imidlertid efter naturforholdene helt umulig.* Fra Stiklestad eller nærmeste omegn har man ingen utsigt opover dalen til nogen kant. Fra Stiklestad-bakken har man vid ut-

sigt nedover, men ingen opover. *Dette ledd av Snorres fremstilling kan derfor med sikkerhet sies at maatte være urigtig.*

Snorre kommer videre op i en ny vanskelighet gjennem sin egen forklaring: Dag begyndte — det synes at være sikkert — ikke sit angrep, før slaget hadde varet i mindst 1½ time. Snorre gir atter her en forklaring som *maa* være gal. Han sier, at Dag maatte vente med sit angrep, fordi da han kom frem var det saa mørkt, paa grund av solformørkelsen, at han kunde ikke skjelne ven fra fiende. Denne forklaring viser ikke andet end at Snorre aldrig har oplevet en total solformørkelse. Ti det totale mørke under denne varer bare nogen ganske faa minutter, saa det *kan* ikke ha spillet nogen rolle av betydning for Dags angrep.

Videre er der den merkværdighet ved Snorres fremstilling, at Tore Hund skal staa «i brystet av fylkingen», altsaa i spidsen for det hele. Ikke desto mindre lar Snorre ham komme senest frem til slagmarken, fordi han har git ham en anden opgave, som synes mindst av alle at tilkomme den avdeling, der skal staa forrest. Snorre har nemlig git Tore Hund i opgave at gaa bakerst for at passe paa efternølerne.

Jeg tror i og for sig, at Snorre bygger paa en rigtig tradition, naar han lar Tore Hund komme senere frem til slagmarken end Kalv Arnessøn. Jeg kommer nærmere ind paa dette siden. Men det passer daarlig med den plads han og hans haaløyger skulde ha i fylkingen.

Før slaget har Snorre videre en samtale mellem kongen og Kalv Arnessøn. De synes begge to at være ikke utilbøielige til at indlate sig i fredsunderhandlinger. At Kalv kunde ville indlate sig paa det, naar han staar omgit av sine medanførere i spidsen for en overlegen hær, synes merkelig. Merkelig er det ogsaa, at den ubetinget ube-

tydeligste av alle lendermændene paa bondesiden, Torgeir av Kvistad, blander sig i samtalen mellem kongen og Kalv. Endnu merkeligere er det at Kalvs bror, Finn, som er en av kongens trofaste mænd, advarer kongen mot at indlate sig i underhandlinger med Kalv. Hvis grunden til at kongen ikke begyndte slaget, var at han ventet paa at Dag Ringssøn skulde komme frem, maatte det jo bare være i kongens interesse, om der blev forliks-underhandlinger, saa tiden trak ut.

Videre er skildringen av selve kongens fald ganske merkelig. At kongen fik de 3 saar er visselig rigtig, da det bekræftes ved meget gamle Olavsbilleder. At det første saar blev git ham av haaløygen, Torstein Knarresmed, er det vel heller ingen grund til at tvile paa. Det vilde ikke være unaturlig om traditionen hadde bevaret navnene paa kongens banemænd.

Men det merkelige er at Torstein Knarresmed, som skildres som en stor, høi mand, traf kongen som skildres som en liten mand, i det venstre ben like ovenfor knæet. Det er ikke noget naturlig sted for en stor, høi mand, at hugge til en liten mand, hvis de staar paa linje og kjæmper mot hverandre.

Endda merkeligere er det som fortælles om kongen, efterat han faar det første saar: Han gir sig helt over med engang, kaster sverdet og læner sig op til en sten og staar bare og ber og lar sig dræpe. Man hører ellers i sagaerne om folk, som kjæmper videre efter meget større saar. Selv om han ikke kunde kjæmpe, saa maatte han da, naar først Torstein Knarresmed var dræpt, av sine mænd kunne hjælpes bak slaglinjen og blit forbunden, og ledet slaget videre, og kanske ogsaa undkommet, om det blev tapt.

*

Jeg har derfor faat det indtryk, at hele Snorres fremstilling er feilagtig. Han har hat for sig ældre

skriftlige, og kanske ogsaa tildels mundtlige kilder, som har opbevaret en hel række høist sandsynlig i og for sig rigtige enkelttræk fra kampen, men som fortæller disse enkelttræk forvirret og ikke i kronologisk sammenhæng. Snorre har saa efter bedste evne skullet sætte disse enkelttræk sammen til et samlet slagbillede. Det har han gjort ut fra den forutfattede mening, at slaget har gaat for sig som et slag paa en samlet slaglinje, og han har gjort det uten at være lokalkjendt paa stedet. Det er ikke rart om hans billede da kommer til at bli helt feilagtig. Snorre har ogsaa selv aabenbart hat et indtryk av at skildringen av slaget ikke var saa helt sikker. Han sier i Hkrgl.kapitel 227, at «mange av disse hændelser skedde samtidig eller nogen litt før eller litt senere», d. v. s. han vet ikke i hvilken orden hændelserne har fundet sted. Naar man skal skildre et slag ved at fortælle en række enkeltheter, er det en meget væsentlig reservation, at man ikke er rigtig sikker paa tidsfølgen.

Om vi nu holder os til de ældste vidnesbyrd vi har, skaldekvadene, og da særlig Sigvat Skalds, som bygger paa øienvidners og deltageres beretning, saa vil man se, at Sigvat i en række vers fortæller at trønderne led haardt under kongens angrep. Det er stadig «trønderne» og «indtrønderne» Sigvat taler om, naar han skildrer den fremgang, som kongshæren utvilsomt paa et trin av slaget har hat. Disse ord kan selvfølgelig være «kjendinger». Men der staar nu engang «trøndere» og «indtrøndere».

Hvor derimot Sigvat skildrer kongens uheldige kamp og fald, der nævner han bare Tore Hund. Mon ikke heri ligger et fingerpek?

*

Skal man forstaa hvordan slaget har utviklet sig, maa man sætte sig ind i hærenes stilling. Det var en klar, vakker dag. Kongen var fra morgenen av med sin hær oppe i Stiklestad-egnen. Sagaernes fortælling, at slaget begyndte før «midmunde» (ved 1—½2 tiden), og at kongen faldt før «non» (d. v. s. henimot kl. 3) og at saa Dagsriden begyndte, den stemmer saa godt med professor Hansteens astronomiske utregninger i «Samling til det norske folks sprog og historie» I, s. 452, og II, s. 477 flg., at den er visselig rigtig.

Fra Bakken ved Øvre Stiklestad har kongen et klart utsyn utover dalen. Han maa ha set bondehæren komme marsjerende i lang avstand. Det er visst al rimelighet for at veien fra Frol op mot Verdalen i hovedlinjene i middelalderen har gaat som den gaar i senere tider. Kongen, som sat en klar augustmorgen med solen i ryggen, har da kunnet se bondehæren komme marsjerende allerede i Muleskaret, en 7—8 km. borte, hvor veien tegner sig skarpt mot horisonten. En hel hær, som marsjerer frem med blankslepne spydspisser kan jo en klar dag sees temmelig langt. Har jeg ret i, at endel av bondehæren kom tilsjøs og la til ved Trones, har kongen ikke kunnet se selve landingen. Trones ser man ikke fra Øvre Stiklestad. Men han har set fartøiene paa fjorden utenfor bugten ved Øra, og derav kunnet dra sine slutninger om, hvor de vilde lægge til. Han har hat tid nok til at træffe sine dispositioner overensstemmende med situationen.

Der han stod med sin hær ved Stiklestad, hadde han da forskjellige muligheter:

Han kunde enten trække sig tilbake opover dalen og forene sig med Dag Ringssøn. Han vilde derved faat sin hær samlet, men han vilde ogsaa være sperret inde i Verdalen, og initiativet vilde gaa over til bondehæren.

0 1 2 3 4 5

Dernæst hadde han den vei, at sperre Kalv overgangen over elven nede ved vadestedet. Det vilde imidlertid ha den svakhet, at da vilde Tore Hund efterhaanden komme op fra Trones og ta kongens hær i ryggen.

Saa hadde han den mulighet, at efterlate en liten styrke for at sperre elveovergangen og selv rykke vestover mot Tore Hund. Det vilde imidlertid fremby den risiko, at en overgang kan forceres, hvis angriperne er sterke nok og sperrestyrken svak. Saa overlegen som bondehæren var i styrketal, vilde kongen ikke kunnet efterlate nogen stor sperringsstyrke. Lykkedes det først Kalv at forcere det brede vadested, vilde kongen være klemt inde mellem begge bondehærene og hans skjæbne vilde været beseglet.

Kongen valgte derfor en fjerde fremgangsmaate, som har sit sidestykke i hvad Conrad von Hötzendorff forsøkte ved Weichsel i 1914: Først slippe fienden over elven, saa angripe ham, naar han stod med ryggen mot elven, og forsøke at slaa ham tilintetgjørende i denne ugunstige situation. Planen mislykkedes for general Conrad, og den mislykkedes ogsaa for kong Olav. Men derav følger ikke, at den ikke i og for sig kunde være god.

Kongen vilde da kjæmpe i en gunstig taktisk situation mot Kalv og hans tropper, der vel var trætte efter den lange marsj, og vaate med tunge klær efter vadningen. Kunde kongen slaa Kalv tilintetgjørende, før Tore Hund kom frem, saa kunde han forsterket med Dag Ringssøns tropper, haape med held at vende sig mot Tore Hund. Ved en slik taktik vilde kongen netop nyttiggjøre sig Stiklestadstillingens militære fordele som centrum, hvor de forskjellige veie møttes, saa han kunde utnytte bondehærens spredte fremrykning.

For at skjule sin hær for Kalv trængte kongen ikke andet end at trække den litt ind paa plateauet; der kunde Kalv ikke se den. Saasnart Kalv var kommet over med sin hær ved vadestedet, kommer saa kongen frem paa bakken, og begynder at stille sin hær i slagorden. *Her maa man altsaa søke den bakke, angrepet fandt sted fra.* Kongen kan *enten* ha angrepet i retning nord—syd. Da maa han ha stillet sin hær ved Hegstad og faldt nedover bakken her. Rigtignok skal jeg indrømme, at denne bakke lider litt av de samme feil, som jeg tidligere har sagt Stiklestad-bakken hadde, nemlig at den forekommer mig at være saa lang og brat, at jeg synes det maa være vanskelig for en fremstormende hær at holde balancen. Jeg ser ogsaa nu paa kartet, at der gaar en bæk tæt ind under bakken. Men denne bæk maa være endnu mindre end Stiklestadbækken. For da jeg ifjor sommer stod og saa utover terrænget fra Hegstadbakken, la jeg ikke engang merke til bækken. *Eller* saa kan kongen ha ført sit angrep i retning øst—vest fra bakken nordøst for Nord-Lyng. Her er bakken slakkere og vilde være bedre at løpe ned av i springmarsj. Den er nu kratbevokset. Men kirkesanger Dahl meddelte mig, at man kunde ikke ubetinget stole paa, at der i gammel tid hadde været krat der det er nu. Selv fra den tid folketraditionen kan huske, er tidligere aapne strækninger blit bevokset med skog. I begge tilfælde vilde Kalv hat elven i ryggen ikke langt bak, da elven netop her gjør en stor bøining.

Saasnart kongen kom frem paa bakkekanten, og stillet sin hær iorden til angrepet, maatte naturligvis Kalv, saa godt det i farten lot sig gjøre, ordne sine tropper til forsvar. Her blir da den situation, hvor samtalen mellem kongen og Kalv fornuftigvis kan ha

fundet sted. Her kan kongen fornuftigvis ha følt Kalv paa tænderne, om han skulde være tilbøielig til at gaa over til kongen. Kalv stod jo her adskilt fra de andre storhøvdinger i en taktisk ugunstig situation. Mange baand fra tidligere bandt ham til kongen, i hvis hær han hadde 4 brødre. Det kunde være fristende i denne situation at gaa over til fienden.

Naar de andre storhøvdinger var langt borte kan det ogsaa forstaaes, at Torgeir av Kvistad, som da var den høieste mand paa bondehærens side næst Kalv, kunde blande sig i samtalen, hvis han frygtet for svakhet fra overgeneralens side. I en slik situation vilde det ogsaa være forklarlig, at Finn Arnessøn kunde advare kongen mot at indlate sig med Kalv. Ti jo lenger tiden trak ut, des nærmere kom Tore Hund med sine tropper, der ganske sikkert var mange flere end Dag Ringssøns.

Saa finder da angrepet sted fra en av disse bakker. Kalvs hær blev haardt medtat, Torgeir av Kvistad falder. Sandsynligvis er det ogsaa her at Kalvs brorsøn, Olav Arnfinssøn, falder. Kongens angrep har i det hele god fremgang. Men Kalv gjør seigere motstand end kongen har beregnet, og Tore Hund, som Kalv ganske sikkert har sendt ilbud til om at skynde sig, nærmer sig efter hovedveien paa sydsiden av de store myrer. Paa denne kamp mot Kalvs tropper passer Sigvat Skalds skildring av hvordan trønderne lider under kongens angrep udmerket.

Kongen maa imidlertid nu indstille angrepet paa Kalv, og vende sig mot Tore Hund, som kommer marsjerende opover dalen efter bygdeveien paa sydsiden av myrene. Kalvs hær har vel været saa medtat, at den maatte benytte leiligheten til at faa et pusterum. Kongen støter paa Tores tropper, antagelig noget vestenfor Ekle, og gaar straks til angrep paa disse. Mot Tore Hunds mere krigsøvede tropper faar imidlertid kongens angrep ingen fremgang. Hans folk var vel desuten allerede trætte efter kampen mot Kalv Arnessøn og trønderne. Kalv faar efterhvert bragt sine tropper iorden, og rykker opover fra Lyng mot Ekle for at falde kongshæren i ryggen eller flanken. I denne situation har kongen ikke andet at gjøre end at trække

sig tilbake. Han maa trække sig tilbake i nordlig retning forbi der hvor Stiklestad kirke nu ligger, opover hvor terrænget stiger. Kan han der faa samlet sine tropper til motstand, kan han endda ha en chance, hvis Dag Ringssøn kommer frem i tide, og kan falde bondehæren i ryggen. Under denne vikning eller flugt falder imidlertid kongen. Tænker man sig kongens fald foregaat under vikning eller flugt, blir alt naturlig. Da blir det naturlig at den høie Torstein Knarresmed kan træffe kongen i benet med sin øks. Hvad enten man tænker sig kongen vikende baklængs eller flygtende forlængs, — i begge tilfælder blir benet den del av hans krop, som er fienden nærmest, og som en forfølger kan naa bort i med sin stridsøks, naar han lægger sig forover i hugget. Finn Arnessøn kan da ogsaa let faa dræpt Torstein, før han faar reist sig efter sit hug. Nu blir det ogsaa forklarlig, at kongen — saaret i benet — ikke kan følge sine mænd paa deres tilbaketog, og blir skilt fra dem og kommer ind blandt fienden. I en slik stilling kunde han visselig ha al grund til at be sin sidste bøn.

Tore Hund gir ham da ogsaa et spydstik i underlivet, saa han synker om. Men Tore Hund maa lede sine mænd videre i forfølgelsen av de flygtende kongsmænd, og kan i øieblikket ikke mere befatte sig med kongen. Litt senere kommer saa Kalv med sine mænd for at slutte sig til Tore Hund, forbi det sted, hvor kongen ligger døende paa marken. Her faar da kongen det sidste dræpende hugg i halsen, enten av Kalv Arnessøn selv, eller — hvad der tør være rimeligere — av hans brorsøn Kalv Arnfinsøn, der hadde sin nylig faldne bror at hævne.

I forbindelse med kongens fald vil jeg henlede opmerksomheten paa uttrykkene i Magnus den Godes

saga, kapitel 14: Magnus hadde bedt Kalv følge sig til slagmarken paa Stiklestad og vise hvor hans far var falden. Magnus sier: «Hvor er det sted kongen faldt?» Kalv svarer og peker: «Her laa han falden». Ligger ikke heri en antydning om at Kalv først kom tilstede, da kongen allerede laa falden paa marken?

De flygtende kongsmænd gjør atter holdt og gjenoptar kampen nord for Stiklestad kirke. Men de har her mot sig Tore Hund og Kalvs forenede hære, saa kampens utfald var git.

Paa dette tidspunkt kom Dag Ringssøn omsider frem ad bygdeveien nede ved Lyng eller Hegstad. Nu begynder vi ogsaa at høre om Erlend av Gjerde og Aslak av Finnø med vestlandshæren. Jeg tænker mig at disse først nu er kommet frem til slagmarken, og at Kalv ikke har latt dem slutte sig til kampen mot kongsmændene, hvor han og Tore hadde folk nok før, men heller sendt dem opover bygdeveien for at hindre enhver flugt for kongshæren. Netop her kommer imidlertid Dag Ringssøn frem med sine tropper, og hans angrep paa vestlandshæren blir forsaavidt en gjentagelse av kongens angrep paa Kalvs hær. Men med mere held. Vestlandshæren blir totalt slaat. Anførerne falder og deres merker blir hugget ned. Men Dags partielle seier kommer for sent til at ændre slagets utfald. Kalv og Tore har i mellemtiden faat gjort det helt av med levningerne av kongens hovedhær, saa de kan nu med sine forenede kræfter vende sig mot Dag, som har faat litt forsterkning ved at endel av kongens mænd er kommet undav over Stiklestad og har forenet sig med ham.

Dag ligger under og maa flygte med levningerne av sin hær.

Det staar at bønderne forfulgte de flygtende kongs-

mænd kun kort. Jeg tænker de har forfulgt dem ned til elven og hugget ned dem, som ikke ved vadning eller svømning fik reddet sig over til den anden bred. Men længer har de ikke orket at sætte efter dem. Ogsaa bondehæren maa ha været meget medtat og da særlig Kalvs tropper, som stod nærmest til overfor Dags hær.

Først senere, efter at ha hvilt, gjenoptar en avdeling av bondehæren forfølgelsen. Det er her merkelig, at den mand, som leder forfølgelsen ikke er Kalv Arnessøn, trøndernes specielle høvding, som man skulde tro var den naturlige mand i en forfølgelse, som kun hadde til formaal at beskytte Verdalsbønderne mot røveri fra Dags hær. Allikevel er det Tore Hund, som foretar denne forfølgelse. Grunden har sikkerlig været, at Kalvs tropper har været for trætte og medtatte.

Slaget maa ha været ganske overordentlig blodig. Paa bondesiden navngis ialt 8, eller — om man medregner Hårek av Tjotta, hvis deltagelse vel kan ha været tvilsom, — 9 mand. Herav faldt de 5, hvorav 3 lendermænd. Paa kongssiden navngis 16. Herav nævnes de 13 enten som faldne, eller som liggende haardt saaret igjen paa slagmarken. Disse tal er selvfølgelig ikke paa nogen maate brukbare som «repræsentativ statistik». Men at slaget maa ha været usedvanlig forbitret og blodig er visst allikevel sikkert nok.

Kongshæren bestod jo kun for endel av virkelige kongsmænd eller krigsmænd. For en meget væsentlig del bestod den av alslags pakk, som hadde sluttet sig til ham i de svenske skogbygder i haab om bytte. Den slags folk var ganske sikkert vel vant med at føre vaaben, og sterke og modige, kort sagt: gode nok til at slaas. Men blev seiren vundet, maatte de ogsaa belønnes, og belønningen maatte bestaa i de beseirede bønders eiendele.

Bønderne paa sin side de kjæmpet visselig hverken for kong Knuts kongedømme eller for den hedenske tro. De kjæmpet simpelthen for at værge gaard og hjem mot en hær, som for dem maatte staa som en ren røverbande. En slik kamp blir av dem, hvor der hverken bedes om eller gis pardon.

Jeg nævnte før, at mit indtryk var, at Snorre hadde hat for sig en række rigtige enkeltbegivenheter, som han efter bedste evne har forsøkt at sætte sammen til et sammenhængende slagbillede. Som man har set, passer alle Snorres enkeltheter svært godt ind i min opfatning av slaget. Jeg tror ogsaa, at Snorres forskjellige feiltagelser kan forklares særdeles godt.

Snorre har hat for sig i og for sig rigtige og sikre beretninger om at kongen fik tre saar, et av en mand i Tore Hunds følge — et av Tore Hund selv — og et av Kalv Arnessøn eller en mann i hans nærmeste følge. Ut fra hans opfatning av slaget som et slag mellem to samlede linjer, maatte det da nødvendigvis lede til at Tore Hund og Kalv Arnessøn maatte ha staat omtrent side om side under det samme merke.

Naar kongen fik sit første saar av en mand i Tore Hunds følge, maatte Tores tropper altsaa ha staat forrest i fylkingen. Paa den anden side har han hat for sig beretningen om at Tore Hund kom senere frem til slagmarken end Kalv. Derav de to motstridende opgaver han har git Tore.

Om kongens venting paa Dag Ringssøn har jeg tidligere talt. Ellers passer — saavidt jeg ser — alle Snorres enkeltheter helt ind i min opfatning.

*

Det interessante ved min opfatning, hvis den er rigtig, er det billede man faar av kongen som hær-

fører. Efter Snorres skildring blir det igrunden intet igjen av kongen som saadan. Han blir nærmest bare en forturner, som stiller sine folk paa linje, og gir kommandoordet, og saa stiller han sig selv ind i rækken av de kjæmpende. Saa hører man ikke mere til hærføreren, men kun til fegtemesteren. Efter min skildring blir derimot kongen en virkelig feltherre, og det en feltherre, som viser baade idérigdom, raadsnarhet og energi. Han tar sine chanser og løper sine risikoer, det er saa. Men det maa nu engang føreren for en liten hær, som skal kjæmpe mot en stor, gjøre.

Han hadde ikke lykken med sig. Men det synes ikke at ha manglet meget paa at seiren var blit hans. Var Tore Hund blit litt mere forsinket, eller hadde Dag Ringssøn kommet noget hurtigere frem, kunde utfaldet blit et andet. Om det vilde hat nogen indgripende betydning for Norges historie, om kongen var blit seierherre i dette slag, er naturligvis ikke mulig at vite. Men kongens egen stilling i den norske folkebevissthet vilde selvsagt blit en helt anden.

ENGLISH SUMMARY

The author has studied the battle-field of Stiklestad in details. First he substantiates, that the surroundings of Stiklestad have not underwent any material change by sinking of the ground, from the battle took place until the great earthslide in 1893. The localities can therefore yet be studied in detail by maps from before 1893, supplemented by statements from men, who live in Verdal.

The author finds out, that the representation of the details of the battle, given by the sagas, and especially by Snorre, must be materially wrong as entirely inconsistent with the local details of the battle-field. The author contends, that Snorre had before him several details of the battle, reported

by written or verbal sources. Out of these details he has without local knowledge tried to make a complete reconstruction of the battle, and he has done this out from the preconceipt, that the battle was a «line-battle», fought from the beginning to the end between two armies, standing against each other on almost the same line.

The author draws the attention to, that Stiklestad is situated just above the ford farthest down over the Verdal-river. He contends further that the peasants' army must have been awaiting the invasion of the King somewhere between Stjørdal and Trondhjem. First when the King left Sul, the peasants' army has started to meet him. Kalf Arnessøn and the Trønders must have marched ashore along the coast. Tore Hund and his men must have come to Verdal by ships and have landed at Trones on the northern side of the valley. Kalf Arnessøn and his Trønders have first come up to the ford, and immediately after they had crossed the river, the King fell over them. But the King did not succeed to beat them entirely, before Tore Hund with the Northlenders came up from Trones. When Tore Hund approached, the King must let Kalf Arnessøn's army alone and turn against Tore Hund, whom he attacked unsuccessfully south-west of Stiklestad. When Kalf Arnessøn had restored order among his troops, he advanced to take the King in the back. The King had then to retreat, and under this retreat the King was slain at the spot, where Stiklestad church now is erected.

GONGE-ROLVS DRIKKEHORN?

Meddelt på årsmøtet i «Société des Fédérations Normandes», i Evreux, Normandie, 31. mai 1927.

AV HALVDAN KOHT

Mens jeg en dag for omtrent nøiaktig to år siden gikk omkring i salene i Museo Nazionale, Palazzo del Bargello, i Firenze, blev mitt øie tiltrukket av et vakkert elfenbenshorn, omtrent en halv meter høit, med prektige utskjæringer i åpenbart nordisk stil. Da jeg gikk nærmere, fant jeg det forsynt med innskriften «*arte normanna, sec. IX*», og dertil var føiet en oplysning om at det hadde tilhørt Rollo, første hertug av Normandie. Jeg blev enda mer interessert, især da jeg så fant nede ved spissen av hornet en rune-innskrift som tydelig var nordisk. Jeg skulde altså ha for mig et horn som Rollo eller Gonge-Rolv hadde ført med sig fra sitt hjemland i nord. Og det måtte i tilfelle være hans drikkehorn; for det hadde ingen åpning i smal-enden og kunde altså ikke ha vært brukt som jakthorn.

Om dette hornet var nytt for mig, var det naturligvis ikke derfor ukjent for hele den lærde verden. Jeg har senere funnet det avbildet hos *George Stephens*, The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England, Vol. IV, Lund, Sweden, 1901, s. 100, og på nytt hos *Adolf Goldschmidt*, Die Elfenbeinskulpturen, III, Berlin 1923, pl. XLVIII. I førstnevnte verk er rune-innskriften behandlet, men riktignok tolket ut fra feilaktig lesning. I det andre verket er ornamentikken behandlet (s. 39)

og karakterisert som «norwegisch». Men en sammenhengende drøftelse, med forsøk på en nærmere bestemmelse av hornets historiske oprinnelse, har jeg ingensteds sett, og det kan likevel ha sin interesse.

Det er så sørgelig lite vi har av autentisk oplysning om Rollo. Hvert eneste punkt i hans historie er omstridt, ennog hvem han egentlig var. Naturligvis måtte jeg øieblikkelig fatte tvil om ektheten av en gjenstand som blev utgitt for å ha vært Rollos personlige eiendom.

Min første tanke var derfor å få bragt på det rene hvor dette hornet var kommet fra og hvorledes det hadde kunnet havne i et italiensk museum. Det var opstillet og nummerert som nr. 39 i den store samlingen som bærer navnet Carrand. Herr Carrand var en fransk antikvitetssamler som av kjærlighet til Italia hadde testamentert alle samlingene sine til nasjonal-muséet i Firenze. Deriblandt var også adskillig annet som var eller i det minste blev angitt å være av nordisk oprinnelse, således en rekke utskårne dambrikker (nr. 51—59) og spissen av et annet elfenbenshorn (nr. 79), alle betegnet som «arte scandinava, sec. XII». Både Rollos horn og de andre sakene var da sannsynligvis erhvervet i Frankrike, og ved eftersyn i muséets arkiv fant jeg i seddelkatalogen følgende meddelelse om rune-hornet:

Secondo una nota del Sig. Carrand questo Olifante appartenne a Rollone 1o duca di Normandia ed era conservato in addietro alla Sainte Chapelle.

D. v. s.: «Efter en notis av herr Carrand tilhørte dette horn Rollo, 1ste hertug av Normandie, og var opbevart bak i Sainte Chapelle.»

Dette var jo ikke alt som en gjerne vilde vite. Men det var da noe. Det er kanskje ikke ganske klart hvad det betyr å være opbevart «bak» i Sainte Chapelle. Men jeg antar meningen er at hornet befant sig sammen med de

hellige relikvier som i tidligere tid var utstillet bak alteret i Sainte Chapelle.

Det er nu ikke riktig innlysende hvorfor et horn som hadde tilhørt hertugen av Normandie, skulde være blitt anbragt på et slikt sted. Sainte Chapelle blev bygd i Paris av kong Ludvik den Hellige i midten av det 13de århundre, og det er sant nok at hans farfar Filip August hadde lagt Normandie under kongelig styre fyrti år tidligere. Men det er greit nok at oprinnelsen fra Sainte Chapelle ikke beviser noen ting om at hornet egentlig stammer fra Normandie. Her har vi da simpelt hen en hypotese av Carrand, og vi kunde snarere være fristet til å slutte oss til George Stephens's gisning, at hornet har hørt sammen med en statue av jakt-helgenen St. Hubertus. Men dermed er likevel enda ingen forklaring gitt på hvorledes det er kommet i denne franske kirken, og vi får da prøve å finne ut hvad det selv kan fortelle oss.

Jeg fikk fotografier av den nederste halvpart av hornet fra to sider. Gjengivelsen viser at skurden er noe ulik på de to sidene. På den siden der de fleste runene står, har kunstneren skåret ut ville dyr, nærmest løver, omviklet av båndslyng. På et enkelt sted, i den øverste delen av hornet, står det en mann istedenfor et dyr; men ellers fortsetter løve-rekken helt op til kanten av hornet. Skurden på denne siden er temmelig dyp, så den virker meget livfull. På den motsatte siden er skurden utført således at overflaten er holdt jevnere, og stilen er ikke så beveget. Her er ikke dyrene et selvstendig ledd i ornamentikken; det er båndslyngen selv som består av vingede ormer som biter i hinannen. Hornet er trekantet, så det har også en tredje side, oversiden, som ikke er synlig på mine fotografier. Den er også utskåret, men meget enklere, bare med et mønster av sammenslyngede ringer.

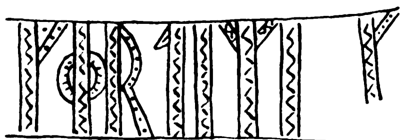
Tar en for sig hele denne ornamentikken, vil en nok kunne sie at flere ledd i den lot sig henføre til siste del av vikingtiden. Men særlig løve-slyngningen har likevel et yngre preg, og den store autoritet i disse elfenbensarbeider, Adolf Goldschmidt, setter da også hornet til «ca. 1200». Han sammenstiller det med hvalrosstanns-skaftet av en kniv som er i Kunstgewerbemuseum i Hamburg (avbildet i hans anførte verk, pl. L), og som han likeledes betegner som norsk fra tiden ca. 1200. En kunde kanskje også sammenligne med den båndslyng med mennesker og dyr som fins på en sålrygg i Louvremuséet, og som er fra tiden ca. 1300.[1]

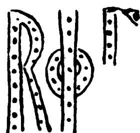
[1] Avbildet hos E. Molinier, Histoire générale des arts appliqués à l'industrie, I. Ivoires, Paris 1896, s. 192.

Det spørs så om hvorledes dette svarer med rune-innskriften. Den er i og for sig grei å lese. Runene hører til den yngste skrifttypen. På den ene siden står det, fra hornspissen og opover:

D. v. s. *gerdi mik*, gjorde mig. «Mig», det er naturligvis hornet selv, og på den andre siden venter en da å finne navnet på kunstneren. Der står, ovenifra ut mot spissen:

Hos George Stephens finner en riktignok mye mer. Han leser her:

D. v. s. *Andrel*, og han opfatter det som en forkortelse av et ellers ukjent tilnavn An-Dregill. Men et blikk på fotografiet tror jeg må overbevise om at de første tre runene ikke eksisterer. Jeg innrømmer at ornamentikken her er slik at den også bragte mig til å spørre om den ikke hadde til hensikt å fremstille tre runer. Men jeg har ikke kunnet få noen virkelige runer frem. Jeg holder mig derfor til det jeg kan se; det er først to runer som betyr *Re* og derefter et lite tegn som ikke lar sig gjøre til del av noen enkelt runebokstav.

Den eiendommeligste runen i denne innskriften er den som svarer til bokstaven *e*, og som her forekommer to ganger. Det er en rune som ikke hører til det vanlige nordiske rune-alfabet, og jeg er tilbøielig til å tro at det nettop er denne *e*'en som har gitt ophavet til tanken på at hornet har tilhørt Rollo. For en mann som ikke er særlig fortrolig med runeskriften, vilde lett komme til å opfatte dette tegnet som en *o*, og når han så hadde lest et navn som begynte med stavelsen *Ro* og fortsatte med et tegn som virkelig ligner litt på en *l*-rune, da kunde han gjerne mene å ha et bevis for at eiermannen navngav sig som Rollo.

Dessverre er slik en tolkning umulig. Den omhandlede runen har aldri betydd *o*. Det er et ganske særskilt runetegn fra et meget innskrenket område. Vi vet at det fra først av blev opfunnet av en islandsk runemester ved navn Thorodd i første halvdel av 12te århundre, og han laget det for å betegne tvelyden *ey*. Men det ser ut til at det aldri kom i bruk i denne meningen. I ethvert fall, når vi finner dette runetegnet i islandske innskrifter, betyr det ikke lenger *ey*, men simpelt hen vokalen *e*. Det har vært omstridt hvad som er ophavet til dette nye tegnet.[1] Men det er iallfall ingen tvil hvad det betyr, og innskriften på Firenze-hornet gir, om det skulde være nødvendig, et nytt bevis. For i ordet *gerdi* må den 2dre runen betegne en *e* og kan ikke være noe annet. Det må tilføies at denne runen er utelukkende islandsk.

Vil vi så søke efter et navn som begynner med stavelsen *Re*, er valget i virkeligheten meget innskrenket, og det fins overhode intet islandsk navn på tre bokstaver som begynner slik. En blir da tvungen til å anta at det lille

[1] Kr. Kålund, Aarbøger for nord. oldk. 1882, s. 96 f.; Bjørn Magnússon Olsen: Runerne i den oldislandske literatur, Kbh. 1883, s. 82—85.

tegn som følger efter de to første runene, er et forkortelsestegn, overført fra latinsk skrift til runeskriften. Går vi ut fra denne hypotesen som synes næsten uundgåelig, kommer vi til et eneste navn som tilfredsstiller de filologiske krav. Det er navnet *Reinaldr*, som visstnok er av angelsaksisk oprinnelse, men som var mye i bruk hos nordmenn og islendinger i det minste fra begynnelsen av det 12te århundre.

Tenker vi oss derimot at runeristeren har brukt bokstaven *R* til å betegne også navn som på islandsk vanlig blir skrevet med *Hr*, får vi jo litt mer å velge i, men ikke svært mye. For av slike navn er det igrunnen bare *Hreinn* som er i bruk på Island og det ennog bare innenfor en enkelt slekt, mens norske navn som *Hreiðarr*, *Hreiðulfr* og *Hreppir* sjelden eller aldri forekommer blandt islendinger. Vi tør altså tenke oss at den islandske skurdmester har hatt enten *Reinaldr* eller *Reinn*.

Skulde det derimot vise sig at lesemåten hos Stephens virkelig er riktig, vilde visselig det navn vi søker bli aldeles uomtvistelig. Vi vilde da ganske likefrem kunne lese *Andreas*.

Fra Island har vi ikke så svært mange rune-innskrifter, og derfor har det vært vanskelig å gi nøiaktig tidfesting for de runeformer som der har vært brukt. I almindelighet blir likevel de innskriftene som inneholder dette særskilte *e*-tegnet, satt til 14de århundre. Dermed er vi kommet svært langt bort fra Rollos tid, og det må i ethvert fall bli umulig å sette innskriften på dette hornet til en tid som ennog bare tilnærmelsesvis kommer i forbindelse med vikingtiden.

Om nu ornamentikken på hornet synes å skulle føre oss litt høiere op i tiden, så kan det være værdt å minne om en bemerkning av den udmerkede kjenner av islandske oldsaker, Kr. Kålund. Ved behandlingen av en islandsk

treskurd, en gammel dør som efter målformen i rune-innskriften på den ikke kunde være eldre enn omkr. 1200, men som man før efter prydformene hadde villet gjøre betydelig eldre, fremhever Kålund[1] at dette tilfelle bare gir ny stadfestelse på «hvor forsigtig man maa være med at slutte fra det gammeldags i islandsk ornamentering til genstandenes ælde». Rune-innskriften på hornet i Firenze gir avgjørende bevis for at Rollo aldri har sett dette hornet. Men runene og ornamentikken tilsammen forlikes om en datering til siste halvpart av 13de århundre.

Hornet får således ingen plass i normannisk historie. Men det har kanskje likevel betydning til oplysning om forbindelser mellem Noreg og Frankrike.

Jeg minner om Carrands meddelelse om hvor det var kommet fra: det hadde vært opbevart i Sainte Chapelle. Men Sainte Chapelle, det var det kongelige kapell i Paris, bygd av Saint-Louis i 1240-årene. Hornet har således engang tilhørt den franske konge. Hvorledes er det da tenkelig at et slikt islandsk arbeid er kommet i hans eie? Intet er lettere å tenke sig enn at det har vært en gave fra kongen av Noreg.

Vi vet meget vel at det i gamle dager var særlige forbindelser mellem de to kongene. Det er meget mulig at forbindelsene går lenger tilbake enn vi nu har aktstykker om. Men det første sikre vitnemål om det politiske venskap mellem de to nasjonene, det er den særlige sendefærd som Saint-Louis lot gå til kong Håkon Håkonsson i året 1248, tilfeldigvis nettop i det året da Sainte Chapelle blev fullført. Ett av formålene med denne sendefærden var å innby kong Håkon til å gå på korstog mot muhammedanerne sammen med Saint-Louis og ennog overta kommandoen over den kongelige franske flåte. Den norske kongen måtte svare nei takk til dette

[1] Aarb. 1882, s. 95.

ærefulle tilbudet. Men ni år efterpå møter vi norske utsendinger hos kongen av Frankrike. I 1274 sendte Saint-Louis's sønn Filip III en så kostelig gave til den nye norske kongen, Magnus Lagabøte, som en torn av den hellige krone, til hvis ære hans far hadde bygd Sainte Chapelle, og kongen av Noreg reiste nu på sin side en kirke, Apostelkirken i Bergen, for den dyrebare relikvie. I 1295 kom en av Noregs høieste baroner, Audun Hugleiksson, i overordentlig sendefærd til Frankrike og sluttet der en virkelig forbundstraktat mellem de to riker, og tre franske utsendinger fulgte med ham tilbake til Noreg for å hente stadfestelse på traktaten. Filip den Smukke, som hadde sluttet denne traktaten med Noreg, sendte ni år efter, i 1304, til vitnemål om det varige vennskap mellem rikene, kostbare gaver, deriblandt relikvier efter Saint-Louis, til den nye norske kongen, Håkon Magnusson, og P. A. Munch har gjort opmerksom på at denne kong Håkon åpenbart har tatt Filip den Smukkes styrelse til mønster. Endelig tretti år senere, i 1334, hendte det at den unge kong Magnus Eriksson, som hersket over både Sverige og Noreg, sendte utsendinger til Frankrike og selv umiddelbart fulgte efter, utvilsomt for å søke den franske konges råd angående sitt giftermål, og det synes sikkert nok at det var efter kong Filip VI's anvisning at han ved denne leilighet trolovet sig med grevinne Blanche av Namur, en ætling av Saint-Louis's bror Robert av Artois.

I hine tider var det fast sedvane å la det politiske vennskap få uttrykk og stadfestelse i gaver mellem kongene. Det var en skikk som holdt sig helt til nytiden. Enda i det 17de århundre brukte kongen av Danmark og Noreg hvert år å sende gaver, navnlig en jaktfalk, til kongen av Frankrike, og fikk så gjengaver tilbake fra ham. Den jaktfalken som her hørte med, vitner tydelig om en

tradisjon som var tatt i arv fra kongen av Noreg, og vi tør trygt påstå at utvekslingen av gaver mellem den franske og den norske kongen har gått meget regelmessigere for sig helt fra gammel tid, enn vi har direkte meldinger om.

Hvad nu angår det islandske hornet i Firenze, så må vi minnes at nettop kong Håkon Håkonsson, Saint-Louis's venn, hadde forént Island med Noreg i året 1262. Det vilde da ikke være det minste underlig om en norsk konge efter den tid sendte et kunstverk, utført av en islending, til den franske kongen. Tvert imot, det er ganske åpenbart at de norske kongene alltid ønsket å sende sjeldne eller særmerkt arktiske saker som gaver til sine utenlandske venner, — ikke bare jaktfalker, men likså vel hvalrosstenner, kvitbjørner eller annet av samme slag.

Således tror jeg å ha gjort det meget sannsynlig at det såkalte «Rollos horn» i virkeligheten er en vennskapsgave fra kongen av Noreg til kongen av Frankrike, og at det er sendt til Frankrike i andre halvparten av 13de århundre eller muligens i førstningen av det 14de. Om det da ikke er det som katalogen for Nasjonalmuséet i Firenze gir det ut for, et produkt av normannisk kunst, så kan vi i det minste betrakte det som et materielt vitnemål, det eneste vi har bevart til våre dager, om det gamle vennskap mellem Frankrike og Noreg.

ENGLISH SUMMARY

The subject of the paper is a beautifully adorned ivory horn preserved in the National Museum of Florence and there designed as the hunting horn of Rollo. The horn is said to come from the Sainte Chapelle, Paris. The ornaments, however, seem to indicate Norwegian work not younger than about 1200. The horn has a runic inscription which reads *Re' gerdi mik* i. e. Re[inaldr?] made me, with a possibility, rejected by the author, of reading the name as *Andres*. The runic character *e* proves the inscription to be Icelandic and dating from about 1300. A hunting horn from Iceland, at one time preserved in the Royal Chapel of Paris which was built by Saint Louis in the year 1248, cannot possibly have come there in any other way than as a gift from the king of Norway, who, since 1262, was also the sovereign of Iceland; and such a hypothesis fits very well into the political relations between Norway and France at that period.

VIKEN OG NORGES SAMLING

AV JOHAN SCHREINER

Trøndelag og Vestlandet var de deler av Norge islendingene stod i nærmest berøring med, og som de derfor kjente best. Her var det storparten av de begivenheter foregikk, som den islandske tradisjon bevarte minnet om. Derimot er det nokså lite sagaene har å fortelle om hendelser eller ætter i Viken i samlingstiden. Men kongedømmets kamp for å bli herre over denne landsdel, er et overordentlig betydningsfullt kapitel av Norges eldste historie; tross kildenes knapphet er det derfor nødvendig å søke å bringe de viktigste trekk i denne lange og hårde strid på det rene. Når det varte så lenge før rikskongene kom i virkelig besiddelse av Viken, var det fordi de her ikke bare, ja ikke engang først og fremst hadde innenlandske motstandere å kjempe imot; det var mot danene og mot folket i Vestre Gautland de norske landsstyrere måtte føre kampen om Viken.

I.

Det arkeologiske materiale fra vikingetiden viser en påfallende forskjell mellem den vestlige og den østlige side av Oslofjorden, hvad antallet av gravfunn angår. Fra de to fylker fordeler funnene sig slik:[1]

[1] Se min bok Saga og oldfunn, Studier til Norges eldste historie (Skrifter utgitt av Det norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. H.-F. Kl. 1927. No. 4) s. 111 og 113.

Fylker	E. j. a.	Ubest.	9. årh.	900	10. årh.	1000	11. årh.	Y. j. a. Sum
Østfold	178	37	30	9	5		3	84
Vestfold	269	124	85	90	73	1	10	383

For Østfolds vedkommende utgjør det samlede antall funn fra yngre jernalder 47,2 % av antallet fra eldre jernalder, mens for Vestfold 142,4 %.[1]

Forskjellen er så stor, at vi tvinges til å søke en forklaring i politiske forhold. Dette er så meget mere påkrevet, som vi også på annen måte føres til samme resultat, som det oldfunnene gir.

Edv. Bull har festet opmerksomheten ved[2] «at heredsinddelingen hører hjemme i en del av Norge, hvor den militære skibredeinddeling aldrig fik rigtig fast fot; selv i de vikske kystdistriktene kan det være meget tvilsomt om skibredeinddelingen nogensinde blev fuldt gjennemført». Men så sier han videre, og det er av særlig interesse i denne sammenheng: «En undtagelse er der imidlertid — det nuværende Smaalenene (nu Øst-

[1] For sammenligningens skyld har jeg regnet ut det tilsvarende forholdstall også for de andre fylkene (Finnmark undtatt), og dette er (første tall betegner funn fra eldre, annet fra yngre jernalder): *Akershus* 26 — 204: 785 %. *Hedmark* 82 — 277: 338 %. *Opland* 167 — 351: 210 %. *Buskerud* 91 — 167: 183 %. *Telemark* 68 — 226: 317 %. *Aust-Agder* 126 — 90: 71,4 %. *Vest-Agder* 253 — 65: 25,7 %. *Rogaland* 254 — 283: 111 %. *Hordaland* 193 — 206: 106 %. *Sogn og Fjordane* 134 — 268: 200 %. *Møre* 86 — 186: 216 %. *Sør-Trøndelag* 99 — 219: 221 %. *Nord-Trøndelag* 108 — 277: 256 %. *Nordland* 91 — 124 : 136 %. *Troms* 27 — 34: 126 %. — Se Saga og oldfunn s. 111—120.

[2] Edv. Bull, Studier over Norges administrative inddeling i middelalderen, (norsk) Hist. Tidsskr. 5. R. IV s. 257—273. Citatene fra s. 262, s. 268 note og s. 270.

fold fylke). Der er skibredeinddelingen helt gjennemført». «Lignende forhold som i Smaalenene finder vi ogsaa i Baahuslen, hvis ældste inddelinger overhode er av ganske samme art som i Smaalenene.» Edv. Bull setter dette i forbindelse med «de danske kongers overherredømme her i det 9—10 aarh. eller kanske endnu litt tidligere». Vi har her, sier han, «en ny antydning til de mange andre, som peker paa at det danske overherredømme væsentlig indskrænket sig til disse landskaper (altså til Østfold og Bohuslän), men der til gjengjæld satte sit præg paa forholdene for aarhundreder».

I den kjente beretningen som håløygen Ottar gav til kong Alfred den Store, om den ferd han hadde foretatt fra Hålogaland til Danmark, heter det:[1] «Fra Skiringssal sa han at han seilte på fem dager til den havn som kalles «på Heiene» (d. e. Heidaby ved Slesvig). . . Da hadde han i tre dager (d. v. s. de tre første dager) Danmark om bakbord, og om styrbord åpen sjø.» — Her ser vi altså at en helt pålitelig og samtidig kilde — fra siste halvdel av 9. århundre — gjør til visshet det inntrykk oldfunnene og den administrative inndelingen var i stand til å gi: Bohuslän og store deler av Østfold hørte i tidlig vikingetid under Danmark. Det er det første vi vet om disse områders politiske forhold. —

Imidlertid har vi fra begynnelsen av 9. århundre et vidnesbyrd om, at danene også søkte å utstrekke sitt herredømme til den vestlige side av fjorden. Den frankiske annalist Einhardus oplyser ved året 813, at dane-

[1] King Alfred's Anglo-Saxon version of Orosius, ed. Joseph Bosworth, London 1859, s. 21. Oversettelser til norsk av Ottars beretning fins hos P. A. Munch, Det norske Folks Historie I, 1 s. 608—611 og Alexander Bugge, Den norske sjøfarts historie I s. 54—56.

kongene Harald og Ragnfrid drog med en hær mot Vestfold (*ad Westarfoldam cum exercitu profecti*), men høvdingene og folket satte sig til motverge (*principes ac populus eis subici recusabant*). Líkevel kunde danekongene dra hjem som seierherrer; de hadde opnådd å bringe Vestfold under sitt velde («*quibus perdomitis*»). — Vi vet ikke noe om hvor lenge danene klarte å hevde sin overmakt i Vestfold, men alt tyder på at Ynglingeætten meget snart frigjorde landet igjen.

Harald Hårfagres far, Halvdan Svarte, nevnes ikke i et eneste samtidig kvad, men vi har visstnok likevel midler til å danne oss en noenlunde pålitelig mening om utstrekningen av hans besiddelser; vi kjenner nemlig de tre viktigste centrer i hans rike: Skiringssal i den sydligste delen av Vestfold, Stein på Ringerike og Tingelstad på Hadeland.[1] — En rekke storgårder — de første stedsnavn i landet som omtales i hjemlige kilder — angir hovedpunktene i dette gamle rike; ved siden av Skiringssal, hvor Halvdan Kvitbein, den første av ættens medlemmer i Norge, blev hauglagt, nevner Ynglingatal Holtar, nu Holtan i Borre herred, Halvdan den Gavmilde og Matknappes gård, og Borre, hvor han blev begravet, samt endelig Geirstad, den nuværende Gjekstad i Sandeherred[2] — nabogården til Gokstad —, Olav Geirstad-alvs hjemsted.[3] Men vi

[1] Se Saga og oldfunn s. 133, hvor sagaenes oplysninger er sett i sammenheng med det arkeologiske materiales vidnesbyrd.

[2] Jfr. Oluf Rygh, Norske Gaardnavne VI s. 273 og A. Kjær, Sm. st. s. 304 fg., hvor også litteraturen om Skiringssals beliggenhet o. lign. er anført.

[3] Skjaldedigtning, B. I s. 12—13, v. 30, 32 og 36. — Ynglingatal sier om Olav at han «rådde fordum over *Vestmarr*». J. Omholt-Jensen, Telemark fylke i gammel tid, Skien 1926, s. 25—29, er kommet til det resultat, at Vestmarr omtrent må svare til Numedal og Arendal skibreder.

har også rede på en femte storgård i Vestfold, Sæheim (eller Seim), som blir omtalt av Snorre (I s. 152) på Harald Hårfagres tid.[1]

Disse syv kongsgårdene[2] fra Skiringssal til Tingelstad er de eneste gårder på denne strekning, som kildene

Olav Geirstad-alv var ifølge Snorres Ynglingasaga bror av Halvdan Svarte, og disse delte Vestfold slik at Olav, som var den eldste av dem, fikk den sydlige del. En undersøkelse Edv. Bull, Loc. cit. s. 271—273, har foretatt av den administrative inndeling i Vestfold i gammel tid, styrker i høi grad denne beretning hos Snorre; det viser sig nemlig, at det er en utpreget forskjell i skibredenes størrelse; mens de er store i syd, er de nordlige påfallende små, noe som ubetinget må henge sammen med det nordlige rikes større behov for hærfolk. Denne forskjell er så meget mere fremtredende fordi den sydlige delen av Vestfold var den folketetteste og rikeste, hvad oldfunnenes fordeling klart viser. Jfr. Bjørn Hougen, Grav og gravplass. Eldre jernalders gravskikk i Østfold og Vestfold (Vid. Selsk. Skr. II. H.-F. Kl. 1924. No. 6) s. 16, 25 fg., 34 og 39—47.

Når tradisjonen vil vite at Halvdan Svarte blev gravlagt i Skiringssal, ved den nuværende gård Kaupang i Tjølling, altså midt i det gamle Vestmarr, viser det tydelig at hele Vestfold igjen blev samlet under hans herredømme.

[1] Snorre forteller her at Sæheim var gården til Bjørn Kjøpmann, og det heter at «Bjǫrn konungr liggr í Farmannzhaugi í Sæheimi». Imidlertid har det ved fagmessig arkeologisk utgravning vist sig at Farmannshaugen var en tomgrav; den må ha vært reist over en mann som døde i fremmed land. Forbindelsen mellem haugen og Bjørn Kjøpmann skyldes derfor senere kombinasjon, og vi tar neppe feil i at denne skyldes Snorre selv. Jfr. A. W. Brøgger, Farmannshaugen og kong Bjørn, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1921, s. 105—128; se særlig s. 111 og s. 120 fg.

[2] Egils saga Skallagríms sonar, ed. Finnur Jónsson, K.havn 1886—1888, s. 55, blir det oplyst at kong Harald også hadde en gård «*í þrumu*», på Tromøy utenfor Arendal. «Kongen satt der lenge når han var i Viken.» Imidlertid gjør vi visstnok rettest i, ikke å feste for stor lit til denne oplysningen.

kjenner fra samlingstiden. På hver enkelt av dem må det tidligere ha sittet en mektig ætt, som Vestfoldkongene ryddet av veien, for — gjennem besiddelsen av slike storgårder — å sikre sitt herredømme over disse områder. — Den samme politikk var det Harald Hårfagre fulgte ved erobringen av Vestlandet. —

Men kong Harald må også ha søkt å bringe den østlige del av Viken i sin makt; Landnámabók (s. 89)[1] gir nemlig oplysning om at en mann ved navn Balke fra Sotanes, på Ranrikes kyst, kjempet imot Harald i Hafrsfjord, og efter slaget fôr han ut til Island. Antagelig tok kongen gården på Sotanes i besiddelse.[2]

Når Balke forenet sig med Harald Hårfagres øvrige fiender, kan det ikke bety annet, enn at han har betraktet Haralds voksende makt som en trusel mot sin egen stilling, at kongen har gitt til kjenne at det også var hans akt å bringe Ranrike, danenes område,[3] under sitt herredømme.

[1] Landnámabók Islands, ed. Finnur Jónsson, K.havn 1925.

[2] Av betydning ved bedømmelsen av denne oplysnings pålitelighet er det, at Balke fra Sotanes hadde efterkommere som utgjorde en mektig ætt: det gjelder utvilsomt med hans slekt som med flere andre mektige landnåmsmenns, at den holdt fast på minnet om hvorfor stamfaren drog ut til Island; slike meddelelser mener jeg derfor må betraktes som meget troverdige. Jfr. min avh. Harald Hårfagre og hans efterfølgere, Hist. Tidsskr. XXVIII s. 202. — Det er å merke at navnet Balke, som var overmåte sjeldent, fins bevart i ett enkelt stedsnavn innen det gamle Norges grenser, nemlig gården *Balkerud* (nu Balkerød) i Valla socken på Tjörn i Bohuslän, ikke langt fra hjemstedet til Balke fra Sotanes. Jfr. E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden, sp. 109.

[3] Det er ikke lagt frem noen opgaver over antallet av Bohusläns graver fra jernalderens forskjellige perioder, men vikingetidens funn er overordentlig få; jfr. Georg Sarauw och Johan Alin, Götaälvsområdets fornminnen, Göteborgs Jubileums publikationer (1923) s. 345—355.

Dette var innledningen til kampen om Ranrike, den kamp som varte gjennem flere mannsaldrer, og som danner kjernen i de lange stridigheter mellem Norge og Danmark i tidlig sagatid.

II.

Det var en følge av selve naturforholdene, at Ranrike tilhørte det folk som hadde overmakten på havet, og at området politisk var skilt fra Dalsland, i gammel tid en del av Vestre Gautland. Tyngdepunktet i Bohuslän har alltid vært selve kyststrekningen, mens det indre opfylles av kuperte skogstrekninger, som avsluttes mot øst i høidedraget Kroppefjäll i Dalsland; ned mot Vänern, omkring Dalbergsån, ligger et fruktbart sletteland, hvis forbindelsesvei til havet har gått langs Gautelven, og ikke rett vestover, til Bohuslän, hvor derfor heller ingen gammel by finnes.[1] Det arkeologiske materiale viser hvorledes et bredt belte av ubygd land strekker sig

[1] Nat. Beckman, Vägar och städer i medeltidens Västergötland, 2. uppl. Göteborg 1923, s. 7, antar at det gikk en gammel vei fra det sted hvor Uddevalla senere blev anlagt, over land til Vänerns sydende, Vassända. Denne veien tror Beckman Sigvat Tordsson har fulgt, idet han går ut fra at skalden drog til Skara i Vestre Gautland i kong Olavs ærend. Men grunnlaget svikter under Beckmans opfatning: Sigvat reiste på ingen vis til Gautland; jfr. min avh. Olav den Hellige og nabolandene, Hist. Tidsskr. XXVIII s. 35—40. Nat. Beckman har nærmere søkt å underbygge sin synsmåte i etpar avh.: Till Sigvarts Austrfararvísur, Arkiv för nordisk Filologi XXXIX (1923) s. 321—332 og Sverge i isländsk tradition, (svensk) Hist. Tidskr. XXXXII årg. (1922) s. 163—166 og Ett tillägg, sm.st. s. 325. Beckman sier selv om disse undersøkelser at de er «en förnyad och grundigare prövning av en åsikt, som jag utan mer djupgående sådan antagit på föregångares auktoritet»; de går m. a. o. ut på å vise at Snorres opfatning av Sigvats viser er korrekt.

mellem bosetningen ved Bohuslänskysten og i Dalslands brede jordbygder.[1]

Også mot syd har Bohuslän naturlig grense, men det er Gautelven og ikke folketomme skoger som danner den.

Elven er seilbar 55 km. innover fra munningen, til det nuværende Lilla Edet, sagaenes Foxerni. Men av oldfunnenes fordeling kan vi tydelig se at handelsveiene har fortsatt videre over land langs elven til traktene rundt Dalbergsån og dels nordover, dels mere mot øst til hovedbygdene i Vestre Gautland, det område som utgjør Vänerns sydlige bredd, altså den nordlige og vestlige delen av Skaraborgs län.[2]

[1] Loc. cit. s. 221, hvor det er satt op karter over Götaälvsområdets graver og boplasser fra stenalderen; disse kartene viser helt tydelig at ferdselsveien og bosetningen har fulgt Gautelven opover.

[2] K. E. Sahlström, Om Västergötlands stenåldersbebyggelse, Stockholm 1915, gir en rekke karter over stenaldermaterialets fordeling, hvorav det fremgår at de områdene som den dag idag er de folkerikeste, allerede i stenalderen dannet tyngdepunktet i bosetningen; se også hans avh. Några ord om Västergötlands bronsåldersfynd, Rig 1919, hvor tre karter s. 233—235 viser det samme forhold for denne periodes vedkommende.

Olov Janse, Den geografiska fördelingen av folkevandringstidens skandinaviske guldbrakteater, Rig 1919, gir s. 84 et kart, som viser Gautelvens betydning som ferdselsvei; langs dens løp og østover gjennem Vestre Gautlands hovedbygder fordeler funnene sig i en så samlet og klart avgrenset gruppe, at man må ha lov til å tillegge disse oldfunns gruppering betydelig vekt. Den annen funnkombinasjon på den skandinaviske halvø, som faller i øinene, er gullbrakteatene langs Glåma; om Glåma som gammel handelsvei, se Saga og oldfunn s. 127—131. —

Ved siden av denne ferdselsveien var det også en annen, som førte inn til centret av Vestre Gautland; denne veien fulgte elven Ätran. På begge sider av Ätrans øvre løp ligger heredet *Redväg*, rideveien, d. v. s. rideveien fremfor

Det gikk her som overalt ellers: erobrere fulgte de veier handelen hadde skapt; og kampen om Ranrike, om Gautelvens nordvestlige bredd, måtte bli en kamp mot gautene, mot dem som søkte å verge sin fredelige handel.

I dette forhold må vi se forklaringen på det faktum, at en rekke skaldekvad forteller om stridigheter som norske landsstyrere har hatt mot folket i Vestre Gautland. Disse vers er vidnesbyrd om kongenes kamp for å legge Ranrike under Norge. Først når de hadde herredømmet i denne landsdel, fikk de gautene til naboer og naturlige motstandere.[1]

andre, altså hovedveien. Denne forbindelseslinje fører like op til veldige megalitiske ganggraver, og runestener markerer veien opover langs elven, som slett ikke er farbar med båt. Middelalderske kilder viser også den store strategiske betydning denne handelsvei hadde. Se Nat. Beckman, Vägar och städer i medeltidens Västergötland, s. 13—15.

Utbredelsen av visse typer av stedsnavn gir holdepunkter med hensyn til ferdselsveier, og for Vestre Gautlands vedkommende kan vi på grunnlag av dette materialet iaktta de to handelsveiene, langs Gautelven og langs Ätran. Jfr. Jörgen Sahlgren, Forntida svenska kulturprovinser och kulturvägar, Rig 1920, s. 161; se også kartene s. 163 og s. 166.

[1] I Ynglingatal (v. 31) blir Eystein, den annen i rekken av Ynglinge-ættens konger i Vestfold, kalt «*jǫfurr gauzkr*», den gautske konge eller fyrste. Dette uttrykket må være et minne om, at kong Eystein har fulgt handelsveien Gautelven opover, og foretatt et herjings- og erobringstog mot Vestre Gautland. — Gustav Storm, Folkeutgaven av Snorreoversettelsen s. 43 og A. W. Brøgger, Fra småkongedømme til rikssamling, Vestfoldminne I, s. 94 mener at «gautsk» ikke refererer sig til «fyrsten», men til det senere «vågen». Denne lesemåten forutsetter imidlertid at man må kaste ordene om hverandre, mens den tydning jeg — med støtte i Finnur Jónsson — holder på, bygger på ordene slik de står i Tjodolvs vers. Dessuten gir ikke beteg-

Landnámabóks oplysning om Balke fra Sotanes og hans strid mot kong Harald, blir supplert av en samtidig kilde, nemlig Hornkloves Glymdrápa,[1] som gir beviset for at Harald Hårfagre hadde kamper på østsiden av Folden; kongen kalles her «*andskoti Gauta*», gautenes fiende, og vi får høre at han vant en seier: «Den mektige folkekonges hær lot de svartblanke sverd bite krigerne, da gautenes fiende seiret.» Ifølge Snorre (I s. 120) beretter skalden om disse stridigheter i et vers hvor det heter: «Krigeren la folk og land under sig syd for havet. Fyrsten lot det fremilende skib binde til pelene foran landet (*við stik fyr landi*).»

Om Haralds dronningfødte sønn og arving,[2] Eirik Blodøks, forteller Fagrskinna[3] (s. 30): «Så sier Glum Geirason i sitt kvad, at Eirik herjet før kong Haralds død sydpå i Halland og Skåne og vidt om i Danmark.» Bare ett av de versene det her siktes til, er bevart, og det heter i det: «Sjøkrigeren gjorde alt som barn (*barnungr*) et tog til Skåne». — Som farens destinerte efterfølger fortsatte den unge Eirik i Haralds senere år dennes erobringspolitikk; det har vi et annet oplysende eksempel på, nemlig Eiriks ferd til Bjarmeland.[4] Ut fra denne

nelsen «den gautske våg» noen mening. — P. Holmesland, Iakttagelser fra Vestfold, Vestfoldminne I s. 241, gir en helt uantagelig tolkning av ordet *gauzkr*, idet han forutsetter at en bokstav mangler.

[1] Skjaldedigtning, B I s. 21, v. 7. Den strofen som Snorre anfører: B I s. 21, v. 6.

[2] Se min avh. Harald Hårfagre og hans efterfølgere, Hist. Tidsskr. XXVIII s. 172—173; jfr. s. 217 fg.

[3] Fagrskinna, Nóregs konunga tal, ed. Finnur Jónsson, K.havn 1902—1903.

[4] Et vers av Glum Geirason lyder slik: «Den orddjerve fyrste farvet sverdet rødt østpå nord for den brennende bygd, hvor jeg så bjarmene flykte. Krigeren skaffet sig ry på det tog. Den unge konge (*ungum ǫðlingi*) hadde en kamp ved

betraktningsmåte er det vi må se kongesønnens herjingstog langs Danmarks kyster, og disse kamper må være et utslag av den nye norske kongemakts bestrebelser for å bringe Ranrike under sitt herredømme.

Når Eirik måtte fortsette den kamp mot danene som Harald hadde begynt, tyder det på at de møtte hard motstand i Vingulmark og Ranrike; annet var heller ikke å vente, siden danene gjennem så lang tid hadde kunnet befeste sin makt i disse egner. Det lyktes da heller ikke for Harald og Eirik å føre striden frem til seier.

Historia Norwegiæ[1] forteller at Eirik Blodøks blev gift med en datter av danekongen Gorm den Gamle, og det kan ikke være tvilsomt at Gunhild virkelig var dansk kongedatter.[2] — Om Eiriks giftermål sier Halvdan Koht[3] at «dronning Gunnhild var pante på fred mellom

Dvinas bredd (*á Vínu borði*).» Sagatradisjonen har stått vaklende overfor denne strofe, idet den dels blev henført til Eirik Blodøks, dels til Harald Gråfeld, men en drøftelse av de ulike beretningene gir som helt sikkert resultat, at verset er diktet om Eirik, noe også betegnelsen «*ungr ǫðlingr*» tydelig viser. Jfr. Saga og oldfunn s. 92—93. — Hvorfor drog Eirik i ung alder den lange veien nord om Finnmark til Bjarmeland? Med stor sikkerhet kan vi si, at han ikke først og fremst blev drevet av den opdager-glede som fikk Ottar til en mannsalder forut å foreta samme reise. I denne ferd må vi dessuten ha lov til å se mere enn et almindelig herjingstog. Målet var å legge nytt land under det norske kongedømmet, å skaffe det nye inntekter.

1 Mon. hist. Norv. s. 105.

2 Gustav Storm, Vore Forfædres Tro paa Sjælevandring og deres Opkaldelsessystem, Arkiv för nordisk Filologi, IX s. 216. Jfr. Magnus Olsen i Sproglige og historiske Afhandlinger viede Sophus Bugges Minde, s. 14, og Halvdan Koht, Den eldste Noregs-historia, Gamalnorske bokverk 19, s. 35.

3 Halvdan Koht, Norske dronningar, Serprent ifrå Syn og Segn, 1926, s. 8.

rika», og dette må være riktig: det var en fredsslutning som kom i stand. Men den må ha betydd at Harald og Eirik gav op kravet på Vikens østlige områder. — Det var de norske kongene som var den angripende part; giftermålet vidner om at angrepet ikke førte frem; det var garantien for at Haraldsætten skulde høre op med forsøkene på å minske danekongens rike.

Hvorfor sluttet Harald og Eirik denne fred med Danmark, som ikke bragte dem annet enn nederlag? Halvdan Koht mener, «det var tanken på å døyve vikingane og skape fred um lande», som lå bak denne politikk;[1] en må da spørre hvorledes danekongen skulde kunne hindre danske vikinger fra å herje langs Norges kyst, noe vi forøvrig savner nærmere oplysning om at de virkelig gjorde. Langt rimeligere er det å anta, at det var de innrikske fiender som tvang rikskongedømmets representanter til å slutte fred med Danmark.[2] Harald Hårfagres siste år betegnet de gamle fylkesstaters reaksjon mot riksenheten, og kongens egne sønner var til dels lederne i denne reaksjons-bevegelse. Alle hensyn måtte Harald og Eirik sette til side for å vinne bukt med denne fare — men resultatet blev likevel at Eirik Blodøks måtte forlate Norge kort tid efter kong Haralds død.

Håkon Adalsteinsfostre tok imidlertid snart kampen op mot Danmark, og med langt større kraft enn forgjengerne.

[1] Visstnok var også Harald gift med en dansk kongedatter, Ragnhild; ifølge Snorre (I s. 126) var hun datter av en Eirik av Jylland, men vi har ingen kunnskap om hvem denne kong Eirik var; derfor kan vi heller ikke ha noen mening om hvad dette ekteskapet utenrikspolitisk sett betydde.

[2] Kanskje var det ikke lett for Harald å finne en kongedatter til hustru for Eirik, andre steder enn i den danske kongsætten; også det moment har derfor muligens virket med til at den lite fordelaktige fred blev sluttet.

Skalden Gutorm Sindre gir i Hákonardrápa (v. 1—3) utførlig beskjed om Håkons krigstog: «Kongen seilte over havet med sine skib; fyrsten felte jyderne (*hlóð Jótum*) i kampen. Krigeren fôr sydfra med bare to hærskib til Sjelland, dengang elleve av danenes skib blev ryddet.[1] Sjøkongen klarte siden å legge under sig Sjelland og Skånes kyst (*náði þá síðan leggja und sik Selund ok Skáneyjarsíðu*).» — Gutorm forteller videre (v. 4), at kongen skattla gautene (*«vann Gauta skattgilda»*).

[1] Ágrip af Noregs konunga sögum, ed. Verner Dahlerup, København 1880, sp. 10, oplyser: «Hocon faur til Danmarcar suþr tueim scipom oc barþisc þar oc hrauþ X scip meþ tueim scipom.» I Egilssaga heter det (s. 279): «Hann fór til Danmerkr ok herjaði þar víða. Þá hrauð hann XII skip með II skipum.» Dette samsvar mellem to helt uavhengige kilder skyldes at begge har nyttet Are Frodes konungabók, det verk Egilssaga like i forveien taler om. Jfr. Saga og oldfunn, s. 3. Egilssaga sier: «Hákon konungr fór . . . víða vm Gautland it vestra ok lagði þat vnder sik, suá sem sagt er í sogu hans, *ok finz i kuæðum þeim, er vm hann hafa ort verit.*» Den faktiske oplysning sagaen bringer fra Håkons tog mot Danmark, godtgjør at Egilssagas kilde her bygger på Gutorm Sindres bevarte Hákonardrápa, og henvisningen til kvad som fortalte om Gautlandsferden, må også gjelde Gutorms vers, som jo gir utførlig beskjed om denne begivenhet. Helt grunnløst må det derfor sies å være, når B a r ð i G u ð m u n d s s o n uttaler i sin avh. Gøtalands politiske stilling fra 950 til 1050, Hist. Tidsskr. 5. R. VI s. 538: «Mens Snorri Sturluson hovedsakelig støtter sin skildring på Hákonardrápa av Guttormr sindri, bygger Ágrip og Egilssaga på andre kilder, i det minste har Egilssagaens forfatter hentet sin viten fra andre skaldekvad om Hákon den gode som nu forlengst er tapte.» — Ágrip tar selvsagt feil, når denne kilde vil ha det til, at kong Håkon drog på krigstog mot Danmark med i alt to skib; det sier skalden ikke. Gutorm skildrer et enkelt sammenstøt mellem daner og nordmenn, hvor ti skib blev overvunnet av to, og oplyser at kongen ved den leilighet kom sydfra (*sunnan*).

Kong Håkon nøide sig ikke med å svekke danenes stilling ved å angripe dem i deres hjemland, for efterpå å sette sig i besiddelse av Vingulmark og Ranrike. Han søkte også å legge Vestre Gautland under sitt herredømme, for derved å sikre erobringen av kystegnene.

Endelig oplyser Gutorm Sindre (v. 5): «Krigeren satte den tapre mann, som var kommet med sine folk på skibene fra Irland, til herre østpå i ekeskogens land.» Egilssaga (s. 279) utfyller skaldens ord: «Han gav kongenavn til Trygve Olavsson, sin brorsønn, og makt øst i Viken (*ok valld ifer Vikinni austr*).» Fagrskinna gir en helt tilsvarende oplysning (s. 32), og legger til: «Han satte ham der til å vokte landet mot daner og vikinger, som da gjorde stor skade på Norges rike.» Dette samsvar mellem to verker som ikke står i noe direkte kildemessig forhold til hverandre, tyder bestemt på at det virkelig må være Trygve Olavsson Gutorm taler om i sitt vers. — Historia Norwegiæ (s. 110) gir to forskjellige beretninger om hvorledes Trygve siden kom av dage; den ene lar ham bli drept av Eirikssønnene ved Trygvarøyr i Ranrike, mens den andre sier at det var renerne (d. e. folket i Ranrike) selv[1] som ryddet ham av veien. Det er ikke mulig å si med sikkerhet hvilken av disse fremstillinger er den mest pålitelige; men det interesserer heller ikke i denne sammenheng. Det som det er grunn til å feste opmerksomheten ved, er selve det faktum at to sagnaktige fortellinger, som er innbyrdes helt uavhengige, stemmer overens på ett punkt: Trygve døde i Ranrike; av det må vi slutte at det var over dette landskap Håkon hadde innsatt ham som underkonge. — På denne måte får vi et godt holdepunkt for den opfatning, at Håkon Adalsteinsfostres aggressive politikk over-

[1] Jfr. Gustav Storms bemerkning, Mon. hist. Norv. s. 110—111.

for Danmark hadde til mål å bringe Ranrike — det senere Bohuslän — under Norge. —

Men danekongen gav ikke op sine bestrebelser for å vinne de tapte områder tilbake. Harald Gormsson allierte sig med sine søstersønner, og utrustet dem med hærmakt forat de skulde rydde kong Håkon av veien, og selv ta makten i hans sted.

Fagrskinna oplyser om Eirikssønnenes første angrep (s. 32), at de kom «syd fra Danmark med hærfolk og herjet i Norge overalt der de fôr; deres folk blir omtalt som d a n e r. Noe senere heter det (s. 34), at Harald Gråfeld og hans brødre «flyktet syd til Danmark». «Med støtte av danekongen og det folk som han lovet dem, gjorde de sig rede til å dra tilbake»; også denne gang betegnes deres folk som d a n e r. — I Hákonarmál (v. 3) kaller Eyvind Finnsson kong Håkon «*ægir Eydana*», øydaners øder, og i en annen strofe som kampen ved Fitjar bruker Finn uttrykket «*grǫnduðr Dana*», danenes fiende.

Ved kong Håkons død kom danekongen på ny i besiddelse av Vingulmarks sydkyst og av Ranrike. Det var betalingen for den hjelp han hadde bragt Gunhildsønnene. — Men Harald Gråfeld blev ikke stående ved den avtale som også Harald Hårfagre og Eirik Blodøks hadde måttet gå med på. Glum Geirason oplyser nemlig i Gráfeldardrápa (v. 4): «Fyrsten farvet sverdet rødt i gautenes blod (*hilmir rauð heina laut á Gautum*); der fant man landets verger i kamp.»[1] Harald Gråfelds krigsferd opover Gautelven til Vestre Gautland kan ikke ha

[1] Det fremgår tydelig av denne strofen at den må være rettet til Harald Gråfeld og at den i k k e taler om Eirik Blodøks, dengang han som ung fôr på herjingstog. Glum kaller Eirik «*barnungr*» og «*ungr ǫðlingr*», mens det i dette vers berettes om «*grundar vǫrðr*».

vært et almindelig vikingetog, med herjing i fremmed land som den vesentlige hensikt. Hans kamp mot gautene var et ledd i rikskongenes bestrebelse for å vinne herredømmet i Ranrike, og kan ikke forståes uten i nær sammenheng med denne politikk; et krigstog mot gautene vilde ikke ha noen fornuftig mening, dersom kongen hverken h a d d e eller forsøkte å f å makten i kystegnene nord for Gautelvens munning.

Fordi Gunhildsønnene hadde erobret Ranrike fra Harald Gormsson, søkte han å komme dem til livs på samme vis som han før ved deres støtte hadde fått Håkon Adalsteinsfostre ryddet av veien. Danekongen forenet sig med Harald Gråfelds bitreste og farligste fiende i Norge, Håkon jarl Sigurdsson, og ved hans råd blev den norske konge narret til Danmark,[1] hvor Håkon tvang Harald til kamp og drepte ham. I Vellekla (v. 13) sier Einar Skålaglam om dette: «Krigeren vendte ikke tilbake (*hvarfat aptr*), før han hadde hevnet sin far; han fikk hordekongens liv i sin makt (*réð fjǫrvi Hǫrða konungs*). Aldri har det levet noen, og aldri vil det fødes noen kriger, som har hatt slik jarlemakt (*sás færi framm slíku jarls ríki*).»

Innskriften på Jellinge-stenen oplyser om Harald Gormsson, at han «vant sig alt Danmark og Norge og gjorde danene kristne».

Samtidige skaldekvad gir beskjed om hvilke deler av Norge Håkon jarl styrte over i danekongens navn. I Háleygjatal (v. 15) sier Eyvind Finnsson at Håkon rådde for «hele landet like øst (d. e. syd) til egdenes hjem (*til Egða býs*)», og i Einars Vellekla heter det (v. 17):

[1] A l e x a n d e r B u g g e, Skaldedigtningen og Norges eldste historie, Hist. Tidsskr. 4. R. VI s. 185. Jfr. min avh. Harald Hårfagre og hans efterfølgere, Hist. Tidsskr. XXVIII s. 188 fg.

«Nu ligger alt land nord for Viken under jarlen (*nú liggr alt fyr norðan Vík und jarli*).»

Hele Víken, antagelig like vest til Lindesnes, lå altså direkte under Harald Gormssons herredømme efter Harald Gråfelds død. Den norske kongemakt var slått til jorden, og danene kunde uten å møte noen motstand slå sig ned også på vestsiden av Folden. Det var ikke bare i Danmark kong Harald gjorde folket kristent; det samme var også tilfelle i Viken; vi har oplysninger om at danekongen sendte misjonærer til denne del av Norge,[1] for på den vis å knytte vikværingene nøiere til sig. —

I Vellekla fins noen strofer som forteller om kamper Håkon jarl hadde i Gautland (v. 30—31): «Krigeren vilde tyne gautene (*vildi týna fjǫr Gauta*). Jarlen kjempet hvor før ingen hærmann var kommet for å herje; ingen har ført gullprydede skjold lenger op fra havet. Fyrsten trengte til fots gjennem hele Gautland (*alt vann gramr of gengit Gautland*).»

Ifølge Fagrskinna (s. 76 fg.) var sammenhengen denne: Da keiser Otto angrep Danmark, kom Håkon jarl med en hær fra Norge for å støtte danekongen. Otto seiret og Harald Gormsson tok dåpen; ved overrumpling tvang kongen kort tid efterpå Håkon til også å la sig døpe. Men så snart jarlen hadde forlatt kong Harald, satte han alle prestene op på land, og seilte østover gjennem Øresund hvor han herjet på begge kyster. Håkon Sigurdsson drog videre til Østre Gautland og forlot der sine skib. Siden fôr han med hærskjold mot vest tvers gjennem Gautland og kom ned til Viken. Efter dette var det bittert fiendskap mellem danekongen og Håkon jarl.

[1] Jfr. Jómsvíkinga saga efter arnamagnæanska handskriften N:o 291. 4:to. I diplomatarisk aftryck utgifven af Carl af Petersens, K.havn 1882, s. 34.

Det er hevet over tvil at Fagrskinnas sammenkobling av disse begivenheter, og sagaens opfatning av Håkons historie i det hele, er fullstendig feilaktig. Det faktiske forhold er, at den tysk-romerske keiser Otto II kort tid efter sin tronbestigelse, nemlig senhøstes 974, angrep Danmark, og ved den anledning må Håkon jarl ha kommet danekongen til hjelp med sin hær, efterat Harald Gråfeld kort tid i forveien var tatt av dage.[1]

Men likevel må Fagrskinna ha rett i den kombinasjon som i denne forbindelse er av størst betydning; om vi ikke kan ha noen mening om tidspunktet for ferden eller omstendighetene for øvrig, synes én ting å være temmelig utvilsom: den hadde som forutsetning, at jarlen var blitt avskåret fra direkte, sjøverts forbindelse med hjemlandet, og derfor måtte søke tilbake til Norge ved en besværlig marsj over land fra Østre Gautland. Einars ord viser tydelig at jarlen fôr gjennem hele Gautland, og det kan da ikke være noen tvil om, at han drog fra øst mot vest; det omvendte vilde ikke gi noen fornuftig mening. Det kan da ikke ha vært noen annen enn danekongen han var kommet i fiendskap med.

Jarlens tog gjennem Gautland fra Østersjøen til Viken kan således neppe forutsettes å ha hatt noen politik hensikt.[2]

[1] Jfr. Barði Guðmundsson, Loc. cit. s. 540 fg. og Harald Hårfagre og hans efterfølgere, Hist. Tidsskr. XXVIII s. 188 fg.

[2] Barði Guðmundssons anførte avhandling har til hensikt å vise at Vestre Gautland i 10. årh. var politisk knyttet til Danmark; han tar Guttorm Sindres dråpa om Håkon Adalsteinsfostre og Einars kvad om Håkon jarls ferd gjennem Gautland til inntekt for denne opfatning. «De stridigheter mellem nordmenn og gøter som skaldekvadene og de senere kilder beretter om, står åbenbart i nøie forbindelse med ufred mellem de norske og danske landstyrere, og gøtene har stått som de sistnevntes kampfeller» (s. 537).

Men i Viken tok Håkon Sigurdsson kampen op mot danene. — Fagrskinna forteller om det (s. 78): «Håkon fôr ned til Viken, og danekongen hadde da sendt bud dit om at folket skulde ta den rette tro; han bød at de skulde holde op med å blote og la sig døpe. Og på grunn av hans makt reiste ingen sig imot det, og mange tok dåpen. Men Håkon jarl vendte alle til bloting der han kom, og lovet dem sin hjelp, og mange blotet av dem som før hadde tatt dåpen.» «Efter dette fôr Håkon nord i landet og holdt fra nu av det rike som danekongen hadde gitt ham, skattefritt, og gjorde Viken, som da lå under danekongen, til sitt hærland.» — Ingen skaldevers gir oplysning om disse begivenheter,[1] men likevel

«Alle de kildeskrifter som beretter om dette (d. e. Håkon jarls) berømmelige herjingstog tvers over Götaland, lar det finne sted umiddelbart efter kampen ved Danevirke», og Guðmundsson mener (s. 540) at vi «trygt» kan stole på denne sammenstilling av begivenhetene. Håkon Sigurdssons ferd gjennem Gautland er derfor et «hevntog»: «dets øiemed er klart, — å gjøre mest mulig skade i Danekongens rike, — og det rammer hårdest Götaland» (s. 541). Hensikten med jarlens ferd var ifølge Guðmundsson (s. 542) «å forminske fiendens antall ved å uskadeliggjøre gøtene før den forestående og avgjørende kamp mot Danekongen for alvor brøt ut.» — Guðmundsson mener — utvilsomt med full rett — at kampene mot keiser Otto fant sted like efterat Håkon var blitt danekongens styringsmann i Norge. Men da er det helt utenkelig at jarlens ferd gjennem Gautland kan ha funnet sted umiddelbart efter striden ved Danevirke. I så fall måtte Håkon ha brutt med Harald Gormsson straks efterat avtalen var kommet i stand mellem dem. Dette viser hvorledes grunnlaget svikter under Barði Guðmundssons sammenstilling av enkelthetene, og hvor kunstig hele hans opfatning er.

[1] Visstnok anfører Fagrskinna en strofe av Vellekla som støtte for denne fremstilling, men det kan ikke være tvilsomt at verset hører hjemme i en helt annen sammenheng. I Viken hadde jarlen under ingen omstendigheter så stor makt, at han formådde å frede de herjede hovland; det var blandt trønderne så kunde skje. Se ovenfor s. 372.

må det ligge noe faktisk til grunn for beretningen i Fagrskinna. At en mektig mann fra Viken tok del i Hjørungavågslaget på jarlens side, er vel et vidnesbyrd om Håkons forsøk på å gjøre sin makt gjeldende også i denne landsdel efter bruddet med danekongen;[1] men ennu viktigere synes det å være, at Håkon hadde giftet en av sine døtre inn i en fremstående viksk stormannsætt.[2] — Vi har helt troverdige oplysninger om at Håkon tok kampen op mot de oplandske kongene av Rolvsøyætten, og at han ved giftermål søkte å knytte mektige menn til sig på Oplandene.[3] Det er denne politikk vi også finner merker efter i Viken.

Selv om det lyktes for Håkon å beseire den flåten som Svein Tjugeskjegg sendte mot Norge for å tvinge den oprørske jarl til lydighet,[4] var Håkon likevel neppe i stand til for alvor å fordrive danene fra Viken. Det var om herredømmet på Vestlandet, at kampen stod i Hjørungavåg.

Samtidige kilder gir ingen oplysning om Olav Trygvasons forhold til Viken. Likevel kan vi ikke godt tvile på, at han fortsatte de tidligere rikskongers politikk overfor det danske herredømme der, på samme vis som han tok kampen op mot aristokratiet i Trøndelag. Hans far hadde vært Håkon Adalsteinsfostres underkonge i Ranrike; kampen mot danenes makt i denne del av Norge var derfor den arv Olav hadde fått efter sin far. Vi tør tro at han erobret Viken med den hær trønderne gav ham like efterat Olav var kommet til landet, og var blitt tatt til konge på Øreting.

1 Jfr. ovenfor s. 372.
2 Jfr. Saga og oldfunn s. 143. Jfr. min avh. Harald Hardråde og Oplandene, Festskrift til Finnur Jónsson.
3 Saga og oldfunn s. 143.
4 Lauritz Weibull, Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000, Lund 1911, s. 178 fg.

Historia Norwegiæ oplyser (s. 117) at kong Olav, da han forberedte sin ferd til Vendland, lot høvdingene samle en hær fra Trøndelag og Vestlandet, mens kongen ventet på dem «på grensen mellem Norge og Danmark (*in confinio Daniæ et Norwegiæ*).» I Ágrip, som gir en tilsvarende beretning, blir det sagt (sp. 38) at Olav «*beiþ liþsins i landa mæiri*», ved landegrensen. Odd munks Olavssaga, hvor forøvrig det faktiske innhold i denne fremstilling er helt forandret,[1] meddeler (s. 90) at kongen drog «*til Brenneyia, oc þar þraut riki hans*». Det kan neppe være tvilsomt at det også er Gautelvens munning Historia Norwegiæ og Ágrip taler om; da disse verker her går tilbake på Are Frodes Konungabók, har vi altså en tidlig kildes vidnesbyrd om, at kong Olav hadde satt sig i besiddelse av makten i Viken. Mens flere trekk i Ares beretning om disse ting bevislig skyldes misforståelser, synes denne oplysning å være troverdig.[2]

Men efter Olav Trygvasons korte regjeringstid stod rikskongedømmet atter uten representant, og Norge kom for største delen under Danmark.[3] Tord Kolbeinsson forteller i Eiríksdrápa (v. 6), at efter Svolder-slaget «*lagðisk land und gram suðr til Agða eða lengra stundu*», syd til Agder eller ennu lenger. Eirik var altså danekongens styringsmann for de samme fylker som faren Håkon Sigurdsson hadde hatt. Fra Lindesnes og østover lå landet direkte under kong Svein.

[1] Jfr. min avh. Olav Trygvasons siste kamp, Festskrift til Hjalmar Falk, s. 62.

[2] Nevnte avh. s. 62 og s. 77.

[3] Jfr. Lauritz Weibull, Loc. cit. s. 140 fg. og Curt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden, Lund 1921, s. 116 fg. I Saga og oldfunn s. 165, note 66, har jeg fremhevet visse reservasjoner som må tas overfor Weibull'enes synsmåte på dette punkt.

I Snorres særskilte saga om Olav den Hellige[1] blir det oplyst (s. 16) — visstnok på grunnlag av Ares Konungabók[2]—: «*Sveinn Danakonungr setti menn sina i Vikinni, oc var hans valld allt austan fiarðar.*» I en annen sammenheng blir det gitt en detaljert beskrivelse av riksdelingen efter kong Olavs fall, og det heter der (s. 27): «*Sveinn Danakonungr hafþi mestan lut Vikrinnar . . . Olafr enn Sønsci Sviakonungr hlaut . . . austr Ranriki við lanzennda.*» — Det kan ikke være tvilsomt at det er den siste fremstilling som tross alt er den mest korrekte.[3]

Tord Kolbeinsson meddeler, at efter reisningen mot Håkon «søkte den trøndske jarl (d. e. Eirik) råd hos sveakongen (*sótti reiðr at rǫðum þrænzkr jarl konung sænskan*)», og Halfrød forteller at Olav Trygvason ved Svolder «kjempet mot to konger (*við tváa jǫ̈fra*).» Det er derfor helt sikkert at tradisjonen har rett i, at sveakongen Olav Eiriksson var med i slaget. Men det må han ha hatt en ganske bestemt grunn til. Spørsmålet er om vi har midler til å avgjøre hvad det var som drev sveakongen til å gå sammen med Svein Haraldsson og Eirik jarl til kamp mot den norske konge. — Olav Sveakonge kalles av Ottar Svarte «*Svía gramr*» og «*dǫglingr Gauta*». Han er, som Curt Weibull har understreket,[4] «den förste av Svearikets konungar, som kan

[1] Saga Olafs konungs ens helga, ed. P. A. Munch og C. R. Unger, Chr.ania 1853.

[2] Saga og oldfunn s. 82.

[3] Om Eirik jarl heter det i Eyjolv Dådaskalds Bandadrápa (v. 8): «Du hadde en kamp mot gautene (*við Gauta*).» Det fremgår imidlertid av sammenhengen at disse kamper var et ledd i jarlens herjinger i Østersjøen, og derfor ikke hadde noe som helst med Vestre Gautland å gjøre.

[4] Curt Weibull, Om det svenska och det danska rikets uppkomst, Hist. tidskr. för Skåneland VII s. 357—358.

visas ha varit götarnas konung».[1] Dette gir forklaringen på hvorfor sveakongen var blandt Olav Trygvasons fiender i Svolder-slaget; for å sikre erobringen av Norge, trengte kong Svein den svenske konge som sin allierte, og til gjengjeld gav han Olav Eiriksson løfte om Ranrike, når de hadde ryddet den norske Olav av veien.

Om forholdene i Ranrike på den tid da Olav Haraldsson kom til Norge, gir Snorre (II s. 90 fg.) oplysninger, som er av en slik karakter, at vi med avgjørende visshet tør si: de kan umulig skyldes hans fantasi eller kombinasjon; det er konkrete enkeltoplysninger vi i dette tilfelle står overfor, og fremstillingen må av den grunn kunne betraktes som særdeles pålitelig. — Sveakongens herredømme strakte sig helt nord til Svinesund, sier

[1] Barði Guðmundsson hevder i sin anførte avhandling (s. 555 fg.), at betegnelsene hos Ottar slett ikke beviser at Olav Eiriksson «samtidig har været sveernes og vestgøternes konge. De peker snarere i motsatt retning. . . Både Adam av Bremen og norrøne sagaskrivere vet å berette at sveerne har reist sig mot Óláfr Eiríksson.» Ottars uttrykk vil Guðmundsson derfor ha opfattet slik, at Olav først var svearnes, dernest gautenes konge!

Barði Guðmundsson sier videre (s. 558 fg.): «Da det har været aldeles ukjent i historien at Danekongens maktområde nogensinde før Kalmarunionens tid har strakt sig utover Sverige, har det været en hård nøtt å knekke for den senere historieforskning at der ikke bare foreligger mynt i flere eksemplarer fra den første halvdel av det 11. århundre med innskriften: Cnut Rex Sv.(eonum), men at tillike samtidige aktstykker vidner om at kong Knútr Sveinsson har regnet sig for å være konge over svensker.» Guðmundsson kommer til det resultat at det var gautene som Knut var herre over. — All den stund norrønt mål skarpt skjelner mellem *gauter* og *svear*, og betegnelsen svear aldri innbefatter gauter, vilde det være særdeles påfallende om den latinske formen skulde ha et helt annet betydningsinnhold. Formene «*rex Suanorum*» (i brevet til det engelske folk, DN XIX nr. 11)

Snorre. «Han hadde der innsatt sysselmenn: Eiliv Gautske i den nordre del, men Roe Skjalge over den østre (d. e. søndre) del helt ned til Elven. Roe hadde sin ætt på begge sider av Elven og store gårder på Hising; han var en mektig og meget rik mann; Eiliv var også en mann av stor ætt.» Da kong Olav kom dit ned for å legge Ranrike under sig, sluttet en gjev bonde, Brynjulv Ulvalde, forbund med kongen. Det lyktes snart for Olav å gjøre det av med sveakongens sysselmenn, og i deres sted blev Brynjulv lendmann i denne del av landet. Noen bevarte verselinjer viser at Brynjulv fikk en gård av kongen; den var beliggende et godt stykke syd for Svinesund. På denne gård, Vettaland, bodde efter ham en mektig ætt, hvis stamfar Brynjulv var; den kom til å spille en temmelig fremtredende rolle i de følgende århundrer. Alt tyder således på at Snorres beretning om forholdene i Ranrike under Olav den Hellige absolutt må stå til troende.[1]

og «*rex Sveonum*» kan fornuftigvis ikke bety annet enn s v e a r n e s k o n g e. — Blandt de tallrike runestenene i Uppland fins ifølge O t t o v o n F r i e s e n, Upplands runstenar, Uppsala 1913, s. 23—29, i alt tre hvis innskrift forteller om menn som hadde tatt del i Knut den Mektiges Englands-tog.

I brevet til det engelske folk kaller Knut sig «rex totius Anglie et Denemarcie et Norreganorum et partis Suanorum». Samtidig taler han om «necessitates totius populi universi regni mei, tam Anglorum quam Danorum». Det er altså en tydelig forskjell på England og Danmark, de var en del av hans regnum, mens Sverige og Norge ennu ikke var i hans makt; foreløbig måtte han nøie sig med å gjøre krav på dem. Myntene må vi forstå på samme vis; kanskje var de preget for å finansiere felttoget mot svearnes land, Svitjod.

[1] Snorre forteller at kong Olav, mens kampene mot sveakongen stod på, lot reise en kjøpstad ved Sarpsfossen; det er imidlertid ganske sikkert, at så ikke kan ha vært tilfelle. Derimot tør vi utvilsomt feste lit til beretningen om kongens befestningsanlegg på dette sted. Men dette

Hvorfor søkte sveakongen å komme i besiddelse av Ranrike efterat han hadde lagt Vestre Gautland under sig? Svaret kan visstnok ikke være tvilsomt. Fordi Gautelven var en av gautenes viktigste ferdselsveier til havet, var det av avgjørende betydning for dem å sørge for, at forbindelsen her var åpen — at ingen fremmede sperret veien eller gjorde sig til herre over elvemunningen. Derfor var det Olav Eiriksson forlangte Ranrike som betaling for sin deltagelse i kampen, men nettop av denne grunn var det også at de norske rikskongene Harald Hårfagre, Håkon Adalsteinsfostre og Harald Gråfeld hadde måttet kjempe mot gautene, under bestrebelsene for å bringe Ranrike løs fra danenes herredømme og innlemme det i Norge.

Olav den Hellige ryddet av veien sveakongens sysselmenn i Ranrike, og da Olav Eiriksson sluttet fred med den norske konge, blev Gautelven grense mellem landene.[1]

anlegget hadde bare strategisk betydning, dersom Ranrike ikke lå under Norge. Vi har således her et pålitelig vidnesbyrd om at dette område i begynnelsen av Olavs regjeringstid lå under en annen makt.

[1] Snorre har en beretning om at den norske og svenske Olav efter fredsslutningen kastet lodd om «en bygd på Hisingen som snart hadde ligget under Norge, snart under Gautland». Som kilde for denne oplysning anføres den ellers ukjente Torstein Frode. I Flateyjarbók II s. 174 nevnes Are Frode som hjemmelsmann. — I Legendariske saga (Olafs saga hins helga, ed. O. A. Johnsen) s. 27 heter det at Olav la under sig landet *«allt til Ælvar austr»*, og denne meddelelse skyldes utvilsomt det verk jeg har kalt Den tidlige Olavssaga, som igjen må ha den fra Are Frodes Konungabók: jfr. min bok Tradisjon og saga om Olav den Hellige (Vid.-Akad. Skr. II. H.-F. Kl. 1926. No. 1), s. 15. Se Flateyjarbók III s. 246, som svarer til Leg. saga s. 35 og Odd munk, Arn. s. 42 og som må skyldes Are Frode; jfr. Tradisjon og saga s. 7 og Saga og oldfunn s. 83.

Efter Olav Haraldssons fall i 1030 hører vi ikke mer om at dette område blev skilt fra Norge; all den stund danekongen rådde for begge land, hadde det heller ingen hensikt. At fredsavtalen i siste del av 1030 årene blev sluttet i Brennøyene, viser hvor grensen gikk mellem Norge og Danmark. — Samtidige kvad gir oplysninger som tydelig vidner i samme retning. Tjodolv Arnorsson sier i sin Magnúsflokkr (v. 5): «Ulvs sønn la selv sine hender på skrinet øst ved Elven (*austr við Elfi*) og gav smukke løfter; der sverget Svein. Deres forlik har vart kortere enn det burde»; og et annet sted forteller skalden: «Harald (Sigurdsson) skyndte sig å tilbakelegge sin halvdel av veien til Elven (*sinn helfing at Elfi*). Norges konge overnatter like ved grensen (*at landamœri*). Det er avtalt et møte mellem ham og Svein.»

Sveakongen Edmund Olavsson — som regjerte 1051 — 1056 — og danekongen Svein Ulvsson — kongstid 1047 — 1076 — kom overens om den første kjente grenseavtale mellem Sverige og Danmark.[1] I det dokument kongene lot sette op, heter det:[2] «Daneholmen (ved Gautelvens munning) er delt i tre deler. En del har Uppsala kongen, den annen har danekongen, og den tredje Norges konge (*þridþiœ lot a Noregs conongœr*)». Her blir det med klare ord uttalt av sveakongen og danekongen, at Gautelven var Norges grense. Ranrike var blitt uomtvistet norsk område.

III.

Edv. Bull har undersøkt de forskjellige beretningene om Håkon Ivarsson og hans forhold til Harald

[1] Jfr. C. J. Schlyter, *Juridiska afhandlingar*, Uppsala 1836. I s. 30 fg. noter.

[2] Sveriges traktater I s. 46.

Hardråde,[1] og er kommet til det resultat — hvis riktighet er hevet over all tvil — at fortellingen i Morkinskinna må foretrekkes fremfor den spesialsagaen og Heimskringla bringer. Bull trekker følgende historiske konklusjon av dette: «Det blir tydelig at det centrale punkt i Haralds kongedømme blir Viken. Drapet på Einar Tambaskjelve blir en episode uten videre følger, og nogen trøndsk reisning blir der ikke tale om; Haralds hårdhet mot oplendingene blir en rent indre sak uten sammenheng med den skandinaviske politik, mens derimot forsøket på erobring av Vestergautland er innledningen til en erobringspolitik som fortsættes helt inn i det følgende århundrede.»

Jeg tror saken stiller sig litt anderledes; drapet på Einar, den harde fremferden mot oplendingene og angrepet på Vestre Gautland — er alt sammen utslag av den samme politikk, av den endelige rikssamling under Harald Hardråde. Gautlands-kampene står visstnok ikke i noen særstilling, men hadde til hensikt å sikre Norges grense, å dekke Ranrike, det nyerobrede landskap.[2]

Morkinskinna[3] forteller (s. 88 fg.), at så snart det var sluttet fred med Danmark (*eftir þetta er fridr er milli Danmercr oc Noregs*) — en fred som bragte Norge den endelige besiddelse av Vingulmark og særlig Ranrike (*«hvarr þeira scylldi hava i frelsi sit rici»*) — begynte

[1] Edv. Bull, Håkon Ivarssons saga, Edda XXVII s. 33—44. Citatet fra s. 44.

[2] Det faktum at de norske kongene fortsatte striden mot gautene efterat Danmark hadde anerkjent Gautelven som Norges grense, gir det avgjørende bevis for det feilaktige i Barði Guðmundssons opfatning av grunnen til at nordmennenes kriger mot danene i 10. årh. stadig blev fulgt av kamper også mot gautene.

[3] Morkinskinna, ed. C. R. Unger, Chr.ania 1867.

kong Harald å herje i Gautland (*tekr Haralldr konungr þat raþ at hann heriar . . . i Gavtland*); like efter blir det oplyst at det var Vestre Gautland det gjaldt. Harald Sigurdsson «*byr LX scipa . . . oc valldi ser lið oc hernað með bryniom oc hialmom oc voro þav scipagetliga buinn*». — Men så heter det videre: «*Ferr sidan nordan með landi, leggr fyrst scipunom vp i Miǫrs; eftir þat ferr konungr sciponom vp i Veni eftir Elfinni.*» Denne oplysningen viser forfatterens fullstendige mangel på kjennskap til de geografiske forhold. Med skibene kan ikke kong Harald være kommet lenger opover Gautelven enn til Foxerni, omtrent 55 km. ovenfor munningen. Derfra må han ha søkt frem mot centret av Vestre Gautland langs den gamle ferdselsveien østover. — Om Haralds kamper der har vi bevart en strofe av Tjodolv Arnorsson: «Steinkjels menn, som skulde hjelpe jarlen, er falt. Men da håpet om støtte blev skuffet, måtte Håkon hurtig trekke sig tilbake.» Steinkjel er sveakongen, Gautlands overherre, som skulde yde hjelp til Håkon Ivarsson, gautenes leder mot Harald Hardråde. Tross denne seier synes det imidlertid som kongen ikke utrettet noe ved sitt tog mot Vestre Gautland. Sagaen sier at efter noen heldige kamper fôr nordmennene «*eftir ǫnni Elfi til sefar oc sidan heim norðr i Noreg.*» —

Om Magnus Barfot oplyser Morkinskinna (s. 147 fg.), at han «rustet sig til å ride op i Vestre Gautland, og han aktet å legge det under sig. Han reiste det krav og søksmål mot gautene (*fecc þat fyrst til akallz oc sacagriptar viþ þa Gavtana*), at Dal og Vear og Vardynjar rettelig hørte under Norge (*með retto eiga at liggia til Noregs*), og sa at hans forgjengere hadde eid disse områder. Kongen drog siden av sted og hadde mange folk, og i alle de nordlige bygdene gikk vestergautene under ham (*gengo Vestrgavtar vndir hann allt*

vm enar nørþri bygþir)». Siden tok kong Magnus ophold ved landegrensen (*«viþ landamørit»*).[1]

Sveakongen, Inge Steinkjelsson, drog med en hær mot Magnus Barfot, og det kom til slag ved Foxerni, hvor nordmennene seiret. N a t. B e c k m a n sier[2] at denne «striden ter sig, särskilt då man studerar förhållandena i terrängen, alldeles tydligt som en regelrätt strid om en väg, ett försök att forcera det pass, i vilket vägen från Lilla Edet till trakterna söder om Hunneberg går fram», altså den gamle østgående handelsveien som det arkeologiske materialet utpeker.

Sagaen beretter at efter slaget hadde kong Magnus til hensikt å ride *«til meginbygþar»*, storbygdene i Vestre Gautland, men han drog først tilbake til Norge for å samle en større hær. I mellemtiden lot han noen av sine høvdinger bli igjen med endel folk *«i ey þa er Valldisey heitir,»*[3] nu Kållandsö på sydsiden av Vänern. Snart blev disse imidlertid fordrevet av sveakongen fra denne stilling. Da drog Magnus for annen gang mot gautene, og det kom til nytt slag ved Foxerni. — Efter dette *«setia konvngar stefno avstr við landamørit i Elfinni»* for å treffe avtale om fred mellem landene. Da gav sveakongen Magnus Barfot sin datter Margreta («Fredkolla») til ekte, «og i hjemmefølge fikk hun de bygder i Gautland,

[1] Skalden Bjørn Krephendte sier i sin Magnusdråpa (v. 1) at kongen «trengte vidt omkring i Halland med sverdet», og «mange herreder blev brent. Kvinnene i Viskedal fikk våke (*vakði viskdælsk ekkja*)». Kong Magnus drog altså innover i Halland langs V i s k å e n, som har sitt utløp i Vestre Gautland. Muligens har da dette Hallands-tog stått i forbindelse med hans kamper mot gautene.

[2] Nat. Beckman, Vägar och städer i medeltidens Västergötland, s. 10—11. Jfr. s. 25. Se også hans avh. Sverge i isländsk tradition, (svensk) Hist. Tidskr. 1922 s. 162.

[3] Se Morkinskinna s. 177.

som kongene hadde kjempet om (*oc fylgþi henne heiman iarþir þer i Gavtlandi sem þeir hofþv deillt vm*).»[1]

Beretningene i Ágrip, Fagrskinna og Heimskringla bygger på Morkinskinnas fremstilling, og har derfor ingen selvstendig kildeverdi.[2] Med hensyn til Theodricus monachus kan vi visstnok ikke si det samme; fortellingen hos ham viker så sterkt av fra den Morkinskinna bringer, at man her neppe kan regne med direkte kildemessig sammenheng.[3] Det blir oplyst hos Theodricus[4] at «*Magnus expeditionem paravit in Gautiam volens ibi*

[1] Da Magnus og Margreta ikke hadde noen barn, må disse landskapene ha gått tapt igjen for Norge alt ved kongens død; jfr. P. A. Munch, Det norske Folks Historie II s. 535, note.

[2] At Ágrip her, som i en rekke andre tilfelle, bygger på Morkinskinna, er påvist av Eivind Kvålen, Tilhøvet millom Morkinskinna, Fagrskinna, Ágrip og Orkneyinga saga, Edda XXIV s. 300. For Fagrskinnas vedkommende kan henvises til Gustav Indrebø, Fagrskinna, Kr.ania 1917, s. 11—34.

[3] Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie, 2. udg. K.havn 1923, II s. 628 og efter ham Nat. Beckman, Loc. cit. s. 159, mener at skildringen i Morkinskinna beror på en sammenstøpning av beretningene i Ágrip og hos Theodricus. En slik opfatning kan ikke oprettholdes når det er hevet over tvil at Morkinskinna er Ágrips kilde. — Beckman går ut fra, at Morkinskinnas beretning om de to slag ved Foxerni beror på, at forfatteren har villet «förena den tidigare uppgiften hos Theodricus om ett nederlag för Magnus med den senare (i Ágrip) om en seger. Det orimliga i att Magnus . . . skulle ha fått utkämpa det nya slaget på precis samma plats som det första ligger ju i öppen dag.» Jeg tror ikke Beckman har rett i det siste; dersom vi fastholder at Foxerni var meget viktig i strategisk henseende, synes det ikke å være noen grunn til å undres over, at Magnus to ganger har rettet sitt angrep mot Foxerni, og heller ikke at sveakongen har søkt å slå sin fiende tilbake nettop fra dette sted.

[4] Mon. hist. Norv. s. 61.

repetere tres provincias; has dixit antiquitus fuisse regum Norwagiensium.» Denne kilde lar krigen gå meget dårlig for kong Magnus, men likevel blev freden sluttet på det vilkår (s. 62) at sveakongen gav Magnus sin datter Margreta til ekte, og «*tradens ei prædictas provincias dotis nomine*».

At denne oplysningen er pålitelig, bekreftes av skalden Gisl Illugason, som sier i sin arvedråpa over Magnus Barfot (v. 17): «Han vant heder overfor sveakongen øst ved Elven; krigeren tok med skarp egg 15 hereder ut av gautenes lovområde (*tók ór lǫgum Gauta fimtán heruð*).»[1]

Disse strekninger omfattet den sydlige del av det nuværende Dalsland, området mellem Bohuslän og Vänern. — Det fremgår av fortellingen i Morkinskinna at kong Magnus tilstrebte herredømmet i disse bygder, for å opnå en gunstig utfallsstilling mot centret av Vestre Gautland; et ledd i denne politikk var det også, at han efterlot en del av sin hær på Kållandsö i Vänern.[2] Magnus kan likeså litt som Harald eller noen av de tidligere norske konger som kjempet mot gautene, ha hatt til hensikt å bringe de temmelig fjerntliggende hovedbygdene i Vestre Gautland under Norge. Hvad Magnus Barfot tilstrebte med sine erobringer var å sikre Ranrike mot angrep fra Gautland.

1 Nat. Beckman, Loc. cit. s. 163, synes å ville mistenkeliggjøre disse strofene, men hans grunner for det virker på ingen måte overbevisende.

2 Jfr. Nat. Beckman, Loc. cit. s. 161.

ENGLISH SUMMARY

The purpose of the paper is to account for the history of the Norwegian province of Viken during the period when the consolidation of Norway into one kingdom took place.

Archæological finds as well as administrative divisions show a distinct difference between the western part of Viken, or Vestfold, and the eastern part, the old provinces of Vingulmark and Ranrike. This difference points to a difference of political conditions.

While Vestfold was the home of the family which gradually put the whole of Norway under its sway, the eastern counties, at the beginning of historic times, were ruled by the Danes.

Throughout the 10th century, the kings of Norway and Denmark fought for the mastery of Ranrike, and the Danes were, as a rule, predominant. For some years the king of Denmark even held power over the whole of Norway, thanks to his alliance with the *jarls* of Trøndelag.

In the 11th century the situation was altered. After the battle of Svolder, Ranrike fell to the king of Sweden, who shortly before had conquered Gautland. Olav Haraldson succeeded, however, in winning back Ranrike, and this arrangement was recognised by the king of Sweden when the two kings united their forces against Canute the Great.

From now onwards the Norwegian Kings took up the offensive, trying to conquer western Gautland in order to make the possession of Ranrike secure. The struggle lasted on until about the year 1100, but the end was not reached: Norway had to rest content with Ranrike.

The author controverts the opinion of Barði Guðmundsson, as to which there should have been a political union between Denmark and western Gautland in the 10th and 11th centuries.

MYNT-REKNING PÅ 13-HUNDRADTALET.

AV ASGAUT STEINNES.

1. Teljemåten.

Eit hovudspursmål i den eldste norske myntsoga er kor mange peningar det til kvar tid hev vore rekna på ei mork. Det segjer seg sjølv at det er uråd å tolka mynti rett so framt ein ikkje hev dette på det reine. For tidi fyre år 1300 gjev serleg lovene tolleg greide upplysningar. Den vanlege teljemåten i denne tidi var 1 mork = 8 øyrar = 24 ertogar = 240 peningar. Noko seinare finn ein at det er rekna 24 peningar på øyren og 192 på morki.

Kva tid den nye teljemåten kom upp, er ikkje fastslege. Kjeldor frå fyrstningi av 13-hundradtalet gjev ikkje nokor greida. C. I. Schive hev i «Norges Mynter i Middelalderen» rekna med at det hev gjenge 240 peningar på morki til ut mot slutten av hundradåret. I eit seinare arbeid som Bredo Morgenstierne hev fullført og gjeve ut (Christiania Vidensk.-Selsk. Forhandl. 1876 No. 1), nemner Schive eit par uppgåvor frå 1350-åri som tyder på at den nye teljemåten hev vore nytta alt då (s. 42 f., 50, 54 f., jfr. note av Morgenstierne s. 43 og nedst på s. 55). Dei brevi som uppgåvone er henta frå, er likevel berre halvvegs tydde, i sume ting jamvel mistydde. Dei skal verta framtekne nedanfor i ein annan samanheng. Her skal fyrebils peikast på eit dokument som syner at det i minsto i eit einskilt høve hev vore rekna 192 peningar på ei norsk myntmork endå mykje tidlegare.

Dokumentet er rekneskapen frå 1327—1328 yver 6-års-tiendi frå Noreg og Sverike. Det er prenta i «Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger» ved P. A. Munch (avstytt PNRD) og inneheld 7 kvar for seg sjølvstendige uppgåvor som syner korleis pening-teljingi hev vore. Uppgåvone er desse:

1. For 122 merker $5^{1}/_{2}$ øyre norsk småmynt vart kjøpt 30 merker 5 øyrar 9 peningar sylv norsk vekt, kvar mork sylv rekna for 4 merker småmynt (s. 45). 4 gonger 30 merker 5 øyrar 9 peningar er 122 merker 4 øyrar 36 peningar. Etter det er $1^{1}/_{2}$ øyre = 36 peningar og *1 øyre = 24 peningar.*

2. Til 619 merker $5^{3}/_{4}$ øyre sylv (s. 44) er lagt dei 30 merker 5 øyrar 9 peningar som er nemnde ovanfor. Summen er 650 merker 3 øyrar 3 peningar (s. 48). Ein ser at $2^{3}/_{4}$ øyre 9 peningar hev vorte til 3 øyrar 3 peningar. Då er $^{1}/_{4}$ øyre = 6 peningar og 1 øyre = 24 peningar.

3. Summen av 7 postar norsk småmynt, 270 merker 1 øyre + 82 merker + 129 merker 3 øyrar + 17 merker $^{1}/_{2}$ øyre + 2 merker $6^{2}/_{3}$ øyre + 3 merker $7^{1}/_{2}$ øyre + 122 merker $5^{1}/_{2}$ øyre, til saman 628 merker $^{1}/_{6}$ øyre, er sett til 628 merker 4 peningar (s. 45 f.). Dette gjev $^{1}/_{6}$ øyre = 4 peningar og 1 øyre = 24 peningar.

4. Den summen som nyst er nemnd, 628 merker 4 peningar, er dregen frå hovudsummen 5398 merker $3^{3}/_{4}$ øyre (s. 44). Att vert då 4770 merker 3 øyrar 14 peningar (s. 46). Av dette finn ein at $^{3}/_{1}$ øyre er det same som 18 peningar og 1 øyre = 24 peningar.

5. Summen av 4 postar norsk småmynt, 1793 merker + 350 merker + $206^{1}/_{2}$ mork + 326 merker $2^{2}/_{3}$ øyre, til saman 2675 merker $6^{2}/_{3}$ øyre, er sett til 2675 merker 6 øyrar 16 peningar (s. 51 f., jfr. s. 53). Her er $^{2}/_{3}$ øyre = 16 peningar og 1 øyre = 24 peningar.

6. Dei 2675 merker 6 øyrar 16 peningar er dregne frå

summen 4770 merker 3 øyrar 14 peningar. Att er 2094 merker 4 øyrar 22 peningar (s. 52). Etter det er 1 øyre + 14 peningar ÷ 16 peningar = 22 peningar og 1 øyre = 24 peningar.

7. Ein liten sum låk Paris-mynt, 9 pund 10 solidi 4 denarar, er umrekna til norsk småmynt og sett til 10 merker 4 øyrar 14 peningar, kvar mork rekna lik 18 solidi (s. 60). Med 192 peningar på morki skulde det verta 10 merker 4 øyrar $14^2/_9$ pening, med 240 peningar på morki $3^5/_9$ pening meir. Det fyrste lyt vera det rette. Her er soleis òg 1 øyre = 24 peningar.

Andre upplysningar um norsk pening-teljing hev det ikkje vore råd å finna i PNRD. Som ein ser, er det allstad rekna 24 peningar på øyren eller 192 på morki. Teljemåten er likevel reint teoretisk, med di pengane ikkje er talde, men vegne (s. 19). I den fyrste uppgåva er jamvel vege sylv rekna i peningar.

Eit anna dokument frå den same tiend-innsamlingi (DN II 162) hev ei uppgåva som vitnar um at det i Oslo i 1327 er rekna 30 peningar på øyren liksom i tidlegare tid, ikkje 24. Tri summar i sterlingmynt er der umrekna til norsk småmynt. Brevet hev eit par lakunor, med di nokre tal i den fyrste av umrekningane ikkje kann lesast. Holi kann likevel utfyllast etter hovudsummen, som finst nedst på s. 19 i PNRD. Dei uheile setningane fær då ei sovori form: continebantur in uno [saco] *centum triginta tres* libre quatuordecim solidi et octo denarii sterlingorum qui sterlingi numerati fuerunt et calculati in dicta summa pro octingentis triginta quinque marcis *et sex oris cum* dimidia parve vsualis monete Noricane. Summane i norsk mynt vert etter det 835 merker $6^1/_2$ øyre + 253 merker + 50 merker 11 øyrar 15 peningar = 1140 merker 2 øyrar. Her er $^1/_2$ øyre + 15 peningar = 1 øyre eller *1 øyre = 30 peningar.*

Denne uppgåva gjer teljemåten i PNRD mistenkjeleg. Det er upplyst at dei *svenske* pengane i den same rekneskapen i motsetnad til dei norske er talde (s. 30), og den svenske morki var på 192 peningar. Ein kunde då tenkja seg at dei pavelege sendemennene Johannes de Serone og Bernardus de Ortolis i slutt-summane hev ført den svenske teljemåten yver på norsk mynt. Um so er, kann ikkje grunnen vera at dei ikkje hev visst betre. Det er utenkjeleg at dei ikkje skulde ha fenge kjennskap til den norske teljingi når dei i eit par år hadde halde til her i landet med den eine fyreloga å krevja inn pengar og halda rekneskap med dei. Dessutan er det dei som hev gjeve ut brevet frå 1327. Dette brevet òg upplyser at dei norske pengane er vegne. Teljemåten der er soleis likso teoretisk som teljemåten i PNRD. Det er difor ikkje lett å avgjera um teljemåten er etter si tid den eine staden eller fyre si tid den andre. Samanhengen kann elles vera at dokumenti skriv seg frå ei yvergangstid då snart den eine og snart den andre teljemåten vart nytta. Når pengane vart vegne, kom det ut på det same. Men det lyt òg ha funnest ei offisiell tald mork med eit fast pening-tal. I myntsoga er ein i alle høve nøydd til å rekna med at det kann ha gjenge 192 peningar på denne talde morki alt i 1320-åri, kann henda endå tidlegare. Noko vissare kann fyrebils ikkje segjast, um ein då ikkje vil våga, å gå ut frå at den nye teljemåten hev vorte offisielt innførd millom våren 1327, då DN II 162 er skrive, og hausten 1328, då summane i PNRD er utrekna.

2. *Þriggja skillinga mǫrk.*

Ei mengd stader i PNRD er det upplyst at ei vegi mork norsk småmynt vart rekna jamgod med 3 engelske

skillingar, både i åri 1327—1328 og i åri 1333—1334. Det gjeng greidt fram at dette var ein fast kurs i minsto i Bjørgvin (s. 51 f.). Samstundes er 4 merker småmynt rekna jamgode med 1 mork brend (s. 52, 101 o. a. st.). Til 1 mork brend svara soleis 12 engelske skillingar.

I 1340 vart det fastsett at berre femtekvar mork gangs-pengar skulde vera skir mot fyrr fjordekvar (DN VIII 127, 128). Nokre år etter, i eit Bjørgvins-brev frå 1343, er det tale um ein sum på 80 merker, *þriggja skillinga mǭrk* (DN III 217). Den same nemningi finst elles òg, so ho er ikkje ukjend. Men kva plass umgrepet þriggja skillinga mǫrk hev havt i norsk mynt-rekning, er eit spursmål som korkje Schive eller nokon annan hev gjeve fullnøgjande svar på.

Det er verdt å leggja merke til at nemningi stig fram fyrste gongen på ei tid då 3 engelske skillingar ikkje svara til verdet av ei vanleg norsk myntmork. For dei engelske pengane var dei same i 1343 som i åri fyre og etter 1330. Frå 1300 til 1344 vart det slege 243 sterlingar (gamalnorsk *peningar enskir*) av 1 Tower-pund sterlingsylv med skirleiken 925, frå 1344 til 1346 266, frå 1346 til 1351 270 og frå 1351 til 1412 300. Den meiningi som er framsett hjå Schive, at vekti på dei engelske pengane minka smått um senn frå år til år (Norges Mynter s. XXXIII f.), finn ikkje medhald i engelske handbøker um emnet. Gjekk det då etter det norske myntbrigdet i 1340 192 peningar på ei myntmork som inneheldt $^1/_5$ vektmork skirt sylv, so laut det i Bjørgvin verta rekna 240 peningar på ei þriggja skillinga mǫrk um den røynlege kursen på engelsk mynt skulde verta verande den same. Sidan laut pening-talet på nytt verta annarleis etter kvart som dei engelske myntbrigdi i 1344, 3146 og 1351 vart kjende i Noreg.

Eit par brev frå 1350-åri, dei same som Schive og

Morgenstierne hev nytta, stadfester at det verkeleg hev vore so.

Det fyrste brevet (DN I 336, jfr. variantane i DN VIII s. 180) er frå 1353 og gjer greida for innsamlingi av Peters-pengar og 3-års-tiend i dei ymse bispedøme. Ein ser av brevet at det frå Nidaros, Hamar, Oslo og Stavanger bispedøme ikkje hev kome inn andre slag pengar enn vanleg norsk småmynt. Men av det som hev kome inn frå Bjørgvin bispedøme, er mykje meir enn tridjeparten engelske pengar. Det er sagt med reine ord at det er *gamle* sterlingar, og størsteparten av dei er umtala i eit brev som er 2 år eldre (DN I 327). Dei lyt difor vera frå åri fyre myntbrigdet i 1351.

Samhøvet millom engelsk og norsk mynt er rekna soleis: 1 pund sterling = 7½ mork norsk mynt, kvar mork på 8 øyrar; 1 skilling = 3 øyrar; 1 sterling = 6 norske peningar (*septem* i DN I 336 er etter ei meir pålitande avskrift retta til *sex* i DN VIII s. 180). Etter denne jamføringi er 1 skilling = 3 øyrar = 12 × 6 eller 72 peningar og *1 øyre = 24 peningar.* Teljemåten er nøgje fylgd i dei 4 umrekningane frå engelsk til norsk mynt som finst i brevet. Dei ser soleis ut:

50	pund	15	skill.	1	sterl.	=	380	mk.	5	øyr.	6	pen.
3	»	16	»	6	»	=	28	»	5	»	12	»
11	»	5	»			=	84	»	3	»		
		4	»	9	»	=	1	»	6	»	6	»

Ein vil finna at umrekningi høver på peningen allstad.

Vidare ser ein av brevet at pengane i Nidaros, Hamar og Oslo bispedøme er rekna i vanlege merker på 8 øyrar, men at alle pengar i Bjørgvin bispedøme og vel helvti av pengane i Stavanger bispedøme fyrst er rekna i *større merker på 9 øyrar* og sidan umrekna til vanlege merker. Brevet hev 8 umrekningar av dette slaget. 4 av dei gjev

ingi upplysning um pening-teljingi, med di det ikkje hev vore turvande å kløyva øyren. Dei andre 4 vert uppsette her:

431 mk.	5 øyr.	2 ert.	=	485 mk.	5 øyr.	1 ert.	1 pen.		
	20 »		=	2 »	6 »	12 pen.			
73 »	1 »	2 pen.	=	82 »	2 »	5 »			
250 »	4 »		=	281 »	6 »	12 »			

Desse tali kunde ikkje Schive få til å høva med kvarandre. Han meinte difor at summane til høgre var gale utrekna (Norges Mynter s. LXXVIII f.). Det syner seg likevel at dei er rette nok.

Set ein verdet 1 mork = 8 øyrar = 192 peningar inn på høgre sida av likskapsteiknet i den andre umrekningi, finn ein dette: 20 øyrar = 384 peningar + 144 peningar + 12 peningar = 540 peningar; *1 øyre = 27 peningar*. No er 1 mork på 8 × 27 peningar = 1 mork på 9 × 24 peningar = *216 peningar*. Prøver ein seg vidare fram, finn ein at alle tal høver med kvarandre når ein set 1 mork = 8 øyrar = 216 peningar på vinstre og 1 mork = 8 øyrar = 192 peningar på høgre sida av likskapsteiknet. Dette syner at det er ei umskriving av den røynlege teljingi når brevet frå 1353 set morki på 216 peningar til 9 øyrar i staden for 8. Heile reknemåten i brevet vitnar um at pengane no ikkje er vegne, men talde.

Som fyrr sagt vert det upplyst at morki på 216 peningar er nytta ikkje berre i heile Bjørgvin bispedøme, men òg i ein stor lut av Stavanger bispedøme. Det lyt sjølvsagt vera vest-luten, fyrst og fremst Rogaland. Grunnen til at ein finn ei onnor myntmork yver heile Vestlandet enn den som er nytta i landet elles, er tvillaust at 216 peningar etter samhøvet 1 skilling = 12 sterlingar = 72 peningar var ei þriggja skillinga mǫrk.

Millom summane frå Bjørgvin bispedøme i det same brevet finst denne posten: Item [levavimus] ratione eiusdem decime triennalis duas marchas minus uno solido, qui dicitur artog argenti puri ponderis Noricani, quarum *qualibet marcha computata pro quinque marchis minoribus sive comunibus octo orarum*, ascendunt ad novem marchas sex oras et unum solidum. Ein fær her vita at 5 vanlege merker gangs-pengar i samhøve med myntfyresegni frå 1340 er rekna jamgode med 1 mork brend. Etter det som fyrr er uppgjeve, svara samstundes 3 vanlege øyrar gangs-pengar til 1 engelsk skilling. Til 1 mork brend = 5 merker eller 40 øyrar gangs-pengar svara då $13^1/_3$ skilling. Denne kursen på engelsk mynt frå åri 1346—1351, då det gjekk 270 sterlingar på Tower-pundet, fell heilt saman med kursen 12 skillingar for 1 mork brend i tidi 1300—1344, då det gjekk 243 sterlingar på Tower-pundet. Etter båe kursar svara 1 mork brend til $^{16}/_{27}$ Tower-pund sterlingar (på lag 192 gram skirt sylv).

Brevet frå 1353 gjev soleis fullgode prov på at peningtalet i ei þriggja skillinga mǫrk hev vore tilmåta etter kursen på engelsk mynt og hev skilt seg ut frå peningtalet i ei vanleg norsk myntmork.

Det andre brevet som vart nemnt ovanfor, er frå 1358 og er ei kvittering for Peters-pengar, 4-års-tiend og seint innkomi 3-års-tiend frå Bjørgvin bispedøme (DN VIII 171). Pengane er innsamla i åri 1353—1358. Brevet hev 6 umrekningar frå engelsk mynt til norsk. Ei av dei set 6 engelske pund = 120 skillingar til 40 merker norsk mynt og syner med ein gong at myntmorki i Bjørgvin dette året òg er ei þriggja skillinga mǫrk. Elles er umrekningane desse:

19	skill.	8	sterl.	=	6	mk.	4	øyr.	12	pen.
13	»	2	»	=	4	»	3	»	3	»
2	»	7½	»	=			7	»		
3	»	1	»	=	1	»			6	»
21	»	4	»	=	7	»	2	ert.	6	»

Set ein verdet 3 skillingar = 1 mork inn i den fjorde umrekningi, finn ein: 1 sterling = 6 peningar; 1 mork = 3 skillingar = 36 sterlingar = 216 peningar. Med verdet 1 sterling = 6 peningar finn ein dinæst av den tridje umrekningi: $31^1/_2$ sterling = 189 peningar = 7 øyrar; 1 øyre = 27 peningar. Liksom i 1353 er soleis i 1358 1 þriggja skillinga mork = 8 øyrar = 216 peningar. Dei tvo fyrste og den siste umrekningi stadfester kvar for seg dette resultatet. Morgenstierne hev i si tid like eins funne at det er rekna 216 peningar på morki i dette brevet. Men han hev ikkje set at det samstundes er rekna 27 peningar på øyren, og sidan han heller ikkje hev vorte var at den same reknemåten er nytta i brevet frå 1353, hev det ikkje lukkast for han å få tak i korleis det heile heng saman (l. c. s. 55, note 2).

Kvitteringi for innsamlingi til pavestolen frå Stavanger bispedøme i dei same åri (DN VIII 169) syner at myntmorki hev vore den same der som i Bjørgvin i 1358 òg, med di det heiter at *marcha [monete Noricane] pro tribus solidis sterlingorum in ciuitate et diocesi Stawangrensibus communiter computatur.*

Likskapen millom þriggja skillinga mǫrk i 1353 og den same morki i 1358 gjeng lenger enn til teljingi. I Bjørgvin er det siste året ei sylvskei på $1^1/_3$ øyre norsk vekt sett til 6 øyrar gangs-pengar, og i Stavanger er 6 merker brent sylv norsk vekt rekna for 26 merker. Samhøvet millom þriggja skillinga mǫrk og mork brend er den eine staden 1 : $4\frac{1}{2}$, den andre staden 1 : $4^1/_3$. Gjekk det liksom i 1353 5 vanlege merker mynt på 1 mork brend, so skulde samhøvet rett rekna verta 1 : $4^4/_9$. Den noko ugreide brøken $^4/_9$ hev dei i Bjørgvin gjort til $^1/_2$, i Stavanger til $^1/_3$. Ei þriggja skillinga mǫrk hev soleis ikkje berre havt same pening-tal, men òg — i minsto teoretisk — same sylvinnhald det siste året som det fyrste.

I røyndi hev likevel kursen på engelsk mynt vore for høg i 1358. Jamvel um det endå 7 år etter myntbrigdet i 1351 kann ha vore ikkje so lite eldre engelsk mynt på Vestlandet, so lyt det etter kvart ha kome inn so mykje av dei nye 10 % lettare sterlingane at det snart vart naudsynleg å setja ein annan kurs. Skulde då 1 mork brend framleides uppvegast med $^{16}/_{27}$ Tower-pund sterlingar, laut kursen verta $14^{22}/_{27}$ skilling for kvar mork brend. I staden vart valt 15. Denne kursen ser ut til å ha vore offisiell. Dronningi nyttar han i 1372, kongen i 1375 og drottseten i 1385 (DN III 378, II 435, I 493). Eit far etter han finst òg i rettarboti frå 1370 um skomakarane i Bjørgvin og Nidaros (NgL III s. 188, IV s. 382). Der heiter det at skomakarane skal betala kongens umbodsmann tvo gonger um året 10 merker, *þriggja skillinga mǫrk*, i norske pengar av det slaget som kongen då gjev ut. Reknar ein 15 skillingar på 1 mork brend, svarar 20 þriggja skillinga merkr til 4 merker brende, ein sers greid sum. Fyresegni tyder dessutan på at det hev vore eit fast samhøve millom þriggja skillinga mǫrk og den vanlege myntmorki i 1370 likso vel som i 1350-åri.

På denne tidi trengde lybske pengar og lybsk mynt-rekning inn i landet med hansa-handelen og skipla ymse gamle umgrep. *Lødug mork* kom i staden for mork brend (DN II 435, I 493, NgL III s. 196) og var frå fyrst av det same, men miste snart alt samband med vektmorki og vart både i Noreg og i Danmark ei rekne-eining på 45 lybske skillingar (DN I 691, Aarb. for nord. Oldk. 1886 s. 138, note 2). Sylv-verdet av ei lødug mork kom soleis til å minka med vekti på dei lybske pengane. På 13-hundradtalet vart 3 lybske skillingar rekna jamgode med 1 engelsk, endå dei i røyndi var noko ringare, og 1 «engelsk» (upphavleg det same som 1 sterling, jfr. den gln. nemningi) var namnet på 3 lybske og seinare 3 danske

peningar (¼ skilling) jamvel lenge etter at dei engelske pengane var heilt ut-tevla. Det kom difor ut på eitt anten det i 1370-åri vart rekna 15 engelske eller 45 lybske skillingar på ei lødug mork. Samstundes med at den løduge morki kom inn, gleid den *forngilde* morki burt frå det upphavlege verdet sitt (1/3 mork brend) og synest austan- og nordanfjells ha vorte sett lik med 5 1/3 engelsk skilling = 16 lybske skillingar = 1 lybsk mork (DNI 433, NgL III s. 201). Nokre prisar i ei rettarbot frå same tid peikar i den leid at ei norsk myntmork var eller i minsto skulde vera helvti av ei forngild mork. Det heiter der (NgL III s. 205). Jtem scal span smœrs gielda .ij. aura penninga. sawder .ij. aura. *gilt naut .xij. aura.* oc sidan svin. pors. lereft. vadmall. strighi oc allr annur noren varnengr ganga manna millum kaupaz oc sæliaz eftir fornom aura laghum. Rettarboti er utgjevi i Tunsberg, og prisane er Austlands-prisar. Kyrlaget austanfjells svara normalt til 6 forngilde øyrar og er rekna soleis både 1375 og 1378 (DN I 433, II 451).

Mynt-rekningi i 1370-åri hev då truleg vore denne: 1 norsk myntmork = 192 peningar = ½ mork forngild = ½ lybsk mork = 2 2/3 engelsk skilling; 1 sterling = 3 lybske peningar = 6 norske peningar; 1 þriggja skillinga mǫrk = *216 peningar.* Det gjev provi meir styrke at pening-talet i ei þriggja skillinga mǫrk etter dette hev vore plent det same i 1370-åri som 20 år tidlegare. Ein kann gissa på at heile den nye reknemåten skriv seg frå myntbrigdet under Håkon den sette i fyrstningi av 1360-åri (DN IV 438, 442, XVIII 23, jfr. NgL III s. 203). Det er mykje truleg at umsynet til þriggja skillinga mǫrk og den nye kursen på engelske pengar hev vore med og tvinga dette myntbrigdet fram.

Kursen 3 lybske skillingar = 1 engelsk førde med seg at ei þriggja skillinga mǫrk laut verta rekna jamgod

med 9 lybske skillingar. Endå so seint som i 1447 er det i Bjørgvin tale um «j nornsche mark de so gud ys alss ix β lub.» (DN XVI s. 174). Det lyt vera þriggja skillinga mǫrk som her gjeng att.

Soga um þriggja skillinga mǫrk er, som ein ser, uløysande knytt til soga um norsk mynt utetter heile 13-hundradtalet, og gjer det mogeleg å sjå på mynt-tilhøvi frå ein ny syns-stad. Men på same tid er denne soga òg eit sermerkt vitnemål um kor mykje samkvæmet med England hev havt å segja for heile Vest-Noreg fyrr tyskarane la handelen under seg.

ENGLISH SUMMARY

In the 14th century a change took place in the Norwegian monetary system, in that one *mǫrk* was now made up of 192 *penningar*, instead of, as before, 240. The new way of counting is found for the first time in an account from the year 1328, while the old one is still used in a letter from 1327. It is uncertain which was the official mode of reckoning during these years, but we know that the new system was in full use about 1350.

In western Norway, where much English money was in circulation, 1 mork was considered equal to 3 English shillings, and the number of penningar to the mork was adopted to this value and to the rate of exchange of English money. This coin was called *þriggja skillinga mǫrk*, and its history falls into five parts: 1) Before 1340 the rate of exchange was 3 shillings = 1 mork weighed money = $^1/_4$ mork burnt silver. This mode of counting was certainly used between 1328 and 1334. 2) From 1340 onwards the official standard was 1 mork money = $^1/_5$ mark burnt, but 1 þriggja skillinga mǫrk was probably counted worth $^1/_4$ mork burnt for some years more. This value amounts to 240 penningar, if we take an ordinary mork as containing 192 penningar. 3) About 1350 or perhaps a

little earlier the number of penningar in one þriggja skillinga mǫrk was fixed at 216 in order to conform with the new English coins issued in 1344 and 1346 (266 and 270 sterlings to one Tower pound against formerly 243). The Norwegian standard of coinage was not changed, and the proportion of one þriggja skillinga mǫrk to one mork burnt thus became like 1 : $4^4/_9$. 4) After 1351 one Tower pound contained 300 sterlings, and probably not long after 1358 the rate of exchange of these coins in Norway was fixed so as to make the proportion of one þriggja skillinga mǫrk to one mork burnt like 1 : 5. Then, some time after 1360, the Norwegian standard of coinage was again changed, and it seems that one mork coined money now got the value of $^8/_{45}$ mork burnt silver. Thus one þriggja skillinga mǫrk still contained 216 penningar. 5) In the last decades of the 14th century, the Hanseatic trade introduced Lübeck coins, which gradually superseded the English ones. During the period of transition the rate of exchange was 1 English shilling to 3 Lübeck shillings. One þriggja skillinga mǫrk was thus worth 9 Lübeck shillings, and seems to have had this value as late as 1447. — Letters from 1350 show that the þriggja skillinga mǫrk was in use in the diocese of Bjørgvin and in the western part of the diocese of Stavanger, in other words in all western Norway.

SMÅSTYKKER.

11.

Var herr Tidike «Wüstenacker» tysker?

I alle våre Noregs-historier går det igjen en «tysk» adelsmann fra omkring år 1400 ved navn Tidike Wüstenacker. Jeg har aldri kunnet finne noget annet nevnt til prov for at han skulde være tysk, enn selve det tysk utseende navn Wüstenacker. Men den som vil se efter i aktstykkene fra samtiden, skal til sin undring finne at navnet *aldri* blir skrevet på den måten.

Skrivemåten for navn var jo i den tiden ikke meget fast; den avhang for det meste av vedkommende skrivers godtykke, og gir altså nærmest uttrykk for hvorledes han opfattet det navnet som blev ham foresagt. Om vi nu ikke har et eneste dokument fra herr Tidikes egen hånd, så må vi likevel legge en hovedvekt på et aktstykke som iallfall er utfærdiget i hans navn og under hans tilsyn. Det er et makeskiftebrev fra 1416, der han sammen med sin frue Margareta Eilivsdotter bytter bort en del jorder på Sunnmøre imot en gard på Nordhordland (DN. II 477). I dette brevet står det først: «ek Tidhike Wistenakker», og derefter i slutten: «Tidhike Vistenakker». Det er altså bare et (vesentlig kalligrafisk) skifte mellem W og V, og vi har da å gå ut ifra at han selv kalte sig *Vistenakker*.

En skrivemåte som svarer til denne grunnformen, finner vi nu igjen i en rekke andre dokumenter. Lagmannen over Hålogaland kaller ham i et domsbrev fra 1404, som vi nu har i en vidisse fra Giske fra 1405, «Tidke Vistenakr Henrikson» (DN. II 440), og også her er navnet skrevet to ganger, begge gangene likt. I et forliksbrev fra 1405 som Tidike utstedte sammen med en del andre adelsmenn, er navnet hans skrevet (efter vestfoldsk uttale) «Tidikær Wistænakke» (DN. V 314). I et annet Tunsbergs-brev fra 1406, som er utstedt av Tidike sammen med herr Endride Erlendsson, lyder navnet «Thidika Vistanakker» (DN. VI 405). Endelig i et vitnebrev fra Bergen fra 1411 blir han kalt «Diderik Wystenak[ker?]» (DN. III

little earlier the number of penningar in one þriggja skillinga mǫrk was fixed at 216 in order to conform with the new English coins issued in 1344 and 1346 (266 and 270 sterlings to one Tower pound against formerly 243). The Norwegian standard of coinage was not changed, and the proportion of one þriggja skillinga mǫrk to one mork burnt thus became like 1 : $4^4/_9$. 4) After 1351 one Tower pound contained 300 sterlings, and probably not long after 1358 the rate of exchange of these coins in Norway was fixed so as to make the proportion of one þriggja skillinga mǫrk to one mork burnt like 1 : 5. Then, some time after 1360, the Norwegian standard of coinage was again changed, and it seems that one mork coined money now got the value of $^8/_{45}$ mork burnt silver. Thus one þriggja skillinga mǫrk still contained 216 penningar. 5) In the last decades of the 14th century, the Hanseatic trade introduced Lübeck coins, which gradually superseded the English ones. During the period of transition the rate of exchange was 1 English shilling to 3 Lübeck shillings. One þriggja skillinga mǫrk was thus worth 9 Lübeck shillings, and seems to have had this value as late as 1447. — Letters from 1350 show that the þriggja skillinga mǫrk was in use in the diocese of Bjørgvin and in the western part of the diocese of Stavanger, in other words in all western Norway.

SMÅSTYKKER.

11.

Var herr Tidike «Wüstenacker» tysker?

I alle våre Noregs-historier går det igjen en «tysk» adelsmann fra omkring år 1400 ved navn Tidike Wüstenacker. Jeg har aldri kunnet finne noget annet nevnt til prov for at han skulde være tysk, enn selve det tysk utseende navn Wüstenacker. Men den som vil se efter i aktstykkene fra samtiden, skal til sin undring finne at navnet aldri blir skrevet på den måten.

Skrivemåten for navn var jo i den tiden ikke meget fast; den avhang for det meste av vedkommende skrivers godtykke, og gir altså nærmest uttrykk for hvorledes han opfattet det navnet som blev ham foresagt. Om vi nu ikke har et eneste dokument fra herr Tidikes egen hand, så må vi likevel legge en hovedvekt på et aktstykke som iallfall er utferdiget i hans navn og under hans insegl. [illegible] fra 1416, der han [illegible] bytter bort en del [illegible] på [illegible] Nordhordland DN. II 4[illegible]. I [illegible] ek Tidike W[illegible] og [illegible] V[illegible]. [illegible] W og V [illegible] kalte seg [illegible]

[illegible]

438). Vi tør trygt gå ut fra at den «y» som optrer på det siste sted, ikke er annet enn en skrivemåte for «i», og at altså i'en gjengir tidens egen uttale. Det er i så måte bevisende nok at denne samme Tideke en gang, i 1404, får døpenavnet sitt skrevet «Tydeke» (DN. XI 101).

Nu fins det også en del avvikende skriftformer. I det elste brevet der han blir nevnt, en fullmakt til å saksøke ham, utstedt på Giske i 1401, blir han kalt «Tidik Wistakr» (DN. II 430). Og en tilsvarende kort form har vi i et domsbrev som han selv er med å utfærdige i 1402: «Tidikæ Vestaker» (DN. II 434). Like ens i et forliksbrev fra 1415: «Tiidhike Wystakker» (DN. I 466). Og enda mer avkortet er navnet i et brev fra en av lensmennene hans i Telemark 1408: «Tiderik Vystak» (DN. I 444).

Rent enestående er skrivemåten «Didirik Wonstakker» i et brev fra lagmannen i Skien 1408 (DN. X 87).

Det er klart at ingen av disse skrivemåtene gir noget grunnlag for den meningen at herr Tidike skulde være tysker.

Døpenavnet angir ham heller ikke som tysk; vi har nok av nordmenn fra denne tiden med samme navnet.

Er det da nogen annen ting som peker på at han skulde være tysk?

Alt første gangen vi hører om ham, i 1401, var han gift med fru Margareta Eilivsdotter. Hun var, efter P. A. Munchs formodning (NFH. B, II 154), enke efter den mektige mann Håkon Jonsson († 1392). Hvorledes hun hadde fått den frue-titel hun blir betegnet med fra 1396 av, vet vi ikke. Hun har iallfall ikke fått den med Tidike Vistenakker, som hun enda dengang ikke var gift med; han er ikke omtalt som ridder og herre tidligere enn 1408, — i 1406 hadde han iallfall enda ikke opnådd denne rang. Fru Margareta var datter efter Eiliv Eilivsson på Naustdal og Gyrid Erlingsdotter, som begge to druknet i 1358. Hun må altså ha vært minst fyrti år ved sitt giftermål med Tidike Vistenakker, og enda overlevde hun ham. Begge to var i live i 1416; men i 1419 optrær hun som enke (DN. III 466—67), og hun levde iallfall ennu i 1424 (DN. III 485 og XII 136—37).

Margareta Eilivsdotter hørte på morssiden til den mektigste ætt i Noreg. Hennes mor var datter til drottseten herr Erling Vidkunnsson på Giske og Bjarkøy, og hennes moster var gift med herr Sigurd Haftorsson, som blev hennes

formynder. Da hun døde barnløs, var mosterens dattersønn Sigurd Jonsson den nærmeste arvingen hennes, det vitnet hun selv i 1422 (DN. I 490—91).

Det var således et ypperlig gifte Tidike Vistenakker gjorde da han fikk fru Margareta, og det kan ingen tvil være om at det var ved dette giftermålet han svang sig op. Fru Margareta hadde i arv efter morfaren herr Erling bl. a. Manvik-godset på Vestfold, og her møter vi Tidike i 1404. Da var han syslemann over den skipreiden Manvik lå i, og vi ser at han hadde Nummedal, Brunla len og Skidasysla under sig. Ellers finner vi ham gjennem mange år (1401—1411) i strid med sin frues søskenbarn Håkon Sigurdsson på Giske om en del gods i Nordland.

Vi tør sikkert tro at en mann som kunde gifte sig til slik rikdom og rang, måtte være en adelsmann, og det er vår plikt først å undersøke om han ikke kan være av norsk adel. En gjennemgåelse av adelen i Noreg omkring år 1400 viser nemlig at den fremdeles var vesentlig norsk av ætt og nasjonalitet, og vi må alltid ha særskilte grunner til å søke utenfor.

Når jeg da tar for mig de forskjellige skrivemåtene av navnet Vistenakker, kommer jeg til den antagelse at siste ledd må være det norske ord «ak(e)r», og første ledd vil da nærmest i gammelnorsk form være «vestan» (jfr. skriftformene fra 1402 og 1406). Hvor finner vi da en gard med navnet Vestanakr? På hele det norske område, så vidt jeg har kunnet finne, bare i Jemtland.

Jeg har derfor i forelesninger i 1923 gjettet på at Tidike Vistenakker var en jemte. Nu ser jeg at Edv. Bull i sin bok «Jemtland og Norge» (s. 124) identifiserer en Olav Vestanaker (også skrevet Vestenaker), som forekommer i Jemtland i årene 1346—1349 (DN. III 202, 207, 222), med en Olav Håkonsson, som er nevnt i jemtske brev fra årene 1345—1352 (DN. II 238, III 201, 213—14, 229, X 45) og blir betegnet som hirdmann eller en av kongens håndgjengne menn, altså en mann av adelen der i landet. Derved ser jeg min gisning betydelig styrket. Vestanaker i Jemtland var altså en gard som kunde være hjemsted for en adelsmann, og jeg våger derfor å regne det for sannsynlig at Tidike Vistenaker hørte til den jemtske adel.

Halvdan Koht.

12.

En svensk spion-innberetning fra Norge, 1665.

Meddelt ved *Edv. Bull.*

Sandbergs Saml., Yy, 24099—24100,
Kammararkivet, Stockholm.

Præsent. Stokholm
d. 5 April 1665.

Högwälborne herre Hr. Grewe
Sweriges Rijkes Cantzeler,

Såsom iagh förer migh till erinring däth löffte som Eders Excell^{ts} wedh mitt siste tagandhe affskiedh utj Stockholm måndhe tillsäge att få inkomma när någodt remarquabelt förefölle med mine rapporter, altså haar iagh tillföllie aff enn sådhan gunstigh tillsägelse denne gången för nödigdt erachtat Eders Excell^{s} med denne min skrifwelse att vpwachta, önskar att den till Eders Excell^{ts} behagh inkomme; hwadh tillståndet her utj gouvernementet anbelangar, så beroor merendeles alt utj förrige terminis och hafwer iagh nu på någon tijdh tillgiörandhe her och ter utj landzändherne förrättat lantztingen, undher hwijlke intet synnerligit är förefallidt som Eders Excell^{ts} iagh communicera kan, vthan däth allenast att några dagar för min hijtinkomst i landet är een prästman Mr Johan Wibonius lector utj Hernösandz gymnasio kommin ifrån Trundheimb hwijlken om tillståndet på den orthen refererat hafwer som bijfogadhe extract förmähler, deth wardher och af åthckillige ifrån den orthen kommandhe folck troowerdeligen berättat att i den sijdhan giöres stoora präparatorier till krigh, hwardt der med intenderas gifuer tijdhen. Elliest, enär som iagh senast war utj Hernösandh berättades migh af Hans Erwördigheet H^{r} Superintendenten der sammestädhes Mr Pädher Böök, huruledes een leutnampt undher arteyleriet /:som her tillförendhe warit haffwer:/ Anders Pedherson Kiemppe ben^{dh} är kommin utj oppenbart rychte i däth han icke allenast haar höyeligen försmädat gudz helige nampn, uthan och insupit een ochristeligh religion, med hwijlken, som seijes, han så mycket skall hafwa uthrättat att åthskillige her i landet äre deraf inficierade, som först een capitein Anders Harder be^{dh} och een capellan utj Owijkens försambling, der till med några stycken böndher; till att förekomma dhe fahrlige consequentier som

af ett sådant wäsendhe tordhe föllie haf^r förbem. superintendens beordret probsten her i landet medh någre pastores hwijlka tillijka med migh sådane personer widh tillstundhande landztingh som her skie skall d. 28 hujus examinera skolle, da iagh sä[dhan] effter skiedd ransakningh skall gifwa Eders Excell^ts uthförligen tillförnimma, huru med dhe samme sigh egentligen förwetter, — — — bem^te leutenampt Kiemppe som autor till denne farlige handelen är, haar tagidt sin flycht åth Norge[1], derest han och täncker att boe; hadhe iagh träffat honom her i landet, wedh min hijtkombst skulle — — — wäll förmedelst arrest hafwa blifwidt qwar. Dette för denne gången Eders Excell^ts i tienstödmiukheet att communicera haar iagh icke underlåtha kunnadt hwar med iagh slutheligen befall — — Eders Excell^ts sampt Eders Excell^ts höyborne furstl. gemåhl och lijfzarfwingar undher gudz beskydd, som der effter störste plicht är och lefwer

Eders Excell^ts
Ödmiuke och tienestberedwilligste tiener
Carl E. Spaar.

Frösön utj Jemptelandh d. 24 Martj. 1665.

Extract af Mr Jahannis Wibonij

Relation.

1. Åhr utj heela Norge folckskrifningh skiedt öfuer alla manspersoner, ifrån 14 åhrs åldrige intill 60.
2. Magazin huset är uthom den spanmåhlen som tillförendhe der innewaridt, försedt medh 3000 t^or.
3. Stadhen Trundheimb haar bewilliat, emoot några dem förundte tull frijheeter, att hålla twenne stycken ohrlogz schiepp af 30 metall stycken, med behörligt folck och proviant.
4. Grentz fästningen undher fiellen är af H. Guldenle visiterat, och med några omslagh reformerat.
5. Byskopen Bredahlen hafwer förmäteligen sigh förliudha låtit wara wedh den förhoppningh, att ännu een gångh få visitera utj Jemptelandh.

[1] Se L. Daae, Throndhjems Stifts geistl. Hist. efter Reform., s. 125 f.

13.

Ábud larðar.

I eit bygselbrev frå Meldalen frå året 1342 (DN III, nr. 211) er det upplyst at 3 spannsleigor i garden Nørdre Loe vart lagde innunder den andre Loe-garden til helmings landskyld 1½ spann, av di jorda var mest huslaus. Etter brevet skulde landskylda alltid vera den same «anten jorda vert bygd dyrare eller lettare».

Og eit brev frå Voss frå 1330 (DN III nr. 157) fortel at Gudbrand Petersson selde 3 mamatabol i garden Ulvaldstad men heldt seg att rett til å bruka garden «utan leige» so lenge han gjorde skil for seg og bestalte uskerda landskyld.

Uttrykket «leige» i det sistnemde brevet er truleg nemning for den vanlege tridjeårs-festing, og dette brevet kann då ikkje fullvisst takast som studnad for den meining at det alt då var vanleg å ta ei festeavgift utanum landskylda (ábud, fyrste- eller tridjeårstoke). Likevel må ein nok segja at uttrykket, soleis som det her står, helst må tydast som «utan festeavgift», og at denne avgifta er tenkt i samband med ei triårs-festing.

Vissare i so måte er brevet frå Meldalen. Her har eigar og leigar vorte samde um å halda landskylda låg (helmingen), um leigeavgiftene elles vart pålagde eller avtekne. Vi har rett til å gå ut ifrå at dette er gjort av umsyn til skatten (leidingen) som ikkje måtte aukast. Vidare veit vi, at når det her er tale um å bygsla dyrare, so er det her tenkt på dei bygselavgifter eller -plikter som bygsellovgjevinga kallar *ábud*; etter lova kan dei stiga eller falla fritt etter avtale, utan samband med landskylda eller leidingen. Det var soleis ikkje berre på prestebola det var betalt ábud på 1300-talet.[1]

Dei tvo breva ovanfor stadfester dessutan den meining at leigeavgifter utanum landskylda ikkje trong ha sitt upphav i ei muting av umbodsmannen, men kunde avtalast fritt millom jorddrott og leigar.

S. Hasund.

[1] Sjå mitt foredrag i Vitskaps-akademiet 9. april 1926, Tidsskrift for Rettsvidenskap 1926, s. 389.

14.

Snorre som folkelesning på Romerike.

I «Hrrn. Jacob Wilses gelegentliche Reise-Beobachtungen auf einigen Reisen in Dänemark und Norwegen» (1764) står det: «Eieren Halvor Blindern (i Aker) var den gangen ung — — —. Halvor var en svært vitebegjærlig mann. Om dagen var han sysselsatt med bondearbeid; men om kvelden leste han sin Snorre eller husholdningsskrifter eller andre nyttige bøker».

Her har vi altså et dømme på at en bonde på flatlandet leste «sin Snorre». Det er den senere Spebergsprest og bygdeboksforfatter som forteller det. Også andre bønder i Akershus fylke har hatt interesse for historisk lesning. På Botner i Høland skal det og ha funnes en gammel Snorrebok. Og Eidsvollsmannen Christian Christensen Kollerud skal ha ått en Norgeshistorie, og det blir fortalt at han likte lese historiebøker. De er hølendinger de to siste. Og det tror jeg ikke er så tilfeldig. Fra Høland var Reier Giellebøl, som har skrevet «Samtale mellem Einar Jermonsøn og Reiar Randulvsøn paa Opland i Aggershus stift i Norge, (se H. T. 5 R III s. 397—406 av professor Didrik Arup Seip). Kraft gir i sin beskrivelse over Norge hølendingene lovord for at de er mere interesserte og dannede enn bønder flest. Og på Botner hadde det bodd folk av gammel norsk ætt, folk som ættes fra baronen Jon Ivarsøn Raud.

Mellom bøkene etter Hans J. Refsum (1753—1832) fra Sørum var et eksemplar av Holberg: «Danmarks Riges Historie» og om tradisjonen er riktig, også en Snorreutgave. (Hans Refsum var granne og omgangsvenn til Jens Johan Vangensten på Vilberg, og 2nen varamann til Stortinget i 1815).

Det tør såless ha vært en påvislig interesse for historisk lesning hos enkelte bønder i østlandsflatbygdene og.

Om fjellbøndene gir Henrik Wergelands ord om Eidsvollsmannen Tollef Olsen Huvestad et vitnemål: «Et udmærket Eksemplar af disse, især i Historie belæste norske Fjeldbønder, som stundom overrasker den reisende. Kunde ikke «sættes» (som det heder) i Snorre, —». Men det er trolig ikke grunnløst å anta at vår gamle historie har vært best kjent der tallet av de leseføre var størst. Det vilde derfor

ha stor interesse om noen kunde nevne flere dømme på at bønder på Østlandet harått og lest Snorre den tid det her gjelder. Dessverre gir skifteprotokollene mest aldri noen oplysninger om bøker. Habent sua fata libelli. En registreringsforretning var vel da som nå ikke så lite på slump og avhengig av registerførerens godtykke.

Helge Refsum.

LITTERATUR

Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer, I, 1251—1523; utg. Nils Herlitz.

Den energiske lederen av det svenske «Stadshistoriska institutet» dr. Herlitz, har med denne dokumentsamlingen lagt tilrette et nyt og ypperlig stof til studiet av forholdet mellem staten og byene i Sverige — og til en viss grad også i de andre nordiske land. Han har nemlig av praktiske grunne — om den videnskapelige fordelen ved det, lar det sig tviste — tat med dokumenter vedkommende byer som idag hører til Sverige, selv om de i vedkommende periode ikke gjorde det, slik at altså både byene i Skåne, Halland og Blekinge og i det norske Båhuslen kommer med.

Av privilegier for norske byer finner vi fem for Konghelle, tre for Marstrand og to for Oddevald; av disse er de seks tidligere trykt i Dipl. Norv., to er tidligere utrykt (nr. 368 og 378) og to er tidligere bare trykt i Holmbergs gamle «Bohusläns historia och beskrifning» (nr. 300 og 356).

Av de to utrykte er det ene, for Oddevald, i det væsentlige bare en stadfæstelse av ældre privilegier ved den utvalgte kong Kristian (II); det andre derimot — for Konghelle, utstedt av kong Hans d. 3 okt. 1505 — er av betydelig interesse, idet kongen ved det tillater byens borgere å flytte sin by og bygge den op igjen «på den holm, straks neden (el. uten) for vårt slott Båhus liggendes er», og gir dem som bygger på det nye stedet, seks års skattefrihet.

Ikke bare ved dette materialet har imidlertid Herlitz' dokumentsamling interesse for norsk historie; fuldt så viktig er det at en slik samling av statshandlinger overfor byene gir et betydningsfuldt grunnlag for et sammenlignende studium av nordisk byhistorie. Og når vi — forhåbentlig om ikke altfor længe — i Norge kommer over fra de enkelte byhistoriene til en almen behandling av de historiske pro-

blemene, vil denne privilegiesamlingen være til uvurderlig nytte.

Dr. Herlitz' innledning til samlingen gjør rede for hele materialets art og karakter og rører også ved enkelte av de historiske og rettshistoriske problemer som stoffet reiser. Et bestemt punkt i denne innledningen fortjener å fremhæves særskilt.

Utgiveren peker nemlig på (s. XVIII ff.) at den typen av dokumenter som «i enskildheter reglera den ordning, som skulle gälla i en stad», er meget vanlig i Danmark og Norge, men meget sjelden i Sverige.

Det är påfallande, att man [i Sverige] knappast finner några bestämmelser i civil-, straff- och processrättsliga ämnen, och endast mycket knapphändigare regler om borgerskapets ställning, om ordningen för handel och sjöfart, om främlingars rättsställning, om den allmänna ordningen i städerna o. s. v.».

Og årsaken til denne forskjellen ser utgiveren i det forhold at alle slike ting i Sverige var ordnet ved Magnus Erikssons «stadslag», hvis almene gyldighet stort sett var ubestridt. «I Danmark fanns ingen dylik allmän stadsrätt, och vad Norge angår, kom Magnus Lagaböters stadslag aldrig att få samma betydelse som Magnus Erikssons i Sverige. Det är den starkare utpräglade rättsenheten i Sverige, som medför att urkundsmaterialet där är torftigare».

Den opfatningen at Sverige i middelalderen har hat en «sterkere utpræget rettsenhet» end Norge, strider i høieste grad mot det som har været gjældende lære i norsk historie, men er ikke desto mindre sikkert riktig i hovedtrækkene.

Den store rikslovgivningen under Magnus Lagabøter, både for land og by, har blændet de norske forskernes øine, og man har gåt ut fra at når vi hadde slike rikslover, så var virkelig også riksenheten etablert på rettens område. Og på den andre siden har man fremhævet at Sverige først fik en fælles landslov under Fredrik I, i 1734.

Begge deler inneholder imidlertid bare en meget relativ sannhet. Jo mere man arbeider med håndskriftene av Magnus Lagabøters landslov og bylov, med retterbøtene fra det 14 årh. og senere, og fremfor alt med det som diplomene viser os som faktisk gjældende rettspraksis — des mere klar blir man over at gammel og ny lokal rett hele senmiddelalderen

igjennem (og for den saks skyld endnu meget længer) i de fleste delene av Norge har spillet en meget stor rolle ved siden av Magnus Lagabøters rikslover.

Og på den andre siden fik Sverige under Magnus Eriksson, i 1340-årene, en fælles rikslovgivning både for by og land, og 100 år senere, under Kristoffer av Bayern, en revidert utgave av Magnus Erikssons lov. Vistnok fik ikke disse lovene i Sverige den formelle vedtagelsen som Magnus Lagabøters fik i Norge, og vistnok rådet der adskillig forvirring i bruken av de to lovutgaver, den fra det 14. og den fra det 15. årh.; sikkerlig holdt det sig også i Sverige adskillige rester av gammel lokal rett.

Men til gjengjæld gik statsopløsningen i det 15. årh. ikke tilnærmelsesvis så langt i Sverige som i Norge, likesom statsmaktens innflytelse over rettsvæsenet der fra gammel tid av var sterkere.

Og jeg er derfor tilbøielig til å tro at påstanden om den sterkere rettsenhet i Sverige ved utgangen av middelalderen ikke bare er riktig på det område, Herlitz taler om, men også for landet i det hele. *Edv. Bull.*

Gunnar Suolahti: Finlands prästerskap på 1600- och 1700-talen. Oversat fra finsk av Herman Gummerus, Helsingfors, 1927.

På det nordiske historikermøtet i Sorø i 1926 fremla prof. Suolahti hovedresultatene av sine undersøkelser over geistlighetens sociale stilling i Finland i det 17. og 18. årh., og alt dengang var det klart at han her hadde gjennempløiet et forskningsmateriale av den største interesse. Men i den store boken som nu foreligger og som inneholder selve stoffet, viser det sig at emnet rækker endda meget længer.

Gjennem denne behandlingen av en enkelt stand — med forbindelser både opover til adel og pengemænd, og nedover til bondealmuen — får vi i virkeligheten glimt inn i alle de sociale motsætninger og kryssninger i det gamle Finland og i en række av de forhold som fører til dannelsen av en moderne overklasse.

Likheten med Norge trær stadig og sterkt frem; sannsynligvis vilde det vise sig at en tilsvarende undersøkelse i Norge vilde måtte arbeide med i det væsentlige den samme problemstillingen. Særlig fruktbar tror jeg en sammenligning

mellem Norge og Finland vilde være overfor prestestandens forbindelse med den civile embedsklassen (navnlig fogdene) og overfor presteskapets deling i et prestearistokrati og et presteproletariat, men også presteskapets forretningsvirksomhet byr på iøinefaldende paralleller.

Sverre Mo Skredes undersøkelse over presteskapets utvikling til en geistlig stand efter reformasjonen (i Avhandlinger fra universitetets historiske seminar) er det første forsøket på å ta op disse spørsmålene i Norge; men den begrænser sig til det fattige materialet fra det 16. årh. Først efter år 1600 flyter stoffet så pass rikt at man virkelig kan behandle de problemene som byr sig frem i fuld bredde, Prof. Suolahtis bok peker på at det her ligger en lokkende opgave for vår forskning, og de genealogisk-personalhistoriske enkeltundersøkelsene er nu kommet så pass langt at opgaven ikke er uoverkommelig. *Edv. B.*

SMÅ MELDINGER

I anledning av sin femtiårige beståen har *Revue Historique* i Paris utgitt en omfangsrik fremstilling i to bind av det historiske forskningsarbeide i disse 50 år — *Histoire et historiens depuis cinquante ans, Méthode, organisation et résultats du travail historique de 1876 à 1926* — utarbeidet av 45 forskjellige forfattere fra forskjellige land. Artiklen om Norge er skrevet av Edv. Bull, om Danmark av Axel Linvald, om Sverige av Samuel E. Bring og Georg Wittrock.

Selv om det naturligvis må innrømmes at de enkelte artiklene er av nokså ulike valør, er verket som helhet både usedvanlig nyttig og overmåte fengslende. Ikke bare får vi her, for første gang, anledning til å orientere oss i alt det som er gjort i historisk videnskap i moderne tid, fra kildepublikasjoner til forskning og fremstilling, på de nasjonale forskningsområder som på de internasjonale (antikken, orienten) — men vi får også, fremdeles for første gang, muligheten for å se ordentlig belyst enheten og fellesskapet i vår egen tids historiske videnskap.

Man kunde kanskje nok ønsket at utgiverne selv hadde gjort det arbeide å trekke op de store felleslinjene. Nu

står hver av artiklene for sig, og det blir leserens egen sak å finne frem til det som samler og forbinder. Men det gjør på en måte også lesningen mere spennende og inspirerende. De ytre tingene trer klart frem med en gang: den strengere kritikk, den tyske skoles dominerende innflytelse i periodens første del, alt det nye kildematerialet (arkeologi, innskrifter), de nye emnesområdene (social og økonomisk historie). Men også mere indre tendenser av almen art synes man å skimte, således visstnok et øket behov for å finne frem til almene «lover» for utviklingen. Det foreligger iallfall i disse to bindene et grunnlag for en generell fremstilling, som en ikke kunde ønske sig bedre. *Edv. B.*

I *Below* og *Meineckes* store og ypperlige serie, *Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte*, foreligger det iår første bind — middelalderen — av en *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte*, av professor *Josef Kulischer* i Leningrad.

Det er riktignok ikke mere enn fire år siden vi fikk en annen — og helt tilfredsstillende — sammenhengende fremstilling av det samme emnet: *Rudolf Kötzschke, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte* i *Georg Brodnitz' Handbuch der Wirtschaftsgeschichte* [1]; men Kulischers bok har dog fortrin som gjør at den fullt kan forsvare sin plass ved siden av Kötzschkes.

Kulischers bok er ikke stort mere enn halvparten så tykk som Kötzschkes (351 sider mot 608) og adskillig lettere å tilegne sig; man merker på den at den er blitt til som universitetsforelesninger, og at det er forfatteren om å gjøre å gi en så klar fremstilling som mulig, vel egnet til å gi studentene den første innføringen i emnet. Han er derfor heller ikke bange for å dosere sin egen, bestemte mening, selv om de mest omstridte problemer, mens Kötzschke i større utstrekning gir plass for en drøftelse av problemene — Kötzschke gir med andre ord nærmest nettop en «håndbok» og en opslagsbok, Kulischer mere en lærebok.

Tross en i det store og hele konservativ holdning akcepterer begge bøker viktige elementer av *Dopsch's* grunnleggende

[1] I denne «håndboken» er foruten Kötzschkes bok utkommet *Englische Wirtschaftsgechichte*, b. I, av utgiveren selv, *Russische Wirtschaftsgeschichte*, av *J. Kulischer* og *Holländische Wirtschaftsgeschichte*, av *Ernst Baasch.*

undersøkelser over den eldre middelalders økonomiske forhold; men ingen av dem tar klart standpunkt enten for eller imot hans egentlige hovedtesis, om sammenhengen i utviklingen «fra Cæsar til Karl den store», om at det er uberettiget å tale om en egentlig «kulturcæsur» ved overgangen fra «oldtid» til «middelalder».

Kulischer, som i det hele har hatt visse vanskeligheter med å få tak på den nyeste litteratur, hemmes derved særlig i sin fremstilling av den middelalderlige byutviklingen, og navnlig savner man at han ikke har kunnet bruke *Pirennes* sammenfattende lille arbeide, som utkom på engelsk i 1925 — *Medieval cities. Their origins and the revival of trade* — og på fransk i 1927 — *Les villes du moyen age, Èssai d'histoire économique et sociale.*[1]

For Pirenne ligger det store skillet i den europeiske byhistorien — og dermed også i handelshistorien og kulturhistorien i det hele — ikke i folkevandringene, men i Islams fremtrengen i det 7—8 årh. Ennu i det 5—6—7 årh. står Vesteuropa i intim og ubrutt forbindelse med Orienten; Middelhavet er fremdeles verdens økonomiske og kulturelle centrum. Men med arabernes store erobringer kommer bruddet. I merovingisk tid «er Gallien ennu et sjøland, og det er ved hjelp av sjøen at samferdsel og bevegelse foregår der. Karl den stores rike derimot er i sitt vesen kontinentalt. Det har ikke lenger forbindelse med utlandet, det er en lukket stat, en stat uten åpninger, som lever i næsten fullstendig isolasjon».

Dette skiftet betyr at handel og byliv får sin avgjørende nedgangsperiode i det 9. årh., og i sammenheng dermed står også den politiske opløsning og det sociale anarki i det hele, som når sitt laveste punkt omtrent ved år 900. Iallfall mener han alt å kunne skimte en svak begynnelse til en opgang i det 10. årh.

Mellem Pirennes og Dopsch's syn på den eldste middelalder er der ingen uforenlig motsetning. Begge pointerer med større skarphet enn nogen tidligere sammenhengen mellem merovingertiden og senantikken. Men der er unektelig en viss forskjell, som dels henger sammen med at Dopsch for-

---

[1] Et viktig forarbeide hertil hadde han alt gitt i 1922, *Mahomet et Charlemagne*, i *Revue belge de philologie et d'histoire*, b. I.

trinsvis tenker på jordbruks- og agrar-forhold, Pirenne først og fremst på byliv og handel, dels også med at Dopsch's studier hittil har stanset med karolingertiden, mens Pirenne forsøker å få oversikt over middelalderen i sin helhet.

Sikkert er det iallfall at begge synspunkter er overmåte fruktbare, og at der nettop i studiet av middelalderens første halvdel for øieblikket holder på å foregå en «Umwertung», som ikke bare er verdifull i og for sig, men som også kan få vesentlig betydning for vår opfatning av vår egen historie; det tør således hende at svaret på spørsmålet om vikingetogenes oprinnelse og årsaker ikke først og fremst — eller iallfall ikke utelukkende — er å søke i Norden selv, men heller ute i Vesteuropa.

Kulischer stiller op som sitt program — et program som forresten alt Karl Lamprecht hadde stillet op — å skildre selve det økonomiske liv, ikke bare økonomiske retts- og forfatningsformer. Materialets art og forskningens nuværende stadium gjør det riktignok vanskelig for ham å holde dette program; men det har unektelig sin store verdi bare å være klar over den opgaven som skal løses.

På et enkelt — men meget viktig — område har det lykkedes *G. G. Coulton* i *The medieval village* (Cambridge, 1926), å gi et levende billede av dette økonomiske *liv* i middelalderen. Hans bok bygger nok i det vesentlige på engelsk materiale, og hans formål er også mere av socialhistorisk enn av økonomisk art; men han prøver da å omfatte hele Vesteuropa, og hans bok har det uomtvistelige fortrin å være ualmindelig levende skrevet og å gi en fylde av oplysende og bevegende, konkrete trekk.

Det kan visstnok gjøres forskjellige innvendinger mot Coultons bok — navnlig en: han har en klart uttalt tendens; han vil — mot Johannes Janssen og andre katolske forfattere — vise at bondens liv i middelalderen var hardt og tungt og bedrøvelig, at nutiden tross alt er bedre, og han er derfor til stadighet mere optatt av å felle verdidommer enn av å forstå. Men såvitt jeg kan se går denne tendensen mere ut over hans utvalg av kilder enn over hans bruk av de kilder, han anfører. Og selv om man altså nok må være varsom overfor det helhetsbilledet, han gir, er de enkelte leddene i det både gjennemgående brukbare og overordentlig lærerike. —

Alt i Pirennes lille bok melder spørsmålet om begynnelsen til den moderne kapitalismen sig. En sammenfattende fremstilling av dette emnet gir *Henri Sée*, *Les origines du Capitalisme moderne* (Paris, 1926), en hendig og oversiktlig liten bok på 200 sider. Den er tenkt å skulle være til nytte for sociologer og socialøkonomer; men den er selv bygget på rent historisk metode og forsøker såvidt mulig å holde sig fra teorier og abstraksjoner. Såvitt jeg kan se, er det den kyndigste og mest moderne oversikt som foreligger.

En helt annen karakter har *Werner Sombarts*, *Der moderne Kapitalismus*, av hvis annen utgave[1] tredje bind nu foreligger, i to halvbind på tilsammen over 1000 sider; de to første bindene kom i 1916—17. Tredje bind behandler «høikapitalismen», det vil i det vesentligste si perioden fra mitten av det 19 årh. og frem til 1914; fra verdenskrigen av regner Sombart med en ny periode, «Spätkapitalismus».

For det første inneholder Sombarts bok en betydelig porsjon teori. I stor utstrekning er det nettop de teoretiske betraktningene som gir den dens verdi. Og dernæst ønsker den også å gi materialet i hele dets fylde. Om man vilde forsøke en rubrisering, vilde man kanskje være litt i tvil om hvorvidt arbeidet helst skulle katalogiseres som økonomisk historie eller som socialøkonomi; men sikkert er det iallfall at det er i høieste grad berikende også for rent historisk forståelse.

Såvidt jeg kan se, har tredje bind dog ikke den overveldende idérikdom som de to tidligere. Heller ikke kommer et av Sombarts hovedfortrin — hans forbausende lærdom i eldre økonomisk litteratur — så sterkt til sin rett som i de eldre bindene, der handler om eldre perioder. Men hans tanke er like klar; stadig finner han nye synspunkter å se fenomenene fra; like stor er hans evne til å beherske alle de mangfoldige ytringsformer for det økonomiske liv og bringe dem inn under samlende systemer. Det vil sikkert gro op en like så stor litteratur av motsigelser, tilslutning og videreføring omkring dette bindet som om de foregående; her er det bare anledning til å peke på hvor tankevekkende det er for enhver historiker. *Edv. B.*

[1] I forhold til første utgave (fra 1902) er det i realiteten en helt ny bok.

Professor *Lauritz Weibull* i Lund har begynt utgivelsen av et stort anlagt tidsskrift, *Scandia. Tidskrift för historisk forskning*, hvis første hefte — på 214 store sider — er utkommet. Tidsskriftet vil arbeide over hele det skandinaviske Nordens historie (første hefte inneholder dog ingen bidrag til norsk historie), dog således at det bare vil beskjeftige sig med «ämnen av större kulturell, social och politisk betydelse för de enskilda nordiska folkens och staternas liv och för förhållandet mellan dem inbördes».

Programmet pointerer sterkt — med tydelig sikte mot de bestående historiske tidsskrifter — at Scandia stiller sig som opgave «en genomförd, allt strängare tillämpning av de källkritiska synpunkter, som tidigast framkomna inom diplomvetenskapen och den klassiska filologien, numera utformats till större stringens och allmängiltighet inom historieforskningen. Tidskriften vill söka hålla borta varje tendens främmande för rent vetenskaplig åskådning. Den vil sträva mot obetingad objektivitet. Nationellt politisk eller religiöst ståndpunktstagande är i strid mot de vetenskapliga grundsatser, i vilkas tjenst den arbetar.

Den historiska vetenskapens mål är att konstatera historiska fakta och att på grundval av dessa klart och exakt framlägga, hur livet, andligt och materiellt, i ett alsidigt orsakssammanhang gestaltat sig i det förflutna. Då såsom ofta är fallet, det material, som står till buds, inte räcker härför, har historikern att utan räddhåga fastställa detta materials större eller mindre otillräcklighet. En forskning, som inte bygger på historiska fakta, framvunna ur et kritiskt siktat material, utan rör sig på det lösa förmodandets och den romantiska hypotesens gungfly, skapar inga vetenskapligt hållfasta resultat. Denna tidskrifts strävan är en historisk rekonstruktion vilande endast på säkra utgångspunkter».

I hvilken grad det er påkrevet eller nødvendig å grunnlegge et særskilt nytt tidsskrift for å fylle et slikt program, er et spørsmål som det ikke er nødvendig å drøfte her. Det som interesserer oss, er selve det utkomne heftet, og det lover meget godt.

Kjernen i det er to store avhandlinger, en av utgiveren selv om *Stockholms blodbad*, og en av professor *Erik Arup* i Kjøbenhavn om *David og Hall. Krisen i Danmarks historie*

1863, som begge alt har vakt stor strid i begge forfatteres hjemland.

Arups er kanskje den mest opsiktsvekkende. Han begynner med nogen rett utfordrende almindelige bemerkninger om den moderne historieforskning, som for middelalderen og det 16 årh. er klar over nødvendigheten av historisk kildekritikk, men som ennu ikke for alvor har begynt å anlegge denne for de siste tre århundreder; her kan man si om historikeren, at «han gør aldrig en metodisk undersøgelse over den enkelte beretnings vidneværdi; han nøjes med at skønne over beretterens troværdighed».

«Dette forhold maa i allerhøieste grad svække de fremstillinger, der gives af den historiske udvikling i disse sidste tre aarhundreder. Det er ikke langt fra, at man kan mene, at vi har sikrere viden om Danmarks historie i 13. aarh. end om Danmarks historie i 18. aarh. Til Danmarks historie i 13. aarh. er der kun faa kilder, men de er atter og atter udforskede og gennemarbejdede, og dette gennemforskningsarbejde har givet meget gode resultater. Det 18. aarh.s Danmarks historie er alene skrevet paa historikerens skøn over værdien af de mangfoldige beretninger, men som, naar de ikke er kritisk behandlede enkeltvis, kun giver et meget løst omrids af landets virkelige historie i den tid.»

Arup går derefter over til å gi en kritisk analyse av C. N. Davids optegnelser om den politiske krise i Danmark i slutten av 1863, og kommer derved til et meget overraskende resultat

David, som i 1863 var over 70 år gammel, stod den nye danske kongen Christian IX meget nær, var med i de viktige forhandlinger efter Fredrik VII's død (15 nov.), både om undertegningen av Novemberforfatningen og om i siste øieblikk å søke krigen med Preussen og Østerrike undgått, og hadde førstehåndsviden om en vesentlig del av det som foregikk. Hans optegnelser må derfor åpenbart være en kilde av allerførste rang.

To ganger har David skrevet ned hvad han visste og hvad han selv var med på i disse ukene. Den ene optegnelsen er praktisk talt samtidig, næsten en slags dagbok, påbegynt 2. desember og avsluttet 27. desember; den andre er skrevet ti år senere i Wien, da David var over 80 år gammel, svekket av alderen og uten adgang til papirer eller

andre skriftlige kilder som kunde hjelpe ham til å kontrollere sin egen erindring. Mellem de to fremstillingene er der store og betydningsfulle uoverensstemmelser, og på forhånd vil enhver historiker være tilbøielig til å anta at den samtidige optegnelsen må være den som har den egentlige kildeverdi.

Ved sammenstilling med kjendsgjerninger, vi kjenner fra andre kanter, påviser imidlertid Arup — efter mitt skjønn med stor sikkerhet — at optegnelsen fra 1874 er langt påliteligere enn den fra 1863, og at denne siste ikke bare er uriktig på vesentlige punkter, men også *bevisst* uriktig.

Hadde nu optegnelsen av 1863 vært bestemt for offentliggjørelse eller vært sendt til en eller flere bestemte personer, vilde man saktens deri ha kunnet finne et utgangspunkt til forklaring av hvorfor David søkte å gi en falsk forklaring. Men det eiendommelige er at optegnelsen er skrevet for hans egen skrivebordsskuff og for fremtidige historikere; først i 1914 blev den trykt (sammen med den fra 1874).

Det ligger med andre ord her en gåde som krever løsning. Hit har professor Arup kunnet nå ved streng saklig kritisk forskning; hans resultater hittil vil det visselig falle vanskelig å rokke ved; men nu begynner diktningen. [1]

Tendensen i Davids optegnelser fra 1863 finner Arup deri, at han for enhver pris vil ha dekket over det faktum at han var ivrig med i forsøkene på å styrte ministeriet Hall. Hvorfor var det ham så meget om å gjøre å dekke dette?

Jo, fordi kongen og de konservative helstatsmenn regnet med, at hvis de ikke bøiet av, kunde de bli veltet av en folkereisning, støttet av praktisk talt hele det danske folk og kanskje også av den svensk-norske kongen. Og efter en slik revolusjon kunde det være meget nyttig om de seirende revolusjonsmenn fant personlige optegnelser som beviste at David ikke var skyldig i å ha styrtet det folkekjære Hall'ske ministerium — det kunde kanskje likefrem redde hans hals.

Men forfatteren går videre Ikke bare den konservative opposisjonen, men også den nasjonalliberale konseilspresidenten Hall regnet med revolusjonen; Halls politikk i november

---

[1] Arup har selv engang (Dansk) Hist. Tidsskr. 8 R. V s. 107, gitt nogen klare bemerkninger om sitt syn på hvor nødvendig det er for en historiker å kunne «dikte».

—desember 1863 var likefrem en konsekvent krisepolitikk med klart sikte på å skape en slik tilspisset situasjon at revolusjonen, og dermed den skandinaviske union, måtte komme.

Arup er selv sikkert klar over at han i denne siste del av sin avhandling ikke har prestert noget avgjørende *bevis*. Han henviser til at Halls optegnelser om 1864 først vil bli tilgjengelig for forskningen i 1964: «De er altsaa indtil da en tabt kilde for historieforskningen, men maaske vil det til den tid vise sig, at den historiske kritikk er i stand til ved et nøie studium af de bevarede kilder at rekonstruere den nyeste tids tabte kilder med lige saa stor sikkerhed som middelalderens».

Arups hypotese, hvor tvilende man enn kan stille sig overfor den, har unektelig en stor fordel: den gir ikke bare en brukbar forklaring på Davids forfalskning av november—desember-begivenhetene; den gir først og fremst den konsekvens og sammenheng i Halls politikk som vi hittil har savnet.

På den andre siden synes det lite rimelig at revolusjonsfrykten (eller-håbet) som avgjørende politisk faktor skulde kunne være begrenset til de to motsetninger David og Hall alene. Har den spillet nogen rolle, må man kunne finne spor til det også hos andre, og Arups hypotese får derfor sin største verdi som arbeidshypotese: den stiller nye arbeidsopgaver, krever nye undersøkelser av hele stoffet til Danmarks historie i 1863.

At undersøkelsen er gjennemført, og fremfor alt *skrevet*, på en ualmindelig fengslende og fortryllende måte, forringer ikke dens videnskapelige verdi. —

Lauritz Weibulls studie over Stockholms blodbad har forsåvidt en karakteristisk likhet med Arups «David og Hall», som man også hos Weibull på et bestemt punkt føres over fra den kritiske til den dikteriske historieskrivning.

Weibull har imidlertid ikke å gjøre med et for kritikken nytt emne. Tvertimot hører vel Stockholms blodbad til de allermest gjennempløiede emner i svensk historie; men karakteristisk er det allikevel at de tre betydelige historikere som efter hverandre har gitt de verdifulleste bidrag til forståelsen av blodbadet, og til hvis forskninger Weibull derfor sta-

dig er nødt til å ta standpunkt, ikke er svensker, men dansker: Allen, Paludan-Müller, Erslev.

Kildene til Stockholms blodbads historie faller i to grupper: 1) Erkebiskop Gustaf Trolles skriftlige klage over den avdøde riksforstanderen Sten Sture og hans tilhengere, og den på grunnlag derav avsagte dom — de er å betrakte «såsom ännu bevarade moment i själva det ifrågavarande händelseförloppet». 2) Senere beretninger om begivenhetene; tre av disse kan påvises å gå tilbake til førstehåndsvidner.[1] Alt Erslev var (i 1891) klar over denne todelingen og over at utgangspunktet for den kritiske behandling av kildene måtte søkes i de to bevarte aktstykkene. Weibull mener imidlertid at Erslev ikke har trukket de fulle konsekvenser av sitt utgangspunkt, og navnlig at interpretasjonen av dokumentene ikke står fullt på samme høide som klassifikasjonen.

At aktstykkene ikke skulde være autentiske, avviser Weibull som helt utenkelig. Videre peker han på at alle de tre førstehåndsberetningene er «avhengige» av aktstykkene — det vil si, at forfatterne har hatt dem for sig, da de skrev sine beretninger, og at alle reelle avvikelser derfor må ha sin forklaring, i en eller annen tendens hos forfatterne. Nogen harmonisering — slik som ennu Erslev forsøkte det, mellem de to aktstykkene og Uppsalakannikenes beretning — er ikke tillatelig.

Kjernen i de to aktstykkene er anklage og dom for «kjætteri», altså for en kirkelig forbrytelse. Juridisk må derfor dokumentene interpreteres ut fra kanonisk rett, og Weibull går til dette arbeidet med en betydelig større kanonistisk lærdom enn sine forgjengere Paludan-Müllers store fortjenester nettop på dette området ufortalt.

Interpretasjonen gir følgende resultat: Gustaf Trolles klage, fremlagt for Christian II og rikets råd onsdag d. 7. november 1520, fører intet bevis for at de anklagede — og til dem hørte også den døde Sten Sture — har gjort sig skyldige i det, de beskyldes for, «åpenbart kjætteri». Og manglene er så store og iøinefallende at erkebiskoppen selv må ha vært klar over dem. Nettop derfor er det ham så

---

[1] To av dem utgår fra Christian II's kancelli; den tredje fra tre Uppsalakanniker.

meget om å gjøre å få pointert at kjetteriet er «åpenbart». Da slipper man nemlig all videre rettsforhandling, kan uten videre skride til dom.

Denne dom, i en kirkelig sak, må avsies av en geistlig domstol. Kongen og riksrådet har ingen domsmyndighet; hensikten med å forelegge saken for dem er bare å få den verdslige arms hjelp til eksekusjon av dommen.

Før Christian II vilde gi denne den verdslige arms bistand, lot han imidlertid de anklagede få anledning til å forsvare sig, og under den undersøkelse som derav fulgte, la Sten Stures enke, Christina Gyllenstierna,[1] frem det berømte «sammensvergelsesbrevet» mot erkebiskoppen, av 23 november 1517. Og i dette brevet — som altså ikke tidligere var kjent — lå det manglende bevis for «åpenbart kjætteri»: utstederne av brevet forpliktet sig nemlig til å holde Gustaf Trolle borte fra erkestolen, endog mot pavens bud og bann, og et slikt brudd med lydighetsplikten mot paven var utvilsomt åpenbart kjætteri.

I henhold dertil kunde derfor dommen avsies dagen efter, d. 8 november, slik som Gustaf Trolles anklage hadde krevet det, men riktignok med en helt annen saklig motivering. Og derefter var det den verdslige arms *plikt* å la de lovlig dømte lide døden.

Saken har med andre ord gått sin regulære og lovlige gang efter den kanoniske rett; dommen er saklig og juridisk i orden; Christiern «Tyrann» har bare gjort sin plikt, og den aktive, handlende mann er ikke den danske kongen, men den svenske erkebiskoppen.

Uten vanskeligheter er denne Weibulls fremstiling, på grunnlag av de to aktstykkene, ikke. Jeg skal bare nevne en av dem, nemlig at der blev henrettet ikke så få flere enn de som blev dømt, og at på den andre siden visstnok en del av dem som var med på «sammensvergelsesbrevet», slapp å lide døden.

Nogen helt sikker løsning på denne vanskelighet gir kildene oss ikke. Det kan ha vært så mange ting som gjorde at folk ikke blev henrettet (f. eks. at de ikke var til å få fatt i), og blandt de folk av underklassen — hvis navn vi ikke engang kjenner — som blev henrettet uten å være

[1] Eller nogen annen; dog vel snarest hun.

med i dommen, har vel de fleste vært «tilhængere» *(credentes)* av de dømte og som sådanne skyldige i det samme kjetteri.

Verre er imidlertid et annet spørsmål, og her er det Weibull blir nødt til også å begi sig inn på diktningens vei: betyr aktstykkenes vidnesbyrd om sakens juridiske sammenheng at Gustaf Trolle også i politisk og moralsk forstand er den aktivt ansvarlige for Stockholms blodbad? Og er Christian II bare et nokså passivt redskap for erkebispens hevnsyke? Eller er det bare formen, aktstykkene forteller om, mens de reelle avgjørelser har vært truffet av andre, til en annen tid og på en annen måte?

Weibull blir stående ved den første løsningen. Han begynner med å peke på at Christian II efter erobringen av Sverige og Stockholms kapitulasjon høitidelig hadde lovet amnesti til alle Sturepartiets tilhengere. Men ed som er avlagt til en hæretiker, er ingen ed, efter kanonisk opfatning. Efter kjetterdommen var amnestien ugyldig.

Amnestien av 5 september — to måneder før Stockholms blodbad — synes imidlertid å være gitt mot de svenske prelatenes ønske og vilje, og mens kongen besegler amnestibrevet til «förvaring och stadfästelse», besegler Gustaf Trolle og de andre biskoppene det bare «til vidnesbyrd».

Men er det riktig, at det alt i september har vært en slik dyptgående forskjell mellem Christian II's og Trolle-partiets opfatning av hvordan de overvunne svenskene burde behandles, blir det også naturlig å se blodbadet som en fortsettelse av prelatenes politikk om høsten og en seir for deres politikk over kongens. Christian II blir ikke tyrannen, men den vankelmodige og svake mann som ror frem og tilbake om natten over Middelfartsund, da oprøret er reist mot ham i Jylland i 1523 og han ikke kan bestemme sig til hverken det ene eller det andre. Og Stockholms blodbad blir ikke en isolert forbrytelse, ikke et ledd i kampen mellem Danmark og Sverige, men «slutkatastrofen i den långa, förbittrade kampen mellan partierna i det sönderslitna Sverige».

Igjen har en kritisk undersøkelse av et begrenset materiale ført frem til en ny problemstilling; Weibull og Arup forsøker begge å ta standpunkt til mere generelle spørsmål, på basis av en helt spesiell undersøkelse. Også Weibulls løsning må mere betraktes som en arbeidshypotese enn som et resultat. Men begge studier viser også hvor nødvendig

det er at vi på alle kanter skjerper og utdyper vår historiske kritikk. —

De andre artiklene i heftet er mindre, og forandrer ikke det inntrykket av tidsskriftets karakter, som hovedartiklene gir. Den viktigste av dem er igjen av *Lauritz Weibull: Nekrologierna från Lund, Roskildekrönikan och Saxo. Grunddrag i Danmarks historia under det 12. århundradet*, og utgangspunktet er igjen den inntrengende kildeanalyse. Resultatet er at forfatteren i den siste form av Lunds domkirkes nekrologium — Liber daticus (påbegynt 1145) — og i Roskildekrøniken finner uttrykk for den kirkelige og politiske anskuelse, hvis fremste mann var erkebiskop Eskil, mens Saxo er bærer av motpartiets, Absalons partis, ideer, og disse to erkebispene, Eskil og Absalon, er igjen «bärarne av de ledande, inbördes kämpande ideer, som behärskar århundradet». På denne måten kan vi derfor i den danske historieskrivningen fra det 12 årh. ikke bare få rede på selve de ytre begivenhetene, men også forstå tankegang og idéstrømninger hos de kjempende partier.

Det er, som man ser, en ganske bestemt metode «Scandia» vil ha anlagt i historisk forskning: streng kildekritisk prøvelse av materialet med sikte på derfra å nå frem til mere almene resultater. Det har alt vist at veien åpner nye utsikter, og såvitt jeg ser, er det et av de mest løfterike tiltak som er gjort i nordisk historieforskning på mange år.

Edv. Bull.

INNLEGG I STRIDSSPURSMÅL

AV HALVDAN KOHT

I eit av dei siste hefta av «Historisk Tidsskrift» (fyrste hefte for 1928) stod det på ein gong heile to avhandlingar som vende seg imot synsmåtar eg har halde fram, — den eine um den elste norske rikssamlingstida, den andre um nyreisinga i 1814. Ingen ting kann vere gildare for ein granskar enn at tankane hans blir tekne upp til ålvorleg dryfting, og eg må vere glad for båe desse to innlegga. Men eg kann ikkje segje dei har fått meg til å skifte syn, og eg vil gjerne med ein gong gjere nokre merknader til dei. Eg har ikkje nett no høve til å ta alle desse spursmåla upp att ifrå grunnen; dei arbeida mine som har kalla fram dei nye motlegga, skriv seg ifrå 1914, 1921 og 1924, og sidan er det andre ting eg har arbeidd med. Difor kjem eg ikkje her til å dryfte kvart einaste moment, stort eller lite, som no på nytt er drege fram. Sant å segje, veit eg ikkje heller stort nytt å segje um desse spursmåla; eg tykkjer eg har skrive so utførleg um dei fyrr, og dei høgvyrde motmennene mine lyt tilgje meg at eg trur i minsto sumt av innkasta deira alt har fått fullnøgjande svar i dei eldre avhandlingane mine. Eg må difor få gjere det ålmenne skilorde at eg ikkje godtek alt som eg ikkje her svarar på. Men eit og anna vil eg likevel ha sagt, um ikkje for anna, so til ettertanke.

I.

Dei fyrste norske kongane.

I ei avhandling um «Harald Hårfagre og hans efterfølgere» har *Johan Schreiner* teke til ords imot dei meinin-

gane eg fyrst sette fram for sju år sidan um tidfylgja og samanhengen i den elste norske kongs-historia. Sidan det her gjeld ein ny mann i norsk historiegransking, vil eg gjerne aller fyrst ha sagt kor stor ei glede eg har havt av heile den rekka med avhandlingar og arbeid um den elste norske rikshistoria, som han har lagt fram i dei tri siste åra. Det har reint vore morosamt å sjå kor brennhuga han har granska, og kor mange gode tankar han har sett inn med. Det kunde vore gildt å peike ut både det som eg held for rett og det som synes meir tvilsamt i det nye han har funne, i både store og små spursmål. Denne gongen i minsto lyt eg likevel nøgjes med å verje noko for meg sjølv, og i dette tilfelle snur det seg soleis at den nye granskaren har stige fram til forsvar for gamle synsmåtar imot meg.

Då eg arbeidde med den gamle norske historia, fann eg meg nøydd til å freiste bygge upp ei ny tidrekning. For på ymse måtar vart det klart for meg at den tidrekninga som fans i dei gamle sogune, ikkje kunde vere sætande. Bl. a. såg eg at dei gamle soguskrivarane gong på gong kom i strid med einannan, og Schreiner stadfester no at dette er so. Visseleg freistar han på å forlike dei, eller han vèl den eine framfor den andre. Men i alt slikt blir det alltid noko vilkårleg, og det er uråd anna ein lyt vedkjenne seg den sanninga at den gamle tidrekninga i minsto er utrygg.

Utgangspunkte for rett vitskapleg kritikk ligg i sjølve grunnlage for den tidrekninga — eller dei tidrekningane — vi har for den gamle tida. Vi har ikkje her framfyre oss upplysningar ifrå samtida eller endeframme minne som har gått ifrå mann til mann. Vi har berre å halde oss til vitskaplege systém, sett upp av granskarar i seinare tid. Det var dei to lærde islendingane Sæmund Frode og Are Frode som — i fyrstninga på

1100-tale — freista bygge upp ei tidrekning for norsk og islendsk historie ifrå 800-tale og fram-igjenom. Vi kann ikkje nok høgvyrde det granskings-arbeide dei gjorde. Men vi kann ikkje difor gløyme at dei var granskarar plent på same måten som granskarar no til dags (større ros kann ein vel ikkje gje dei). Dei sat ikkje berre og skreiv upp gamal tradisjon; men dei rekna etter og stelte på han, so dei skulde få alt til å svare best råd var. Dei kom til ulike resultat, plent som t. d. Gerhard Schøning og P. A. Munch, og vi kann ikkje la oss binde av dei meir enn vi læt oss binde av desse to. Vi lyt på nytt gjere som Sæmund og Are, — granske og rekne og freiste få alt til å svare.

Det har no eg òg freista gjere. Schreiner meiner at eg har rekna gale, og det skal eg ikkje segje so mykje um. Alt er so laust i den gamle tida det her er spursmål um, og heilt faste årstal kann ein ikkje få fyrr ein når fram til 1000-tale. Men det er just dette det gjeld um at vi òpe vedkjenner oss. Fyrr blir det ikkje rom for fri og fruktsam vitskapleg prøving, og eg skulde ynske at Schreiner òg heilt ut eigna til seg denne grunntanken, so var han ikkje fullt so tversikker i påstanda sine.

Nett av di at eg fann den gamle tidrekninga so utrygg og i visse stykke reint umogleg, freista eg meg med ei rekneprøve som stod heilt på eigne føter. Eg såg etter koss det vart når ein rekna etter *alders-ledene* i kongsætta, og eg gjorde det då på den måten at eg rekna tri ættleder på eit hundreår, soleis at sonsons-sonen skulde vere fødd hundre år etter farfars-faren, — det var den gamle, tradisjonelle reknemåten.

No har Schreiner gjort seg den umaken å prøve sjølve denne reknemåten. Han har sett upp godt og vel hundre ættlister, tekne ifrå norske bondeætter på 1600- og

1700-tale, og han har rekna ut kor langt det på jamnen blir imellom fyrste og fjorde ættleden, — det har vorte 102 år.

Eg må vere sers takksam for den stønaden eg på den måten har fått. Eg må berre undres på at Schreiner likevel finn at denne endelykta ingen stønad gjev for min synsmåte. Eg veit inderleg vel, og har halde det fram fyrr, at slik ei rekning aldri kann gje noko *prov*, og eg har sjølv peikt på alle dei atterhald ein må gjere. Men likso visst som dei i rettargang reknar med noko dei kallar *indisium*, likso visst har vi her òg eit indisium, ei hjelperåd til å syne um vi har grunn til tru eller mistru imot den eldre tidrekninga.

Det kann då ikkje vere tvil um at slik rekning etter alders-leder fører oss til den tanken at dei gamle islendingane har sett Harald Hårfagre og sønene hans eit tjug år for langt tilbake i tida. Og vil ein so segje — som Schreiner — at vilkåra i kongs-ætta låg annarleis enn i bonde-ættene, so skal ein legge vel merke til at fylgja berre kann bli at ein lyt gjere ætt-ledene endå stuttare, so Harald Hårfagre kjem endå lenger ned i tida, endå lenger burt ifrå den gamle rekninga. Vi har då greie på tidfylgja i ættledene i den gamle norske kongsætta frå 1000- og 1100-tale, og i den tida syner det seg at det går ikkje tri, men både fire og fem ættleder på eit hundreår. Eg har soleis vore sers varsam og konservativ når eg for 900-tale har rekna fulle tri ættleder, og er det noko rangt i denne rekninga mi, so dreg det heller i den leia at ein må føre rikssamlinga, med Hafsfjord-slage og alt som høyrer til, ikkje tjuge år, men tretti eller fleire fram imot våre dagar.

Eg minner um at vi har eit indisium til — her òg segjer eg berre indisium, ikkje prov — som peiker på at rikssamlinga nok har gått ein god mun seinare for

seg enn den gamle tidrekninga sèt ho. Det er upplysningane um Hålogaland hos kong Ælfred av England; etter dei synes det tydeleg at Hålogaland endå i 890-åra ikkje var med i det norske rike. Men det vilde vere nyttigt um Schreiner eller ein annan tok seg fyre og granska etter um ein kann finne tryggare tidfesting for dette skrifte av kong Ælfred.

Nær-sagt det einaste trygge tidfeste vi har i all denne uvissa, det er årstale for ettermannen og sonen til Harald Hårfagre, *Eirik Blodøks.* Han fall i England i åre 954. Eg har då gått ut ifrå at han var fødd um-lag år 895. Schreiner sèt i staden um-lag 900. Her er vi soleis nokolunde samde. Skilnaden er at eg har rekna Eirik for elste sonen til Harald; Schreiner vil gjere han til ein av dei yngste. No, eg vil slett ikkje tvihalde på at Eirik skulde vere den aller fyrste sonen Harald hadde fått; det vilde vere å segje meir enn nokon mann kann prove. Men so mykje er i minsto visst at den elste norrøne tradisjonen — ubunden av noko slag tidrekning — sèt Eirik «imellom dei elste» (*i œllzta lage*) av Haraldssønene. Det er berre Snorre som gjer han yngre. Men det kann ikkje vere ringaste tvil um at Snorre i dette tilfelle konstruerer, liksom han gjer med heile den sonlista han sèt upp (sjå avhandlinga mi her i tidsskrifte 1904, 4. R. II 241—247). Og eg vil peike på eit par ting som heller styrker den gamle tradisjonen.

Eirik har fått namne sitt etter den danske morfaren sin, kong Eirik av Jylland. Dette tyder kanskje på at han er eldre enn den Haralds-sonen som fekk namne Halvdan etter farfaren. I minsto vilde dette svare med den namnskikken som vi finn for sønene til Eirik Blodøks: av dei var den elste uppkalla etter morfaren, Gorm

den Gamle av Danmark, den næste etter farfaren Harald Hårfagre.[1]

Står det no fast at Eirik Blodøks ikkje kann vere fødd lenge fyre år 900, so er det på den andre sida rimeleg at han ikkje er fødd lenge etter Hafsfjord-slage. Vi har dette slage skildra i eit stort ærekvede til kong Harald av skalden Thorbjørn Hornklove, og det er urimeleg å tenke seg at dette kvede er dikta tjuge eller tretti år etter slage. Det må vere dikta i friskt minne um den store striden; so utførleg hadde ikkje slage vorte skildra i kvede, hadde kvede fyrst vore framsagt for kongen mange, mange år etterpå. Men i sjølve dette kvede er det vi har meldinga um at kong Harald har teke seg dronning frå Danmark, den dronninga som vart mor til Eirik Blodøks. Dermed blir mellomrome mellom Hafsfjord-slage og fødes-åre åt Eirik munaleg avstytt, og vi kann sette båe hendingane til 890-åra. (Eg nemner i parentés at denne tidfestinga gjer det lettare å greie ymse spursmål i den gamle skaldskapen.)

Schreiner reknar det for fullvisst at Hafsfjord-slage stod um-lag 872, og då kann han ikkje få Eirik med imellom dei elste Haralds-sønene. Men dette er å gå i ring, og ein kann ikkje soleis rive ein einskild led ut or samanhengen.

Når Snorre gjorde Eirik so mykje yngre enn brørne sine, so var det av di han tolka eit vers i ærekvede av Thorbjørn Hornklove på den måten at Harald skulde havt mange koner fyrr. Det er det verse der det heiter

[1] Det er kanskje best å segje frå her, at eg ikkje trur på den regelen Gustav Storm sette upp, um at berre døde folk blir «reist uppatt». Soleis trur eg ikkje kong Gorm av Danmark var død den tid Eirik Blodøks reiste han uppatt i elste sonen sin. Men det kann vere verdt å nemne, at fekk ikkje Eirik denne sonen fyrr etter Gorm var død, då blir ein nok nøydd til å flytte Eirik endå lenger ned i tida enn eg har gjort.

at Harald «vraka holmrygske og hordske møyar, kvar ei heidmarksk møy og dei av Holge-ætta». Schreiner vil tolke verse på same måten; han trur endå på heile det hareme som kong Harald skulde ha havt, og som han skilde seg med for den danske kongsdottera. Eg hadde for lenge sidan kome til den endskapen at slik ei tolking korkje var språkleg naudsynt eller historisk rimeleg, og då slik ein målgranskar som Magnus Olsen sa seg einig med meg, då våga eg halde dette fram. Eg vil ikkje segje som Schreiner at det plent ligg so stor vekt på at to granskarar kvar for seg har kome til same meininga. Men eg torer nok halde fast på ei tolking som Magnus Olsen godkjenner: skalden har berre vilja peike på at Harald kunde fått mange gode gifter innalands, både vestanfjells, austanfjells og nordanfjells (dei serlege landskapsnamna er sett inn til teikn for dei større rikslutene), men i staden lyfte seg so høgt so han fekk den danske dronninga.

Vi kann då tolleg trygt bli ståande med den gamle tradisjonen at Eirik Blodøks var imellom dei elste Haralds-sønene. Og kann då ikkje han vere fødd stort fyre 900, so kann Harald ikkje ha vorte norsk rikskonge so lenge fyre den tid heller.

Med Eirik Blodøks kann vi endeleg prove ei klar motsetning mellom den gamle tidrekninga og den faktiske sanninga. For Eirik fall, som sagt, i 954. Men etter sogune fall han ei femtan år fyrr. Etter sogune kom han til Northumberland i eller straks etter 935. Men dei engelske annalane veit ikkje um at han kom dit fyre vinteren 947—948. Schreiner vil — som so mange fyre honom — forlike desse meldingane, og segjer at Eirik kom til Northumberland både i 935 og i 948. Eg har dryft dette spursmåle utførleg fyrr, og eg skal ikkje ta det upp att. Eg vil berre stutt og endefram

segje frå, at det som Schreiner i dette tilfelle gjer, det reknar eg for brot på god historisk metode, og eg kann vise han til det som den gamle meisteren vår Kr. Erslev segjer i siste hefte av dansk Historisk Tidsskrift og Lauritz Weibull i 1ste hefte av «Scandia», um å «harmonisere» motsegjande upplysningar, — det er noko som ein kritisk granskar no til dags burde kome burt ifrå.

Schreiner vil legge vekt på at sogune segjer at Eirik kom yver til England og vart motteken av kong Æthelstan, og sidan Æthelstan døydde i 939, so skulde det dermed vere prova at Eirik kom fyre dette åre. Eg vil då minne um ein ting som eg drog fram her i tidsskrifte i 1924 (5. R. VI 93), at Æthelstan elles òg i historieskriving utafor England blir sett inn i staden for ein av ettermennene sine, av di at han var den mest namnspurde av dei engelske kongane på 900-tale. Det svarar til det som blir gjort med «Kirialax» for dei byzantinske keisarane i sogune våre. Ein må ikkje la seg narre av slikt. Og ein lyt hugse på at Æthelstan reint naturleg fekk eit framskote rom i norsk tradisjon, sidan han var fosterfar til kong Håkon den Gode.

Her fører no dessutan Schreiner inn den tanken at det vilde vere «overmåte urimelig» um Håkon skulde ha halde seg i England endå etter Æthelstan var død, so av den grunn òg burde ein halde seg til tidrekninga i sogune. Eg lyt ærleg vedgå at eg slett ikkje skjønner kva som her er urimeleg. Ettermannen til Æthelstan, Eadmund, var bror hans, og eg veit ikkje kvifor ikkje Håkon godt kunde bli verande i kongsgarden endå nokre år. Han var kanskje ikkje fullvaksen dessmeir i 939, og endå mindre i 935. Han tok til Noreg for di han skulde freiste vinne rike der, og då måtte han velje den laglege tida. Den som vil umake seg med å lese uppatt den utgreiinga eg gav um dei politiske vilkåra i England i

desse åra (her i tidsskrifte 1924, 5. R. VI 150—155), skal lett skjønne at det er mykje rimelegare å sette 945 enn 935 for det åre Eirik Blodøks måtte røme for Håkon.

Kva tid so Håkon Adalsteinsfostre fall for Eirikssønene, det har eg ikkje sett upp noka ny meining um. Eg fylgjer gjerne den gamle tidrekninga og læt denne hendinga gå for seg um-lag 960. Men når Schreiner bl. a. vil prove at Eirikssønene og Gunnhild kongsmor rådde i Noreg i 960-åra, med at «det må være riktig» at det var dronning Gunnhild som var ute etter det vesle kongsbarne Olav Trygveson og freista drepe det, då lyt eg vare imot slik ei grunngjeving. Her har vi då med rein legende å gjere, — eg kann nøgjes med å vise til utgreiinga mi um Gunnhild-segnene i eit stykke i «Håløygminne» 1923.

I det heile undras eg sumtid noko på kva Schreiner tykkjer han kann tru på i sogune. Han held sjølv so sterkt fram at vi granskarar i det 20de hundreåre ser med reint annan kritikk på dei gamle sogune enn granskarane frå 19de hd.-åre gjorde. Men sjølv glid han likevel ymse gonger altfor mykje tilbake i den gamle synsmåten, med altfor sterk tru på ordlyden i sogune. Serleg skin dette i augo når han tek upp etter Landnámabók det som blir sagt um årsakene til at *landnåmsmennene på Island* flutte ut ifrå Noreg. Eg har fyrr, i ei avhandling frå 1913, sett upp den grunnregelen at sogune er mykje meir sætande i dei einskilde upplysningane enn i dei ålmenne tankane sine. Men det burde då vere synbert for alle at mykje av det som i denne samanhengen blir sagt um dei einskilde landnåmsmennene, det er i røynda ingen ting anna enn utslag av den ålmenne grunntanken, den at det var ovrike åt kong Harald som var hovudårsaka til utflutninga. Difor

sviktar grunnlage so reint under den merkelege rikskløyvinga mellom Harald Hårfagre og Lad-jarlen Håkon Grjotgardsson som Schreiner konstruerer upp i den siste boka si um «Trøndelag og rikssamlingen» (Avhandl. utg. av Vid.-Akad. i Oslo, 1928). Og difor blir det heller laust, det som han har å segje um utflutninga til Island. Ein kann sanneleg ikkje ta for godt kvart ord i Landnámabók; det trengs inderleg vèl å legge ein kritisk mælestav på upplysningane der òg. Jamvel ætt-linene her, som i det heile høyrer til det beste tilfange vi har ifrå Noreg på 800-tale, bèr i ymse tilfelle merke etter segndikting eller konstruksjon. Soleis lyt vi nok sette eit stort spursmålsteikn attåt dei ættleggene som fører ætta for visse landnåmsmenner upp til kong Frode, til Ragnar Lodbrok, til kong Eirik i Uppsala, til kong Harald Gullskjegg i Sogn, jamvel til Harald Hårfagre eller til ymse norske jarlar. Mellom dei landnåmsmennene som på same måten er gjort meir stor-ætta enn dei i røynda har vore, er den Geirmund Heljarskinn som Schreiner nyttar til stønad for teorien um at det kongelege ovrike dreiv hovdingane ut or lande. Geirmund blir kalla konge på Rogaland, sonson til den namngjetne hærkongen Halv på Hordaland og dotterson til bjarmekongen, og Landnámabók kann fortelje segner ifrå barndomen hans. Alt slikt er ingen ting å bry seg um, og vi tarv ikkje feste oss for mykje med det som Landnámabók segjer um kvifor han flutte ut til Island, — det er berre tomt snakk, dette at han ikkje tykte han fekk ære nok heime. Vil vi få tak på rette årsaka, lyt vi halde oss til at han var viking, og slike folk kunde ikkje kong Harald tòle i lande.

No er det ikkje tanken min her å ta upp til dryfting heile det store spursmåle um årsakene til den norske utflutninga til Island. Eg er heilt einig med Schreiner

i det krave han sèt, at ein må søke positive grunnar for denne store rørsla; det duger ikkje med ålmenne talemåtar um utferds-hug og slikt, og eg lyt be um at eg ikkje blir gjort ansvarleg for det som andre granskarar har uttala i so måte. Eg har mine eigne meiningar um spursmåle, og eg fær vone at eg ein gong fær tid og høve til å legge dei fram i samanheng. Her vil eg berre ha sagt at eg tykkjer det må vere klart at ein ikkje kann skilje det islendske landnåme ifrå all den andre utflutninga ifrå Noreg og sette upp reint serskilde årsaker for det, heilt andre enn dei som må gjelde for den eldre utflutninga (i få ord har eg fyrr peikt på samanhengen i boka mi «Norsk bondereising»). Dermed har eg òg sagt at Schreiner ser altfor trongt på spursmåle når han meiner at «det som drev så mange ut kan *bare* ha vært Haralds kongedømme». Han lyt nok vinne eit vidare utsyn, skal han få sjå alt i full samanheng. Men, som sagt, eg går ikkje no djupare inn i spursmåle. Eg nøgjer meg med å halde fast på at ein kann ikkje nytte utflutninga til Island til prov for at kong Harald fekk lagt Noreg under seg so tidleg som um-lag 870.

Eg skal berre ta fram att ein einaste ting som kastar ljos yver ugreia i den gamle tidrekninga, men som Schreiner segjer det er reint uråd for han å skjønne, — litegrand nøgnare gransking kunde no ha gjort saka grei for han. Det gjeld spursmåle um når Vebjørn Sygnakappe flutte ut til Island, og kva årsaka var til dette.

Den kjende landnåmsmannen Helge den Magre kom til Island so tidleg so han kunde ta heile Eyjafjord på Nordlande; P. A. Munch (NFH. I 1, s. 533—534) gissar difor på at han flutte ut alt um-lag 880. Han hadde vaksne søner med seg, so han har ikkje vore reint ung då; men han har vel ikkje vore so utgamal heller, sidan han framleis fekk barn med kona si på Island, og døterne

hans vart burtgifte på Island. Ein av sønene heitte Rolv og fekk gard på Gnupufell i Eyjafjorden. Han let etter seg i Noreg, er det sagt, ein son som heitte Helge, visseleg uekte fødd. Det kann vel vere rimeleg at denne Helge ikkje var vaksen den tid farfaren og faren flutte til Island. I vissa må det ha gått ei god tid fyrr han fann på at han vilde helse på skyldfolke sitt på Island, og vi høyrer då òg at Eyjafjord var fullt folkesett (*albygt*) då han kom dit ut. Han slo seg so til på ein annan kant av lande, lengst nordvest i Vestfjordane. Men dette kann då ikkje godt ha vore fyre eit heilt stykke ut i landnåmstida, la oss segje um-lag 900 i det tidlegaste. Den siste Helge fekk ein son som heitte Thorstein Ogjæva. Det er ingen ting sagt um denne sonen vart fødd på Island eller var med ifrå Noreg. I minsto kann han ikkje godt ha vore anna enn reine barne so tidleg som um-lag 900. Det er då berre noko som Schreiner på eiga hand skyt inn, når han segjer at Thorstein fór tilbake til Noreg «like efter» at far hans hadde flutt ut til Island, og jamvel tenker seg at det har hendt berre eit eller to år etter. Det står slett ikkje so i teksten. Det er mykje rimelegare å tru at det har gått rett mange år. Men eg vil ikkje perse dette for hardt; eg vil berre peike på at vi no må ha kome langt ut i landnåmstida. So fortel Landnámabók at Thorstein i Noreg slo i hel ein hirdmann for jarlen Håkon Grjotgardsson, og då var det at Vebjørn Sygnakappe hjelpte Thorstein til å berge seg unda. Men Vebjørn kunde då ikkje lenger halde seg i Sogn; han flutte ut til Island, og der fekk han land på same kanten som Helge hadde fått. Når vi so hugsar på at etter sogune var Håkon Grjotgardsson fallen alt fyre Hafsfjord-slage, so tenker eg det bør vere klart for nokon kvar at heile denne soga er umogleg i samanheng med den gamle tidrekninga. No vil Schreiner ta og flytte

døds-åre for Håkon Grjotgardsson ned til um-lag 900 eller jamvel endå seinare («Trøndelag og rikssamlingen», s. 18). Men det er just det eg òg har vilja gjere, med di eg har sett fødes-åre hans til um-lag 870. Eg ventar no berre på at Schreiner skal sjå at dette dreg meir med seg, — at han ikkje kann rive ei einskild hending ut or samanhengen og reint vilkårleg sette ho på ein annan plass. Tek han fyrst til å rive i sund den gamle tidrekninga, so sig ho snart reint i røys.

Eg vil no endå her peike på eit par ting som ikkje Schreiner nemner i avhandlinga si, men som nyleg har kome fram ifrå andre kantar, og som gjev ny stønad til mine synsmåtar.

Det eine er den granskinga um Egils-soga som *Per Wieselgren* har gjeve ut i 1927 («Författarskapet till Eigla»). Han etterviser her (s. 83—107) at tidrekninga i denne soga må vere eit innskot av uppskrivaren på 1200-tale, medan dei års-uppgiftene som sjølve tradisjonen gjev, fører til heilt andre tal, og desse tala svarar slåande med dei eg har sett upp. Wieselgren fær ut etter Egils-soga at Harald Hårfagre skulde vere død 945, og at Håkon Adalsteinsfostre kom til Noreg i 946, og heile tidrekninga i soga kjem so i samsvar dermed og i hovudsaka i samsvar med den eg har sett upp, berre at eg alltid nøgjes med runde tal. Wieselgren stadfester heilt ut det som eg skreiv i 1924, at tidrekninga i Egils-soga «ikkje er sjølvstendig, men heilt-upp bygd på den som fyreåt var tilskipa for den norske historia». Men han har løyst spursmåle på ein ny måte, med di han har ettervist motsegjinga mellom den tidrekninga som soguskrivaren har lagt inn, og den som ligg i sjølve soguforteljinga. Eg viser no berre til den utgreiinga Wieselgren har gjeve. Eg kunde nok ha sume ting å legge attåt um det historiske grunnlage for Egils-soga;

men i spursmåle um tidrekninga kann eg i minsto i hovudsaka halde meg til Wieselgren, og eg vil rå andre òg til å granske boka hans.

Den andre tingen eg vil nemne, er at dei norske arkeologane har teke til å flytte tidfestinga for Oseberg-funde og Borre-funde lenger ned, ei tjuge eller tretti år fram imot våre dagar. Eg drog dette fram her i tidsskrifte i fjor (b. 28, s. 157—158). Det er *Haakon Shetelig* og *Jan Petersen* som har gått i veg med denne tidflyttinga, og det er på reint arkeologisk grunnlag dei bygger. Men det er greitt nok at sidan dei funda det her spørs um, står på grensa til historisk tid og har samanheng med Yngling-kongane, so må ei ny tidfesting her få fylgjer for den elste historiske tidrekninga. Dette òg dreg i same leia som min kritikk.

Eg vil slett ikkje segje at alle tidreknings- og samanhengs-spursmåla i den elste historia vår endå er løyst. Men ein bør i minsto no kunne gjere seg fri ifrå den gamle tidrekninga og finne samanhengen i den gamle historia på nytt og sjølvstendigt grunnlag.

II.

Folkesuvereniteten i 1814.

Arne Bergsgård vil ikkje godkjenne — i minsto ikkje heilt — den synsmåten eg har halde fram for det som etter mitt skjønn var grunnspursmåle i 1814. Fråerekna det vesle ordskifte som var på eit møte i Den Norske Historiske Forening i 1914 då eg la fram tankane mine um dette spursmåle, har det ikkje vore noka større dryfting um det, det eg har set. Det må gle' meg um det er rett, det som Bergsgård no skriv, at synsmåten min ålment har slegje igjenom, og i minsto ser eg at Bergsgård gjev meg rett i det som for meg er hovud-

saka, — at den nasjonale sjølvstendereisinga og striden for heimleg folkestyre i røynda er to sider av same rørsla. Det er den sterke åndelege einskapen mellom båe dei to folkekrava som eg har freista ettervise. I eit foredrag eg heldt på den internasjonale historikarkongressen i Oslo no i august 1928, greidde eg ut um korleis denne einskapen voks fram, — for han var ikkje til ifrå upphave, han var ei frukt av ein historisk vokster ifrå slutten av 18de hd.-åre, og det var just i Noreg han braut fullt igjenom. Har vi fyrst fått syn for heile denne samanhengen, er det mange ting i heile den nyaste européiske historia som blir lettare å få meining i, og dette gjeld for Noreg i 1814 likso vel.

Um no Bergsgård — so vidt eg skjønner — godtek denne synsmåten min reint ålment, har han likevel funne det turvande å «reisa sterke motmæle» imot den måten eg fører tanken igjenom på for hendingane i 1814. Det kunde kanskje greidd seg med mindre sterke ord; so reint fælt har eg vonleg ikkje synda imot dei krava ein måtte sette til historisk tolking. Men det er nok mogleg at medan eg streva med å få hovudlina klar og grei fram, so kann eg ha skuva noko langt til sides ymse ting som gjorde lina minder bein og rein. Det segjer seg mest sjølv at eg inderleg godt veit at grensene mellom dei tankane og dei partia som i gjevne stunder i historia står i strid imot einannan, sjeldan eller aldri er so kvassdregne so det ingen yvergang fins. Innafor kvar einaste synsmåte og kvart einaste parti fins det tusund avbrigde, og mange einskilde menner kann slingre att og fram imellom motsetningane. Serskilt gjeld dette under slike vilkår som Noreg hadde i 1814. Heile krisa kom so brått so det var ikkje lett å få alle spursmåla so fort gjenomtenkte eller alle meiningane til å samle seg i faste liner. Difor ser vi t. d. at

det slett ikkje var so få av Eidsvollsmennene som vi ikkje retteleg veit anten vi skal rekne dei for sjølvstendemenner eller for unionsvener, og mange var det som gjekk yver ifrå det eine partie til det andre, — det har eg då gjort greie for i verke «Eidsvoll 1814», so eg har aldri vore blind for dette tilhøve eller løynt det burt. Men for di um ein soleis ser at grensene mang ein gong glid noko ut eller blir mindre klare, so vilde det då vere reint urimeleg um vi ikkje skulde freiste drage upp visse hovudliner, — um vi skulde segje: her var inga grenser, her var ikkje grupper som stod imot einannan. Det er då just ein skyldnad for all historiegransking å leite fram linene, um so livsens rørsle skygger for dei. Og t. d. i Riksforsamlinga på Eidsvoll ser vi då koss grensene feste seg og tankane klarna, — det er tydeleg at eit grunnsyn låg under og kveste motsetningane mot einannan.

Bergsgård er einig med meg når eg har drege fram folke-eiden den 25. februar og gjort han til utgangspunkte for den norske sjølvstende-striden i 1814. Men han vil ikkje vere med på å drage dei konsekvensane som eg har teke av denne kjensgjerninga. Eldre granskarar la inga vekt på den eiden som folke svor i alle dei norske kyrkjene på dei nasjonale bededagane frå 25. februar og ut-etter. Dei tok det heile nærast som ein høgtidfest, og meinte det kunde ingen ålvorleg vilje ligge bak. Men um ein so kann segje både det eine og det andre på forma, so trur eg ingen lenger kann nekte for at eiden — som fylgdes med adresse-vedtak og val — i 1814 vart rekna for ei sann forkynning av folkeviljen. Eiden slo fast ei viktig avgjersle: det norske folke vilde verje sjølvstende sitt.

I ei kvass-tenkt bok som kom ut i 1926 («1809—1814. Norges uavhengighet eller landets selvstendighet») har

byfut *S. Wollebæk* ført fram vektige grunnar for den tanken at dei politiske førarane i 1814 skilde greitt imellom «Selvstændighed» og «Uafhængighed», — berre det siste orde meinte ei sjølvstòde som stengde for all union med eit anna rike. Det er visseleg nyttigt at denne skilnaden er so klart framhalden, og ymse ting i 1814 skjønner vi fullare når vi har den for augo. Eg trur likevel ikkje det er råd å føre so streng ei skiljing igjenom på kvart einaste punkt, og serleg trur eg ikkje det er råd å halde ho uppe for sjølvstende-eiden den 25. februar. Det er ikkje til å ta i mist på at «sjølvstende-partie» (legg merke til namne!) på Eidsvoll tolka eiden som eit vedtak um at Noreg ikkje vilde gå inn i samband med Sverike, — eg viser serleg til den talen Jonas Rein heldt den 19. april. Det som sjølvstendemennene meinte, det var at saka *var avgjord* fyre Riksforsamlinga kom i hop; det er dette som gjev forklaringa på politikken deira, — det var difor dei meinte at Riksforsamlinga ikkje skulde dryfte slikt (t. d. utarikspolitikken) som kunde òpne veg til ei motsett avgjersle.

Nett av di at folke-eiden var ei stadfesting på den sjølvstende-styringa som Christian Frederik hadde sett upp med kunngjeringa si den 19. februar, måtte sjølvstendemennene rekne det for uturvande, ja beint fram eit brot på avgjersla, um Riksforsamlinga skulde gjere eit serskilt vedtak um denne sjølvstende-styringa og formeleg stadfeste regentskapen åt Christian Frederik. Etter alt som ligg fyre, må det vere ei mistyding når Bergsgård vil legge det motsette inn i nokre ord i kunngjeringa frå 19. februar (at Riksforsamlinga skal avgjere «om jeg [prinsen] fremdeles skal rygte det Hverv, hvortil Nationens Ønske i denne Stund kalder mig»). Her kann det ikkje vere tale um anna enn kongs-vale, — ein lyt minnes at prinsen upphavleg hadde tenkt å ta kongs-

namn med det same. Og difor blir det fullt rett, det som professor Platou skreiv i dagboka si: «Til Selvstændigheden er svoret, men ei til noget Dynasti.» Men Riksforsamlinga hadde inga fullmakt til å ta upp sjølvstende-spursmåle på nytt. D. v. s. ho hadde ikkje den fulle suvereniteten i sine hender.

Det kan synes fårleg når Bergsgård læt ein av dei fremste sjølvstendemennene, president Christie, rykke ut imot meg med talen sin på Stortinge i 1816, der han held fram at Riksforsamlinga i 1814 ikkje hadde vore bunden til det mandate Christian Frederik hadde sett upp for ho i innkallinga frå 19. februar, — difor var det forsamlinga hadde kunna ta upp pengespursmåle og gjere vedtak um setel-utferdinga. Dette skulde då føre til at Riksforsamlinga var fullt og fritt suverén og kunde dryfte alle moglege spursmål. Men Bergsgård har sjølv (her i tidsskriftet, 5. R. VII 114) lagt fram eit brev frå 1814 som fortel koss den same Christie hardt og kvast avstyrde Peder Anker då denne vilde ha forsamlinga til å avgjere sjølve spursmåle um sjølvstende, og det kann ikkje vere tvilsamt at Christie var av dei som ikkje vilde ha utarikspolitikken fram for Riksforsamlinga. Bergsgård har då heller ikkje fest seg sterkt nok ved orda i talen åt Christie frå 1816. Der står det at Eidsvollsmennene — utan umsyn til nokoslag mandat — var «bemyndigede til at fatte de nødvendige Beslutninger». Men «*nødvendige* Beslutninger», det var alt som tente til å føre sjølvstende fram til siger; difor kunde — og måtte — Riksforsamlinga løyve pengar. Reint annarleis stod det med utarikspolitikken: der hadde folke på fyrehand avgjort framgangslina, der var Riksforsamlinga bunden.

Fint og morosamt har Bergsgård synt koss unionsvenene i ordskifte um pengespursmåle den 13. mai tok fram att og sette upp imot sjølvstendemennene dei

argumenta som *dei* hadde nytta 19. april i spursmåle um utarikspolitikken: den eine gongen hadde sjølvstendemennene fråkjent Riksforsamlinga full suverenitet, den andre gongen vilde unionsvenene gjere det same. Samføringa er ypparleg, og Bergsgård har visseleg rett i at unionsvenene med vilje hermde etter motmennene sine. Men derav fylgjer ikkje at vi må gje unionsvenene rett i at spursmåle låg likt båe gongene. Den eine gongen spurdes det um å gå *imot* sjølvstende-avgjersla frå 25. februar, den andre gongen um å styrke ho. Retten og makta åt Riksforsamlinga kunde ikkje vere den same i dei to tilfella.

Vi må berre ikkje vente at heile denne prinsipielle motsetninga alltid skal kome fram like klart og sterkt. Bergsgård sèt for store krav i so måte. Serleg i ordskifte den 19. april, då det galdt um å få slegje fast at Riksforsamlinga berre skulde bygge upp sjølvstende for Noreg og ikkje noko anna, då var stòda for sjølvstendevenene visseleg ikkje lett. Endå var dei ikkje trygge på fleirtale sitt, og mange i forsamlinga stod endå uklare og uvisse. Sigeren vart då òg so knipen han berre kunde vere, — president-røsta avgjorde han. Men prinsipp-motsetninga gøymde seg inn under den taktiske striden um fleirtale, og ho kom nett sterkast fram i den talen som drog røstene yver til sjølvstende-politikken, den talen som Jonas Rein heldt, og som appellerte til eiden frå 25. februar.

I det heile gjeld det at gjerning og vedtak må vege minst likso tungt som ord, når vi vil gjere oss upp ei meining um kvar motsetningane låg i 1814. Difor dømer Bergsgård altfor lettvint når han vil ha det til at Eidsvollsmennene ikkje skjønte innlegge og framlegge frå Wergeland den 12. april. Bergsgård har sjølv ikkje fått fullt tak på kva Wergeland meinte når han vilde ha vedteke ei takk til mennene frå Stormannsmøte den

16. februar for de dei hadde «forholdt sig med Ærbødighed for Nationen». Det låg i dette ei tolking: dei hadde halde uppe den suvereniteten som no — etter meininga åt Wergeland — hadde gått yver til Riksforsamlinga. Og det sterke motstande heile framlegge hans vekte, vitnar godt nok um at det var ei anna ånd som rådde hos sjølvstendemennene.

Bergsgård sluttar innlegge sitt med den vedkjenninga at «likevel hende det ingen ting som var djupare og alvorlegare i 1814 enn at folket vann att suveræniteten». Dette er nett det som eg har vilja ha fram. Men striden um folkesuveræniteten kjem klarast fram i sjølvstendespursmåle. Stormannsmøte den 16. februar sette igjenom at folkesuvereniteten vart gjort til grunnlag for heile sjølvstendereisinga: ikkje kongeleg overrett, men folkeleg husbondsrett skulde ho bygge på. Riksforsamlinga stod på same grunnen då ho sette upp ein grunnlov som ikkje trang til kongeleg stadfesting. Og Stortinge om hausten førde striden for same grunnsetninga; for hovudspursmåle her var nett um Stortinge åleine skulde avgjere alle grunnlovbrigde, eller um Kongen skulde kome inn med sin stadfestingsrett, — det nasjonale sjølvstende var uløyseleg sambunde med folkemakta.

No kan ingen nekte for at det stod strid um heile denne politikken, og trass i alle små avvik og vinglingar var det då sjølvstendemennene som førde han fram, — ikkje på alle punkt i strid med unionsvennene, men soleis at i dei store stridsspursmåla stod dei to partia imot hinannan. Dette gjeld for Umfram-Stortinge likso vel som for Riksforsamlinga. Det kan ikkje vere tvil um at fleirtale på Stortinge var valt på programme: inkje samband med Sverike. Og det var dette fleirtale som tok førarskapen, um det so måtte gå med på sjølve unionen. At Bergsgård her ikkje finn parti-motsetning, det skjønner eg ikkje, — striden den 20. oktober, hovud-

slage på dette tinge, syner då det tydeleg nók: Wedel mot Christie, det er motsetninga frå Riksforsamlinga uppatt. Her må eg halde synsmåten min uavkorta uppe. Her kann eg ikkje vere med på å tale um «slump», — dertil hadde Christie med altfor stor umhug fyrebudd sigeren (sjå utgreiinga mi i dagboka «1814»).

Derimot kann det nok hende eg har uttala meg vel knapt um korleis motsetningane fylkte seg i spursmåle um folkesuvereniteten i grunnlova, den indre maktskipnaden. Her synte det seg endå sterkare enn i sjølvstende-spursmåle at tankane ikkje var klart gjenomtenkte på fyrehand, og at folk kunde slingre mellom ulike standpunkt. Eg har då heller ikkje sagt meir enn at «tildels» stod sjølvstende- og unionsvener imot einannan i store grunnlovspursmål, serskilt når det galdt gjenomføringa for folkesuvereniteten. Eg lyt òg — imot Bergsgård — peike på at den saka som er avgjerande for folkesuvereniteten i den indre styringa, det er veto'e. Spursmåle um valretten kann i seg sjølv vere viktigt nok; men det har i grunnen ikkje noko med folkesuvereniteten å gjere. Kor mykje ein so heldt på folkesuvereniteten eller avgjerds-makta for folkeviljen, so kunde meiningane endå skiljes på spursmåle um kven som skulde bli rekna for fullgode umbodsmenner for folkeviljen, — folkesuvereniteten kravde ikkje eit fullkome demokrati med mannjamn valrett.

Eg kann samle synsmåten min soleis: Når Bergsgård segjer at striden stod ikkje um suvereniteten, men um sjølvstende eller union, so svarar eg at det var uråd å strides um det siste utan det fyrste samstundes var med, — det var folkesuvereniteten som gav rettsgrunnlage under sjølvstendekrave, — det var folkeviljen — ein nasjonal folkevilje — som gav Noreg både ytre og indre fridom i 1814.

ENGLISH SUMMARY

The paper consists of two distinct treatises, each of them containing replies to polemical articles addressed to the author in preceding parts of the review.

I. The first part of the paper deals with the question of chronology during the earliest period of Norwegian history, and is directed against the criticism put forward by Johan Schreiner. The author maintains that, the traditional chronology being absolutely irreliable, historians are in duty bound to try to establish a chronology on a new basis; and he thinks that a calculation by generations furnishes a fair amount of probability for a chronology that makes the first Norwegian kings (Harald Hárfagri, Eirik Blodøx) reign considerably later than generally assumed. He lays particular stress upon the contradiction of dates given by the Norse sagas and the Anglo-Saxon chronicles as to Eirik Blodøx, and protests against the attempt to harmonize contradictory sources. Besides, he adds some new arguments in favour of approaching the birth of Eirik to the foundation of the kingdom by his father Harald. He further takes up the question of a causal connection between the government of king Harald and the settlement of Iceland, criticising the tradition of the Landnámabók and Mr. Schreiner's acceptation of this tradition; a particular detail of chronology regarding this question is more explicitly discussed. Finally, the author refers to recent researches which confirm his results, in particular a study of the Egils-saga by P. Wieselgren and archæological dates given by H. Shetelig and J. Petersen.

II. The second part of the paper is a defence of the author's theories as to the importance of the idea of popular sovereignty in the establishment of Norwegian independence 1814, and is directed against Arne Bergsgård. The author admits that the party lines were not always perfectly clear or untroubled as to this question; but he maintains that the independence party, as opposed to the union party, took its footing in the popular decision expressed by the independence oath of February 25 and would allow no deviation

from that decision, which, in their opinion, settled the extent of power of the Constituent Assembly. In the deliberations of this Assembly as well as in those of the Storthing that assented to the union with Sweden, he sees the idea of popular sovereignty intimately connected with that of national independence,. and so the struggle about one idea immediately becomes a struggle about the other.

GAMAL MYNTREKNING ENDÅ EIN GONG

AV ASGAUT STEINNES

Tiendrekneskapen frå 1287[1] er ei av dei viktigaste kjeldor me hev til kunnskap um norsk mynt ikring dei tider då det nye lovverket kom. Eg hev ein gong fyrr freista å draga den rette meiningi ut or ein einskild post i denne rekneskapen.[2] Det hev likevel site att ein tvil. For endå det synest vera klårt korleis dei norske pengane hev vorte umrekna til sylv etter romersk vekt, so er det merkeleg at ingi av dei 4 umrekningane skal vera heilt rett. Vel er mismunen liten når han vert rekna i prosent. Men når han vert rekna i vekteiningar, er han stor, i eitt tilfelle ikkje langt frå 2 romerske pund.[3] Me hev grunn til å venta at paven hev havt betre reknemeistrar i tenesta si enn som so.

Ei ny saumfaring hev gjeve løysingi på floken. Det syner seg at det romerske pundet som dokumentet talar um, ikkje hev vore kløyvt i 12 unsor = 288 tarenar = 6 912 gran, soleis som både Schive, Macody Lund, A. W. Brøgger og i deira fylgje eg hev meint, men i 1 2 u n s o r = 3 6 0 t a r e n a r = 7 2 0 0 g r a n.

[1] Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger ved P. A. Munch, Chr.a 1864, s. 12 ff.

[2] Peningar vegnir og peningar svartir, Hist. Tidsskr. 5. R. VI s. 522 ff.

[3] Post 2, sjå nedanfor.

Nedanfor skal umrekningane verta prøvde post for post. I fyrevegen minner eg um at den norske morki ved dette høvet vart rekna for å vera $^1/_4$ unsa og 4 gran mindre enn den romerske på 8 unsor. Det vert 4 6 4 6 gran, ikkje 4 460 som det heitte fyrr.

1. Norsk vekt: 520 merker sylv «ad bonitatem seu de bonitate sterlingorum nouorum de Anglia». Umrekning: 4 646 gran × 520 = 2 415 920 gran = 503 merker 2 unsor 16 tarenar sylv romersk vekt. Rekneskapen hev like eins 503 merker 2 unsor 16 tarenar. 6 912 gran i pundet vilde gjeva 503 merker 2 unsor 9 tarenar 8 gran.

2. Norsk vekt: 4 400 merker «monete subtilis». Pengane er prøvde, og det hev synt seg at fjordeparten av vekti og dessutan 1 taren for kvart pund romersk vekt er sylv «ad bonitatem Veneti». Samhøvet millom sylvinnhaldet av den nemnde skirleiken og bruttovekti vert etter det 91 : 360. Umrekning: 4 646 gran × 4 400 : 360 × 91 = 5 167 384 gran = 717 pund 8 unsor 9 tarenar 4 gran. Rekneskapen hev 717 pund 8 unsor 9 tarenar. 6 912 gran i pundet vilde gjeva 719 pund 7 unsor 15 tarenar 19 gran.

3. I denne posten er pengane ikkje vegne, men talde. Summen er 5 000 merker «veteris grosse monete», og det er rekna 8 «solidi» i kvar mork. Samstundes heiter det: «Verum de eadem moneta marcha ad pondus Romanum requirit et recipit — xiij. solidos et .iij. denarios.» Det hev soleis gjenge 13 solidi og 3 peningar av dette myntslaget på ei romersk vektmork. Samhøvet millom sylvinnhaldet og bruttovekti er 73 : 360 (femteparten av vekti og dessutan 1 taren for kvart pund romersk vekt er sylv «de bonitate Veneti»). Peningtalet i kvar solidus er ikkje uppgjeve. Held me oss til den vanlege tydingi solidus = ertog og reknar

10 peningar i ertogen, finn me: 5 000 × 8 × 10 : 133 × 4 800 gran : 360 × 73 = 2 927 318 gran = 406 pund 6 unsor 25 tarenar 18 gran. Rekneskapen hev 408 pund 1 unsa 8 tarenar 7 gran. Sidan dette er andre tal, kann det ikkje vera rekna soleis. Men med 12 peningar i kvar solidus vert resultatet 5 000 × 8 × 12 : 159 × 4 800 gran : 360 × 73 = 2 938 365 gran = 408 pund 1 unsa 8 tarenar 5 gran, berre 2 gran mindre enn rekneskapen hev. 6 912 gran i pundet vilde med 10 peningar i kvar solidus gjeva 407 pund 11 unsor 13 tarenar 18 gran, med 12 peningar i kvar solidus 409 pund 6 unsor 1 taren 3 gran.

4. Norsk vekt: 500 merker mynt av same slag som i post 2. Umrekning: 4 646 gran × 500 : 360 × 91 = 587 203 gran = 81 pund 6 unsor 20 tarenar 3 gran. Rekneskapen hev 81 pund 6 unsor 20 tarenar. 6 912 gran i pundet vilde gjeva 81 pund 9 unsor 7 tarenar 19 gran.

Når rekneskapen hev 4 gran for lite i post 2, 2 gran for mykje i post 3 og 3 gran for lite i post 4, so kjem det av at divisjonen alle tri stader gjev ein kvotient som endar med ein brøk. Tek me i kvart einskilt høve multiplikasjonen med 91 eller 73 til slutt (soleis som det er gjort ovanfor) og jamnar ut brøken i multiplikanden (= den nemnde kvotienten) soleis at me nyttar berre ein desimal i post 2 og post 3 og gjer $^{7}/_{9}$ til $^{3}/_{4}$ i post 4, vert tali plent som i rekneskapen.

Hovudsummen av alle postane syner seg òg å vera i full orden når me reknar 360 tarenar i det romerske pundet.

So langt som hit finst det ikkje rom for tvil. Rekneskapen er i seg sjølv heilt klår. Det er på det reine korleis alle pengesummar hev vorte umrekna, og det hev synt seg at alt er rett gjort i samhøve

med dei uppgåvor som er gjevne um vekt, skirleik og teljemåte.

Men so snart det vert spursmål um kva dei same uppgåvone kann læra oss um norsk vekt og norske mynttilhøve i den tidi som dei viser attende til, det vil segja åri nærast fyre og etter 1280, melder det seg nye vanskar.

Spursmålet um vekti vonar eg å koma attende til i ein annan samanheng.[1] Her er det myntrekningi som hev størst interessa.

Då eg sist skreiv um desse myntslagi, kom eg til det at «subtilis moneta» svara til «peningar vegnir» og «grossa moneta» til «peningar svartir» i ei rettarbot frå 1282.[2] Eg gjekk då ut frå tri fyresetnader, 1) at det i rettarboti er rekna 240 vegne peningar i kvar vegi mork, 2) at «solidi» i rekneskapen tyder ertogar, og 3) at det er rekna 10 peningar i kvar ertog — alt i beste samhøve med gjeldande læra.

Diverre ser eg meg no nøydd til å slå min eigen teori i hel.

[1] Fyrebils skal eg peika på at det romerske millomalderpundet på 7 200 gran ikkje godt kann ha vore identisk med det klassiske på 6 912. Etter jamføringane millom ei mengd ulike vektslag hjå Pegolotti (Pratica della mercatura, skrivi ikr. 1340, prenta i 3. bandet av Pagnini: Della decima e delle altre gravezze, Lisbona e Lucca 1766) ser det ut til at det romerske millomalderpundet hev vore på lag 5 gram drjugare enn det klassiske skal ha vore. Den norske morkvekti som A. W. Brøgger hev rekna ut etter uppgåva frå 1287 (Ertog og øre, Vid.-Selsk. Skr. II. 1921. No. 3, s. 95), vert i alle høve misvisande av di han hev rekna med det klassiske pundet. Teljemåten 1 pund = 12 unsor = 360 tarenar (lat. tareni, ital. tari) = 7 200 gran høyrde elles heime i det suditalienske vektsystemet (i Apulia og på Sisilia, jfr. Pegolotti s. 103 og 167 og Du Cange under tarenus).

[2] Norges gamle Love III s. 12 ff. (sitati her s. 15 f.).

For det fyrste syner det seg at rettarboti frå 1282 reknar med eit anna peningtal enn 240 i kvar mǫrk vegin. Det heiter til dømes: «Giarðarar [skolu taka] . . . fyrir huert bollakerald half ærtugh . . en fyrir halfbolla kerald ok austur byttr .viij. penningha veghna. En fyrir iustu kerralld .v. penningha veghna. en fyrir huert melikerrald er hann motmarkar penningh talin.» Me ser her greidt at ein h a l v ertog er meir enn 8 vegne peningar. Når det noko lenger ute i rettarboti heiter at «mylnu men» skal taka «.xv. penninga vndir pund korns. en ærtugh fyrir hueite pund. æða rugh pund», so tyder det på at ein h e i l ertog hev vore meir enn 15 peningar. Bjor skulde kosta «fim ok ærtugh», mungåt «fimtan penningha veghna» for kvar bolle. Dette vert same prisen so framt det er rekna 10 peningar i ertogen. Men det er kjent at bjor var dyrare enn mungåt. Det trulegaste er vel då at det er rekna 20 vegne peningar i kvar ertog, ein teljemåte som me finn sidestykke til både fyre og etter 1282.[1] Med 24 ertogar i morki — eg kann ikkje finna at det anten her eller nokon annan stad i trygge kjeldor er rekna annarleis — skulde det verta 4 8 0 p e n i n g a r v e g n i r i k v a r m ǫ r k v e g i n.

[1] Fyre 1282 finst teljemåten i heile sette bolken av Frostatings-lovi (Norges gamle Love I s. 184 ff.), i bjarkøyretten 133 (ibid. s. 328) og kann henda eit par stader i Gulatings-lovi. Alle desse stadene er det tale um vegne pengar. Frostatings-lovi hev både vegne merker, vegne øyrar, vegne ertogar og vegne peningar plent liksom rettarboti frå 1282. Med det same kann eg nemna at når A. W. Brøgger l. c. s. 37 meiner at han hev funne ei misrekning i Frostatings-lovi, so kjem det av at han hev mistydt teksti. Etter 1282 er det i eit brev frå 1322 (Dipl. Norv. IV 157) rekna 20 «forne» peningar i kvar ertog, og noko tilsvarande finn me i eit brev frå 1329 (Dipl. Norv. V 79) der det ser ut til å vera rekna 60 peningbol i kvart øyresbol.

For det andre er det på ingen måte avgjort at «solidus» i tiendrekneskapen er det same som ertog, jamvel um me finn denne tydingi i kjeldor frå 1300-åri. Me kann godt tenkja oss at ordet berre er nytta um ei framand rekneeining. Ei mork på 8 ertogar vilde dessutan vera mistenkjeleg.

For det tridje hev det synt seg at det er rekna 12 peningar i kvar solidus — korleis det no kann vera med ertogen.

Men 12 peningar i kvar solidus var nettupp den vanlege teljemåten i andre land. Når me so tenkjer på at det elles ikkje finst eit einaste døme på at det er rekna 12 peningar i ertogen eller 8 ertogar i morki, so synest det ikkje vera urimeleg at samanhengen er den som nyst vart nemnd, og at «solidus» her ikkje tyder noko anna enn ei tylvt peningar.

Etter dette torer det vera tryggast å sjå heilt burt frå den teljemåten med solidi som er nytta på «grossa moneta» i rekneskapen. Det som er visst, er at me her hev å gjera med ei tald mork på 96 peningar. Spursmålet vert dinæst korleis samhøvet hev vore millom denne talde morki og den vegne morki av «moneta subtilis».

Som eg hev halde fram i det fyrste stykket mitt, svarar det uppgjevne sylvinnhaldet i moneta subtilis til 24,467 % og i grossa moneta til 19,64 % skirt sylv,[1] teoretisk ein fjordepart og ein femtepart. Det hev soleis gjenge 4 vegne merker moneta subtilis på 1 mork brend, og sidan det like eins er rekna 4 merker på 1 mork brend i rettarboti frå 1282,[2] torer me gå ut

[1] Sylv «de bonitate Veneti» (i rekneskapen òg kalla «purum argentum Venetorum») hadde skirleiken 965.

[2] Dette gjeng fram av at 1 deker huder er sett til 4 merker. I det nemnde stykket kunde eg berre visa til at 1 mork

frå at me i båe høve hev å gjera med same slag pengar.

I dei eldre lovene finst teljemåten 240 peningar i morki jamsides med teljemåten 480 peningar i ei vegi mork. Korleis dette heng saman, er heilt på det reine. 240 peningar var ei tald mork, og den vegne morki vart rekna jamgod med 2 talde.

Tenkjer me oss no at 2 talde merker (192 peningar) grossa moneta på same vis hev svara til ei vegi mork moneta subtilis, so fylgjer av det at 768 peningar grossa moneta hev svara til 1 mork brend. Etter sylvinnhaldet skulde då ei v e g i mork grossa moneta verta 153,6 peningar (768 : 5).

Her minner eg um den setningi i tiendrekneskapen som segjer at den romerske morki «requirit et recipit» 13 solidi og 3 denarii av dette myntslaget. Ordi tyder på at det fyrst er utrekna kor mange peningar den romerske morki k r e v (requirit) etter det uppgjevne

brend var den vanlege prisen på 1 deker huder i Gulatingslag ikr. 1300. Eg hadde då ikkje lagt merke til at eit brev frå 1278 (fribrevet for dei tyske sjøbyane) gjev ein ymt um den same prisen. Det heiter i brevet (DN V 10): «Preterea . . . concessimus, quod libere possint emere in pontibus, plateis et batellis omnes minuttas res que uulgariter smowarningr nuncupantur. c o r i a eciam cuiuslibet generis, d u m m o d o s i m u l r e p e r t a n o n c o n s t i t u a n t d e c a d e m. et b u t i r u m s i n o u e m c o p h i n o s n o n e x c e d a t.» Med andre ord: Kjøp i smått skulde i k k j e k o m a u p p i 1 deker huder og i k k j e y v e r 9 laupar smør. Eg tyder dette soleis at lågmålet for kjøp i stort hev vore huder eller smør for 1 mork brend. So mykje lyt då 1 deker huder eller 10 laupar smør ha kosta (etter di 9 laupar på ein gong endå vart rekna for kjøp i smått). Smørprisen er den same som eg på andre vegar hev kome til for denne tidi (Leidang og landskyld, Vid.-Ak. Skr. II. 1927. No. 9, s. 48 ff.). Brevet frå 1278 gjeld Bjørgvin liksom rettarboti frå 1282.

samhøvet millom norsk og romersk vekt, og at det etterpå med ei prøva er fastslege at den same morki verkeleg t e k (recipit) so mange peningar.

Skulde denne framgangsmåten vera mogeleg, laut peningtalet i ei norsk vektmork grossa moneta vera kjent. Og me treng visst ikkje tvila på at dei original-dokumenti som rekneskapen er eit samandrag av,[1] hev gjeve all turvande rettleiding. Fanst det til dømes uppgjeve at 8 talde eller 5 vegne merker grossa moneta svara til 1 mork brend, so var det lett å rekna ut at det skulde gå 153,6 peningar på den vegne morki. På ei romersk mork vilde det då gå 158,7 peningar (153,6 : 4 646 × 4 800). Når dette vart gjort til heile peningar, kunde talet ikkje verta noko anna enn 159, det vil segja 13 solidi og 3 denarii etter den reknemåten som er nytta.

Nokor rimelegare tolking trur eg ikkje det er råd å finna.

Likskapen millom moneta subtilis i tiendrekneskapen og p e n i n g a r v e g n i r i rettarboti torde etter dette stå fast. Det kann leggjast til at moneta subtilis tvillaust hev vore brakteatar. Med den vekti som er vanleg på pengar av det slaget, kann me rekna at det hev gjenge 2—6 av dei i ein vegen pening (på 0,4—0,45 gram).

Derimot vert det uråd å halda fast på den likskapen millom grossa moneta og p e n i n g a r s v a r t i r som alt Schive tenkte seg. I rettarboti heiter det: «bolle mungatz skal gialda fimtan penningha veghna. æða .x. suarta mæðan þeir ganga.» Dei 480 peningane i ei vegi mork skulde då vera jamgode med 320 svarte, men svara samstundes til 192 peningar grossa moneta. Tillegget «mæðan þeir ganga» tyder på at dei

[1] Jfr. Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger s. 1.

svarte pengane ikkje hev spela nokor stor rolla. Det er truleg at dei hev vore av eit uvanleg låkt slag.

V e k t i på ein pening grossa moneta lyt ha vore 1,3—1,4 gram. Dette høver godt med at mynter som skal skriva seg frå styringstidi åt Magnus Håkonsson, veg på lag 1,3 gram jamt yver.

Ein stad i rettarboti frå 1282 er ein «penningh talin» nemnd. Vendingi er medteki i eit av sitati ovanfor. Kva slag pening kann dette vera?

Av samanhengen gjeng det fram at den talde peningen hev havt eit anna verde enn den vegne. Me kunde tenkja oss at eit visst tal brakteatar hev vore rekna for ein tald pening, men kjem då ut for den vansken som ligg i den ujamne vekti på brakteatane. Rimelegare er det at denne talde peningen hev vore ei verkeleg mynt som hev høyrt heime i den talde morki. Gjeng me ut frå at han hev vore lik 1 pening grossa moneta, fær me i det nemnde sitatet ein sovoren skala: 10 peningar vegnir (half ærtugh) — 8 p. v. — 5 p. v. — 2,5 p. v. (penningh talin).

Elles hev det lite å segja kva p e n i n g r t a l i n n tyder her. Viktigare er det at me truleg hev å gjera med same slag tald pening i dei ikkje mykje eldre fyresegnene um Roma-skatten.[1]

Til slutt kann det vera grunn til å understreka at samhøvet 1 vegi mork = 192 talde peningar er det fyrste dømet me hev på ein teljemåte som eit par mannsaldrar etter 1287 hadde vorte den vanlege.[2]

[1] Jfr. tilvisingane under r ú m a s k a t t r i glossaret til Norges gamle Love. Eg minner um at både moneta subtilis og grossa moneta er kalla g a m l e pengar. Tiendrekneskapen nemner ikkje andre norske myntslag enn desse tvo, so dei hev vel i minsto vore hovud-myntslagi.

[2] Jfr. mi yversyn i Hist. Tidsskr. XXVIII s. 388 ff. (Myntrekning på 13-hundradtalet). Ein annan teljemåte finst i ei

ENGLISH SUMMARY

The author modifies his theory concerning the «weighed pennies» and «black pennies» of the Norwegian monetary system about the year 1280 (Hist. Tidsskr. 5. R. VI, p. 522—532) in consequence of the discovery that the Roman *libra* mentioned in the papal accounts from 1287 has consisted, not, as formerly assumed, of 288 tareni = 6912 grains, but of 360 tareni = 7200 grains. This new information alters the previous results on one single point, and suggests a currency in which 1 weighed mark «moneta subtilis» (valued at $^1/_4$ mark pure silver) = 480 weighed pennies (each containing 2—6 bracteates) has been equivalent to 2 counted marks «grossa moneta» = 192 counted pennies. The identity between moneta subtilis and the weighed pennies seems to be unquestionable. But the black pennies have not been identical with grossa moneta, as 192 pennies of this money must have been equivalent to 320 black pennies.

---

rettarbot frå 1302 (Norges gamle Love III s. 42 ff.). Her er 1 mork = $^1/_3$ mork brend, og 1 vegen pening er prisen på $1^1/_2$ mork smør. Svarar dette til normalprisen (etter 1300 9 laupar eller 648 merker smør for 1 mork brend), so hev det gjenge 144 vegne peningar i morki. Andre takstar i rettarboti peikar i same leid.

SMÅSTYKKER

15.

To brev um Manndauden.

Meddelt ved *Amund B. Larsen yngre.*

Erik Fernow heitte ein vermlendsk sogugranskar sisst på 1700-tale. Han skreiv m. a. «Beskrifning öfwer Wärmeland» (Göteborg 1773—79). For den gamle tida er han lite sætande, han har lesi sin Rudbeck, og det seter stygge merke. Men for nyare tid er han ikkje so verst, og med si store historiske interesse har han sanka ihop mykje godt materiale, skrivi upp segner, gravi ut gravhaugar og teki vare på upplysningar frå prestar og andre folk uti distrikte sitt. Det viktigaste tå materiale har han sett inn i «Archivum Wermelandicum» i to folioband på 126 nr. kårseg.

Det som interesserer oss mest er sjølvsagt høve til Noreg og norske grannebygder. Um den eldste tida har han ikkje stort anna vitugt å fortelja enn det han finner hos Snorre, og ein teori um at det berre var vestre Vermland som var bygt i den eldste tida. I det sisste får han medhald hos arkeologien (sjå Ernst Nygren: Värmlands Stenålder, i Värmland Förr och Nu, 1914). — Elles har han upplysningar um finnebusetjinga som vi no ikkje får annanstad.

Men det som gjorde at eg kom til å skrive um honom her var ein note på s. 185—186 i Vermlandsboka hans. Der står det m. a. «jag äger Biskop Halvards i Opslo Original-Bref på Gårdar i Ejdeskogs och Bergs Soknar i Solöar; 1367 och 1369, som hade legat i öde fra stora mandaudhänom. Åtminstone hälften, om icke mer, dödde nu ut, af alla människor, och Munkarne gjorde til åminnelse häraf, på sit fintliga wis, en Latinsk Vers, hwilken skal utmärka årtalet M.CCC.L. Rostrum, TriCrumbrum, Spiut longum, maxima pestis.[1] 35 år

[1] Etter det professor Eitrem har sagt meg er det vandt å finne noka anna meining i «den latinske versen» enn nettupp å merkje ut bokstavformene : Rostrum — munn (M), triCrumbrum — tre krumme strek (ccc), spiut longum — langt spjut (l); — klosterlatin tå allra enklaste fabrikat. Meir interesse har det nok å vita kor Fernow har det og upplysningan sine ifrå.

förut, eller 1315, war så stor pest och hunger, at en tredjedel af alt Folk i Europa dödde bort.»

Detta der såg ut til å vera svære greidur, — so mykje meir som han ein annan stad talar um kor mykje jord kyrkja og adelen slo under seg i Vermland etter manndauden, og nemner upp Vermlandsætter som åtte gods i Noreg (s. 241—244). Breva kunde koma til å kaste ljos over mangt som no er myrkt der i Morgongåve-umråde.

So skreiv eg til Vermlandsgranskaren lektor Sixten Samuelsson, som upplyste meg um at Fernows etterlatne papir ligger i Karlstads Stifts- och Läroverksbibliotek. Bibliotekar Lindahl der var seinare so elskverdig å sende utskrifter tå breva åt Kommisjonen for Diplomatarium Norvegicum, slik dei stod innførde i «Archivum Wermelandicum» II, nr. 23 og 24. Originalbreva har nok då komi burt på noko vis. Eller skulde dei vera t. d. i Riksarkivet i Stockholm?

Fernow har nok skrivi «Gårdar» i staden for «en Gård» i notisen sin, so breva hadde nok ikkje det innhald som eg venta meg. Men dei har alltid so stor interesse so dei bør bli kjende snarast mogleg.

Utdrag ur Archivum Wermelandicum. Tom. II ab Erich Fernow 1771:

No. 23 Et gammalt Norrskt Bref om digerdöden 1367.

Yder heiderlighan herrae ok varn andelighen fadher, Herrae Halvard, met Gudz naadh Biskup j Oslo, heilsum uier Halwardher a Snaedingsbøle, Halstein Pinni, Gudmunder a Stangaenesi, Sighurder, Þorsteinsson, Alwer j Ingelzrudhi ok Narwe a Asorudhi, met rætte audmiukt ok vare skyldulighi þienist. Ydrum Herradom kuñoghum uier, at uier varom a Odzrudi j Eidæskogs Sokn j Soløÿum, þwshundrædhæ arom, þræm hundrædhæ arom, sextighiu arom ok siau arom, eftir vars herræ Iesu Christi fözlotima, a shiræ þorsdagh nemdir af Eiriki Nikulasoni met Sirae Agmundz samtykt a Wingri, efter vars Profastae firi Sogn, Siræ Amunder Arnæsonar, il jærdee-Skiptis, a Eidhæskogs kirkiu veghnae ok fyrnemda Siræ Agmundz af einni halfw, en af Sigbiorner Anbiornersonar af annare halfwo. Skodhadom uier þa halfræ merkæ bol j fyrnemdo Odzrudi, sæm Eidhæskogs kirkiu tilhøÿrdi ok firi þui at þet hafdi leghet j øydhi fra stora mandaudhænom ok þær til, tha syntis os þet ei bættræ vera en þet

twæggiæ auræ boleth, sæm i Nørstae gøÿlistadhum ligger i Berghæ Sokn ok fyrnemder Sigbiorn baud optnemdi Eidhæskogs kirkiu þærfiri ok þa gek af half Skyld, swa sum af flestum jerdhum gaar, vten firi þui at kirkian skuldi hafwa þes bettræ kaup, þa lagdhum wier swa til, at optnemder Sigbiorn Skuldi gefwa Eidhae-Skogs kirkiu halfwa mork forngildæ, met þui twæggiæ auræ boleno, sæm han hennj baudh, ok þær at læth han Sik nøghiæ. Ok hafwm uier þettæ jærdhae Skipti ekki frammarae giort, var kiære herra en swasum þeer vilir þet Samþykkiae ok stadfestæ met ydro brefue, epter þui sæm ydar Profaster baudh os at gera a ydra veghnæ. Framleidis beidhis fyrnemder Siræ Agmunder a Vingri at Skiptæ eith Øjrisbol j fyrsagdo Odzrudi, sæm til prestbortens at Eidhæskogs kirkiu laa, j eith øjrisbol i Synstædale j samma Eidhæskogs sokn, sæm þa var vpbygth til halfwæ Skyld ok optnemder Sigbiorn atte; ok firi godræ manna tillaghu skyld samþykti ok Sigbiorn þet sama jerdhæskipti, swa at ingin þeiræ skuldi adrum a bøtæ, ok þo eftir ydræ samþykt, kiæri herræ. ok til meiri vissu ero aldræ vara insigli, uten ej alfs, sæm ei a insigli Sæth firi þettæ bref, er giort var a dæghi ok are, sæm fyr Seghir

Sigg. abs.

Jn Tergo

Um odro Udh. [*sic*][1]

Concordantiam cum originali testatur

S: L Gahm Persson.

No. 24 Biskop Halvards i Opslo Confirmation på föregående Bref. 1369.

Øllum mannom þæim sæm þettæ bref Sea æder høyra Sænder Halluarder, met Gudz naad Biskuper i oslo, quædin Gudz ok Sinæ. kunuckt geranda, at vaar kære Son Sirra Aamunder Arnæson, Korsbroder vaar, tede oss sik hafua Samþykt jærda Skipti þettæ, at Sigbiorn Anbiornssøn fek ok afhændi Æidhæskoghs kirkiun, hænne till bygghninger, tuæggia auraboll j Nørdzstæ Gøylistadum er ligger j Berghæ Sokn, fire halfræ mærka boll j odzrudi j Æidæskoghs sokn j Solløjum: ok Serdæilis fek han prestenom aa Æidhæskoghe, till æuælæghs bordhaldz, øyrisboll j fyrnæmfdu odzrudi. Þo

[1] Påskrifta bak på nr. 23 «Um odro Udh» kan eg ikkje skyna samanhange med — ikkje um det skulde vera juks med det heller.

met þæim hætte, ef uier vilium þet samþykkia, øfter þui sæm vaatter bref þerra godra manna, sæm adernæmfder iærder skodado, ok hær ær j fæst þettæ vart bref. En met þui at oss þikker adernæmfs Sirra Aamundz, sæm vart Profastdøme þær þa hafde, framfærd i ollum sinum græinum skynssamlægh vera, ok kirkiunni ok prestenom nytsamlægh, Þui stadfæstom vir adernæmft ioordaskipti j ollum sinum articulis, sæm þet er aa komet þo met þæim Skillmala, at ef kirkiunni æder prestenom virda fyrnæmfder iærdir æi frialsar, þa viki hun till sins after. Sua vilium vir ok at þæn hermark forngild, Som Sigbiorn skall millum iærdanna læggia, vandiz kirkiunni till nytsamligha peninga met Profaste vars rade. Þetta bref var gort j oslo aa torsdaghen næstæ æpptur þridiæ væku Anno domini M° CCC° LX° nono, vnder secreto varo.

Sig. abest.

Apographum hoc cum originali membranaceo, per omnia convenire testatur. Stockholmiæ d. XIV octob 1768.

S: L: Gahm Persson.

Det ser ut for at avskrivaren i 1760-årom, anti det var Fernow eller Gahm Persson, har gjort sine saker bra, vi kan peike på at han tar *e* for *i* i *uier*, *vir* og *virda* o. l., «*gaar*» og «*hermark*» er kanskje au mislesi. Derattåt kjem *quædin* for *quædiu*, *kirkiun* for *kirkiuu*, og so er det ikkje stort meir.

Det syner seg at fleire tå namna i brevom er gamle kjenningar, men vi får nye upplysningar um næstan alle.

Prosten, *Amund Arneson*, var korsbror i Oslo 1369 (DN IV 368), og rædesmader i biskupsgarde 1382 (III 335). Nytt er det at han var prost i Solør 1367. Han kan vel kanskje vera den sama A. A. som var prest på Spydeberg 1376 (V 216) og i Råde 1385 (VI 360)?

Vingerspresten, *sira Agmund*, har eg heller ikkje i personregistre mitt for Solør-Odal, og det blir vel uråd å identifisere honom. Han kunde nok t. d. vori den sira *Ogmund Berserk* som er nemnd RB. 240 og 272. — Den fine kyrkjelege tona i nr. 23 skulde tyde på at han eller ein annan prest har ført det i pennen.

Eirik Nikulasson (sysselmann eller bondelensmann?) har eg heller ikkje funni att i Diplomatarie eller Raudboka.

Kjøparen til Oddsrud, *Sigbjørn Anbjørnsson*, var logrettemann i Vinger 1396 (V 271).

Halstein Pinne er nemnd RB. 462, ga 2 aura bol i Tuhus til Eidskogs k. Breve her er den fysste upplysning vi får um levetida hans. — Elles er det kjend ein *Eirik Pinne* frå Eidskog, nemnd 1403 (XI 94, sjå nedantil), RB. (Hovs k.) 455, og RB. 555 1400 †, Eidskogs kyrkje hadde då til gode hos ervingom hans 6 merker og 2 aurar forngilde, «er þen arfuer in komen til hærra Joon Martæinsson».[1] — Ein annan E. P. høyrer ikkje heime her (1432, III 714).

Sigurd Torsteinsson er kanskje den som kjøpte jordgods ved umbodsmann, Odal 1386 (I 369), og visstnok den sama som selde so mykje jord i Røfsette (Grue gn. 76) som Eirik Pinne haddeått, Hov 1403 (XI 94).

Halvard på Sneisbøl har vel vori ein vælvyrd mann, over det han står fysst. I registre har eg *Halvard Alvsson*, lrm. Odal 1412 (XVIII 42), *Halvard Bårdson* vitne Brandval 1396 (XIV 14) og *Halvard Joarsson*, kj. jord i Odal, Oslo 1399 (V 284) og kj. jord i Brandval 1408 (VIII 282). — Næmare står *Halvard Toresson på Raudaberg* (1369—1414, 1422 †, IV 371, XVI 28, V 505, 552) og næmst *Halvard Torleivsson*, som selde åt H. Toresson 1 ørtuga bol mindre enn 5 aura bol jord i Stangnes på Eidskogen, Odal 1370 (XVI 28 f), lrm. Odal 1406 (V 317). Elles er det like trulegt at Halvard på Sneisbøl ikkje er kjend frå samtidige brev.

Narve a Asorudi kunde vori d. s. s. *N. Botiulsson*, vitne Odal 1370 (XVI 28 f). — *Alv i Ingelsrud* kan eg heller ikkje finne att, som ventande var.

Vender vi oss no til stadnamna får vi der au nye upplysningar.

Sama gardbyte er umtala RB. 462. Det syner seg her at O. Rygh har gjort urett i å identifisere *Oddsruð* med Åserud i Vinger, gn. 67. Vi må heller tenkje på Åserud i Eidskog, i 1723 underbruk under gn. 33 Malmer. — Heller skulde vi då identifisere *Åsoruð* her med Åserud i Vinger, det var ½ gard i 1594.

[1] Vi har diverre inga oversyn over kåfor jord Søroms-ætta åtte i Solør og Odal, det eg veit, fyre Gyrvhild Fadersdotter, — endå mindre er det vel å segja um arven etter Eirik Pinne. Stugunamne på eit bruk ved Nor i Brandval skal vera *Pinn*, høyrer eg, anti det so er nytt eller gamalt.

Åsoruð og *Ingelsruð* har ikkje fyrr vori kjende i millomaldersk skriftform. *Synste-Dal* er nemnd 1498 (II 736): *bada Dalsgardana* (akk.).

Dette er den eldste skriftforma vi har for *Gjølstad*, Brandval gn. 21—22. I Raudboka er det skrivi både *Gøyli-* etter dette breve (s. 462), og *Giolu-* (s. 458). Kå som no er rettast tå dem, so vil eg no peike på at Gjølstadfossen i Glåma er tett ved (sjå Alf Torp: Norsk Etymologisk Ordbok, *gøyl* og *gjelv*).

Det ser nok ikkje ut for at gardbyte var so overlag godt for Sigbjørn likevæl. Eg kan ikkje sjå at stadfestingsbreve frå bispen er i samsvar med den endeframme meining i makeskiftebreve. Bispen segjer då at Sigbjørn ga presten eit øyresbol i Oddsruð — gjorde han det for å sleppe å byte burt Synste-Dal? For den jorda står ikkje i Raudboka, — rett nok heller ikkje gåva til presten. Men vi må nok tru at Sigbjørn har fått betala sine to aurabol med jord i hævd og ½ mark (i stadfestingsbreve «hermark»?) forngild for å få 4 (3?) aurabol vanbrukt jord.

Orda um landskylda kan vi merke oss: «þa gek af half Skyld, swa sum af flestum jerdhum gaar». Dei som segjer det er folk som har greide på saka.

Likevæl er det fulla ikkje bra å setja lit til Fernows dom på dette grunnlage, um nedgangen i folketale. Landskylda vilde nok gå fortare ned enn folkemengda, og so mykje som helvta har det då ikkje døytt burt deruppe.

Men det var gali nok til at «Munkarne på sit fintliga wis» kunde gjort *mange* latinske vers til å «utmärka årtalet M.CCC.L.».

16.

Fredsavtale mellom kongene Albrekt og Håkon 1369?

I Rostgaards samling på Universitetsbiblioteket i København finnes under fol. 160 nr. 19 tre middelalderlige diplomer på papir. Utenpå omslaget står skrevet «Nogle Brudstykker af danske og norske Diplomer». En nærmere undersøkelse viser at ingen av brevene er danske. Der er to norske; det ene er fra 1490-årene og inneholder kannikken Peder Thoressons testamente; dette har jeg offentliggjort i «St. Hallvard» bd. VI, s. 164—171. Det andre inneholder en

vidneavhøring fra Oslo 1520 om en grensestrid i Follo; det dokumentet har jeg også offentliggjort i «St. Hallvard», bd. VI, s. 226—229. Diplomene er sterkt ødelagt, og det er med stor møie jeg har kunnet lese dem. Iallfall det ene av disse to norske diplomene synes å ha tilhørt den arnemagneanske samling (se begrunnelse i «St. Hallvard»).

Det tredje av diplomene er hverken på dansk eller på norsk; det er på svensk; det vedkommer forholdet mellem meklenburgerne i Sverige og kong Håkon Magnusson og må sikkert ha hatt stor interesse som et politisk dokument fra en periode i den nordiske historie som er fattig på kilder.

Dessverre er også dette dokument adskillig korrumpert. Og det som er bevart, er vanskelig å lese. — Det er tvilsomt om vi her har et originaldokument eller en gammel avskrift. Det begynner oppe på siden slik som det er meddelt nedenfor; innledningen til dokumentet mangler og må rimeligvis ha stått på foregående side. Det taler for at det er en avskrift vi har å gjøre med. Det kunde også tenkes at det var et utkast.

Nedenfor er tilføielser satt i klammer; ved ord som jeg bare under tvil har lest, er satt spørsmålstegn i parentes. I et par tilfelle har jeg foreløbig opgitt å lese ordene. Med disse forbehold lyder brevet slik:

l. 1. . . ok ſcane landz h*er*ra gørum th*et* konnugt [meth thesso waro

l. 2. op]no breffue at wi th*en* dagthingan ok ffeloghan dagh th. . . . .

l. 3. mækelborgh ok ware hielparæ ſtadhene mz ærlikom . . . .

l. 4. [ſſ]weriki ok hans radgiffuarum dagthingat begripit ok . . . . .

l. 5. wara ok wars rikes vegna j ſſwerike j ſſwa mato at een . . . .

l. 6. [ſſ]werike ok norighe *i*nnan thenna tiid ok ſancti joh*ann*is dagh om midſo[mmaren] . . . . . .

l. 7. . . . . . ., [ſſwad]ana thiænaræ ok hielparæ, th*er* ey ær ræth dødh ffeygdh va. . n

l. 8. . . . . . hakon. hans mæn ok hans thiæneræ ok hans r[ike] . . . .

l. 9. . . . [m]æn j rikeno j ſſwerike nu jnne haffua ſſwa ſſom er dal . . . . land

l. 10. .... eræ / innan th*e*nna ffornempda dagh ffeloghe ok ſſikre wara ok

l. 11. .... [kl]erka ok andre rætte ſſkelſſ (?) mæn ffelo[g]he mellom rikennæ me .....

l. 12. ..... n at ffara. fframled th*e*t fføghathi(?) til loduſa ok th*e*[t] ffø[ghathi] .....

l. 13. .... waar ffornempde oom kon*ung* hakon j ſſinne ffordagthin[gan] ....

l. 14. ..... wi ell*e*r n[okon] a wara wighna ſſkal th*e*r nokot ....

l. 15. .... waro(?) .... ſtadz j them tw[e]m foghati[um] ....

l. 16. .... m*ed* .... a ga ....

l. 17. ...... th .... na ..... dagthingan ſſwa ſta...... at .... anda

l. 18. ....h ...... wara .... idhan th*e*n delin obehinnd[radr] .... gh ....

l. 19. ....ns vegna ok oarghadr th*e*n delin ſta innan th*e*nna d.........

l. 20. .....ia daghin ey .. bikrektat haffw ... hanom ey hylle ....

l. 21. .... ey(?) ffra ſſom her til, wilia ok nokre w....ne mæn .. fri ....

l. 22. .... [s]kulu the høwitzmæn th*e*r næst ær[o] biſſætne j badhom (?) ......

l. 23. .... breffuom. ok thøm m*ed* fførarom at fførdha tho ſſwa a.....tak ....

l. 24. .... winde haffuir han ſſkal thæs herrans hans manz ell*e*r hielpa .

l. 25. [or]dhum ell*e*r gernengom / kan th*e*t ok ſſwa h[æn]da. at nokrom ell*e*r fl...

l. 26. ......m man aff eno rike ok in j an*n*ath ..... tha gøra [ok] læggia m......

l. 27. ....weni ſſlikir ..... besætin ær m[ed a]lle ſſinne [m]akt ....

l. 28. ... ma*n*nom han vid*e*r brutliken ær ok han .... j ſſino rike h....

l. 29. ....an brutith(?) haffu*e*r / framledi*s* ſſkal ...... the h[ælg]ha kirkia ....

l. 30. ....m ræt at b[i]þia(?) fframledi*s* ſſkal ...... them .....

l. 31. .... ſſkulum wi baadhe waar oom konungher Hakon ok ......

l. 32. .... um ey ffor nokra handa fforffalla ſculd ſſa........

l. 33. .... [ſ]aman koma vm the[n] dagthingan th[e]r til be........

l. 34. ....giffuir / thenna ffornemdha (?) articulos ok

l. 35. .... obrutlika at hallda j alle ſſinne m[a]kt utan ......

l. 36. .... thingan / tha hengiom wi wart in[ſ]igle ffore .....

l. 37. ....johan løwtaa(?) gerard ſſnakenborgh ok boo jo[nsson] ....

l. 38. ...... albricte ſtadhka ok ffaſta at hallda j alle ſinne g[renum oc articulis lofwom]

l. 39. [wi meth ſa]mnadhne hand ok til ſtadffeſtilſſe ok vitneſb[urdh] hengiom [w]i wart ....

l. 40. [w]ar j ſſioholm an[no domini mdccc LX nono in octava b*ea*ti martini ep*iscopi*(?) .....

l. 41. ...ta ok ſwa henghe .... ok a hans vegna oſſ th*er*ffore loffuan.

Det er tydelig at brevet er utstedt av kong Albrekt og tre av hans mest fremstående menn. Det er utstedt 19de november 1369. Bo Jonsson var jo alt nogen måneder i forveien (6te august) utnevnt til kong Albrekts officialis generalis. I august og september 1369 hadde hansestædene sluttet en foreløbig avtale med kong Håkon av Norge (se D. N. VIII. s. 186—188), hvor bl. a. nye tinginger var fastsatt til St.hans 1370. Det synes som dokumentet forteller om at kong Albrekt og hans menn slutter en lignende avtale og vil fortsette tingingene i Lødøse ved St.hans neste år. Den 9de mai 1370 gav kong Albrekt fullmakt til 5 menn, deriblandt Bo Jonsson, til å delta i forhandlingene i juni (se Rydberg, Sveriges Traktater etc. II, s. 401, note). Etter et brev utstedt av kong Håkon 19de juli 1370 i Marstrand (D. N. II, nr. 410) har han møtt utsendingene fra Albrekt i Lødøse i begynnelsen av juli, hvor det blev avtalt fortsatt tinging «Om Lafrinza woko» (d. v. s. 10de august); jfr. Rydberg, Sveriges traktater etc. II, s. 401 ff.). Dette brevet fra 19de november 1369 synes da å være

et ledd i de fredsforhandlinger som førte til at kong Magnus blev fri (14de august 1371).

Til tross for at det er vanskelig å få nogen hel mening ut av dette korrumperte dokument, synes vi likevel å måtte slutte at det her blir sendt ut et åpent brev om våpenstillstandsavtale mellom Albrekt og Håkon. I islandske annaler — «Gottskalks annaler» (se Gustav Storms utgave s. 362) heter det under 1369: «lagdr iij uet*ra* fr*i*dr milli Nor*egs og* Sviþiodar m*ed* k*ongom* Hak*oni og* Albr*ict*». P. A. Munch sier i «Det norske Folks Historie», Unionsperioden, bd. I, s. 827: «De isl. Annaler tale om en Treaars Fred eller Stilstand, som allerede i 1369 blev sluttet mellem Haakon og Albrecht, men dette er vistnok kun en chronologisk Fejltagelse». Alt Lagerbring sier i «Swea Rikes Historia etc.», III (1776) s. 535: «Man berättar väl, at et tre års Stillestånd blifwit slutadt emellom Swerige och Norrige 1369, men om så är, blef dock denna tiden intet i akt tagen». Jeg vet ikke hvad Lagerbring sikter til med ordene «man berättar väl». Dette dokumentet fra 1369 synes å peke i samme lei som det de islandske annaler forteller.

Av de tre personer som har utstedt dokumentet, er de to *Bo Jonsson* og *Gerhard Snakenborg* velkjente. Derimot har det ikke lykkes mig å identifisere den tredje, *Johan Løwtaa*, dersom da navnet er riktig lest. Det er mulig at det har stått et navn til foran *Johan Løwtaa*. [Korrekturtillegg: Dr. Sten Engström tenker sig at med ham er ment Johan Lützow, hertug Albrekts marsk. Er dette riktig, er skrivemåten sikkert vidnesbyrd om *avskriver*forvanskning.]

Brevet er utstedt på *ſſioholm*, det er nok Sjöholm i Södermanland; som er kjent som herresete fra slutten av 1400-tallet, og som også er nevnt før den tid (se H. O. Indebeton, Södermanlands minnen, s. 20; jfr. Svenska Slott och Herresäten vid 1900-talets Början III, s. 22).

Ved lesningen av det vanskelige dokument har jeg kunnet rådføre mig med forstander for arnemagneansk samling, dr. phil. *Jón Helgason* og professor *Sigurd Kolsrud*. Professor *Sv. Tunberg*, som jeg sendte en korrektur til, og gjennem ham dr. *Sten Engström*, har gitt mig forskjellige oplysninger.

Didrik Arup Seip.

17.

Er «Gonge-Rolvs drikkehorn» islandsk?

I Historisk Tidsskrift (28de bind s. 344) har Halvdan Koht vist at «normannerhornet» eller «Gonge-Rolvs drikkehorn» i Museo Nazionale, Firenze umulig kan skrive sig fra vikingtiden, men må tilhøre senere tider. Det er runeinnskriften på hornet sikkert nok bevis på. Dessuten mener Koht at innskriften må være islandsk, og at den norske kongen rimeligvis har sendt et slikt islandsk horn som gave til den franske kongen en gang i 13de eller 14de hundreår.

Hovedgrunnen til at hornet må være islandsk ser Koht i det forhold at *e* er betegnet med runen ᚧ, som etter Björn Magnússon Ólsen er laget av en islandsk runemester (Torodd) i første halvdel av 12te hundreår til betegnelse av diftongen *ey*. («Runerne i den oldislandske Literatur», Kbh. 1883, s. 82 ff.) Hans begrunnelse er at man ikke kan påvise tegnet i Norden ellers (s. 83).

Dette siste har B. M. Ólsen ikke rett i; runen forekommer i flere norske innskrifter rimeligvis fra 13de hundreår av. Det norske materialet fra denne tiden er jo ikke utgitt, og det er bare et par tilfeldige iakttagelser jeg kan nevne her. Således finnes runen i en innskrift i Stavanger domkirke hvor navnet *Eiulfr* er skrevet med denne runen + *i*-runen (ᚧᛁ); her kan navnet bli lest *eyiulfr*, altså med samme lydverdi som hos Torodd. På en ring fra Ringsaker kirke leser vi: *þeser hurþir gerþe þorþr a stafi en kari ringænæ guþo*; her er overalt *e* betegnet ved runen ᚧ. Denne innskriften kan av flere grunner ikke være yngre enn 13de hundreår; Sophus Bugge har på en notat i runearkivet etter et skjønn satt den til omkring 1250. — Også ellers tror jeg ᚧ er brukt i norske innskrifter for *e*-lyden, således visstnok i innskriften på delesteinen mellem Ringerike og Hadeland (Eggemoen).

Også ellers forekommer denne nye runen for *e*; den er den siste av de 19 gyldentall som blev brukt i runekalenderen og finnes i runealfabetet på døpefonten i Bårse (Sjelland), etter Wimmer fra 1200—25, se De danske Runemindesmærker IV: 1 s. 106, Haandudgave nr. 203. Av andre blir døpefonten fra Bårse regnet for å være yngre, se Brate «Nordens äldre tidräkning» i «Inbjudning till öfvervarande af årsexamen vid högre almänna läroverket å Södermalm vårterminen 1908» s. 14.

Brate finner det i denne avhandling sannsynlig at runekalenderen er opstilt i Trondhjem i 1152 under kardinal Nikolaus's besøk der; ved den leilighet skulde de 16 runene være blitt øket med 3 nye tegn, deriblandt ᚽ. Etter oplysning av Magnus Olsen meddeler så Brate at denne runen «i betydelsen *e* i Norge tillhör 1200-talet och senare tid». Brate mener at selv om vi ikke kan påvise runen brukt for *e* før 1200, kan opfinnelsen av den likevel være knyttet til kardinal Nikolaus's besøk i Trondhjem. — Hj. Lindroth har behandlet spørsmålet i Arkiv f. nord. filologi XXIX s. 287. Han henviser til Brate, og uttaler at han ikke finner det «troligt» at runen for *e* (fra 1200 av) er identisk med det eldre tegn for *ey*.

Det er altså sikkert ikke noen særlig grunn til å mene at elfenbenhornet i Firenze skulde være islandsk; det passer bedre med tiden for forekomsten av *e*-runen å regne den for norsk, noe som også av andre grunner er rimeligst.

Didrik Arup Seip.

LITTERATUR

Jón Dúason, Grønlands statsretslige Stilling i Middelalderen. Oslo 1928. 216 s.

Det er framifrå nyttigt at ein fær dryft frå ende til annan heile spursmåle um det politiske retts-høve det gamle Grønland stod i, heilt til det vart lagt inn under den norske kongen. Spursmåle har vore framme i ymis samanheng; danske, norske og islendske granskarar har sagt meininga si um det. Men ingen har saumfare det på alle leider soleis som no islendingen Jón Dúason; han har teke fyre seg alt det tilfange som høyrer i hop med spursmåle, og han sèt det fram kvast og klart.

Spursmåle har interesse ikkje berre for Grønland, men for dei ålmenne rettshøva i det gamle norrøne folkesamfunde, — det har bokskrivaren gjort klart i den ålmenne innleidinga og utgreiinga si um rettsskipnaden i «lǫg». Men nett her må eg segje at det prinsipielle grunnlage bokskr. bygger på, sviktar for han. Eg er gjerne med på å sette «lǫg» likt med «rettssamfund», soleis at ein t. eks. ikkje bør tale um den islendske «staten» i gamal tid, — eg veit ikkje noko betre ord ifrå nytida til å definere det islendske rettssamfunde enn det engelske «commonwealth». Og eg trur det er verdfullt at bokskr. legg slik vekt på denne avgrensinga. Men han nyttar dette umgrepe sitt på ein måte som kjem i strid med historiske sann-røynsler.

Han vil ha det til at ein mann blir ståande i si «lǫg» kvar han so ferdas og kvar han so slær seg ned, so sant ikkje hans eiga «lǫg» støyter han ut or samfunde sitt, — det blir ein hovudgrunn for påstande hans at dei islendske landnåmsmennene på Grønland vart ståande i den islendske «lǫg». Bl. a. stør han denne rettstanken sin på det norske tilhøve at ymse fylke i Noreg kunde leve under ei viss lov, som Gulatingslov eller Frostetingslov, um dei so ikkje hadde umbodsmenner på lagtinge, — soleis Valdres, Hallingdal og

Robyggjelag under Gulatingslova, Hålogaland, Jemtland og Herjedalen under Frostetingslova. Men det er stor skilnad på å lyde ei viss lov og vera med i det rettssamfunde som lova høyrer til i. Vi kjenner slike vilkår ifrå nytida òg; eg skal berre minne um at den franske Code Napoléon galdt for ymse land-umråde som ikkje høyrde til Frankrike. Og når dei nemnde norske fylka ikkje sende folk til dei store lagtinga, so vitnar det just um at dei stod utafor det lovsamfunde som dei hadde teke lov ifrå. I boka si um «Jemtland og Norge» frå 1927 har då òg Edv. Bull ettervist at Jemtland var eit heilt sjølvstendigt lovsamfund innafor Noregs rike. No er det visseleg so at Dúason tek reint i miss når han meiner (s. 71) at det fins «historiske Beviser» for at Jemtland og Herjedalen var busett av utflyttarar frå Trøndelag, so det på den måten inga samanlikning er mellom desse landskapa og Grønland. Men i alle tilfelle har vi her eit klart døme på at eit folke-umråde kann ha lov frå eit rettssamfund som det elles ikkje på nokon måte lyder under. Og eg trur Hålogaland for so vidt stod i same høve som Jemtland. Det prove som bokskr. i dette stykke vil hente ifrå Noreg, vender seg soleis mot han sjølv.

På den andre sida tek han umgrepe lǫg i altfor trong meining når han meiner (s. 90) at dei norske landnåmsmennene som flutte ut til Island, ikkje turvte bryte ut or «lǫg» i Noreg, «blandt andet fordi Lagdømmerne der først var i Opkomst, og nogle af dem eksisterede ikke». Det spørs då ikkje um kor stor ei «lǫg» var; ho tarv ikkje vere ei samskiping av ymse mindre retts-umråde. Umfram dei store lagdøma fans det i Noreg på landnåmstida, og jamvel lenge etter, mange små retts-umråde med sine serskilde alting, og landnåmsmennene sat i «lǫg» i Noreg kvar dei so kom ifrå. Men kunde dei bryte ut or gamle «lǫg» i Noreg, so måtte dei då likso godt kunne flytte ut or den nye islendske «lǫg». Og bokskr. peiker sjølv (s. 12—13) på at i striden um kristendomen på Island melde dei kristne og heidningane seg ut or «lǫg» med einannan, soleis at dei framleis hadde dei same lovene, men ikkje lenger var i sams rettssamfund. Dette syner greitt at det islendske borgarbande slett ikkje var ubryteleg. Det kann dessutan vere verdt å minne um at Snorre Sturlason kunde tenke seg at trælar i gamal tid stod utafor «lǫg» eller landsrett med andre folk i samfunde, so

dei ikkje turvte halde lovene. Det var visseleg berre ei rangtolking ut ifrå lovforskrifta um at den frigjevne trælen skulde sverje seg i lov med andre folk (sjå det som eg har halde fram um dette i Norsk Biografisk Leksikon III s. 579 under Erling Skjalgsson). Men det vitnar då på nytt um at islendingane ikkje rekna rettssamfunde sitt for slik ein fastbunden einskap som Dúason vil ha det til.

Er det soleis uråd å bli ståande på det ålmenne rettsgrunnlage bokskr. bygger på, so er det greitt at ein må krevje endå strengare prov enn elles for påstande hans um at grønlendingane vart verande i islendsk lǫg. Men eg tykkjer nok at jamvel ut ifrå sine eigne fyresetningar er han altfor smålåten i krava sine til god provføring. Serskilt er det reint bisneleg kor mykje han bygger på det som det ingen ting står um i kjeldene. Det er alltid fårleg å slutte noko av at ein eller annan ting ikkje er nemnd i kjeldene, og det er mangfelt fårleg når det gjeld Grønland som vi i det heile har so fatigsleg med kjelder um. Men bokskr. upphøgjer det reint til eit prinsipp at togn i kjeldene gjev prov i ei eller anna leid, og boka hans er full av allslags slike «indirekte» prov. Ja, når andre granskarar sumtid har vore huga på å segje at når kjeldene tegjer um eit eller anna, so må det vere for di det *ikkje* har hendt (fårleg nok berre det!), so kann Dúason finne ut at det ikkje er nemnt nett for di det *har hendt!* På den måten veit han at den islendske lovboka Jarnsíða som vart vedteken på det islendske altinge i åra 1271—73, må ha vore vedteken der for Grønland òg, nett for di kjeldene ingen ting segjer um det (s. 147—149 og s. 188). Og når den islendske lovboka Grágás mest aldri nemner eit ord um Grønland, so er det nett for di ho gjeld for Grønland; med stor skrift sèt bokskr. inn orde «Grønland» eller «Grønlænder» når han gjev att forskrifter i Grágás som handlar um Island og islendingar (s. 21), — han veit at det må vere meininga, nett sidan det *ikkje* står i teksten. Han kann segje oss (s. 138) utan atterhald at «Graagaasen I a, 226, II, 70, siger at Grønland er i vore «lög», vort Retsfællesskab», — endå Grønland ikkje er nemnt med eit ord i denne lovforskrifta, — og so kann han då på dette ordlause prove bygge at «Grønland og Island har fælles Lovting, fælles Love, fælles Troskabspligt, fælles Domstole».

I forteljinga um utflutninga til Grønland er det ikkje sagt

noko um korleis utflyttarane skipa seg der burte. Dúason meiner då (s. 94) at sidan ingen, og serleg ikkje Are Frode, nemner eit ord um at landnåmsmennene på Grønland sette upp lovting eller melde seg ut or islendsk lǫg, so kann dei ikkje ha gjort noko av dette heller. No turvte vel ikkje ein utflyttar høgtideleg segje ifrå at han vilde ikkje lenger vere i det islendske rettssamfunde, serleg ikkje ein utlæg mann som Eirik Raude; det kunde vere nok at han tok ut til eit land som ikkje høyrde til Island. Og er det ingen ting sagt um at Eirik og dei andre utflyttarane skipa lovting på Grønland, so er det ikkje fortalt heller noko um at dei skipa serskilt domsting. Likevel held bokskr. det for avgjort (s. 87) at dei straks med same sette upp sjølvstendige domsting på Grønland. No trur eg nok at fantasien hans har fare altfor langt av med han, når han konstruerer upp (s. 81) at utflyttarane alt på fyrehand hadde gjort avtale um slik ein ting-skipnad, — *det* måtte vel i minsto Are Frode ha nemnt noko um! Når bokskr. fører Flóamannasaga, ei eventyrsoge frå so sein tid som 14de hd.-åre, til vitne på at tingskipnaden var i stand alt umlag år 1000, so veit han då sjølv (s. 78) at dette er ei ring kjelde, — eg vilde helst segje ubrukande. Men eg vil endå gjerne tru at islendingane på Grønland heller fort kom i gang med å halde ting; det torer vi i minsto sjå av Fostbrødrasaga.

Det er mykje som kann vere tvilsamt med tingskipnaden i det einskilde; vi høyrer so svært lite um han. Eg gjer her berre den merknaden at læra um ein «lagmann» som skulde ha vore ting-styrar på Grønland alt ifrå fyrste tida (s. 103), har eit altfor laust historisk grunnlag. Ho bygger berre på ei islendsk rime frå 14de eller kanskje jamvel 15de hd.-åre um ein Skald-Helge som kom dit burt i fyrstninga på 1000-tale, og som rima segjer fekk «lagmanns rang» av folke. Vi torer trygt segje at orde «lagmann» her er ført inn ifrå det islendske tittelbruke etter sambande med Noreg; det upplyser ikkje det minste um gamal grønlandsk tingskikk. Men det må i minsto vere fullvisst at det fans eit samla landsting for heile Grønland; det er nemnt både i 11te, 12te og 14de hd.-åre, og anten det frå gamalt vart kalla «alting» eller ikkje (det blir nemnt soleis berre i eit domsbrev frå 1389), so *var* det visseleg eit alting. Når no bokskr. sannar dette (s. 102), so lyt ein undres på kvifor han plent vil at

det skal vere noko reint anna enn det islendske altinge, — *berre* domsting og *ikkje* lovting. På nytt bygger han (s. 117) på at kjeldene tegjer um serskild lovgjeving på Grønland; men dei segjer no heller ingen ting um islendsk lovgjeving for Grønland, og sidan vi veit mykje meir um islendsk enn um grønlandsk historie, so burde tegjinga i dette tilfelle vege meir enn i det fyrre. Eg skal ingen ting bygge på tegjing. Men all den stund vi ikkje på fyrehand har rett til å gå ut ifrå at skipnaden var den eine eller den andre, so lyt vi tolke dei upplysningane vi har so endefram og so naturleg som mogleg. Og her syndar bokskr. mykje; for det vesle vi høyrer um grønlandsk lovgjeving, freistar han tolke burt til ingenting.

I Grœnlendingaþáttr, ei forteljing um hendingar på Grønland i fyrste helvta av 12te hd.-åre, er tri gonger nemnt orde «grønlandske lover» (Flb. III 448, 450). Bokskr. kann ta (s. 108—112) so mange atterhald han vil um innhalde og umfange av dei lovene det her er spursmål um; men det må då ha vore uråd å tale um dei, utan det fans noko som folk kunde kalle «grønlandske lover». Vi veit ingen ting um koss dei hadde kome i stand; kanskje var dei berre sedvanerett. Men dei måtte då gjelde for dei sakene som tinge skulde døme i, og dei tyder då på at Grønland var eit serskilt rettssamfund.

Minst likso viktigt er det at vi veit um serskilde vedtak for det grønlandske samfunde. I denne samanhengen har det mindre å segje at kristendomen vart innførd på Grønland utan noko vedtak utafrå. Bokskr. gissar visseleg (s. 115—116) på at det var altingsvedtake frå Island i år 1000 som vart lov for Grønland òg; men det fins ikkje minste grunnlag i kjeldene for denne gissinga, vi høyrer ikkje eit ord um at Leiv Eiriksson var innum Island på vegen frå Noreg med kristnings-bòde. Vi høyrer ikkje heller noko um at kristendomen vart lovteken på ting på Grønland; tvertimot blir det fortalt at Leiv forkynte kristendomen kringum i lande, so kvar mann vart døypt etter sin eigen vilje. Men det kan ha sin naturlige grunn i at altinge for Grønland endå på den tida ikkje var skipa.

Derimot var det på alting i Gardar umlag 1123 at alt landsfolke på Grønland gjorde vedtak um å skipe ein fast biskopsstol, og det er merkeleg nok at dei fekk ikkje bispen

sin frå Island, men frå kong Sigurd i Noreg. Bokskr. kallar (s. 117) vedtake for «Vedtægt», ikkje for lov; men han har set at det var so sjølvstendigt eit tiltak so det trang til stadfesting med lov. Han gissar difor (s. 118) på at når den innvigde bispen og den utsende grønlandske hovdingen på vegen frå Noreg var ein vinter på Island, so var det for di dei vilde ha stadfesting hos det islendske altinge. Men kjelda vår, Grœnlendingaþáttr, fortel (Flb. III 446) at dei måtte stane på Island for di dei fekk so ulagleg bør, og ho fortel dessutan at den nye bispen røynleg kravde stadfesting på all retten for bispestolen, berre ikkje hos altinge på Island, men hos den grønlandske hovdingen som henta han. Heile forteljinga vitnar um at Grønland styrde seg sjølv, ubunde av Island.

Det er vel rimeleg at det var denne same norske bispen som fekk fastsett tienda på Grønland. Bokskr. gissar (s. 116) på at det var det islendske lov-vedtake frå 1097 um tiend på Island som vart lov for Grønland òg. Men det veit vi ikkje det minste um; bokskr. bygger på nytt berre på togn i kjeldene. Vi må heller sjå saka i samanheng med vedtake um å skipe ein biskopsstol i Gardar og legge gods og inntekter til den.

So må eg her nemne spursmåle um korleis Grønland gav seg under den norske kongen. Vi høyrer ingen ting um at nokon konge i Noreg freista på å drage Grønland under seg fyre Håkon Håkonsson. Men i åre 1247 sende kong Håkon, med råd av den romerske kardinalen som hadde kront han, den nyvigde grønlandske bispen ut med den ærenda å få folke på Grønland til å gje seg under kongen og svare honom skatt. Samstundes vart den nyvigde Hola-bispen send til Island i same ærenda; for, sa kardinalen, det var uhøveleg at det lande ikkje tente under ein konge liksom alle andre land i verda. «Dette tyder paa,» segjer Dúason (s. 159), «at Kardinalen og Kongen har betragtet Grønland og Island som eet Land og Grønlænderne og Islænderne som eet Folk, i Modsætning til alle andre Riger.» Koss bokskr. kann segje dette, skjønner eg ikkje. Han held då elles stendigt fram at Grønland ikkje bør bli serskilt nemnt; det skal alltid berre ligge gøymt under Island. Men her blir «det lande» berre nytta um Island, og so kjem Grønland serskilt etterpå. Det tyder sanneleg ikkje på noko slag samrøring.

Freistnaden i 1247 førde ikkje fram. Ti år etter, i 1257, sende kong Håkon tri mann til Grønland med same ærenda på nytt, og fire år etter, i 1261, kom dei tilbake med melding um at no hadde tiltake lukkas, — grønlendingane hadde gjort seg skattskyldige under den norske kongen. Dette er det einaste vi høyrer um korleis Grønland kom under den norske kongen. Når vi so veit at Island ikkje gav seg under kongen fyre åre etter, i 1262, då skal det jamenn mykje til å segje (s. 166) at det fyrst var då at den grønlandske underkastinga vart lovgild. Bokskr. har set vansken med dette. Han peiker sjølv (s. 165) på at den skatten grønlendingane lova kongen, þegngildi eller dråpsbøter, ikkje kunde høve med islendsk lov, og han meiner difor at kongen måtte gje upp krave på denne skatten då han gjorde den endelege avtala med Island. Men dette er vill gissing av bokskr., og den einaste naturlege fylgjetanken er at den grønlandske underkastinga ingen ting har å gjere med den islendske. Dessutan veit vi at kongen lova grønlendingane å sende to skip um åre til lande deira med nyttige varer; men um dette står det ikkje eit ord i avtala med Island, her er berre tale um skipssending til sjølve Island. Alt syner so tydeleg som råd kann vere, at Grønland heilt på eiga hand gav seg under den norske kongen. Alt som Dúason fører fram imot desse røynlege upplysningane, er ingen ting anna enn konstruksjon på sjølvgjort grunnlag.

Eg skal endå berre nemne ein ting til. Det er det prove som bokskr. gjev (s. 149—153) for at den norske kongen fyrr hadde «erkendt saa klart, som der den Gang var Anledning til», at Grønland høyrde med i det islendske rettssamfunde. Prove skal ligge i den rettarbota som kong Olav den Heilage gav islendingane i Noreg. Der er det fyreskrive kor mykje islendingane skal gje i landaurar når dei kjem til Noreg; men, heiter det, dei skal ikkje legge landaurar i Noreg, um dei fyrr på same ferda har gjeve landaurar på øyane (d. v. s. Færøyane?) eller Hjaltland, og: «Um folk som har vendt (på engelsk: *invested*) godse sitt til Grønland eller fèr ut på landleiting, blir drivne av til Noreg, eller dei driv ut ifrå Island då dei vilde føre skipa sine frå hamn til hamn, då er dei ikkje skyldige til å legge landaurar.» Denne forskrifta tolkar bokskr. som eit ordlag for at «Islænderne

har ikke paa nogen Maade villet betale Landøre af Skib, der sejlede mellem Landene i det islandske Retssamfund, selvom de drev til Norge». Og han når fram til denne tolkinga for di han sèt um forskrifta um Grønlands-fararane altfor romsleg, som ho skulde gjelde alle som var «paa Vej til Grønland», og for di han på eiga hand skyt inn det tillegge at dei måtte legge landaurar um dei dreiv av til Noreg på ei utferd til andre utland.

No skal eg ikkje segje noko imot dette siste tillegge; det er mogleg bokskr. kann ha rett i at soleis vilde dei norske hamnefutane i den tida ha tolka lova. Men tek ein forskrifta endefram og naturleg, so segjer ho i røynda ingen ting anna enn at ingen islending skulde gje landaurar i Noreg, utan den som kom hit på handelsferd. Difor var det landaurane sidan vart umbytt med sekkjagjald, endefram avgift av varene. Men den som var ute og leita seg land, d. v. s. vilde flytte ut ifrå Island til dei nye landa vestafor have,[1] eller jamvel hadde vendt godse sitt til landnåm på Grønland, han vart ikkje rekna for handelsmann og slapp difor legge landaurar. Koss dette kann bli teke for ei godkjenning, um so berre «indirekte», for at Island og Grønland var ei «lǫg», det skjønner eg ikkje.

Eg kann fullt vere med på å verdsette all den gløgge tenkninga som er lagt ned i denne boka, og serleg kann det vere mykje å lære av den strenge prøvinga ho legg på ymse lovforskrifter i Grágás. Men ho bøygjer altfor mykje dei einskilde fråsegnene etter ein uppgjord teori, og difor blir sjølve hovud-resultate rangt.

Halvdan Koht.

Asgaut Steinnes, *Leidang og landskyld.* Skr. utg. av D. n. videnskaps-akad. i Oslo, Hist.-filos. kl. 1927, nr. 9.[2]

Problemstillingen i den doktoravhandlingen som idag er under diskusjon går ut på følgende:

Fra middelalderen har vi ikke i Norge bevart noen offentlige regnskaper el. l., som kunde gi oss greie på skatteforhold og andre økonomiske forhold. Først fra det 16—17 årh. begynner vi å få noenlunde sammenhengende regnskapsserier,

[1] Det er verdt å peike på at vi her har den elste kjelda som tyder på at islendingane hadde funne sjøvegen til Amerika.
[2] Opposisjon ved doktordisputas den 1. nov. 1928.

som bl. a. omfatter skattelister, og disse skattelistene gir bl. a. også lister over leding og landskyld.

Da nu ledingen er en skatt som går tilbake til middelalderen, blir spørsmålet: kan vi av disse skattelistene fra omkring år 1600 slutte noe om skatteforholdene 300 år tidligere? og videre: kan ledingsregnskapene lære oss noe om landskylden i middelalderen og dermed om verdiforholdene i jordbruket i det hele?

Vi vet at iallfall med Magnus Lagabøters landslov fra 1270-årene, om ikke tidligere, blev ledingens karakter av grunnskatt fastslått og dessuten at det skulde bestå et fast forhold mellem den og landskylden — ulykken er bare at vi ikke vet hvilket forhold det er, om det er 1 : 2 eller 1 : 4 f. eks. — Dessuten tror vi å vite at iallfall fra 1350-årene av — «Mannadaudsperioden» — blev dette faste forholdet mellem leding og landskyld ophevet på Vestlandet og kanskje også i andre deler av riket:[1] landskylden falt sterkt, mens ledingen blev holdt bedre oppe. Men likevel forandret også ledingen sig i disse 300 årene: snart steg den, snart sank den, og navnlig skiftet fordelingen av den på de enkelte gårder og gårdparter meget sterkt.

Det ser derfor ikke på forhånd svært lyst ut, når man vil trekke slutninger bakover fra ledingslistene fra år 1600;

[1] Det kan likevel være verd å merke at den retterboten, som synes å opheve denne sammenhengen for Vestlandet bare fins bevart i et eneste av våre mange lovhåndskrifter, og det i et som først er fra år 1600 og bærer likeså meget preg av lærdom som av praksis — så jeg har mine store tvil om det nogensinne kan antas å ha representert almindelig gjeldende rett, om det ikke snarere er å betrakte som et konkret påbud for en bestemt situasjon (Steinnes s. 6 f.). Hasunds tolkning (Tidsskr. f. retsvidenskap 1926, s. 394) forbigår Steinnes uten bemerkninger, uaktet den fører til vidtgående konsekvenser, og for min del er jeg ikke i tvil om at denne tolkningen er den rette. Doktoranden bruker retterboten av 1358 på flere steder i sitt arbeide (således s. 29 og s. 39) som et viktig ledd i hele resonnementet og det er derfor ikke uvesentlig, hvordan vi opfatter den. Både på dette punkt i avhandlingen og på flere andre føler man forøvrig sterkt den svakhet det betyr for hele vår middelalderforskning at de gamle lovene foreligger i en så utidsmessig utgave, navnlig at det aldri er foretatt noen samlet vurdering av de forskjellige håndskriftenes innbyrdes verdi — variantapparatet i lovutgaven er for dette formål helt utilstrekkelig.

men hvor meget en kan få ut av det, kan en ikke vite sikkert uten ved å prøve, og det er det, doktoranden har gjort i det foreliggende arbeidet.

Han har da tatt for sig regnskapene fra Rygjafylke norðan fjarðar — et halvt fylke, 16 skibreder — og gjennemgått dem omhyggelig, bygd for bygd, gård for gård, for å komme til resultater.

Spørsmålet om verdien og almengyldigheten av disse resultatene er imidlertid ikke bare avhengig av forfatterens eget metodiske arbeide med sitt stoff; det er også avhengig av om dette stoffet selv har en almengyldig karakter — m. a. o. om man kan trekke slutninger til hele landet fra en enkelt landsdel.

Heller ikke dette spørsmålet kan imidlertid løses uten ved et forsøk, d. v. s. ved at man går løs på hele materialet. Men dette er et så svært foretagende at det ikke bare er forståelig og rimelig at doktoranden har avholdt sig fra det, men at det også har vært helt umulig for mig å forsøke på det. Den endelige vurderingen av den betydning, doktorandens bok vil få for norsk historieforskning, må derfor stå hen, til det foreligger lignende undersøkelser også for andre landsdeler — vi får håpe at doktoranden selv vil få anledning til å fortsette dette arbeidet, som roper så sterkt på en fortsettelse.

Såvidt jeg kan se, er arbeidet meget omhyggelig gjort. Det er en mangfoldighet av beregninger som er gjort, og hvor jeg har kontrollert dem, ser de ut til å være riktige. Bakom de 78 sidene i boka ligger det mere arbeide end i mangt et verk på den dobbelte eller tredobbelte størrelsen. Og doktorandens skjønn om i hvilken grad han kan bygge på de enkelte oplysningene, synes mig gjennemgående meget forstandig.

Men i adskillig utstrekning går han ut fra forutsetninger, hvis riktighet kan være meget tvilsom. Han har en tendens til å operere med den lære at når han bare har store nok tall, så vil tilfeldighetene utjevnes — selv om der er nokså mange ukjente størrelser med i regnestykket.

Han sier f. eks. s. 30, idet han vil sammenligne en av ham konstruert såkalt «engelskmatrikel» fra 1350-årene med ledingslisten fra 1602 og landskyldslisten fra 1661: «I tidi etter han [ɔ: engelskmatrikelen] vart til, kan sjølvsagt både landskyld

og leidang ha gjenge både ned og upp på dei einskilde gardane. Det er likevel truleg at nedgang og uppgang *jamt yver* hev vore nokolunde like stor etter måten på korngardar og smørgardar» — og om tiden 1602—61 heter det (s. 31): «Men for denne tidbolken òg kann ein rekna med at det jamt yver hev vore nokolunde like stor brigde etter måten på korngardar og smørgardar». På forutsetningen om en slik gjennemgående likhet i bevegelsene av både landskyld og leding er det da, han i det hele bygger op sine beregninger.

Nu er forholdet imidlertid det at hvad doktoranden kaller «korngårder» — ɔ: gårder som utreder avgiftene sine i korn — ligger i det ytre strøket av Ryfylke, «smørgårdene» i det indre. Og så mangelfulle som våre kunnskaper er om de almindelige økonomiske forholdene i det 15 — 16 — 17 årh., kan det her meget vel ha gjort sig en rekke forskjellige faktorer gjeldende. Gårdenes utbytte og dermed deres evne til å utrede avgifter var ikke bare avhengig av kornavlen og smørproduksjonen. Fra sildefiske til skogbruk spillet det inn forhold som var av meget ulike art nettop for de ytre og de indre bygdene, forhold som for alt det vi vet, meget vel kan ha fremtvunget helt uensartede endringer i avgiftene.

Ikke bare forekommer det mig imidlertid at doktorandens forutsetninger av og til er rett tvilsomme. Også hans kritiske behandling av materialet er hist og her nokså problematisk — jeg tar igjen et enkelt eksempel.

S. 49 f. sier doktoranden: «Til sist er å nemna at det kan henda hev noko å gjera med ein uppgang i månadsmatsverdet når landskyldi av eit *mannsverk* sume stader hev vore 10 og andre 9 månadsmatar.»

Men hans bevis for at et mannsverk nogengang har vært 9 månedsmater, er, som vi skal se, mer enn problematisk.

Mannsverk er et vestlandsk jordmål, som svarer omtrent til hvad man på Østlandet kaller en fullgård. Ifølge Arent Berntsen skal det på hans tid være en gård med en årlig skyld på 4 lauper smør eller 4 skppd. tunge. Doktoranden nevner selv at det i 1287—88 svarer til 10 månedsmatsbol; det samme gjør det også 30 år senere (DN IV 122, 127). Hvad ordet oprindelig har betydd, er ikke helt klart; men doktoranden anfører at både Macody Lund og Hasund setter det i forbindelse med hvad Snorre forteller om Harald Hårfagre at han la på hersene å gjøre tjeneste i ufred med en

mann for hver mark landskyldsinntekt de hadde av kongen — og han tilføier for egen regning: «Dette høyrest ikkje utruleg ut.»

Jeg må tilstå at jeg vanskelig kan tenke mig noget som «høyrest meir utruleg». Det gamle spøkelset med Harald Hårfagres statsordning — at han satte en jarl i hvert fylke og en herse i hvert hered, og at han gav dem allesammen jord i len mot tilsvarende militær tjenesteplikt — trodde jeg virkelig, vi var definitivt ferdige med i videnskapelige drøftelser, og det gir et sørgmodig billede av hvor kort kildekritikkens arbeide rekker, når slikt ennu kan sies.

Doktoranden bruker ovenikjøpet dette som en antydning om at landskylden av et mannsverk engang har svart til en mark brent, at «mannsverk» med andre ord har vært et navn på det vestnorske «markebolet» — en hypotese der såvidt jeg ser, svever helt fritt i luften, uten spor av støtte.

For størrelsen av et mannsverk har forfatteren følgende å operere med:

I 1287 skjøter baronen Gaute unge fra sig til Munkeliv kloster 20 månedsmatsbol i Haugaland på Framnes, 10 som han selv og 10 som hans søster har solgt. Året efter foregår det et makeskifte mellem Lyse og Munkeliv kloster: Lyse gir fra sig et bruk i den øvre gården og får igjen «nedre hus» i den samme gården, det mannsverk som Munkeliv kjøpte av hr. Gaute unge. Identiteten mellem et mannsverk og ti månedsmatsbol belyses tilstrekkelig herav; men så fortsetter makeskiftebrevet: «Skal dette kjøp og skifte stå ubrytelig mellem klostrene um alder og æve, fordi hr. Gaute har skjøtet og trygget to mannsverk til evig tid under Munkeliv kloster, slik som hans brev omtaler.» Doktoranden slutter derav at Munkeliv fremdeles eier to mannsverk i gården efter makeskiftet, at det altså har fått *tre* mannsverk av hr. Gaute, hvad brevene åpenbart ikke gir rett til. Og når han så videre halvannet hundre år senere finner oplyst i en jordebok at Munkeliv eier 18 månedsmatsbol i den samme gården, slutter han videre at dette må være disse samme to hypotetiske mannsverkene, som altså da skal ækvivalere 9 månedsmatsbol hver — uten hensyn til alle de mange endringer i eiendomsforholdene som kan være inntrådt i mellemtiden — i sannhet et skrøpelig fundament for teorien om at et mannsverk skal være redusert fra 10 til 9 månedsmatsbol.

Selve saken er riktignok ikke av meget stor betydning for gangen i doktorandens resonnement; men gjennemgåelsen gir, som det synes mig, et vidnesbyrd om hvor uhyggelig tynn den isen er vi går på — rett som det er, er vi nemlig nødt til å løpe seier på denne måten. —

Tross de mange tvilsspørsmålene som således reiser sig, skal jeg likevel innrømme at doktoranden på flere viktige punkter har overbevist mig. Først og fremst tror jeg, resultatet hans på s. 38 er riktig, at ledingslistene fra år 1600 viser at ledingen skriver sig fra en tid, da prisforholdet mellem 1 pund korn og 1 laup smør var som 1.6 : 1 — og at det samme prisforholdet gjaldt for landskylden i Ryfylke før svartedauden. Men er dette resultatet riktig, så følger iallfall derav at hele problemstillingen og problembehandlingen er fruktbar, at det kan nytte å gå den veien, doktoranden går, at den ikke bare fører ut i tøv og uføre.

Når vi kommer over til de konkrete løsningene, doktoranden gir, har jeg imidlertid flere innvendinger å gjøre — innvendinger hvis generelle karakter jeg kanskje kunde karakterisere slik at hans sunde skjønn er bedre enn hans metode, at han ofte kommer til gode og kloke resultater ad ganske falske veier. Jeg vil gjerne belyse dette ved hjelp av det viktige kapitlet som heter «Bordleidang og utfareleidang».

Det endelige resultatet av dette kapitlet er at vi må regne med en normal besetning av 40 mann på en 20-sesse, ikke med 80—100 som det oftest før har vært gjort, og at den samlede norske ledingsflåten ved full almènning derfor teoretisk skulde telle 12—14 000 mann — i realiteten har det vel neppe nogensinne vært stillet så mange engang — mens eldre beregninger har kommet op til 30 000 eller mere.

I dette hovedresultatet er jeg helt enig. Doktorandens argumentasjon ut fra folkemengden i de skibredene, han har arbeidet med, forekommer mig helt fyldestgjørende; jeg har nok også her en og annen rent metodisk bemerkning å gjøre; men de er av så bagatellmessig karakter i forhold til hovedresultatet, at jeg ikke skal hefte tiden med dem. Men jeg vil gjerne ha fremhevet at de tallforestillingene, vi på denne måten får, om Noregsveldets militære styrke, er av adskillig viktighet for hele vår opfatning av hvad dette Noregsveldet egentlig var for noget.

Når doktoranden imidlertid skal til å innpasse dette resultatet, som vesentlig er vunnet ved beregninger av hvor mange

månedsmater der blev utredet fra en normalskibrede og hvor mange månedsmatsbol det kunde være i en slik — når han skal til å innpasse det i de gamle lovenes militære system, da er det, jeg synes, metoden hans klikker.

Grunnspørsmålet er her begrepet *hamle*, hvor det for doktoranden er om å gjøre å komme vekk fra den gamle tydningen, at hamlen svarer til *årekjeipen* og at et skib altså har hatt likeså mange hamler som det har årer — altså 40 hamler på en 20-sesse, 20 på hver side. Han regner nemlig med at *den* eldre opfatningen har rett som opererer med to mann i hver hamle, hvad der altså skulde gi 80 mann på 20-sessen. Doktoranden vil derfor vise at hamlen blev regnet *tvers over skibet*, altså svarende til to årer, og kommer derved til sine 40 mann.

Såvidt jeg kan se, må løsningen søkes i den motsatte retning: de eldre opfatningene har rett i at hamletallet svarer til åretallet; men det behøver ikke å regnes med mer enn *en* mann pr. hamle.

Først vil jeg her peke på ordet *styrihamla*, brukt gjentagne ganger i sagaene og lovene om kjeipen på styreåren — dernæst på Gulatingsloven § 223, hvor det heter at et skib for å være gyldig betalingsvare ikke må være så gammelt at de hamlene som først var gjort til det, er «af ronar». At hamlen er en slik håndgripelig ting som en årekjeip, fremgår derav med slik tydelighet at man næsten føler sig fritatt for å citere det stedet i Fostbrødrasaga, hvor det på et sjøgående skib er tale om at det har årene i hamlebåndene.[1]

At tallet på *hamler* og på *årer* må bli likt, kan man derfor ikke komme utenom — allerminst med slik løs tale som doktorandens (s. 56), hvor argumentasjonen tilspisser sig i slikt — undskyld! — vrøvl, som at en mann i en liten båt kunde ro to årer og at det derfor «kan tenkjast» at *hamle* her brukes om plassen tvers over båten, altså om *to* hamler — eller den ikke stort bedre tankegangen at fordi om man regner «sess» og «tofte»[2] tvers over skibet, «er det sers truleg», at hamlene kan ha været regnet på lignende måte.

[1] Hvad slags hamlebånd, «som er fest på båe sidor av hamla», doktoranden tenker på, må jeg innrømme, jeg ikke forstår.

[2] Jeg tror doktoranden må ha rett i at «tofte» og «sess» er synonymer og regnes tvers over skibet, uten hensyn til gangen i midten — tross ordene i Snorres Edda om at «þopti er halfrýmisfélagi».

Det er heller ikke lett å komme utenom det uttrykket som finnes i en østlandsk kodeks av landsloven, hvor det tales om å søke «hamlu sina eða halfrymi» — hvad der jo åpenbart peker på at hamlen regnes å svare til halvrummet eller plassen for én åre; uttrykket fins riktignok bare i dette ene håndskriftet; men det er, som jeg har forsøkt å vise annensteds,[1] et som er av ganske særlig interesse, redigert som det synes å være, til bruk for Oslo bispestol.

Til støtte for sin opfatning at hamletall og romtall på ledingsskibene «kunde» falle sammen anfører doktoranden (s. 57) to steder av lovene — han sier riktignok selv at det er tre; men det tredje stedet (Landsloven III/10), som jeg forøvrig finner at han tolker helt riktig, viser ingenting om dette spørsmålet.

Det ene stedet er Gulatingsloven § 301, som jeg anfører i sammenheng:

«Nu leysa þeir skip or festom. oc sœker maðr eigi halfrymi sitt. þa scal reisa upp ár hans. oc skirskota þriggia marca sect a hendr hanom. Eckia scal lata fœra mat sinn til skips. oc alla reiðu. ef hon hever eigi homlo mann sér. oc bioða styri manni. Nu ero þeir eigi fœrer er fim rum fliota a tvitugsessu. æða fleiri. Nu scal lendrmaðr æða ármaðr gera i homlor. v. sa er attong hevir at ivir sokn. oc eigi minna. Nu scolo þeir bioða lið sitt a onnur skip. ef þeir ero eigi fœrer.»

Det vil si:

«Nu løser de sitt skib av landfeste, og mann søker ikke halvrummet sitt — da skal man reise op åren hans og lyse tre marks bot mot ham. Enke skal la føre sin mat og al utredsel til skibet, om hun ikke har en hamlemann for sig. Nu er de ikke seilføre, når fem rum eller flere står tomme i en tyvesesse. Nu skal lendmann eller årmann, som har myndighet i åttingen, skaffe folk til fem hamler og ikke mindre. Nu skal de by folkene sine over på andre skib, om de ikke er seilføre.»

At enkens «hamlemann» er det samme som rorskar, fremgår vel helt klart av sammenhengen her. Doktoranden mener imidlertid å måtte tolke det følgende slik, at når skibet er ufført hvis fem rum står tomme — det er altså brukelig om det bare er fire tomme rum — så skal lendmann eller årmann skaffe full erstatning for alle de fem rummene *og ikke mindre*,

[1] Hist. Tidsskr. 5 R. VI 373 ff.

og vil derfor gjøre hamle til ensbetydende med rum. For mig står det som langt naturligere med Ebbe Hertzberg å anta, at hvis de kan skaffe erstatning for minst halvparten, fem halvrum, så får det greie sig. Noget bevis for identiteten hamle=rum kan jeg iallfall ikke finne i denne bestemmelsen.

Doktorandens siste holdepunkt for denne identiteten er Frostatingsloven VII 14, hvor det heter:

«En ármaðr hverr i fylki leggi mat oc fé i hǫmlor. iij. yfir þvert scip.»

Herav mener han å kunne slutte at «ei hamla i minsto *kunde* verta rekna frå det eine skipsbordet til det andre» — men hvorfor ikke, fremdeles med Hertzberg, oversette: «tre hamler på hver side av skibet»?

Dermed tror jeg å være ferdig med hamlespørsmålet, forsåvidt som det vel må være klart at hamlen svarer til åren og halvrummet, og går over til det næste spørsmålet, om det var nødvendig å regne med mer enn en mann pr. hamle.

Hovedbestemmelsen her er Gulatingslovens § 300, som går ut på at bønderne skal utrede to månedsmater *hvárs*, av hvert slags, det vil si av smør og av mel, for hver hamle, og dessuten tjeld og åre. Landslovens III/9 er bare en nærmere utredning av hvad dette går ut på, med enkelte forandringer. Det er øiensynlig Gulatingslovens mening at for denne provianten skal ledingen kunne være ute i to måneder, og at en månedsmat *hvárs* skal være passelig kost for en mann i en måned. Som Macody Lunds utregning av kostholdsverdien viser, må dette også gi en meget rimelig matmengde, når en omsetter det i andre matvarer, som kjøtt og fisk og øl, ved siden av smørret og melet. Både doktoranden og Hasund regner uten videre med at en månedsmat *hvárs* er kost for en mann i to måneder eller for to mann i en måned, og jeg vil innrømme at noget fullgyldig og avgjørende *bevis* for min opfatning er jeg ikke istand til å levere ut fra dette stedet alene; men nettop det som Hasund pointerer så sterkt, at det normale kostholdet bestod av de to gruppene grynmat og suvl — eller melmat og smørmat — gjør det naturlig å oversette som jeg gjør. Og avgjørende blir Gulatingslovens § 3, hvor det er tale om den kost, representantene til Gulatinget skal ha: fra Hordafylke, Sogn og Fjordane skal hver mann ha en månedsmat *hvárs*, fra Rygjafylke 1½,

fra Agder og Sunnmøre to. Skulde nu en månedsmat *hvárs* rekke til for to måneder, måtte altså tingtiden for dem fra midtfylkene bli to måneder, for dem fra randfylkene hele fire — et resultat hvis urimelighet er umiddelbart innlysende.

Også Frostatingsloven (VII/20) regner tydelig med én mann pr. hamle: «Sin hamle skal hver den føre hjem, som førte den hjemmefra, medmindre han kan skaffe styresmannen en annen sjømann, som han vil ta imot.»

Doktorandens øiensynlig riktige betraktninger over «einskipat skip» (s. 58) høver like godt med min opfatning av hamlen som med hans egen. —

Skal jeg tilslutt samle mine inntrykk, så går de ut på at doktoranden har vist betydelig evne til gjennem beregninger av det regnskaper og jordebøker har å fortelle, å komme frem til verdifulle resultater, men at det derimot skorter på metodisk skoling i kritikk og tolkning av kilder. Det arbeidsområdet, doktoranden har valgt, er vanskelig og besværlig; bare et par forgjengere har hittil våget sig inn på det for alvor — Macody Lund og Hasund — selv om de grunnleggende tingene er der ennu ikke opnådd enighet, og et stort materiale ligger ennu ubrukt og venter på å bli nyttiggjort. Bare studier av den art som doktoranden er begynt med, og som hans doktoravhandling bare er et ledd i, vil kunne gi oss ordentlig rede på vår gamle økonomiske historie, og vi har all grunn til å være glad for at en ny forsker med nettop de betingelser for å trenge dypt inn i emnet som Steinnes, har meldt sig til dette arbeidet.

Edv. Bull.

Ingvar Andersson: Källstudier till Sveriges Historia 1230—1436. Inhemska berättande källor jämte Libellus Magnipolensis. Lund 1928.

Eit emne som dette kunde ikkje vori dryft med utbyte utan godt grunnlag i moderne tekstutgåvur og grundige kjeldekritiske fyrearbeid. Forf. har meint det måtte løne seg å ta upp heile denne krinsen med litterære kjeldur under eitt. Det er fysst og fremst Erikskrönikan som har vori gjenomgranska fyrr, og der ser det au ut til at han har nått dei beste resultat.

EK. byggjer ganske mykje på sine tyske fyrebilete i forma, låner både «formlar» og lengere skildringar (til festar og ferder). — Birgitta på si side i BR. (Birgittas revelasjonar) står i like nært samband med samtidig religiøs litteratur — motsetnaden imillom henne og kong Magnus har grunnlag i hennar krav til honom: å vera ein helgenkonge, ein ny Heilag-Eirik, dra på korstog, men gi Gud æra. Då Magnus ikkje fekk framgang på sitt korstog, og ikkje eingong vilde stø klostre hennar aktivt meir, slik ho vilde, då kom han over på galne sida i striden millom vondt og godt, og vart djevelens reidskap — ei utvikling som forf. skildrar godt, med grunnlag i dei dateringar til revelasjonan som han har ifrå andre granskarar. — Vi kan då ikkje lenger setja lit til hennar vitnemål um kongens karakter og framferd, meiner forf. — i alle fall ikkje når vi saknar den skildringa som hans parti kunde gjevi.

Dei har lenge trutt at krønikskrivaran bygde mykje på tradisjonsstoff. Forf. jamfører med lovhandskrifter, annalar og brev, og syner at krønikbøkene låner kronologien og mykje tå innhalde sitt. Og det i dikta som han kan prove er lån, det jamfører han sidan med anna, som vi ikkje lenger har andre kjeldur for, og finner at det må liggje tapte kjeldur til grunn for sumt. — KK. (Karlskrönikan) merkjer seg ut med stor dugleik i å bruke brev til å laga gode skildringar. Eit riksrådsmøte ho forteler um — der som Engelbrekt kjem og tvingar rådsherran til å segja upp kong Erik — gjelder det kanskje for. KK. gir, sae Schück, «en ytterst livlig framställning, som bär alla spår av ett ögonvittnes berättelse». Men Andersson segjer: «Det råder intet tvivel, att krönikören haft dokumentet framför sig, då han nedskrivit detta referat.» — — — «Det är — — — t. o. m. möjligt, att skildringen av uppträdet med de tre biskoparna Knut, Sigge och Thomas är konstruerad i anslutning till brevets kortfattade antydningar» — — — «även om man givetvis ej med bestämdhet kan påstå att han icke haft stöd av några traditionsuppgifter» (s. 282 f.). — I det heile finner forf. lite tradisjonsstoff i KK. umfram det som er knytt til Karl Knutsson sjølv og hans fremste menn, — jamvæl Engelbrekts-tradisjonen blir redusert: «partiet om hans mellanhavande med Måns Bengtsson och den härmed tydligen nära sammanhängande berättelse om mordet» er det mogleg «gå tillbaka på en samtida dikt

av en för oss okänd författare, och måhända har det funnits någon «Engelbrektsvisa» ur vilken krönikören lånat vad han vet att berätta om dessa händelser». — Skildringa til sigerstoge mot fautom er, segjer forf., for det meste ein «stereotyp» «med förvånande noggrannhet avfattad katalog över belägringarna». Forf. reknar i staden med ein stor korrespondanse frå Engelbrekt til grunnlag for mykje i dikte. — Men her trur eg no like fullt dei fleste kjem til å reagere — *so* stutt rokk ikkje minne i den tids Sverge.

I EK. au reduserer forf. den munnlege tradisjonen til ein del stoff kringum heltan: Hertug Erik, Matts Kettilmundsson, Torgils Knutsson, og eit par til + lokalkjennskap på krigsskodeplassen i krigen mot Noreg. Motsetnaden imillom marsken og hertugen freistar han å dylja med vilje, meiner forf., han vrir på historiske fakta, og tegjer still um dem. Likevæl er ikkje denne tendensen heilt gjenomførd, sjå t. d. forteljinga um dråpe på Torgils, l. 2448 ff.

Den som duger best til å gjenomføre ein tendens er «den skicklige advokaten» som har laga Libellus Magnipolensis åt kong Albrekt, — det er berre i slutten han har «en formellt starkare sak att försvara», so han «behöver sålunda ej här att företaga några anmärkningsvärda jämkningar av sanningen».

Forf. summerer upp resultata han kjem til for kår einskild kjeldeskrift, og reknar dem alle for kompilasjonsverk med sterkt skiftande kjeldeverd. Dei fleste kastar ljos over svensk sogu som parti-innlegg på den tid dei vart skrivne, og har mindre kjeldeverd utover det. Denne domen gjelder mest dei litterære kjeldun for Magnus Erikssons styringstid i Sverge (BR., Libellus de Magno Erici Rege, Förbindelsedikten). Den sisste blir fråkjend alt sjølvstendigt kjeldeverd for den tida ho vil skildre, ho gir berre syne på den tids sogu slik som Karl Knutssons parti forma det kring 1450. — Forf. nemner ikkje, det eg har set, den soga frå Novgorods Annalar som Munch nyttar DNFHist. 2 Hovedafd. 1 s. 39 ff., og som ser ut til å vita ørlite grand um kong Magnus, so tullut ho er. Er ho reint verdlaus?

Forf. strekar under at mange slike kleine kjeldur som Förb. ikkje taper sitt verd for oss for det. So sant folk har lesi skrifta, og syne der har gjort inntrykk på eit publikum i lande — og so sant ho gir eit bilete tå si eiga tilkomsttid —

so visst har ho sitt rom i soguskrivinga vår. Forf. nemner det i samband med dryftinga um BR. har vorti sterkt umarbeidde eller ei: «Den bevarade texten av revelationerna i den form, den kommit att utöva inverkan på eftervärlden, är det som skall göras till föremål för granskningen». — Ei skrift som Libellus de Magno Erici Rege har si største interesse «genom sin utomordentliga betydelse för senare historieskrivare under medeltiden».

Det går fram at tendensen i desse skriftene er i utvikling i det hundreåre som dei blir gjort. Dei fysste tar meir parti for eller mot visse personar, seinare blir dei merkte med kyrkjeleg syn, framandfiendskap og stormanns upprørslyst mot kongedøme, sisstpå bryter det igjenom eit slags nasjonalt syn. Sosiale motsetnader millom svenske folkelag innbyrdes kjem næstan ikkje fram i tendensform, — anna det at underklassa lite blir umtala.

Svensk historisk litteratur på den tid har stor interesse for Noreg au. Sjølve innhalde snertar ofte inn på norsk sogu, og verknaden ser vi au her i lande. Over Morgongåveumråde og Jemtland, og med svenske innflytjarar, må idean ha vunni fram her, og skapt detta svenskepartie som framandfiendskapen hos norske bønder hadde å knyte seg til lenge utetter. — Kor mykje er det i grunnen å få vita um lesarkrinsen åt denne litteraturen?

Forf. freistar lite å slå fast noka datering for EK., segjer berre: «krönikan är skriven efter 1320, med full säkerhet före 1355 och med rätt stor visshet före 1330-talets mitt». I note 1 s. 102 umtalar han likevæl at EK. l. 4139 ynskjer Guds nåde over «herr Bo's» sjæl, og den einaste «miles» Bo som er umtala i andre kjeldur på den tid var Bo Niklisson, som m. a. var testament-eksekutor etter hertug Erik, og døydde millom 1332 og 1336. Han og 3—4 herrar til — som visseleg er nemnde i EK. — høyrer til ein krins som ofte seter upp brev isaman.

Skulde denne identifiseringa vera rett, segjer forf., so blir EK. lettare å datere. — Mange andre ting kunde tyde på at EK. var serskilt nært knytt til adelen i svenske grenselandskapar mot Noreg. Skulde vi setja lit til detta der, so vart det lettare å peike på ein mogleg grunn til at EK. ikkje sette synlege far etter seg i Sverge på heile 1300-tale, men var i stand um å bli mynster for ein heil krøniklitteratur

på 1400-tale. Har ho komi til etter at spaninga kom upp millom kong Magnus og hans næraste menn på den eine sida, og den svenske adelen elles på andre sida, kunde ho vel ikkje godt komi i hendene på det svenske adelspartie fyrrenn herran i Morgongåve-umråde sjølv slo seg til det — d. v. s. nokon gong etter at dronning Margrete hadde fått Sverge i si makt. Vi kunde gisse på at reduksjonen i 1396 (sjå Munch 2 Hovedafd. 2 s. 378 f.) har lagt grunnsteinen til sambindinga millom herran i Morgongåve-umråde og i Sverge elles.

Boka burde hatt eit namneregister.

Vi får vone at kroniklitteraturen snart blir like grundig granska heilt fram til Olaus Petri. Det er so at norsk syn på norsk sogu eiger vi ikkje større vitnemål um frå den tid — då får vi, som våre forfeder då gjorde, ty til det svenske. So um vi i det heile vil sjå eit samtidigt — nokolunde parallelt — syn.

Amund B. Larsen yngre.

KILDER I UTENLANDSKE SAMLINGER TIL NORSK HANDELS- OG SJØFARTSHISTORIE I NYERE TID (16.—18. ÅRHUNDRE)

Foredrag på den Internasjonale Historikerkongress i Oslo 1928.[1]

AV OSCAR ALBERT JOHNSEN

Sjøfart og handel spiller en stor rolle i det norske folks historie. Det gamle Noregsvelde i det 11.—13. årh. var i utpreget grad en sjømakt, og nordmennene på den tid drev en regelmessig handel med de av nordmenn befolkede øer i Nordishavet og Atlanterhavet, de gamle norske stater i Irland samt med Skotland, England, Frankrike og Rusland, som alle i vikingetiden hadde mottatt kolonister fra Norge såvelsom fra Danmark og Sverige. Hvad der holdt det gamle, meget utstrakte Noregsvelde sammen, var, foruten den felles regjering, i første rekke dets for hin tid meget store krigs- og handelsflåte og folkets særegne sjømannsdyktighet. Norges nedgang i det 14. og 15. årh. henger likeledes nøie sammen med opløsningen av dets sjømakt og hansestædenes monopolisering av dets utenrikshandel, som medførte at dets egen sjøfart og handel på utlandet næsten fullstendig ophørte.

[1] Foredraget blev holdt på fransk, og dets titel var: «Organisation des recherches sur l'histoire du commerce et de la navigation des norvégiens pendant les temps modernes jusqu'au XVIIIe siècle.»

På den annen side er Norges fremgang fra det 16. årh. av nøie knyttet til en ny utvikling av dets skibsfart. Som sjøfartsnasjon inntar Norge nu med hæder sin plass blandt de store makter. I 2nen halvdel av 19. årh., da vår seilskibsflåte hadde nådd sin største høide, stod det kun tilbake for England og Amerikas Forente Stater. — Dette korte blikk på vårt folks fortid vil måskje kunne tjene til å gi et svakt begrep om skibsfartens og handelens betydning også for forståelsen av vårt folks almindelige historie.

Der er efterhånden utført meget godt og dyktig arbeide for utforskningen av vår skibsfarts og vår handels historie. Navnlig er professor Alexander Bugges forskning over vår handel og skibsfart i middelalderen av stor betydning, særlig ved fremdragelsen av de engelske tollruller fra o. 1300. For den nyere tids vedkommende har man derimot næsten utelukkende bygget på norske kilder, særlig på de norske tollbøker; men skjønt disse kilder har meget stor verdi, bør man ikke lukke øinene til for deres iøinefallende mangler. De begynner først i 2nen halvdel av 17. årh. og har også for den følgende tid mange og store huller. Om en meget viktig gren av vår skibsfart, fraktfarten mellem de forskjellige utenlandske havner, «le grand cabotage», som franskmennene kaller den, gir de ingen som helst oplysninger. Det er følgelig ikke mulig å bygge en statistikk for norsk skibsfart i det hele på dette grunnlag.

Dessuten trenger vi å jevnføre vår skibsfart og handel med de andre sjøfartsstaters; men i våre egne arkiver søker vi forgjeves efter materiale til en slik sammenligning.

Disse mangler kan imidlertid utfylles ved hjelp av utenlandske kilder. I Englands, Frankrikes, Hollands, Belgiens, de tyske hansestæders og flere andre lands og stæders arkiver og biblioteker finnes utallige dokumenter

til oplysning av vår handels og sjøfarts utvikling gjennem tidene.[1] For lettere å skaffe sig et overblikk over dette umåtelige materiale kunde man dele det i to store avdelinger efter dokumentenes art, de administrative dokumenter, hitrørende fra de lokale autoriteter i hvert land, og de diplomatiske, som hovedsakelig består av regjeringenes korrespondanse med sine representanter i utlandet, alt kun forsåvidt de inneholder oplysninger av verdi for vårt emne.

I det danske Rigsarkiv i Kjøbenhavn finnes fra 16. århundre av de norsk-danske gesandters innberetninger, som ofte har meget stor interesse for vår kommersielle historie. Men ikke mindre viktige i denne henseende er de brev, som de store sjøstaters gesandter og konsuler skriver fra Kjøbenhavn eller fra Norge til deres egne regjeringer. Visselig er der stor forskjell på disse kilders betydning for oss. Den diplomatiske korrespondanse («La correspondance diplomatique») i det franske utenriksdepartements arkiv i Paris, som er en så uvurderlig kilde for Europas mellemfolkelige politikk i almindelighet, gir kun få oplysninger vedrørende Norge og norske forhold. Til gjengjeld inneholder «La correspondance consulaire» i det samme arkiv en stor mengde dokumenter til oplysning om skibsfarten på Nord- og Østersjøen og på Norge i tiden fra 1670—1748.[2] På samme måte er også de franske sjøoffiserers rapporter, som finnes i Marinearkivet i Paris, og som inneholder tallrike relasjoner angående de franske krigsskibs ekspedisjoner til Norges kyster og helt nord til Kolahalvøen og Spitsbergen, meget viktige kilder til oplysning om sjøfolkenes liv,

[1] Det samme gjelder også Spanien og Italien; men bortsett fra Vatikan-arkivet har jeg intet personlig kjennskap til disse lands kildesamlinger.

[2] Denne serie har jeg gjennemgått i dens helhet.

kapertrafikken og sjørøveriet i Nordsjøen og Det norske hav helt fra det 16. århundre og ned til vår egen tid.[1]

I Hollands arkiver er det derimot nettop ambassadørenes og gesandtenes korrespondanse som har de for sjøfartshistorien interessanteste oplysninger. Man kan særlig henvise til Generalstatenes arkiv («Het archief der Staaten-General») i Riksarkivet i Haag, som begynner i 1579, og til serien «Diplomatiske missiver» i Amsterdams byarkiv som begge inneholder tallrike dokumenter med viktige oplysninger om de kommersielle forbindelser mellem Holland og den dansk-norske stat. Innførselen av norsk trelast, særlig props, bord, planker og mastetrær, hadde stor betydning for Amsterdam, som nettop i det 16. og 17. årh. gikk sterkt frem i størrelse og folketall, såvelsom for Hollands øvrige byer, dets store krigsflåte og umåtelige sterkt voksende handelsflåte. Næsten like viktig var, skjønt forbudt, den norske innvandring til Holland, som skaffet dette land så mange dyktige sjømenn.[2] Under den store nordiske krig måtte kong Fredrik IV sende offiserer til Holland for å hverve norske matroser til den felles dansk-norske flåte. Det er nettop spørsmål vedrørende skibsfarten, inn- og utførselen, innvandringen og mulighetene for å få innvandrerne til å reise hjem igjen, som diskuteres i den norsk-hollandske diplomatiske korrespondanse.

På lignende måte finner vi våre skibsfarts- og handelsforbindelser med England fra annen halvdel av 16. årh.

[1] Marinearkivet er som de franske centralarkiver forøvrig ypperlig katalogisert. Følgende kataloger er trykt: Léon Renard et Didier Neuville, Inventaire des archives de la Marine, Revue Maritime et coloniale LXXII (mars 1882), pp. 589—636; État sommaire des archives de la Marine (Paris 1891).

[2] Jfr. L. Daae, Nordmænds Udvandringer til Holland og England (Chr.a 1880).

drøftet i den store serie «State-Papers» i «Public Record Office» i London, og i nogen andre, mindre betydelige serier.[1] Hvad de fri nordtyske hansestæder angår, har deres diplomatiske korrespondanse i almindelighet ikke virkelig betydning uten for middelalderens og det 16. århundres vedkommende. Hamburg var visstnok også i det 17. og 18. århundre en stor by med en betydelig handel, men dens arkiv brente i 1842. Enkelte serier blev reddet, men ikke den diplomatiske korrespondanse, et også for oss beklagelig tap, fordi Hamburg helt siden middelalderen har stått i stadig handelsforbindelse med vårt land.[2]

Den diplomatiske og konsulære korrespondanse svarer på næsten alle de spørsmål som studiet av handelstraktatene stiller, men som hittil har vært dels ubesvart, dels mangelfullt besvart som følge av det benyttede kildemateriales magerhet. Den kaster lys over traktatenes oprinnelse, de motiver som har vært avgjørende ved fastsettelsen og utformningen av deres bestemmelser, og disses anvendelse i praksis; den viser oss hvilken betydning vår lange kystlinje har hatt for skibsfarten i de nordlige hav både i fred og krig, og hvilke kommersielle formål det var som bragte de store sjøfartsstater til forholdsvis tidlig å holde særlige handelsrepresentanter i Norge; den viser også, i hvilken grad vår handel og skibsfart var avhengig av de store staters utenriks-

1 M. h. t. kataloger m. v. i Public Record Office, se Bémont, Grande-Bretagne, i: Histoire et historiens depuis cinquante ans (Bibliothèque de la Revue Historique) I s. 167 ff.

2 Siden 1760 hadde Hamburg en konsul i Bergen og fra 1815 et generalkonsulat i Oslo med vicekonsuler i Bergen, Trondhjem, Christianssand, Hammerfest, Kragerø og Stavanger. Konsulære rapporter av nogen betydning for vår økonomiske historie begynner først i 1816. Staatsarchiv, Hamburg, Cl. VI, No. 10, Vol. 4 b, Fasc. 1—6 a.

politikk, hvorledes våre handelsforbindelser, som til å begynne med var nokså tilfeldige, efterhånden er blitt fastere og sikrere, takket være grunnleggelsen av de norske handelshus fra det 17. og 18. årh., ansettelsen av fremmede konsuler i våre byer og oprettelsen av norsk-danske konsulater i de store sjøfartscentrer i utlandet. De samme dokumenter, som gir svar på alle disse spørsmål, kaster lys også over våre regjeringers bestrebelser for å fremme norsk skibsfart og handel. Betegnende for en Christian IV's landsfaderlige styre er f. eks. hans brever til prinsen av Oranien, hvor han skrider inn til fordel for norske kapteiners og rederes krav på skadeserstatning for tap forvoldt ved vilkårlig beslagleggelse av deres skib i krigstid, og hvor han forsvarer sine undersåtters fri skibsfart med slagord, hentet fra Hugo Grotius, om havenes frihet. I det hele er det først gjennem studiet av denne art kilder, at det blir mulig å se vårt lands skibsfarts- og handelshistorie i intim sammenheng med den almindelige økonomiske, politiske og intellektuelle utvikling.

Det er dog ikke min mening, at man kan nøie sig med denne slags kilder. På den historiske forsknings nuværende standpunkt tror jeg tvertimot, at det som det først og fremst kommer an på, er å skaffe sig mest mulig presise og fullstendige oplysninger om skibsfartens størrelse og utstrekning i de forskjellige tidsaldre. Det er ikke nok å ha rede på de fartøier som finnes innskrevet i våre tollbøker for denne eller hin by. Langt viktigere er det å kjenne antallet av norske skib, som virkelig er ankommet til de store sjøfartscentrer i utlandet som London, Hamburg, Amsterdam, Antwerpen, Rouen, Bordeaux, Marseille, Lissabonne, Livorno etc., og arten av de varer som de har losset

og ladet. Tilfeldige notiser om skibenes ankomst eller avgang har kun liten interesse. Hvad det især gjelder, er, så vidt mulig, å skaffe materiale for en statistikk, som kan vise sjøfartens bevegelse fra år til år gjennem lengere tidsrum. Man vil kanskje spørre, om der virkelig eksisterer kilder som egner sig til slike undersøkelser, og svaret er at de eksisterer i ganske stor utstrekning.

For Englands vedkommende gir havnebøkene, the Port-books, som nu er samlet i Public Record Office i London, fortegnelser over ankomne og avgående skib i engelske havner fra 1565 til slutten av 18. århundre. Man finner i almindelighet følgende oplysninger i disse bøker: År og datum for skibenes ankomst og avgang, deres navn og skibsførernes navn, arten og verdien av de varer som utgjør deres ladning, navnet på havnen, hvorfra skibene kommer, deres bestemmelsessted, ofte også navnet på de kjøpmenn, som mottar ladningen.

Verdien av disse kilder er, som det synes, ennu ikke helt forstått. Iallfall blir de svært lite benyttet. Historikerne har, som bekjent, lenge næret meget forskjellige anskuelser angående virkningene av den engelske navigasjonsakt av 1651, og man diskuterer fremdeles, om stansningen av den hollandske fraktfart på de engelske havner skyldes nevnte lov eller andre, ukjente årsaker. Denne diskusjon er ørkesløs; ti de engelske Port-books beviser uigjendrivelig, at den hollandske seilas på de engelske havner, særlig London, var ophørt næsten fullstendig allerede i første fjerdedel av det 17. århundre. Navigasjonsakten har kun lovfestet en tilstand, som, i det minste for Englands vedkommende, allerede var en fait accompli. En utgave

eller metodisk bearbeidelse av de engelske Port-books i likhet med den som for Øresundstollregnskapenes vedkommende er påbegynt av Nina Ellinger Bang, vilde kunne få den allerstørste betydning for sjøfartshistorien i almindelighet og gi Europas økonomiske historie i nyere tid et grunnlag, som den nu savner. Det er visstnok liten utsikt til, at en slik publikasjon kan komme i stand i nogen overskuelig fremtid. Og dog kan det allerede nu trygt sies, at en systematisk og kritisk undersøkelse av de engelske Port-books er helt nødvendig, om man vil lære Europas sjøfartshistorie i 16.—18. årh. nærmere å kjenne. En slik undersøkelse vil ganske visst kreve megen tid, men den vil også, om den utføres vel, kunne føre til sikre, positive resultater.

Hvad nu Frankrike angår, vil man i de store centralarkiver i Paris, Archives Nationales, Archives de la Marine, Archives des Affaires Étrangères, og i den store manuskriptsamling i Bibliothèque Nationale finne mange dokumenter vedrørende våre maritime og kommersielle forbindelser med utlandet; men kilder av lignende art som de engelske Port-books må vi ikke søke i Paris, men i de store franske havnestæders arkiver, særlig i departementsarkivene og i handelskamrenes arkiver i disse byer. Leilighetsvis kan en også gjøre funn av betydning i de municipale arkiver og biblioteker og i embedskontorenes arkiver.

Personlig kjenner jeg, forsåvidt de franske provinsbyer angår, kun samlingene i Marseille, Bordeaux og Rouen. I Marseille opbevares i Archives Départementales des Bouches du Rhône rapporter om ankomne og avgående skib og arten av deres ladninger fra 1609—1746, men med mange og store lakuner. For det 18. århundre gir de såkalte «dépositions» i La Santé ved Quai des Belges i Marseille langt fullstendigere oplys-

ninger av overordentlig stor interesse også for sjøfartshistorien i hin tid i almindelighet.[1]

I Bordeaux er Marinearkivet brent; men rapportene om ankomne og avgående skib i Archives Départementales de la Gironde, som i næsten sammenhengende rekke finnes fra 1640 til inn i 19. årh., gir efterretninger om skibenes hjemsteder, tallet på deres mannskap og arten av deres ladning. Statistiske oplysninger av verdi om vareutvekslingen mellem Frankrike og de nordiske land har jeg funnet i handelskamrenes arkiver i Marseille, Bordeaux og Rouen,[2] i munisipalarkivet i Bordeaux og i kommunalarkivet i Rouen. I de samme handelskamres korrespondanse med centralregjeringen i Versailles finnes flere meget interessante betenkninger om handelen på de nordiske land i almindelighet. Registrene over priser og tap («Registres des prises et des pertes») fra 1688 i handelskammerets arkiv i Marseille viser oss, at norske, svenske og danske redere allerede i det 17. årh. har assurert sine skib og deres ladninger hos de store handelsfirmaer i Marseille. Jeg har under to forskjellige ophold i disse franske havnestæder gjennemgått en ganske lang rekke volumer av de nevnte kilder blad for blad med resultater som jeg har gjort kortelig rede for i forskjellige avhandlinger.[3] M. h. t.

[1] Les Dépositions, som jeg våren 1926 benyttet i La Santé, hvor de lå opstablet på loftet i stor uorden, er senere overflyttet til Archives Départementales des Bouches du Rhône, hvor de er ordnet og katalogisert. De er nu tilgjengelig i sammenhengende rekke helt fra 1709. Om deres innhold se min artikkel i Hist. Tidsskrift 5 R. VII, s. 274 flg.

[2] I Bordeaux beror Handelskammerets arkiv nu i Archives Départementales de la Gironde.

[3] «Le commerce entre la France Méridionale et les Pays du Nord sous l'Ancien régime» i Revue d'Histoire Moderne 1927; «Nordiske handelsforbindelser med Frankrike før

arkivene i Bretagnes, Normandies havnebyer og i Dunkerque, se «Rapports présentés au Congrès international des sciences historiques», Colbert et la Norvège par P. Boissonnade et Charliat.[1] Det må, tror jeg, i sin almindelighet sies, at de store sammenhengende fortegnelser over ankomne og avgående skib begynner senere i Frankrike enn i England, nemlig først i 17. og 18. århundre.

I Holland finnes et riksarkiv («Rijksarchief») for hver provins og et kommunearkiv («Gemeente archief») for hver bykommune. Dessuten har en rekke institusjoner egne arkiver, som er vel ordnet og tilgjengelige for forskerne. Men man vil i de hollandske arkiver i almindelighet søke forgjeves efter kilder som de engelske Port-books eller de franske «Entrées et Sorties des navires». De hollandske «Convoien en licenten», som finnes i stor mengde i arkivene i Haag, Amsterdam, Rotterdam, Middelburg og Enckhuizen, og er bearbeidet statistisk av dr. H. E. Beecht,[2] opgir ikke skibenes navn, men gjør kun regnskap for varesortene og den avgift som er betalt av dem i convoi og licenspenger. Der opføres ofte varer fra de skandinaviske land, som planker, master, tjære, tørrfisk etc.; men det nevnes kun meget sjelden, fra hvilket av de nordiske land disse varer kommer. «Convoien en licenten» er i det hele, forsåvidt

1814» i Historisk Tidsskrift 1928 og i Nordisk Statistisk Tidsskrift 1928; «Litt om Bergens Handel og Skibsfart på Sydfrankrike under l'ancien régime» i Bergens Hist. Forenings Skrifter, Nr. 33 (1927).

[1] Historisk Tidsskrift, Oslo 1928.

[2] H. E. Beecht, Statistische gegevens betreffende den Handelsomzet van de Republik der Vereenigde Nederlanden gedurende de 17e eeuw. (1579—1715). s'Gravenhage, Firma L. J. C. Boucher 1918. Rec. av Wätjen i Vierteljahrschrift für Handels- und Wirtschaftsgeschichte VII.

vårt land angår, en mager kilde, som dog ikke er helt uten verdi, når den benyttes med forsiktighet. Det samme gjelder regnskapene for de øvrige sjøfartsavgifter i Holland, listene over opkrevd «pontgeld», «pålgeld» og «lastgeld», som forekommer tilfeldig og spredt, særlig i arkivene i Amsterdam og Enckhuizen. Men de hollandske arkiver rummer dog også kilder av større interesse for vår historie. Rettsbøkene og de trykte «Resolutionen van Holland» i Haarlems arkiver (Rijksarchief og Gemeente archief) samt de tallrike skibsjournaler i Generalstatenes arkiv i Haag kaster lys over de intime forbindelser mellem nordmenn og hollendere og over skibsfarten på Nordsjøen helt fra det 16. århundre. Den berømte sagnomspundne hollandske heltinne, Keno Simonsdochter fra Hasselaer, som utmerket sig under byen Haarlems beleiring av spanierne, blev tillikemed hele sitt mannskap drept av sjørøvere under en reise hun foretok på eget skib fra Norge til Holland sommeren 1588, som arkivar ved riksarkivet i Haarlem, Baart de la Faille, nylig har påvist. Rapporter over innkomne og avgående skib med opgaver over skibenes navn, hjemsted m. v. finnes i Middelburg fra middelalderen av og i Enckhuizen fra 1684, men meget spredt. De førstnevnte har allerede vært benyttet av professor Alexander Bugge. I Amsterdams byarkiv («Gemeente archief») opbevares fra årene 1687—1715 lister over fartøier, som skal konvoieres til Norge eller Østersjøen, med opgaver ikke alene over skibenes og førernes navn, men også over besetningens størrelse og antallet av kanoner ombord, såvelsom over hvert skibs bestemmelsessted.[1] De viser klart, hvilke norske havner det er, som har vært mest besøkt av hollandske skib under de store kriger omkr. år 1700.

[1] Oostersche Handel en Reederij. Portefeuille 1, Ingekomen stukken 1687—1715, Het gemeente archief, Amsterdam.

I de gamle hansestæder i Nordtyskland har arkivarene hittil vesentlig beskjeftiget sig med middelalderske kilder, som her er tilstede i stor mengde og unektelig har den største interesse; men også for den nyere tid finnes der i disse arkiver kilder, som fortjener historikernes opmerksomhet. I de gamle riksstæder, Lübeck og Bremen, opbevares det bergenske hansekontors papirer fra det 16.—18. århundre, temmelig fullstendig bevart og forsynt med kataloger og registre, som riktignok kunde være bedre, enn de er. Takket være disse kilder er det mulig å belyse «Bergenfarerne»s skibsfart og handel statistisk år for år helt fra 1581.

Til oplysning om hansestædenes skibsfart i almindelighet finnes likeledes en rekke viktige, om enn litet påaktede kilder. Vi nevner: Skipperrullene («die Schifferrollen») i Stralsunds rådsarkiv, som først begynner i 1738; de svenske licenser fra Warnemünde i byarkivet i Rostock, bearbeidet av Huhnhäuser;[1] skibsfartsaktene fra 1550 og acciseregnskapene fra 1665 til inn i 19. årh. i Wismars byarkiv; tollregnskapene over inn- og utgående varer («die Zulagebücher») i statsarkivet i Lübeck, fra 1675—1823, dog med mange lakuner; anmeldelsesbøkene («die Angabebücher») fra 1754 av i Bremen og skipperbøkene («die Schifferbücher») fra 1590 i Hamburg, som blev reddet ved branden i 1842.[2] Det gjelder visstnok alle disse dokumenter at de er mindre innholdsrike enn de tilsvarende engelske og franske kilder, men de

[1] Rostocks Seehandel von 1635—1648 (nach den Warnemünder Lizentbüchern) I. Die Schiffahrt, Beiträge zur Geschichte der Stadt Rostock, herausgeg. vom Verein f. Rostocks Altertümer. 8. Band, Rostock 1914. Professor W. Vogel i Berlin har først gjort mig opmerksom på disse licensbøker.

[2] Jfr. Dr. Richard Ehrenberg i Mittheilungen des Vereins für Hamburgische Geschichte IX (Hamb. 1894), p. 295—420.

gir dog i almindelighet greie oplysninger om skibenes ankomst og avgang og om deres ladninger. Skipperbøkene i Hamburgs Statsarkiv f. eks. inneholder kun navnene på skibsførerne samt på avgangs- og bestemmelsesstedene og størrelsen av den betalte toll; men hvad man kan lære av disse tilsynelatende så magre kilder, har Dr. Baasch vist i sin utmerkede avhandling om Hamburgs skibsfart og varehandel fra slutten av 16. til midten av 17. århundre, som helt og holdent er bygget på disse hamburgske skipperbøker.[1] Dr. Baasch har i denne avhandling vesentlig modifisert de gamle rotfestede forestillinger om trediveårskrigens virkninger i økonomisk henseende ved å påvise, at Hamburg har bevart sin skibsfart og sin handel næsten uforminsket gjennem hele denne periode av uavbrutt krig. Også for Norges sjøfarts- og handelshistorie har de hamburgske «Schifferbücher» megen interesse. Vi ser f. eks. av dem, at Hamburg allerede i slutten av 16. årh. har hatt stadig handelsforbindelse med Bergen og med Island, idet der hvert år sendes flere skib derhen, mens der meget sjelden går nogen til andre norske byer, f. eks. Oslo.

Man finner selvfølgelig i de samme arkiver som her er omtalt, analoge oplysninger også om svensk og dansk skibsfart og handel. Allikevel vil jeg ikke foreslå et skandinavisk samarbeide i likhet med det som i flere år har vært praktisert i Vatikan-arkivet eller det som nylig er begynt i Centralarkivet i Moskva. Danmark og Sverige har andre, for dem nærmereliggende opgaver, enn de vi her har pekt på, nemlig å utforske det rike dokumentmateriale til oplysning om deres almene, og særlig deres utenrikspolitiske historie, som stadig henligger ubenyttet og ukjent i utenlandske samlinger.

[1] Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte, tome IX (Hamburg 1894), p. 295—420.

Nordmennene har gjennem mere enn 400 år ikke hatt nogen egen utenrikspolitikk, og de nevnes sjelden i dokumentene fra nyere tid uten nettop i egenskap av sjømenn. I politisk og selv i nasjonal henseende betraktedes de av utlendingene i denne tid næsten alltid som dansker og kalles i Frankrike f. eks. stadig «danois». Gjennem de undersøkelser, som vi her har slått til lyd for, trenger vi inn til vårt folks egen, særlige historie, og kaster lys over dets virkelige forbindelser med de fremmede nasjoner.

En systematisk utforskning av et så omfattende kildemateriale, som det der her er tale om, vil naturligvis kreve både tid og penger, og jeg venter ikke at den skal kunne iverksettes med én gang; men jeg tenker mig, at den vil kunne bli et av hovedformålene for det historiske forskningsinstitutt, som de norske historikere håber på å få oprettet. Uten all tvil vil denne plan før eller senere bli til virkelighet. Imidlertid vil forskningsarbeidet kanskje kunne forberedes. En av de verste hindringer for undersøkelser som de her omhandlede er den slette tilstand som arkivene fra nyere tid, særlig sjøfartsarkivene, ofte befinner sig i. Det hender, at dokumentene hverken er ordnet eller katalogisert. Arkivarene selv vet ikke alltid, hvad de inneholder, eller hvor de skal søke de kilder forskeren har bruk for, selv om de finnes i deres arkiv. Mens arkivarene leter, må forskeren spilde sin kostbare tid med å vente eller med arbeide som ligger utenfor hans egentlige opgave. Og selv i de velordnede arkiver, hvor gode kataloger står til forskerens tjeneste, forekommer det, at dokumentene er så slett behandlet i administrasjonskontorene — hvor de ofte har ligget henslengt i kjellere og på lofter gjennem mange menneskealdre —, at en større del av dem er blitt uleselige, i det minste i sin nuværende for-

fatning. Bladene er ofte krøllet og endog sammenklistret i en sådan grad at de ikke kan åpnes. Ofte er de også så fulle av støv og smuss at det er en virkelig lidelse å arbeide med dem. Ved en passende renselse, en utglatning og presning av de krøllete legg, en kjemisk behandling for å skille de sammenfiltrede blade, vilde man kunne opnå å redde et meget stort antall dokumenter som i sin nuværende forfatning er tapt for forskningen.

*

Ved slutningen av dette foredrag har den nordiske seksjon av den Internasjonale Historikerkongress 1928 efter forslag av foredragsholderen vedtatt følgende resolusjon:

Étant donné qu'en beaucoup des endroits, le mauvais état des archives des temps modernes, et principalement celui des archives qui intéressent l'histoire de la navigation et du commerce, rend les recherches scientifiques de cette branche de l'histoire économique extrêmement difficiles, on demande instamment aux autorités compétentes: de veiller à ce que toutes les séries des archives propres à renseigner l'histoire de la navigation et du commerce soient organisées, méthodiquement inventoriées, et que les documents en mauvais états soient, autant que possible, rendus utilisables pour les travailleurs.

Résumé.

Voir Résumés des communications présentées au VIe Congrès International des Sciences Historiques, Oslo 1928, p. 383—86.

SMÅSTYKKER.

18.

Målet och sätten för Sigvat Skalds Svitjodsresa.

Rörande de s.k. Austrfararvisorna har nyligen Schreiner betonat,[1] *å ena sidan* gentemot Finnur Jónsson[2] och Kurt Weibull,[3] att uttrycket «Gardar» på angivet ställe bör uppfattas som «Gardarike», *å andra sidan* gentemot Weibull och mig,[4] att visorna behandla icke en utan två resor. Hans bevisföring i dessa stycken kan jag på nedanstående grunder icke godtaga:

Uti *förstnämnda* avseende torde väl till att börja med kunna sägas, att Finnur Jónssons kategoriska förklaring fortfarande står upprätt, att det icke kan vara tal om att uppfatta detta annat än som «gård». — När emellertid Schreiner söker stöd för sin åsigt under anförande av, att uttrycket «austrwega» uti vers 21 (jag använder här överallt Finnur Jónssons läsnings ordningsnummer, då min egen ännu saknar dylika[5]) skulle tyda hän på Gardarike samt dragit fram exempel på, att detta ord kan beteckna Östersjöns östra kust, så sakna dessa all beviskraft, enär de behandla händelser lokaliserade dit *från Svitjod räknat.* Men detta hav har ju även andra kuster bl. a. en vestlig, och samtliga äro belägna «austrwega» från det land, varifrån skalden reste, d. v. s. *från Norge räknat.* Det finnes därför intet att invända mot åsigten, att Ragnvald bodde kvar i det «vid det gröna hav» liggande Svitjod. — Härtill kommer, att enligt min åsigt innebörden i tvenne av skaldens egna verser bestämt talar emot att förlägga dennes gård[6] till Gardarike. När nemligen Sigvat uti vers 21 säger, att han (Ragnvald) «tillvaratager ditt väl både dag och natt», så var avståndet mellan Uppsala (eller Norge) och Gardarike — närmare bestämt det ej långt från Ladogas södra strand belägna Aldeigjuborg[7]

— så stort, att ett dylikt tillvaratagande tydligtvis var otänkbart, vadan ett sådant påstående skulle varit dömt att på hirden verka uteslutande löjeväckande. Däremot kunde sådant ske, om och när Ragnvald bodde i Svitjod, där han vid alla tillfällen — såsom på tinget och vid dryckeslagen — kunde inverka hos Olov Skötkonung till förmån för sin kunglige vän. — Den andra versen, som jag anser strida mot Schreiners förenämnda åsigt, är vers 18, där Ragnvald förordar vänligt bemötande av hans och Olav Haraldsons huskarlar vid reciproka besök. Jag säger nu, att, om verkligen Ragnvald bott i Aldeigjuborg, lära väl dylika besök hava hört allt för mycket till sällsyntheterna för att behöva beröras. Men om och när Ragnvalds eget land låg nära Olav Haraldsons, ställde sig saken helt annorlunda.

Vad åter angår Schreiners uti *sistnämnda* avseende divergerande åsigt, ligger den uti sjelva grunduppfattningen av visorna,[8] i det att han bl. a. gent emot mig — allt under det att han säger sig i flera punkter låta sin behandling vara bestämd av min uppsats — vill, som nämnt, hävda sin åsigt om tvenne resor. Jag skall då till att börja med villigt erkänna, att, då man icke känner de lösa versernas ursprungliga plats inbördes, så bleve möjliga ej blott tvenne utan även flera resor av den enligt egen uppgift hjelpsamme skalden. Man kunde t. ex. ordna verserna så, som om Sigvat på olika tider anträtt resor till Ragnvald, till Olov Skötkonung, till Asta, till «Saxes mäktige son» och till «den givmilde mannen som männen sade vara den bäste». En sådan uppdelning — vare sig i två eller flera resor — vore emellertid befogad endast därest detta skulle framgå av versernas innebörd oberoende av de platser, i vilke de insatts uti en yngre tradition, något som, enligt min åsigt, absolut ej är fallet. Schreiner angiver emellertid till förmån för sin tudelning i huvudsak följande två skäl:

Det ena grundar sig på Sigvats olika gemyt. Här plockar författaren ut de verser, i vilka skalden är glad, samt gör därav en lyckad Ragnvaldsresa, under det att återstoden, i vilka skalden är vid misshumör, för Schreiner blir en skäligen resultatslös resa till Olov Skötkonung. Men en sådan uppdelningsnorm duger icke vare sig för reseskildringar i allmänhet eller — allra minst — i Sigvats verser. Hos denne välbalanserade, nervstarke, humoristiske isländare vexlar gemytet som regn och solsken beroende på arten av de händelser,

som efter hand inträffa. Dessa verser framtrollar därefter denne improvisationens mästare antingen omedelbart för sig sjelv eller senare i hallen, sådana dessa stå levande kvar bakom hans svarta isländska ögon. Huvudresultatet nämnes i hallen men icke i form av en «officiell rapport», ty en dylik innehållande en specificering av de förtroliga samtal, som skalden sade sig hava haft i Svitjod, gömde han sjelvfallet åt sin konung mellan fyra ögon.

Det andra skälet för reseberättelsens tudelning anser Schreiner vara Sigvats färdsätt: «Han kan ikke ha gått frem og ridd tilbake».[9] När emellertid författaren sjelv säger, att Björn stallare m. fl. skaffat sig hästar i Sverige, bör den tanken icke vara avlägsen, att, så som jag gjort sannolikt, Sigvat, efter att hava ridit från Trondhjem, samt stigit av och rastat vid bl. a. Hov (Hundorp) samt Astas gård (se nedan), nödgats lemna hästen vid Eid, när han besteg den rankiga båten, till följe varav han från andra stranden nödgats, som han sjelv säger, till fots färdas den långa vägen genom skogen, men att han tack vare sin reskassa skaffat sig efter ankomsten till mera bebygda trakter ny häst, så att han enligt egen utsago kom ridande efter hand till Ragnvalds gård. «Terminus a quo» för resan är alltså, i likhet med vad Sigvat sjelv säger, den, då han på kungens bud lemnade de för ankar liggande skeppen. Huruvida han därvid fick låna ett av dessa ända fram till Trondhjem, eller om han sattes från detta med båt omedelbarligen i land och där fick häst, blir en fråga av ingen betydelse och rubbar ej uppfattningen av hans senare inträffade, av mig framhållna färdsätt. Endast det skall här betonas, att icke gav han sig från skeppen, därför att de om hösten drogos upp på land, utan därför att kungens bud nått honom. Vers 9 är synbarligen endast skaldens generella förhärligande av sjömannens yrke på bekostnad av ryttarens och kan saklöst utelemnas, utan att berättelsens fullständighet därav lider. Ty, när Sigvat hade kungens order att draga «nordfra derhen» till Svitjod, så förbjöd det sig sjelv att använda skepp genom Norge, det må hava varit vid vilken årstid som helst. Det är sålunda fullständigt ohållbart att uppdela Sigvats resa i olika beroende av när han gick till fots, satt på hästryggen eller var ombord på fartyg. Detsamma kan sägas om varje annan resa och detta ända in i vår tid.

Jag tror mig nu hava visat, att innebörden av Austrfararvisor icke, så som Schreiner framhållit, giva ett berättigande åt en uppdelning av Sigvats Svitjodsresa i tvenne. För sin åsigt har emellertid författaren åberopat Heimskringla och Fagrskinna. Här hava vi dock endast en yngre traditions åsigt, vid vilken vi ej hava att fästa oss. Emellertid betonar Schreiner starkt, att, oaktat Fagrskinna använder Heimskringla som källa, «forkaster den Snorres fremstilling, idet Ragnvald her blir nevnt som hjemmehørende i Gardarike». Vad nu först angår denna de båda sagornas påstådda ställning inbördes, äro ju som bekant meningarne därom delade, och jag måste bekänna, att jag efter att hava studerat dels något av litteraturen härom dels fullständigt Schreiners olika uppsatser i frågan icke har kunnat komma till något resultat alls. Men i varje fall säger författaren sjelv, att Fagrskinna hela vägen intager en stor sjelvständighet och flera gånger korrigerar Snorres upplysningar. — Emellertid kan jag icke finna, att uti här föreliggande spörjsmål de båda källorna synnerligen differera. Under det att Heimskringla säger, att Ragnvald följde Ingegerd vid hennes gifte till Gardarike, meddelar Fagrskinna, att Ragnvald var där vid giftet. Egentligen är det här mera fråga om en olikhet i uttryckssätt än i sak. Fagrskinna säger ej med ett ord, om Ragnvald varit där tidigare. Här liksom så ofta annorstädes är Snorre mera utförlig — mera preciserande. Om man antager, att giftermålet egt rum i Gardarike, differera här de båda källorna i sjelva verket icke.

Även i en annan punkt har Schreiner påkallat uppmärksamheten å olikhet de båda sagorna emellan. Efter att hava redogjort för deras divergerande reseskildringar i frågan, tillägger han följande: «Så meget mere opsiktsvekkende er det derfor, at Fagrskinna forkaster denne beretning hos Snorre (d. v. s. Sigvats besök hos «Ragnavald, jarl i Gautland») idet det her heter, at Sigvat var med blandt de menn, *som blev sendt til sveakongen — — — Om denne ferd laget Sigvat sine Austrfararvisur*, blir det uttrykkelig sagt.» Långt ifrån att vara upseendeväckande är i min tanke detta «förkastande»[10] i stället helt naturligt — ja rentav för *Fagrskinna* fullständigt nödvändigt. Ty då denna dels ej kan visas hava haft åsigten om Ragnvald *i Skara*, dels tolkat uttrycket i vers 14 «furstarnes besegrare» såsom betydande Olov Skötkonung (varom

allt mera här nedan), så blir det ju helt naturligt för sagan att anse, det skalden i visorna talar om denna sin direkta resa till Svitjod i sändebudens sälskap. Och då vidare samma saga, så som nämnt, ansett, att Ragnvald var i Gardarike vid Ingegärds bröllop, blir det lika naturligt för sagan att här tro på en därefter senare inträffad resa av skalden till Ragnvald därstädes. *Heimskringla* åter blir här fången i sin egen kronologis garn. Ty då den felaktigt identifierar Ragnvald i Svitjod med hans namne i Skara, och då den vidare icke uti uttrycket «Gardar» ser med nödvändighet nyssnämnda betydelse, kan sagan med sin mångskiftande åsigt om innebörden av begreppet «Svitjod»[11] både förlägga Ragnvalds gård till Skara och vara oförhindrad att icke tro på, att Sigvat följde sändebuden till Olov Skötkonung (å vilket sistnämnda riktiga framhållande vi ju efter O. A. Johnsens[12] utredning icke behöva tvivla). Men då vidare även Heimskringla anser uttrycket «furstarnes övervinnare» beteckna denne konung, blir den nödsakad tro på budskickningar mellan Uppsala och Skara, medan sändebuden uppehöllo sig hos denne.[13] Det är dessutom här väl värt att lägga märke till, att Snorre söker med citat ur visorna stödja dessa händelsers relaterande men icke den hos honom senare i tiden liggande berättelsen om Ragnvald såsom Ingegärds följeslagare till Gardarike.

Vem var nu denne Ragnvald? Vi svara till att börja med: make till Ingeborg, Olav Trygvasons syster samt fader till en Ulv. Ty det veta vi av Erlingflokkr hos Sigvat. (Se här nedan not 19). Men vidare? Kurt Weibull säger härom följande: «*Enligt sagorna*[14] skall Ragnvald ha' varit jarl i Vestergötland. Detta framgår icke av Sigvats dikt. Sigvats färd har gått till Svitjod. Ragnvald nämnes aldrig jarl». För min del hade jag på av mig anförda skäl ansett, att han var son till den Håkan den gamle, som angavs förekomma hos Odd. Efter att nu hava studerat dennes olika sagor — något som blev nödvändigt, då ett uttryck hos Munch tycktes nu senare för mig angiva en Ulv nämnd där som Ragnvalds fader — finner jag till min överraskning, att i sjelva verket begge sagorna vid omnämnandet av denne Ragnvald uttryckligen beteckna honom såsom son till bemälde Håkan, idet att det sägs, att, när Håkan Sigurdson jarl kom till Erik Segersäll, «var mid konungi Ragnvalldr son

Haconar gamla». Vi få därefter här en lång beskrivning på hurusom Ragnvald reste till fadern för att förbereda honom på jarlens besök hos honom, varefter vi få höra om upprepade möten mellan desse bägge. (Jag återkommer härtill något längre ner.) Det är att märka, att allt detta tilldrog sig i Svitjod, samt att i sjelva verket Ragnvald aldrig hos Odd benämnes jarl. Det kan ej råda tvivel om, att detta är samme man, hos vilken Sigvat senare avlade besök. Weibulls ovannämnda yttrande gäller alltså endast för senare sagor. Huruvida sedan ifrågavarande «Håkan Jarl» var i verkligheten identisk med denne [15] eller med en hans namne, utsänd av drottning Gunnhild, saknar i detta sammanhang betydelse. Huvudsaken är här, att Odds sagor med alla sina bristfälligheter för övrigt lemna oss här viktiga detaljer, som ej kunna tänkas uppfunna, till Nordens historia och särskilt härvidlag rörande Ragnvald Håkansons släkt. — Vad angår orsakerna till Heimskringlas misstag, hava de helt säkert varit dels Stenkils faders existens dels missuppfattningen av vers 20 uti visorna, vartill kan hava kommit, att Snorre ju möjligen funnit helt naturligt, om en sonson i visst fall erhållit sin farfaders namn. Ty särskilt uppmärksammas bör, att Ulv såsom fader till Ragnvald för första gången insättes i de två sagor, som lemna primäruppgiften om Austrfararvisorna, och som kunnat komma till felslutet rörande vers 20 samtidigt och oberoende av varandra. — Huruvida sedan denne Ragnvald i Svitjod haft även en son Eglaf, kan ej sägas. De — Ulv och Eglaf — nämnas ju begge som bekant vid sidan av varandra utan angiven brödratitel i fråga om «Helgeåslaget». Snorre omtalar dem som bröder. Fagrskinna däremot icke. Måhända har det sakförhållandet, att en Eglaf senare vid Harald Sigurdsons besök i Gardarike, bevisligen varit hövidsman där, blivit för Snorre tillräckligt att draga vidare sin kombination. Fagrskinna åter försäkrar följande: «þa var andað Ragnvaldr jarll Ulfs sonr, en þat riki hafde tekit Elifur jarll». — Huruvida slutligen och på vad sätt denne Ragnvald varit släkt med Sigrid Storråda, kan efter detta åtminstone för närvarande ej utredas. Vid Håkan jarls förenämnda besök hos Erik Segersäll var denne redan skild från denna sin första gemål. Det vore då, om Ragnvald var hennes brorson, dock i viss mån påfallande, om han just vid den tiden varit i gunst hos sveakonungen. Ej heller

kronologien går i så fall väl ihop. Lättare ginge det, om Skoglar Toste och Håkan den gamle voro bröder.

Vi komma nu till oftanämnda uttryck uti vers 14: «furstarnes övervinnare». Kurt Weibull torde vara den förste, som i motsats till tidigare åskådningssätt velat häri se en beteckning för nyssnämnde Ragnvald. Jag har sjelv slutit mig till denna hans mening. Schreiner åter inskränker sig uti en tidigare uppsats till att säga, att den ena resan gäldde «en mektig mann i Sverige, hvis navn ikke blir oplyst». Men i sin sista avhandling säger han, att «sannsynligheten taler avgjort for, at vi øst for Eidskogen bare kan tenke på en «jofra þrystir» nemlig Olav Sveakonge». Här glömmer Schreiner följande viktiga sakförhållanden: Dels har det säkerligen ännu funnits i Svitjod många småkonungar, som kunna hava besegrats av en annan än Olov svenske. Dels måste man räkna med möjligheten, att Ragnvald besegrat *utländska* stormän. *Antingen* har detta kunnat ske i sälskap med förenämnde Toste, som anses hava utpressat danagäld. *Eller* i sälskap med Olav Trygvason i utlandet, en eventualitet, som särskilt bör ligge Schreiner nära, da han antager, att Ragnvald redan i Gardarike kan hava träffat denne som barn samt sin blivande maka. *Eller* till sist, att Ragnvald, som tycks stått Erik Segersäll nära (se ovan), varit dennes fältöverste mot Styrbjörn och Danmark — ja, vem vet, kanske även efter Eriks död lett svearnes styrkor uti slaget i Öresund samt mot Sven Tjugeskägg. För övrigt må vi erinra oss, att, då Ragnvald bör hava varit fullvuxen redan vid Håkan jarls förenämnda besök i Svitjod, har han vid ganska framskriden ålder gift sig med Ingeborg Trygvesdotter, därest den sena större Olavssagans uppgift är riktig, att detta äktenskap slöts först sommaren före denne konungs död.[16] Till denna slutsats *måste* emellertid såväl denna saga som Laxdölasagan[17] komma, enär dessa ställa bemälda kvinna såsom varande ogift så sent som vid en viss Kjartans avresa. Snorre sjelv nämner emellertid ej Ingeborg i förbindelse med denne Kjartan, talar ej om tiden för hennes gifte samt har i sin egen Olav Trygvasons saga blott ett enda omnämnande av henne nemligen såsom varande, jemte Astrid, dotter till konung Trygve Olavson. Först uti sin Olav Haraldsons saga talar isländaren på olika ställen om henne såsom gift med bemälde Ragnvald. Däremot omnämna varken Odds begge sagor ej

heller Fagrskinna med ett enda ord denna Olav Trygvasons syster Ingeborg.[18] Om man frånser från den sistnämnda sagan, skulle det även här se ut, som om Sigvats förenämnda Erlingflokkr[19] i likhet med Austrfararvisorna icke har varit bekant för historieskrivarne tidigare än vid Snorres tid. — Vare emellertid hur som helst med tiden för Ragnvalds gifte, så mycket hava vi sett av det föregående, att denne med nödvändighet varit vid sveaprinsessans avresa till Gardarike år 1019 så pass gammal, att han icke gerna kunnat velat följa med dit samt i alla händelser icke senare under tiden intill Harald Sigurdsons besök kan hava förestått ett jarladöme därstädes. Han bör även hava tillhört en tidig generation samt hans son Ulv, så som jag tidigare antagit, hava varit ungefär vid Sigvats (av Finnur Jónsson antagna) ålder.

Här ovan tror jag mig hava givit en del nya detaljer som svar på min fråga vem Ragnvald varit. I detta sammanhang blir härav det viktigaste, att det numer är till fullo bevisat, att Ragnvalds fader icke hette Ulv. Därför kan det med bestämdhet sägas, att, när det på skilda ställen i visorna talas om «Ulv», man icke genom att hypotetiskt läsa detta namn såsom liktydigt med «Ulvs son» kan få fram, att det skulle betyda Ragnvald. Detta blir för förståelse av visorna i flera stycken avgörande. När det sålunda uti vers 20 sägas, att «spak gick Ulv med på förlikningsförslagen mellan Eder begge», så är Ulv ej Ragnvald, och denna förlikning kunde icke rört Olav Digre *och Ragnvald*, ty då skulle ju den sistnämnde i stället *sjelv* gått in på densamma, varefter saken skulle varit slutagerad. Denne Ulv har i stället varit en tredje person, som föll till föga inför Ragnvalds mäktiga stöd. Vem denne Ulv kan hava varit, därom har jag förut tillräckligt ordat. Ragnvald själv har här haft en medlande roll; därom vittnar tillräckligt hans varnande yttrande i samma vers, att det berodde på Olav (Digre) sjelv att underlåta att draga förbittringen över fredsbrottet vidare. Detta har sålunda icke egt rum mellan Olav Haraldson och Ragnvald. Det kan ej gerna hava varit annat än emellan den förre och Olov Skötkonung. Vad som kan hava varit orsaken till detsamma, därom har jag även förut tillräckligt talat. — Jemväl rörande vers 19 kunna vi på oftanämnda grund fastslå, att den där omnämnde «Ulv» icke kan hava varit Ragnvald. Versen i

fråga är för rätta förståendet av visorna så viktig, att jag här skall återupprepa den «in extenso». «Da jeg kom vestfra, rugede folk over sådanne planer, i alt, konge, således som Eriks æt havde opfordret til den svig. Kun derved fik du atter (lov at beholde) jarlernes land, som du fratog Sven, at Ulvs broderhjælp, som jeg siger, blev givet dig.» Jag tror mig här kunna fastslå följande: Då Ulv ej är Ragnvald, och då fredsbrott med den sistnämnde ej har förelegat, finnes ingen anledning tro, att denna vers angår Ragnvald. «Jarlarnes land» bör allmänt kunna vitsordas hava varit antingen, som Weibull anser, hela Norge, eller, som jag tror, Ladejarlarnes hemtrakter. Sigvat kom vesterifrån och först då till Tröndelagen. Folk ruvade på planer, vartill de uppeggats. Vilket är då här sannolikare: Antingen med mig tro, att dessa folk voro norrmän, eller med andra författare, att de varit svear i Svitjod. Man må dock till att börja med kunna säga, att frågan om jarlarnes land dock intresserade de förre mer än de senare. — Uppeggandet i fråga hade skett genom svek av «Eriks æt». Vilken var denna? Weibull svarar utan tvekan: «Erik jarls»! Härtill har jag anslutit mig. Schreiner, hyllande tidigare författares åsigt, menar åter, att härmed avsetts Erik Segersälls ätt, alltså närmare bestämt Olov Skötkonung. Det kan ej nekas till, att inför min åsigt om kontrahenterna vid «fredsbrottet» har detta en viss logik. Men vi skola icke låta oss förvilla utan pröva Schreiners skäl. Han anser till att börja med, att uttrycket «ätt» endast kan brukas om direkta efterkommande, vid vilket förhållande, då det ej gerna kan bliva tal om den ende tänkbare nemligen den unge Håkan Jarl, Weibulls åsigt skulle bliva ohållbar. Jag tror, att Schreiner kommer att stå skäligen ensam om denna sin tolkning av ordet. Sedan urminnes tid hade ätten en överväldigande betydelse samt en långt större omfattning än senare. Även när ättebegreppet börjar förblekna för bygdebeteckningen, behåller dock ätten kvar mycket av sin forna makt, detta på grund av särskilt tvenne faktorer: arv och blodshämnd.[20] Norge har måhända mer än andra nordiska land haft just stora, inom sig sjelva sammanhållande ätter, och nyssnämnda faktorer tala ju oss till mötes från så många blad av Norges och Islands historia. Jag anser, att med uttrycket menats även många med Erik Håkansons ätt samhöriga fränder på svärds- och spinn-

sidan. Alla desse, som ruvade på hämnd till följe Sven jarls nederlag. Emellertid fortsätter Schreiner på följande sätt. «Olav Eirikson var utvilsomt såvidt kjent innen den norske konges hird, at alle uten videre kunde forstå en slik betegnelse.» Ja! Visst voro både denne Olov och hans fader där säkert tillräckligt kände. Och visst kunde *i allmänhet* en sådan beteckning även användas om Olov svenske. Men *ej i detta sammanhang* av Sigvat med dennes koncisa, *träffande* uttryckssätt. Denne skulle enligt min åsigt aldrig kunnat här använda Erik Segersälls namn. Ty *detta* sade ju intet, snarare motsatsen, då denne alltid tycks hava under hela sitt liv intagit en välvillig hållning mot Norge — och på det yttersta av sina dagar stälde sig efter Olav Trygvasons återkomst så avvisande mot Håkan jarls söner, att desse blevo «trotsige».[21] Annat med Erik jarls. Hans namn torde varit på sätt och vis brandfacklan i Norge, kring vilken och mot vilken de stridande partierna skockade sig — långt efter sedan hans fruktansvärda yxa fallit ur hans hand. Alla anhängare av ett nationellt kungarike gent emot de danske förtryckarna — alla som längtade efter att se Harald Hårfagers kungastol fast upprättad på nytt — Olav Trygvasons och Olav Haraldsons norrmän — alla desse visste säkert, att från dennes ätt lurade faran. Och därför har aldrig ett mera träffande uttryck kunnat uti ifrågavarande sammanhang användas inför Olav digres hird, än just det, som Sigvat sålunda brukade. — Anslaget blev tillintetgjort. Förtjensten härvid tillerkänna Finnur Jónsson och Kurt Weibull, «Ulvs sons broderhjelp», och göra denne liktydig med Ragnvald. Detta är otänkbart, ty denne var, som nämnt, ej son till en Ulv. Schreiner översätter här godtyckligt i stället, «Ulvs frendes broderhjelp», och identifierar denne frände med samme Ragnvald på samma grund (något som av identisk orsak är omöjligt), men anför som ett ytterligare skäl härför även, att Ragnvalds son bevisligen hetat Ulv. Jag kan ej se, att detta sistnämnda förändrar sakläget. I stället har här antingen en svensk man och då Ragnvalds son (på grund av sina norska försänkningar genom modern) avvärjt Eriks ätts anslag, eller har en norsk man gjort detsamma. Det senare måste dock anses sannolikare, och för mig kan tvivel ej råda därom, att, därest denna lösa vers stått *ensam* inför oss, skulle man utan undantag varit därom ense. Men

metodiskt sett bör denna vers lika väl som de övriga betraktas ensam för sig oavsett den plats i vilken den insatts i en yngre tradition. Det är emellertid just denna senare plats, som i grund och botten förmått Schreiner draga förenämnda slutsatser. Snorre har nemligen satt denna vers 19 omedelbart framför den nyssnämnda vers 20 («spak gik Ulv etc.»), och anledningen till denna isländarens åtgärd har tvivelutan varit den, att han icke blott gjort desse begge «Ulv» till en och samma person utan även identifierat denne med Ragnvald.

Detta är ej enda ställat, där Schreiner låter Snorres kombinationer blivande avgörande. Mest framträder detta rörande gården Hov uti den plats som gives åt vers 4. Jag har här svårt att sätta mig in i Schreiners tankegång. Han är dock ense med mig däruti, att resan påbörjades i Trondhjem samt att med Astas gård menats Olav Haraldsons moders egendom. Då hade det varit naturligt att tro *med mig* på ett Hov (Hundorp) i stråkvägen mellan dessa begge platser, då detta bevisligen var bland hedendomens starkaste fästen i Norge och som även på annat sätt förbindes med Olav. I stället för detta har Schreiner *följt Snorre* och insatt versen i fråga tillsammans med andra verser rörande hedniska företeelser, som Sigvat på färden efter hand mött. Och anledningen har synbarligen från Snorres sida endast varit den, att alla dessa verser handla om hedningar. Detta är emellertid ingen fast grund att bygga på. Ty det fanns säkert under denna resa sådana både öster och vester om Edskogen! *Hans Toll.*

[1] Johan Schreiner, Olav den hellige og nabolandene (*N.H.T.* 5. R. VII B. s. 22—76) särskilt s. 33—34, 40 not. 1 och 44—45.

[2] Finnur Jónsson, Skjaldedigtning B. I, s. 220—225.

[3] Kurt Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden (Lund 1921) s. 115 f.

[4] Hans Toll, Sigvat skalds resa till Svitjod (*N.H.T.* 5. R. V B. s. 546—565), Form och innehåll i Austrfararvisor (*Edda* XXIII, s. 155—158), Levene och Huum (Namn och Bygd 1925, s. 104—111).

[5] Sigvat skalds resa — —, s. 561—564.

[6] Stan. Rozniecki (Varaegiske Minder — —) säger följande: «Det oldn. *Gardr* i betydning «by» havde altid noget af egennavn ved sig, idet det ledede tanken hen på en bestemt by — —» Att Sigvat med uttrycket tänkte sig en bestämd gård i Svitjod är tydligt. (Om uttrycket «Gardarike» se f.ö. nyss anförda stället hos Rozniecki.)

[7] Aldegjuborgs existens före denna tid kan historiskt påvisas,

enär det under benämningen «Aldegja» omnämnes uti av Snorre citerade skaldeverser såsom tillhörigt konung Valdemar av Ryssland samt intaget av Erik jarl. Även topografiskt och arkeologiskt låter det sig numera påvisa. Se härom särskilt Arne: Det stora Svitjod s. 55 f. När emellertid bl. a. denna sistnämnde säger, att jemlikt Heimskringla Ingegerd skulle i samband med sitt gifte fått Aldeigjuborg i «hemgift», så är detta ett misstag. Sagan säger tvärtemot, att Jarislefs sändebud utlovade henne det samma på hans vägnar, samt att denne därefter gav henne det som «tillgift» (tilgjǫf) varefter hon lät Ragnvald förestå detsamma som «jarladöme» med tilliggande land. Aldeigjuborg var sålunda alltjemt en rysk och icke en svensk besittning, något som är viktigt att hålla i minne. (Rörande sjelva uppgiften om Ragnvald i Aldeigjuborg så vidare här nedan.)

[8] Hans yttrande gent emot Weibull och mig återfinnas a. a. s. 34 samt särskilt mot mig a. a. s. 40 not. 1.

[9] Schreiners uppfattning i denna fråga är påfallande. Om Sigvats yttrande uti ovannämnda vers säger han följande: «Han taler i dette vers om hvorledes de ordnet sig om sommeren men først utpå høsten forlot de skibene. Deri ligger det vel, at det er en temmelig lang seilas han har foretatt.» Ja, nog hade *skeppen* gjort under sommaren en lång vistelse i havet, innan de höstetid drogos upp på land, men deras ev. «seglats» under denna tid hade icke Svitjod till mål. De voro säkerligen avsedda som skydd mot England. Däremot är det ej bekant, vid vad tidpunkt före hösten *besättningskarlen* Sigvat på kungens bud lemnade sitt skepp. Det bör emellertid rimligen hava varit på sommaren, ty det blev en långvarig resa och när äntligen skalden red in på Ragnvalds gård, *dammade det* på vägen, och var det, så som en svensk skriftställare påpekat, därför då antagligen ännu icke vinter. — Vidare är Schreiners tolkning av vers 10 ohållbar, när han anför följande: «Når Sigvat — — — sier: «Jeg påtar mig forskjellige opgaver» — — da er dette å opfatte slik: ferden hadde flere sider, den krevde mere enn en lang seilas; som tillegg kommer hans ridt op fra skibene.» För att visa ohållbarheten härav skall jag tillåta mig taga ett exempel från vår tid: Om en norrman får av sin regering ett uppdrag att för underhandling resa till Stockholm, och om han därvid besluter sig för, att — i stället för att fara direkt med jernväg över Kölen — taga båt till Göteborg och därifrån tåg fram, så icke har han *därigenom* påtagit sig *flera* uppgifter. Men *om* han *utöver* förhandlingsuppdraget i Stockholm skall inspektera i Gudbrandsdalen och avgiva rapport därom, samt vidare lemna brev till en person vid Mjøsen, besöka kyrkan i Karlstad samt förhandla med landshövdingen i Örebro — — *då* påtager normannen sig olika uppdrag. — Det är just liknande opgaver, som innebörden i visorna ger vid handen, att Sigvat påtog sig, och som jag antagit, att denne syftat på uti denna vers.

[10] Detta ord kan varken här eller på föregående ställe användas, då de begge sagornas ställning sinsemellan är så osäker.

[11] Om detta uttryck hos Snorre se min uppsats: Några moment i Götalands äldsta historia (*N.H.T.* 5 R. VII B. s. 96 ff.).

[12] Fridgerdarsaga (*N.H.T.* 5. R. III B. s. 513—539).

[13] Under pågående underhandlingar voro sådana budskickningar mycket tidsödande. Jemlikt Adam av Bremen tog det en månad landvägen mellan Skara och Sigtuna.

[14] Orden av mig kursiverade.

[15] Detta framhålles även av Thjodrek. Odd berättar, att Erik Segersäll gifte sig med Håkan jarls dotter Aud, som var i faderns sälskap. Munch (a. a. I. 2 s. 23—25) ställer sig mycket tvivlande, men hans anförda skäl grunda sig på följande missförstånd och kunna därför ej godtagas: *Dels* framträder detta på grund av hans ytterst förvirrade uppfattning om Sigrid Storråda, vilken i verkligheten var gift och skild från Erik Segersäll, som senare äktade hennes namne den polska Syritha, under det att den förstnämnda ej kan visas hava gift om sig. *Dels* kunde Munch ej veta, att ett led bortfallit ur Eriks stamtavla (något som först av Nerman konstaterats), varför Munch fick en felaktig uppfattning av Eriks ålder. (Se härom min uppsats: «Erik Segersälls giften —» *Sv. H.T.* 1923 s. 282—286 samt särskilt min bok: «Kring Sigrid Storråda» s. 10—12, 21—24.) Härtill kan numera läggas, att då enl. Agrip och Historia Norw. det finnes varierande berättelser om Olav Trygvasons flykt, finnes intet hinder mot att anse, att denne ej omedelbart efter faderns död utan först senare blev förd till Svitjod och sålunda Håkans besök där kan flyttas fram i tiden. — För ett (andra) Eriks gifte med Aud blir det alltid plats, ty det är ej antagligt, att han ingick sitt (sista) äktenskap med polska Syritha förr än på 980-talet. (Rörande de tre förnämnda sagornas motstridiga uppgifter skall jag tala i en kommande uppsats: «Sven Haraldson hos Trygve Håkanson».)

[16] Se kronologien uti Hildebrands upplaga av Heimskringla (I s. 297).

[17] N. Beckmans upplaga, Lund 1921, s. 25.

[18] Munchs register til Odd I visar hän på ett ställe i texten, där det talas om «Ingibjorg, konungs syster», vilken Olav ville skulle gifta sig med en person vid namn Saurli. Jag kan dock ej finna annat än att denna i stället varit konung Valdemars syster i Gardarike, där Olav säges hava innehaft en post som skattindrivare. Då han tydligtvis då ännu icke bar konungatitel, kan han ej varit identisk med denna Ingeborgs broder.

[19] Finnur Jónsson (Den norsk-islandske skjaldedigtning B. I. s. 230) översätter ifrågavarande ställe på följande sätt: «Erling var en konge blandt jarler, hvis magt var så stor, at Olafs Trygves udmærkede søns svoger (Erling) var frygtindgydende for folk, dernæst giftede bøndernes raske herre sin anden søster med Ragnvald, Ulfs fader, det var (blev) en varig lykke.»

[20] Å. Holmbäck, «Ätten och arvet» Uppsala, 1919, skriver bl. a. följande: «Ju längre tillbaka i tiden man följer den rättsliga utvecklingen, desto större ser man den roll, som ätten spelade i samhället. Ätteman egde ej blott — — taga arv efter ätteman — — Redan under ättemans livstid hade ätten en vid-

stråckt rätt till hans gods. Om ätteman dräpt en medlem av annan ätt, måste även hans fränder sona hans brott. Rätt till böter egde ej endast den dödes arvingar utan även fjärnare släkt, och skulle böter ej bjudas eller tagas, ägde den dräptes skyldemän öva blodshämnd å dråparen eller å annan man i hans ätt (s. 7). — — Ännu i århundraden, sedan bygden segrat över ätten, dröjer mycket kvar av den senares makt. — — Skall man skildra ättens historia, är det reglerna om arv och blodshämnd, som främst fånga intresset» (s. 10).

21 Se härom utredningen uti min bok: «Kring Sigrid Storråda» s. 13 f.

19.

Magnus Olavssons hjemkomst fra Gardarike.

I min bok «Trøndelag og rikssamlingen»[1] er gitt en fremstilling av kong Magnus' ferd over Østersjøen og gjennem Sverige, som jeg efter nærmere overveielse har funnet er feilaktig. Da spørsmålet er av betydning for vurderingen av viktige hendelser i Magnus Olavssons første regjeringstid, blir det derfor nødvendig på ny å drøfte de oplysninger kildene bringer om denne reise. —

Sagaene oplyser at Svein og Alfiva ikke formådde å hevde sin overmakt blandt trønderne. Hos Snorre heter det,[2] at efter sammenstøtet med Trygve Olavsson, kom kong Svein ikke mer til Trøndelag, mens Fagrskinna[3] vil vite, at Alfiva og hennes sønn også efter denne kamp opholdt sig der, men at de temmelig snart søkte bort fra denne landsdel, fordi de fryktet at trønderne skulde svike dem. Nettop fordi de to sagaer bringer forskjellig beretning, er det viktig at de samstemmer på det punkt som her er av interesse. Og deres utsagn får øket verd ved oplysningen om Kalv Arnesons svar, da kong Knut opfordret ham til å sende sig noen økser; Kalvs replikk synes nettop å være av dem overleveringen formådde å holde fast på, og den forutsetter at danenes stilling i Trøndelag var sterkt svekket.

Men det var først efter Knut den Mektiges død at trøndernes høvdinger drog til Gardarike for å hente hjem den unge Magnus; det mener jeg å ha godtgjort på grunnlag av både islandsk og dansk tradisjon.[4] Så lenge

[1] Vid.-Akad. Avh. II. H.-F. Kl. 1928. No. 3, s. 48—49.

[2] Hkr. II s. 528.

[3] Fagrskinna, ed. F. Jónsson, København 1902—03, s. 190—191.

[4] Trøndelag og rikssamlingen s. 40 fg.

kong Knut levde, var det uråd for nordmennene å gjøre sig virkelig uavhengige; men ved hans død ophørte Norges politiske forbindelse med Danmark og England, og dermed også vilkåret for Svein Alfivasons herredømme.

Kong Knuts dødsdag var 12. november 1035, men før jul kan budskapet vanskelig ha nådd frem til Norge, og sannsynligvis varte det ennu noen måneder — til utpå våren 1036 — innen kongens død blev kjent her i landet. Vinterstormene hindret regelmessig forbindelse i denne årstid. — Men sikkert er det, at ikke i noe tilfelle kunde sendeferden fra Trøndelag nå frem til Gardarike før i slutten av april eller begynnelsen av mai; først da går isen op i Østersjøen og Finske bukt, slik at det blir fremkommelig med skib.

Arnor Tordssons oplysning om at det skib Magnus seilte med fra Gardarike, var *hrími stokkinn* og *hélum húfi*,[1] dekket med rim, kan således umulig bety, at det var om våren kongen fôr over Østersjøen; først høsten 1036 begynte han hjemferden; dette stemmer også med at Arnor og Tjodolv Arnorsson forteller, at seilasen til Sigtuna var svært stormfull. Ved Finske bukt setter i regelen høsten inn i slutten av august; før den tid kan Magnus altså ikke ha forlatt Gardarike, men heller ikke meget senere. Sigvat skald taler nemlig et sted[2] om *þat haust, es komt austan;* dette uttrykk må vi vel opfatte slik, at det ialfall ennu ikke var blitt desember, da Magnus nådde frem til Trøndelag.

Skaldenes uttalelser synes avgjort å tyde på, at Magnus ikke hadde mere enn ett eneste skib da han drog fra Gardarike; til gjengjeld blev det samlet mange folk under ferden fra Sigtuna til Norge, og Magnus utstyrte utvilsomt denne svea-hæren med gode våben, som han førte med fra Gardarike, slik at det var vanskelig å stå sig imot den[3]. — Da denne styrke kom ned i Trøndelag, flyktet danenes «fogder», som sikkerlig delvis må ha formådd å holde sig i denne landsdel,[4] også efterat Svein og Alfiva hadde funnet det klokest å søke

[1] Jfr. Hrynhenda v. 4 og Magnúsdrápa v. 2.

[2] Bersǫglisvísur v. 6.

[3] Jfr. Trøndelag og rikssamlingen s. 49, hvor skaldenes oplysninger om dette er stilt sammen.

[4] Slik må vi vel opfatte Arnors ord i Hrynhenda v. 6, at Magnus kom med «skrekk-hjelmen» til de trøndske bygder, og hans fiender flyktet unda.

sydover. — Vi har ingen kunnskap om, hvorvidt Svein blev på Vestlandet eller i Viken helt til våren 1037, eller om han drog til Danmark like efter Magnus Olavssons ankomst til Trøndelag. Men i alle tilfelle hadde Magnus fra første stund krig med danene, og derfor gjaldt det for ham så hurtig som mulig å sikre sig herredømmet over hele Norge.

I Bersǫglisvísur forteller Sigvat skald (v. 8) at «bøndene sier, de har andre og verre lover (*ǫnnur verri lǫg*) enn du lovet dem i Ulvesund (*í Ulfasundum*)».[1] Vi tør sikkert tro, at kong Magnus i Ulvesund ophevet de tvangsbestemmelser som var satt igjennem under fremmedstyret, og gjeninnførte de tidligere lovene.[2] Efterat han således hadde fått ryggen fri, drog kongen videre sydover, for så hurtig som råd var, å få bragt motsetningsforholdet til Danmark ut av verden. Det er ikke mulig å avgjøre med visshet, om forliket i Brennøyene blev sluttet med én gang, eller om krigen først varte i noen år. Likevel taler sannsynligheten avgjort til fordel for den første eventualitet. De forhold som var bestemmende for avtalen, var nemlig slett ikke tanken på det danske eller norske kongedømmes interesser, men ene og alene hensynet til de stormenn, som var de to mindreårige kongers formyndere, og som hadde makten både i Danmark og Norge. Det er liten grunn til å anta, at kostbare og langvarige stridigheter behøvdes, for å komme til en forliksavtale, som så avgjort tjente begge parters interesser. — Den bestemmelse de blev enige om, — at den konge som levde lengst, skulde arve den annens rike — hadde direkte forbillede i en avtale, inngått få år forut i Vest-Europa.[3]

Da freden med Danmark vel var sikret, så Magnus' formyndere ingen grunn til å opfylle det som var lovet i Ulvesund. Derfor bebreider Sigvat kongen (v. 10), at han har gått fra sitt løfte til bøndene, og skalden oplyser (v. 9), at det — utvilsomt som en følge av dette — var kommet til uroligheter i Sogn. Imidlertid er det å merke, at det siste

[1] Dette sund ligger nordligst i Nordfjord, mellem Vågsøy og fastlandet.

[2] Jfr. Edv. Bull, Leding s. 34 note.

[3] Jfr. Ebbe Hertzberg, Norges historie fremstillet for det norske folk II, 1 s. 26. Med hensyn til denne opfatning av Brennøy-forliket, se Trøndelag og rikssamlingen s. 50 fg.

vers ikke har noen direkte sammenheng med Bersǫglísvisur, men er en selvstendig strofe.

Mens Frostatingsloven med klare ord forteller, at tvangsbestemmelsene fra Alfiva-tiden først blev bragt til ophør i Trøndelag og delvis på Hålogaland under Magnus Barfots sønner,[1] blir det sagt i Gulatingslovens kap. 148, at Magnus Olavsson gav retterbøter som ophevet enkelte av de lover danestyret hadde ført med sig.[2] Misnøien på Vestlandet resulterte altså virkelig i flere innrømmelser fra kongedømmets side. Men det samme skjedde i k k e i Trøndelag.

Sigvat forteller (v. 11) at bøndenes kveg blev hugget ned, og at folket var forbitret (*herr's reiðr*). «Dette er en altfor stor maktutfoldelse av kongen innenlands.» Vi hører videre (v. 12) at «alle gråhårete menn», altså alle eldre, sindige menn «akter sig imot kongen (*ætlask at móti skjǫldungi*)». Hvordan var nu kong Magnus — eller rettere den mann som stod bak ham, E i n a r T a m b a s k j e l v e — i stand til å optre slik han gjorde, hvilke maktmidler var det de støttet sig til?

I «Trøndelag og rikssamlingen» har jeg antatt at Einar brukte svea-hæren, da han — i Magnus Olavssons navn — rettet det tilintetgjørende slag mot det gamle trøndske aristokrati, en hendelse som Sigvats Bersǫglisvísur har bevart minnet om. Når det kommer til stykket, er det likevel ytterst tvilsomt om så virkelig kan ha vært tilfelle. I så fall måtte Einar fra Gimsar gjennem flere år ha holdt denne utenlandske hæren samlet, og det høres i grunnen ikke særlig sannsynlig, så meget mindre som skaldene ikke med ett ord hentyder til en slik ordning.

Kildene oplyser at Einar, da han siste gang møtte Harald Hardråde på tinget i Nidaros, hadde et følge på flere hundre mann; noen sier 300 (360), andre 500 (600).[3] Men allerede i Alfiva-tiden optrådte han som den fremste høvding i Trøndelag, som trøndernes leder og talsmann overfor danene. Vi tør derfor sikkert tro at han alt da hadde et tallrikt følge om sig. I forening med Kalv Arneson fra Egge satte Einar igjennem, at den unge Magnus blev hentet hjem fra Garda-

[1] Norges gamle Love (I. Række) I s. 207—208, s. 257—258. Jfr. Trøndelag og rikssamlingen s. 66, note.

[2] Norges gamle Love I s. 58—59.

[3] Jfr. Trøndelag og rikssamlingen s. 67, note.

rike, men snart efter lyktes det for Einar å få Kalv av veien; at så skjedde er et tydelig vidnesbyrd om den sterke hærmakt Einar hadde samlet; uten en overlegen styrke mot sig, kan det umulig tenkes at Kalv har opgitt sin fremskutte stilling i Inntrøndelag, den stilling som hadde gjort ham til trøndernes fører på Stiklestad. Ikke lenge efter Kalvs flukt kom turen til de andre stormenn i Trøndelag. De hadde visstnok formådd å felle Olav den Hellige, men Einar var så vel forberedt, at de denne gang bukket under. Kanskje har Einar Tambaskjelve også øket sin hær ved å utnytte de sosiale motsetninger i denne landsdel.[1]

*

Et av de spørsmål som har vært meget drøftet i vår historieforskning, er problemet om hedenskapets betydning for det gamle aristokratis maktstilling. Det var Ernst Sars' store tesis, at kristendommens innførelse svekket de mektige ætter, mens kongedømmet i samme grad blev styrket, fordi det førte den nye tro til seier. Halvdan Koht har imidlertid ment å kunne «godtgjøre, at Sars's opfatning av kristningsverkets politiske betydning bygger på feilaktige forestillinger såvel om aristokratiets religiøse maktstilling under hedenskapet som om dets forhold til den kristne kirke-organisasjon». «I hovedsaken blev på dette området maktvilkårene de samme som før, og dette gir forklaringen på at aristokratiet ikke gjorde hardere motstand mot kristningen.»[2]

Trøndelags historie frem til midten av 11. århundre viser tydelig at de trøndske storættene gjorde meget intens motstand mot rikskongenes bestrebelser for å gjennemføre kristningsverket i denne landsdel. Det mener jeg å ha bevist i «Trøndelag og rikssamlingen». Derfor er Kohts opfatning på ingen vis tilfredsstillende, men Ernst Sars' syn er på den annen side heller ikke riktig.

[1] All den stund det synes utvilsomt at Einars politikk var en fortsettelse av den som Olav i 1030 vilde gjøre til virkelighet — jfr. Trøndelag og rikssamlingen s. 40 — må vi også gå ut fra at han alt ved sin hjemkomst til landet efter Stiklestad-slaget har fattet sin plan, og med den for øie samlet en sterk hær rundt sig.

[2] Halvdan Koht, Innhogg og utsyn s. 142 fg. Citatene fra s. 143 og s. 155. Uthevelsen er av mig.

De brede og rike trøndske jordbruksbygder skapte felles økonomiske og politiske interesser mellem storbøndene, og dette fellesskap gav sig *bl. a.* uttrykk i den hedenske religionsordning, som knyttet aristokratiet i Trøndelag sammen gjennem offerfester o. lign. Den enkelte ætt bygde således slett ikke sin makt på religiøst grunnlag, men solidariteten mellem storbøndene var på det nærmeste forbundet med hedenskapet, og det var nettop denne solidaritet som gjorde stormennene i Trøndelag til den sterkeste maktgruppe i Norges eldste historie, en krets som gang på gang slog rikskongenes angrep tilbake.

Det var derfor helt naturlig at Håkon Adalsteinsfostre, Olav Trygvason og Olav den Hellige søkte å utrydde den gamle tro blandt trønderne; deres kristningsverk var ledd i en politisk kamp. Kongene kjempet mot makthaverne i Trøndelag, mot den faste krets av storbønder, og derfor måtte de søke å sprenge de bånd som bandt de trøndske ætter sammen; hedenskapet var ett av disse bånd, tilsynelatende et av de viktigste. Men Olav den Helliges historie viser tydelig, at rikskongen — under kampen mot trønder-aristokratiet — ikke innskrenket sig til bare å arbeide for kristningen.[1]

Storbøndene seiret på Stiklestad, og hedenskapet hevdet derved stillingen. Kretsen måtte sprenges, de gamle ætter berøves gård og grunn, forat kongemakten skulde få herredømmet i Trøndelag; det var det Olav innså, men han falt, og hans plan blev ikke gjort til virkelighet — før noen år senere, under ledelse av Einar Tambaskjelve. Da så det gamle aristokrati var utryddet, da — og først da — var forutsetningen til stede for at kristendommen kunde trenge igjennem i denne landsdel, og med den anerkjennelsen av Olavs helgenverdighet.

— Einars harde fremferd mot de trøndske storbønder er en av de mest betydningsfulle hendelser i Norges gamle historie. For å forstå bakgrunnen for denne hendelse, gjelder det å ha noenlunde klarhet over omstendighetene i forbindelse med Magnus Olavssons tilbakekomst fra Gardarike. Hensikten med nærværende stykke har nettop vært å forsøke å skape større klarhet på dette punkt, enn jeg tidligere har vært i stand til. *Johan Schreiner.*

[1] Jfr. Trøndelag og rikssamlingen s. 39—40.

20.

Slaget på Fitjar.

Om Håkon Adalsteinsfostres siste kamp er bevart endel skaldevers, som gir så vidt utførlig beskjed, at det visstnok lar sig gjøre, utelukkende på grunnlag av dem, å nå til klarhet over hovedtrekkene i det som faktisk skjedde. Det blir så efterpå anledning til å konstatere, i hvilken grad vårt resultat stemmer med den fremstilling, som de sagnhistoriske kilder gir av Fitjar-slaget.

Forut for kampen laget Eyvind Finnsson følgende strofer: «Den hvasse Blodøks' hevnere ønsker strid. Det unnes oss ikke å være i fred (*setu efni gerask oss hnept*). Vanskelig er det å melde kongen hærsagn, men jeg vil bare din heder, herre. La oss straks gripe de gamle våben. Det sømmer sig ikke for fyrsten å føre skibene ennu lenger mot nord (*samira fœra borðmœrar skœ enn norðarr*). Vi vil ikke høre om eftergivenhet. Nu seiler Harald fra syd sin brede flåte. Vi tar våre skjold i hånden.»

Det står ikke til å nekte, at skalden her bruker temmelig sterke ord. Hans utålmodighet kommer tydelig til uttrykk. Eyvind sier like ut til Håkon, at kongsmennene ikke vil dra ennu lenger nordover. Følgelig må de like i forveien ha søkt unda for Eirikssønnene. Kongen har utvilsomt opholdt sig på en av sine storgårder i Rogaland, antagelig Avaldsnes, som vi på grunnlag av samtidig kilde vet var kongsgård alt på Harald Hårfagres tid.[1] Avaldsnes ved Karmsund hadde den mest dominerende beliggenhet av alle kongsgårdene, og var derfor lettest å forsvare. At Håkon ventet angrep av Harald Gråfeld og hans brødre, og derfor hadde samlet folk og skib, gir en oplysning i Hákonarmál vidnesbyrd om (v. 3): «Han egget håløyger og holmryger (*hét á Háleygi sems á Holmrygi*).» — Men fiendenes flåte må ha vært for overlegen. Derfor seilte Håkon nordover, sikkert for å samle flere folk, og tok ophold på Fitjar, som, efter sammenhengen å dømme, var en av hans hovedgårder. Eirikssønnene fulgte imidlertid snart efter de flyktende. Det er grunnen til at Eyvind sier, at de ikke unte kongsmennene å være i fred.

[1] Magnus Olsen, Om Harald haarfagres kongsgaarde, Maal og Minne, 1913, s. 69 fg.

Og denne gang vilde ikke Håkons hær dra bort på samme forsmedelige måte. Den håløygske stormann Eyvind krever av kongen, at han skal våge kampen.

Under skildringen av slaget blir ikke Harald Gråfeld og brødrene nevnt. Isteden oplyser Eyvind Finnsson, at Håkon «hilser med oddene Eyvind Skreyjas hær», og vi hører at kongen «bad Skreyja holde frem slik han stevnet, om han vilde treffe nordmennenes fyrste». Møtet mellem dem endte med at «danenes fiende kløvde med sitt sverd krigerens hode». — Om denne høvding blir fortalt i et vers av Egil Skallagrimsson: «Vi gjorde et kraftig angrep ved Jyllands kyst, og den viking som verget danenes rike (*Dana ríki*), kjempet tappert — før den raske Eyvind Skreyja sprang overbord med sine menn, og la på svøm mot sandstranden østpå». Av uttrykksmåten synes bestemt å fremgå, at Eyvind var en meget fremstående mann i danekongens tjeneste.[1] I den egenskap var det utvilsomt også han ledet den kamp som Harald Gormssons unge søstersønner førte, for å bli herrer i Norge. Derfor bestod hæren omtrent utelukkende av daner.[2]

I Hákonarmál (v. 6) blir sagt, at kampen foregikk oppe på øen (*í eyju*). I den neste strofe heter det, at «blodet fylte Stords strandbredd». Danehæren hadde således, ialfall delvis, formådd å trenge op på land, og gikk frem med sverd i nærkamp. Fra første stund har den da vært overlegen, og enden blev, at Håkon fulgtes til Valhall av *herr mikinn* (v. 10). Kongens nederlag var tydelig. Eyvind Finnsson oplyser (v. 3), at Håkon likevel slett ikke hadde få folk i slaget: «Han hadde godt følge av nordmenn (*hafði gótt gengi Norðmanna*).»

Om utfallet av kampen beretter skalden Tord Sjåreksson, som levde noen mannsaldrer efter denne hendelse, på Olav den Helliges tid: «Striden begynte for den gavmilde, da Gunhilds sønn kom sydfra, men kongen falt på flukten (*þás arfi Gunnhildar kom sunnan, en gramr vas fallinn á flotta*).» Det kan visstnok neppe være noen tvil om tolk-

[1] Erik Noreen anfører i sine Studier i fornvästnordisk diktning II, Uppsala univ. årsskr. 1922, s. 31 fg. ikke denne strofen blandt de løsviser av Egil, som han finner uekte eller mistenkelige.

[2] Jfr. Viken og Norges samling, Hist. Tidsskr. XXVIII s. 370.

ningen av dette vers.[1] Slaget endte med at kongens hær kom på flukt, og under den blev Håkon drept. — At Håkon Adalsteinsfostre mistet livet på valplassen, stemmer også vel med Sigvat Tordssons ord i Bersǫglisvísur (v. 4): *Hákun, sás fell á Fitjum.*

Tord oplyser videre: «Tretthet var synlig, da bøndene (*búendr*) sank sårede ned ved åretollene. Mange lot sitt liv (*ófár mannr ok annarr lét þar ǫnd*). De sverdbitte krigere fikk sand i munnen på havets bunn (ɔ: de sank til bunns).» Nederlagsstemning slår en i møte fra denne strofen. Den forteller om ledinghæren som under kampen søkte ut på skibene, og skyndsomt prøvde å komme bort på dem.

*

Underlig er det, på bakgrunn av den klare og sammenhengende fremstilling som skaldeversene gir, å lese sagaenes samstemmige beretning om slaget på Fitjar.

I Historia Norwegiæ, som er skrevet i 1170-årene,[2] og antagelig går tilbake på Are Frodes tapte verk Noregs Konungabók,[3] blir fortalt, at Eirikssønnenes hær kom på flukt. Et spyd som blev kastet fra deres flokk, traff Håkon i armen, og da kongen efter seiren søkte nordover til Alrekstad, døde han på Håkonshellen, det sted hvor han også var født. — Theodricus monachus og Ágrip legger til, at det var den onde Gunhild som fikk drapsmannen til å sende det dødbringende våben mot kong Håkon. — I Fagrskinna og Heimskringla har sagnutviklingen nådd sin endelige utformning, og med støtte i skaldenes kvad bringer disse kilder en inngående og utførlig fortelling. Gunhildsønnene seilte utenskjærs og kom derfor uventet over Håkon, som holdt veitsle på kongsgården Fitjar. Da skibene stevnet inn mot øen, satt kongen ved bordet. Noen av hirdmennene så skibene, og forstod at de bragte ufred. Men de var redde

[1] I folkeutgaven av Snorre-oversettelsen s. 115 gjengir Gustav Storm strofen slik: «Gavmilde fyrste flygted', men gramen faldt i kampen.» Det synes overmåte lite rimelig, at skalden i dette kvad skulde ha omtalt Harald Gråfeld som den gavmilde fyrste. Storms oversettelse kan i det hele ikke forlikes med det som originalteksten tydelig uttaler.

[2] Halvdan Koht, Innhogg og utsyn i norsk historie, Kr.ania 1921, s. 211 fg.

[3] Jfr. Saga og oldfunn. Studier til Norges eldste historie, Vid. Akad. Skr. 1927, s. 73 fg.

for å gi melding til kongen, som hadde satt bøter mot hærsagn.[1] Eyvind Finnsson våget likevel å gjøre det, og han kvad den visen som er gjengitt ovenfor, at Blodøks' hevnere ønsker strid. Bordene blev da tatt bort, og Håkon kalte sammen sine rådgivere. Han foreslo dem å søke unda, om de ikke mente det var stor skam. Da kvad Eyvind det vers hvor han uttalte, at det ikke sømmet sig for kongen å flykte. Alle sluttet sig til skalden, og Håkon fylket sine folk til strid. «I denne kamp var det ikke godt for feige menn å verge sig mot våbnene og angrepet, og den tyktes ha det best av danene, som var bakerst, men de som stod lengst fremme blev snart lei av det,» oplyser den norsk-nasjonale Fagrskinna.[2] Snart kom det flukt i Eirikssønnenes hær, men kongen blev såret, og døde på Håkonshellen. Men før så skjedde gir sagaene Håkon anledning til å vise sin store edelhet. Kongen talte med sine venner om den anger han følte for alt det «han hadde gjort mot Gud og kristne menns lov»; han sendte brev(!) til brorsønnene, og overlot dem hirden og hele sitt rike.

I sagaene er Håkon Adalsteinsfostres flukt fra Avaldsnes(?) fullstendig eliminert. Den skarpe tone i Eyvind Finnssons ord er bortforklart. Ledinghæren, som omfattet folk like fra Rogaland til Hålogaland, er omskapt til hirdmenn og gjestebudsmenn, som mere tilfeldig var til stede. Kongshærens nederlag er endret til seier, og det var bare på grunn av personlig tapperhet, fordi han var for ivrig til å forfølge de flyktende, at kong Håkon blev såret, og mistet livet. Det var således ikke Eirikssønnenes seier som bragte dem herredømmet over Norge.

I Hákonarmál forekommer denne strofen (v. 12):

(Hákon:) Hví þú svá gunni
skiptir, Geir-Skǫgul,
órum þó verðir gagns fra goðum?
(Geir-Skǫgul:) Vér því vǫldum,
es velli helt
en þínir fíandr flugn.

[1] Det er sannsynlig at de strenge straffer som lovene fastsetter for den som bringer usant hærsagn, har gitt forutsetningen for denne tolkning av Eyvinds ord til kong Håkon: *Es heldr vant segja drótni hersǫgu.*

[2] Jfr. Gustav Indrebø, Fagrskinna, Kr.ania 1917, s. 282.

«Hvorfor har du avgjort kampen slik, Geir Skågul? Vi hadde dog av gudene fortjent seier. — Vi volder det, at du holdt slagmarken og dine fiender flyktet.»[1]

Det kan ikke være tvilsomt, at det må ha vært dette vers som gav den direkte forutsetning for den opfatning av Fitjar-slaget, vi møter i kildene fra 12. og 13. årh. Her mente man å ha et samtidig og fullt troverdig vidnesbyrd om, at Gunhildsønnene var bragt på flukt, at Håkon falt som seierherre. Men ennu i 1020-årene, og visstnok også noen årtier senere, altså etpar mannsaldrer efter kampen, som må ha foregått ca. 960, hadde overleveringen ialfall på dette vesentlige punkt bevart sin historiske karakter. Tord Sjårekssons ord gir visshet for det. — Den hengivenhet Håkon Adalsteinsfostre var omfattet med i tradisjonen, på bekostning av Harald Gråfeld og hans mor og brødre, forklarer at det virkelighetsnære syn overhodet kunde vike plassen til fordel for den mere sympatiske, mere nasjonalt opbyggelige fremstilling av den gode konges siste strid.

I dette verset beklager kongen sig over, at han led nederlag i kampen, at den bragte ham døden. Da svarer gudinnen, at Håkon bør være klar over, at det er gudene som har skaffet ham alle hans seire. Det er de som råder for menneskenes skjebne i seier og nederlag, i liv og død.

Guttorm Sindre forteller hvorledes det tidligere var gått, da Eirikssønnene og Håkon møttes: «Hæren flyktet redd for krigeren; han skåner sig ikke (*gerra hlífa sér*)[2] i kampen. Jeg minnes, at kongens brorsønner ofte (*opt sinn*) fikk føle hans vrede. Han førte sin flåte ut på havet, og brødrene, alle Eiriks sønner, flyktet.» Og hos Eyvind Finnsson heter det: «Før farvet kongen sverdet rødt i Gamles blod, da han drev alle Eiriks sønner ut på havet. Nu bringer kongens fall krigerne sorg.» — Dersom kong Håkon også på Fitjar virkelig hadde drevet sine motstandere på flukt, kunde ikke godt skalden ha uttrykt sig på denne vis.

I Fagrskinna og hos Snorre blir oplyst, at efter kongens død førte hans menn liket til Seim i Lygrafjorden på Nordhordland, og der blev Håkon lagt i haug.

[1] Ifølge velvillig oplysning av Magnus Olsen må denne tolkning (av es i 5. linje) betegnes som helt sikker.

[2] Presens-formen viser at denne strofen er diktet til kong Håkon, og således ikke kan gjelde Fitjar-slaget.

Den store gravhaug på Seim som kalles Kongshaugen, blev i 1879 fagmessig undersøkt, og det fantes ikke spor av noen grav i den. Det er derfor meget usannsynlig at denne haugen skulde være opført over Håkon Adalsteinsfostre.[1]

I dette tilfelle, som så ofte ellers, har folkefantasien søkt forklaring på hvorfor haugen lå der, og satt den i forbindelse med en bestemt person. Det skippersagnet fra leden som visste å fortelle, at kong Håkon var død på Håkonshellen, skapte naturlig tilknytning mellem ham og den største haug i nærheten, den på Seim.[2]

*

Med de fleste slagskildringer som sagaene bringer fra den eldste tid, gjelder det, at de i kunstnerisk henseende danner høidepunkter i den episke fremstilling. Derfor var disse avsnitt særlig utsatt for endringer og omdiktning. Nærværende studie vil forhåpentlig ha vist, at dette i meget høi grad var tilfelle med tradisjonen om Fitjar-slaget. — Nettop av denne grunn gir en undersøkelse av hver av disse slagskildringer et ikke uviktig bidrag til vurdering av overleveringens troverdighet, av sagaenes verdi som historiske kilder. Men også bare et bidrag. For det vilde være helt urett å felle en dom om sagaenes kildeverdi utelukkende på grunnlag av disse avsnitt.

Johan Schreiner.

[1] Jfr. Anders Lorange's beretning om sin gravning, Aarsb. f. Foreningen til norske Fort. Bev. 1879, s. 139 fg., særlig s. 141. Se også A. W. Brøgger, Farmannshaugen og kong Bjørn, Harald Haarfagres søn, Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1921, s. 120 fg. og Sigurd Grieg, Vikingetiden i Norge, Oslo 1928, s. 100 fg.

[2] Av det som her er sagt, må ganske sikkert den slutning trekkes, at vi har mistet det eneste konkrete holdepunkt for, at Seim skulde ha vært kongsgård i den eldste tid. For det er neppe kildemessig forsvarlig å gå ut fra, at den listen over Harald Hårfagres kongsgårder, som Egilssaga og Heimskringla gir, uten videre kan gjøre krav på pålitelighet. Den må prøves for hver enkelt gårds vedkommende. — At denne haugen, i og med sin størrelse, skulde gi noe som helst bevis for at Seim i vikingetiden var sete for konger, er selvsagt helt utelukket.

LITTERATUR

Gustav Adolf Donner, Kardinal Wilhelm von Sabina. Societas Scientiarum Fennica, Commentationes Humanarum Litterarum II/5. Helsingfors 1929.

Den finske middelalderhistoriker G. A. Donner har med overordentlig lærdom skrevet en inngående biografi av den fremragende pavelige diplomat kardinal Wilhelm av Sabina, som i 1220-, 30- og 40-årene fire ganger som pavelig legat var utsendt for å vareta kuriens interesser i de baltiske og nordiske land.

Viktigst er Wilhelms reiser i Østersjølandene; men også for Norge er hans historie av viktighet, idet hans legasjon hit til Håkon Håkonssons kroning i 1247 førte til resultater av betydning for forholdet mellem stat og kirke. En samlet fremstilling av hele denne diplomatiske løpebane kaster også lys over hele kuriens politikk overfor Nord- og Nordøst-Europa i første halvdel av det 13. årh. og blir dermed videre viktig for forståelsen av hvordan man i Rom så på slike fjerne land som Norge.

Donners bok bygger på et meget stort materiale, fra mange forskjellige land, krøniker og aktstykker, trykte og utrykte; han er også vel hjemme i den nyere historiske litteratur, og forteller på over 400 sider sikkert det allermeste av det som i det hele kan vites om Wilhelm.

Om dennes herkomst og ætt vet vi litet eller ingenting. Han var visstnok fra Piemont og må være født i begynnelsen av 1180-årene. I sine unge år skal han ha vært kartheusermunk — senere stod han også dominikanerne nær — men må tidlig være trådt ut for å gå i tjeneste i det pavelige kancelli, hvor vi møter ham først som notar og fra 1220 som vicekansler. Hvad slags utdannelse han har hatt, kjenner vi ikke til; men som vicekansler hadde han ledelsen av hele kuriens korrespondanse og kom dermed

alt nu i nær berøring med de diplomatiske forbindelsene.

Alt efter to års tjeneste som vicekansler fikk han imidlertid forfremmelse til en ny og viktig stilling, idet han ved direkte inngripen av pave Honorius III blev gjort til biskop av Modena — et embede han beklædte i 12 år (1222—1234).

Men det blev liten tid han fikk til å skjøtte sine bispeforretninger. Straks i begynnelsen ser vi ham nok optatt av forskjellige ting i bispedømmet, ikke minst av å vareta bispestolens økonomiske interesser; men snart strømmer det pavelige opdrag inn over ham; det gjelder korstogspreken, og det gjelder bileggelse av alle slags stridigheter i Norditalien — Wilhelm ser ut til å ha hatt særlige evner som megler, og under den skarpe motsetningen mellem paven og hohenstauferkeiseren Fredrik II har han tilhørt den moderate retning som ikke ønsket å drive kampen mot keiseren til det ytterste.

Efter bare to års virksomhet i Norditalien kom biskopen av Modena imidlertid inn i det som skulde bli hans livs egentlige innhold, aktiv diplomatisk tjeneste i kristenhetens utkanter. I slutten av 1224 sendte biskop Albert av Riga et gesandtskap til Rom for å be om å få en pavelig legat sendt til Livland og Estland, hvor tilstandene på mange måter var vanskelige, og til dette hverv utkåret pave Honorius sin tidligere vicekansler.[1]

I de 18 årene fra 1224 til 1242 er Wilhelm nu tre ganger pavelig legat i de baltiske landene og tilbringer i alt 12 år der. I 1234 opgir han endog sin biskopstilling i Modena for helt å kunne vie sig til dette arbeidet, og hvor godt det lykkes for ham, kan man slutte derav at han ved hjemkomsten fra den siste reisen belønnes med at pave Innocens IV utnevner ham til kardinalbiskop av Sabina (1244).

Situasjonen i Livland og de tilgrensende landene i den annen fjerdedel av det 13. årh. var i det store og hele den,

[1] Når det i pavebrevene om denne sak heter at Wilhelm «lenge hadde ønsket» (*desiderantem ab olim*) å forkynne Kristi navn for prøiserne, eller at livlenderne nettop hadde ønsket ham som legat, hører det med til den nødvendige fraseologien i denslags dokumenter, likesom den høistemte rosen over legatens fromhet og lærdom og andre ypperlige egenskaper; slikt kan ikke — som Donner til stadighet gjør — tas som vidnesbyrd om faktiske realiteter.

at det gjaldt å føre den kirkelige organisasjonen over fra misjonsstadiet til en fastere, mere regulær ordning; det ender med at Innocens IV nogen år efter Wilhelms siste reise gjør Riga til erkebispedømme og dermed altså skaper en selvstendig kirkeprovins her. Dertil kom også den opgaven å føre selve misjonen videre og gjøre de hedenske stammene i det indre av landet til kristne.

Donners fremstilling av hvorledes Wilhelm løste både disse opgavene og andre som møtte ham, innbyr imidlertid til adskillig tvil, idet hans kritiske metode lider av åpenbare svakheter.

Den alvorligste innvending mot hans metode ligger sikkert i hans forsøk på å nå frem til et psykologisk billede av Wilhelms personlighet. Donner stiller nemlig spørsmålet på den helt ufruktbare måten, om han har vært ledet av «selbstsüchtigen» eller «nur von uneigennützigen und edlen Beweggründen», og finner «den entscheidenden Beweis» for det siste bl. a. i et brev som kardinalen i slutten av 1246, kort før sin reise til Norge, skrev til den høieste chef for kartheuserne, prioren Hugo II.[1]

Hensikten med dette brevet er øiensynlig rent religiøs: Wilhelm som nu er en mann på over 60 år og skal ut på en ny, stor reise, til nye, ukjente land, er bekymret for sitt liv og sin sjels salighet og ønsker sine gamle medbrødres forbønn hos Gud. At han i en slik stemning er fylt av ringeakt for denne verdens ære og herlighet, at han kan lengte efter sitt gamle kloster, er helt naturlig; at han smører tykt på i fremstillingen av sin egen ringhet, kan heller ikke forbause. Derimot er det unektelig forbausende at en moderne forsker av en slik skrivelse vil trekke slutninger om de motiver som har ligget til grunn for Wilhelms handlinger ute i det levende liv — omtrent likeså forbausende som at han vil bygge noget om Wilhelms karakter op på pavens anbefalingsbrev for ham til kong Håkon Håkonsson: «qui cum sit de dignioribus membris ecclesie, ad hoc tota mente sollicitus, ut deo per innocentiam vite placeat et gratus hominibus per pie studium conversationis existat.»

Men på den opfatning av sin helts personlighet som er vunnet ved hjelp av disse og lignende vidnesbyrd, bygger Donner en vesentlig del av sin skildring av legatvirksomheten både i Livland og i Norge.

[1] S. 299—303. Brevet trykt DN XVII 11.

Også i tolkningen av de enkelte begivenheter er Donners kritiske metode hyppig tvilsom — det vil her være av særlig interesse å belyse dette gjennem hans fremstilling av Wilhelms virksomhet i Norge.

Først og fremst vilde det ha vært påkrevet å stille de to beretningene, i Håkonssagaen og hos Matthæus Parisiensis, op mot hverandre. En kritisk vurdering av Matthæus' efterretninger om Norge er aldri foretatt; norske historikere har nøiet sig med i all almindelighet å erklære dem for særdeles pålitelige.[1] Det vilde kanskje være for stort et krav å stille til Donner at han på alle punkter i sin meget omfattende fremstilling skulde foreta de kritiske undersøkelser som mangler; men resultatet av at han ikke har gjort det, er iallfall at han på dette punkt har vært nødt til å nøie sig med på grunnlag av sagaen og Matthæus å gi en harmoniserende fortelling som ikke fører vår erkjennelse videre og som lar tvil på tvil dukke frem hos leseren.

Den fremstillingen Donner gir av den norske kirkens utvikling i de 100 årene forut for kardinal Wilhelms legasjon, inneholder dels en del unøiaktigheter, dels legger han — forøvrig i overensstemmelse med de fleste eldre forskere — en helt overdreven vekt på begivenhetene i 1164, hvad der får viktige konsekvenser for opfatningen av hele den følgende tid. Han kjenner ikke Tarangers avhandling (i Norvegia Sacra for 1922) om Magnus Erlingssons privilegiebrev, som påviser at privilegiene må være minst ti år yngre enn kroningen og at de ikke må opfattes som et forhandlingsresultat; men denne Tarangers påvisning fører i virkeligheten til at en gjennemgripende revisjon av hele synet på kroningen og den følgende generasjons kirkekamp blir nødvendig.

Hele den opfatningen av den kirkepolitiske situasjon i 1247, som Donner har dannet sig, er derfor, såvidt jeg kan se, temmelig foreldet, og hans utgangspunkter derfor tvilsomme nok.

Men dertil kommer også at det er ham om å gjøre å la

[1] Det skulde høre til de allermest nærliggende opgaver nu å få utført en slik undersøkelse og tillike en oversettelse av de hithørende delene av Matthæus' verk. Med de modernere utgavene er arbeidet nu uforholdsmessig meget lettere enn det vilde ha vært i P. A. Munchs og Keysers dager.

sin helt spille en så stor rolle som mulig, og dette fører ham til en helt skjev tolkning av det viktigste dokumentet fra kardinallegatens ophold i Norge, *privilegiet* av 16. aug. 1247.[1]

Dette meget omskrevne privilegiet begynner med å uttale at kardinalen, efter inngående forhandlinger med rikets prelater og verdslige stormenn har funnet at den norske kirken er i full og rolig besiddelse av den kirkelige domsretten og av patronatsretten til kirkene. Og efter de nyeste undersøkelsene[2] kan det ikke lenger være tvil om at dette forholder sig riktig. Men derefter fortsetter han: «Unde super hiis omnibus in predicatione publica *monuimus* universum populum coram rege vel archiepiscopo et episcopis et aliis prelatis regni quod si quis haberet agere contra archiepiscopum, recursum haberet ad dominum papam vel eius legatum. Si autem contra episcopum etc. etc.»

En forutsetningsløs lesning av dette sted fører en vel naturlig til den tolkning at kardinalen i offentlig forkynnelse har *formanet* folket til også virkelig å overholde reglene for den kirkelige domsrett. Det tilsikter ikke, som Donner hevder (s. 341 f.) å være en «forordning» som gir kirken en helt ny rettsstilling.[3] For å få dette til er han også nødt til ikke bare å vri på ordet *monuimus;* men han må også gå til en så kunstig tolkning av ordene om at legaten har funnet (*invenimus*) kirkens domsrett i orden, som følgende: «Sie stellt den Zustand der norwegischen Kirche fest, *nicht so, wie der Legat denselben vorgefunden hat*, sondern so, wie er *nach seiner Tätigkeit*, eben durch die Verordnungen, die er erlassen hat, geworden ist.»

«Reflexionerna göra sig själfva.»

Donner gjør også (s. 358 f.) et forsøk på å redde ektheten av kardinal Wilhelms stadfestelse av nogen statutter for domkapitlet i Oslo, som finnes tilført i Røde Bok med en håndskrift fra det 16. årh.[4] Innholdet av disse statuttene, som for en stor del handler om kanniker som ikke residerer

[1] DN VIII 6.
[2] Se Koht, Innhogg og utsyn, s. 265 f. og der anført litteratur.
[3] Dokumentet er ikke bevart i original, bare i en arnamagnæansk avskrift som imidlertid åpenbart er helt riktig; denne avskriften bærer overskriften «Privilegium Wilhelmi Sabinensis», en overskrift som sikkerlig er gammel, ikke satt til av Arne Magnussøn.
[4] Også trykt DN XI 1.

ved domkirken, peker tydelig på det 15. årh., og overskriften angir at de skyldes biskopene Jon, Eystein, Jakob, Severinus og Herlog (1382—1501); tillegget om at de er stadfestet av Wilhelm, er som G. Storm har påvist,[1] bare et forvansket utdrag av «privilegiet» av 16. aug. Noget argument for at dette skulde kunne være ekte, har Donner ikke.

Heller ikke påstanden (s. 346) om at Wilhelm av Sabina er den egentlige grunnleggeren av den selvstendige kirkelige lovgivningen i Norge, er holdbar. Både erkebiskop Eystein og erkebiskop Eirik har utstedt statutter uten å spørre verdslige myndigheter om lov; derimot vet vi riktignok ingenting om den lovboken *Gullfjær*, som erkebiskop Eystein ifølge Sverres saga lot skrive.

Det vilde ikke være vanskelig å rette også andre innvendinger mot Donners fremstilling av kardinalens legasjon til Norge — således mot hans konstruksjon av «synoden» i Bergen — men det anførte får være nok. Det er, såvidt jeg kan se, egentlig ikke noget å lære av denne del av hans bok; der må stilles langt strengere metodiske krav til en slik spesialundersøkelse. *Edv. Bull.*

Annales Islandici posteriorum sæculorum. Annálar 1400—1800 gefnir ut af Hinu íslenzka bókmentafélagi. I 1922—27.

Det utkomne 1. bind inneholder syv annaler som tilsammen omhandler tidsrummet 1393—1738. Utgiveren Hannes Þorsteinsson har forsynt utgaven med en inngående redegjørelse for håndskriftene og oplysninger om forfatterne. En del av annalene er utgitt før, den første av dem Skálholtsannáll hin nýi eða Nýi annáll i Storms utgave. Når utgiveren har tatt den med her, så er det fordi han

[1] Reg. Norv. 506; jfr. DN XVII s. 1413 f. Den Johannes Moch (eller Mach), clericus Brandeburgensis, publicus sacra imperiali autoritate notarius iuratus, som angir sig å ha vært tilstede ved kardinallegatens stadfestelse, tilhører som alt Storm har sett i virkeligheten også det 15. årh.; han optrer i Danmark i 1434 og har da forbindelse bl. a. med erkebiskop Aslak Bolt (DN I 745 f.; NgL. 2 R. I, nr. 285, 294); for tidens skyld kan han godt ha sammenheng med den utferdigelse av statuttene som tillegges biskop Jens' vikar, Severinus, episcopus Tranquilliensis, i 1422; vi vet også fra andre kilder at Severinus virkelig har fungert i Oslo bispedømme i dette år.

har funnet forskjellig å rette i Storms tekst. Rettelsene er ikke mange, men de har en viss interesse ved at den samme feillesning går igjen flere ganger. Storm synes å ha en viss tendens til å avslutte perioden for tidlig slik at et par ord kommer over i den næste hvor de ikke hører hjemme. Muligens kan det ha en viss betydning å være opmerksom på dette ved lesningen av de andre annaler i hans utgave.

Næst efter Nyi annáll er Skardsárannáll 1400—1640 den eldste. Den er tidligere trykt i Hrapsey 1774—75 med latinsk oversettelse. Forfatteren er lagrettemannen Bjørn Jónsson i Skardsá 1574—1644, «hið mesta skaldmenni á hans dögum — sá mesti söguskrifari á vörum dögum» (Seiluannáll), som ellers levde kyrlátu bœndalifi, og som man ikke vet stort om. Men hans forfatterskap var nokså mangfoldig, og en hel del av hans skrifter er bevart. Annalene er skrevet mellem ca. 1630 og 1640.

Bjørn er ett av bindeleddene mellem middelaldersk og nyere islandsk litteratur, og er sig denne rolle bevisst. Han hadde efter sin fortale å dømme et ganske grundig kjennskap til den eldre litteratur og satte sig som mål å gjenoplive de døende litterære sysler. Derfor begynner han ved år 1400, hvor mesteparten av de gamle annaler slutter. Hans forbindelse med den gamle annal-litteratur viser sig også deri at en rekke år hos ham bent frem er avskrift av Gotskalks annáll. Som en efterligning av de gamle annaler må vel også den ting sees at han gav en bred plass til utenlandske begivenheter. Enkelte av hans efterfølgere fortsatte visstnok med dette, men senere avskrivere gad tildels ikke ta slikt med, som rimelig kunde være. Det blev ikke annet enn utplukk av trykte kilder og temmelig tilfeldig. Norge står i denne henseende ikke i nogen særstilling, det måtte da være at interessen for vårt land heller er mindre enn for andre. Islendingene hadde også en tid mere direkte samkvem med middelhavspiratene enn nordmennene.

Ovenfor blev nevnt Bjørn av Skardsá's fortale. Når man leser den, kan man ikke godt undgå å tenke på Absalon Pedersen og hans sørgmodige sammenligning mellem fortid og samtid i «Norges Rige». Roten til alt ondt finner han

naturligvis i handelsmonopolet og stansen i den islandske sjøfart: vér erum innibyrgðir sem fé á sjóarhólmum.

Nr. 3 i samlingen er Seiluannáll, en fortsettelse av Skardsárannáll 1641—1658. Den er også skrevet av en lagrettemann, Halldor Þorbergsson omkr. 1623—1711. Forfatteren var en kjenning av Arne Magnusson og har på flere måter gitt bidrag til hans samling.

Seiluannáll inneholder visstnok den tidligst skrevne beretning om David Danells Grønlandsreiser (den første, i 1652). Forfatteren opsøkte Danell og fikk en lengere beskrivelse av hans oplevelser på Grønland. Efter den gir han en skildring av eskimoene, deres klær, jaktvåben og andre redskaper, og meddeler endog nogen gloser av deres sprog. Men fremforalt har det gjort inntrykk på ham at en eskimokvinne byttet hvert eneste skinn på kroppen i en liten bunt med fiskekroker. Dette er vel den eldste skildring fra nyere tid av «skrellingene». Den er ikke brukt i «Grønlands historiske Mindesmærker», som forteller om Danells reiser efter en annen kilde, og såvidt jeg vet heller ikke brukt av andre eller trykt før.

Når annalisten opsøkte Danell, var det vel forresten ikke skrellingene han vilde høre om først og fremst, men «grønlendingene». Kan vi dømme efter Seiluannáll, gikk man ut fra på Island at der fremdeles levde efterkommere efter kolonistene. Forfatteren kjente Bjørn av Skardsás islandske annal med fortellingen om Biskop Ogmunds ferd til Grønland i 1534 (efter Seiluannáll merkelig nok 1506). Og Ogmund hadde jo sett «folk við stekki og lambfé». Derimot synes han å ha vært ukjent med fortellingen om Jon Grønlending i Skardsáannalen om Grønland — merkelig nok. Kaptein Danell bragte en stor nyhet til Island, og Seiluannáll gjenspeiler inntrykket av hans fortelling. Fra annalskriverens side blev den på en gang mottatt med forstemthet og skepsis: «— ei sáu þeir líkendi til bygg-jingar eður bæja —. Má undarlegt þykja, að svo illt og umskiptelegt sé orðið í Groenlandi og dautt all kyn hinna fyrri Groenlendinga, er af Norðmönnum komnir voru — —. En hvort þeir hafi alla kynsmenn Grönlendinga drepið vita menn ekki, utan Eiríksfjörður yrði kannaður og æðrar sveitir sem — byggða er mest von.»

De følgende annaler Valhallsannáll, Vallaannáll, Mælifells-

annáll, Annáll Páls Vidalins, som tilsammen omfatter årene 1626—1738, er der ikke grunn til å komme inn på enkeltvis. Sammen med Seiluannáll er de tildels benyttet i Espolins årbøker. I en særstilling står Vidalins annáll. Den er ikke egentlig en annal i samme forstand som de andre, men et forsvarsskrift i annalform, og handler vesentlig om lagmann Vidalins mellemværende med forskjellige embedsmenn, fremforalt den beryktede amtmann Müller. Annalen har stor historisk interesse og er utgitt av Sögufélagið i 1904.

Ser vi på annalenes innhold i sin almindelighet, så er det ganske mangfoldig, og gir til tross for sin nødtvungne ensformighet et levende billede av islendingenes liv i de 3—400 eymdarár. Det som først og fremst faller i øinene er den gjennemgående utførlige beskrivelse av vær og vind for hvert år. De skiller sig deri sterkt fra den eldre samling som mest tier om denslags når ikke noget usedvanlig som vulkanutbrudd, skred og lignende er hendt. De nye annaler forteller derimot regelmessig om været på de forskjellige årstider, om kolde, varme, blåsende vintre, om gode og dårlige høiår, om beitet for sauene. Dessuten selvsagt om alleslags ekstraordinære fenomener. Alt i alt gir annalene en så pass inngående værbeskrivelse for et tidsrum av et par hundre år at den kanskje kunde ha en viss meteorologisk interesse. For Nordens vedkommende er der vel i det minste ikke nogen kilde av lignende verdi. De forskjellige annaler forteller riktignok ikke alltid det samme, men det kan visstnok for en vesentlig del forklares ved at de bygger på iakttagelser fra forskjellige landsdeler.

Av det egentlige historiske stoff optar personalhistorien en bred plass, dødsfall og embedsbesettelser, ofte forbundet med nogen karakteriserende ord om vedkommende. For Islands personalhistorie må disse annaler være en overmåte viktig kilde. Der er nevnt et utall av mennesker.

Men boken er ikke bare en ørkenvandring gjennem likegyldige navn og værbeskrivelser. Den har mange leselige avsnitt som gjør at man ikke vender bladene uten i det minste å se sig litt om først. En vesentlig del av det mere underholdende stoff har forbindelse med altinget. Denne tradisjonsrike institusjon vedblev tross alle forandringer å ha en stor nasjonal betydning ikke bare rettslig eller forfatningsmessig, men også som et brennpunkt for folkets in-

teresse. Og denne interesse gjenspeiler sig sterkt i annalene, men riktignok ofte på en nokså dyster måte. Altinget var jo landets høieste domstol, hvor de verste forbrytelser blev pådømt og dødsdommer fullbyrdet. Om mange slike rettsforhandlinger og henrettelser forteller annalene med stor utførlighet. Men intet begrep er vel mere tidsbestemt enn forbrytelse. Ofte rammer dødsstraffen ganske ufarlige folk. Det henger oftest sammen med tidens opfatning av trolldom, gudsbespottelse og blodskam. Der er intet nytt eller forbløffende om slikt i annalene, men de gir oss en samling av livaktige tidsbilleder som vi knapt finner maken til fra samtidige forfatteres hånd.

Annalenes innhold er forøvrig mangfoldig; men enkelte ting kan nevnes som det mest årvisse: utbyttet av jordbruk og fiskeri, anløp av monopolets og andre skiber, ulykker, særlig forlis, og farsotter, hungersnød, jordskjelv og vulkanutbrudd. Over alt dette ligger en gråkold stemning fra værbeskrivelsene, og annalenes evindelige gjentagelser får kjensgjerningene til å virke med hele sin umiddelbare tyngde. Her som så ofte er effekten sterk nettop fordi den ikke er efterstrebt.

Som vi har sett behandler annalene ikke bare forfatternes egen tid, det er også tydelig at de ikke alltid er optegnet umiddelbart efter begivenhetene selv når disse er samtidige. Derav følger en stor ujevnhet i behandlingen av de forskjellige år i den samme annal. Og som ovenfor antydet har annalskriverens hjemsted en del å si for innholdet. I en enkelt annal kan f. eks. en bestemt landsdels personalia være særlig fyldige. Hermed tangerer vi kildespørsmålet. Å gå nærmere inn på dette her er naturligvis umulig, men nogen enkelte iøinefallende ting kan være verd å nevne. Det er visst ikke ganske tilfeldig at to av annalistene er lagrettemenn. Det var jo eldgammel tradisjon på Island å hente hjem nytt på tingene. Og det som hendte der var i og for sig verd å minnes. Man merker også rett som det er øienvidnet når det fortelles om begivenheter på altinget. Også altingsboken har vært brukt som kilde, den anføres iallfall en gang. Men for eldre tiders vedkommende trengte man jo også andre kilder, og dẹ er en gang imellem helt tydelige eller blir bent frem nevnt. Om et overfall fra spanske fartøier i 1616 heter det: Um þetta spanske

slag finnst gerr skrifað i Vestfjörðum hverja sem þad girnir að lesa. Det som er skrifað er vel i dette tilfelle en forhørsprotokoll. Om «tyrkiskar ræningjar» i 1627 henviser annalskriveren til «sá fróði mann Klaus Eyolfsson». — I nogen tilfelle skinner tydelig et dokument igjennem fremstillingen.

Annalene behandler for en stor del de samme tidsrum, og som før nevnt er de ikke helt uavhengige av hverandre; men i sin almindelighet kan det likevel sies at den innbyrdes forskjell mellem disse annaler er langt større enn mellem de eldre. Det er også ganske naturlig, all den stund forfatterne for en vesentlig del skildrer sin egen tid og ikke som de middelalderske for det lengste tidsrums vedkommende bygger på et felles skriftlig grunnlag. Om en av annalskriverne vet vi også at han med vilje undgikk å bruke lignende arbeider av andre. Likevel kan vi midt inne i himmelvidt forskjellige annaler plutselig støte på en enkelt ting som tydelig røber forbindelse mellem dem.

At annalene er blitt liggende utrykt i århundreder, betyr nemlig ikke at de har ført en bordskufftilværelse før de havnet i et eller annet arkiv på Island eller i Kjøbenhavn, tvertimot, utgiverens oplysninger om håndskriftene viser at de ikke har manglet lesere. Avskrift efter avskrift blev tatt, enkelte langt ut i forrige århundre. Således blir annalenes egen historie et lyspunkt i de eymdarár de forteller om. Islendingene fornektet sig ikke.

Thv. Berntsen.

REGISTER

REGISTER

*) Se «Rettelser».

*) Se «Rettelser».

*) Se «Rettelser».

*) Se «Rettelser».

RETTELSER.

S. 12,	l. 8 f. o.	Galte, les Galle.
S. 17,	l. 13 f. o.	Harald Øysteinsson, les Halvdan.
S. 45,	l. 4 f. n.	Haldor jarleskalds, les Arnor.
S. 158,	l. 2 f. o.	riksforsamlingen, les rikssamlingen.
S. 268,	l. 4 f. n.	Ludvig XII's, les Ludvig XIII's.
S. 370,	l. 17 f. o.	som kampen, les om kampen.
—»—,	l. 18 f. o.	Finn, les Eyvind.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

Vedtekter

(efter beslutning i generalforsamling den 22. desbr. 1869, med endringer efter beslutning den 16. mars 1916).

§ 1. Den Norske Historiske Forenings formål er gjennem utgivelse og understøttelse av skrifter å fremme historisk studium og kunnskap nærmest med hensyn til fedrelandet og dets litteratur.

§ 2. Foreningen utgir et tidsskrift for historisk videnskapelighet, hvori optas ikke blott egentlige historiske fremstillinger, men også arbeider henhørende til den nordiske sprog- og oldtidsvidenskap samt etnografiske, topografiske eller statistiske skildringer av landet og folket. Ved siden herav kan særskilt utgis større historiske arbeider. Forsåvidt foreningens midler tillater det, virker den også ved utgivelse av eldre skrifter der har litterær og historisk interesse.

§ 3. Ordentlig medlem av foreningen er enhver som melder sig til bestyrelsen og betaler til foreningens kasse en avgift av 5 kroner årlig eller 100 kroner én gang for alle. Bestyrelsen kan innby overordentlige eller æresmedlemmer, som ikke erlegger kontingent. Medlemmene erholder alle av foreningen utgitte skrifter.

§ 4. Foreningens interesser varetas av en bestyrelse av 5 medlemmer, som i tilfelle av vakanse supplerer sig selv inntil næste generalforsamling. Årlig uttrer vekselvis de to eller tre eldste bestyrelsesmedlemmer; forsåvidt flere medlemmer har fungert i like lang tid, avgjør loddtrek-

ning hvem der skal uttre. Bestyrelsen samles på formannens innbydelse så ofte som et av dens medlemmer forlanger det.

§ 5. En av bestyrelsen antatt kasserer avlegger årlig regnskap, som efter å være revidert av dertil valgt revisor, fremlegges for den næste ordentlige generalforsamling.

§ 6. I begynnelsen av året holdes i Kristiania efter offentlig innbydelse fra bestyrelsen en generalforsamling. I denne velges medlemmer av bestyrelsen og en revisor, avgis beretning om foreningens virksomhet og fremgang, fremlegges det foregående års regnskap og forhandles for øvrig alle de gjenstande foreningen vedkommende som av bestyrelsen eller nogen annen av foreningens medlemmer måtte bringes under diskusjon. Bestyrelsen kan også sammenkalle overordentlige generalforsamlinger, når den finner sådant hensiktsmessig.

§ 7. Forandringer i disse vedtekter kan alene skje i foreningens ordentlige generalforsamling. Forslag til sådanne forandringer må fremsettes så betimelig at de av bestyrelsen kan kunngjøres 1 måned forinnen møtet. For å gi beslutninger som forandrer vedtektene, gyldighet, må minst 20 medlemmer være tilstede.

§ 8. Foreningen trer i virksomhet fra 1. januar 1870.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING 1926.

Årsberetning for 1926.

Foreningen har for 1926 utgitt:

Historisk Tidsskrift, 5. R. VI, h. 5	7 ark
Fra den gamle bonde-opposisjon, brev og innlegg fra stortingene 1818, 1821, 1822 og 1833 av Jacob Hoel, utg. ved Halvdan Koht	16 »
Årsleveringen utgjør tilsammen	23 ark

Ifølge foreningens reviderte regnskap utgjorde:

I. Inntektene.

Beholdning fra forrige år			kr.	2 861,68
Renter av:				
Vogts legat	kr.	119,49		
Holsts legat	»	76,50		
Livsvarige medlemmers fond	»	447,82		
Fondet av 1916	»	1 635,00		
Bankinnskudd	»	122,90		
			»	2 401,71
			Transport kr.	5 263,39

	Transport	kr.	5 263,39
Statsbidrag		»	1 600,00
Bidrag av Professor Dr. L. Daaes legat		»	200,00
Salg av skrifter		»	287,94

Kontingent til

Norsk Historisk Forening				
for 1923	kr.	21,80		
» 1924	»	25,90		
» 1925	»	396,10		
» 1926	»	2 591,25		
» 1927	»	152,15		
» 1928	»	5,00		
	kr.	3 192,20		
Dansk Historisk Forening	»	110,30		
			»	3 302,50
			Sum kr.	10 653,83

II. **Utgiftene.**

Trykning	kr.	1 728,00
Korrekturlesning	»	58,00
Forfatterhonorar	»	1 124,00
Portoutgifter	»	554,69
Annonser	»	116,46
Kasserer- og ekspedisjonsgebyr	»	660,50
Revisjon	»	75,00
Avsetning til tilvekstfondet for Fondet av 1916	»	81,25
Kontingent til Dansk Historisk Forening	»	139,39
Kontingent til Comité International des Sciences Historiques	»	200,00
	Sum kr.	4 737,29

Status pr. 31. desbr. 1926.

Aktiva:

Kassebeholdning		kr.	5 916,54
Statsråd Vogts legat:			
Pantobligasjon	kr. 2 040,87		
Bankinnskudd	» 432,99		
		»	2 473,86
Statsråd Holsts legat:			
Pantobligasjon	kr. 1 459,13		
Bankinnskudd	» 84,24		
		»	1 543,37
Livsvarige medlemmers fond:			
Statsobligasjoner	kr. 5 500,00		
Kommuneobligasjoner	» 2 000,00		
Bankinnskudd	» 349,99		
		»	7 849,99
Fondet av 1916:			
Kommuneobligasjoner	kr. 31 500,00		
Hypotekbankobligasjon	» 1 000,00		
Tilvekstfondet	» 309,28		
		»	32 809,28
Beholdning av skrifter		»	2 000,00
Restanser		»	300,00
		Sum kr.	52 893,04

Det Skandinaviske Selskaps efterlatte midler hadde ved utgangen av 1926 med renter vokset til kr. 1818,13.

Medlemstallet pr. 31. desbr. 1926 var:

3	æresmedlemmer,
30	innbudne medlemmer,
72	livsvarige —»—
42	danske —»—
40	svenske —»—
663	årsbetalende norske medlemmer.
Ialt 850	medlemmer.

Det fremlagte regnskap gir dess verre ikke det sanne billede av foreningens stilling ved utgangen av 1926. Forskjellige omstendigheter medførte nemlig at den vesentlige del av årsleveringen til medlemmene, boken «Fra den gamle bonde-opposisjon», ikke blev ferdig til utsending før i de første dagene av mai 1927. Utgiftene med denne bok, tilsammen kr. 4488,65, omfram porto, kom således ikke med på regnskapet for 1926. Istedenfor den regnskapsmessige kassebeholdning på over 5900 kroner hadde foreningen derfor i virkeligheten til rest for virksomheten i 1927 ikke mer enn høist 1400 kroner, altså en tilbakegang i status fra det foregående år på over 1400 kroner. Denne siste sum betegner da hvad årets utgifter har overskredet inntektene med. Men det har heldigvis fremdeles vært mulig å undgå underskudd og dog gi medlemmene en årslevering som er større enn den i gamle dager normale.

For 1927 blir imidlertid foreningens økonomi meget vanskelig. Det er i disse tider ikke til å undgå at medlemstallet og dermed medlemskontingenten minker. Statsbidraget er ytterligere nedsatt. Og trykningsforpliktelser som tidligere er inngått, vil øke utgiftene betydelig. Der er allerede utsendt to hefter av «Historisk Tidsskrift» på tilsammen 25 ark, altså allerede mer enn for hele året

1926, og medlemmene kan ennu glæ sig til å motta en tilleggsbok på omkr. 14 ark: «Det lærde Holland, et kapitel av norsk åndshistorie», ved rektor Fr. Ording. Til dekning av en del av utgiftene ved dette verk har bestyrelsen besluttet å anvende det beløp som det Skandinaviske Selskap i 1898 overdrog til foreningen. Beløpet er i årenes løp steget til over 1800 kroner, og bestyrelsen har ment at det passende lot sig bruke til utgivelsen av et skrift som i stor utstrekning belyser skandinavisk-tenkende menns virksomhet.

Bare denne ene bok er i virkeligheten efter almindelig bokhandelsnorm mer verd enn hele medlemmenes årsavgift. Bestyrelsen tør derfor håpe at medlemmene vil yde den virksom støtte til å øke tilslutningen til foreningen; medlemmene tjener derved likefrem sin egen sak.

Av bestyrelsens øvrige arbeide er særlig å nevne dens deltagelse i den internasjonale historiker-organisasjon, *Comité International des Sciences Historiques.* Bestyrelsen valgte 27. mars 1926 professorerne Halvdan Koht og Edv. Bull som representanter til stiftelsesmøtet i Genève 14. og 15. mai s. å., og den 6. september vedtok bestyrelsen at Den Norske Historiske Forening skal overta representasjonen for Norge i den nydannede organisasjon, med en årsavgift på 200 kroner. Foreningens formann blev i Genève valgt til den internasjonale organisasjons første president, efterat det var blitt vedtatt at den næste internasjonale historikerkongress skulde bli holdt i Oslo 1928. For å forberede denne kongress nedsatte bestyrelsen 29. september 1926 en arbeidskomité bestående av professor Koht som formann, lektor Haakon Vigander som sekretær, professor A. W. Brøgger, dosent Anton Fridrichsen og dosent Wilhelm Keilhau. Det arbeide som således blev innledet

i 1926, er blitt fortsatt i 1927. Et viktig ledd i arbeidet er den store årlige historiske bibliografi som Comité International har besluttet å utgi. Bestyrelsen har vedtatt å støtte dette verk så langt det er den mulig, og den håper at hele den internasjonale virksomhet skal bli til nytte og ære for vårt land.

Halvdan Koht,
f. t. formann.

Generalforsamling

blev holdt på Universitetet 14. sept. 1927.

Formannen la frem årsberetning og regnskap som blev godkjent.

De uttredende styremedlemmer, prof. Bull og dr. Worm-Müller, blev gjenvalgt. Likeså revisor, universitetskasserer Olav Larssen.

I *styremøte* like efterpå frabad prof. Koht sig gjenvalg som formann. Til ny formann blev valgt prof. Edv. Bull.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING 1927.

Årsberetning for 1927.

Foreningen har for 1927 utgitt:

Historisk Tidsskrift, 5. R. VI, h. 6	6	ark
Historisk Tidsskrift, 5. R. VII, h. 1	10	»
Fr. Ording, Henrik Ibsens vennekreds, Det lærde Holland. Et kapitel av norsk kulturliv. .	16½	»
Årsleveringen utgjør tilsammen	32½	ark

Ifølge foreningens reviderte regnskap utgjorde:

I. Inntektene.

Beholdning fra forrige år	kr.	5 916,54
Renteinntekt	»	2 447,77
Statsbidrag	»	1 440,00
Bidrag av prof. L. Daaes legat	»	200,00
Salg av skrifter	»	120,30
Kontingent til Norsk Historisk Forening .	»	2 431,75
Kontingent til Dansk Historisk Forening .	»	182,50
Godtgjørelse for korrektur	»	103,00
Sum	kr.	12 841,86

II. Utgiftene.

Trykning	kr.	12 872,15
Honorarer	»	2 704,00
Porto	»	608,14
Annonser	»	90,96
Transport	kr.	16 275,25

	Transport kr.	16 275,25
Kasserer- og ekspedisjonsgebyr	»	600,00
Revisjon	»	75,00
Avsetning til tilvekstfondet av 1916 . . .	»	81,75
Kontingent til Dansk Historisk Forening	»	244,51
Kontingent til Comité International des Sciences Historiques	»	200,00
Beholdning i Oslo Sparebank	»	222,91
	Sum kr.	17 699,42
Grøndahl & Søn tilgode	kr.	4 857,56

Status pr. 31. desember 1927.

Aktiva:

Kassebeholdning			kr.	222,91
Statsråd Holsts legat:				
i kasse	kr.	0,91		
i Oslo Sparebank . . .	»	83,33		
i Pantobligasjon	»	1 459,13		
			»	1 543,37
Statsråd Vogts legat:				
i kasse	kr.	0,80		
i Oslo Sparebank . . .	»	432,99		
i Pantobligasjon	»	2 040,87		
			»	2 474,66
Livsvarige medlemmers fond:				
i Oslo Sparebank . . .	kr.	349,99		
i Statsobligasjoner . . .	»	5 500,00		
i Kommuneobligasjoner .	»	2 000,00		
			»	7 849,99
			Transport kr.	12 090,93

Transport kr. 12 090,93

Fondet av 1916:

Kommuneobligasjoner	. kr.	31 500,00	
Hypotekbankobligasjon .	»	1 000,00	
Tilvekstfondet	»	402,04	
		»	32 902,04
Beholdning av skrifter		»	2 000,00
Restanser		»	300,00
		Sum kr.	47 292,97

Det Skandinaviske Selskaps midler utgjorde kr. 1875,24.

Medlemstallet pr. 31. desbr. 1927 var:

3	æresmedlemmer,
30	innbudte medlemmer,
70	livsvarige —»—
38	danske —»—
46	svenske —»—
655	årsbetalende norske medlemmer.
Ialt 842	medlemmer.

Som det fremgår av disse tallene er foreningens økonomiske stilling i løpet av året 1927 blitt meget forverret, idet man fra et overskudd på kr. 5 900 er kommet til et underskudd på kr. 4 800, altså en tilsynelatende nedgang på over 10 000 kroner. Fullt så ilde er det nu riktignok ikke; av de svære trykningsutgiftene vedkommer kr. 4 500 det foregående års trykning, og til dekning av boken om Det lærde Holland er dessuten besluttet anvendt Det Skandinaviske Selskaps midler, som først kommer til inntekt i 1928. Den

reelle tilbakegang er derfor ikke mer enn ca. kr. 4 400, og det reelle underskuddet når ikke op til kr. 3 000. Men alt dette er i og for sig ilde nok — navnlig i betraktning av at de trange tider volder at både medlemskontingenten og statsbidraget stadig synker.

Styret har derfor måttet beflitte sig på den største sparsommelighet for året 1928; men det har dog lykkedes alt nu å utgi for dette år 24 ark, 4 ark over det normale, og det er vårt håp at dette år likevel vil vise en bedring i foreningens balanse.

Den internasjonale historikerkongressen, som er holdt iår og for hvis forberedelse den av vår forening nedsatte arbeidskomité har æren, har bl. a. vist at der er en sterk og levende sans for historie i vårt folk, og styret tør håpe på at denne interessen også vil komme foreningen og tidsskriftet tilgode, slik at det vil bli mulig å holde det oppe på sitt høie nivå gjennem de vanskelige tider. Dertil trenges det først og fremst flere medlemmer, og vi retter en inntrengende henstilling til medlemmene om å hjelpe styret til å øke medlemstallet.

Edv. Bull,
f. t. formann.

Generalforsamling

blev holdt på Universitetet 8. okt. 1928.

Formannen la frem årsberetning og regnskap, som blev godkjent.

De uttredende styremedlemmer prof. Koht, Johnsen og Kolsrud, blev gjenvalgt.

I *styremøte* efter generalforsamlingen blev prof. Bull gjenvalgt som formann.

NORGES HISTORIE

BIBLIOGRAFI FOR 1926

AV

JONAS HAUER

Utgiveren (adr. Universitetsbiblioteket) tar med takk imot alle oplysninger som kan bidra til å gjøre denne bibliografi så fullstendig som mulig. Innsendte bidrag vil bli tatt inn i neste års fortegnelse.

Hvor intet annet er oplyst, er trykkestedet Oslo og formatet oktav.

De bøker og tidsskriftartikler som er anført i W. P. Sommerfeldts litteraturfortegnelse for arkeologi og fortidsminner i årsberetning fra «Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring», er som regel ikke optatt i nærværende bibliografi.

Denne medtar heller ikke alle mindre bidrag til norsk personalhistorie i norske tidsskrifter; for dette avsnitts vedkommende henvises til den utførligere registratur i W. P. Sommerfeldts Norsk tidsskriftindex.

I. Bibliografi og innledende skrifter.

1. *Årbok*, Universitetsbibliotekets, for 1924. 35 + 16 + XII + 125 s.
2. *Årskatalog* over norsk litteratur 1925. Utg. av Den norske bokhandlerforening. Forsynt med henvisninger og systematisk register av Gustav E. Raabe. 111 s.
3. *Broberg, Sven Grén*. [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1924.
   Arkiv för nord. filol. 42 (Lund 1926), s. 343—384.
4. *Ehrencron-Müller, H.* Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814. Bd. 3. F—Hel. Kbh. 518 s.
   B. 1. 2. anm. av Halvdan Koht i Hist. tidsskr. 5. r. 6. bd. s. 589—92.
5. *Kolsrud, Oluf* og *W. P. Sommerfeldt*. Kirkelig bibliografi 1923.
   Norwegia sacra V, s. 297—317.
6. *Krarup, Alfr.* Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1923 vedrørende Danmarks Historie. 40 s.
   [Dansk] Hist. Tidsskr. 9. R. Litteraturhefter 1923. 1925.
7. En *prost*. Prestearkivene.
   Norsk kirkeblad 1926, s. 544 f.
8. *Setterwall, Kristian*. Svensk historisk bibliografi 1925. 56 s.
   [Sv.] Hist. tidskr. 1926. Bilaga.
9. *Sommerfeldt, W. P.* Bibliografi 1924. [Arkeologi.]
   Foreningen til norske fortidsmindersmærkers bevaring. Årg. 80, s. 287—300.
10. *Sommerfeldt, W. P.* Norsk tidsskriftindex. 7. årg. 1925.
11. *Statistikk*, Norges offisielle. VII, 158, 173, 182, 184—200; VIII, 1—8.
12. *Statskalender*, Norges, for året 1926. Efter offentlig foranstaltning red. av C. Lampe. 58 + 1394 sp.

13. *Årsberetning* for Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. 1924. 304 s., ill.
14. *Aarbok,* Nordens, 1926. Utg. av Foreningerne Norden i samarbeide med Letterstedtska föreningen gjennem Nils Hertzberg, Annette Vedel, Harald Schjelderup. Sth. 184 s.
15. *Bukdahl, Jørgen.* Det skjulte Norge. Kbh. 294 s.
16. *Festskrift* til Hjalmar Pettersen, 13. januar 1926. Utg. ved Francis Bull og W. P. Sommerfeldt. 298 s., ill.
17. *Fett, Harry.* Historien og livet. 136 s.
18. *Hasund, S.* Eit klimatskifte for 2000 år sidan.
    Meldinger fra Norges Landbrukshøiskole 1926, s. 437—44.
19. *Historikermøtet,* Fjärde nordiska, i Köpenhamn och Sorö.
    Hist. tidskr. för Finland 1926. Årg. 11, s. 149—155.
20. *Linvald, Axel.* Det 4. nordiske Historikermøte i København og Sorø 29. juni—4. juli 1926.
    [Dansk] Hist. Tidsskr. 1926. 9. R. 5. Bd. s. 77—110.
21. *Møller, Ingeborg.* Litt om Norges indre historie.
    Vidar 1926, s. 66—70, 89—93, 146—52.
22. *Nansen, Fridtjof.* Klimavekslingen i historisk og postglacial tid. 26 s.
    Avhandlinger utgitt av Det norske Videnskapsakademi i Oslo. I. Matem.-naturv. klasse. Nr. 3. 1926.
23. *Naumann, Erik.* Nordiska historikermötet 1926.
    [Sv.] Hist. tidskr. 1926, s. 273—81.
24. *Scheel, Fr.* Våre arkiver og den lokalhistoriske forskning. foredrag.
    Heimen II, s. 1—20.
25. *Schou, H. H.* Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448—1814, og danske Mønter 1815—1923. Tekst og Tavler. Kbh. 398 s. + 51 tavler.
26. *Svarstad, Hans.* Litt om sogeupplæringi.
    Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 167—69.

2. Rikshistorie.

27. *Aarbøger* for nordisk Oldkyndighed og Historie. 3. R. 15. 16. Bd. Kbh.
28. *Mémoires* de la Société Royale des antiquaires du Nord. Norw. série. 1925. 104 s.

29. *Tidsskrift,* Historisk, utg. av den norske historiske Forening. 5. r. 6 bd. H. 5—6. S. 419—592.
30. *Tidskrift,* Historisk, utg. av Svenska Historiska Föreningen genom Sv. Tunberg. Årg. 46. Sth. 420 + VI s. + bilagar.
31. *Tidsskrift,* Historisk, 9. Række, udg. af den Danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Red. af Ellen Jørgensen. Bd. 4. H. 3—4. S. 221—412 + (2) s. Bd. 5. H. 1. 188 s. Litteraturhefte 1924. S. 41—79. Kbh.
32. *Bull, Edv.* Grundriss av Norges historie. 127 s.
    Anm. av Arne Bergsgaard i Norsk pedagogisk tidsskr. 1926, s. 91—94.
33. *Johnsen, Oscar Albert.* Finmarkens politiske historie. 1923.
    Anm. av R[uth] H[olmbäck] i [Sv.] Hist. tidskr. 1926, s. 174—79 med replikker av Oscar Albert Johnsen og Ruth Holmbäck 1926, s. 364—70. Jfr. 1916—25: 5535.
34. *Koht, Halvdan.* Norsk bondereisning. Fyrebuing til bondepolitikken. 379 s.
    Anm. av B[jarne] K[nudsen], Syn og Segn 1926, s. 480 [I tidsskriftet feilaktig paginert 380.]
35. *Koht, Halvdan,* Norske dronningar.
    Syn og segn, 1926, s. 89—100, 261—68, 314—27, 367—77, 427—38, 456—66. [I tidsskriftet feilaktig paginert s. 267, 327, 356.]
    Også i bokform. 68 s.
36. *Siversen, Olaf.* Notater fra hærens saga gjennem 1000 år. Norsk militært tidsskrift 89, s. 759—67.
37. *Solberg, P.* Korte trekk av bondestandens historie. Foredrag. Meieriposten 1926, nr. 40.
38. *Arne, T. J.* Den förromerska järnålderns problem i Norden. Rig 1926, s. 25—33.
39. *Bjørn, Anathon.* Fra vor ældste jernalder.
    Bergens Museums aarbok 1926, Hist.—antikv. r. nr. 3, s. 1—42.
40. *Bjørn, Anathon.* Tidlig metalkultur i Østnorge.
    Oldtiden XI, s. 1—76.
41. *Brøgger, A. W.* Kulturgeschichte des norwegischen Altertums. 246 s. Institutet for sammenlignende kulturforskning. Oslo 1925. Serie A. VI.
    Anm. av Halvdan Koht i Hist. tidsskr. 5. r. 6. bd. s. 583—89; Marcus F. Irgens i Vor verden III, s. 241—48.

42. *Bøe, Johs.* Norsk gravguld fra ældre jernalder.
Bergens Museums aarbok 1926, Hist.-antikv. r. nr. 2, s. 1—104.

43. *Engelstad, Eivind S.* Norges oldtid.
Norge II, s. 269—72.

44. *Grieg, Sigurd.* Hadelands eldste bosetningshistorie. 203 s.
Skrifter utg. av Det norske Videnskapsakademi i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1925. Nr. 2.

45. *Grieg, Sigurd.* Osebergdronningens grav.
Norge II, s. 361—67.

46. *Hasund, S.* Eit klimatskifte for 2000 aar sidan.
Meldinger fra Norges landbrukshøiskole VI, s. 437—44.

47. *Nordén, Arth.* Bråvallasägnernas genesis.
Stockholmstidningen 1926, nr. 324, Söndagsbilaga ($^{28}/_{11}$), nr. 338, Söndagsbilaga ($^{12}/_{12}$).

48. *Nummedal, A.* Stenalderfundene i Alta.
Norsk geologisk tidsskrift IX, s. 43—47.

49. *Petersen, Th.* Nye gravfund på Flemma i Tingvoll.
Aarsskrift for Nordmør historielag 1926, s. 73—80.

50. *Pullich, Frits.* De gamle Nordboere. Kbh. 1925. 16 s.
Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 340.

51. *Sebelien, Jon.* Om menneskenes ældste bruksmetal.
Naturen 1926, s. 113—25, 143—54.

52. *Shetelig, Haakon.* Préhistorie de la Norvége. 280 s., ill.
Instituttet for sammenlignende kulturforskning: Oslo 1925. Serie A. V.
Anm. av Halvdan Koht i Hist. tidsskr. 5. r. 6. bd. s. 583—89; Marcus F. Irgens i Vor verden III, 241—48.

53. *Wadstein, Ellis.* Friserna och forntida handelsvägar i Norden.
Göteborgs kgl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles handlingar IV, h. 21.
Anm. av Hjalmar Falk i Maal og minne 1926, s. 63—64.

54. *Wadstein, Ellis.* Norden och Vest-Europa i gammal tid. Sth. 1925.
Anm. av Hjalmar Falk i Maal og minne 1926, s. 63—64.

55. *Belsheim, Einar.* Norge og Vest-Europa i gammel tid. H. 2. 3.
Jfr. 1916—25: 5541

56. *Grieg, Sigurd.* Vikingetidens nyrydning paa Hedmark.
Bygd og Bonde 1926, s. 75—82.

57. *Johnsen, Oscar Albert.* Ynglingeætten i Vestfold og Norges samling tilet rike. Foredrag.
Vestfoldminne I, s. 346—55.
58. *Nordenstreng, Rolf;* Vikingafärderna. 2. uppl. Sth. XI + 2007 s. Ill.
59. *Petersen, Jan.* Svenskt och norskt under vikingatiden.
Svenska Dagbladet 1926, nr. 173 ($^{30}/_{6}$).
60. *Fagrskinna.* En norsk kongesaga. Overs. av Johan Schreiner. 182 s.
61. *Kongsspegelen* (Konungs skuggsjá). Ums. fraa gamalnorsk av Kr. Audne. 3. utg. 269 s.
Gamalnorsk bokverk. Nr. 7—14.
62. *Soga* um Bjørn Hitdølakappe. Frå gamalnorsk ved Stefan Frich. 87 s.
Gamalnorsk bokverk. Nr. 20.
63. *Sturlason, Snorre.* Norges konungasogar. Övers. av Emil Olson. D. 3. Lund. (2) + 549 s. + 20 pl. + 2 kartor.
Anm. i Svenska Dagbladet 1927, nr. 20 ($^{22}/_{1}$) N. A.[hnlund].
64. *Ættesagaer,* Islandske. Utg. efter tiltak av Riksmaalsvernet: Eyrbyggja saga. Overs. av Sigurd Angell Wiik. 136 s. + 3 kart.
65. *Toll, Hans.* Kring Sigrid Storråda. Historisk undersökning. Sth. 47 s.
66. *Amlund, M.* Olav Haraldsen og vi.
Norsk kirkeblad 1926, s. 155—61; jfr. 213—6.
67. *Bergsgaard, Arne.* Olsok.
Olsok 1924, s. 16—26.
68. *Finsås, Cathrinus.* Heilag Olav — Olav Haraldsen.
Norsk kirkeblad 1926, s. 209—13.
69. *Hovden, Anders.* Heilag Olavs livsverk.
Olsok 1923, s. 20—22.
70. *Jónsson, Finnur.* Olav den heilage og islendingarne.
Olsok 1925, s. 10—17.
71. *Paasche, Fredrik.* Olav den heilage.
Olsak 1925, s. 21—30.
72. *Schreiner, Johan.* Tradisjon og saga om Olav den hellige. 132 s.
Skrifter utg. av Det norske Videnskapsakademi i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1926. Nr. 1.

73. *Sæter, Ivar.* Olsok for Olsok.
Olsok 1925, s. 18—20.

74. *Trotzig, Karl.* Pilgrimsvägarna till Sankt Olofs helgedom i Nidaros.
Dalarnas hembygds förbunds tidskr. 1925 (tr. 1926). Årg. 5, s. 138—52.

75. *Undset, Sigrid.* Hellig Olav.
Olsok 1923, s. 41—56.

76. *Vall, Verner.* Olov Trätälja och Olov den hellige.
Ariel. Tidskr. för folkligt studie och bildningsarbete 1925. Årg. 5, s. 206—209.

77. *Wendelborg, Kristian.* Olsok.
Olsok 1923, s. 23—26.

78. *Toll, Hans.* Knut Eriksons påstådda flykt till Norge.
Hist. tidsskr. 1926. 5. r. 6. bd. s. 579—81.

79. *Schjelderup, W. M.* Magnus Lagabøters dronning Ingebjørg.
Urd 1926, s. 114, 130 f, 142, 160.

80. *Geschichte* der freien und Hansestadt Lübeck. Mit Abbildungen und einer Kupfertiefdruck wieder gabe des Freibriefes von 1226. Mit Unterstützung eines hohen Senats herausgegeben von Fr. Enders. Lübeck. 306 s.

81. *Kloth, Herbert.* Lübecks Seekrigswesen in der Zeit des nordischen Siebenjährigen Krieges 1563—1570.
Zeitschr. des Vereins für lübeckische Geschichte und Altertumskunde 1925. Bd. 22, s. 325—79.

82. *Herredags-Dombøger,* Norske. Udg. for Det norske historiske kildeskriftfond. Række 2. 1607—1623. Bd. 5. Dombog for 1619 ved P. Groth. 264 s. Bd. 6. Dombog for 1622 ved P. Groth. 308 s.
Jfr. 1916—25: 5627.

83. *Drolsum, A. C.* Den norske hærs og flaates bedrifter gjennem 300 aar. En appel til nutidens Norge. 1—4.
Aftenposten 1926, nr. 384 ($^{2}/_{8}$), 388 ($^{4}/_{8}$), 392 ($^{6}/_{8}$), 401 ($^{11}/_{8}$).

84. *Rockstroh, K. C.* Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede. B. 1—3. Kbh. 1909—26.
Anm. i Norsk militært tidsskrift 89 s. 432—34 av Olai Ovenstad.

85. *Traktater,* Danmarks-Norges. 1523—1750 med dertil hørende Aktstykker. Paa Carlsbergfondets Bekostning udg. af L. Laursen. Bd. 7. Kbh. (3) + 690 s.

86. *Tank, Gunnar.* Salg av krongods i Norge i 1660-aarene.
Bygd og bonde 1926, s. 49—55.

87. *Kuylenstierna, Osw.* Huru tillgick det vid Tordenskiolds anfall på Göteborg 1717.
Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1926, nr. 150 B (8/7).

88. *Wahl, J.* Strilekrigen. 1765.
Værn, 1926, nr. 1.

89. *Lange, Victor.* Struenseetiden. Personer. Forhold og Begivenheder i Aarene 1768—1772 og den nærmeste Tid derefter. Kbh. 270 s., ill.

90. *Qvigstad, J.* Folketællingen i 1769.
Håløygaminne 1926, s. 220.

91. *Brev* frå Lars Nielsen frå Ogndalen frå krigsskådeplassen 1808.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1926, s. 5—11.

92. *Haav, Jacob Aanonsen.* En Haaø-mands dagbok fra krigsaarene 1808—1813.
Selskabet for Grimstad bys vel Medlemsskrift 1926, nr. 4—5, 18 f.

93. *Havnø, Edv. J.* Fra krigsårene 1810—12.
Håløygaminne 1926, s. 223.

94. *Wollebæk, S.* 1809—1814. Norges uavhengighet eller landets selvstendighet. Fr.hald. 2000 s.

95. *Tingsten, Lars.* Marskalk Bernadotte vid Jena-Auerstedt och Wagram. Sth. 57 s.

96. *Aktstykke* frå uppgjerda millom Noreg og Danmark etter 1814. Utgjevne for Kjeldeskriftfondet ved Halvdan Koht. H. 1. 147 s.

97. *Gathorne-Hardy, G. M.* Bodø-Saken. British diplomatic correspondence relating to the Bodø affair. Extracted from the Public Foreign Office Records and edited for Kjeldeskriftfondet. 103 s.

98. *Hauer, Jonas.* Våre bondetingmenn og folkebibliotekene. Foredrag.
For folkeoplysning 11, s. 148—55.

99. *Manthey, C.* Marinens sanitet 1826—1926. Bidrag til sanitetets historie. Horten. 71 s.

100. *Brandel, Uno.* Hov och societet under Karl Johans-tiden. Sth. 268 s. Ill.

101. *Tingsten, Lars.* Sveriges militära aktion år 1848 och neutralitetstjänstgöring år 1848—1850.
[Sv.] Hist. tidskr. 1926, s. 1—45.

102. *Wesenberg, B.* Litt om den norske hærs intendantur i 1850—1860-årene.
Norsk militært tidsskrift 89. s. 316—44, 588—634.

103. *Krieger, Andreas Frederik.* Dagbøger 1848—1880.
Anm. av Karl Johansen i Samtiden 1926, s. 189—196.
Jfr. 1916—25: 2446, 4734, 5675.

104. *Five, Olav.* Minne frå «Mandagsforeningen» i Oslo.
Syn og segn 1926, s. 256—60. [ca. 1870].

105. *Knudsen, Kolbjørn.* Parlamentarismen i Norge.
Vor verden III, s. 389—91.

106. *De Geer, Louis.* Politiska hågkomster från årene 1901—1921. Sth. 115 s.

107. *Berggrav, Eivind.* Kirkestengningen 1905.
Kirke og kultur 1926, s. 202—206.

108. *Bruun, Christopher.* Til det norske folk i 1905.
Kirke og kultur 1926, s. 193—201.

109—10. *Hagerup Bull, E.* Fra 1905. Erindringer og betragtninger 1—6.
1. Høirepartiets fortid og 1905.
2. Francis Hagerup i 1905.
3. Linjerne.
4. Sanktionsnegtelsen.
5. Syvendejunibeslutningen og folkeavstemningen.
6. Kongevalget.
Samtiden 1926, s. 197—207, 269—80, 333—45, 385—95, 449—63, 521—42. I bokform. 1927. 110 + (2) s.
Anm. i Stockholmstidningen 1927, nr. 29 (31/1).

111. *Hildebrand, Karl.* Minnen från unionens sista år.
Nya Dagligt Allehanda 1926, nr. 147 (2/6).

112. *Storm, Halvar.* Unionsopløsningen og høire. 77 s.

113. *Wall, Annie.* Menniskor jag mötte. 195 s.

114. *Grønlandsspørsmaalet* og voldgiftstraktaterne. Utg. av Oslo Grønlandsforening. 24 s.

115. *Norsk-dansk* voldgiftstraktat?
Tidsskr. for bank- og finansvæsen 1926, 195 f.

116. *Werenskiold, W[erner].* Grønlandssaken.
Samtiden 1926, s. 407—412.

117. *Rolfsen, H. B.* «Det glade vanvid». En politisk, financiel og økonomisk orientering i anledning av riksretten 1926. 39 s.
118. *H(ambro)*, C. J. Norsk utenrikspolitik.
Ukens revy 1926, s. 57—61, 85—90.
119. *Scheflo, Olav.* Riksrettssaken og arbeiderklassen.
Meddelelsesblad utg. av Arbeidernes fgl. landsorganisation i Norge 1926, s. 204—06.
120. *Stang, Emil.* Riksretten, 27 s.
121. *Vik, Oddmund.* Eit sterkt riksstyre.
Syn og segn 1926, s. 221—25.

3. Geografi og lokalhistorie.

122. *Årbok*, Den norske turistforenings, 1926. 260 s.
123. *Heimen.* Tidsskrift utg. av Landslaget for bygde- og byhistorie. Red. Oscar Albert Johnsen. Bd. 2. H. 1.
124. *Amundsen, Roald* og *Lincoln Ellsworth*
Den første flukt over Polhavet. Med bidrag av Gustav S. Amundsen, B. L. Gottwald, Joh. Høver, Finn Malmgren, Hj. Riiser-Larsen. 264 s. + kart. ill.
125. *Caspari, Theodor.* Fra bygdevei og sætersti. Landskapsbilleder fra det østenfjeldske Norge og grænsetrakter mot Sverige. 307 s.
126. *Gleditsch, K. G.* Reisehåndbok over Norge. Telemark og Sørlandet. Utg. av Landsforeningen for reiselivet i Norge. 204 s. + kart.
Jfr. 1916—25: 5729.
127. *Johnsen, C. M.* Den norske skjærgaard. Del 3. Fra Bodø, Tromsø, Nordkap til Varangerfjorden. Bergen. 112 s.
128. *Nielsen-Stevns, Sara.* Til Midnatsolens Land. Kbh. 158 s.

Ål, se nr. 468.
Ås, se nr. 199.
Åsgårdstrand, se nr. 284.
Akershus, se nr. 597.
Alta, se nr. 48.

129. *Folketellingsliste* fra 1664 for Bakke sogn.
Grannen 1926, s. 17—22.
130. *Bibliotheca* Bergensis. Utg. av Bergens offentlige bibliotek. Bd. 1. Bergenstrykk før 1900. 955 tosp. s.

131. *Wahl, J.* Da Bergenhus blev en fæstning.
Skrifter utg. av Bergens hist. forening. Nr. 32, 1926, s. 5—37.
132. *Wahl, J.* Rosenkrandstårnet. Det gamle borgtårn på Bergenhus.
Værn 1926, nr. 5, 6, 7, 8.
Bergen, se nr. 331, 527, 596, 599, 603.
Bjarkøy, se nr. 486.
Bjugn, se nr. 503.
Bodø, se nr. 127.
Brunlanes, se nr. 191.
Dirdal, se nr. 491.
133. *Schøning, A.* Vaar Frelsers kirke i Drøbak. Bygget 1774—76. 36 s., ill.
Særtrykk av Norvegia sacra 1924.
Drøbak, se nr. 199.
134. Min *sommer* i Eggedal. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
135. *Klingenberg, K. S.* Norges grense (i Finmark) mot Finnland, dens løp og avmerkning i terrenget.
Norsk geografisk tidsskrift I, s. 174—84.
136. *Qvigstad, J.* I Finnmarksværene 1594.
Haaløygminne 1926, s. 161—65.
137. *Qvigstad, J.* Lappiske og kvænske kundgjørelser.
Boken om bøker I, s. 209—210.
138. *Frølich, Thorbjørn.* Fjon eller Masfjorden i Hordaland fylke. 1924.
Anm. i [Sv.] Hist. tidskr. 1926, s. 78—79 av S. E. B[rin]g. Jfr. 1916—25: 5817.
139. *Foss, Per.* På sykkel gjennem «Fjordane».
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 100—05.
140. *Flatin, Tov.* Eit brev fraa 1736 um vegstelle i Flesberg.
Dølaminne 1926, s. 90—91.
141. *Moen, A.* Foldalen i Trollheimen.
Aarsskrift for Nordmør Historielag 1926, s. 49—69.
Follebu, se nr. 612.
142. Fredrikstad. Borge og Torsnes. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
143. Fredriksvern, Helgeroa og Nevlunghavn. 8 s.
Norske bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.

144. *Fredriksvern* og Stavern. Utg. efter foranstaltning av Fredriksverns kommune med bidrag av Johan Agerholt, Domenico Erdmann, S. C. Hammer, Joh. Henr. Knudsen, Vilhelm Krag, Jan Lid, Joh. K. Nødtvedt, Herman Wildenvey, Th. Wurschmidt. Larvik 1926. 327 s., ill.

145. *Hartmann, H.* Fredriksvernsarkivet.
Norsk tidsskr. for sjøvæsen 1926, s. 377—82.

Fredriksvern, se nr. 244.

Frogn, se nr. 199.

146. *Tank, Gunnar.* Sagbruk i Fron i Gudbrandsdalen i det 18. og 19. aarhundrede.
Bygd og bonde 1926, s. 121—125.

147. *Taranger, A.* Frostatingstedet. På gammelhistoriske tomter.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1926, s. 33—45.

Førde, se nr. 595.

148. *Kleiven,* Ivar. Gamal bondekultur i Gudbrandsdalen. Østre og Vestre Gausdal. 320 s.
Gausdal, se nr. 360.

149. *Refsum, Helge.* Busteinen i Gjerdrum.
Norsk folkekultur 1926, s. 82—83.

150. *Aas, John.* Gjerestads Præstegjeld og Præster. Til Læsning for Almuen. Efter hans Død fuldendt og utgivet av A. Faye.
Arendal 1922. 243 s.

Gjerstad, se nr. 504.

151. *Larsen, Amund B. d. æ.* Folket ved Glommens midtre løp og bosættelsen der.
Skogeieren 1926, s. 178—80.

152. *Kløvstad, G.* Fra gamle dage i Gran.
Urd 1926, 733 f.

153. (*Møller, Søren*). Søren Møllers poetiske beskrivelse av Grans kirker paa Hadeland 1786. Meddelt av Oluf Kolsrud.
Bygd og bonde 1926, s. 99—120.

154. *Haukenes, Jon.* Sak millom sokneprest Henrik a Møinechen i Ullvik og eigarne av Granvin kyrkja um bruksretten av kyrkjeteigen i Granvin.
Gauldalminne I, 90 f.

155. *Olafsen, O.* Utdrag av en grænse- og opgangsforretning mellem Tveito i Granvin og Spaanheim.
Hardanger historielag 1926—27, s. 21—27.

156. *Ofigsbø, Hallvard.* Gudbrandsdalsboka. Folk og Yrkje. 396 s., ill.

157. *Schøning, Gerhard.* Reise gjennem Gudbrandsdalen. Utg. av G. F. Gunnersen. Hamar. 209 s.

158. *Tank, Gunnar.* Gamle bygdegrænser i Gudbrandsdalen.
Bygd og bonde 1926, s. 1—18, 135—37.

159. *Tank, Gunnar.* Rydning i Stordalens og Langmarkens almenning i Gudbrandsdalen.
Bygd og bonde 1926, s. 126—36.

160. *Mandtall* i Guldal.
Gauldalsminne I, s. 17—29.

161. To *herredagsdomme* av 1578- og 1597- ang. nogle bønder i Guldalen, som vare henrettede for landraadesag. Ved J. B.
Gauldalminne I, s. 37—48.

162. *Markegang* i Gyland 1781.
Grannen 1926, s. 37—39.

163. *N., L. F.* Manntal for Gyland av 1664.
Grannen 1926, 36 f.

164. *Optegnelse* paa Folketallet i Gyland sogn 1801.
Grannen 1926, s. 1—10.

Gyland, se nr. 563.

Hadeland, se nr. 44.

165. *Laberg, Jon.* Hafslo. Bygd og ætter. Bergen 627 s.

166. *Forstrøm, O.* Haldens Minder.
Heimen II, s. 33—9.

167. *Forstrøm, O.* Fredrikshald. 50 s., ill.

168. *Fredrikshald,* Borg, Tistedalen, Idd. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.

169. *Mowinckel, Rolf.* Middelalders kirker i Hallingdal.
Norge II, s. 308—12.

170. *Ødegaard, L. K.* Hallingdal i tekst og billeder. Nesbyen 107 s.

Hallingdal, se nr. 473, 494.

171. *Meidell, Sigurd.* To hardangerske diplomer.
Hardanger historielag 1926—27, s. 10—7.

172. *Sørum, Harald.* En tur til Gjeitvassdalen, Hardangervidda.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 154—57.

Hardanger, se nr. 600.

173. Hedmark og Hamar. 12 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.

174. *Andersen, Trygve.* Om Hedemarken og bebyggelsen der i gamle dage. Ved Carl W. Schnitler.
Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarg. 80, s. 141—46.

175. *Gjølstad, Th.* Hedmark Skogselskap 1901—1926. Hamar. 42 s.

176. *Historie,* Hedemarks. Bd. 1. H. 5. 6. Hamar.

Hedmark, se nr. 56, 173.

Helgeroa, se nr. 143.

Hemnes, se nr. 224.

Holmestrand, se nr. 179.

177. *Lodgaard, Chr.* Fortegnelse over inventariet i Holtaalens prestegaard fra aar ca. 1550.
Gauldalsminne I, s. 86—89.

Horten, se nr. 179.

178. *Priestman, Howard.* Climbing in Horungtinderne.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 123—31.

179. Hurum, Svelvik, Holmestrand, Horten. 16 s.
Norges bygder og byers utg. av Kjenn ditt land.

Hvaler, se nr. 280.

Hvitsten, se nr. 199.

Hølen, se nr. 199.

180. *Bumerk* fra Inderøy.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1926, s. 19 f.

181. *Broch, Just.* Jæren og Jærbanen. Et bidrag til teknikkens og kulturens historie i vårt land.
Stavgr. 1926, 129 s. + kart. Ill.

182. *Skadberg, L.* Trekk fra kirke- og kristenlivet på Jæren.
Norsk teologisk tidsskrift 1926, s. 207—26.

Jæren, se nr. 224, 580.

Karasjok, se nr. 553.

Kautokeino, se nr. 553.

183. *Mortenson, Per.* Kongsberg.
Kjenn ditt land 1926, s. 35—38.

184. *Midthaug, Leif.* Kongsvinger leir 1720. Bebyggelse, innbyggere og grunnleie. Efter Solør og Østerdals tingbok nr. 53.
Bygd og bonde 1926, s. 165—187.
185. *Schiøtz, Johannes.* Kongsvinger fæstning 1644—1681—1926.
Værn 1926, nr. 3.
Kristiansand S., se nr. 592, 641.
186. Kristiansund N. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
Kvam, se nr. 465.
187. *Onsager, Nils.* Fra Kvikkjokk til Tørrfjord.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 196—214.
188. *Tank, Gunnar.* Smaavandene i Kvikne i Gudbrandsdalen.
Bygd og bonde 1926, s. 83—98.
189. *Qvigstad, J.* Finske fortællinger fra Kvænangen og Nordreisa.
Tromsø Museums årshefter 47, nr. 5, 30 s., bl.
190. *Landingsboka.* Utg. efter tiltak av landinger ved Oluf Kolsrud. B. 2. Fra gamle dage. H. 1. 2. 3—6. (N. og S. Land.]
191. Larvik, Fritzøe Værk før og nu, Brunlanes. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
192. *Kristoffersen, H.* Trek av edruelighetsarbeidets historie i Larvik.
Vestfoldminne I, 319—42, 356—82.
Leka, se nr. 457.
193. *Berge, A[braham].* Lista. En bygdebok. Utg. med bidrag fra Lista herredstyre og Vanse sparebank. Tønsb. 1926. 5 bl. + 957 s. + kart.
194. *Laberg, Jon.* Luster. Bygd og ætter. Bergen. 692 s.
Masfjord, se nr. 138.
195. *Sæter, Ivar.* Maalselvdalen. Maalselv og Øverbygd herreder. Kart, ill. 4°. 271 s.
196. Molde og Romsdalsfjord. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
197. *Nyquist, O. P.* Mossiana fra ældre tider. 402 s. + kart, ill. Utg. av Selskabet til Moss Bys Vel.
Namdal, se nr. 277.

198. *Agerholt, Johan.* Nedenes len i det 17. hundreaaret.
Bidrag til Aust Agder historie V, s. 3—30, kart, tabel.

199. Nesodden, Ås, Drøbak, Frogn, Hvitsten, Hølen, Soon. 16 s.
Norske bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.

Nevlunghavn, se nr. 143.

200. *Vik, Knut.* 25 års dyrkningsforsøk på fjellgården Åbjørsbråten i Nord-Aurdal.
Meldinger fra Norges Landbrukshøiskole 1926, s. 161—235.

Norderhov, se nr. 566.

201. *Litleskare, Joh.* Øydejorder. Gløymde gardsnamn og burttynte gardar i Nordhordland. 1925. 100 s.

Nordhordland, se nr. 488.

202. *Coldevin, Axel J.* Befolkningsforhold og økonomiske forhold i Nordland 1500—1800.
Håløygaminne 1926, s. 121—53.

203. *Gjelsvik, Eystein.* Jordbruket i Nordland. 20 s.

204. *Aarsskrift* for Nordmør historielag. Red. av Arbeidsutvalget. Kr.sund. 88 s.

205. *Trekk* av Nordmørs historie og folkekultur. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.

206. *Yderstad, Olav.* En «hustavle» paa Engdal.
Aarsskrift for Nordmør Historielag 1926, s. 70—72.

Nordmør, se nr. 277, 601.

207. *Hagen, Toralv.* Haandbok for reiser i Nord-Norge. Hammerfest. 260 s., karter.

Nord-Norge, se nr. 128.

Nordreisa, se nr. 189.

208. Orkladalen i billeder. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.

209. *Fürst, Hans Backer.* Det gamle Oslo og det ældste Kristiania.
Kommunalt tidsskrift 1926, s. 80—84, 106—11, 135—40, 163—68, 196 f.

210. *Harstad, Einar.* Gamle Akershus.
Underofficersbladet 1926, nr. 42.

211. *Seip, Didrik Arup.* Akershus.
Kirke og kultur 1926, s. 222—27.

212. *Sinding Larsen, Holger.* Akershus 1905—24.
Anm. av Johannes Schiøtz i Norsk artilleri-tidsskr. 1926, s. 47—52.
Jfr. 1916—25: 6058.
213. *Sinding-Larsen, H[olger].* Raadhuset og Piperviksreguleringen i Oslo gjennem 10 aar. Utg. av interesserte borgere, 4°. 24 s.
214. *Wahl, J. O.* Akershus slots og fæstnings historie i ældre tider. Norsk militært tidsskrift 89, s. 217—50, 461—81.
Oslo, se nr. 323, 665.
215. *Strand, Einar.* Garden Røtesmo i Overhalla.
Maal og minne 1926, s. 197—99.
Polmak, se nr. 553.
216. *Bing, Lars Hess.* Topografiske Efterretninger ang. Østre-Raabygdelaugets Sorenskriverie i Chr.sands Stift 1809. 35 s.
Bidrag til Aust Agder historie IV.
217. *Knudsen, Einar.* Råna.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 72—76.
218. *Haugseth, K.* Glimt fra øvre Rendalen.
Østerdalslagets aarbok 1925—26, s. 110—114.
Rindal, se nr. 552.
219. Risør og Opland. Red. av Jens Dahl. Utg. av Risør og Oplands Turistforening. Risør, 32 upag. s., ill.
220. *Nissen,* Henriette, f. Prebensen. Fra Barndomshjemmet. Utg. av Hartvig Nissen. [Risør.]
Jfr. 1916—25: 3723.
221. *Espeland, Anton.* Rogaland i millomalderen.
Rogalands historielag 12, s. 43—49.
222. *På* kryss og tvers i Rogaland. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
223. *Historielag,* Rogalands. Aarshefte 1924. Nr. 10, 11. Stvgr. 1925. 84 s., 93 s.
224. *Mauland, Torkell.* Lensmenner i Rogaland. II. Hemnes fjordung. H. 2. S. 33—66. IV. 1. Jæren. Stvgr. 65 tosp. s.
Jfr. 1916—25: 6089.
225. *Steinnes, Asgaut.* Skipreidor og fjordungar i Rogaland.
Maal og minne 1926, s. 177—85.
Rogland, se nr. 568.
Rolvsøy, se nr. 280.

226. *Olafsen, O.* Optegnelser fra Romsdals historie. a. Tomas v. Westen og hans virksomhed i Veøy. b. V. O. Lossius. c. Frisvold. d. Lindyrkning i ældre tid. Mordet paa Hagbøen 1840.
Årsskrift åt Romsdals sogelag VI, s. 9—39.
227. *Raumabanen* og Romsdal. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
228. *Rogne, M.* Styresmenn i Romsdals len.
Årsskrift åt Romsdals sogelag VI, s. 41—49.
229. *Schanke, Kirsten.* Fra Romsdalen over land til Sogn.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 94—99.
230. *Heltzen, Anders D.* Med Ålesund—Sunnmøre Turistforening en tur til Rundøy.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 81—85.
231. *Havnø, Edv. J.* Veten på Rødø.
Håløygaminne 1926, s. 222—23.
232. *K., L.* Varder (véter) i Salten [Salta.]
Håløygaminne 1926, s. 217.
233. *Eyde, Sigurd.* Sande bruk. Gammelt og nytt.
34 s. + kart, ill.
234. Sandefjord, Færder fyr. 8 s.
Norske bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
235. *Bryn, Laurits L.* Sandefjord og omegn. Sandefjord. 95 s., ill.
Sandefjord, se nr. 638.
Sarpsborg, se nr. 280.
Saudherad, se nr. 501.
236. *Findahl, Ingar.* Over Sauerflott.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 181—87.
237. *Visted, Kristofer.* Sancta Sunniva. [Selje.]
Norge II, s. 349—53.
238. *Tønsberg, H.* Store Skagastølstinds første bestigning.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 220—21.
Skjeberg, se nr. 280.
239. *Øvergaard, Ole.* Stavkirker i Sogn.
Norge II, s. 152—58.
240. *Heimbygdi* vaar, Sogndal. Utg. av Sogndals sogelag. Aarb. 3. Bergen.
Sogndal, se nr. 541.

241. *Østberg, Kristian,* Finnernes bosetning og rydning i S o l ø r.
Ny jord 1926, s. 1—27.
Soon, se nr. 199.
Spånheim, se nr. 155.

242. S t a v a n g e r *Turistforening.* Årbok 1926. 133. s., ill.

243. *Tveteraas, R.* Stavanger omkr. 1600 tallet.
Rogalands historielag 12, s. 64—79.
Stavanger, se nr. 565, 586.

244. *Sundt, Halfdan.* Av hvad gamle medicinalberetninger og andre kilder fortæller om S t a v e r n og Fredriksvern.
Tidsskrift for den norske lægeforening 1926, s. 1192—96.
Stavern, se nr. 144.

245. *Natrud, Gudrun.* S t e i n v i k s h o l m.
Norge II, s. 273—76.
Strinda, se nr. 585.

246. *Brodahl, Joh. E.* Prestevalget i S t ø r e n 1654.
Norvegia sacra V, s. 35—45.

247. *Fyrste- og kongebesøk* i Støren.
Gauldalsminne I, 54 f.

248. *Giftmord* og barnefødsel i dølgsmål i Støren i 1743—1744. (Utdrag av Gauldal sorenskr. og T.hjems lagtings justispr. ved Joh. Bakken.)
Gauldalsminne I, s. 91—96.
Støren, se nr. 497.

249. *Hansen, Carl A.* S u l i t j e l m a.
Bodø og omegns turistforening 1925, s. 12—26.
Sundre, se nr. 469.

250. *Ureim, Halvor.* Hus og skikk i S u n n f j o r d.
Norge II, s. 257—62.
Sunnfjord, se nr. 604.

251. *Heltzen, Anders D.* En snartur gjennem Sunnmørs-Alpene. [S u n n m ø r e.]
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 86—93.

252. *Ingstad, Gunvor.* Gammel bygningsskikk paa Søndmør.
Norsk folkekultur 1926, s. 1—41.

253. *Lund, Iver.* Søndre Søndmør.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 77—80.

254. *Mork, R. P.* Gamle jordbruksforhold på Sunnmøre.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 21—42.

255. *Patchell, C. W.* Climbing in Sunnmøre.
Den norske turistforenings årbok 1926, s, 12—20.
Sunnmøre, se nr. 277, 635.
256. S u r n a d a l e n. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
Surnadal, se nr. 552.
257. *Knudsen, Einar.* Et besøk i Ny-Ålesund. [S v a l b a r d].
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 110—22.
258. *Nansen, Fridtjof.* Svalbard.
Norsk geografisk tidsskrift I, s. 10—30.
259. *Qvigstad, J.* Sagn om S v a r t i s e n.
Håløygaminne 1926, s. 1—2.
Svelvik, se nr. 179.
260. *Sørlandsbanen.* Grafiske fremstillinger og nogen avisartikler fra 1925—26. Stvgr. 4°. 47 s. + 1 planche. [S ø r l a n d e t.]
261. *Sørlandsheftet.* 1927. Red. Jens Dahl. Risør. 4°. Ill.
Sørlandet, se nr. 126.
262. *Borchsenius, J.* T e l e m a r k. 24 s.
Fagbiblioteket Fri lesning. Nr. 32.
263. *Meyer, Johan.* Fortids kunst i Norges bygder. Telemarken. Utg. av Kristiania Kunstindustrimuseum. Sakregister for illustrationsmaterialet, personregister samt resumé. 34 tosp. s., f°.
264. *Omholt-Jensen, J.* Telemark fylke i gammel tid. Administrative inndelinger. Skien 1926. 67 s.
Finnes også i Norsk folkekultur 1926.
265. *Taraldlien, Bendik.* Fraa gard og heid. Skildringar fraa Telemark. Skien. 128 s.
Telemark, se nr. 126, 467, 485.
266. *Petersen, Th.* Nye gravfund paa Flemma i T i n g v o l l.
Aarsskrift for Nordmør Historielag 1926. s. 73—78.
Jfr. 1916—25, nr. 6216.
Tingvoll, se nr. 49.
267. *Einung, Halvor H.* T i n n soga. Bd. 1. Rjukan. 678 s.
Tistedal, se nr. 168.
268. *Amundsen, Leiv.* Tjømlinger og nøttelændinger som har tat navigationseksamen 1822—40. [T j ø m e.]
Vestfoldminne I, s. 306—18.
Torsnes, se nr. 142.
Tresfjord, se nr. 285, 581.

Tromsø, se nr. 127, 588.
Trondenes, se nr. 498.

269. *Bojer, Johan.* Vaktmannen. (Christiansten festning, Trondhjem.)
Norge II, s. 303—05.

270. *Bygninger*, Gamle, i Trondhjem og omegn. Katalog over Nordenfjeldske Kunstindustrimuseums utstilling av prospekter, fotografier og opmaalinger ved J. Jervell Grimelund og Fredrik B. Wallem. Tr.hjem. 168 s.

271. *Høverstad, Torstein.* Nidaros-Domen.
Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 161—63.

272. *Mathiesen, Henr.* Domkirken i Trondhjem og det norske folk. 4°. 70 s., ill.

273. *Ree, Birger.* Soga um katedralen i Nidaros.
Syn og segn 1926, s. 285—95, 405—20.
[I tidsskriftet feilagtig paginert s. 305.]

274. *Wallem, Fredrik B.* Bidrag til Bokhandlens historie i Trondhjem.
Trondhjemske samlinger. N. r. B. 2. H. 1, s. 1—39.

275. *Wallem, Fredrik B.* Kort oversigt over Trondhjems historie. Tr.hjem 1925. 31 s.

276. *Nergaard, Sigurd.* Utsyn over Trysils historie.
Bygd og bonde 1926, s. 138—64.

Trondhjem, se nr. 522, 523, 657.

277. *Gleditsch, J[ens].* Gamalt og nytt fra Trøndelag, Møre og Namdal. 2. saml. Tr.hjem. 77 s.

278. *Swensen, Wilhelm.* Litt av hvert fra Trøndelagen.
Norsk folkekultur 1926, s. 97—108.

Trøndelag, se nr. 517.

279. *Nergaard, Sigurd.* Utsyn over Trysil historie.
Bygd og Bonde 1926, s. 138—64.

280. Tune, Rolfsøy, Sarpsborg, Skjeberg, Hvaler. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.

Tynnset, se nr. 562.

281. *Aarrestad, Sven.* Nokre minne fraa den tid eg budde i Tunsberg. Brev. [Tønsberg.]
G. L. Garnaas. Tønsberg avholdslag i 50 aar. S. 64—73. Tønsb.

Tønsberg, se nr. 284, 605.
Ullvik, se nr. 154.

282. V a l d r e s dalane. 14 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
Vefsn, se nr. 549.
283. *Svendsen, Reinert.* V e l d r e kirke 29. sept. 1726—29. sept. 1926. En historisk oversikt. Hamar. 48 s., ill.
Vesterålen, se nr. 499.
284. V e s t f o l d i vikingetiden. Gokstad og Osebergskibet. Aasgaardstrand. Paa Tønsberg slotsfjeld. 16 s.
Norske bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
Vestfold, se nr. 57.
Vestlandet, se nr. 474.
285. V e s t n e s, Tresfjord. 16 s.
Norges bygder og byer utg. av Kjenn ditt land.
286. *O. Olafsen* V e ø y ifortid og nutid. En historisk topografisk beskrivelse. Utg. av en av herredstyret nedsatt nevnd.
Norheimsund I, 715 s. II. 413 s., ill.
287. *Magnus, Joh. Kreutz.* Eit gåvebrev skrive i V i k e d a l 1449.
Rogalands historielag 12, s. 50.
288. *Moen, Amund.* Vingelbygden i nordre Ø s t e r d a l e n.
Østerdalslagets aarbok 1925—26, s. 90—94.
289. *Simenson, Anton.* Østerdøler i og omkring Stanley, Wis.
Østerdalslagets aarbok 1925—26, s. 102—110.
Øverbygd, se nr. 195.

4. Tidligere norske landsdeler og norske utbygder.

290. *Fischer, Gerhard.* B o h u s fästning. Ett av Nordens intressantaste minnesmärken.
Svenska Dagbladet 1926, nr. 324 (28/11).
291. *Strobill, E.* En beskrivning av B o h u s l ä n s nordligaste skärgård från år 1702.
Skrifter utg. av Institutet för ortenamns- och dialektsforskning vid Göteborgs Högskola. 4, s. 51—94.
292. *Tiselius, Carl A.* Bohusläns märkligare gårdar. Bidrag til gårdarnas och släkternas äldre historia. Göteb. D. 1. VIII + 257 s. Ill.
293. *Patursson, Jóannes.* Ólavsvøkan i F ø r o y u m.
Olsok 1924, s. 43—45.

Færøyene, se nr. 564.

294. *Egede, Hans.* Det gamle Grønlands nye Perlustration eller Naturel-Historie og Beskrivelse over det gamle Grønlands Situation, Luft, Temperament og Beskaffenhed. Efter utgaven av 1741. Utg. av Oslo etnografiske Museum.

295. *Reynolds, Hans.* Grønland. Vestre bygdi. 24 s. + 6 kart, 4 songar, ill.

Grønland, se nr. 116.

296. *Gulbranson, C.* Paa hesteryggen gjennem Island. Skildringer fra Færøerne og Island. 119 s. + kart, ill.

297. *Gunnarson, Freysteinn.* Íslensk fræðslumál.
Norsk aarbok 1926, s. 105—114.

298. *Hagalín, Guðmundur Gíslason.* Samhavet millom islendingar og nordmenner.
Norsk aarbok 1926, s. 90—104.

299. *Helg*, Norrøn. Red. av Fredrik Paasche. Utg. av Komiteen for Islandshus i Oslo. 41 s., ill.

300. *Helgason, Jón.* Islands Kirke fra dens Grundlæggelse til Reformationen. En historisk Fremstilling. Kbh. 300 s., ill.

301. *Helgason, Jón.* Jon Ögmundsson den hellige. Biskop i Hólar. Et forsøg paa en tidshistorisk monografi.
Norvegia sacra V, s. 1—34.

302—03. *Acta* Jemtlandica. Med indledning av Eric Festin. Jordebog for Jemteland. Register och Mandtall Paa Alle fulde og Halffue gaarde, samt Ödegaardzmendt udj Herdal fougderie. For handlingar rörande Jämtelands län. 1.—7. 1647—1842.
Fornvårdaren 1926. Bd. 1, s. 218—55.

304. *Bull, Edv.* Jemtlands landskapssegl og våpen.
Festskrift til Hjalmar Pettersen 13. jan. 1926, s. 251—53. Med 1 fig.

305. *Bull, Edv.* Til gammel jemtsk retsterminologi og økonomisk terminologi.
Maal og minne 1926, s. 100.

306. *Festin, Eric.* Om Jämtland och jämtarna. Föredrag.
Jämten 1926. Årg. 20, s. 172—75.

307. *Mørner, Robert.* Jämtlands medeltid.
Snöfrid. Birkaförbundets årsbok 1924 (tr. 1925). Årg. 22, s. 19—38. Med 15 illustr.

308. *Sehlin, C.* Norges insats vid religionsskiftet i Jämtland. Med 5 illustr.
Jämten 1926. Årg. 20, s. 23—29.

---

309. *Aaland, Jacob.* En gjestefærd blandt nordfjordinger i Amerika.
Nordfjordlagets aarbok 1925, s. 30—66; 1926, s. 5—32.

310. *Ager, Waldemar.* Gamlelandets sønner. 288 s.

311. *Amerikabrevene.* Oprop fra det norsk-amerikanske historielag.
Heimen II, s. 43—45.

312. *Bergh, H. O.* Litt om tryslinger paa Stillehavskysten.
Østerdalslagets aarbok 1925—26, s. 76—77.

313. *Bækkestad, E.* Utvandra til Amerika paa Aal og Hol.
Dølaminne 1926, s. 50—61.

314. *Coolidge, Calvin.* Tale ved norsk-amerikanernes hundreaarsfest.
Østerdalslagets aarbok 1925—26, s. 38—51.

315. *Holvik, J. A.* Bygdelagsbevægelsen i Vesterheimen.
Nordmandsforbundet 1926, 47—51.

316. *Moen, Amund.* Biografier og smaafortellinger. Barrow County, Wis., og østerdøler som bor der.
Østerdalslagets aarbok 1925—26, s. 79—89.

317. *Nattestad, Ole.* Beskrivelse over en reise til Nordamerica i 1837. Med oplysninger av Sv. Herbert Herbransen.
Dølaminne 1926, s. 14—32, 62—85.

318. *Nilsen, K. G.* Det største arbeide utført av Nordmænd i Amerika de sidste hundred aar.
Østerdalslagets aarbok 1925—26, s. 25—26.

319. *Pedersen, Knud* og *Abraham Severson.* Litt om nordfjordingerne i Lake County, Syd Dakota.
Nordfjordlagets aarbok 1925, s. 10—17.

5. Slekt- og personhistorie.

320. *Aarbog,* Danmarks Adel. Red. af J. V. Teisen og Louis Bobé. 44. Aarg. Kbh. 612 s. + 55 tavler.
321. *Brendel, J. A.* og *K. L. Schei.* Norges apotek og deres innehavere. Efter opfordring av Norges Apotekerforening. H. 1. 48 s., port.
322. *Dahl, Svend* og *P. Engelstoft.* Dansk biografisk Haandleksikon. H. 19. 20. Kbh. 128 s., 134 s.
323. *Finne-Grønn, S. H.* Oplysninger om familier i Oslo og det gamle Christiania.
Norsk tidsskrift for genealogi, personalhistorie, biografi og literærhistorie III, s. 243—61, 412—26.
324. *Finne-Grønn, S. H.* Norges prokuratorer, sakførere og advokater 1660—1905. Biografiske oplysninger. Bd. 2. 1. De embedsmæssige utnævnte advokater 1814—1860. 112 s.
325. *Graarud, G.* Privilegiedirektører.
Vestfoldminne I, s. 443—54.
326. *Haaland, R. A.* Jæderslægter.
Rogalands historielag 12, s. 61—63.
327. *Leksikon,* Norsk biografisk. Red. Edv. Bull, Einar Jansen. Bd. 3. 637 s.
328. *Munthe, C. M.* Vore fælles ahner. En plan for en artikkelserie og en prøve paa planens gjennemførelse.
Norsk tidsskrift for genealogi, personalhistorie, biografi og literærhistorie III, s. 261—412, 438—46.
329. *Raabe, Gustav E.* Bokhandlerforening, Den norske, «Vore formænd» 1851—1926. Biografier med portr. 98 s.
330. *Rogstad, Anna.* Kjente menn og kvinner. Fra deres liv og virke. 2. bd. 99 s., ill.
Jfr. 1916—25: 6415.
331. *Sollied, Olaf.* Bergenske raadmænd i middelalderen.
Skrifter utg. av Bergens hist. forening. Nr. 32, 1926, s. 39—57.
332. *Studentene* fra 1886. Trykt som ms. ved 40 aars jubilæet 2. sept. 1926. 63 s.
333. *Studentene* fra 1870. Biografiske oplysninger samlet til femti-aarsjubilæet. Trykt som ms. 178 s. med portr.
334. *Studentene* fra 1901. Biografiske oplysninger samlet til 25 års-jubilæet 1926. 377 s. med portr.

335. *Riste, Olav.* Sivert Å r f lo t.
Boken om bøker I, s. 63—78.
336. *Jæger, Oskar.* Peter Thorvald A a r u m. Portr.
Statsøkonomisk tidsskrift 1926, s. 57—62.
337. *Kleiven, Ivar.* Olav A a s m u n d s t a d.
Bygd og bonde 1926, s. 19—27.
338. *Rimbert.* A n s g a r s Levned. Overs. af P. A. Fenger. 5. Udg. Kbh. 222 s.
339. *Rimbert.* Ansgars levnad. Övers. av Gunnar Rudberg. Med en historisk inledning av N. Ahnlund. Sth. 162 s.
Anm. i Svenska Dagbladet 1926, nr. 325 (23/11) av E. Nygren.
340. *Løchen, Antonie.* Ungdomsminder om A s b j ø r n s e n.
Nordmandsforbundets julehefte, s. 22—25.
341. *Width, Trygve.* A s p e æ t t e n.
Aarsskrift for Nordmør Historielag 1926, s. 7—29.
342. *Rasmussen, Johan P.* Torgeir A u d u n s o n.
Østaglett 1926, nr. 8.
343. *Eskeland, Lars.* Andreas A u s t l i d.
Norsk aarbok 1926, s. 143—50.
344. *Møller, Ingeborg.* Andreas Austlid.
Vidar 1926, s. 273—76.
345. *Grønvold, Didrik.* Christen Staphensen B a n g. Om billeder i kirkerne (av hans Postilla Catheketica).
Boken om bøker I, s. 127—141.
346. *Dagerstad,* Magnus. Nils B e r g s l i e n.
Norsk Jol 1926, s. 36—38.
347. *Yderstad, Olaf.* Peder Knudsen B i l d s n i d e r.
Aarsskrift for Nordmør Historielag 1926, s. 40—48.
348. Randi B l e h r.
Folkehelsen 1926, s. 25.
349. *Bollmann, Johan Henrik.* Slegten B o l l m a n n i Bergen med dens tilknytning til andre bergenske slegter. Tr. som ms. Bergen. 4.° 44 s.
350. *Amundsen, Leiv.* Breve fra Paul B o t t e n-H a n s e n til E. C. Werlauff.
Boken om bøker I, s. 175—205.
351. *Ullestad, A.* Gudleik B r e k h u s.
Bygd og Bonde 1926, 25 f.

352. J. H. H. Brochmann.
Norsk Kirkeblad 1926, s. 543.
353. *Andersen, Kristen.* Stiftsprost J. H. H. Brochmann.
Kirke og kultur 1926, s. 513—15.
354. *Berggrav, Eivind.* Christopher Bruun. Hans karakter i lys av hans livslinje.
Kirke og kultur 1926, s. 131—53.
355. *Lunde, Einar.* Christopher Bruun og folkeaanden.
Vidar 1926, s. 335—38.
356. *Schmidt, Olaus.* Familien Bruun. Bogbinder og priviligeret boghandler i Kristiania Fredrik Jacobsen Bruuns agnatiske decendenter. Genealogiske og personhistoriske oplysninger. Tr.hjem. 104 s., ill.
357. Brücker, V. Mit Livs Vej. Bd. 2. Kampår. Kbh. 360 s.
358. Overlæge Edvard Bull.
Forhandlinger i det medicinske selskab i Oslo 1920—24, 84 f.
359. *Handagard, Idar.* Vinje um Ole Bull og Myllarguten.
Nordmandsforbundet 1926, s. 405—09, 455—60.
360. *Bøe, Iver Pedersen.* Optegnelser om Bø-slegten i Gausdal 1659—1826.
Bygd og bonde 1926, s. 28—43.
361. *Scheen, Leif.* Sigurd Bødtker.
Fram 1926, nr. 1.
362. Hanna Castberg von der Lippe.
Nylænde 244—45.
363. Collett, Camilla. Optegnelser fra ungdomsaarene. Utg. av Leiv Amundsen. 363 s.
364. *Finne-Grønn, S. H.* Jacob Coning.
Norsk tidsskrift for genealogi, personalhistorie, biografi og literærhistorie III, s. 446.
365. *Arnesen, Arne.* Av Carl Deichmans antegnelser til Worms forfatterleksikon.
Boken om bøker I, s. 144—51.
366. *Floden, Halvor.* Olav Duun.
Bygd og bonde 1926, s. 385—90.
367. *Midttun, Olav.* Olav Duun. Port.
Syn og segn 1926, s. 397—404. [I tidsskriftet feilagtig paginert 297.]

368. *Pedersen, Morten Richard.* Olav Duun.
Nordmandsforbundet 1926. 420 f.; Urd 1926, 677 f.
369. *Vislie, Vetle.* Olav Duun.
Høgskulebladet 1926, s. 355—57.
370. *Øverland, Arnulf.* Olav Duun. 78 s.
Det norske studentersamfunds folkeskrifter 13.
371. *Prytz, A. F. W. J.* Johan Willoch Erichsen.
Norvegia sacra V, s. 151—55.
Erikson, Knut, se nr. 78.
372. *Devold,* H. Lars Eskeland.
Norsk kirkeblad 1926, s. 540—43.
373. *Homme,* Torleif. Eskelands gudstruskifte.
Høgskulebladet 1926, s. 312—15, jfr. 333 f. av Martin Myre.
374. *Røkke, Olav.* Lars Eskeland og åndsfridomen.
Høgskulebladet 1926, s. 275—77.
375. *Finne-Grønn, S. H.* Slegten Eyde fra Arendal. Genealogisk-personalhistoriske meddelelser. 1916—23. 163 + CXV s., ill.
376. *Kent, Charles.* Johan Falkberget.
For folkeoplysning XI, s. 49—55.
377. *Garborg, Arne.* Dagbok 1905—1923. Bd. 4 (1. jan. 1913—31. dec. 1916; 5. (2. jan. 1917—25. juni 1920). 303 s., 324 s.
Anm. av Jørgen Bukdahl i Norsk aarbok 1926, s. 41—49. Jfr. 1916—25: 6520.
378. *Jónsson, Finnur.* Hugo Gering. 1847—1925.
Maal og minne 1926, s. 65—70.
379. *Turtumøygard, Oluf.* Ole Torgersen Gillebo.
Norges herredsforbunds tidsskrift 1926, s. 21—23.
380. Nikolaus Gjelsvik 1866—1926 av Knut Robberstad, Olaus Islandsmoen, Sven Moren, Peter Hognestad.
Syn og segn 1926, s. 189—204.
381. *Prytz, A. F. W. J.* Ole Gjerløw.
Norvegia sacra V, s. 165—68.
382. *Breve* fra og til N. F. S. Grundtvig. Bd. 2 (1821—1872). Udg. af Georg Christensen og Stener Grundtvig. Kbh. 656 s.
Jfr. 1916—25: 6560.
Haav, Jacob Aanonsen, se nr. 92.

383. *Fleischer, Hans.* Jon Haftoressøns barn.
Norsk tidsskrift for genealogi, personalhistorie, biografi og literærhistorie III, s. 233—43.

384. *Finne-Grønn, S. H.* Hvorfra stammer slegten Hagerup? Borgermester Adrian Rockertsens slegt av Trondhjem.
Norsk tidsskrift for genealogi, personalhistorie, biografi og literærhistorie III, s. 426—38.

385. *Mørck, Fredrikke.* Fru Nico Hambro.
Nylænde 1926, s. 145—46.

386. *Bergwitz, Joh. K.* Forhør i saken mot Hans Nielsen Hauge avholdt i Tromsø 1807. Efter dokumenter innkommet i Statsarkivet i Trondhjem i august 1925.
Håløygaminne 1926, s. 177—202, 245—56.

387. *Eckers, H. A.* Ludvig Hektoen.
Nordmandsforbundet 1926, s. 272—74.

388. *Graff-Wang, T.* Ivar Hellesnes.
Vore heste 1926, 157 f.

389. *Harstad, Einar.* Ivar Hellesnes.
Underofficersbladet 1926, 206.

390. *Laurantzon, J.* Ivar Hellesnes.
Norsk militært tidsskrift 1926, s. 563—66.

391. *Spørck, A.* Ivar Hellesnes.
Norsk artilleritidsskrift 1926, s. 209—12.

392. *Brandrud,* Hersleb og Stenersen.
Norsk teologisk tidsskrift 1921, s. 135, 1926, s. 69—132.

393. (*Holberg, Ludvig*). Holbergs Breve. Med Understøttelse af Carlsbergfondet udg. af Verner Dahlerup. Holbergs-samfundet af 3. Dec. 1922. Tekst 220 s., Atlas 82 s. 1926.

394. *Hoel, Mikael.* Kristen Holbø.
Syn og segn 1926, s. 475—79. [I tidsskriftet feilagtig paginert 375.]

395. Hovden, Anders. Attersyn. 213 s.
Anm. av O[lav] M[idttun] i Syn og segn 1926, s. 484. I tidsskriftet feilagtig paginert 384.]

396. *Freihov, Halvdan.* Norsk natur — Henrik Ibsen. Fragment frå Ibsen-studium. Norsk aarbok 1926, s. 50—66.

397. *Ording, Fr[edrik].* Henrik Ibsen i Kristiania.
Samtiden 1926, s. 636—640.

Ibsen, Henrik, se nr. 530.

398. *Willoch, Sigurd.* Olaf Isaachsen. 144 + X s., ill.
399. *Ipsen, J. J.* Hans Jæger. Kbh. 84 s.
Karl XIV Johan, se nr. 95, 100.
400. *Handeland, Oscar.* Aslak Kasti. Ein norsk mystikar. Bjørgvin. 241 s.
401. *Clausen, Otto.* Søren Th. M. B. Kielland.
Nordmandsforbundet 1926, s. 313—14.
402. *Aanrud, Hans.* Hans E. Kinck.
Samtiden 1926, s. 543—49.
403. *Refsdal, I. A.* Kinck om norsk natur.
Norge II, 313 f.
Kinck Hans E., se nr. 533.
404. *Kindem, Lars.* Ættetavla aat Lars Olson Kindem og Guro Torgeirsdr. Kindem, f. Dagestad. Voss.
405. *Juel,* A. Meddelelser og optegnelser om familierne Kiøsterud, Simens, Omsted, Muus og Lyche. Tr. som ms. Drammen. 115 s.
Knudsen, H. C., se nr. 530.
406. *Gunnersen, G. F.* Lidt om skibskaptein Hans Kraabøl.
Bygd og bonde 1926, s. 188—90.
407. Krag, Vilhelm. Min barndoms have. 210 s. . . . . .
Krohg, Christian, se nr. 536.
408. *Garborg, Arne.* Henrik Krohn.
Sogndal II, s. 8—11.
409. Kvamsætti. Heimbygdi vaar, Sogndal, Aarb. 3, s. 36—52.
Landstad, M. B., se nr. 534.
410. *Colding, T. A.* Legatfamilien Lange. Udg. af «Den Lange'ske Stiftelse i Roeskilde». 128 s., 32 tavler, 1 stamtavle.
Lyche, Slekten, se nr. 405.
411. *Mathiesen, Henr*[*ik*]. Hákon Løken og Olafsdagen.
Olsok 1924, s. 13—15.
412. *Stamtavle* over Johann Friedrich Christian Macks efterkommere. 1 bl.
413. *Familien* Meinich fra ca. 1600 og med sidelinjer fra 1746—31.12. 1925. Stamtrepl.
414. *Brev,* lærde, fra og til P. A. Munch. B. 1. 1924.
Anm. i Historisch Zeitschrift 133, s. 502 f.
Jfr. 1916—25 nr. 6715.
Muus, Slekten, se nr. 405.

415. *Jensen, Jens Marinus.* Fridtjof Nansen. Fra Grønlands Ismarker til Hungerdistrikterne ved Volga. Kbh. 214 s.

Nielsen, Lars, se nr. 91.

416. *Akt* og dom i saken mot Ole Olsen Nypan og hans hustru Lisbet Pedersdatter, ang. hekseri og trolldom. 1670. Ved Chr. Lodgaard.
Gauldalsminne I, s. 112—22.

Omsted, Slekten, se nr. 405.

417. *Rodal, Hans.* Lensmann Thore Olufsen Opdøl og kaptein Jens von Stang.
Aarsskrift for Nordmør Historielag 1926, s. 30—32.

418. *Paulli, Emil.* Familien Paulli. Kbh. 24 s., ill.

419. *Heide, Bendiks.* Petter Eberg Pedersen.
Håløygaminne 1926, s. 154—59.

420. *Aall, Hans.* Hjalmar Pettersen.
Samtiden 1926, s. 1—3.

421. *Hauer, Jonas.* Hjalmar Pettersen.
For folkeoplysning X, 193 f.

422. [*Høverstad, Torstein.*] Bibliotekar Hjalmar Pettersen.
Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 29—30.

Pettersen, Hjalmar, se nr. 16.

423. *Smith, Victor.* Alexander Rasmussen.
Boken om bøker I, s. 79—86.

424. *Falkberget, Johan og Elisabeth Wexelsen Jahn.* Anders Reitan, 1826—1926.
Liv og virke. Tr.hjem. 78 s.

Rockertsen, Adrian, se nr. 384.

425. *Ødegaard, O. K.* Minder om Hans Ross.
Samtiden 1926, s. 578—84.

426. *Aukrust, Lars O.* Sandberg og haven paa Hol gaard. [O. R. Sandberg.]
Årbok for beitebruk i Norge 1924—25, s. 5—9.

427. *Kjenseth, E. M.* Sandberg og haven paa Hol gaard.
Selskapet havedyrkningens Venner. Medlemsskrift. 926, s. 37—72.

428. *Mørck, Fredrikke.* Fru Mathilde Schjøtt.
Nylænde 1926, s. 34—36.

429. *Eliassen, Georg.* Carl Wille Schnitler.
Byggekunst 1926, 161 f.

430. *Moen*, Olav L. Carl Wille Schnitler.
Norsk gartnerforenings tidsskrift 1926, 271.
431. Alexander S e i p p e l av Sigurd Fjær, Sigmund Mowinckel, Andreas Seiersted, Oluf Kolsrud, Gustav Indrebø, Hulda Garborg, Peter Hognestad, Anders Hovden, Ingjald Haaland, Halvdan Koht, Henrik Rytter, Bernt Støylen, Ivar Tveiten, Fredrik Voss.
Syn og segn 1926, s. 4—40.
432. *Høverstad, Torstein*. Alexander Seippel som forkynnar.
Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 97—108, 129—39.
433. *Stamtavle* over de norske forgreninger av S e l m e r-slægten indtil 10 generationer. Utarb. paa grundlag av stamtavlen av 1868 ved E. Selmer. Skien. 4°. 101 s.
S i m e n s, Slekten, se nr. 405.
434. *Bodding*, P. O. Erindringer om S k r e f s r u d.
Nordmandsforbundet 1926, s. 54—58, 92—97.
435. *Sæter, Ivar*. Skrefsrud. Dansk Udg. efter 3. Opl. Kbh. 200 s.
436. *Ansnes, A. O.* S k y t t a r-K n u t.
Aarsskrift for Nordmør Historielag 1926, s. 33—39.
437. *Øverland, O. A.* Bonden og lensherren Hans Hansen S m i t h. Ved Chr. Lodgaard.
Gauldølaminne I, s. 97—100.
438. *Fischer, Karl*. Wilhelm Preus S o m m e r f e l d t.
For folkeoplysning X, 195 f.
S t a n g, Jens von, se nr. 417.
439. *Ammerschläger, Adolf*. Henrik S l e t t e n s.
Vidar 1926, s. 305—09, 353—56.
S t e n e r s e n, Stener Johannes, se nr. 392.
S t r u e n s e e, Johan Frederik, se nr. 89.
440. *Riste, Olav*. Hans S t r ø m. Eit 200 års minne.
Syn og segn 1926, s. 236—55.
441. S u n n e, H. A. Livserindringer. Arendal. 131 s.
Særtrykk av «Vestlandske tidende».
442. *Koht, Halvdan*. Noko S v e r d r u p-bibliografi.
Boken om bøker I, s. 205—09.
443. T o r d e n s k j o l d heimatt til Noreg. Svar fraa norske kvinnor og menn, utg. av Norønnafelaget Bragr. Bjørgvin. 46. s.

444. *Bergersen, Olav.* Viceadmiral Tordenskiold. Bd. 1—2.
Anm. av M. G. i Tidskr. i Sjöväsendet 1926. Årg. 89, s. 51—56; i Svensk militär tidskr. 1926. Årg. 15, s. 103—05; i Nya Dagligt Allehanda 1925, nr. 342 ($^{15}/_{2}$) av Osw. Kuylenstierna.
Jfr. 1916—25: 6824.

Tordenskiold, Peter, se nr. 87.

445. Statsraad Ivar Tveiten.
Norsk Kirkeblad 1926, s. 123—24.

446. *Bøøk, Fredrik.* Undset och Tegnér.
Kirke og kultur 1926, s. 55—61.

447. *Banemann,* Karl XII's. [Jon Vedlo.]
Norsk militært tidsskrift 89, s. 351—54, 425.

448. *Aabrek, Kjell.* Var Vinje romantiker eller realist.
Syn og segn 1926, s. 208—15.

449. *Vesaas, Torjei.* Aasmund Vinje i Rom.
Syn og segn 1926, s. 474.
[I tidsskriftet feilagtig paginert 374.]

Vinje, Åsmund Olavson, se nr. 359.

450. Vogt, Nils. En Kjætters skriftemaal.
Samtiden 1926, s. 133—53.

Wall, Annie, se nr. 113.

451. *Handagard, Idar.* Johan Welhaven. Liv og digtning — ethisk livssyn og praktisk reformarbeide. 2. utg. 214 s.

452. *Seip, Didrik Arup.* Dikt og brev fra Henrik Wergelands ungdom.
Edda 1926, s. 169—92.

Wergeland, Henrik, se 532, 535.

453. *Olafsen, O.* Thomas von Westens nidkjærhet og uforstand som sogneprest i Veøy.
Kirke og kultur 1926, s. 290—304.

454. *Sæter, Ivar.* Thomas von Westen. Finnefolkets sande ven. Læreren. Videnskapsmanden. 181 s.

455. *Olsen, Emil.* Elise Amalie Wærenskjold, f. Tvede. (Svend Foyns første hustru.)
Nylænde 1926, s. 97—100, 113—15, 129—31.

6. Kulturhistorie og folkeminne.

(Se også de bygdehistoriske tidsskrifter under 3. Geografi og lokalhistorie.)

456. *Folkekultur*, Norsk. Folkeminnetidsskrift. Styrt av Rikard Berge med hjelp av Alexander Bugge, O. Olafsen og K. Visted. Risør. 12. aarg. 1926.

457. *Audne, Kr.* Ordtøke og ordstev frå Leka.
Norsk aarbok 1926, s. 35—40.

458. *Berge, Rikard.* Norske Døleviser.
Boken om bøker I, s. 123—26.

459. *Berge, Rikard.* Norsk eventyrstil VI.
Norsk folkekultur 1926, s. 64—72.

460. *Berge, Rikard.* Lindrups vise.
Norsk folkekultur 1926, s. 109—24.

461. *Berge, Rikard.* Ofrevisa.
Nors folkekultur 1926, s. 42—48.

462. *Bergstøl, Tore.* Atterljom. Folkeminne fraa smaadalane kring Lindesnes. Bd. 1. 104 s.
Norsk folkeminnelag. 14.

463. *Bondevik, Kjell.* Kornmori.
Syn og segn 1926, s. 280—84.

464. *Bondevik, Kjell.* Kornslagi i norsk folketru. [Jfr. S. Hasund i Syn og segn 1926, s. 471.]
Syn og segn 1926, s. 421—26.
[I tidsskriftet feilagtig paginert 321.]

465. *Byrkjeland, Johan.* Barneregla fraa Kvam.
Hardanger historielag 1926—27, s. 69—73.

466. *Brøgger, A. W.* Den eldste bondekulturen vår.
Norsk aarbok 1926, s. 115—26.

467. *Bugge, Sophus.* Gaader samlede i Telemarken. Risør 1925. 42 s.
Norsk Folkekultur.

468. *Bækkestad, E.* Gjestebodskikkar i Aal fraa 1850—1860-aari.
Dølaminne 1926, s. 41—46.

469. *Bækkestad, E.* Jolegjestebodet paa Sundre. Eit kulturbilæte.
Dølaminne 1926, s. 97—99.

470. *Christensen, Reidar Th.* Norske folkeminne. En veiledning for samlere og interesserte. 1925. 125 s.
Norsk folkeminnelag. 12.

471. *Christiansen, Reidar Th.* Et norsk eventyr i Danmark.
Maal og minne 1926, s. 188—96.

472. *Eidnes, Hans.* Gamalt frå bygdene.
Håløygaminne 1926, s. 203—09.

473. *Eivjuntson, Eivjund.* Anden Juledag i Hallingdal. Et folkesagn.
Dølaminne 1926, s. 111—28.

474. *Espeland, Anton.* Sælehusplasser i Vest-Norge.
Norsk folkekultur 1926, s. 49—63.

475. *Falk, Hjalmar.* «Sjelen» i hedentroen.
Maal og minne 1926, s. 169—74.

476. *Folkeminnestudier,* tillägnade Hilding Celander. (Folkloristiska studier och samlingar II.) Göteborg, Västsvenska Folkminnesföreningen, 1926.
Anm. av Reidar Th. Christiansen i Maal og minne 1926, s. 203—04.

477. *Geelmuyden, Mimi.* Eventyrene vaare.
Vidar 1926, s. 199—208.

478. *Grønbech, Vilhelm.* Nordiska myter och sagor. Med kulturhistorisk inledning. Sth. 256 s.
Natur och kultur.

479. *Gudekvad* Nordens. Overs. fra Oldnordisk af Thøger Larsen. Kbh. B. I, 1. 144 s. Forklaringer og Noter. H. 1. 64 s.

480. *Hannaas, Torleiv.* Rabnabrydlaup i Kråkelund.
Boken om bøker I, s. 108—22.

481. *Hasund, S[igvald].* Kornslagi i norsk folketru. [Anmerkninger til Kjell Bondeviks artikel om samme emne i Syn og segn 1926, s. 421—26.]
Syn og segn 1926, s. 471—73.
[I tidsskriftet feilagtig paginert 371.]

482. *Heurgren, Paul.* Husdjuren i nordisk folktro. Ørebro 1925.
Anm. av Nils Lid i Maal og minne 1926, s. 125—28.
Jfr. 1916—25: 6931.

483. *Krohn, Kaarle.* Die folkloristische Arbeitsmethode. Begründet von Julius Krohn og weiterführt von nordischen Forschern. 167 s.
Institutet for sammenlignende kulturforskning. Serie B. V.

484. *Laache, Rolv* og *Knut Liestøl.* Aktstykke til soga um nordisk folkeminnegranskning.
Maal og minne 1926, s. 1—63.

485. *Landstad, M. B.* Mystiske sagn fra Telemarken. Efterlatte optegnelser. 161 s.
Norsk folkeminnelag. 13.
486. *Martinussen, M.* Sagn fra Bjarkøy.
Håløygaminne 1926, s. 170—73.
487. *Melhus, Alf C.* Bygderamser.
Melding frå Nordtrøndelag historielag for 1926, s. 55—58.
488. *Mjaatveit, Elias.* Gamle truer og trolldomsraader fraa indre Nordhordland.
Norsk folkekultur 1926, s. 83—84.
489. *Moe, Moltke.* Samlede skrifter. Utg. ved Knut Liestøl. Bd. 2. 333 s.
Institutet for sammenlignende kulturforskning. Serie B. VI.
490. *Mortensson—Egnund, Ivar.* Gjallarbrui. Ei digtebok um Draumkvædeskalden. Ein norsk mystikar i millomalderen. Tillegg: Draumkvædet i ny uppsetjing. 183 s.
491. *Motland, Wilh.* Segn og soga frå Dirdal.
Rogalands historielag 12, s. 51—58.
492. *Munthe, Wilhelm.* Svarteboka.
Boken om bøker I, s. 86—93.
493. *Nergaard, Valborg.* Gamle merkedagar.
Bygd og bonde 1926, s. 56—74.
494. *Nielsen, J. E.* Søgnir fraa Hallingdal. 2. utg. 122 s.
495. *Reichborn-Kjennerud, I.* Gamle norrøne draumetruer.
Syn og segn 1926, s. 217—20.
496. *Reichborn-Kjennerud, I.* «Finsk» trolldom.
Maal og minne 1926, s. 119—24.
497. *Rogstad, Steffen H.* Litt om julen i Støren i gamle dage.
Gauldalsminne I, s. 71—73.
498. *Ruud, Edv. J. jr.* Segner om Trondarnes-kyrkja.
Håløygaminne 1926, s. 215—17.
499. *Ruud, Edv. J. jr.* Gamle segner fra Vesterålen.
Håløygaminne 1926, s. 166—69.
500. *Rydh, Hanna.* Kvinnan i Nordens forntid. Sth.
Natur och kultur.
501. *Sauar, Ingebjørg.* Gamle bryllupsskikke fra Saudherad.
Norsk folkekultur 1925, s. 15—17.

502. *Schroeter, J. Fr.* De ældste trykte almanakker og kalendarier i Norge.
Boken om bøker I, s. 93—108.

503. *Skavdal, Arvid.* To viser fra Indre Bjugn. 1. Kjærringa som stak haamann' ihjel. 2. I fengsel.
Norsk folkekultur 1926, s. 75—78.

504. *Skjeldsø, Lars.* Overtroen i Gjerstad i gamle dage.
Norsk folkekultur 1926, s. 79—82.

505. *Stauri, Rasmus.* Anders Sandvig og Maihaugen. 84 s.

506. *Stoltenberg, E.* Visur. (Liti Kjersti dansar for Kongen.)
Norsk folkekultur 1926, s. 73.

507. *Storeng, Elna.* Segner frå Helgeland.
Håløygaminne 1926, s. 173—75.

508. *Swensen, Wilhelm.* Ofrevise.
Norsk folkekultur 1926, s. 74—75.

509. *Sylwan, Vivi.* Dräktskick under bronseålderen i Norden. Med 25 fig.
Rig 1926, s. 1—14.

510. *Tuxen, Poul.* Æventyr fra mange lande. Kbh. 1924—25.
Anm. av Rikard Berge i Norsk folkekultur 1926, s. 93—94.

511. *Visted, Kristofer.* Djævlepakten.
Edda 26, s. 377—84.

7. Videnskap og kunst.

512. *Bøe, Johs.* Bergens Museums tilvekst av oldsaker 1925.
Bergens Museums aarbok 1926, Hist.-antikv. r. nr. 1, s. 1—32.

513. *Brev* fra museets præses toldkasserer Werner Hosewinckel Christie til professor J. C. Dahl. [Om Bergens forhold og Bergens Museum.]
Skrifter utg. av Bergens hist. forening. Nr. 32, 1926, s. 77—82.

514. *Landmark, Joh. D.* Om grundlæggelsen av Videnskabsselskabets bibliotek i Trondhjem 1766—1780.
Boken om bøker I, s. 11—43.

515. *Petersen, Th.* Oversikt over Videnskapsselskapets tilvekst 1925. 63 s.; 1926. 62 s.
Det kgl. norske videnskabsselskabs skrifter 1925, nr. 3; 1926, nr. 3.

516. *Dedekam, Hans.* Kunstindustrimuseet i Oslo i femti aar 1876—1926. 227 s., ill.
517. *Dedekam, Hans.* Gammel trøndersk pottemakerkunst. 88 s., plancher.
Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum.
518. *Eberhard, L. E.* Natur og kunstkultur. H. 1. 16 + 18 s.
519. *Hustad, Tormod.* Landsens byggeskik.
Nordmandsforbundet 1926, s. 375—80.
520. *Kunsthistorie, Norsk.* H. 12—18.
521. *Lexow, Einar.* Norges kunst. 342 s.
522. *Meyer, Johan.* Domkirken i Trondhjem og nogen ord om den kirkelige kunsts værd for folkelivet i fortid og nutid. Tr.hjem. 32 s., ill.
523. *Meyer, Johan.* Domkyrkja i Trondheim og nokre ord um verdet av kyrkjeleg kunst for folkelivet i fyrrtid og notid. Tr.heim. 32 s., ill.
524. *Schnitler, Carl W.* Norske bibliotekinteriører i gamle dage.
Boken om bøker I, s. 152—74.
525. *Syn,* Det norske, av Henrik Sørensen, Hans E. Kinck, Erik Werenskiold, Andreas Haukland, Johan Meyer, Torleif Rud, Olav Duun, Gerhard Munthe, David Monrad Johansen, Arnstein Arneberg, A. W. Brøgger. Red. av Gunnar Larsen. 51 s.
526. *Refsdal, I. A.* Teaterkronik.
Samtiden 1926, s. 55—64.
527. *Wiers-Jensen, H.* og *Joh. Nordahl-Olsen.* Den nationale scene. De første 25 aar. Bergen. 424 s., ill.
528. *Birknes, Tønnes.* Orkesterinstrumentene og det moderne orkester. 4 bl. + 90 s.
529. *Koralbok* for den norske kirke. XVI. 258 s. 4°.

8. Litteratur.

(For enkelte forfattere se også under 5. Slekt og personhistorie.)

530. *Birkeli, Emil.* H. C. Knudsen og Ibsens Brandt.
Kirke og kultur 1926, s. 257—65.
531. *Bull, Francis* og *Fredrik Paasche.* Norsk litteraturhistorie. Bd. 1. Norges og Islands litteratur inntil utgangen av middelalderen av Fredrik Paasche. 511 s.

532. *Fischer, Karl.* To brev fra Henrik Wergeland om almueboksamlinger.
Boken om bøker I, s. 43—46.

533. *Hauger, Ragnar.* Studier over et par av Kincks rennæssancedramaer.
Edda 26, s. 98—154.

534. *Liestøl, Knut.* M. B. Landstads «Norske Folkeviser».
Edda 26, s. 1—19.

535. *Seip, Didrik Arup.* Dikt og brev fra Henrik Wergelands ungdom.
Edda 26, s. 169—92.

536. *Thuesen, Arthur.* Krohgs «Albertine». Et firtiaarsminde. 15 s.

9. Sprog.

537. *Aasen, Ivar.* Skrifter. 2. utg. Bd. 1. 2. 286 s., 306 s.

538. *Bergwitz, Joh. K.* Gårdsnavn i det gamle Gauldølafylke. (De 12 herreder fra Leinstrand i nord til Røros i syd.)
Gauldølaminne I, s. 11—16.

539. *Berntsen, M.* og *Amund B. Larsen.* Stavanger bymål. 1925. Jfr. nr. 7170.
Anm. av Gustav Indrebø i Syn og segn. 1926, s. 378—89.
[I tidsskriftet feilagtig paginert s. 278.]

540. *Fornkvædi,* Norræn. Islandsk Samling af folkelige Oldtidsdigte om Nordens Guder og Heroer, almindelig kaldet Sæmundar Edda hinsfróda. Udg. af Sophus Bugge. LXXX + 450 s.

541. *Gardanamn* i Sogndal.
Sogndal. Aarbok III, s. 29—33.

542. *Hannaas, Torleiv.* Norsk kulturmål.
Norsk aarbok 1926, s. 26—34.

543. *Indrebø, Gustav.* Kasus obliquus i norske stadnamn.
Maal og minne 1926, s. 71—102.

544. *Indrebø, Gustav.* Norske Innsjønamn. Eit tilsvar.
Maal og minne 1926, s. 150—68.

545. *Indrebø, Gustav.* Kvi er me målmenn.
Norsk aarbok 1926, s. 10—25.

546. *Jørgensen, Th.* Om anglo-frisiske, heruliske og burgundiske Indskrifter med de ældre Runer fra Nordens tre Riger. H. 3. 72 s.

547. *Knudsen, Trygve.* Opfatningen av bymålene gjennem det 19. århundre. Spredte trekk.
Maal og minne 1926, s. 129—49.

548. *Lagercrantz, Eliel.* Wörterbuch des südlappischen nach der Mundart von Wefsen. 214 s.
Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo 1925. Serie B. IV.

549. *Lagercrantz, Eliel.* Sprachlehre des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen. 1923. 169 s.
Kristiania ethnografiske museum. Bulletin 1.

550. *Larsen, Amund B.* Om «undtagelser fra lydlovene» i norske dialekter.
Maal og minne 1926, s. 110—18.

551. *Liestøl, Knut.* Eit norsk akademi. 13 s. 16.°
Foredrag åt ungdomslag. 28.

552. *Mo, Eilert.* Rindalsk og surnadalsk. 2 s.

553—54. *Nielsen, Konrad.* Lærebok i lappisk, utarbeidet på grundlag av dialekterne i Polmak, Karasjok og Kautokeino. Utg. på offentlig foranstaltning.
I. Grammatikk, lydlære, formlære, orddannelseslære og syntaks samt tillegg. 454 s.
II. Tekster. Samegiel lokkusak. 200 + 16 s.

555. *Olsen, Magnus.* Elvenavn og økenavn.
Maal og minne 1926, s. 186—87.

558. *Olsen, Magnus.* «Haldit madr a keri—». Bidrag til Eddatolkning (Hávamál 19).
Maal og minne 1926, s. 103—09.

559. *Olsen, Magnus.* Ættegård og helligdom. Norske stedsnavn socialt og religionshistorisk belyst. 302 s.
Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Oslo 1925. Serie A. IX a.

560. *Os, Edv.* Norsk mål i styringsverket. 31 s.
Foredrag åt ungdomslag. 27.

561. *Os, Edv.* Måltvangen i forsvarsverket. 38 s.
Foredrag åt ungdomslag. 32.

562. *Reitan, Jørg.* Tynnsetmålet. Utg. av Tynnset Mållaget. 47 s.

563. *S(eland), H.* Norske namn i Gyland for 125 år sidan.
Grannen 1926, s. 16.

564. *Selmer, Ernst W.* De færøiske tonelag. 50 s.
Opuscula phonetica. Instituti phonetici Universitatis regiae Fredericianae Edidit. Ernst W. Selmer. Fasc. IV.

565. *Selmer, Ernst W.* Om Stavangermålets «hårde» og «bløte» klusilier. 26 s.
Opuscula phonetica. Instituti phonetici Universitatis regiae Fredericianae Edidit. Ernst W. Selmer. Fase. V.
566. *Skulerud, Olai.* Utsyn over målet i Norderhov (Ringerike). 104 s.
Avhandlinger utgitt av Det norske Videnskapsakademi i Oslo II. Hist.filos. kl. Nr. 1. 1926.
567. Snorri Sturluson. Edda. Utg. af Finnur Jonssón. 2. Udg. Kbh. 252 s.
568. *Solheim, Ludvig.* Noko um stadnamn i Rogaland.
Rogalands historielag. 12, s. 29—33.
569. *Sommerfelt, Alf.* Des noms de nombre irlandais au pays de Galles. 11 s.
Avhandlinger. Utg. av Det norske videnskapsakademi i Oslo. II. 1925. Nr. 2.

10. Kirke og undervisning.

570. *Aulén, Gustaf.* Den kristna Gudsbilden i nutidens religiösa brytningar.
Kirke og kultur 1926, s. 266—78.
571. *Beretninger* om den norske kirke i 1924. Avgitt til Kirkedept. av den norske kirkes biskopper (Johan Lunde, M. Bjønnes-Jacobsen, Bernt Støylen, Peter Hognestad, Jens Gleditsch og J. Støren).
Norvegia sacra V, s. 227—70.
572. *Bonnevie, Carl.* Kirkestriden fra samfundsmæssig og retslig synspunkt.
Samtiden 1926, s. 166—75.
573. *Bugge, Anders.* Vore gamle gravminder. 98 s., ill.
Fortidsminder Nr. 8.
574. *Bugge, Anders.* Den forvildede psalmebog.
Boken om bøker I, s. 141—44.
575. *Eskeland, Lars.* Olsok ei storhøgtid atter. Tale.
Olsok 1923, s. 27—36.
576. *Fjellbu, Arne.* Kristelig studenterliv i Norge. 191 s.
577. *Indrebø, Gustav.* Den nynorske salmeboki.
Syn og segn 1926, s. 137—88.
578. *Norvegia sacra.* Aarbok til kunnskap om den norske kirke i fortid og samtid. Aarg. 5. 1925. Red. av Oluf Kolsrud. 317 s.

579. *Parm, Margrethe.* K. F. U. K.s historie. (Den kristelige ungdomsbevægelse.) 231 s.
Det Osterhausiske Legats folkeskrifter. 11.
580. *Skadberg, Lars.* Trekk fra kirke- og kristenlivet på Jæren.
Norsk teologisk tidsskr. 1926, s. 207—26.
581. *Skeidsvoll, Agnar.* Tresfjord kyrkja. Litt soga i tillhøve 100-årsminnet.
Årsskrift åt Romsdals sogelag VI, s. 4—8.
582. *Steinsvik, Marta.* Et retslig opgjør med den katolske kirke. Interview med R. Heiestad. 31 s.
583. *Støylen, Bernt.* Utgreiding um nynorsk salmebok. Bergen 1925. 95 s.
584. *Yversyn,* Stutt, yver den nynorske salmeboki. Korleis ho vart til og den sakkunnige umdømingi. 52 s.
Særtrykk av Syn og segn.
585. *Aalmo, O. J.* Skoleforhold i Strinda 1772—1926.
Norsk skoletidende 1926, 413 f., 424 f., 443 f., 449 f., 463 f., 580 f., 590. f.
586. *Aas, Einar.* Stavgr. katedr.skoles hist.
Anm. i Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 182—83.
587. *Austlid, Andreas.* Salt fraa folkehøgskulen. 228 s.
588. *Barlindhaug, K. J.* Tromsø offentlige lærerskole i 100 aar. 207 s., ill.
589. *Berge, Johs.* Skulane for døve i Norge.
Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 20—22, 84—86.
590. *Bergsgaard, Arne.* Demokrati og folkeuppseding.
Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 221—33.
591. *Eng, Helga.* Norsk opdragelsesvidenskap 1900—1925.
Norsk pedagogisk årbok 1926, s. 97—109.
592. *Fennefos, Olaf.* Interessante drag frå skulen og folkeupplysingi i Kr.sand i gamal tid.
Skolebladet 1926, 229 f.
593. Det 10. nordenlendske *folkehøgskulemøte* på Hardanger folkehøgskule sept. 1926. 57. Høgskulebladet 1926, tillegg.
594. *Funderud, Olaf.* Folkehøiskolen.
Vidar 1926, s. 212—17, 242—45.
595. *Haugen, Johs.* Om folkeskolen i Førde prestegjeld. Bergen 1925. 190 s.
Anm. i Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 90—91.

596. *Haugen, Johs.* Et blad av almueskolens historie i Bergen 1819—1839.
Skrifter utg. av Bergens hist. forening. Nr. 32, s. 58—76.

597. *Høverstad, Torstein.* Skulehistorisk aktstykke. Kongebrev um skulen i Akershus bispedøme (1744).
Norsk pedagogisk årbok 1926, s. 170—72.

598. *Høverstad, Torstein.* Lærarutdaning i Noreg i siste mannsalderen av dansketida.
Norsk pedagogisk årbok 1926, s. 110—29.

599. *Koren-Wiberg, Christian.* Bergens kunsthaandverksskole i femten aar. 1909—1924. Bergen. 47 s. 4°.

600. *Midnes, Gunnar.* Soga åt Hardanger folkehøgskule.
Høgskulebladet 1926, s. 250—56.

601. *Midtun, H.* Nordmør fylkesskule 1876—1926. Kr.sund. 48 s.

602. *Selmer, Jørgen.* Hans Nielsen Hauges minde. 1875—1925. 36 s.

603. *Thyggesen, Idunna.* Norges eldste folkeskole? (Christi krybbe, Bergen.)
Vor skole 1926, s. 343—46.

604. Sunnfjord *Ungdomsskule* 25 aar. 1902—1927. 4°. 36 s.

605. *Øverland, O. A.* Tønsbergs seminarium. Et efterladt arbeide.
Vestfoldminne I, s. 282—304, 391—436.

11. Rettsvesen og samfundsforhold.

606. *Aanrud, Hans.* Omkring Stortinget og folkeavstemningen. 29 s.

607. *Aarrestad, Sven.* Min stilling til forbudet i 1911. 64 s.

608. *Brochmann, B. Dybwad.* Det norske folks eksistenskamp mot ukjente fiender. En aapen henvendelse til Hans Majestæt Kong Haakon VII. Grimstad 1927. 112 s.

609. *Castberg, Frede.* Norge og Folkenes Forbund.
Nordmandsforbundet 1926, s. 322—26.

610. *Conradi, F. Stang.* Nye veier i forsorgen for trengende.
Sociale meddelelser 1926, s. 153—67.

611. *Debes, Inge.* Den internasjonale forening for socialt fremskritt.
Sociale meddelelser 1926, s. 89—98.
612. *Fougner, Ellef.* Fra husmand til bygselmand. Et forslag fra 1777 av løitnant Ellef Fougner paa Lunde i Follebu. Meddelt ved L. M.
Bygd og bonde 1926, s. 44—48.
613. *Haffner, Vilhelm.* Om Stortingets lovbehandling. Eksempler fra dets praksis. 336 s.
614. *Hasund, S[igvald].* Landskylden som skattegrunnlag efter Magnus Lagabøters landslov.
Tidsskrift for retsvidenskap 1926, s. 389—403.
615. *Jenssen, Jens L.* Postgang for 200 år siden.
Håløygaminne 1926, s. 210—14.
616. *Knoph, Ragnar.* Trustloven av 1926. Med kommentar. 193 s.
617. *Lie, Mikael H.* Minister-ansvaret ute og hjemme. 147 s.
618. *Lov* om sykeforsikring av 6. aug. 1915 med endrings- og tilleggslover. 40 s.
619. *Lov* om sykeforsikring. Gjeldende lov fra 4. januar 1926. 1925. 48 s.
620. *Ræstad, Arnold.* Sjøterritoriet.
Samtiden 1926, s. 80—91.
621. *Solnørdal, O.* Brennevinsforbudet. Utg. av Avholdsfolkets landsnevnd. 221 s. + 2 plancher.
622. *Steenstrup,* Hjalmar. Forbudsavstemningen 1926. 32 s.
623. *Tank, Gunnar.* Nogen bemerkninger om den ældste matrikulerings betydning for eiendomsretten til faste eiendomme paa landet.
Tidsskr. for det norske utskiftningsvæsen, bd. 10, s. 316—22. Norsk retstidende 1926, s. 657—61.
624. *Taranger, Absalon.* Norsk familierett. 2. omarb. utg. 295 s.
625. *Taranger, Absalon.* De norske folkelovbøker (før 1263).
Tidsskr. for retsvidenskap 1926, s. 183—211.
626. *Wicklund, Erling Tambs.* Korleis forbodstanken vann fram kring 1840.
Syn og segn 1926, s. 67—80, 114—26.
627. *Østberg, Kristian.* Norsk bonderet. B. 4. Av tømmerdriftens rets- og sedvaneregler. 160 s.

628. *Østrem, Sigurd.* De kollektive arbeidskampe efter norsk ret. Anm. av Troels G. Jørgensen i Tidsskr. for retsvidenskap 1926, s. 445—54.

629. *Østrem, Sigurd.* Er Eidsvoldsgrundloven vor statsforfatning længer?
Vor verden III, s. 257—61.

12. Næringsliv og økonomi.

630. *Aaland, Jacob.* Um Nordfjord-jekti og jektetrafikken.
Norsk aarbok 1926, s. 127—42.

631. *Aktiebanker*, Private, 1924. Utg. av Det statistiske Centralbyrå. 17 + 12 s.
Norges offisielle statistikk. VII. 185.

632. *Baalsrud*, A. Træk av veivæsenets historie særlig tiden 1814—1851.
Meddelelse fra veidirektøren 1926, s. 59—63, 76—80.

633. *Bokhandlerforening*, Den norske, 1861—10. jan. 1926. Litt historikk ved Johan Grundt Tanum. Norsk bokhandlermatrikel utarb. av Sverre Schetelig. 151 s.

634. *Brochmann, Georg.* Skiber før og nu. 24 s.
Fagbiblioteket Fri lesning. Nr. 33.

635. *Bugge, Kristian.* Sunnmøres fiskerier. En historisk oversikt.
Den norske turistforenings årbok 1926, s. 43—57.

636. *Finanser*, Den norske statskasses, i budgetårene 1913/1914—1926/27. Utg. av Det statistiske Centralbyrå. 23 + 42 s.
Norges offisielle statistikk VII, 198.

637. *Fiskerier*, Norges, 1924. Utg. av Fiskeridirektøren.
Norges offisielle statistikk. VIII. 8.

638. *Forening*, Sandefjord Handelsstands, 5. dec. 1901—5. dec. 1926. Sandefjord. 4.° 45 + 12 s., ill.

639. *Gregersen, J. C.* Spareskillingsbanken — oprettet av Samfundet på Enerhaugen, 1851—1926. 59 s.

640. *Grevenor, Henrik.* Haandverkets organisationsmessige forhold i laugstiden.
Norges haandverk 1926, s. 133—39.

641. *Grevenor, Henrik.* Christiansands guldsmedlaug.
Guldsmedkunst 1926, s. 93—97.

642. *Hasund, S[igvald]*. Jordbruk og kulturframvokster. Fyredrag.
Norsk pedagogisk tidskrift 1926, s. 195—204, 234—43, 254—64.
643. *Innstilling* fra Valutakommisjonen av september 1925. 149 tosp. s.
644. *Industri*, Norges, for året 1924. Utg. av Det statistiske Centralbyrå. 23 + 18 s.
Norges offisielle statistikk. VII. 194.
645. *Hvorledes* vi vandt den norske Amerikalinje. En historisk oversigt. 77 s. + kart.
646. *Hoffstad, E.* De tider vi gaar imøte. Økonomiske efterkrigsproblemer. 138 s.
647. *Historie*, Den norske sjøfarts, fra de ældste tider til vore dage. Med bidrag av Alexander Bugge, Fredrik Scheel, Roar Tank, Jac. S. Worm-Müller og en række specialforfattere. Bd. 1. 591 + LXIII s., ill. Bd. 3. H. 1. 4.°
Jfr. 1916—25: 5438, 7422.
648. *Keilhau, Wilhelm.* Pengepolitikk og guldværdi.
Vor verden III, s. 315—21.
649. *Koefoed, Holger.* Økonomiske problemer ved aarsskiftet.
Vor verden III, s. 113—15.
650. *Kristiansen, Oscar.* Bidrag til Norges økonomiske historie 1815—30. 1925.
Anm. E[li F.] H[ec]k[sche]r i [Sv.] Hist. tidskr. 1926, s. 287—88. Jfr. 1916—25: 7432.
651. *Kristiansen, Oskar.* Samfærsel i Norge. 1814—1830. 363 s.
652. *Lindeman*, Thv. Leren Chromfabrik.
Trondhjemske samlinger. N. r. B. 2. H. 1, s. 40—61.
653. *Minneskrift* ved Harald Lyche & Co.s 75 års jubilæum 10. nov. 1926. Tekst ved Anton B. Rustad. Drammen. 4°. 55 s., ill.
654. *Molin, A.* og *R. Sohlman.* Studier rörande industriell demokrati i Norge, England, Tjeckoslovakien och Österrike. Sth. 1925.
Statens offentliga utredningar 1925 : 30.
655. *Norstraum, Anth.* Millionene som forsvandt. Den store forsikringsmisère. 110 + 2 s.
656. *Ruud, Edv. J. jr.* Uversdagen 26. desbr. 1861. Eit 65-årsminne.
Håløygaminne 1926, s. 2—4.

657. *Schmidt, Olaus.* Aktiebryggeriet i Trondhjem hvori optat Trondhjems Bryggeri. En historisk oversigt over øltilvirkningens utvikling i Trondhjem. Tr.hjem. 4°. 78 s., ill.

658. *Skrifter,* utg. av Den norske Bankforening. Nr. 25. Beretning om den økonomiske situation samt bankchef Kamstrup-Hegges foredrag. 68 s.

659. *Sparebanker,* Norges, 1924; 1925. Utg. av Det statistiske centralbyrå. 14 + 41 s.; 30 s.
Norges offisielle statistikk. VII, 184; VIII, 5.

660. *Sunde, Einar* T. Fra Seilskutenes tid. Flekkefjord. 72 s.

661. *Tank, Gunnar.* Et bokhandlerprivilegium av 1702.
Boken om bøker I, s. 55—62.

662. *Tank, Roar.* Et bidrag til den eldste bokhandels historie i Norge.
Boken om bøker I, s. 47—54.

663. *Vogt, Johan.* Hvor stor er den samlede profit i Norge? Litt politisk aritmetik.
Samtiden 1926, s. 236—45.

664. *Vogt, Johan.* Kronestigning og gjeldsbyrde.
Meddelelsesblad utg. av Arbeidernes fgl. landsorganisation i Norge 1926, s. 398—406.

665. *Vogt, Nils.* Nordens første margarinfabrik gjennem 50 aar. Aktieselskapet Oslo (Christiania) Smørfabrik Aug. Pellerin Fils & Co. 1876—1926. 69 s., ill.

666. *Wedervang, J.* Nasjonalinntekten i Norge.
Statsøkonomisk tidsskr. 1926, s. 149—201, 237—98.

667. *Wiberg, Christian Koren.* Det Bergenske Dampskibsselskab i femogsytti aar. Bergen. 4°, ill.

668. *Østberg, Kr[istian].* Dugnad. 32 s.
Norske folkeskrifter. 71.

669. *Østrem, Sigurd.* Offentlig forvaltning og næringslivet i Norge. 176 s.

P. BOISSONNADE ET CHARLIAT

COLBERT ET LA NORVEGE (1661—1683).

Selon toute apparence des relations maritimes ont existé depuis les temps les plus reculés entre la France et la Norvège. Malgré la domination économique des Hanséates, des navires français, chargés de barriques de vin, de sel et de mercerie s'y rendirent. Un petit bâtiment de Dieppe, une pinke de 8 lasts est ainsi signalée dans un compte de la douane de Bergen de 1577.

Les tentatives faites de 1585 à 1587 pour l'établissement d'un comptoir français à Archkangelsk entrainèrent nécessairement la relâche des vaisseaux dans les ports norvégiens.

Mais les rapports les plus suivis furent certainement ceux qui retinrent les pêcheurs de baleine se rendant au Spitsberg et les pêcheurs de sardine bretons venant chercher à Bergen la rogue, appât indispensable à la prise du poisson.

Les matériaux statistiques de cette histoire des relations maritimes entre la France et la Norvège antérieures à la seconde moitié du XVIIe siècle ont malheureusement disparu pour la plus grande partie, aussi bien en France qu'en Norvège.

* * *

La construction d'une marine de guerre en France devait nécessairement amener un courant d'échange plus

actif entre nos deux pays, la Norvège fournissant alors les mâts les plus réputés, du goudron, des bois de construction, du cuivre et des produits de Moscovie.

L'intervention de la France dans la guerre de Trente Ans ne laissa pas au Cardinal de Richelieu le temps nécessaire pour réaliser son dessein d'établir des relations suivies avec la Baltique, les Pays du Nord et la Russie septentrionale à l'effet de fournir les arsenaux de Marine et d'atteindre par la route du Nord le marché oriental.

* * *

Jean-Baptiste Colbert devait réaliser le plan de Richelieu, abandonné au cours de ces trente années de guerre étrangère et de guerre civile qui se terminèrent en 1659 à la paix des Pyrénées. Colbert poursuivit de pair la restauration des finances, du commerce, des manufactures et de la marine militaire et marchande de la France. Dès son arrivée au pouvoir, en 1661, il fit armer 3 bâtiments pour le Nord afin d'en rapporter des fournitures pour nos arsenaux de marine, alors complètement dépourvus.

A l'exemple de ses prédécesseurs, il fit l'achat en Danemark—Norvège et en Suède de navires de guerre, il en fit entreprendre la construction tandis qu'il entreprenait dans toute l'Europe Septentrionale une vaste enquête pour examiner les moyens pratiques de fournir économiquement, c'est à dire par l'établissement de relations directes, les matériaux nécessaires à la construction et à l'entretien de la flotte de guerre française qui devait passer au cours de son ministère de 18 à 116 bâtiments de ligne, sans compter les bâtiments de second ordre et 250 navires corsaires formant une flotte auxiliaire. Par ailleurs, la flotte marchande augmenta aussi dans de très fortes proportions.

Malgré l'utilisation des richesses naturelles de la France, l'activité des chantiers maritimes était telle que la consommation en produits du Nord était toujours très forte. Colbert voyait avec peine les Hollandais se faire les intermédiaires du trafic, grâce à leur puissante marine marchande, à leur organisation commerciale, à leur multiples correspondants installés dans tous les marchés d'Europe et à leur organisation financière.

Colbert aurait voulu mettre à profit les désirs d'autonomie économique manifestés par les riverains de la Baltique, las de subir les inconvénients d'un monopole analogue à celui que les Hanséates imposaient naguère sur le marché du Nord. Depuis le milieu du siècle le duc de Courlande avait donné l'exemple, en construisant avec les ressources de son duché des navires de guerre et de charge; les bourgeois de Dantzig partageaient les vues de Colbert et se déclaraient disposés à combattre la «tirannie» des marchands d'Amsterdam, le duc de Brandebourg accueillait les agents de Colbert, le Roi de Suède et le Roi de Danemark—Norvège contribuèrent efficacement à la restauration de la flotte scandinave par l'octroi de privilèges aux *navires de défense*, bâtiments de commerce de fort tonnage, aptes à servir en temps de guerre.

Colbert aurait voulu, par des accords avec chacun de ces Pays, échanger une quantité déterminée de produits du Nord contre une quantité correspondante de marchandises de France: vin, sel et manufactures. M.le Professur *Fabricius* (¹) a donné un excellent aperçu de ses négociations avec le Danemark, peu disposé à se laisser entraîner dans une politique qui devait aboutir à une lutte armée contre la Hollande.

(¹) (D) Historisk Tidsskrift. 1912—13 pages 67—82.

En 1669, Colbert confia la fourniture des arsenaux de marine en marchandises du Nord à une compagnie de commerce privilégiée. Outre la livraison de mâts, de planches, d'ancres, de cordages et de goudron aux ports français du Ponant et du Levant, de Dunkerque à Toulon, la Compagnie du Nord devait alimenter, en outre, le magasin de la Marine que Louis XIV avait fait installer à Lisbonne.

La Compagnie, dès son commencement ne pouvait suffire aux commandes qui s'élévèrent en 1670 à un million de livres environ et à la moitié de cette somme l'année suivante. Elle se livra assez activement au commerce de Norvège et y fit l'envoi d'un agent en 1670 (1) Le secrétaire de l'ambassadeur de France à Copenhague, Jacques des Arcis, faisait fonction de consul (2).

En 1671, deux des Directeurs de la Compagnie du Nord visitèrent les pays de leur concession. Ils ne se rendirent pas en Norvège mais recueillirent à Copenhague des renseignements réunis par Des Arcis, envoyés par leur «commis» de Norvège ou notés au cours de leurs discussions avec les membres du Collège de Commerce pour le développement de leurs affaires et la poursuite des négociations avec Petkoun, agent des douanes de Norvège, pour la fourniture du sel de France dans ce pays. Leur rapport fut utilisé par Savary qui en publia les principales données dans son ouvrage *Le Parfait Négociant,* imprimé pour la première fois en 1675 et souvent réédité depuis. Pour la première fois les mar-

(1) Colbert aux Directeurs de la Cie du Nord. Saint-Germain 9 janvier 1670 — Archives Nationales *Marine* B² 11 fol. 13 pp. *Clement Lettres de Colbert* T. II 2me partie p. 508.

(2) Colbert aux mêmes. ibid. 14 juin 1669 A. N. *Marine* B 2 9 fol. 191.

chands français eurent des renseignements précis sur le commerce de Norvège. (1)

Les négociations entreprises par les Directeurs de la Compagnie et leurs opérations en Norvège, ainsi que les achats faits dans ce pays par le commissaire de marine Dupré, installé à Hambourg, attirèrent l'attention d'Albert Schumacher, parent de Griffenfeld (2) Au cours d'un dîner chez l'ambassadeur il rédigea un projet pour l'établissement de relations avec la Norvège.

Nous publions ci après ce curieux document:

Mémoire pour son Excellence, Monseign(eur) l'Ambassadeur.

Jusqu'à cette heure cy, Messieurs les Directeurs de la Compagnie du Nordt à la Rochelle, se sont servis de l'occasion de remettre l'argent de la France à Amsterdam, et de là à Norwegue, par Messieurs Dirck et Niclas Duysent, qui sont leurs facteurs là, et ils ont payé les billets d'échange, qui m'ont donnés le Sieur Buretell auxdits Duysent, (4) mais doresnavant s'il plaira aux dits

(1) Le fragment de ce rapport concernant la Norvège a été publié dans *Bergens Historisk Forenings Tidsskrift* n° 33 p. 302 à 304. Voir aussi *Savary* T. I. Ch. VI.

(2) *Bricka, Dansk Biografisk Lexikon.*

(3) A. E. Corr. Cons. *Copenhague* I. — Terlon à Colbert Kbhvn. 12 mars 1672 et *mémoire* de Schumacher (pièce autographe, document inédit).

(4) François et Dirk Duysent servaient de correspondants à Colbert et à la Compagnie du Nord. Le second très expert dans les affaires de Marine s'etait signalé par l'envoi à Colbert de charpentiers hollandais. Dès 1671 la Compagnie du Nord était très endettée envers eux. Les Duysent se livraient au commerce du Nord. La bibliothèque d'Upsala conserve un contrat relatif à l'établissement d'une factorerie suédoise à Amsterdam en 1667. *Upsala* Bb. Collection *Nordin* mss. n°392.

Messieurs les Directeurs, je scaurois trouver moyen de me laisser restituer par de l'argent francois, sans qu'ils auraient besoin d'y perdre, comme je croys qu'ils seront forcés quand ils remettent à Amsterdam, mais si par la raison de quelqu'autre commerce entre les dits Messieurs les Directeurs et les susdits facteurs, il auroient besoin d'employer leur argent par le moyen de le remettre à Amsterdam avant que de l'envoyer à Norvegue, je le saurais aussi attendre à Amsterdam, à la condition, que tant que l'on aura de besoin pour employer pour l'achat des marchandises, je fourniroy en Norwegue à tous les lieux de la part du Sud en Norwegue ou a quels lieux quil leur plaira et leur donneroy deux par cent par avance, s'ils me l'ordonnent en banc (1) à Amsterdam, mais pour les doüanes qu'il faut payer à Norwegue, il me faut avoir deux par cent, pour la restitution des frais et vu qu'il faut payer aux douaines quatre pour cent plus que ne vaut l'argent ordinairement quand on emploie pour des marchandises, au reste, il faudrait que l'on me fit avis chaque fois quand l'on me voudroit envoyer des navires, et aux quels lieux on les vouloit adresser, pour y faire la provision nécessaire ou au moins que chaque càpitaine ou maîstre de navire auroit adressé à moi, et qu'il me l'envoyeroit à Drammen tout aussi tôt qu'il arriveroit à quelqu'autre lieu ou il pourroit avoir ordre de charger. Les principales places pour charger sont Drammen ou Bragenes, Langesondt, Larwyck, Friderichstad, Christiania et Swünfondt. Si l'on désireroit faire fraitter quelques navires de ce pays-ci (ce que l'on sauroit faire à quelque avantage, tout pour la connaissance qu'ont les gens de Norwegue pour bien accommoder les marchandises et les denrêes en les

(1) En banque.

chargeants, que pour les autres commoditês) on n'auroit que me le faire sçavoir, et je le frâtteroit de leur part au plus civil prix, et si l'on aime mieux d'envoier des navires francoises seroit à eux. Outre cela si l'on voudroit envoyer quelque autre personne pour prendre la commission du Sr Buretell duquel l'on dit qu'il seroit perdu par naufrage, ce serait à eux et sinon je songerois par quelles manières leur y servir selon l'avis que désjà j'ai donné à Messieurs Dirck et Niclas Duysent, selon leur demande.

S'il y avait encore quelque chose duquelle on voudroit être informé, je ne laisseroi d'y satisfaire, étant de tout mon coeur Monseigneur. de Votre Excellence le plus humble et très obéissant serviteur.

Albert Schumacher.

La guerre de Hollande ruina la Compagnie du Nord qui ne pouvait plus envoyer de vaisseaux en Norvège et dans la Baltique. Les affrétements de navires scandinaves, hanséates ou hollandais étaient trop onéreux pour une entreprise dont, dès les premières années, l'exploitation était déjà déficitaire. Le 14 février 1673 notre ambassadeur à Copenhague, le chevalier de Terlon pouvait écrire:

. . . «Il y a quelque temps que j'avois escrit et fait escrire par le S[r] des Arcis qui est auprès de moy à Mrs de la Compagnie du Nord, pour faire achepter, pendant cette guerre du bois en Norwegue où il y auroit beaucoup à gaigner comme aussy d'envoyer quelques vaisseaux icy avec d'eau de vie et autres choses de France, mais ils ne m'ont répondu ni a l'un ni à l'autre ce qui fait veoir qu'ils n'ont pas vouleu hazarder les vaisseaux ni les mathelots pendant cette guerre, ce qui auroit pourtant

esté bien advantageux pour la débite des marchandises de France et auroit peu nuire par les suities au commerce hollandois» . . . (1)

L'expérience de la guerre de Hollande démontrait l'extrême difficulté de traverser la Manche en temps d'hostilités. Déjà en temps de paix les voiliers de fort tonnage qu'on employait au commerce du Nord avaient les plus grandes incommodités pour la traversée du Canal, soumis à un régime de vents différent de celui de l'Océan et de la mer du Nord. Dunkerque était le port le plus désigné pour le commerce des mers septentrionales, mais, au moment de la fondation de la Compagnie du Nord, sa réunion au Royaume était trop récente. D'autre part, Colbert avait voulu installer le centre des armements pour le Nord sur le lieu de production des marchandises d'exportation afin d'éviter les frais de manutention. Enfin il n'aurait trouvé que difficilement à Dunkerque des capitalistes et des armateurs disposés à partager ses vues.

La situation de Dunkerque était bien différente à la fin de la guerre de Hollande (1679). Dans une lettre du 30 juin 1680 le secrétaire de Légation Pauly pouvait écrire à Christian V:

« . . . Quant à la ville elle est aggrandie presque de la moitié . . et pour asseurer le port, où il y a ordinairement 16 ou 17 pieds d'eau, à marée haute, on a fait deux belles jetées de charpente une de près de 300 toises et l'autre de 200 qui sont continuées tout au long jusques dans la mer, pour empescher que le sable n'y entre ce qu'on a connu autrefois pour impossible.» (1)

(1) *Dra.* T. C. U. A. Frankrig B; J. H. Pauly au Roi de Dan. Dunkerque 30 juillet 1680.

Vingt années auparavant Dunkerque n'était qu'un port de corsaires. Vauban et Colbert en avaient fait une place de guerre inexpugnable et la base de la navigation des mers septentrionales.

* * *

Tous les noms des corsaires français dont *M. H. Malo* donne une très utile liste (1) se retrouvent dans les comptes de la douane du Sund, comme dans ceux de celles de Göteborg, de Bergen et de Trondhjem. En temps de paix ces hardis capitaines se faisaient marchands et se livraient activement au commerce du Nord et particulièrement de la Norvège où ils étaient allés pendant la guerre se mettre à l'abri du mauvais temps ou de flottes ennemies supérieures en nombre, faire aiguade, caréner ou réparer leurs vaisseaux. L'année même de la mort de Colbert (1683) 6 bâtiments de Dunkerque, de 60 à 280 tonneaux font le voyage de Norvège, l'un d'eux fait deux voyages, un autre, la *Grappe Dorée*, de 120 tonneaux, appartenant à Cornil Bart y avait été bâti. (2)

Le même document indique l'envoi en «Norvège» de 16 bâtiments en 1675 de Bayonne, Saint-Jean-de-Luz et Ciboure. Ces derniers navires allaient à la pêche de la baleine au Spitzberg.

Au cours de la guerre de Hollande des navires norvégiens assurèrent non seulement des relations entre la France et la Norvège, comme le faisaient depuis une

(1) *Les Corsaires Dunkerquois et Jean Bart.* P. 1914 in 12 Tome II pages 484 à 501.

(2) Chambre de Commerce de Dunkerque. Roole général des bâtiments de mer employez au Commerce . . . avec les divers voyages qu'ils ont fait pendant les années 1683, 1684, 1685 et 1686 . . . in folio mss. fol. 132 et 262—266.

dizaine d'années des navires de Bergen (1) mais encore vinrent apporter en France des marchandises recueillies dans la Baltique (2). Le commerce français rétabli dans la Baltique en 1680 et occupant un nombre de navires qui n'avait pas été enregistré à Elseneur depuis un demi-siècle (3) semble avoir connu en Norvège une prospérité encore plus digne de remarque. (4)

* * *

Dès les premières années de la guerre de la Ligue d'Augsbourg la Norvège devint une base pour le ravitaillement de la France menacée sur toutes ses frontières et bloquée par les flottes combinées de l'Angleterre et de la Hollande. En quelque semestres, avec l'appui du comte de Martangis, ambassadeur à Copenhague et de son successeur, l'ancien Intendant Général de la Marine, Dusson de Bonrepaus qui s'était formé à l'école de Colbert, une organisation consulaire fut établie et des centaines de vaisseaux, réunis à Christiansand sous la protection de convois armés, apportèrent en France, malgré les croisières ennemies, les blés et les bois de la

(1) *Nra.* Bergens Told Regenskab T. I.

(2) *O. A. Johnsen. Communication* à *la Société d'Histoire Moderne* Paris juin 1926. — *Bergens Handel . . . paa Sydfrankrike under l'Ancien Régime.* Bergens Hist. Tidsskr. n°33 pp. 95 et 99.

(3) *P. Charliat. Colbert et l'Europe Septentrionale.* Revue d'Hist. Mod. Déc 1926.

(4) Ministère de la Marine à Paris. *Service Hydrographique.* Mss. n° 971. Recueil de Cartes, Plans, Description et Estat des Capitaineries de la Coste de Havre, Basse Normandie . . . par M. de *Montmor* . . . . . (1686) . . . . . Estat des bastimens marchans qui sont dans le port de l'Amirauté de Dieppe (mentionne 2 navires ayant fait le voyage de Norvège en 1687 (fol. 41) et fol. 98 mentionne un batiment de Rouen construit en Norvège.

Baltique ainsi que des mâts de Norvège. Cet état de choses se renouvela pendant la guerre de Succession d'Espagne.

Au lendemain de la mort de Louis XIV, la France possédait en Norvège quatre consulats, dont un consulat général à Bergen.

Colbert peut passer à juste titre pour un des hommes qui ont le plus contribué à resserrer les liens entre la Norvège et la France.

P. BOISSONNADE ET CHARLIAT

LES RELATIONS ECONOMIQUES ENTRE LA FRANCE ET LES PAYS DU NORD DU XVIME AU XVIIIME SIECLE.

L'histoire des relations économiques entre la France et les Pays du Nord, Royaume de Danemark—Norvège, Royaume de Suède et ses possessions dans la Baltique, Russie Septentrionale, a fait l'objet d'un nombre relativement restreint d'études spéciales, concernant la période moderne, alors que l'histoire des relations politiques semble être traitée tres complètement. Cependant, l'exemple donné par les historiens allemands de la Hanse, éditeurs de la monumentale collection des *Hanserezesse*, l'activité scientifique de la *Hansische Geschichtsblätter* (1), l'intérêt porté à l'histoire des marchés du Nord par les historiens belges (2), hollandais (3), anglais (4) et américains (5) sont autant de témoignages

(1) Leipzig in 8°, à partir de 1872.

(2) Dès 1840 *Altmeyer* publiait à Bruxelles son *Histoire des Relations Commerciales et Diplomatiques des Pays Bas avec le Nord de l'Europe* 1 vol. in 8° (des origines à la fin du XVIme siècle).

(3) Infrà pp. 14, 17, 24.

(4) W.*Cunningham*. *The Growth of English Industry and Commerce* T. I & II. *Maud Sellers*. *Act and Ordinances of the Eastland Company*.

(5) *Franklin Jameson*. *Wilhelm Usselinx, founder of the Dutch and Swedish West India Companies* 1887. — *Ch. E. Hill*. *The Danish Sound and the Commands of the Baltic* 1926.

montrant l'utilité de recherches dans un domaine intéressant à un degré important l'histoire générale.

Avant la mise en valeur des richesses naturelles du Nouveau Monde et la possibilité d'employer des navires à des transports de marchandises encombrantes et de peu de valeur relative, exposés aux périls d'une longue traversée, le marché de la Baltique et la Norvège étaient les principaux fournisseurs de denrées et de matériaux de construction navale. Les relations avec les marchés de l'Europe occidentale leur étaient absolument nécessaires pour s'y procurer le sel, indispensable à la conservation des subsistances (1).

Dominés à la fin du Moyen Age par les marchands de la Hanse, dont les vastes comptoirs de Lübeck, Bergen, Visby et Novgorod drainaient les produits des pays avoisinants, les marchés du Nord étaient peu accessibles aux navires venant de l'Occident. La lutte des souverains du Nord contre la domination économique des Hanséates et pour la souveraineté de la Baltique, la piraterie, rendaient les parages nordiques, déjà fertiles en naufrages, peu praticables aux maîtres de navires qui n'eussent été prêts à défendre par les armes leurs cargaisons, comme les Hanséates qui assurèrent la police de la Baltique et firent respecter les premières lois maritimes: règlements de Lübeck adoptés dès la fin du XIIIme siècle, Code de Visby, dispositions inspirées des règles en usage sur les côtes de France et des Pays-Bas, premières bases du droit maritime moderne.

La décadence de la Ligue Hanséatique, le prodigieux développement de la marine et du commerce des Pays-Bas, dont la politique s'attachera à favoriser la lutte des souverains du Nord contre les Hanséates et leur

(1) H. *Hauser, Le Sel dans l'Histoire,* Revue Economique Internationale, Bruxelles, Août 1927.

rivalité pour s'arroger la souveraineté de la mer Baltique, attireront l'attention des puissances occidentales. (1) A la fin du XVIme siècle Français et Anglais chercheront dans les mers du Nord, à côté des produits nécessaires à leur subsistance et à la navigation, le chemin de l'Asie.

Les premiers consulats s'établissent dans la Baltique dès la première moitié du XVIIme siècle. Sous l'influence des théories mercantilistes, l'établissement de relations directes entre les états semble complément des alliances politiques. Au lendemain de la paix d'Oliva (1661) le mouvement de renaissance des marines marchandes nordiques coïncide avec les efforts de Louis XIV et de Colbert pour abaisser la puissance hollandaise. La construction par les Scandinaves de navires aptes à servir en temps de guerre *(Defensionsskibe)* permettra d'affirmer en 1691 et 1693 les droits de la navigation neutre et de faire échec au blocus anglo-hollandais contre la France. Les unions de neutralité conclues à la fin du XVIIme entre le Danemark—Norvège et la Suède serviront de base aux ligues de neutralité du siècle suivant et feront la fortune des marines du Nord. (2)

On voit combien une étude des relations maritimes et commerciales entre la France et les Royaumes septentrionaux peut être fertile en contributions à l'histoire politique, diplomatique et sociale; à l'histoire du droit, à l'histoire des institutions. L'abondance des matériaux statistiques dans les archives nordiques peut même servir de base aux spéculations de l'économie politique.

(1) *O. Pringsheim. Beiträge zur Wirthschaftlichen Geschichte der Vereinigten Nederlande.* im XVII und XVIII Jahr. Leipzig 1890 in 8°. Kernkamp, *Die Sleutels van Der Sondt.* L. H. 1891 in 8° Voir aussi l'ovrage de P. De la Cour publie sous le titre de *Mémoires de Jean de Witt.* L. H. 1709 in 12.

(2) *A. Bugge* et *Roar Tank, Den Norske Sjöfarts Historie* I. Kra. 1927 in folio.

Les suggestifs travaux d'un *Werner Sombart* ou d'un *Henri Sée*, montrent encore quel parti l'histoire religieuse, elle même, peut tirer de recherches de ce genre. (1)

I. Données numériques.

Les données statistiques de l'histoire des relations entre la France et les Pays du Nord sont assez abondantes. En France les comptes des douanes et les registres d'Amirauté antérieurs aux dernières années du XVIIme siècle sont d'une extrême rareté, particulièrement dans les ports de la Manche et de l'Océan, (2) ce qui rend extrèmement précieuse une publication telle que celle des Comptes de la douane du Sund par Mme *N. Bang*, apportant des précisions insoupçonnées sur le commerce français dans la Baltique. (3) Il est à souhaiter que des

(1) L'établissement de l'industrie sidérurgique en Suède fut l'oeuvre de Réfugiés protestants wallons Cf. *Dahlgren, Louis de Geer* (en suédois) Sthlm 1924 in 4°. — La plupart des collaborateurs de Colbert pour le développement de notre commerce dans le Nord étaient protestants; après la Révocation, les réfugiés calvinistes se répandirent dans tout le Nord. Cf. *Charliot, Communication au VIme Congrès International des Sciences Historiques* (1928). *Les Réfugiés Protestants en Norwège.*

(2) Résultats d'une enquête à Calais, Boulogne, Dieppe, Le Havre, Rouen, Nantes, La Rochelle, Bordeaux, Bayonne et St Jean-de-Luz (janvier—juin 1925). Brest (avril 1928).

(3) *Nina Bang. Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Öresund* T. I (1497—1657). I p. navigation 2me p. marchandises. Copenhague et Leipzig 1906 & 1922 in 4°. — L'attention avait été attiré sur les comptes du Sund en 1842 par *H. Scherer, Der Sundzoll, seine Geschichte,* Berlin in 8° et en 1900 par *D. Schäfer, Zur Orientierung über die Sundzollregister.* Hansische Geschichtsblätter IX. pp. 95—

publications de ce genre suscitent non seulement des travaux du même ordre tels que la publication des comptes de la douane de Gothembourg par *M. Ivan Lind* (1) mais permettent, par comparaisons avec des chiffres tirés de diverses sources, de servir de base aux évaluations numériques antérieures au XVIIIme siècle et de moyen de contrôle.

Les registres des douanes sont généralement conservés en Norvège à partir de la seconde moitié du XVIIme siècle (2). Très abondantes sont les données statistiques de tout ordre en Suède (3). Elles sont malheureusement un peu dispersées, à la suite de déplacements commandés par l'administration russe ou allemande, dans les pays de la Baltique. (4)

Ajoutons que les annuaires statistiques des Pays du Nord, en particulier l'Annuaire suédois fournissent quelquefois des données antérieures au XIXme siècle. (5)

114. La critique, très pénétrante de Fr. *Astrid Friis* (*Dansk* Historisk Tidsskrift 1925 pp. 109—182) porte principalement sur la seconde partie des *Tabeller.*

(1) *Göteborgs Jubileumspublikationer. Gtbs Handel och Sjöfart* 1925 in 4°. — En 1821 le fonctionnaire des douanes *J. Bergwall* avait publié un travail analogue en imprimant une série de tableaux tirés des comptes de la Douane de Gtbg.

(2) Principalement aux Archives d'Etat à Oslo. — Citons également la série des Comptes conservée au Statsarkiv de Trondhjem (à partir de 1693). Ces documents ont été fréquemment utilisés dès 1824 par *L. Sagen* et *H. Foss* dans *Bergens Beskrivelse.* Bg. I vol in 12 et *A. M. Schweigaard*, dans *Norges Statistik.* Kristiania 1840 in 8°.

(3) Infrà p. 24. Enquêtes de M.le Pr *Kernkamp.*

(4) C'est ainsi que les comptes de la douane de Riga ont été transférés à Tartû (Dorpat). Les archives du Duché de Courlande à Rostock. Cf. *Walter Eckert, Kurland unter dem Einfluss des Merkantilismus* . . . (1642—1682). Riga 1927 in 8°. Avant-Propos.

(5) *Statistisk Årbok för Sverige* . . . . utgiven av Kungl. Statistiska Centralbyrån in 8°.

Fait digne de remarque, avant le XVIIIme siècle, les contemporains n'ont disposé que de très rares données statistiques. Le nombre des navires marchands, le mouvement des ports, les opérations financières furent systématiquement dissimulés (1). Par contre, dès le XVIme siècle on imprima sur des feuilles volantes les prix courants des marchandises de toute provenance. On retrouve fréquemment dans la correspondance administrative des chiffres empruntés à ces publications, devenues d'une extreme rareté et dont le Pr. *Posthumus* a réuni une importante collection à la Haye, aux *Nederlandsche Historische Economische Archief*, (2) émanées de toutes les places de l'Europe. Ajoutons à ces données numériques les *Comptes des Bâtiments du Roi* (3).

II. Sources.

La majeure part, la presque totalité des documents originaux qui permettraient d'élucider à fond la question des relations économiques entre la France et les pays du Nord gît encore dans les dépôts d'archives. Ceux de France renferment à cet égard une masse de sources inexplorées. En premier lieu les anciennes archives de la Marine, aux Archives Nationales, transférées dans ce

(1) *Savary. Le Parfait Négociant* 1675 I. Ch. VI — *Fabricius. Colbert og Danmark* (D) Historisk Tidsskrift 1912. — *Charliat. Le Marché de la Baltique et Colbert.* Revue d'Histoire Moderne. Déc. 1926.

(2) M.le Pr *Posthumus* a découvert d'autres pièces dans les archives des Pays Bas. Voir dans Economisch Historisch Jaarboek XII d. (1926) l'article qu'il a donné au sujet des mercuriales imprimées (Prijscouranten) ainsi que des fac-simile de ce document. Voir aussi dans le bel ouvrage de *Brugmans, Handel en Nyverheid van Amsterdam in de XVII Eew* La Haye s. d. in-folio la planche de la p. 174.

(3) P. 1900 pp. J. Guiffrey (Coll. Doc. Inéd.) 3 vol in 4°.

dépôt depuis 30 ans et dotées d'un *Etat Sommaire* (1) et d'un *Inventaire* (2) malheureusement inachevé. D'autres pièces, également inventoriées se trouvent dans les bibliothèques dépendant du Ministère de la Marine à Paris et dans nos ports de Guerre. (3)

Aux Archives Nationales la correspondance des Contrôleurs généraux, celle des Intendants des provinces et de l'Administration du commerce prennent une importance capitale dès la seconde moitié du XVIIme siècle (4). A partir du commencement du XVIIIme siècle jusqu' à la fin de l'Ancien Régime, les délibérations du Conseil de Commerce (Série F 12) dont il existe un inventaire détaillé (5) sont un guide excellent. Il convient toutefois, d'une façon générale, de soumettre à une critique approfondie les affirmations des documents officiels. Les mémoires des députés du Commerce, par exemple, dont il existe également des exemplaires à la Bibliothèque Nationale et à l'Arsenal, ont tendance a faire un tableau pessimiste de la situation économique, toute

(1) Paris 1898.

(2) *Inventaire* .... série B, service général P. 1885 et sqq.

(3) Catalogue Général des Mss des Bb. publiques de France *Bibliothèques de la Marine* pp. Ch de la *Ronciere* P. 000 in 8° (Bb. de Paris, Cherbourg, Brest, Lorient, Rochefort, Toulon).

(4) Voir *Ph. Sagnac, L'Histoire Economique de la France de 1683 a 1714.* Essai de bibliographie critique. Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine T. IV 1902—1903. La publication de la *Correspondance des Contrôleurs Généraux*, malheureusement interrompue a été commencée par A. de *Boislisle* P. 1874—78 3 vol. in 4°. La Correspondance des Intendants a donné lieu à de très précieuses publications locales indépendamment des recueils cités plus bas.

(5) *Inventaire des Proçès Verbaux du Conseil de Commerce* pp. *P. Bonnassieux.* P. 1900 in 4°.

précision en est généralement absente et souvent ils ne font que reproduire un modèle. Très précieuse est au contraire la Correspondance de Colbert et les matériaux réunis par lui, dont la plus grande partie est à la Bibliothèque Nationale (1). *Jacques Savary,* collaborateur de Colbert, a utilisé et souvent même reproduit textuellement beaucoup de ces documents. (2) Les chapitres qu'il consacre au commerce français dans le Nord et en Russie sont la base de toute investigation historique dans ce domaine. La grande publication des *Lettres de Colbert,* par *P. Clément* (3) arbitrairement tronquée, celle de la *Correspondance Administrative sous le règne de Louis XIV* (4) par *Depping*; les pièces insérées par *Champollion-Figeac* dans les tomes IV de ses *Documents Historiques Inédits* (5) ne donnent qu'une faible idée de l'activité d'un homme qui, pendant plus de vingt ans concentra dans ses bureaux toute l'economie sociale du royaume. (6) Ajoutons aux publications précédemment citées les *Mémoriaux du Conseil de 1661* publiés par *M. Jean de Boislisle.* (7)

(1) Manuscrits Français, Fonds Brienne, Dupuy, Clairambault, Joly de Fleury, Cinq-Cents Colbert. Mélanges Colbert.

(2) La première édition de son livre parut en 1675, les chapitres concernant le commerce de la Baltique et de Norvège, résumant une enquête des Directeurs de la Compagnie du Nord (1671) n'ont jamais été modifiés dans les éditions successives.

M. H. Hauser a consacré plusieurs études à la personne de *Savary* notamment dans la Revue Historique de 1925.

(3) Paris 1863—1871 7 volumes in 8° et Table 1878.

(4) P. 1850—54 in 4°.

(5) Paris 1848 in 4°.

(6) *Sagnac* Loc. cit. p. 6.

(7) Publications de la Société de l'Histoire de France. P. 1907 3 vol; in 8°

Au Ministère des Affaires Etrangères à Paris de nombreux faits économiques sont à relever dans les volumes de la *Correspondance politique*, des *Mémoires et Documents* et surtout d'un fond récemment ouvert, en partie, au public, sous le nom de *Correspondance Consulaire*. Cette dernière collection dont les pièces les plus anciennes concernant les Etats Scandinaves, datent des premières années de l'Administration de la Marine par Colbert, contient les lettres adressées à ces départements par les ambassadeurs et autres agents; c'est seulement à la fin du XVIIme et au début du XVIIIme siècle qu'elle comprend les lettres des consuls au département de la Marine dont ils cessèrent de dépendre aprés la chute de l'Ancien Régime. (1)

Les *Instructions* données aux ambassadeurs et agents du gouvernement français fournissent peu de renseignements utiles à l'histoire du commerce, (2) surtout avant le XVIIIme siècle. Parmi les mémoires touchant les relations économiques, souvent annexés à la correspondance diplomatique et parfois aux *Instructions*, ils conviendra d'apporter une attention particulière à ceux qui émanent de matériaux fournis par des négociants et des consuls ou bien par des agents envoyés par le secrétariat d'Etat de la Marine à l'effet d'acquérir des matériaux de construction en Europe Septentrionale. (3)

(1) *P. J. Charliat. Sur quelques Sources de l'Histoire Economique Générale.* Bull. de la Soc. d'Hist. Moderne 1926 (février).

(2) *Recueil des Instructions données aux Ambassadeurs et Ministres de France depuis les Traités de Westphalie jusqu'a la Révolution.* Paris in 8°.

(3) La plupart des piéces jointes au dépêches de la *Correspondance Consulaire* entrent dans cette catégorie, elles sont particulièrement nombreuses dans la Correspondance de Pomponne, volumes *La Haye* 1 & 2 (1669—1671). *A. Geffroy* a omis de publier à la suite de l'*Instruction* de Louis XIV

Les Archives de nos villes et de nos provinces maritimes du «Levant» et du «Ponant» (Fonds des Amirautés, Archives des Chambres de Commerce et institutions municipales, Archives Notariales) partiellement décrites ou signalées dans les *Inventaires des Archives Départementales* et le *Catalogue Général des Manuscrits des Bibliothèques Publiques de France* réservent aux historiens d'agréables surprises, dont peu d'entre eux ont su profiter. C'est ainsi que *M. le Pr. Johnsen* a pu trouver récemment dans les Archives de la Chambre de Commerce de Marseille, si utilement employées par *M. Paul Masson* pour ses volumes sur le commerce Français dans le Levant, les éléments d'études sur les rapports des Pays Scandinaves avec le grand port méditerranéen. Les archives de Bordeaux, très riches et mises à profit par les historiens du commerce de cette ville (1) ont donné lieu à une publication qui vient apporter une contribution très importante à l'histoire de notre commerce dans l'Europe Septentrionale : *L'inventaire des Registres de la Jurade* (2) dont l'achèvement est très

à Guiscard, Versailles 18/ IV/ 1699 un *Mémoire .... sur les Affaires de Commerce* (*Instructions Suéde* pp. 187 et sqq) encore inédit (Corr. Cons. *Stockholm* I) et établi dans les bureaux de la Marine.

(1) *Francisque Michel* Histoire du Commerce de Bordeaux 1870 in 8°. *Malvezin, Histoire du Commerce de Bx.* Bx 1892 4 vol. in 8°. *P. de Joinville, Le Commerce de Bx au XVIIIme siècle.* P. 1908 in 8°. *Oudot* de *Dainville, Les Relations commerciales entre Bx et les Villes Hanséatiques aux XVIIme et XVIIIme siècles ....* Paris *Hayem* IV pp. 213—269. — *F. C. Lane, Colbert et le Commerce de Bx.* Revue Hist. de Bx. 1924. — *J. Callen, Le Premier Bateau Russe a Bx* (1725). Bx 1902.

(2) pp. *Dast le Vacher de Boisville, Ducaunnes-Duval, P. Courteault, A. Leroux* etc. ... Inventaire sommaire des Registres de la Jurade . . (1520—1783) 1898 et sqq. volumes in 4°.

vivement souhaitable. Le vieil ouvrage du *P. Arcere* sur la Rochelle, [1] compense bien faiblement la perte des archives anciennes d'un port fréquenté par les Nordiques depuis les temps les plus reculés. L'ouvrage de *Garnault* ne contient guère d'indications utiles à notre sujet. [2]

Néanmoins plusieurs pièces, intéressant surtout le XVIIIme siècle sont à glaner dans les archives du département et de la Chambre de commerce [3]. Des séries complètes de Registres d'amirauté ont subsisté.

Les archives des ports de Bretagne, où les amirautés n'ont été établies qu'en 1691 offrent peu de ressources avant cette date, mais offrent, par contre, aux travailleurs un vaste champ de recherches pour le XVIIIme siècle, familier à *M. Henri Sée* et aux rédacteurs des «*Annales de Bretagne*». [4] Les Dépots des ports de Normandie ont été très éprouvés, c'est ainsi que les Archives départementales du Havre ne renferment aucun document sur le commerce antérieur à l'année 1731, [5] Dieppe, grand centre d'armement pour le Nord au XVIme siècle, n'a plus de registres d'Amirauté antérieurs à 1694. [6] Incomparablement plus riches sont les différents dépôts de la Bibliothèque, de l'Hôtel de Ville et de la Chambre de Commerce de Dunkerque; citons dans ce dernier dépôt un rôle général des navires de com-

[1] La Rochelle et P. 1756 2 vol. in 4°.

[2] Le Commerce Rochelais au XVIIIme siècle L. R. 1887 5 vol. in 8°.

[3] Série B Nos 48 et 335, C nos 165, 186 et 190 — Ch — Comm. N° Signalés par M. de *Vaux*, archiviste du Département.

[4] En particulier MM. *Gaborit, La Marine et le Commerce de Nantes au XVIIme siècle au commencement du XVIIIme* Rennes 1902 I fort volume in 8°.

[5] Lettre de M. l'Archiviste départemental Rouen 4/ I/ 1924.

[6] Lettre de M.le Conservateur des Archives et de la Bb. Municipales 25/ VIII/ 1925.

merce avec leurs voyages effectués de 1683 à 1686 ainsi que les procès verbaux des délibérations de la Chambre de Commerce (fondée en 1701) dont la copie dactylographiée a été remise à la bibliothèque de Lille et à la Bibliothèque Nationale. (1).

* * *

Les Archives de Belgique peuvent fournir d'utiles renseignements sur la navigation entre la France et les mers du Nord dans les registres des prises des corsaires ostendais. Des documents de même nature ainsi que des collections inappréciables pour l'histoire des entreprises de Colbert et du commerce des Neutres, sans compter des mémoires sur le commerce du Nord, peuvent être recherchés aux archives de l'Etat à La Haye ainsi que dans les archives de la ville d'Amsterdam. (2) Les Archives de Rotterdam conservent peu de pièces utiles à notre sujet, qui ne se puissent trouver dans les archives d'Etat.

* * *

On ne saurait trop louer l'extrême utilité des enquêtes menées en Scandinavie et dans la Baltique par l'éminent Pr *G. Kernkamp*; les trois volumes de sources de l'histoire

(1) *Charliat, Communication précitée a la Société d'Histoire Moderne* III partie (Février 1925).

(2) *Algemene Rι ksarchief* à la Haye Staten General Archief, Liassen Frankrijk, Noorvegen etc. . . . *Archief Burgemeesters Amsterdam,* Diplomatische Missiven; Notaris etc. . . . Mentionnons aussi les collections de pamphlets (pamfletten) conservées principalement à la Bibliothéque Royale de la Haye. Nous prions MM.les Dr *Japiske, Tenhaeff* et van *Dillen* d'agréer l'expression de notre vive gratitude pour l'aide si précieuse qu'ils ont bien voulu apporter à nos recherches en 1926 et 1927.

des Pays-Bas tirées des archives des pays du Nord (1) ne constituent pas seulement un guide excellent pour les chercheurs, les matériaux, souvent publiés intégralement, qui y sont reproduits apportent un concours fécond à l'élaboration du travail historique. Les volumes de M. le Pr *Kernkamp* complètent très heureusement le travail consciencieux, mais limité à l'histoire génerale et à l'histoire littéraire, fait par *A. Geffroy* au commencement du second Empire (2) et les utiles notices dressées par *Ulysse Robert* il y a un demisiécle. (3)

On recherchera dans les bibliothèques des pays du Nord les documents de même nature que ceux cités précédemment. La Correspondance diplomatique, souvent rédigée en Français aux XVIIme et XVIIIme siècle, apportera le principal appoint.

Dans cet ordre de documents il convient d'attirer particulièrement l'attention sur la correspondance de l'ambassadeur français Charles de Danzay († 1589) qui a donné lieu à d'excellentes publications (4) ainsi que sur

(1) Dr *G. Kernkamp, Verslag Van Een Onderzoek in Zweden, Noorvegen en Danemarken naar Archivalia Belangrich voor de Geschiedenis van Nederland*... La Haye 1903 in 8°. — *Zweedsche Archivalie* (Bijdragen en Mededeelingen van Historische Genootschap te Utrecht, XIX). — *Baltische Archivalia Onderzoek naar Archivalia Belangryk voor de Geschiedenis van Nederland en Stockholm, Kopenhagen en de Duitsche Oostzeesteden.* La Haye 1909. 4°.

(2) *Notices et Extraits de Mss. concernant l'Histoire et la Littérature de la France qui sont conservés dans les Bibliothèques ou Archives de Suède, Danemark et Norvège.* P. 1857 (Arch. des Missions Scientifiques ou Littéraires t. IV).

(3) *Etat des Catalogues des Mss. des Bb. de Belgique et de Hollande* dans le Cabinet Historique 1878 p. 196 et sqq.... de Danemark, *d'Islande, de Norvège et de Suède* ibid pp. 119 & sqq.

(4) infrà p. 31 et note 1.

les *Relations* (Relationer) des envoyés de Danemark—Norvège à leur souverain; les dépêches de Fréderic de Gabel à Frédéric III et Christian V se recommandent par leur style savoureux et par les aperçus extrêmement précis et curieux de la politique économique de Colbert et de la cour de Louis XIV aux environs de 1670. (1) Très utiles à l'histoire du commerce français sont, melées à la correspondance diplomatique, les lettres des agents spéciaux, des commissaires et commissionnaires chargés de faire des achats pour le compte des souverains et mêlés souvent aux relations politiques. Ils remplirent souvent également le rôle de consuls; tels, au cours de la seconde moitié du XVIIme siécle les frères Formont, commissaires du Roi de Danemark—Norvège et du Duc de Brandebourg (2), J. Spalding, commissaire du Roi de Suède à Dunkerque. (3) On trouve également des faits utiles à noter dans les archives du Collège de Commerce suédois, fondé en 1650. (4) Les procès verbaux des délibérations de 1713 ont été longuement analysés dans les ouvrages, utiles à consulter, de *A. W. de Sillen* et de *Nyström* sur l'histoire du commerce suédois. (5) On

(1) Archives d'Etat (Rigsarkivet) à Copenhague T. C. U. A. Frankrig B.

(2) Ibid-même collection — 1678—1680 — Relationer fra Korrespondenterne Chassan og Nicolas Formont. —

(3) Riksarkivet à Stockholm. Collection *Gallica*. — Ankomna bref till Commissionssecretaren Johan Palmquist från Svensk Commissaren i Dünkirchen J. Spalding (1689—1702).

(4) Cf. *J. A. Almquist, Kommerskollegium och Riksens Ständers Manufakturkontor samt Konsulsstaten*. Sthlm 1912—15 3 vol; in 8°. (Meddelanden från svenska Riksarkivet. Ny Följd. 2 : 4. Häft. 1, 2, 3. Tome I p. 76. *Svenska Handel i 1700-talet*, Upsala 1884 in 8°.

(5) *Svenska Handelens och Näringarnes Historia*. Upsala 1851—71 5 vol. in 8° et Sthlm 1883, 1 vol. in 8°

consultera utilement, pour le XVIIIme siécle la Correspondance du Comte Bernstorff, en grande partie publiée. (1)

* * *

Les ouvrages bien connus de *Vauban*, *Boisguillebert*, *Melon* et autres économistes de la fin de l'ancien régime donnent peu de renseigneme nts sur le commerce francais dans le Nord. Bien que réédité jusqu'en 1777 le *Parfait Négociant* de *Savary* ne saurait nous renseigner que sur la période colbertine, ses imitateurs *Le Moine de l'Espine* (2) *J. P. Ricard* (3) et *Isaac le Long* (4) ne donnent que des indications très sommaires, de même que le *Dictionnaire de Commerce* du fils de *Jacques Savary*, *J. Savary* des *Bruslons*. (5)

Très riche en renseignements, est un mémoire sur le Commerce et la Navigation des Hollandais daté de 1699 et dont un des nombreux exemplaires existant en Europe a été publié par l'éminent historien néerlandais *P. Blok*. (6) Ce travail a été utilisé dans un mémoire de l'ambassadeur de Louis XIV Bonrepaus (7) et dans le *Grand Trésor Historique et Politique du Florissant Commerce des Hollandois* publié à Rouen en 1712 et attribué à *Huet*, le savant évêque d'Avranches.

(1) Par P. Vedel Cop. 1871 in 8° *Corr. avec Choiseul* ibid 1871 in 8°.

(2) *Le Négoce d'Amsterdam.* A'dam 1710 in 4°.

(3) *Le Négoce d'Amsterdam.* Rouen 1723 in 4°.

(4) *De Koophandel Van Amsterdam.* 7me éd. Rotterdam.

(5) lère édition Amsterdam 1726 in 4°.

(6) Bidragen van Het Historisch Genoot 1903 vol. XXIV. M. *H. Sée* a résumé fort utilement ce document dans la Revue Historique 1926 4me livraison.

(7) Dont M.le Dr Van *Dillen*, l'historien de la banque d'Amsterdam, prépare une édition d'après le mss des Affaires Etrangères.

En 1768 parut à Amsterdam un ouvrage anonyme sur *Le Commerce de Hollande ou tableau du commerce des Hollandois dans les quatre parties du monde*, ouvrage inspiré par le volume précédent. (1) En 1777 *Marbault* publie un *Essai sur le Commerce de Russie*, où l'on peut recueillir quelques données utiles (2) sur le commerce français dans la Baltique.

Bien plus utiles pour l'histoire du commerce français dans le Nord à la fin du XVIIIme siècle et incomparablement mieux informés sont les travaux de *Catteau-Calleville*, pasteur de l'Eglise Française de Stockholm de 1781 à 1809; ils peuvent servir de point de départ à toutes les études se rapportant à la fin de l'Ancien Régime et à l'Epoque Révolutionnaire. (3)

Les *Mémoires* et *Relations Politiques* sont surtout à employer comme auxiliaire du travail de recherche. Si l'on fait une exception pour la Correspondance et les papiers de *Danzay*, il y a peu à tirer de la Correspondance et des Mémoires de *d'Avaux* (4) de *Feuquieres* (5) de *Chanut* (6) du Chevalier de *Terlon* (7) *d'Arnaud* de *Pomponne* (8) si ce n'est dans des éditions modernes pourvues de notes et d'appendices comme celle des *Mémoires* de *Saint-Simon*, par A. de *Boislisle*, véritable

(1) 3 vol. in 8°.

(2) Amsterdam 1 vol. in 12.

(3) *Catteau-Calleville, Tableau de la Mer Baltique, considérée sous les rapports physiques, géographiques, historiques et commerciaux.* Paris 2 vol. in 8°. (1812). — *Tableau des Etats Danois envisagés sous le Rapport du Mécanisme Social.* P. 1802 3 vol. in 8°. — *Tableau Général de la Suède.* P. 1790 in 8°.

(4) Publiés en 1882 par *A. Wijnne* 4 vol. in 8° avec intr. et notes critiques.

(5) 1750.

(6) pp. Linage de Vauciennes 1676, 3 vol. in 12.

(7) 1690.

(8) Par Mavidal 1860.

encyclopédie des hommes et des choses du XVIIme et de la première partie du XVIIIme siècles (1) ou *la Relation de la Cour de France . . .* (1691) par *E. Bourgeois*, modèle du genre. (2)

Plus directement utiles seront les «Mémoires» des Ambassadeurs Hollandais (3) surtout pour le temps de Colbert, le pamphlet de l'ambassadeur anglais *Molesworth* sur le *Danemark tel qu'il était l'an 1692* et les réponses qu'il a suscitées à l'époque (4) ainsi que l'*Account of Sweden* du diplomate anglais *Robinson* (1694) contiennent beaucoup de faits économiques, mais qu'il convient d'examiner avec attention.

Les *Recits de Voyages* ne sauraient être qu'une source accessoire et leurs affirmations d'ordre numérique doivent toujours être contrôlées. Les volumes des *Sources de l'Histoire de France* par *Hauser* pour le *XVIme, André et Bourgeois pour le XVIIme* seront alors d'une inestimable utilité pour la critique des documents de ce genre, reproduisant souvent des ouvrages ou récits antérieurs telles que les descriptions d'Olaus *Magnus* (5) de *Davity* (6) ou des *Républiques Elzéviriennes* (7). Les ouvrages les

(1) Collection des Grands Ecrivains de la France in 8⁰ à partir de 1878.

(2) Annales de l'Université de Lyon 11 fasc. V. P. et Lyon 1900 in 8⁰.

(3) Lettres de Jean de Witt A'dam 1715 4 vol. in 12.

(4) Voir *Brasch Om Robert Molesworth's Skrift «An Account of Denmark* 1692». Le livre de Molesworth fut plusieurs fois traduit en Français notamment en 1692 et 1697, ainsi que celui de Robinson.

(5) Voir à ce sujet *Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden i det Sekstende Aarhundrede*. Kbhvn & Kra —— in 8°. 6 vol. abondamment illustrés.

(6) *Les Etats, Empires et Principautés du Monde*. Saint Omer 1614 2 vol. in 4°.

(7) Cf. *De La Faye, Catalogue Complet des Républiques Imprimées en Hollande in 24 par les Elzévirs*. — Resp. Daniae, Norvegiae 1629, R. Suéciae 1631 etc. . . .

plus utiles à consulter seront les voyages de *Deshayes de Courmenin* en Danemark (1629) de *Brienne* dans la Baltique (1652) de *Regnard* en Suède et Danemark (1682). La *Description de la Livonie* de *Blomberg* (1698) le *Voyage* de Vrigny de la Combe en Danemark (1702), de *Van Effen* en Suède (vers 1720) (1) et celui de *La Motraye* dans le même Etat (1727). Le *Journal* du Corsaire *Donblet* donne des renseignements d'un très grand prix sur les moeurs maritimes à la fin du XVIIe siecle (1 bis).

L'Atlas Historique connu sous le nom de *Chatelain* et de *Gueudeville* rend infiniment moins de services que les *Discours* de *Gundling* sur les Etats de l'Europe. (2) Ce dernier ouvrage contient une foule de données économiques recueillies à la fin du XVIIme et au début du XVIIIme siècles (3).

Il y a un grand parti à tirer des ouvrages sur la Marine en particulier du livre de *Witsen* sur la construction des vaisseaux (4) et de celui de *Chapman* sur la marine marchande suédoise (1763). (5) Le *Dictionnaire de Marine* attribué à *Aubin* fournit la liste complète des prix des matériaux de construction navale vers 1700. (6) Tous ces ouvrages ont été résumés dans l'excellent recueil orné de planches de *Van Koninjnenburg* : *L'Architecture Navale depuis ses Origines.* (7)

(1) à la suite du *Misantrope.* La Haye 1743 2 vol. in 12 T. 11.
(1 bis) pp. *Briard* 1883 in 8°. *Charliat* Communication au Congrès de la Féd. des Soc. Sav. de Normandie Honfleur août 1928.

(2) Amsterdam 1714 6 vol. plus 1 supplément in folio.

(3) *Discours über den Iekigen der Europäischen Staaten* Francfort 1733 2 vol. in 4°.

(4) *Aeloude En Hedendaegsche Scheeps Bovv En Bestein* A'dam 1671 in folio.

(5) Stockholm in plano 1 vol.

(6) Amsterdam 1702 in 4°.

(7) Bruxelles 1912 3 albums in folio oblong (Texte et Planches). Publication de l'Association Internationale permanente des Congrès de Navigation.

III. *Travaux.*

Les histoires générales du commerce présentent généralement pour nos études peu d'intérêt; elles manquent de précision, d'originalité depuis celles de *Pigeonneau* et de *Levasseur* pour la France jusqu' aux essais d'un caractère plus général encore qui embrassent l'histoire universelle du commerce.

On peut cependant se servir utilement de l'essai de *Fagniez* sur le *Commerce extérieur de la France sous Henri IV* (Revue Historique) 1881, de *Sillen*, et de J. F. *Nyström* (1) sur le commerce de la Suède, de *Jurgens* sur le commerce du Schleswig-Holstein aux XVIme et XVIIme siècle (2) de *Reuter* sur les routes commerciales de la Baltique (3) de *Kulischer* sur l'histoire du commerce russe (4) de Walter *Eckert* sur la politique économique du duc de Courlande (1642—1682). (5)

Les histoires de la Marine danoise et norvégienne, l'important livre d'A. *Bugge* sur le trafic du bois norvégien, peuvent donner un aperçu général des relations économiques de ces derniers pays avec l'Europe occidentale. (6)

Les relations économiques entre la France et les pays du Nord n'ont donné lieu qu'à un petit nombre de publications générales: Le suggestif essai de Louis *Delavaud*: *Les Français dans le Nord*, où le savant diplomate examine in-fine les tentatives de la France pour établir, au cours de la seconde moitié du XVIme siècle, leur commerce dans la Baltique et dans la Russie Sep-

(1) Supra p. 25 n 5.
(2) *Zur Sch. Holst. Handelsgeschichte i 16 d. 17 Jahr.* s. d. (Coll. D. Schäfer).
(3) *Handelswege im Ostseegebiet.* Berlin in 8°. 1913.
(4) 2e Edition (en langue allemande) 1925 (1e Ed. en russe 1913).
(5) Cité plus haut.
(6) *Den Norske Trelasthandel* Kra. 1925 in 8°.

tentrionale montre quel parti un historien de profession peut tirer d'une publication de textes comme celle des papiers de *Danzay*, (1) d'un ouvrage important sur la vie sociale des peuples du Nord comme celui de *Troels-Lund* (2) et de l'utile, mais un peu sèche monographie du commerce du sel de la Baie de Bourgneuf par les Hanséates, due au savant allemand *Agats*. (3)

Grâce aux très nombreuses publications allemandes sur la Hanse (qu'il serait très désirable de voir résumer dans un ouvrage de synthèse en langue française moins vieilli que celui de *Worms* (4) et avec l'aide de publications telles que les comptes de la douane du Sund, nous souhaiterions voir consacrer une étude au rôle de la Hanse comme intermédiaire du commerce entre la France et les Pays du Nord et consacrer à l'oeuvre économique de Charles de *Danzay* une monographie.

Les essais d'établissement de relations directes entre les marchés de l'Ouest et du Nord de l'Europe au cours de la première moitié du XVIIme siècle ont déjà donné lieu à des études qui peuvent guider les chercheurs français : La thèse déjà ancienne sur la politique économique de Gustave-Adolphe de M. *Arnberg* (5) les études de M.le Dr Karl *Mellander* sur le commerce entre

(1) Rouen 1909 in 4° (Publié à l'occasion du millenaire normand. *Correspondance de Charles Dantzai* (sic) dans *Nya Handlingar rörande Scandinaviens Historia*. Sthlm 1824. — *Bricka* a donné une exellente édition des papiers de Danzay Kbhvn 1901 et *Rördam* une très utile analyse sommaire ibid. 1898.

(2) Cité suprà p. 28.

(3) *Der Hansische Baienhandel* Heidelberg 1904 in 8°.

(4) 1864.

(5) *Om Författningarne för Svenska handelns upphjelpande under Gustaf II Adolfs regering* . . Upsal 1854 in 8°. — Sur un projet d'union économique franco-suédoise (1635) voir *Kernkamp, Verslag Van Een Onderzoek in Zweden* & c. . . . page 103.

la Suède et le Portugal (1) de M. *Franklin Jameson* sur *Wilhelm Usselinx.* (2)

L'Histoire des premiers contacts entre l'Europe occidentale et la Russie aux XVIme et XVIIme siècle est maintenant bien connue grâce aux travaux des historiens anglais, utilisés dans les excellentes études de Mme *Lubimenko* et au volume de M. de *Guichen* sur *Pierre le Grand et le premièr traité franco-russe* (1717) résumant les publications antérieures. (3)

La période correspondant au règne de Louis XIV, qui est aussi en Suède celle de la plus grande prospérité et de la renaissance des marines marchandes dans tout le Nord a fait l'objet d'un assez grand nombre de travaux, apportant une contribution immédiate à nos recherches.

Citons en premier lieu les volumes consacrés par M. Ch. de *La Ronciere* à *l'Histoire de la Marine Française* et son manuel sur l'activité de *Colbert* en tant que «Ministre de la Marine». (4) *L'Histoire des Premiers Essais de Relations Economiques Directes entre la France et l'Etat Prussien* . . . . (1643—1715) de M. *Boissonnade* (5). L'étude de M.le Dr. *Elzinga* sur le *Prélude de la Guerre de 1672.* (6)

Grâce aux données numériques que nous avons mentionnées au début de notre rapport il sera possible

(1) (Svensk) Historisk Tidsskrift 1926 et 1927.

(2) Cité au début de ce rapport.

(3) R. Hist. 1912, 1922, 1926. R. Et. Slaves 1924—25. P.s d. in 8°.

(4) Tome V Paris s. d. in 8°. — *Un grand Ministre de la Marine.* c. (1619—1683). P. s. d. (1919) in 18. Dans ces deux volumes M. de *La Ronciere* renouvelle les travaux de ses devanciers : *P. Clement* (1854 & 1878) *F. Joubleau* (1856) *Pigeonneau* (1893) *A. Neymarck* (1910). — M. *Henri Sée* vient de publier récemment une très suggestive étude sur C. dans la Revue Historique (mai 1926).

(5) Paris 1912 in 8°.

(6) Haarlem 1926 (en néerlandais), résumé dans la Revue d'Histoire Moderne (1926, 5me l.).

d'évaluer l'importance du commerce nordique en France à la fin du règne de Louis XIV, attestée par les témoignages contemporains (1) et dont les travaux, déjà cités, de *Nyström* (2) de Johan *Thyrén* (3), et les ouvrages, bien vieillis mais toujours utiles de *Nathanson* (4) et de l'Amiral *Garde* (5) permettent de se faire une idée, dont les volumes de M. *Henri Malo* sur les *Corsaires Français* font ressortir tout l'intérêt pour l'histoire générale. (6)

Nous publierons au cours de cette année des extraits d'une collection de lettres de négociants résidant en France et adressée au représentant du Roi de Suède à

(1) De *Limiers, Histoire de la Suède* sous le Règne de Ch. XII A'dam 1721 t. II p. 6 & sqq. — *Gundling, ouvrage précité* passim.

(2) *op. cit* suprà p. 25.

(3) *Den Första Väpnade Neutralitets Svensk-Danska förbunden af 1690, 1891, och 1693* . . . ., ouvrage capital (*Acta Univers. Lund.* t. XXI et XXII (1885—1887). Signalons également l'indispensable étude de *G. N. Clark, The Dutch Alliance and the War against French Trade* (1688—1697) Manchester 1923 in 8°.

(4) *Historisk Statistisk Fremstilling af Danmarks National og Stats Huusholdning fra Frederik den fjerdes tid indtil Nutiden* Kbhvn 1844 in 8°. Le vieil ouvrage de *Pontoppidan* sur la *Balance du commerce* danois (Kbhvn 1759 in 8° (en danois) n'offre guère de chiffres plus fondés que ceux cités par *Arnould, De la Balance du Commerce et des Relations extérieures de la France dans toutes les parties du Globe* 2me éd. P. an III.

(5) *Efterretninger om den Danske og Norske Soemagt* Kbhvn 1832—35 in 12 4 vol.

(6) *Les Corsaires* et *Dunkerquois, Jean Bart* P. 1913—14 2 vol. in 8°. — *LaGrande Guerre des Corsaires* P. 1924 in 8°. Très précieuses tables onomastiques. Nons consecrons également une étude à *Colbert et la Compagnie de Commerce du Nord* (1669—1689). Comm. au Congrés des Soc. Sav. avril 1925 à paraitre prochainement en 1 vol. in 8°.

Paris (1689—1702) que nous continuerons à donner de brefs aperçus sur l'Etat du commerce de la France dans chacun des marchés de l'Europe Septentrionale : Norvège [1] Suède et ses possessions de la Baltique [2] Pologne et Danzig [3] simples mises au point ayant pour but de servir à établir des correspondances avec les spécialistes tout en multipliant les publications de textes d'histoire économique, à l'imitation des très suggestifs esquisses de MM. Henri *Sée* sur le *commerce français dans le Nord aux XVIIme et XVIIIme siecles* [4] et H. *Hauser* sur *Les premiers contacts entre la France et la Lettonie* [5].

Ces publications de lettres de négociants, de pièces comptables, de mémoires instructifs, documents «naïfs» et précis semblent nous être, avec la publication des comptes de douane la meilleure manière de faire progresser l'étude de l'histoire du commerce entre la France et les Pays du Nord. La visite, très féconde, que M.le Pr. O. A. *Johnsen* a faite de nos dépôts de Paris et de Province a montré quel parti pouvait être tiré pour l'histoire économique des documents les plus négligés. [6]

[1] *Bergens Hist. For. Skrifter* 1927.

[2] En preambule à la publication précitée — *Colbert et le Commerce de Livonie.* Revue d'Hist. Ec. et Sociale 2 e semestre 1928.

[3] *Colbert et la Pologne. Dans les Amis de la Pologne* avril 1928.

[4] *Revue Maritime* 1926.

[5] *La Lettonie Historique* Paris 1921.

[6] Comme par exemple les registres des services de santé. Les travaux de M. *Johnsen* ont été publiés dans *Bergens Historisk Forenings Skrifter* N° 33 (1927). *Lidt om Bergens Handel og Sjöfart paa Sydfrankrike under l'Ancien Régime* pp. 95—119, dans une Communication à la Société d'Histoire Moderne (*Bulletin* de juin 1926) et dans un article de la Revue de d'Histoire Moderne (1927) *Les Historiens Nor-*

Souhaitons que l'exemple donné par les Hollandais et les Américains pour la conservation des archives des maisons de commerce soit imité partout (1) afin de préserver de la destruction des documents si utiles à l'histoire générale. L'expérience de M. *Johnsen* et celle que nous avons acquise au cours de nos recherches en Europe montrent aussi la nécessité de ne pas travailler isolément. Qui pourrait embrasser toutes les connaissances linguistiques, géographiques et techniques mises en oeuvre, pour l'intelligence de données si complexes? Quel nouveau venu dans la carrière de l'histoire pourrait apporter sa contribution à l'oeuvre générale, si l'expérience de ses prédécesseurs n'est pas là pour guider ses recherches et agrandir son horizon? Souhaitons que le développement des liens internationaux permette aux chercheurs de connaître l'existence de ces travailleurs modestes et laborieux dont les publications, disséminées dans des imprimés locaux, ne sont pas assez accessibles aux Etrangers et que des expositions permanentes comme celles du musée maritime et commercial à Kronborg attirent l'attention du grand public et de la jeunesse sur l'histoire du commerce des mers du Nord.

De tout ce mouvement maritime poursuivi pendant deux cents ans, une faible partie nous est connue.

Un champ presque intact de recherches et de découvertes s'ouvre à l'activité des historiens qui considèrent que sous le décor, souvent trompeur, des évènements

végiens de notre temps Revue d'Histoire Moderne 2me semestre 1928. Nous préparons un volume sur le Commerce Francais dans les Pays du Nord sous le règne du Louis XIV.

(1) Cf. Revue d'Hist. Mod. nov. déc. 1927 p. 475 la très intéressante note de M. *H. Sée* sur *La Business Historical Society* de Boston (Pp. 474—475).

politiques, la vie profonde des nations est surtout constituée par cette lente et obscure évolution des faits économiques et sociaux dont l'histoire du passé n'a pas tenu assez compte.

P. Boissonnade,
doyen de la Faculté des lettres
de Poitiers.

P. J. Charliat,
chargé de missions.

RAYMOND KOECHLIN

UN IVOIRE GOTHIQUE FRANCAIS A TRONDHJEM.

Il y a quelques mois des amis norvégiens m'informaient qu'un triptyque français gothique en ivoire venait d'être retrouvé dans une famille de Trondhjem. La découverte pouvait n'être pas sans importance pour l'histoire de l'expansion à l'étranger de l'art français du Moyen-Age; on sait en effet que les ivoires, exportés au loin, étaient parmi les véhicules les plus actifs des modes parisiennes et que la diffusion de ces objets explique en partie l'influence du style français sur la sculpture européenne. Celle des pays scandinaves en a été profondément touchée; c'eût donc été une singulière bonne fortune que de rencontrer sur place en Norvège un témoin des antiques relations artistiques des deux pays. Cet espoir malheureusement n'a pas été confirmé; les propriétaires de l'ivoire, interrogés, ne savent à peu près rien de son origine; ils se rappellent l'avoir vu dans la maison de famille depuis plusieurs générations; d'après une tradition, il aurait été apporté à Paris au cours du XIXème siècle pour être réparé, tradition très vraisemblable, car nous croyons bien reconnaitre dans certaines reprises la main de nos habiles réparateurs d'il y a soixante ans; mais il n'y a même pas un commencement de preuve d'un séjour prolongé en Norvège. Nous devons le regretter; la pièce, même privée d'état civil, demeure très interessante cependant.

L'histoire de la *Mort de la Vierge* est représentée au feuillet central et sur les volets du triptyque, telle que la raconte *la Légende Dorée*. Les imagiers ont souvent retracé dans la grande sculpture quelques scènes de cette belle histoire, mais ils semblent ne l'avoir jamais montrée dans tout son détail; au contraire un atelier d'ivoiriers s'y est plu, qui devait être à Paris parmi les meilleurs du métier, et par bonheur plusieurs pièces nous en ont été conservées; nous possédons le triptyque de la collection Martin Le Roy et un autre à la Bibliothèque d'Amiens; celui de Trondhjem vient s'y ajouter. La reconstitution d'une telle série est importante en ce qu'elle permet quelques observations sur le travail encore si mal connu de nos ivoiriers. Il est vraisemblable que, quand le maitre recevait une commande ou quand il avait un sujet en tête, il dessinait d'abord l'histoire, puis il la taillait sur une plaque d'ivoire; si un seul exemplaire était demandé, l'ouvrage en restait là; mais le plus souvent d'autres exemplaires suivaient, or le maitre ne s'astreignait sûrement pas à les exécuter lui-même et il en chargeait les compagnons ou «valets» qui s'inspiraient de son modèle. Le maitre enlumineur peignait de même le volume princeps, abandonnant le reste de ce que nous nommerions l'édition aux peintres qui travaillaient sur ses esquisses. Il y avait de bons ouvriers et de médiocres et le travail des diverses pièces est souvent fort inégal; pourtant jamais les valets ne copiaient servilement l'oeuvre du maitre; toujours ils y mettaient quelque chose d'eux-mêmes et c'est pourquoi la reconstitution des séries et la comparaison des morceaux qui les composent est presque toujours intéressante.

Très rarement nous pouvons nous flatter de posséder encore l'oeuvre du maitre; dans aucune des séries assez

nombreuses que nous avons pu rassembler dans notre ouvrage sur les *Ivoires gothiques Français*, elle ne se révèle certainement, et rien ne prouve que cette fois nous ayons été plus heureux. Le triptyque Martin Le Roy est assurément la meilleure de nos trois pièces, clairement composé, avec des figures de bon style, tantôt nobles, tantôt gracieuses, mais avec quelques gaucheries que le maitre eût sans doute évitées. Le triptyque d'Amiens, lui, est sûrement d'un valet; à la scène de la Mort de la Vierge, il n'a pas compris son modèle et un des apôtres, au lieu de se décemment prosterner, semble couché sous une sorte d'absurde soupirail : les compagnons n'étaient pas tous de grands clercs. Au triptyque de Trondhjem, qui est très proche de celui d'Amiens, ne parait aucune faute aussi grave, mais c'est une étrange idée d'avoir fait enlever le cercueil même de la Vierge par les anges au lieu de leur mettre en mains comme d'ordinaire le corps enveloppé dans son linceul, et à la même scène il y a dans la composition un trou qui est de fâcheux effet; le style des figures est d'ailleurs plus lourd. Tels qu'ils sont, ces trois morceaux font honneur à l'atelier d'où ils sortent.

Or cet atelier nous le connaissons; à la vérité il demeure anonyme comme tous les autres, puisque des nombreux noms d'ivoiriers que les comptes nous ont transmis, aucun n'a pu être appliqué à une pièce; mais ce qui est plus important, une oeuvre lui a été très vraisemblablement restituée; de nos triptyques de la Mort de la Vierge, il faut rapprocher ceux de la Vie de la Vierge, au Louvre (don Arconati-Visconti), celui de la Passion chez, le professeur Weisbach à Berlin et quelques autres morceaux encore. C'est à la fin du premier tiers ou au début du second tiers du XIVème siècle qu'on doit le situer et,

à ce moment où l'ivoirerie parisienne apparait si merveilleusement prospère, il était de ceux qui maintenaient le plus heureusement les traditions du métier. Aussi bien la découverte du triptyque de Trondhjem a-t-elle été la bienvenue et nous avons eu plaisir à le mettre en lumière.

Raymond Koechlin,
Président du Conseil der Musées
Nationaux.

LES RAPPORTS INTELLECTUELS ET ARTISTIQUES ENTRE LA FRANCE ET LES PAYS SCANDINAVES.

I. Le moyen age.

C'est à deux époques que se sont vraiment développés des rapports intellectuels et artistiques entre la France et les pays scandinaves : au Moyen Age et pendant les trois derniers siècles, en particulier au XVIIIme. Il y a là un vaste champ d'étude, déjà exploré, sans doute, et connu dans ses grandes lignes, mais encore insuffisamment défriché. Pour traiter le sujet à fond, il faudrait y consacrer des années et des volumes. Valait-il mieux, dans ces quelques pages, en approfondir une partie bien délimitée, un point spécial, ou présenter sur le tout une vue d'ensemble? C'est le second parti que recommandaient les directives données. Malgré le désir de les suivre, il s'est trouvé que maints détails s'imposaient comme preuve ou comme explication. Par suite, faute d'espace et de temps, il a fallu s'en tenir à la première période. On ne manque pas de bons travaux qui envisagent certains aspects de la question. Il importe, cependant, de les mettre au point. Ce modeste essai, à la fois trop bref et trop long, y réussira-t-il? *

* Abréviations: dan. = danois, fr. = français, n. = norrain (c-à-d. norvégien et islandais, tandis que narrois s'applique à toutes les langues scandinaves), norv. = norvégien, sued. = suédois, v. = vieux ou voyez.

On ne peut réellement parler de relations entre la France et la Scandinavie qu'à partir du moment où les peuples scandinaves se sont nettement différenciés des autres Germains, où la nation française, de son côté, a commencé à se constituer par l'établissement en Gaule de nos ancêtres germaniques, Francs, Visigoths, Burgondes, et par leur union, leur fusion graduelle, dans le royaume de France, avec nos ancêtres gallo-romains.

Peut-être, cependant, vaut-il la peine de rappeler qu'aux temps préhistoriques de la Scandinavie, au moins jusqu'aux «invasions des Barbares», les grands courants de la civilisation lui sont presque toujours venus de la Gaule ou par la Gaule (1) : la civilisation mégalithique, par exemple, et la civilisation de la Tène. Il en a été de même, en partie, de ce qu'il lui est parvenu de la civilisation romaine. (2)

Avec la «migration des peuples» commence à se développer une ornementation germanique, norroise, souvent tout à fait remarquable. On sait que pendant son âge du bronze, aussi long que tardif, la Scandinavie avait déjà porté son art décoratif à un haut degré de perfection.

Aux Vme et VIme siècles, il y a trace d'échanges entre le nord de la France et les Pays du Nord. Dans l'ouest de la Norvège, vers la fin du VIme siècle et au VIIme, les armes, les parures, probablement le costume en général et même les sépultures suivaient les modes de la France mérovingienne. L'influence française avait remplacé pour un temps l'influence anglo-saxonne.

La France carolingienne, de la fin du VIIIme siècle au commencement du XIme, joue à ce point de vue un rôle encore plus prépondérant. C'est l'âge des Vikings, pirates ou marchands, suivant l'occurrence, souvent

poètes aussi, mais avant tout grands pillards. Inutile de rappeler l'histoire de leurs invasions, qui mirent directement en contact Scandinaves et Français. Si brutale que fut la rencontre, il n'en résulta pas moins, et dès le début, une remarquable influence de notre civilisation jusqu'a l'établissement des Normands en Neustrie.

De leurs déprédations en France les Scandinaves rapportaient chez eux armes et outils, parures et vêtements, monnaies et argent travaillé, meubles et ustensiles. Ils en avaient choisi que nous pouvons regarder comme de brillants spécimens de l'art carolingien. Dès la fin du VIIIme siècle ou le commencement du IXme, ils se mirent à l'imiter, ou plutôt à l'adapter, en le combinant avec les traditions norroises de l'âge précédent. Il se forma ainsi un art mixte, qui atteignait déjà un admirable épanouissement dans de nombreux ouvrages de toutes sortes enterrés sous le tumulus d'Oseberg.([3])

L'influence française alla-t-elle plus loin encore pendant le IXme siècle? Nous pouvons le croire. «En France, dit l'Americain M. Leach (p. 23), résumant ainsi les travaux de M. Alexander Bugge et autres Scandinaves, en France les vikings apprirent à s'habiller à la mode occidentale, à bâtir des maisons, à construire des châteaux, des villes fortifiées et des routes pavées. La conception impériale réalisée par Charlemagne servit de modèle en Norvège à Harald Belle-Chevelure, en Danemark à Harald Dent-Bleue.»

Avec les objets enlevés de force ou achetés, mais aussi avec les coutumes et les idées nouvelles, on ne pouvait laisser d'en importer au moins quelquefois le nom français. Il avait peu de chances, évidemment, de pénétrer dans les poèmes contemporains, ceux de l'Edda ou des scaldes, et s'il apparaît dans les sagas, par conséquent

trois à quatre siècles plus tard, il ne peut guère s'y distinguer d'emprunts plus récents. Encore ne s'agit-il ici que des textes norrains, c'est-à-dire norvégiens, islandais, etc. [4] : les textes danois ou suédois antérieurs à 1300, — lois anciennes, statuts, «diplômes» divers, testaments, etc., lois surtout — ne se prêtent guère à l'emploi de termes étrangers. [5] Mieux vaut remettre à plus tard l'étude de cette question. Il y a pourtant deux mots d'origine française que nous pouvons dès maintenant prendre en considération. Ce sont probablement les premiers qui se rencontrent à coup sûr dans la littérature norroise conservée, et non seulement ils ont continué de fleurir en Scandinavie, mais ils y ont fait souche partout avec une rare fécondité. C'est *kœrr* et *prúðr* (l'r final est la désinence du nominatif) : *kœrr*, du v. fr. *cher* (*carus*), avec la prononciation *ker*, encore vivante en Haute Normandie et en Picardie; prúðr, du v. fr. *prod*, [6] au cas sujet *prods*, *proz*, plus tard *preux*, — mais appliqué presque dès le début, avec la même évolution du sens que notre mot *brave* dans certains cas, tantôt à qui est courageux, tantôt (et généralement par la suite) à «qui fait bonne figure par la parure, l'ajustement», [7] l'attitude ou l'aspect général, magnifique, beau. [8] *Kœrr* et *prúðr* figurent dans des poèmes composés à la fin du IXme siècle par deux scaldes de Harald Belle-Chevelure. [9] Les auteurs n'ont pas été recueillir ces adjectifs en France. D'ailleurs, les poètes ne se permettent guère dans leurs vers que des termes connus autour d'eux, appartenant à la langue parlée de leur pays ou tout au moins de leur milieu. Dans tous les dialectes de la Scandinavie, depuis cette date reculée, *kœrr* et *prúðr* n'ont cessé de s'employer avec leurs nombreux dérivés, tels que v. n. *kœrleikr*, suéd. *kärlek*, dan. *kœrlighed*, norv. *kjœrlighet* «amour».

Ne peut-on regarder comme un symbole de notre influence dans les pays du Nord que les premiers mots français introduits par les farouches Vikings dans leur littérature soient précésément «cher» et «preux, superbe»? Même chez eux, cette influence a aussi porté sur le côté moral de l'existence, et c'est sous cette forme qu'elle se manifeste d'abord, à notre connaissance, dans leur langue, dans leur poésie.

Une fois les Normands installés en Normandie, le va-et-vient a dû se ralentir qui introduisait un peu de notre civilisation dans les pays scandinaves. Lui ont-ils, en revanche, apporté des éléments nouveaux? Au point de vue maritime, sans aucun doute : c'est à la navigation que se rapportent la plupart des mots norrois empruntés et conservés en français commun. [10] Ce n'est point pour nous surprendre : d'après la tapisserie de Bayeux, la flotte de Guillaume le Conquérant se composait encore de navires pareils à celui qu'on a trouvé dans le tumulus norvégien de Gokstad. On a cru aussi apercevoir dans certaines formes de l'architecture normande des traces d'art scandinave : il n'y a là rien de certain. [11] Sous l'influence de la population indigène, où ils avaient presque tous pris femme, les envahisseurs ne tardèrent pas à se franciser complètement. La capitale, la cour même des ducs ne faisaient pas exception : le fils de Rollon envoya le sien apprendre à «daneschier» dans la ville de Bayeux, où dominait encore le «danois». Après la troisième génération, c-à-d. à la fin du Xme siècle, le français l'emportait certainement partout. Notre littérature et nos arts, notre civilisation n'eut bientôt pas de foyer plus ardent que la Normandie, et ce foyer devait dans peu de temps rayonner puissamment hors de France.

Les Normands n'oubliaient pourtant pas leurs origines. Richard Ier (943—996) invoqua et reçut à deux reprises le secours de son «parent» Harald, sans doute Harald Dent-Bleue. Sous Richard II (996—1026), les relations continuent : en 998 et en 1000, une flotte danoise apporte et vend en Normandie le butin fait Outre-Manche. Après avoir ravagé l'Angleterre, pour venger le massacre des Danois dans la nuit de la St-Brice (1002), Sven Barbe-en-Fourche vint se reposer à Rouen, «et li dus promist au roy son cousin amour et compaignie». ([12]) La soeur de ce duc, Emma, épousa en secondes noces le fils de ce roi, c'est-à-dire Canut le Grand, roi de Danemark, d'Angleterre et de Norvège, et leur fils Hardicanut régna sur les deux premiers pays. Emma exerça-t-elle la même influence francisante qu'après son mariage avec Æthelred? Il n'y en a pas de preuve. C'est de Normandie, toutefois, ou d'une autre partie de la France, que devaient venir, parmi les évêques amenés en Scandinavie par Canut, ceux dont on nous a transmis le nom.([13]) Enfin, Olaf Haraldssøn, plus tard roi de Norvège (1015—1028), autrement dit St.Olaf, passa en Normandie l'hiver de 1013—1014. D'après Guillaume de Jumièges, il fut converti et baptisé à Rouen par l'Archevêque Robert. C'est probablement de cette ville qu'il a ramené deux prêtres qui devaient séjourner plus ou moins longtemps comme évêques en Islande. ([14]) Comment se serait-il entendu avec l'Archevêque, ainsi qu'avec le duc et autres gens du pays, s'il n'avait pas appris au moins un tant soit peu le français?

Nul doute que les Scandinaves n'aient continué à venir chercher en Normandie, mais en les achetant, les marchandises qu'auparavant ils enlevaient de force dans leurs incursions en France. Il fallait évidemment des circonstances spéciales pour que l'histoire conservât

le souvenir des simples voyages d'affaires. Si elle a pu enregistrer ceux de l'Islandais Sighvat, scalde et ami de St. Olaf, c'est surtout parce qu'il en parle dans ses poèmes. ([15]) Il resta une année entière à Rouen avec son camarade Berg, de l'été de 1026 à l'été de 1027, pour y faire du commerce. Pas plus que son royal patron, il n'a pu laisser de se mettre au courant de notre langue. Il émaille parfois son vers de mots empruntés au français. Pour la raison que je donnais plus haut, il s'agit certainement, à part peut-être un ou deux noms propres, de vocables déjà passés en norrain. ([16])

Le commerce a dû importer de chez nous, en même temps que les objets mêmes, un plus grand nombre encore de termes concrets que n'avaient fait les tournées de brigandage des vikings. Dans les sagas et même dans les autres vieux manuscrits scandinaves en prose, nous en relevons beaucoup qui se rapportent aux armes et à l'équipement militaire, aux navires, aux ustensiles, au costume, à la parure, aux étoffes, aux métaux, aux jeux, aux instruments de musique, aux animaux, aux aliments, au commerce et à la justice. ([17]) Mais, ici de nouveau, comme il s'agit toujours de textes bien postérieurs, il nous est à peu près impossible de discerner quels sont les emprunts qui remontent si haut. Pour ne pas risquer de nous tromper, il faut nous en tenir aux poèmes contemporains. Malheureusement, les scaldes ne chantent pour ainsi dire que les combats, et en fait de choses françaises, ils ne parlent guère que d'armes: «lances de l'ouest», «épées françaises», «casques français», «casques du Poitou», «(javelots du) Poitou».

Parmi les mots d'origine française, citons au moins un hápax legómenon de Sighvat (vers 1036) : *klúss*, du vieux français *clos*, mais avec le même sens à peu près que ce participe a pris en anglais dans *close* (*fręnd*),

c'est-à-dire «intime». [18] Comme substantif, le mot se retrouve un peu plus tard en suédois : *klus* «clos, habitation d'ermite». Il a donné en norrain un verbe qui s'emploie encore en Islande : *klúsa* «rendre clos, obscur, embrouiller, compliquer», d'où *óklúsaðr* «non clos, clair (du style)». Supposons qu'au lieu d'apparaître déjà dans un poème composé vers 1036, *klúss* ne nous ait été conservé que dans les textes du XIIme siècle ou du XIIIme : on ne manquerait pas de déclarer, en alléguant le sens du mot, qu'il a passé du français en scandinave par l'intermédiaire de l'anglais. Voilà qui doit mettre en garde contre les affirmations trop catégoriques.

De même que l'oeuvre du grand empereur avait frappé les vikings et leurs compatriotes, nos hôtes scandinaves du XIme siècle ne pouvaient manquer de se laisser séduire par l'épopée qui se formait alors en France autour de Charlemagne: Carlemagnes plutôt, comme ils l'entendaient prononcer en haute Normandie, [19] et comme le transcrivaient par suite leurs clercs en l'ornant d'une terminaison latine, Karlamagnus, afin de lui donner une forme «correcte». [20] C'est ce nom de Carlemagnes qui vint à l'esprit de Sighvat, raconte Snorre, quand notre scalde se vit forcé à l'improviste, en l'absence du père, de faire baptiser sur le champ le fils nouveau-né de St. Olaf. Mais afin de le réduire à la longueur ordinaire des noms scandinaves, deux syllabes, il n'en conserva que la seconde moitié, Magnes, latinisée par le prêtre en Mágnus, ou Magnús. Que l'histoire soit exacte ou non, il n'en reste pas moins que ce Magnus et six autres rois de Norvège ont été ainsi baptisés d'après Carlemagnes.

Comme en témoignent l'archéologie et des faits que nous constaterons plus loin, notre influence a été bien

plus grande en Scandinavie, à l'âge des vikings et au XIme siècle, que ne semblent l'indiquer ces quelques traces qui ont affleuré dans la littérature et dans l'histoire.

Ce n'a pourtant été qu'un prélude au rôle si considérable qu'elle devait y jouer, comme dans le reste de l'Europe chrétienne, depuis la fin du XIme siècle jusqu'au XIVme inclusivement. Elle s'est exercée dans cette brillante période par nos écoles, par nos artistes de toutes sortes, par nos moines, par notre chevalerie, par le rayonnement de notre philosophie, de notre littérature, de notre architecture, de notre musique, par notre initiative et notre activité dans les croisades.

Il ne faut pas oublier, comme on le fait trop souvent, qu'à partir de 1066 et pour plus de deux siècles, l'Angleterre doit se regarder comme une colonie française. Non seulement après Hastings, mais de nouveau sous Henri II et même sous Henri III, elle est envahie par des Français de toutes les provinces, à qui échoient les places de quelque importance, ecclésiastiques ou laïques. Le français est la langue de la famille royale, de la cour, des nobles et de leurs gens, de la haute bourgeoisie, des classes supérieurs en un mot, du Parlement, des tribunaux, voire même, en partie au moins, de la chaire et des écoles. Il n'est pas jusqu'à la petite bourgeoisie et aux paysans qui ne s'efforcent de l'apprendre. ([21]) D'après la saga de Gunnlaug, il règne désormais en Angleterre. ([22]) Robert Grosseteste, évêque de Lincoln (1235—1254), et auteur du *Château d'amour*, s'exprime dans ce poème comme s'il n'y avait en Angleterre, à côté du latin, du grec et de l'hébreu pour les clercs, d'autre langue que le français. ([23]) Au point de vue des arts, l'Angleterre est entraînée dans le mouvement musical qui a pour centre Paris, et ce sont des Français qui édifient châteaux et églises, la Tour de Londres comme l'Abbaye

de Westminster. Quand l'évêque norvégien Eysteinn commence la cathédrale de Trondhjem, vers 1184, il en copie les transepts et le choeur sur ceux qu'il avait vu construire à Canterbury par Guillaume de Sens. Et ainsi du reste. Lorsqu'arrivait en Norvège, un ambassadeur de Henri III, tel que Mathieu de Paris, ou un réfugié politique, tel que Guy de Montfort, c'est à la civilisation française qu'il servait d'agent. A en juger par leurs noms, nous pouvons en dire autant de bien des abbés ou même des moines passés d'Angleterre en Scandinavie. ([24]) Ce sont des poèmes français, en tout cas, que tels d'entre eux ont pu mettre en norvégien. ([25])

C'est donc une influence purement française qui arrive en général de l'Angleterre normande ou angevine. Celle qui parvient par l'Allemagne du Nord, au contraire, s'est plus ou moins germanisée en route. Elle ne commence, d'ailleurs, pas si tôt. La Hanse y contribua quand elle se fut chargée des communications entre les pays scandinaves et nos ports de l'ouest et même du midi. ([26])

Mais c'est de la France elle-même avant tout que notre civilisation s'est répandue au Moyen Age jusque dans la Scandinavie. Au XIme siècle, à partir au moins de 1050 environ, il y eut dans notre pays un véritable renouveau, qui ne laissa pas d'attirer par son éclat les Scandinaves comme les autres étrangers. Ils accourent, en nombre d'abord de plus en plus grand, comme étudiants (*scholares*) ou comme damoiseaux (*domicelli*).

Etudiants, ils viennent s'instruire à Paris, mais aussi à Orléans (où siégea un certain temps, peut-on dire, la faculté de Droit civil de Paris) Reims, Laon, Chartres, Tours, Angers, Fécamp, le Bec ou Montpellier. Paris, cependant, Parisius sine pari, les séduit et les retient pour la plupart. Ecoutons un clerc suédois : «Je loue avant tout votre paternité de ce que j'ai pu venir à

Paris, car la gloire en est plus grande que ne me l'avait appris la renommée.» ([27]) Dans les six cents ballades danoises du Moyen Age, il n'est qu'une seule fois question de voyage à l'étranger : «J'ai été à Paris, au milieu de tant de monde! Toujours ma langue m'a été un bon truchement.» ([28]) Cette fois, c'est un laïque, de la petite noblesse sans doute, qui se vante d'avoir appris ou réussi à se débrouiller par la parole dans la grand'ville, centre du savoir et de l'éloquence. Encore ces témoignages, le premier surtout, viennent-ils d'un temps où en pâlissait «la gloire».

Pour le XIme siècle en particulier, mais aussi pour les deux suivants, il n'existe ni cartulaires, ni registres d'aucune sorte. Bref, nous ne disposons que de renseignements indirects, épars, tout à fait incomplets. Ils suffisent pourtant à nous éclairer sur la présence d'écoliers scandinaves à Paris.

Comme Islandais, citons l'historien Sæmundr Sigfrísson (1056—1133), qui rentra dans son île en 1076, ([29]) pour y exercer une grande influence, et Þorlákr, évêque de Skálholt, qui étudia près de cent ans plus tard à Paris, puis à Lincoln (c'est-à-dire sous une direction probablement française); comme Danois, Eskil, ami de St. Bernard et premier archevêque du Nord (1137—1177), qui devait finir ses jours à Clairvaux, ([30]) — le grand ministre et archevêque Absalon (1128—1201), le plus illustre représentant de la haute noblesse de son pays, — ses cousins Peter et Andreas Sunesøn, Salomon, évêque d'Aarhus, — Valdemar, évêque de Slesvig, — Gunner, évêque de Viborg; ([31]) comme Norvégiens, l'archevêque Erik et Thore, évêque de Hamar. Pour le XIIIme siècle, nous connaissons soixante-quinze Danois, une vingtaine de Norvégiens, et à peu près autant de Suédois qui ont obtenu à Paris

le titre de *magister.* Si les Suédois viennent jusque là au troisième rang, ils se rattrapent par la suite.

Pour le XIVme siècle enfin, voici des chiffres plus précis, mais toujours fort incomplets :

	Danois	Norvégiens	Suédois
1300—1349	32	1	85
1350—1399	15	1	26
1400—1449	16	0	23
1300—1449	63	2	134

Aux deux Norvégiens, qui sont tout à fait sûrs, il y aurait sans doute lieu d'en ajouter au moins sept autres, ou plutôt bien davantage encore. (32) Et ainsi des Danois et des Suédois.

Quoi qu'il en soit, le nombre des étudiants scandinaves va en diminuant au cours du XIVme siècle, et il décroit encore au XVme. Faut-il l'attribuer surtout aux conditions politiques et sociales de la Norvège, par exemple, à nos dissenssions intestines, à la guerre de cent ans, à la peste, au déclin de notre enseignement ou à la fondation des universités allemandes, plus proches des pays du Nord?

Dans la première moitié du XIIIme siècle, nous trouvons les écoliers de Paris groupés plus ou moins vaguement en nations sans doute assez nombreuses. (33) A partir de 1249 au plus tard, peut-être dès avant 1237, (33) ils étaient répartis en quatre seulement: de France, de Normandie, de Picardie, d'Angleterre. Cette dernière se divisait en une province anglaise et une province non-anglaise qui comprenait les Ecossais, les Allemands, les Scandinaves, les Hongrois, les Slaves, etc. Ce qu'on entendait par nation, ce n'était qu'une association d'écoliers et de maîtres du même pays, qui se réunis-

saient de temps en temps — la nation d'Angleterre, par exemple, dans l'église de St-Julien-le-Pauvre ou dans celle de St-Come et St-Damien, — en particulier pour procéder à l'élection mensuelle de son chef, ou «procurateur.»

Tout autres étaient les «collèges» fondés par de généreux donateurs pour héberger à bon marché ou gratuitement quelques étudiants pauvres. Tels le collège danois (*Collegium Dacicum*) et les trois Suédois, créés respectivement en 1275, 1291, 1317 et 1329. ([34]) Ajoutons que le *Collegium Sorbonae*, institué entre 1254 et 1263 recevait aussi des étrangers, entre autres des Scandinaves. ([35])

Avant qu'existassent ces établissements, il y avait pour les écoliers des hôtelleries en quelque sorte coopératives, les *hospitia*, dont le plus anciennement cité, celui des Allemands, ne remontait sans doute qu'aux environs de 1200. ([36])

Les abbayes de Ste-Geneviève, de St-Victor et de St-Germain des Prés logeaient aussi leurs élèves, du moins en partie, du moins les *scholares regulares*, qui se soumettaient aux règles monastiques, et en général ceux uniquement qui appartenaient à l'ordre ou se destinaient à y entrer. ([37])

Avant 1200, comme on le voit, et longtemps sans doute par la suite, les étudiants s'installaient et vivaient presque tous au hasard des circonstances. ([38])

Quant à leurs études, nombre d'entre eux s'en tenaient aux lettres et aux sciences, comme nous appellerions ces matières, qu'enseignaient surtout et bientôt exclusivement les maîtres séculiers, les *artistae*, ainsi nommés d'après les sept arts libéraux (grammaire, dialectique, rhétorique — arithmétique, musique, géométrie, astronomie). Voilà qui exigeait déjà un stage d'une longueur assez considérable. Mais la plupart sans doute

poussaient leurs études jusqu'à la théologie, au droit ou à la médecine. Il leur fallait alors passer environ une dizaine d'années à Paris. Ce chiffre est attesté pour beaucoup de Scandinaves. ([39]) Un bon nombre ont même professé dans nos Facultés, voire figuré à la tête de notre université comme Recteur. ([40]) Il y en avait donc certainement dont le séjour se prolongeait encore de ce fait. Brynolf, par exemple, l'influent évêque de Skara (en Suède), était resté dix-huit ans à Paris. ([41])

Apès s'être imprégnés si longtemps de notre enseignement et avoir si longtemps pris part à notre vie, si jeunes encore pour la plupart et si impressionnables, ces Scandinaves devaient se trouver plus ou moins profondément pénétrés de notre culture, plus ou moins francisés. Je ne songe pas seulement à la formation intellectuelle reçue dans nos écoles, mais encore à l'assimilation de notre langue, de notre littérature, de nos arts.

C'est une tradition qu'au Quartier latin on ne parlait que latin. Sans doute, les cours ne se donnaient qu'en latin, et ils ne portaient pas sur d'autres littératures que la latine. Sans doute, à en juger par les statuts du *Collegium Upsaliense*, les hôtes des collèges avaient à parler latin dans la maison, — sous peine de payer une obole à partir de la troisième contravention, — sauf avec les domestiques et les visiteurs. ([42]) Mais au dehors? Souvent, au moins dans les *hospitia*, ils n'étaient que logés. ([43]) Et ceux qui habitaient et prenaient leurs repas en ville, c'est-à-dire presque tous au début et le plus grand nombre sans doute par la suite? ([44]) Ils trouvaient à coup sûr maintes occasions de parler français. Occasions recherchées, s'ils avaient reçu ou appliquaient d'eux-mêmes la recommandation qui figure dans un très intéressant manuel d'éducation, le *Speculum regale*, rédigé en norvégien vers 1240: «Et si tu veux

«être parfait en science, apprends toutes les langues, «mais avant tout le latin et le français, car ce sont les «plus répandues». ([45]) Les plus répandues : le conseil porte en soi, dans cette explication, la preuve qu'il était suivi longtemps avant d'avoir été donné dans ce livre. Le témoignage est encore plus topique si le manuel en question, comme certains le pensent, est l'oeuvre de cet Ivar Bodde qu'ils regardent comme un apôtre de la civilisation anglaise. ([46])

On a supposé que les Scandinaves, comme membres de la nation d'Angleterre, devaient subir ainsi jusqu'à Paris une influence anglicisante. ([47]) Mais quand les «Anglais» qu'ils y rencontraient étaient par exemple un Gautier de Map (XIIme siècle) un Girald de Barri (XIIme siècle) un Jourdain Fantosme (XIIme siècle) ou un Etienne de Langton (XIIme et XIIIme siècle), tous les quatre de langue française, de culture française? Quant aux Anglais plus ou moins ignorants de l'une et de l'autre, s'il en venait étudier à Paris, ils ne pouvaient laisser de s'appliquer à les acquérir, afin de s'assurer en Angleterre une place dans l'Eglise, auprès du roi ou des nobles, dans les tribunaux et dans le «barreau», — ne fût-ce même, comme Guillaume Longue-Barbe, que pour mieux combattre les maîtres «français» de leur pays. La supposition vaut donc sans doute celle qui voit en l'évêque de Lincoln, Robert Grosseteste, et son secrétaire Adam du Marais des représentants de la langue et de la culture anglaises auprès des délégués scandinaves au concile de Lyon. ([48]) Grosseteste, le trouvère qui traitait l'anglais comme non existant! Rappelons, d'autre part, que la nation d'Angleterre comprenait des «Anglais», des Allemands, des Scandinaves, des Hongrois, des Slaves, etc. Quand on ne s'y exprimait pas en latin, un latin qui sentait parfois le français, ([49]) c'est à cette

dernière langue qu'on devait avoir recours. Enfin, la nation d'Angleterre ne remonte qu'au milieu du XIIIme siècle, alors que l'influence de notre poésie avait déjà rayonné dans les pays du Nord.

Avec les Français, d'ailleurs, quelle langue parlaient les écoliers scandinaves de Paris? Le latin peut-être en général avec leurs maîtres et leurs camarades, mais le français avec le reste de la population: domestiques des collèges (voyez p. 54); marchands de toutes sortes, patrons et serveuses des rôtisseries et des tavernes, — ces tavernes dont la biberonne nation d'Angleterre, d'après ces protocoles, fréquentait jusqu'à soixante, ([50]) — et, last perhaps not least, les femmes avec lesquelles ils nouaient des liaisons momentanées ou relativement durables. Car les moeurs n'étaient pas sévères au Moyen Age, même dans le clergé scandinave: lâchés loin de leur pays ([51]) et entourés de tentations, «beaucoup d'étudiants menaient une existence qui n'avait rien du célibat». ([52]) Peut-être s'agissait-il parfois d'amours courtoises. Les Scandinaves qui venaient se former en France, comme clercs ou comme chevaliers, appartenaient pour la plupart à la noblesse de leur pays, quelquefois à la plus haute. Il en est qui devaient fréquenter notre aristocratie et se mêler à ses réceptions, à ses bals, à ses fêtes de toute sorte. Là non plus, on ne «despumait pas, comme dit Panurge, la verbocination latiale». On cultivait, souvent avec un enthousiasme ardent, — comme auprès d'une Aliénor de Poitou et d'une Marie de Champagne, — la poésie française et la musique.

Tous, quoi qu'il en soit, étudiants ou damoiseaux scandinaves, il y avait un genre de divertissement auquel ils ne pouvaient manquer d'assister et de prendre part: la carole. Née en France au XIme siècle ou plus tôt, cette ronde aux chansons ne cessa d'y faire rage pendant

le Moyen Age. On carolait aux maieroles ou reverdies, aux veillées des vigiles, la nuit de Noël et de la St-Jean, aux noces, aux réceptions, sous le moindre prétexte et sans prétexte aucun. On carolait dans les salles des châteaux et plus tard aussi dans les granges des fermes, dans leur cour autour de l'ormel, dans les prés, dans les clairières, mais aussi dans les palais des villes, dans les rues, sur les places et sur les ponts, — un carrefour de Paris s'en est appelé carrefour de Notre-Dame de la Carole. On carolait éperdument au Quartier latin, en particulier lors des promotions au rang de *magister*, la veille de Noël et à la St-Nicolas. De nuit comme de jour, à la lueur des torches et chapels ou guirlandes de roses sur la tête, de joyeuses bandes de jeunes gens et de jeunes filles remplissaient rues et places de leurs rondes aux chansons. ([53]) Valets ou étudiants et *magistri* de Paris, comment nos hôtes scandinaves, pendant leur long séjour en France, n'eussent-ils pas appris ces rondes et ces chansons, tout au moins les pas et le rythme? Ils pouvaient même en entendre les paroles dans certains sermons, auxquels elles servaient de texte, telle la carole de «la Belle Aélis». ([54]) Rentrés chez eux, clercs ou chevaliers, ils introduisirent la carole dans leur milieu de grande et de petite noblesse, où devaient fleurir si richement *folkeviser* ou *folkvisor* de forme française, et bientôt elle y fit rage comme en France. Aussi dans le clergé, même régulier. Les sagas islandaises nous parlent de prêtres qui non seulement s'y livraient avec autant d'art que d'entrain, ([55]) mais encore donnaient pour le mariage d'une belle-fille, par exemple, un bal de plusieurs jours pleins. ([56]) Aux XIIme et XIIIme siècles, moines et nonnes scandinaves invitaient même quelquefois parents et amis à venir danser au couvent. ([57]) Les clercs du pays réprouvaient sans doute en général pareils

excès. Mais les caroles, les chansons de carole, ne leur en trottaient pas moins de temps à autre par la tête. Les uns en intercalent des bribes dans des manuscrits de droit ou de théologie, tel par exemple afin d'essayer sa plume. D'autres en tirent des motifs pour les fresques de leur église ([58]): à Ørslev, en Danemark, c'est une chaîne ouverte de gentilshommes et de dames qui se «desbrisent» et gambadent. ([59]) Quant aux chansons d'histoire, destinées comme chez nous à se chanter aux «danses caroles», elles ont fleuri en Scandinavie avec une originalité, une richesse et un éclat qui mettent ce romancero, comme on l'a appelé, au rang des grands chefs d'oeuvre littéraires. Elles ont d'ailleurs supplanté tout d'un coup et radicalement, sauf en Islande, l'ancienne poésie norroise, dont elles diffèrent à presque tous les égards. Elles ont constitué pendant longtemps à peu près la seule littérature originale en langue vulgaire du Danemark, de la Suède et de la Norvège.

Mais ce n'est pas seulement aux chansons d'histoire que pouvaient prendre goût en France écoliers et valets scandinaves. Notre poésie s'épanouissait alors avec une luxuriance jusque là inconnue en fleurs aussi belles et variées que nouvelles. Les primitives chansons d'histoire se stylisent chez les trouvères en romances, en débats amoureux, en pastourelles. De toutes parts éclosent toutes sortes de chansons purement lyriques. Les chansons de geste continuent à se multiplier, bientôt aussi les lais, les romans d'aventures, les fabliaux. Le plus vieux mystère qui nous reste, le *Mystère de l'Epoux* (XIme siècle) est mi-parti de latin et de français; mais déjà dans l'admirable *Mystère d'Adam*, écrit par un anglo-normand au XIIme siècle, le français accapare toute la place. Il ne faut pas croire que notre clergé, séculier ou régulier, ait songé à écarter ses écoliers scan-

dinaves de cette littérature en langue vulgaire. On ne la négligeait même pas dans nos cloîtres. Jusque dans le monastère perdu de St-Evroul, Orderic Vital se plaît à la lecture des poèmes français les plus divers. ([60]) Plusieurs d'entre eux ont du reste pour auteurs des moines, voire des chanoines. Mais les Scandinaves ne semblent s'être intéressés qu'à notre poésie épique ou lyrico-épique : chansons d'histoire, puis chansons de geste et romans d'aventures.

Des chansons d'histoire, ils nous ont emprunté la forme, à tous les points de vue, mais rarement les sujets. Quant aux chansons de geste, aux lais, et aux romans d'aventures, ils en ont traduit un très grand nombre, — en norrain, dans la prose de leurs sagas, — à partir et surtout au cours du XIIIme siècle. Ils en ont ainsi conservé dont l'original est perdu, au moins en partie, entre autres le *Tristan* de Thomas, une version ancienne *d'Elie de St-Gilles* ainsi que des *Saisnes*, quelques lais de Marie de France, etc. Les traductions, adaptations plutôt ou même résumés, ont d'ordinaire été faites en norvégien, les premières par un moine Robert, c'est-à-dire de nom français, et ont passé du norvégien en suédois, puis du suédois en danois. Tel est le cas de la très populaire Karlamagnus saga, où se trouve condensé presque tout le cycle de Charlemagne. De cette saga, enfin, et aussi d'autres adaptations du même genre, les Scandinaves ont tiré des caroles: Roncevaux, Guillaume au Court-Nez, Ogier le Danois et Brunamont, etc. Elles se chantent et se dansent encore au Féroé. Le refrain d'Ogier le Danois et Brunamont figure en exergue, dans une fresque de l'église de Floda, en Suède (1480—1500), sous la représentation du duel entre le paladin et le géant. ([61]) Voici une preuve encore plus claire de popularité: Ogier le Danois, création de nos trouvères,

est devenu le héros national du Danemark; il sommeille dans un souterrain du château de Kronborg, en attendant, comme Barberousse, l'appel de son peuple.

Mais revenons aux écoliers scandinaves de Paris. Non seulement ils y entendaient chanter nos poèmes, — tous, jusqu'aux chansons de geste, composés au début sur une mélodie, — mais ils y étudiaient aussi la musique, qui comptait parmi les sept arts. C'est en France qu'elle fleurit avec le plus d'éclat, du XIme siècle au XVme, en France qu'elle se développe et se transforme par l'invention du contrepoint, en France et surtout à Paris. (62) Sans doute, que ce fût à la maîtrise de Notre-Dame ou à l'Université de Paris, l'enseignement portait sur la musique religieuse ou du moins sur le chant en latin. Mais on s'occupait quelquefois, comme le montre le traité de Jean de Grouchy, du chant en français : chanson de geste, ronde (rotunda), estampie (stantipes), etc. (63) Nous savons, d'ailleurs, que l'on l'écrivait des cantiques sur l'air et dans le mètre de chansons profanes, voire de caroles. (64)

Que nos étudiants scandinaves aient de bonne heure répandu dans leur pays l'influence de notre musique, nous ne pouvons en douter. Dans un manuscrit du chapitre de la Cathédrale de Lund, commencé en 1140, sont transcrites troit séquences latines, du XIIme siècle, notes et paroles : l'une au moins a certainement été apportée de France, peut-être par Absalon (v.p. 51), et le fait qu'elle figure dans un recueil de cette importance montre qu'on la tenait en haute estime. (65)

On faisait venir de France chanteurs et maîtres de chant : lorsque l'évêque Jean fonda à Hólar la premiere école régulière d'Islande, en 1107, il chargea un prêtre français, Ríkini (Riquin?) d'y enseigner l'art du chant et la versification, et notre compatriote obtint d'excel-

lents résultats. (66) Ce cas surprenant, s'il est aussi le plus ancien, n'est pas le seul.

Plus encore sans doute que les progrès de notre musique, ceux de notre architecture devaient frapper les étudiants, pélerins, chevaliers, ambassadeurs ou simples commerçants scandinaves. Avant tout, l'éclosion magnifique du style gothique, si français par son heureuse union de logique, de clarté, de franchise, de hardiesse et de fantasie, (67) comme par l'ornementation de ses chapiteaux, en particulier, empruntée qu'elle était d'ordinaire aux formes naturelles des plantes, des animaux du pays, — de même qu'au Moyen Age les fleurs brillent et les oiseaux chantent pour la première fois dans nos caroles. C'est précisément dans l'Ile de France, à St-Denis et à Paris, que s'est d'abord épanoui l'art gothique. Et c'est assurément pour en avoir été témoin que l'archevêque de Suède ou son mandataire conclut un traité à Paris, le 8 septembre 1287, avec Etienne de Bonneuil «tailleur de pierre» de l'Ecole de Notre-Dame, et vingt de ses compagnons, pour bâtir à Upsal une Cathédrale, qui est la plus vaste des pays scandinaves. Ces vingt-et-un artistes français ont dû contribuer, en outre, à faire connaître en Suéde nos chansons ou du moins leurs airs et leurs rythmes. Plus vieille, la cathédrale de Roskilde, le St-Denis danois, s'est en partie inspirée de celles de Tournai et d'Arras : Peder Sunesøn, évêque de Roskilde, avait eu pour camarade d'études à Paris l'évêque de Tournai, Etienne, et il lui rendit visite en 1193, lors du mariage d'Ingeborg de Danemark avec Philippe-Auguste. (68) Plus tôt encore, vers 1184, l'évêque Eysteinn avait commencé la cathédrale de Trondhjem, la plus belle des églises scandinaves, en copiant l'oeuvre de Guillaume de Sens à Canterbury. Cette cathédrale présente dans son développement ultérieur l'influence

de l'art normand en Angleterre, tout comme à une période plus ancienne, purement romane, la cathédrale de Stavanger et les églises norvégiennes en rondins (*stavkirker*). Mais parmi les quelques statues de Trondhjem, il y en a qui sont dues à des artistes français. Il en est de même de la sculpture et de la peinture gothiques des églises scandinaves, en Suède au moins : oeuvres françaises, en général, ou imitations scandinaves de l'art français. Mais dans ces imitations le tempérament des artistes indigènes se manifeste avec une originalité frappante par la gravité et une certaine raideur, comme par le penchant germanique à la stylisation. ([69])

Si nous descendons jusqu'à l'art industriel, nous voyons que nos tentures d'Arras sont déjà citées dans l'Edda, ([70]) de même qu'elles étaient encore renommées en Angleterre au temps de Shakespeare. Est-ce elles ou d'autres de chez nous qui ont aussi servi de modèle aux tapisseries scandinaves? Quant aux costumes et aux parures, ils suivaient, aus sièclex de la chevalerie, les modes de France.

Nos missionnaires ont largement aidé à propager en Scandinavie notre civilisation intellectuelle et matérielle, qu'il s'agisse de théologie, de philosophie scolastique, de poésie, de chant et d'architecture, aussi bien que de la culture des fleurs et des légumes. Il serait sans doute assez téméraire d'attribuer ce rôle aux tout premiers, Ebbon de Reims (822), et «l'apôtre du Nord» Anschaire de Corbie (826—865). C'est bien plus tard, aux XIIme et XIIIme siècles que s'en chargent les Cisterciens et les Prémontrés, sans parler d'autres ordres, et nous pouvons même y ajouter les Français ou les étrangers formés dans le centre d'études qu'avaient fixé à Paris les Dominicains (en 1217) et plus tard les Franciscains. ([71]).

Dès 1128, nos Prémontrés s'établissent en Danemark (Borglum). Toujours en Danemark, l'archevêque Eskil

appelle des Cisterciens en 1144 (Herisvad) puis en 1154 (Esrom). Absalon, Valdemar le Grand, d'autres encore en installent de tous côtés (Viskøl 1158, Sorø 1161, Øm 1172, Løgum 1173). Ces moines français bâtissent des églises, comme celles de Løgum (1200—1250). Ils élèvent le niveau des connaissances et des moeurs. En 1162, pour réformer un cloître où on se livrait à la paresse, aux ripailles et aux caroles, Absalon envoya chercher à Ste-Geneviève de Paris son ami Guillaume, qui finit ses jours sur la terre danoise.

La Suède reçoit aussi nos missionnaires, missionnaires religieux sans doute, mais en même temps missionnaires de la civilisation française. Nos Cisterciens y fondent le monastère d'Alvastra (vers 1150) et un peu plus tard celui de Warnhem, où se dresse encore leur église (du milieu du XIIIme siècle). En Norvège, ce sont surtout les Prémontrés, et en assez petit nombre, qui arrivent directement de France. D'autres moines viennent d'Angleterre, mais c'est de l'Angleterre normande ou angevine, et il y en a, comme l'indique leur nom, qui sont de langue et de civilisation françaises.

Ce n'est pas seulement en France, en Angleterre et dans leur propre pays que les Scandinaves se sont trouvés en contact avec cette langue et cette civilisation, c'est jusqu'en Orient, à la troisième croisade (1189—92), celle où brilla de toutes manières Richard Coeur de Lion, trouvère et troubadour, auprès du sage Philippe-Auguste. A St-Jean d'Acre, pour rejoindre les troupes anglo-normandes et françaises, débarqua un fort contingent de Danois, qui se mirent sous le commandement de Jacques d'Avesnes, et avec eux environ deux cents Norvégiens. Ils appartenaient, les uns comme les autres, à cette aristocratie de leur pays qui a composé les caroles scandinaves.

Bref, les conditions favorables n'ont pas manqué pour introduire en Scandinavie, au Moyen Age, l'influence de notre civilisation; incursions des vikings en France, commerce, action de nos moines, croisades, stage de damoiseaux auprès de nos chevaliers, mais avant tout séjour prolongé d'étudiants dans nos centres intellectuels, particulièrement à Paris. Voici comment, dès le début du XIIIme siècle un abbé allemand de Lübeck, en constatait le résultat : «Les Danois . . . . . . ont fait beaucoup de progrès dans les connaissances littéraires, parce que les bonnes familles envoient leurs fils à Paris, non seulement pour s'y former comme ecclésiastiques, mais également pour s'instruire dans les choses du siècle. Versés par suite dans la littérature comme dans la langue du pays, ils sont devenus très forts en lettres et en sciences, aussi bien qu'en théologie». ([72])

Quantité de mots d'emprunt attestent cette connaissance de notre langue et témoignent de l'influence exercée, depuis le costume jusqu'à l'esprit de courtoisie (v.n. *kurteisi*), par la richesse et le raffinement de notre civilisation. ([73]) Ces mots n'ont pas encore été étudiés suffisamment, ([74]) surtout pour le danois, mais même pour le norrain, malgré le travail si minutieux et si consciencieux de M. Frank Fischer: cet auteur a le tort de les regarder bien trop souvent, non sans hésiter parfois, soit comme venus par l'intermédiaire de l'anglais ou de l'allemand, soit comme tirés du bas latin, tantôt directement, tantôt à travers ces deux mêmes langues. L'impression qui se dégage de ces listes s'en trouve faussée. ([75])

D'aucuns estiment aussi que la carole a passé du français en scandinave par l'anglais. Tout y contredit. Il n'est pas admissible qu'une nouvelle forme poétique, nouvelle à tous les points de vue, ait été apportée à

l'aristocratie scandinave, qui seule s'en est servie, par des marins de passage dans les ports anglais. C'est tout naturel, au contraire, de la part des jeunes nobles qui n'avaient pu laisser de chanter et de danser la carole pendant leur long séjour à Paris. Les mots qui s'y rattachent en vieux scandinave sont d'origine française : v. n. *danz, dans*, v. suéd. *danz* (v. fr. *dance*, pron. *dântsə* puis *dânsə*); v. n. *rím*, v. suéd. *rim* (v. fr. *rime*); v. n. *vers*; v. n. *tónn, tóni* (v. fr. *ton*); v. dan. v. norv. et v. suéd. *amur* (v. fr. *amur*, *amour* «mélilot officinal», ou autres plantes odorantes, dont on jonchait le parquet ou le sol, surtout pour la danse); v. n. *garland* (v. fr. *garlande* «guirlande»); v. n. *siappel*, v. dan. *siæpæl* (v. fr. *chapel* «couronne de fleurs»); peut-être aussi v. n. *rós*, suéd. *ros*, dan. *rose*, et même v. n. *krúna* (v. fr. *coroune*, *curune*). Par la forme, les *folkeviser* ou *folkvisor* scandinaves ressemblent à nos caroles et diffèrent des ballades anglaises ou allemandes. A cet égard, il suffit de renvoyer aux travaux de M. Steenstrup et Ker. Thuren a montré que les pas des caroles féroéiennes correspondent exactement à ceux de notre branle simple, tel qu'il nous est décrit en 1589 dans *l'Orchésographie* de Jean Tabourot. Et il se danse encore de la même manière, sous divers noms, dans tels recoins de Normandie et de Bretagne. Il faut bien que cette coïncidence remonte à l'origine. Quant aux sujets, Ker en a signalé qui ne sont communs qu'à la France et aux pays scandinaves ou qui ne se rencontrent que là sous certaines formes. Que les Scandinaves aient emprunté d'autres sujets à l'Angleterre comme à l'Allemagne, ou inversement, rien de plus probable; mais c'est là une autre question.

La carole, importée de France, a donc fleuri en Scandinavie pendant tout le Moyen Age. Elle a continué de se chanter et de se danser jusqu'à nos jours au Féroé,

Ailleurs, elle a été délaissée par l'aristocratie au XVIme siècle, mais conservée par les paysans jusqu'à une date assez récente, du moins dans certaines campagnes. Les textes qu'on avait recueillis et publiés à partir de 1591 ont suscité l'admiration et l'imitation des poètes romantiques. On peut dire que toute la poésie scandinave moderne en est par suite restée plus ou moins empreinte. ([76])

Parmi les adaptations de nos vieilles épopées, la Karlamagnus saga, imprimée à plusieurs reprises, a joui longtemps et presque jusqu'à nos jours d'une plus ou moins grande popularité dans les campagnes scandinaves, surtout en Norvège et en Islande. Il en est de même des ballades qu'on en a extraites. Celle de Roncevaux est la plus goûtée au Féroé après celle de Sigurd. Ogier le Danois, devenu, insistons-y, le héros national du Danemark, n'a cessé d'inspirer aux poètes de ce pays des vers patriotiques. Les paysans norvégiens sculptaient au XVIIIme siècle sur leurs ustensiles ou leurs meubles, principalement sur leurs poires à poudre, ([77]) Charlemagne et ses douze pairs, Roland, le duel d'Ogier le Danois avec Brunamont, etc. Les paladins de nos chansons de geste, défenseurs de la vérité et du droit, ont ainsi survécu longtemps encore en Scandinavie comme une image de nos vieux idéals.

Comment, à ce propos, caractériser en quelques mots l'idéal qu'a inspiré aux Scandinaves, depuis l'âge des vikings jusqu'à la fin du Moyen Age, l'influence de notre civilisation dans les arts et les lettres, le costume et la parure, les manières et les moeurs, les idées et les sentiments? Peut-être par ces adjectifs qu'ils nous ont empruntés à diverses époques et qu'ils ont conservés jusqu'à présent, les trois premiers partout, le dernier seulement en Islande: *kœrr* «cher», *prúðr* «preux, superbe», *finn* «fin», *kurteiss* «courtois».

Bibliographie.

Outre quelques ouvrages d'un caractére général, des collections, etc., cette bibliographie ne signale que les livres cités plus d'une fois dans le texte du rapport on dans les notes. Ce sont, pour la plupart, des études spéciales, où l'on trouvera les références nécessaires, références qui ont été verifiées.

Auctarium =
Auctarium chartularii universitatis Parisiensis publiée par Denifle et Chatelain.
Paris.

Budinszky =
Budinszky (Dr. Alexander): Die Universität Paris und die Fremden an derselben in Mittelalter.
Berlin 1876.

Bugge, Indfl. =
Bugge, Alexander: Vesterlandenes Indflydelse paa Nordboernes og særlig Nordmændenes ydre Kultur, Levesæt og Samfundsforhold i Vikingetiden. (Videnskabs-Selskabets Skrifter. II. Hist.-filos. klasse 1904. No. 1.
Kra. 1904.

Chartularium =
Chartularium universitatis Parisiensis publ. par Denifle et Chatelain.
Paris.

Clausen =
Clausen, H. V.: Medeltidens Konst.
Stockholm s. d.

Corpus Carminum Faeroensium, publ. par Svend Grundtvig.
Thorshavn 1886.

Danmarks gamle Folkeviser, publ. par Svend Grundtvig et Axel Olrik.
Copenhague 1853 ff.

D. F. =
Danske Folkeviser i Udvalg, publ. par A. Olrik et Ida Falbe-Hansen.
Copenhague, I (5. éd. 1922), II (1909).

D. L. =
Hansen, P.: Illustreret dansk Litteraturhistorie ved Carl S. Petersen. I. Bind.

Fischer =
Fischer, Frank: «Die Lehnwörter des Altwestnordischen». Palaestra LXXXV.
Berlin 1909.

Haskins III =
Haskins: The Life of the

medieval Students as illustrated by their letters (American historical Review, III, 1898, p. 203 et suiv.).

Haskins, X =
Haskins: The University of Paris in the Sermons of the 13. Century (American historical Review, X, 1904, p. 1 et suiv.).

Islenzk Fornkvæði
publ. par S. Grundtvig.
Kbhvn. 1854—1885.

Jørgensen =
Jørgensen, Ellen: Nordiske Studierejser i Middelalderen.
Kbhvn. 1915.

Kristensen =
Kristensen, Marius: Fremmedordene i det ældre danske Skriftsprog (før omtr. 1300).
Kbhvn. 1906.

Leach =
Leach, H. G.: Angevin Britain and Scandinavia.
Harvard Studies in Comparative Litterature, Volume VI.
Cambridge 1921.

Liestøl, Knut:
Norske Trollvisor og norrøne Sogor.
Kra. 1915.

Liestøl, K.:
Samanhengen millom dei engelske og dei Norderlendske Folkevisorne.
Syn og Segn 1909, pp. 106—121.
Kra. 1909.

Lindblom =
Lindblom, Andreas: La peinture gothique en Suède et en Norvège.
Stockh. 1916.

N. H. =
Norges historie par Alexander Bugge et autres.
Kra. 1910 et suiv.
I, 1. (jusqu'à env. 800) par A. Bugge ... 1912
I, 2. (env. 800—1030) par A. Bugge ... 1910
II, 1. (1030—1103) par E. Hertzberg et A. Bugge 1915
II, 2. (1103—1319 par A. Bugge 1916
III, 1. (1319—1442) par A. Taranger 1915

N. L. =
Norsk Litteraturhistorie par Francis Bull et Fredrik Paasche.
I. (F. Paasche).
Oslo.

Nordfelt =
Nordfelt, Alfred: Om franska lånord i svenskan. (Studier i modern Språkvetenskap.)
II. Uppsala 1901, p. 55 ss.
IX. Uppsala 1924, p. 3 ss. (de älsta fr.-sv. lånorden.)

Norske Folkeviser fra Middelalderen (2. Oplag), publ. par

Knut Liestøl et Moltke Moe.
Kra.

Norske Folkevisor I & II, publ. par Knut Liestøl et Moltke Moe.
Kra. 1920.

Schück =
Schück, H.: Svenska Pariserstudier under Medeltiden.
Kyrkohistorisk Årsskrift.
Année 1900, pp. 9—78.
Année 1902, pp. 118—177.

Sk. =
Den norsk-islandske Skjaldedigtning, B, publ. par Finnur Jónsson, Copenhague 1908.

S. L. =
Illustrerad svensk Litteraturhistoria par Henrik Schück och Karl Warburg; I. Del, II. omarb. & utv. upplagan.
Stockh. 1911.

Sturlunga =
Sturlunga Saga, publ. par Gudbrand Vigfússon, Vol. I & Vol. II.
Oxford 1878.

Thuren 08 =
Thuren, Hjalmar: Folkesangen fra Færøerne.
Kbhvn. 1908.

Vising, Johan:
Franska språket i England.
Göteborgs Högskolas Årsskrift.
I Bind, VI, 1900;
II » VII, 1901;
III » VIII, 1902.
Göteborg 1900, 1901, 1902.

Visted =
Visted (Kristoffer):
Vor gamle bondekultur, 2e éd.
Kra. 1923.

NOTES

1. — Pour les temps préhistoriques, v. les travaux de Ture Arne, A. W. et W. C. Brøgger, Alexander Bugge, O. von Friesen, Olov Janse, Oscar Montelius, Sophus Müller, Birger Nerman, Magnus Olsen, O. Rygh, Bernhard Salin, Georg F. L. Sarauw, Haakon Shetelig, W. P. Sommerfeldt, etc. — L'ouvrage le plus récent que j'ai lu est la *Préhistoire de la Norvège*, par Haakon Shetelig, Oslo. 1926. On y trouvera une bibliographie détaillée de la question (ajouter: Sophus Müller, *Sønderjyllands Stenalder*, København 1915, et *Sønderjyllands Bronzealder*, København 1914).

2. — Avec un certain nombre de mots, p. ex.: v. n. *vín*, *kalkr* (de *calic-*), *lín*, *ketill* (de **catilus*, pour *catinus*), *kerra* (d'un dérivé de gallo-latin *carrus*), *karfi* « sorte de bateau » (de m. lat. *carabus*, cf. *caravelle*), etc. etc.

3. — V. *Osebergfundet*, rédigé par Brøgger, Falk et Shetelig, Kristiania 1923.

4. — V. Fischer.

5. — V. Kristensen et Nordfelt.

6. — *o* très fermé, proche de *ou*, *d* peut-être = *ð*.

7. — V. *brace* dans le dictionnaire Hatzfeld-Darmesteter.

8. — Certains estiment que *prúðr* est venu du v. fr. par l'anglo-saxon. Mais le mot présente dans cette langue une autre forme (*prút*), ainsi qu' une autre signification (« orgueilleux »), et il n'y apparaît que plus tard.

9. — *Kærr* chez Þjóðólfr de Hvín (*Sk.*, I, p. 18) (l'authenticité du poème est douteuse, mais l'emprunt est en tout cas très vieux); *prúðr* chez Þórbjǫrn hornklofi (*Sk.*, I, v. 23, deux fois).

10. — V. Hatzfeld-Darmesteter, V. et Nyrop, Gramm. hist. de la langue fr., I. G.

11. — Cf. les maisons de la tapisserie de Bayeux avec le *loft* norvégien (p. ex. Visted, pp. 62, 63, etc.) et les colonnes de pierre qui encadrent la porte dans certaines églises normandes avec les colonnes de bois qui jouent le même rôle dans les vieilles

constructions norvégiennes (p. ex. Visted, pp. 26, 32, 37, 41, 42, *60*, 63, 73, etc.): la ressemblance, plus ou moins vague, est-elle en outre fortuite? — V., d'ailleurs, les ouvrages de Ruprecht Robert, Choisy, etc.

12. — *Chroniques de Normandie*, d'après Joh. Steenstrup, Normandiets Historie . . . 911—1066, København, 1925, p. 167.

13. — Gerbrand, Rodolphe, Reginhart. V. DRH, I p. 403 (Steenstrup) et Sven Aggesön. En ny Text af S. A.s Værker, publié par Gertz, København, MCMXV, p. 89.

14. — Bernard et Rodolphe, forme scandinavisée = Biarnhardr et Hróðolfr ou Rúðolfr (*Hist. norv.* vers la fin; ðri, VIII, I; Hungrvaka, III, 3, 4). La Hungrvaka les fait venir d'Angleterre; mais elle ajoute que le second s'appelait réellement Úlfr, — aujourd'hui Ouf en Normandie, — et que pour le distinguer de ses homonymes on avait mis en tête de son nom celui de sa ville, « *Rúða* (Rouen) en Angleterre ».

15. — Vestfararvísur (1025—6), Str. 1.

16. — Leira « Loire »; Peitu « (du) Poitou »; Mont; Kærr; prúðr; siviórr; lión; klúss (*Sk.* II, Sighvatr).

17. — V. n. *kvittr*, v. s. *qvitt*, v. d. *kvit*, « quitte »; v. n. kría, v. s. kria « crier (son droit) », v. n. *kriari* ou *iustís* « juge », etc.

18. — Kærr keisara — Klúss Petrúsi (Knútsdrapa, *Sk.*, II, p. 234), a. u. d. « cher à l'empereur et l'íntime de Pierre (= du Pape) ». L'anglosaxon a seulement, et sur le tard, le substantif *clús* « an inclosure, a narrow passage, close, bond, prison ».

19. — V. le *Roland* et le *Voyage de Charlemagne à Jérusalem*.

20. — C'est ainsi que Nithard, dans sa reproduction des serments de Strasbourg, remplace *Carles* ou plutôt *Charles* par *Carolus*.

21. — Rurales homines ... francigenari sat agunt omni nisu (Ranulph. Hygd. Polychron., Rer. angl. scr., ed. Gale, p. 210.

22. — Cap. VII.

23. — Mes trestuz ne poüon mie
Saver le langage en fin
d'ebreu, de griu ne de latin,
— — — — — — — — —
En romanz comenz ma reson
Par ceus ki se sevent mie
Ne lettreüre ne clergie.

Le *Château d'Amour,* v. 16—18 et 26—28, éd. J. Murray, Paris 1918, p. 89.

24. — Robert, Richard, Eudes ou Odon, Gaufrei, Geoffrey, Brienne, Reinold, Simon, Martin, Laurent (v. Leach, pp. 80, 87, 97, 98).

25. — Un seul, français comme les autres dans l'original, a été à coup sûr traduit sur une traduction anglaise (*Olif ok Landres*).

26. — V. Charliat, introduction aux *Mémoires inédits de thor Møhlen* . . . (*Bergens historiske Forenings Skrifter*, Nr. 36, 1927).

27. — Lettre à Knut, évêque de Linköping, en 1414 (*Sv. dipl.* II, p. 641).

28. — Jeg har været i Paris iblandt de mange Folk;
Alt haver min Tunge været for mig en Tolk.

Unge Svend Dyre, Olrik, II, v. 97.

29. — Sémundr (hín fróði) kom ór scóla (*Íslenzkar annálar*, 1076, v. *Sturlunga,* t. II, p. 359). C'est à Paris que la tradition islandaise place cette « école ».

30. — Est ce à Paris ou ailleurs que Eskil a d'abord séjourné en France.

31. — M. Bonnerot, de la Bibliothèque de la Sorbonne, me signale les lignes suivantes: « Le roi Valdemar Ier [lire II] y envoya son fils Eric Plovpenning [plus tard roi de Danemark], qui, pendant ses études, fut entretenu aux frais de la cour de France » (Geffroy, Rev. des Sociétés savantes, V, Paris 1858, p. 660). Budinszky (p. 218) reproduit ce renseignement, que donnent aussi des historiens danois et holsteinois. Mais il semble que les sources contemporaires n'en disent rien.

32. — V. Jørgensen, pp. 24 et suiv.
33. — Schück, 02, p. 165 et suiv.
34. — Schück, 02, pp. 33, 46, 51, 52.
35. — Schück, 02, p. 32, et Jørgensen, p. 48.
36. — Schück, 02, p. 25.
37. — Schück, 00, p. 17.
38. — Schück, 00, p. 30.
39. — Jørgensen, pp. 47 et suiv., Schück, 02, pp. 134 et suiv.
40. — Jørgensen, pp. 11, 25—26, 46.
41. — Nordfelt, II, p. 24 (cf. Budinszky).
42. — Schück, 00, p. 49.
43. — Schück, 00, p. 31.

44. — Schück, 00. pp. 30, 39, 54; 02, pp. 126 et suiv., 137.

46. — Leach, p. 122, cf. p. 51 et suiv.

47. — Leach, p. 82.

48. — Leach, pp. 81 et suiv.

49. — Voici quelques exemples, in villa Parisiensi = in urbe Parisiorum; de ghardino = horti; mansio = domus; medietatem expensarum = dimidium expensi (Aentarium, I, p. 422).

50. — Chatelain, Note sur quelques tavernes fréquentées par l'Université de Paris aux XIVme et XVme siècles (*Bulletin de la Société de l'Histoire de Paris et de l'Ile de France*, XXV, 87—100).

51. — Sic scolares abeunt in regionem longinquam cum vendunt Parisino etc. Guiard de Laon. Cf. Schück, 00, p. 30, etc.

52. — Haskins, X, 19. V. les sources qu'il cite pp. 18 et suiv., en particulier p. 23.

53. — Guiard de Laon (sermon « in vigilia » nativitatis). Cf. Gautier de Château Thierry, Jacques de Vitry, Etienne de Bourbon (Haskins, X, pp. 26 et 27).

54. — Sermon prononcé à Paris vers 1214, peut-être par Etienne de Langton « est un rondeau de carole. Ailleurs nous trouvons un vielai. V., pour les paroles, Gennrich, *Rondeaux* nos. 22 et 23, et, pour l'histoire, Lecoy de la Marche, *La chant française*, pp. 91—94 et 197.

55. — A Vitrik, p. ex., en 1255 (Sturlunga, VII, 295, t. II p. 225).

56. — A Reykhólar, en 1119. (Sturlunga, II, 10, t. I, p. 19).

57. — V. Hans Olrik, *Abbed Vilhelm af Æbeltoft*, MDCCCC XII, p. 14. — Cf. Sigrid Undset, Kristin Lavransdatter, Kransen, 15me mille, Kra. 1920, pp. 161 et suiv.

58. — DL, p. 136 et suiv.

59. — DL, p. 132, et DRH, II (Erslev), p. 228. — Cf. SL (Schück), pp. 206—207.

60. — V. *Biographie Universelle*, à Orderic Vidal (par Gaston Paris).

61. — V. DL, p. 137.

62. — V. les travaux de Hugo Riemann, Charles Nef, Angul Hammerich et surtout Jean Beck.

63. — V. le traité de Jean de Grouchy (professeur à l'Université de Paris, après 1300) dans SIM, t. I.

64. — P. ex. d'un lai d'Aélis (v. Wolf, Über die Lais, pp. 128—129 et Anm. 93). — V. Gemnrich *Musikwissenschaft* . . ., pp. 4 et suiv. etc. etc.

65. — Angul Hammerich, *Dansk Musikhistorie indtil ca. 1700,* Kbhn., 1921, pp. 42—44.

66. — *Biskopa sögur,* I, 239—241 (v. Bjarni Þorsteinsson, *Íslenzk Þjóðlög,* Kaupm., 1906—1909, pp. 23—24).

67. — Cf., p. ex., Clausen, pp. 39—67, en particulier 64.

68. — Clausen, p. 37.

69. — Cf. Lindblom, passim.

70. — *Edda* en vers, Guþr. II, 26*: ársalr, de *aðrsalr (cf. hvárir, de hvaðrir), de *Adrevats-sagulum, de Atrebates + sagulum (Bugge, *Indfl.,* p. 156). — Cf. anglais: farras « tenture, tapisserie à personnages ».

71. — Jørgensen, pp. 17—18. — Les Carmes s'installent aussi à Paris, vers 1250 (Schück, 00, p. 36).

72. — Arnold, premier abbé du monastère de St. Jean, à Lübeck (1177—1209), dans la Chronique des Slaves qu'il a écrite entre 1200 et 1209 (L. III, cap. 5, Mon. Germ. hist., SS, t. XXI, p. 147).

73. — Fischer, p. 76.

74. — V. Fischer (pour le norrain), Nordfelt (pour le suédois) et Kristensen (pour le danois). — M. Nordfelt ne distingue pas entre emprunts directs et emprunts indirects. M. Kristensen s'arrête à 1300 (v. ci-dessus, p. 44).

75. — On se demande pourquoi il le suppose, entre des dizaines et des dizaines d'exemples, pour *morsel* (v. fr. *morsel*), *kurteiss* (v. fr. *corteis, curteis*), *dan* (v. fr. *dans, dan, dam*), *damma* (v. fr. damme), *tapit* (v. fr. cas sujet tapiz), *olifant*, *burt* (v. fr. buhurt, bohort, cf. v. suéd. bohordh), *fól* (v. fr. fol, cf. v. suéd. bade foole ok wiis et v. fr. li fol et li saige, v. Nordfelt, II, p. 20), etc. etc. En outre, un mot tel que *herbergi* peut aussi bien venir du français que de l'allemand: dans laquelle de ces deux langues a-t-il d'abord passé du sens de « camp » à celui de « logement », le seul qu'il ait en vieux norrois ?

76. — Le nombre des ballades recueillies jusqu'à nos jours est considérable: 600 en danois, avec 3000 variantes; 234 aux Féroé, avec 8 à 900 variantes; 200 en Norvège, dont 150 communes avec le Danemark, moins en Suède et surtout en Islande.

77. — V. Visted, pp. 131—132.

